T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN İKDAM GAZETESİNDEKİ YAZILARI ÜZERİNE BİR İNCELEME (1923)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇİLEM KURUBAŞ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ERDEM DÖNMEZ

BİLECİK, 2026

10754676

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN İKDAM GAZETESİNDEKİ YAZILARI ÜZERİNE BİR İNCELEME (1923)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇİLEM KURUBAŞ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ERDEM DÖNMEZ

BİLECİK, 2026

10754676

BEYAN

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun İkdam Gazetesindeki Yazıları Üzerine Bir İnceleme (1923) başlıklı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazım aşamasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zekâ Kullanımına Dair Etik Rehberine uygun olarak tezimi hazırladığımı, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel etik kurallarına uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, çalışmamın herhangi bir kısmının başka bir tez olarak sunulmadığını, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Çilem Kurubaş

.../.../2026

İmza:

	YAPAY ZEKÂ KULLANIMINA İLİŞKİN ÖĞRENCİ BEYAN FORMU	BŞEÜ-KAYSİS Belge	DFR-516
		İlk Yayın Tarihi/Sayısı	30.04.2026/16
		Revizyon Tarihi	00
		Revizyon No.su	00
		Toplam Sayfa	1

YAPAY ZEKÂ KULLANIMINA İLİŞKİN ÖĞRENCİ BEYAN FORMU

Bölüm I. Yapay Zekâ Kullanım Durumu

☐Bu tezin/projenin yazım süreçlerinde yapay zekâ tabanlı araçlardan **faydalandım**.

■Bu tezin/projenin yazım süreçlerinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araçtan **faydalanmadım**.

Bölüm II. Yapay Zekâ Kullanım Detayları

**Bu bölüm yalnızca yapay zekâ kullanımı beyan edilmiş ise doldurulacaktır. Aksi durumda boş bırakılmalıdır.*

Tezinizde/projenizde kullandığınız yapay zekâ araçlarını ve sürümünü listeleyiniz:

Yapay zekâ araçlarını tezimin/projemin aşağıdaki aşamalarında ilgili amaçlar için kullandım. (Birden fazla seçenek işaretlenebilir):

- ☐ Cümle oluşturma
- ☐ Literatür tarama
- ☐ Çeviri
- ☐ Düzenleme/dil kontrolü
- ☐ Veri işleme ve analizi
- ☐ Veri görselleştirme
- ☐ Görüntü üretme
- ☐ Kaynakça düzenleme
- ☐ Diğer (Belirtiniz):.....

Bu çalışmada yapay zekâ kullanımı ***Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zekâ Kullanımına Dair Etik Rehber***'e ve akademik dürüstlük ilkelerine uygun şekilde gerçekleştirilmiş olup yapay zekâ araçlarından alınan destek, etik kurallar ve kaynak gösterme esaslarına uygun biçimde belirtilmiştir. Yapay zekâ kullanımı, çalışmanın özgünlüğüne, bilimsel etik kurallarına ve ilgili mevzuata aykırı olmayacak biçimde gerçekleştirilmiştir. Usulsüz yapay zekâ kullanımı (örneğin: kaynak göstermeksizin metin üretimi, otomatik içerik üretiminin özgün eser gibi sunulması, yanıltıcı kaynak gösterimi vb.) tarafımdan kesinlikle yapılmamıştır. Yapay zekâ araçlarının sağladığı bilgilerin doğruluğunu kontrol ettiğimi, yanlış veya eksik bilgi bulunması halinde tüm sorumluluğun tarafıma ait olduğunu; ayrıca çalışmamla ilgili bu beyana aykırı bir durumun herhangi bir zamanda tespit edilmesi durumunda ortaya çıkabilecek akademik ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi beyan ederim.

Çilem Kurubaş

.../.../2026

İmza:

ÖNSÖZ

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *İkdam* gazetesinde 1923 yılında yayımlanan yazılarının Latin haflerine aktarılmasını ve değerlendirilmesini içeren bu çalışmada, Latin harflerine aktarılan metinlerin analiz edilmesiyle Birinci Dünya Savaşından henüz çıkan ve yeni bir devletin temellerini atmaya çalışan yeni Türkiye'nin bu süreçteki sosyal ve siyasal hayatına mercek tutulmuştur.

Bu çalışmada, *İkdam* gazetesinin 1923 yılına ait 212 sayı (Ocak-Temmuz ayları arası), Atatürk Kitaplığı ve Millî Kütüphane arşivlerinden bulunarak taranmıştır. Bu tarama sonucu Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na ait elde edilen 142 yazı Latin harflerine aktarılmış ve incelenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde yazıların tematik analizleri, ikinci bölümünde ise yazıların Latin harflerine aktarımı bulunmaktadır. Sonuç bölümünden sonra yazı listesi eklenmiştir.

Çalışma boyunca görüş, öneri ve deneyimlerini benden esirgemeyen; sabrı, yönlendirmeleri ve katkılarıyla her zaman yanımda olan değerli tez danışmanım Doç. Dr. Erdem Dönmez'e teşekkürlerimi sunarım.

Tez savunma sürecimdeki kıymetli görüş, öneri ve yapıcı eleştirileriyle çalışmamın akademik niteliğinin artmasına katkı sağlayan değerli jüri üyelerim Doç. Dr. Yakup Öztürk ve Prof. Dr. Gökhan Tunç'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca akademik gelişimime katkı sağlayan tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Çalışmanın her aşamasında en büyük yardımcım olan, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen sevgili eşime, desteklerini her zaman hissettiren aileme, enerji kaynaklarım oğlum ve kızıma minnettarım.

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk resmî gazetesi, Sultan II. Mahmud döneminde 1 Kasım 1831 tarihinde yayımlanmaya başlayan *Takvim-i Vekayi*'dir. Bunu 1860 yılında Agah Efendi tarafından çıkarılan *Tercüman-ı Ahval* gazetesi takip eder. Böylece özel gazetelerin de önü açılmış olur. Daha sonra yayın hayatına atılan pek çok özel gazete ile birlikte gazetecilik alanındaki çeşitliliğin arttığı görülür. Bu çeşitlilik sanatçıların edebî eserlerinin yanında, sosyal ve siyasal konularla ilgili fikirlerini de halka ulaştırmasını büyük ölçüde kolaylaştırır. Birçok sanatçı gazeteyi bir kürsü gibi kullanarak buradan halka seslenir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu da birçok gazetede yazılar yazan, başyazarlık yapan, gazeteler aracılığıyla aktif bir şekilde halka ulaşan bir sanatçıdır.

Bu çalışma, basın hayatına 1894 yılında başlayan *İkdam* gazetesinde, Yakup Kadri'nin Cumhuriyet'e giden süreçteki sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik, edebî meselelere yaklaşımını içerir. Yazarın 1923 yılında yayımlanan yazıları Osmanlıca aslından Latin harflerine aktarılmış ve ele aldığı konulara göre temalara ayrılmıştır. Yazılar içerik analizi yöntemi ile ele alınmıştır. Her bir yazı için öne çıkan tema belirlenerek yazılar kendi teması bağlamında tahlil edilmiştir. Gazete nüshaları taranarak bulunan yazılar Latin harflerine aktarılırken TDK yazım kuralları esas alınmıştır. *İkdam* gazetesinin 1 Ocak-31 Temmuz 1923 tarihli nüshalarında –yazar bu tarih aralığından sonra *İkdam*'da yazmayı bırakmıştır- Yakup Kadri'nin yazılarının Arap harfli hâliyle günümüze kadar geldiği ve Latin harflerine müstakil bir aktarımının bulunmadığı görülmüştür. Bu tez ile bu boşluğun doldurulması, bundan sonra yapılacak akademik çalışmalara ve literatüre katkı sağlaması hedeflenmiştir. Yazılar vasıtasıyla Cumhuriyet'e giden süreçte, yeni bir devletin temelleri atılmaya çalışılırken Yakup Kadri'nin kaleminden dönemin özellikle sosyal ve siyasi gelişmelerini takip edebilmek amaçlanır. Örneklem olarak bu gazetenin seçilme sebebi, Yakup Kadri'nin 1919-1923 yılları arasında *İkdam*'da başyazarlık yapması ve 1923 yılına ait nüshalardaki yazılarının çevrilmemiş olmasıdır.

Çalışma sonucunda Yakup Kadri'nin o dönemde eğitim, edebiyat, sanat, siyaset, din ve ahlak gibi konularda yazdığı ve bu alanlarda gördüğü eksiklikleri sert bir üslupla eleştirdiği görülmüştür. Bu yazıların Millî Mücadeleden yeni çıkmış, yeni bir devletin temellerini atmaya çalışan ve Cumhuriyet'e doğru giden bir milletin sosyal ve siyasi durumunun anlaşılmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda söz konusu metinlerin başvuru kaynağı niteliği taşıyabileceği kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İkdam gazetesi, 1923.

ABSTRACT

The first official newspaper of the Ottoman Empire was *Takvim-i Vekayi*, which began publication on November 1, 1831, during the reign of Sultan Mahmud II. This was followed in 1860 by the *Tercüman-ı Ahval* newspaper, launched by Agah Efendi, thereby paving the way for private newspapers. Subsequently, the launch of numerous private newspapers led to increased diversity within the field of journalism. This diversity greatly facilitated the ability of artists to convey not only their literary works but also their ideas regarding social and political issues to the public. Many artists utilized the newspaper as a platform from which to address the public. Yakup Kadri Karaosmanoğlu was one such artist; he wrote articles and served as an editor-in-chief for various newspapers, actively reaching the public through these publications.

This study examines Yakup Kadri's approach to the social, political, cultural, economic, and literary issues of the period leading up to the Republic, as reflected in the *İkdam* newspaper a publication that began its life in 1894. The author's articles published in 1923 were transcribed from the original Ottoman script into the Latin alphabet and categorized according to their subject matter. The articles were analyzed using the content analysis method; a primary theme was identified for each piece, and the texts were analyzed within the context of those themes. The spelling rules of the Turkish Language Association (TDK) were applied during the transcription of the articles found in the newspaper archives. It was observed that while Yakup Kadri's articles from the *İkdam* issues dated January 1 to July 31, 1923, -the author stopped writing for *İkdam*- had survived in their original Ottoman script, they had not previously been transcribed into the Latin alphabet. This thesis aims to fill that gap and contribute to the existing literature and future academic studies. Through these articles, the study seeks to track the developments of the era particularly the social and political shifts occurring as the foundations of the new Republic were being laid as seen through Yakup Kadri's writing. This specific newspaper was selected as the sample because Yakup Kadri served as the chief editorial writer for *İkdam* between 1919 and 1923, and his articles from the 1923 issues had not yet been transcribed.

The study reveals that, during that period, Yakup Kadri wrote about subjects such as education, literature, art, politics, religion, and morality, harshly criticizing the shortcomings he observed in these areas. It is believed that these writings can contribute to an understanding of the social and political state of a nation that had just emerged from the National Struggle, was striving to lay the foundations of a new state, and was moving toward the Republic. Consequently, it has been concluded that these texts could serve as a valuable reference

source.

Keywords: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İkdam newspaper, 1923.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖN SÖZ.....i

ÖZET.....ii

ABSTRACT.....iii

İÇİNDEKİLER.....v

ŞEKİLLER LİSTESİ.....vii

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ.....viii

1. GİRİŞ.....1

1.1. Yakup Kadri ve *İkdam*.....2

2. YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN *İKDAM* GAZETESİNDE 1923 YILINDA YAYIMLANAN YAZILARININ İNCELENMESİ.....5

2.1. Siyasi Meseleler.....5

2.2. Sosyal Meseleler.....51

2.3. İstanbul'a Dair.....74

2.4. Münakaşalar.....83

2.5. Ahlak ve Din Üzerine.....91

2.6. Edebiyat ve Sanat.....100

2.7. Eğitime Dair.....107

3. YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN *İKDAM* GAZETESİNDE 1923 YILINDA YAYIMLANAN YAZILARININ LATİN HARFLERİNE AKTARIMI.....115

4. SONUÇ.....428

KAYNAKÇA.....431

EK: YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN İKDAM GAZETESİNDEKİ YAZILARININ LİSTESİ (1923).....432

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Metinlerin tematik sınıflandırılması.....**429**

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

Y.K.: Yakup Kadri

TDK: Türk Dil Kurumu

S.: Sayı

ss.: Sayfa sayısı

nr.: Numara

1. GİRİŞ

Türk ve dünya tarihine bakıldığında gazete ve dergilerin çıkmaya başladıkları andan itibaren hem devlet temsilcilerinin ve iktidarın, hem sanatçıların ve aydınların halka ulaşması noktasında büyük etkisi olduğu görülür. Özellikle milletlerin tarihinde önemli sayılan olaylar, savaşlar ve mücadeleler yaşanırken basın aracılığıyla toplumu yönlendirmek ve aydınlatmak bir zaruriyet olarak karşımıza çıkar. Basının bu noktadaki gücü tartışılamayacak niteliktedir. Nitekim basın tarihi incelendiğinde yeri geldiğinde büyük devrimlerin, ihtilallerin, inkılapların bu yolla büyük bir başarıya ulaştığı fark edilir.

Osmanlı tarihine bakıldığında II. Meşrutiyet, Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı yılları, mütareke dönemi ve nihayet Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte ülkede meydana gelen siyasi, hukuki, toplumsal ve kültürel değişim ve dönüşümler noktasında halkı bilgilendirmek ve yönlendirmek, kamuoyu oluşturmak, milletin farkındalığını arttırmak yolunda basının önemli bir yere sahip olduğu görülür. Birçok ilim, fikir ve sanat erbabı gazeteler ve köşe yazıları aracılığıyla halka ulaşmıştır.

1923 yılı; Birinci Dünya Savaşı'ndan çıkan Türk milletinin madden ve manen çok zor süreçlerden geçtiği, yeni bir devletin temelleri atılmaya çalışılırken bir yandan Büyük Millet Meclisi ve siyasi fırkalar ile bu temelin sağlamlaştırılmaya çalışıldığı, Garp devletleri ile imzalanan anlaşmaların yeni Türkiye lehine olması için uğraşıldığı ve Cumhuriyet'in ilanıyla yeni bir rejimin ilk adımlarını atıldığı önemli bir eşiktir. Bu süreçte *İkdam* gazetesi, bütün bu önemli hadiseler ile ilgili halkı bilgilendiren, yönlendiren ve milletin farkındalığını arttıran bir yayın organı olarak karşımıza çıkar.

"Gayret ve sebatla çalışma, devamlı çalışma" anlamına gelen "*İkdam*", (Devellioğlu, 1962: 506) Türk basınına, 5 Temmuz 1894 (1 Muharrem 1312)'te girmiştir. Ahmet Cevdet tarafından çıkarılan *İkdam* gazetesi, II. Abdülhamit Devri'nin önemli dört gazetesinden biridir. II. Meşrutiyet, I. Dünya Savaşı, Mütareke ve Millî Mücadele Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi boyunca yayın hayatını sürdüren *İkdam*, günlük olarak yayınlanmıştır. *İkdam*, siyasi, iktisadi, tarihi, içtimai, askeri, dini konularda havadisler vermenin yanı sıra edebî, tarihî yazı ve sohbetleriyle Türk edebiyatına önemli eserler kazandırmıştır. 1894 yılından yayın hayatına son verdiği 1961 yılına kadar *İkdam*, isim ve sahiplik yapısı bakımından birçok değişikliğe uğramıştır. Sonuç olarak 58 yıl süresince yayın hayatını sürdüren *İkdam*, birçok döneme tanıklık eden ve birçok olayı sütununa taşıyan istikrarlı bir gazetedir. (Yaman, 2021: 65-83.)

1.1. Yakup Kadri ve *İkdam*

Yakup Kadri 27 Mart 1889'da Kahire'de doğmuştur. Karaosmanoğulları sülalesinden, Mısır'da İbrahim Paşa konağına yerleşen ve orada İkbal Hanım'la evlenen Kadri Bey'in oğludur. Yakup Kadri, İmparatorluğun uzak fakat oldukça hür bir diyarında, Mısır'da doğmak, ilk gençliğini İstanbul'dan uzaklarda geçirmek durumunda kalır; lakin yine de istibdat devrinin ıstırabını şahsında hissetmekten kurtulamaz. (Akı, 2001: ss. 16)

Altı yaşında ailesiyle birlikte asıl memleketi olan Manisa'ya döner. İlköğrenimini Manisa'da, Feyziye İlkokulunda yapar. Evde bulunan kitaplar, Yakup Kadri'yi okumaya meraklı biri haline getirir. *Ekmekçi Kadın, Monte Kristo, Zavallı Kız, Paul ve Virgine* gibi Batı klasiklerini okur. Sonra taşındıkları İzmir'de liseye devam eder. O sırada edebiyata ve sanata karşı hevesi daha da artar. Derslerinden arta kalan zamanlarında bu dallarla ilgilenir. Macera romanlarından sonra Ahmet Mithat Efendi'nin telif ve tercüme eserlerini, Muallim Naci, Ekrem, Hamit ve Mehmet Celal gibi şair ve yazarların yazıları, severek okuduğu yazılardır. O, ailesinin tekrar Mısır'a dönmesi üzerine liseyi bitirmeden İzmir'den ayrılır. Aile yeniden Mısır'a yerleşince İskenderiye'deki Freres'ler Fansız Okuluna girer. Burada bir yıl okur. İdadi özlemi onu yeniden İzmir'e çeker, fakat tatilini geçirmek üzere geldiği Mısır'da (1906) Jön Türk'lerle tanışarak İzmir'e dönmekten vazgeçer. Sınava yeniden girdiği Freres'ler okulundan iki yıl sonra diplomasını alır. Gençlik yıllarında kaleme aldığı *Bir Serencam* ile bazı yazıları bu dönemin izlenimlerinin etkilerini taşır. O, bu Doğu ülkesinde Batı'yı da öğrenme fırsatı bulmuştur. Devam ettiği Fransız okulunda öğrendiği Fransızcasıyla Paule Bourget, Flaubert, Guy de Maupassant ve A. Daude gibi ünlü yazarları okur (Oğuzkan, 1954: ss. 3).

Yakup Kadri'nin edebî hayatı İzmir idadisi yıllarından arkadaşı olan, Şehabeddin Süleyman'ın teşviki neticesinde Fecr-i Âti'ye girmesiyle başlar. Yayımlanan ilk kalem tecrübesi Nirvana adlı piyesidir (*Resimli Kitap*, S.9, İstanbul, 1909). Yazı hayatının başlarında daha çok tenkitleriyle tanınan Yakup Kadri'nin çeşitli yazıları *Çığır, Dergâh, Genç Kalemler, Güzel Sanatlar Mecmuası, Hayat, İçtihad, inci Jale, Meydan, Muhit, Musavver Muhit, Musavver Esref, Musavver Hâle, Peyam-ı Edebî, Nevsâl-i Millî, Resimli İstanbul, Rübâb, Servet-i Fünûn, Sebab, Şiir ve Tefekkür, Tercüman, Tercüman-ı Hakikat, Türk Yurdu, Varlık, Yeni İstanbul, Yeni Mecmua, Yeni Nesil* gibi gazete ve dergilerde çıkmıştır (Polat, 2010: ss.466).

Romancı, hikâye ve oyun yazarı Yakup Kadri Karaosmanoğlu, edebiyatçı kimliğinin yanında gazetecilik de yapmış olup, Millî Mücadele yıllarında gazeteyi bir kürsü olarak kullanarak halka seslenmiş, devrin sorunlarına çözüm üretmeye çalışmıştır. Edebi eserlerinde modernleşmeyi Doğu-Batı çatışması, ailenin bozulması, tedbirli yenileşme gibi geniş bir perspektiften yorumlarken gündemdeki meselelere dair yorumlarını gazeteler aracılığıyla hızlı ve dolaysız yoldan halka ulaştırmayı amaçlamıştır (Sağır, 2013: ss.41).

Yakup Kadri'nin *İkdam*'da düzenli yazmaya başladığı süreçteki ilk yazısı 10 Kasım 1919 tarihlidir. (Dönmez: 2026, ss. 135) 1921 yılında gazetenin başyazarlığına geçen Yakup Kadri Bey, 1923 Temmuz ayının sonlarına kadar *İkdam*'da yazmaya devam eder. "Yakup Kadri'nin 18 Temmuz 1923 tarihli 9460. sayısından sonra *İkdam*'da herhangi bir yazısı görülmez. Başmuharrirliğini yaptığı gazetede aniden gerçekleşen bu durumla ilgili 19 Temmuz 1923 tarihli *Vakit* gazetesinde 'Yakup Kadri Bey' başlıklı kısa bir not yayımlanır: 'Yakup Kadri Bey dün gazetemize gönderdiği bir mektupla dünden itibaren 'Dört seneden beri yevmi muharriri olduğum *İkdam* gazetesi ile hiçbir alakası kalmadığını' bildirmiştir.' şeklinde ilan edilen bu durumun gerekçesi ile ilgili herhangi bir detay verilmez." (Dönmez: 2026, ss. 213)

İkdam'da yazdığı süre zarfında gazete Yakup Kadri'nin sesi olmuş ve yazarın pek çok mesele ile ilgili fikirlerini halka ulaştırmasını sağlamıştır. Bu yıllarda Türk milletinin başından geçen bütün siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel meseleler bu vesileyle yazarımızın satırlarında yerini alır. Yazarın elindeki kalem adeta bir mikrofona dönüşür ve bu gür seda milletin kulaklarında yankılanır. Yakup Kadri Bey *İkdam'*da yazdığı yıllarda Türk milletinin göğüs germek ve mücadele etmek durumunda kaldığı her meselenin sıkı bir takipçisi konumundadır. Gazetenin halkı aydınlatma ve yönlendirme noktasındaki gücünü görmüş ve bunu en etkili bir şekilde değerlendirme yoluna gitmiştir. Bu açıdan bakıldığında yazarın bu yıllarda gazetede yazdığı yazıların birçoğunun merkezinde siyasi ve sosyal meselelerin olması dönemin ve türün bir zorunluluğu olarak karşımıza çıkar.

Yakup Kadri, edebiyata Fecr-i Âti bünyesinde "Sanat şahsi ve muhteremdir" düsturuyla adım atmış olsa da millî hadiseler neticesinde toplumsal dinamiklere daha çok ağırlık verme ihtiyacı hisseder. Özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında, daha öncesinde düşünce ve sanatına hayranlık beslediği, etkisi altında kaldığı Batı'nın farklı yüzünü gören Yakup Kadri, edebiyatı bireysel tahassüslerin ötesinde bir eylem aracı olarak görmeye başlar. O, sanat için ter dökmeyi sürdürecektir ancak ona yüklediği misyon öncekinden farklı

istikamettedir. Yaşadığı devre sanatla, özellikle de romanla şahitlik eden Yakup Kadri için esas olan artık vatanın bütünlüğünü sağlamak ve bunu edebiyat yoluyla tahkim etmektir. (Dönmez: 2026, ss. 119-120).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, gazeteyi Millî Mücadele için verilen savaşta bir kürsü gibi kullanmış, halka gazeteler yoluyla doğrudan ulaşmak yolunu seçmiştir. Çünkü dönemin şartlarında hem halkın hem de cephedeki askerin haber almak için kullandığı tek yol olan gazeteler, toplumu yönlendirmek, bilgilendirmek konularında büyük önem arz eder ve o dönemin aydınları da bu durumun farkındadır. Bu sebeple genel bir birlik beraberlik havasının olduğu Millî Mücadele yıllarında Yakup Kadri *İkdam*'daki köşesinden Millî Mücadeleye destek vermiş, savaşa ilişkin gelişmelerin yanı sıra siyasi konular ve sosyal meselelere kadar hemen her konuda yazılar yazmıştır (Sağır, 2013: ss.41-42).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, bu makaleleri kaleme aldığı 1923 yılında, Cumhuriyet'in ilanına doğru giden süreçte, yeni Türkiye'de meydana gelen her şeyi çok dikkatli bir şekilde ve en ön saftan izlemektedir. Millî Mücadele'yi, Lozan Konferansı'nı, Büyük Millet Meclisi'nin yaptığı inkılapları, kurulan cemiyetler ve fırkaları, Anadolu ve İstanbul'un durumunu, Garp devletlerinin yeni Türkiye'ye karşı takındığı tavrı, Ankara ve İstanbul arasındaki farklılıkları, işgalleri, toplumsal meseleleri, ülkenin eğitim, sanat, din ve ahlak alanındaki vaziyetini dikkatli ve gerçekçi bir şekilde gözlemleyerek yazılarının merkezine alır. Mustafa Kemal Paşa ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin savunucusu konumunda durduğu yazılarıyla dikkat çeker. Büyük Millet Meclisinde mebusluk görevine gelmesiyle de siyasetin içine aktif bir şekilde dahil olur. Mebusluk sebebiyle Ankara'da yaşamaya başlayan yazar, yeni Türkiye'nin başkentinin maddi-manevi durumuna ve İstanbul ile Ankara arasındaki yaşayış, imkân ve zihniyet farklılıklarına yakından şahitlik eder.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 1923 yılında *İkdam* gazetesinde yayımlanan yazılarını Latin harflerine aktarmayı ve içerik analizini hedefleyen bu çalışmada yazılar çevrilirken kullanılan kelimelerde TDK yazımı esas alınmıştır, orada mevcut olmayan kelimeler için Kubbealtı Lügati'ne başvurulmuştur. İzafetlerin yazımına ve düzeltme işaretlerin kullanımına yine bu iki sözlüğe uygun olarak yer verilmiştir. Ayın harfinin gösteriminde de yine bu iki sözlüğe başvurulmuştur. Karıştırılma ihtimali bulunan kelimelerin haricinde mecul mastar eki (-iyyet) tek "y" ile yazılmıştır. herhangi bir sebeple okunamayan yerlerde [okunamadı] ibaresi bulunmaktadır.

2. YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN İKDAM GAZETESİNDE 1923 YILINDA YAYIMLANAN YAZILARININ İNCELENMESİ

1923 yılına kadar daha çok edebiyatçı kimliği ile öne çıkan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 1923 yılında mebusluk görevine başlaması, yazarın bu kimlikten biraz sıyrılmasına ve siyasi bir kimlikle de öne çıkarak yazılar kaleme almasına neden olur. Nitekim çalışmada incelenen yazılarda edebiyat ve sanat temasını işleyen yazıların sayıca az olması bu görüşü destekler.

Yazılar tematik olarak değerlendirilerek 7 başlıkta ve her başlık kendi içerisinde kronolojik sıra ile analiz edilecektir. Buradaki amaç olayların tarihsel seyrini gözler önüne sererken, bu seyirde yazılarda bahsedilen olayların sebep-sonuç ilişkisinin izlenebilmesi; hem Yakup Kadri'nin hem yazılarında bize aktardığı kişilerin söylediklerinin, düşündüklerinin bu süreçteki değişim ve dönüşümlerinin fark edilebilmesidir.

2.1. Siyasi Meseleler

Yakup Kadri, *İkdam* gazetesinin 1923 tarihli nüshalarında dönemin siyasi meselelerine sıklıkla değinir. İncelemeye konu olan yüz kırk iki yazının altmış beş tanesi siyasi meseleler etrafında değerlendirilebilir. Yazıların kaleme alındığı dönemin yeni bir devletin temellerinin atıldığı döneme denk gelmesi de bunu zorunlu kılar. Siyasi meselelere değinen yazıların sayıca bu denli çok olmasından anlaşılır ki yazar dönemi bu yönüyle de değerlendirmek, gördüğü eksiklikleri, yanlışlıkları gözler önüne sermek, çözülmesi gereken sorunlara çözüm önerileri getirmek ve bu çözümlerin de milletin hayrına olması gerektiğine dikkati çekerek topluma yön vermek amacındadır.

Yakup Kadri'nin 1923'te, Cumhuriyet'e giden süreçte siyasal meselelere değindiği ilk yazısı 7 Ocak 1923 tarihli "Anlayamadıkları Nokta" başlığıyla neşredilir. Yazının Lozan Konferansını merkeze aldığı görülür. Avrupa devletlerinin Türk ordularını küçümseyişinden bahseder.

> *Bizim İstiklal mücadelemizin, Avrupa devletlerine meçhul kalan taraflarından biri de ölümlere kadar dayanan azmimizdir. Dün ordularımızı birkaç bin kişilik derme çatma bir çeteden ibaret zanneden ve bize bir sürü asi nazarıyla bakan bu devletler hakkımızdaki suizanlarını esas itibariyle hâlâ değiştirmemişlerdir; bizi, hâlâ bir takım kuru gürültülerle tehdit ve tevbihlerle kendi ihtiraslarına boyun eğmeye mecbur etmek istiyorlar.* (Y.K. "Anlayamadıkları Nokta", nr. 9271, 1923)

cümleleriyle Lozan konferansıyla Türk milletine kabul ettirilmek istenen sulh maddelerinin ağırlığına işaret eder.

> *Biz, Lozan konferansına ne muhakeme olmak, ne de münakaşa etmek için gittik, biz Avrupa'nın dolaşık, karışık ve bulanık politikasına vakıf değiliz; Türk murahhısları oraya, mağdur ve mazlum bir milletin en ibtidai haklarını talep etmek için gitti. Türk murahhısları oraya, hesap vermeye değil hesap sormaya gitti: On binlerce şehidin ve yüzlerce harap şehrin ve yüz binlerce sakat, alil, yersiz, yurtsuz halkın ve yüz binlerce dulun, yetimin hesabını sormaya gitti.* (Y.K. "Anlayamadıkları Nokta", nr. 9271, 1923)

cümleleriyle Türk milletinin bu konferansa gidiş sebeplerini sıralar ve Avrupalı devletlerin anlayamadıkları noktaların altını çizer.

Yakup Kadri'nin siyasi meseleler üzerine yazdığı ikinci yazısı 14 Ocak 1923 tarihli "Dört Sima Arasında"dır. Yazı, "Paris'te intişar eden, '*İllüstrasyon*' ünvanlı, bir resimli mecmuanın ilk sahifesinde 'Mustafa Kemal Paşa'nın, 'Lenin'in, 'Mussolini'nin ve 'Gabriyel Davinci'nin fotoğraflarını yan yana basılmış görüyoruz; bu fotoğrafların üstünde şöyle bir cümle vardır: Cihanın dört büyük diktatörü..." (Y.K. "Dört Sima Arasında", nr. 9278, 1923) cümleleriyle başlar. Bu cümlelerde adı geçen kişiler yazının merkezini oluşturur. Yakup Kadri bütün bu isimler ile ilgili bilgiler verdikten sonra Mustafa Kemal Paşa'nın ona yapıştırılmak istenen "diktatör" ünvanını neden hak etmediğini gözler önüne serer. Mustafa Kemal'in bu yönde bu kişilerle birlikte adının anılmasına itirazını dile getirir. Mecmuanın bununla da kalmayıp Mustafa Kemal'in tercüme-i hâlini yazarken yaptığı hatadan da bahseder.

> *Bu hata belki kasti değildir; fakat, biz, hakikat namına bunu şiddetle protesto etmek ıztırarındayız. Zira, Avrupa matbuatının ara sıra bilerek bilmeyerek ortaya attığı yalanlar, kendi hallerine bırakıldığı vakit en halis 'hakikat'lerden daha ziyade yol alıyor. Garplıların okuduğu bütün Türk tarihi hep böyle hurda yalanlardan mürekkeptir."* (Y.K. "Dört Sima Arasında", nr. 9278, 1923)

cümleleriyle yine ağır bir eleştiri ile yazısını sonlandırır.

20 Ocak 1923 tarihli üçüncü yazısı "İzmit'te Üç Gün" başlıklıdır. Yazısında Yakup Kadri Bey, gazeteci arkadaşlarıyla İzmit'te geçirdiği üç günün tarihi denilecek derecede önemli ve kıymetli olduğundan bahseder. Başta onları İzmit'e sevk eden hissin oradan geçeceğini bildikleri Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul matbuatı namına selamlamak emeli olduğunu fakat Mustafa Kemal ile bu ilk temasın ziyaret maksatlarını oldukça genişlettiğini ve derinleştirdiğini dile getirir.

> *Mustafa Kemal Paşa memleketi madden kurtardıktan sonra, şimdi manen de kurtarmaya azmetmiştir; zira madden kurtardığı millet yaralar, bereler içinde, solgun, cılız ve sakat bir vücuttur; ayakları çamurlara batmıştır ve çıplak sırtını yağmurlar kamçılıyor. Maddeten kurtardığı vatan baştan başa bir viranedir, bu viranenin içinde cehaletle sefalet el ele vermiş hailelerdeki korkunç tayflar gibi raks ediyor. Genç kahraman bu kollarının üstündeki sakat vücuda, bir de bu mazlum viraneye ve bu tayflara bakıyor. Kendi kendine diyor ki "Bu sakat vücudu tedavi etmek, beslemek, giydirmek ve süslemek lazımdır ve bu viraneyi derhal bir gülzara çevirecek vesaiti tehiye etmeliyim. Eğer takdir, beni, kollarımda bu sefil vücutla, bu viranenin ortasında, bu tayflara karşı durmaya mahkum edecekse, milletle beraber çektiğim bu kadar zahmet ve meşakkate ne lüzum vardı? Ve alnımdaki bu altın yapraklı zafer çelengini taşımak neye yarar? Omuzlarımı örten bu gaza hilati kimlere gösteriş yapmak içindir? Etrafımda herkes çıplak iken ve bütün başları sefaletin dikenli çemberi ihata ederken benim şanımın, benim şaşaamın ne tadı, ne ehemmiyeti olabilir?* (Y.K. "İzmit'te Üç Gün", nr. 9284, 1923)

cümleleriyle Mustafa Kemal'in yaptığı işin henüz tamam olduğuna inanmadığına, kendisini cihat yolunun birinci merhalesinde gördüğüne ve milleti yeni bir mücadeleye davet ettiğine dikkati çeker. Harbin en zahmetlisi ve en müthişinin savaş meydanlarındaki mücadele olmadığının; Padişahı ve padişah fikrini yenmenin çok daha çetin bir mücadele gerektirdiğinin altını çizer.

21 Ocak 1923 tarihli yazısı "Mustafa Kemal Paşa: Fırka Reisi" başlığıyla neşredilir. Yakup Kadri bu yazısına:

> *Bazı kimseler müşirlik, gazilik, başkumandanlık, hükümet reisliği, millî kahramanlık ve münecciplik ünvanları sıfatları gibi resmî ve millî bütün beşeri meratibin en yükseklerine varmış ve bir memlekete edilecek hizmetlerin en büyüğünü ifa eylemiş olan Mustafa Kemal Paşa çapında harikulade bir şahsiyetin, dönüp dolaşıp, nihayet bir fırka reisliğine tenezzül etmeye karar verişini gayr-i tabii bir hadise şeklinde görüyorlar.* (Y.K. "Mustafa Kemal Paşa: Fırka Reisi", nr. 9285, 1923)

cümleleriyle başlar. Türk tarihinden ve Avrupa tarihinden örnekler vererek Mustafa Kemal gibi büyük işler başaran kimselerin kendilerini "diktatör", "hükümdar", "padişah" gibi sıfatlara layık gördüğünden bahsederek yazısına devam eder.

> *Mustafa Kemal Paşa, bu tarzda hareket etmenin, şahsi menfaatine ne kadar uygun olduğunu müdriktir. Bilir ki başındaki zafer çelengi siyasi ve idari mücadeleler içinde yıpranmak tehlikesine maruzdur; bilir ki, bu müheyyep meşakkatten sonra, şüphesiz vatanın mihrabını teşkil edecek yüksek bir köşeye çekilip muhteşem bir uzlete dalmak pek tatlı ve pek rahat bir akıbettir. Lakin o, aynı zamanda, pekala biliyor ki bütün bu cidal ve inkılap içinde mevzubahis*

> *olan şey ne kendi şerefi, ne kendi rahatıdır. Millet ve memleket namına daima en ince bir hesap ve teenni ile hareket eden bu adam, kendi şahsiyeti ve kendi hayatı namına daima en hesapsız, en derbeder kimseler gibi hareket etmiştir. Bütün tercüme-i hâli baştanbaşa bir fedakarlıktır ve son teşebbüsü bütün o fedakarlıklar silsilesini tetevvüç eden ulvi bir feragatten başka hiçbir şeyi ifade edemez.* (Y.K. "Mustafa Kemal Paşa: Fırka Reisi", nr. 9285, 1923)

cümleleriyle, Mustafa Kemal'in fırka reisliğini kendi şahsını ve rahatını değil milletini ve memleketini düşündüğü için kabul ettiğini gözler önüne serer. "Bu fırkanın reisi 'Yaşamak isteyenler bu tarafa, ölmek isteyenler öbür tarafa!' diyor. Bu hitap bir vecize tarzında ifade edilecek olursa müstakbel fırka programının ruhunu teşkil eden en esaslı maddelerden biri tespit edilmiş olacaktır." (Y.K. "Mustafa Kemal Paşa: Fırka Reisi", nr. 9285, 1923) cümleleriyle yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri Bey'in 23 Ocak 1923 tarihli yazısı "İstanbul'da Siyasi Teşkilat Var mı?"dır. Bu yazının "İttihat ve Terakki Cemiyeti"nin tarihini, bu cemiyetten miras olarak kalan âdet ve zihniyetleri, bu cemiyetin kendisine göre inkılabın ve bütün inkılabi "teşkilat"ların başı sayıldığını anlatmak için yazıldığı anlaşılır. İttihat ve Terakki'yi bu şekilde görmesine rağmen artık memleketteki yeni durumun İttihat ve Terakki'yi doğuran ihtiyaçları ve zorunlulukları barındırmadığından bahseder. Bu yüzden artık bu cemiyetin ömrünü tamamladığının altını çizer. Onun yerini "Müdafaa-i Hukuk" teşkilatının aldığını belirtir.

> *'Müdafaa-i Hukuk', 'İttihat ve Terakki' gibi kendisine her ne kadar bir fırka-i siyasiye namını verse de, haddizatında bir fırka-i siyasiye olmaktan uzaktır. Bu bir cemiyettir ki, memleketin bütün bil-pür nümayiş, salim ve muhtemil anasırını daire-i faaliyeti içine alıyor ve yine "İttihat ve Terakki" gibi yarınki fırkalar ve teşekküllerle gebe olan bir "Ana Teşkilat" mahiyetini gösteriyor. Bu itibar ile 'Müdafaa-i Hukuk'un kapısı, yeni inkılap mefkuresiyle uyanık bütün salim ve sıhhatli unsurlarla daima açıktır.* (Y.K. "İstanbul'da Siyasi Teşkilat Var mı?" nr. 9287, 1923)

cümleleriyle bu iki teşkilatı karşılaştırır. Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin İttihat ve Terakki teşkilatı gibi yaptığı işleri gizli kapaklı bir şekilde yapmayacağını söyleyerek yazısına devam eder.

> *Zulmet, hayatın; esrar, hakikatin düşmanıdır. Bunu böylece bildikten sonra lazım gelir ki, bütün işlerimizi, hususuyla memlekete ait olan işlerimizi daima güneş altında, erler meydanında mertçe görelim. Alnı açık olanların bu meydana çıkmaması ve bir kenarda kalması için hiçbir sebep yoktur.* (Y.K. "İstanbul'da Siyasi Teşkilat Var mı?" nr. 9287, 1923)

cümleleriyle yazısına son verir.

1 Şubat 1923 tarihli yazı "Vatan Meselesi ve Petrol İşi" başlıklıdır. Yazının merkezinde Lozan Konferansının konularından biri olan Musul meselesi olduğu anlaşılır. Yazar, bu meselede anlaşmaya varılamamasının millete zaferin neşesini unutturduğundan, yine bütün alınların endişe ile buruştuğundan, bütün dudakların hararetle büküldüğünden bahsederek yazısına başlar. İsmet Paşa'nın üç aydan beri bütün arzu ve iradesine rağmen uzatılan zeytin dalına elini uzatamamasının sebeplerini gözler önüne serer:

> *Bu civanmert mücahitin, geçen gün yine 'Musul işi' mevzubahis olurken, Lord Curzon'a "Musul bizim için mukaddes bir vatan meselesidir, halbuki, sizin için adi bir petrol işidir." deyişi, onun konferanstaki hâlet-i ruhiyesi hakkında bize kâfi bir fikir verebilir. Filvaki, aylardan beri devam eden müzakeratta hiçbir fikir itilafına varılamamasının, bizce, yegâne sebebi, 'tarz-ı telakki'lerdeki ve 'nokta-i nazar'lardaki bu esas ihtilaftadır. İsmet Paşa hak, adalet, vatan kelimelerinden müteşekkil bir lehçe ile konuşuyor; karşısındakilerin konuştuğu lisanda ise bu kelimelerin yeri yoktur. Menfaat ve ticaret hissinde, sekiz milyon nüfuslu milletin hayatını sekiz tane petrol kuyusuna veyahut bin kilo kömüre feda edecek derecede ileriye gitmiş kimseler için, kim bilir, bu mücerret kelimelerin ifade ettiği mana ne kadar boş ve köhne ve habistir! Biri bütün kudretini ahlaki ve insani prensiplerden, diğeri bütün kuvvetini hasis ve adi endişelerden alan bu iki nevi zihniyetin bizce, hatta tesadüm suretiyle bile birleşmesinin ihtimali yoktur.* (Y.K. "Vatan Meselesi vePetrol İşi", nr. 9296, 1923)

cümleleriyle bu konuda uzlaşmanın neden mümkün olmadığının altını çizmek ister.

Yakup Kadri Bey'in 2 Şubat 1923 tarihli yazısı "Hıyanet-i Vataniye Kanunu" başlıklıdır. Yazar yazısına, Hıyanet-i Vataniye kanununa göre vatan haini sayılması gereken kişilerden bahsederek başlar. Kanundaki maddelerin bahsettiği suçları işleyerek bu cezaya müstehak bazı kişilerin ellerini kollarını sallayarak dolaştıklarını hayretle izlediğini belirtir. Yazının devamında bu şaşkınlığının sebeplerini sıralar. Fransa'da muharebe aleyhine propaganda yapanların nasıl bir cezaya çarptırıldığından bahsederek örnekler verir. Türk milletinin ise bu vatana hıyanet edişi görmezden ve bilmezden geldiğine vurgu yapar.

> *Buraya kadar saydığımız esbaba nazaran, bu adamların hâlâ âleme meydan okumak cüretini buluşlarına hayret ediyoruz. Teessüfümüzü mucip olan hâle gelince, bunu efkâr-ı umumiyenin ve vicdan-ı ammenin bizden daha iyi bilip hissetmesi lazım gelir. Ne acayiptir ki, daha içinden henüz çıktığımız mahşerde cennet için ayrılmış bigünahlarla, cehennem için ayrılmış günahkârlar, bin zahmet, bin meşakkat ve bin gözyaşı pahasına idrak ettiğimiz şu 'ruz-i ceza'da biribirine karışıverdi; her tarafta cehennemliklerle cennetlikler kol kola dolaşmaya başladı. Bu, bizi adalet-i ezeliyeden bile şüpheye düşürecek bir hadisedir*. (Y.K. "Hıyanet-i Vataniye Kanunu", nr. 9297, 1923)

cümleleri yazarın asıl hayret ve üzüntüsünün bu kişilere verilecek cezayı halkın kesmemesine olduğunu ve bu durumun milleti adalet-i ezeliyeden şüpheye düşürecek derecede bir hadise olduğunu gözler önüne serer.

11 Şubat 1923 tarihli yazı "Sulh" başlığıyla neşredilir. Yakup Kadri yazısına, bir ecnebi murahhasının İsmet Paşa'nın elini sıkıp yanından ayrılırken sorduğu "Şimdi ne olacak?" sorusuna İsmet Paşa'nın verdiği "Zannedersem on sekiz yaşından otuz beş yaşına kadar gençler tekrar birbirlerini öldürmeye başlayacak." cevabını verdiğinden ve bu cevabın bir diplomatın diğer bir diplomata tehdit makamında söyleyebileceği sözlerin en müthişi olduğundan bahsederek başlar. Ve hanım bir okurunun kendisine gönderdiği bir fotoğraftaki iki şehidin acıklı hikâyesini anlatarak devam eder.

> *Kim bilir arkamızda bıraktığımız hayatın üzerine inen kanlı perdenin maverasında böyle kaç bin gencin cesedi çürümektedir ve bunların üstüne kaç bin kadının göz yaşları dökülüyor! Bu bitmez tükenmez göz yaşları – ki beklediğimiz sulh müjdeleri sulh şenlikleri bile kurutamayacaktır – o genç şehitlerin mezarları üstünde insan boyu otları bitinceye kadar dökülecektir.* (Y.K. "Sulh", nr. 9306, 1923)

cümleleriyle memlekete gelen sulhun aslında nasıl acılarla ve göz yaşlarıyla geldiğine vurgu yapmak ister.

> *Lakin, mateessüf, insaniyetin işleri, insaniyetin mukadderatı ne ıztırap çekenlerin, ne de bu hislerle mütehassis olanların elindedir. Muharebeleri harita üstünde takip eden ve ölenleri bir rakam halinde görmeye alışan ihtiyar ve hodbin diplomatlar için her haile bir "zaruret-i siyasiye"dir. Nitekim biz eminiz ki, harbin ne olduğunu pek yakından bilen İsmet Paşa o ecnebi murahhasa bu hazin sözü söylediği zaman ihtiyar diplomatın muhayyilesinde Lozan konferansında yazılan muahedelerin bazı maddelerinden başka hiçbir şey harekete gelmemiştir.* (Y.K. "Sulh", nr. 9306, 1923)

cümleleriyle siyasetin acı bir gerçeğine dikkati çekerek yazısını sonlandırır.

13 Şubat 1923 tarihli yazı "Sulh Müjdecileri"dir. Yakup Kadri Bey, bu yazısında da bir önceki yazıda olduğu gibi Lozan Konferansı görüşmelerinden bahseder. Bu konferanstan dönen ilk kafilelerden aldığı intibalar neticenin teselli vereceği yönündedir. Avrupa devletlerinin genç ve yeni Türkiye ile nasıl konuşmaları gerektiğini öğrendiklerinde meselelerin kolaylıkla çözüleceğinden bahseder.

> *Lozan konferansından dönen zevatın her şeye rağmen sulha inanmaları ve bir inkıtai muvakkat bir fasıla-i müzakerat suretinde telakki etmeleri bizim sulhperverliğimizin ve sulhcülüğümüzün*

derecesi hakkında kâfi bir fikir verebilir. Elverir ki, son senelerin en parlak askeri muzafferiyetlerinden birinin kahramanı olmak şanını taşıyan İsmet Paşa, bu şanın şaşaasını kesrete uğratacak bir sulh muahedesine imza atmak ıztırarına düşürülmesin. Zira, tehlikeye koyacağı o şan yalnız kendisinin değil, kendisiyle beraber ateşten ateşe atılan bütün Türk ordusunun, bütün Türk milletinin malıdır ve bunu ne o, ne de aramızdan herhangi biri tehlikeye koymak hakkını haiz değildir. Bundan başka Avrupa diplomasisi bilmek lazım gelir ki, yapılan "sulh muahedesi"nin bizce ayrı bir manası vardır: Yeni tesis eden genç Türkiye'nin istinat edeceği temellerden biri ve belki birincisi bu muahede olacaktır; bu muahededir ki bizim alın yazımızı ihtiva edecektir, bize "kin" duyacak olan muahededir ve en ziyade bunun için, onun her türlü çatlaklardan, çürüklüklerden azade olmasına dikkat etmek ıztırarındayız. (Y.K. "Sulh Müjdecileri", nr. 9308, 1923)

cümleleriyle Türk milletinin barış karşısındaki tavrını gözler önüne sererken sulh muahedesinin imzalanmasının doğuracağı olumsuzlukların da altını çizer. Bu muahedenin yeni Türkiye'nin geleceği için ne kadar önemli olduğunu vurgulayarak yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri Bey'in 1923'te, Cumhuriyet'e giden süreçte, *İkdam*'da yazdığı siyasi meselelerden bahseden onuncu yazısı 18 Şubat 1923 tarihli "İltimas Âdeti Kalkmalıdır" başlığıyla neşredilir. Yazı, "Yeni idare, halkın itimat ve muhabbetini kazanmak için her şeyden evvel, bir takım eski âdetlerden, eski teamüllerden tecerrüt etmek mecburiyetindedir. Halk hükümeti tabiri yalnız şekle inhisar etmemeli ruha ve esasa da müteallık olmalıdır." (Y.K. "İltimas Âdeti Kalkmalıdır, nr. 9313, 1923) cümleleriyle başlar. Yazar yazının devamında Meşrutiyet döneminden, II. Abdülhamit hükümetinden bahseder, örnekler verir. Meşrutiyetin ilk başta halk tarafından büyük coşku ve neşeyle karşılandığını fakat meşrutiyetin olması gerektiği gibi tatbik edilmemesinin doğurduğu olumsuzluklardan sonra halkın meşrutiyeti Abdülhamit hükümetinden bile kötü görmeye başladığını anlatır.

'Hakimiyet-i Milliye'nin samimi taraftarları meşrutiyetin başına gelen bu feci akıbetten ders-i ibret almalıdırlar. Halk herhangi bir şekl-i idareye, onun ifade ettiği ilmi ve felsefi mananın ulviyeti itibarıyla değil, onun, kendisine temin edeceği faydalar itibarıyladır ki bel bağlar, taraftar olur ve halkın herhangi bir şekl-i idarede aradığı şey adalettir. (Y.K. "İltimas Âdeti Kalkmalıdır, nr. 9313, 1923)

cümleleriyle halkın idareden beklentisini gözler önüne serer. Millî iradenin de buna göre davranması gerektiğini vurgular.

İstanbul idaresinde vuku bulan bazı aziller ve tabiiyetler bize adalet prensibine taban tabana zıt olan o eski kurûn-ı vustai iltimas usulünün hâlâ cari bulunduğunu gösteriyor; kanunun tayin ve tecdit ettiği hat haricinde birçok muameleler oluyor. Ehliyet ve iktidar yine dünkü gibi

mühmel ve itibarsızdır ve ortada yavaş yavaş yine bir "mensuplar" sınıfı türemeye başladı; halbuki, hakimiyet-i milliye yalnız bu millete mensubiyet sıfatını tanıyor ve herhangi bir Türk diğer Türk'ün adamı, arkadaşı veya akrabası olmakla fazla bir hak, fazla bir vatandaşlık hakkı kazanmış sayılmıyor. (Y.K. "İltimas Âdeti Kalkmalıdır, nr. 9313, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırırken yeni idare döneminde de adalet prensibine uymayan mevki değişikliklerini, eski iltimas âdetini devam ettiren uygulamaları eleştirir.

19 Şubat 1923 tarihli yazı "İsmet Paşa Nezdinde"dir. Yakup Kadri bu yazısında İsmet Paşa ile bir görüşmesini anlatır. Görüşmenin konusu Lozan Konferansı'dır. İsmet Paşa'nın sulh muahedesi hakkındaki görüşlerine, Avrupa diplomatlarının bu konudaki tavırlarına, barışın bir türlü sağlanamamasının nedenlerine değinir.

Filvaki, bütün insaniyetin ıztırap içinde kıvranarak beklediği sulh ancak hüsn-i niyetle ve mütekabil emniyetle istihsal edilebilir. Hususiyetle ortada, münakaşayı mucip olan şeyler, İsmet Paşa'nın, İstanbul gazetecilerine dediği gibi Avrupalılar için tali bir ehemmiyeti haizdir, halbuki bizim için bütün manasıyla ve bütün vahametiyle hayati meselelerdendir. Binaenaleyh bizim bunlar karşısında aldığımız tavır vücudundan bir parça koparılmak istenen bir insanın "refleks" hareketi kadar tabiidir. Avrupa devletlerinin tarz-ı hareketi ise, hasis menfaatlerinden başka bir şey düşünmeyen ve karşısındakini kandırmaya çalışan herhangi bir muhtekir bezirganın hilelerini, desiselerini andırıyor. (Y.K. "İsmet Paşa Nezdinde", nr. 9314, 1923)

cümleleriyle sulhun Türk milleti ve Avrupa devletleri için farklı anlamlara geldiğinin üzerinde durur. Bu farklı algılayışın barışın sağlanmasını geciktirdiğinin altını çizer. Türkler için pazarlık meselesi olamayacak kadar kıymetli değerlerin Avrupalılar gözünde bir kıymeti olmadığını vurgular.

Bıçak kemiğe dayanmış tabirine herkesten ziyade mâsadak olan Türk milleti için kendi menafiine mugayir herhangi bir muahede maddesinin manası doğrudan doğruya kalbe saplanan zehirli bir hançer ucudur. Biz göğsümüzü, şu müthiş cidalden sonra, böyle sinsi bir uca uzatmaktan tevekki edeceğiz. Türkiye ya yaşayacak, ya ölecektir. Dört seneden beri binlerce defa tekrar ettiğimiz bu mühip vecizeye ne kadar kuvvetle sarıldığımızı, Avrupa diplomasisinin nihayet bilmesi lazım gelir. (Y.K. "İsmet Paşa Nezdinde", nr. 9314, 1923)

cümleleriyle durumun Türk milleti için ciddiyetini gözler önüne serer.

Yakup Kadri'nin *İkdam'*daki 22 Şubat 1923 tarihli yazısı "Kelimelerin Hıyaneti" başlıklıdır. Yazı:

> *Bazı kelimeler vardır ki iki yüzlü insanlara benzerler; dessas, riyakar ve haindirler. İlk bakışta, her mürai gibi, muhterem, vakur, faziletli, dürüst ve emniyetbahş görünürler; fakat yakından tetkik edilince, hissolunur ki, her bir tarafı, bir gizli hançer ucu kadar mühliktir ve bütün emniyet verici zevahiri altından sizin en nazik, en can alıcı bir noktanıza doğru uzanıyor.* (Y.K. "Kelimelerin Hıyaneti", nr. 9317, 1923)

cümleleriyle başlar. Yazının devamında yazarın bahsettiği kelimelerin "ittihat" ve "ittifak" kelimeleri olduğu görülür.

> *Bunun gibi "ittihat ve ittifak" kelimeleri de son derece mübarektir. İçimizden hangimiz bunları fenaya almak ve bunlarda muzır bir mana istişmam etmek cüretini veya gafletini gösterebilir? "İttihat", "nifak"ın zıddı sulh ve selametin müradifi değil midir? İttihat ve ittifak sayesinde değil midir ki, en büyük, en yüksek gayelere vasıl olunur? Ve ittihattan mahrum kalanlar dalale, perişanlığa, mahv ve inkırasa mahkum olur? İttihat "hayat"ın anası ve "kuvvet"in babası değil mi? Hangi cemaate ittihatsız tasarruf müyesser olabilir? Uç, ey mukaddes kelime, ey mukaddes ve mübarek şule, sana doğru gitmeyenler, senden uzaklaşanlar ne münafık ve ne hain kimselerdir.* (Y.K. "Kelimelerin Hıyaneti", nr. 9317, 1923)

cümleleriyle bu kelimelerin anlam itibariyle çok mukaddes olduğundan bahseder. Fakat yazının devamında ittihat ve ittifak taraftarlarına millete hangi ittihadı ve ne ile ve kimlerle ittihadı tavsiye ettiklerini sorar. Cevap olarak gelen bütün efrad-ı millet tabiriyle aslında neyin kastedildiğini şöyle açıklar: "Bunlar 'bütün efrad-ı millet' derken, hiç şüphesiz, milletten olanları, millete layık olanları, millet için ve milletle beraber hareket edenleri, hülasa iyi, faziletli, namuslu ve... faydalı kimseleri kastetmek istiyorlar." (Y.K. "Kelimelerin Hıyaneti", nr. 9317, 1923) Böylece yazarın bazı kelimelerin milletin barış ve selametine uygun olacak şekilde anlaşılması gerektiğinin önemine vurgu yapmak istediği görülür.

23 Şubat 1923 tarihli yazı "Rey Sandığı"dır. Yazının İstanbul belediye intihabatı üzerine yazıldığı anlaşılır. Bazı kişilerin bu seçimlere gereken önemi vermediklerine değinir. Bu görevin mukaddes bir vazife olduğunu ve layıkıyla yerine getirilmesi gerektiğini vurgular. Müdafaa-i Hukuk teşkilatının o dönemde hakimiyet-i milliye iradesini doğuran teşkilat olduğundan bahseder.

> *Kadıköy belediye intihabatında vuku bulan hadisat doğrudan doğruya halkın iradesine karşı ibka edilmiş bir suikast mahiyetindedir. Her tarafta ekseriyeti kazanan "Müdafaa-i Hukuk" namzet listeleri, Kadıköy'deki rey sandığının açılıp karıştırılması ve esaminin tahrif edilmesi yüzünden mühim bir darbeye uğramıştır. Bu müessif hadisatın ifade ettiği mana yalnız "Müdafaa-i Hukuk" namzetlerine oynanmış fena bir oyun olmaktan ibaret değildir. Halkın reylerini ihtiva eden bir sandığın açılması doğrudan doğruya irade-i milliyeye bir tecavüz ve*

> *taarruz suretinde telakki edilmek lazım gelir ve böyle bir fiilin tazammun ettiği mesuliyet hakkında ise tafsilat vermek zaittir. Vakıa, bu hadise üzerine Müdafaa-i Hukuk İstanbul teşkilatı lazım gelen tedabiri ittihaz etmiş ve meseleyi kanuni bir surette halle tevessül eylemiştir. Lakin bizce, bu meselenin vahameti bununla zail olmuş sayılamaz. Zira, biz bu harekete yalnız kanun nazarıyla değil aynı zamanda efrad-ı milletten biri nazarıyla bakıyoruz ve bunu terbiye-i siyasiyemizin noksanı, irade-i milliyeye karşı lakaydimizi ispat eder bir hadise şeklinde görüyoruz.* (Y.K. "Rey Sandığı", nr. 9318, 1923)

cümleleriyle seçimlerde meydana gelen usulsüzlükler üzerinde durur ve bunu milletin iradesini hiçe sayma olarak değerlendirir.

Yakup Kadri'nin *İkdam*'daki 24 Şubat 1923 tarihli yazısı "İki Muhitin Farkı" başlığını taşır. Yazar bu yazısında Ankara ve İstanbul'u karşılaştırır.

> *İlk defa olarak, şu son günlerdedir ki, İstanbul ile Ankara arasında hakikaten mühim bir fark mevcut olduğunu hissediyorum. Lozan konferansının netayici evvela burada, bura mehafil-i milliyesinde ve bura matbuatında münakaşa edilmiş, yani bu netayicin ilk akisleri burada işitilmişti. Şimdi aynı akisleri Ankara'dan duyuyoruz; fakat İstanbul'daki hafif hafif ve dağınık seslere mukabil Ankara'dan gelen sedalar ne kavi, ne mehip ve ne kadar yekparedir! Belli ki, Ankara'nın bir merkez-i hükümet oluşu yalnız lafzi veya emari bir şey değildir, bu şehir milletin bütün "enerji"lerini, bütün sağlam ve salim anasırını kendinde toplamış bir vatanperverlik kaynağıdır.* (Y.K. "İki Muhitin Farkı", nr. 9319, 1923)

cümleleri Ankara'daki birlik ve beraberliğin, sağlam ve salim duruşun İstanbul'dan fazla ve farklı olduğunu ortaya çıkarır.

> *Her tehlike anında ve her müşkül demde çelikten yekpare bir kale salabeti gösteren bu milliyet cephesinin serkudretini acaba ne gibi şeyler teşkil ediyor; ve acaba İstanbul aynı yekpare salabeti neden gösteremiyor? Zira, Ankara muhiti her türlü yabancı tesirattan ve İstanbul'un bünyesini zaafa düçâr eden çürük, sakat ve sakîm anâsırdan beri ve münezzehtir.* (Y.K. "İki Muhitin Farkı", nr. 9319, 1923)

cümleleriyle İstanbul ve Ankara arasındaki farklılığın sebeplerini sıralar.

> *İstanbul'u tasfiyeye biçare hükümet memurlarından başlayan Ankara, her şeyden evvel bu şehrin manevi havasını tecdit ve tashihe gayret etmeli, her şeyden evvel İstanbul'un ruhunu kurtarmalı idi. Merhum Fikret'in tasvir ettiği, o "yılanlarla, çıyanlarla, solucanlarla dolu" "gayya-yı vücut"a pek benzeyen bu muhitin şu taaffünü devam ettikçe Ankara'nın bizden, kendi derecesinde bir salabet ve vahdet beklemeye hakkı olmayacaktır. Zira, biz, bu kuyunun içinde dört seneden beri hep levs ile ve çamurla boğuşa boğuşa yaşamaktan yorulduk, bıktık. Bu kuyuya biraz hava ve ziya dökmek vazifesi ancak yüksek Anadolu yaylarında uzun bir*

kuvvet ve taravet "kür"ü yapmış olanlara aittir. Ne yazıktır ki bu "kür"den avdet edenler bizim önümüzde ancak istikraha benzer bir his duyuyorlar ve etrafımızdaki haşerat ile boğuşurken bile bize ellerini uzatmak dostluğunda bulunmuyorlar. Lakin korkunuz ki şimdilik yalnız İstanbul muhitine münhasır kalan bu taaffün sizi içine çekmesin, sizin etrafınızı da istilaya başlamasın! (Y.K. "İki Muhitin Farkı", nr. 9319, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırırken İstanbul halkının da yaşadıkları durumlardan hoşnut olmadığını, bu olumsuz durumlardan kurtulmak için bir yardım eli beklediklerini ve bu yardım eli uzatılmadığı takdirde diğer muhitlerin akıbetinin de İstanbul'a benzemekten kurtulamayacağını belirtir.

Yakup Kadri'nin 27 Şubat 1923 tarihli yazısı "İstanbul'da Belediye İntihabatı" başlığını taşır ve siyasi meselelere değinen on beşinci yazıdır. Bu yazı "Rey Sandığı" yazısının devamı niteliğindedir. İstanbul'daki belediye seçimlerinde meydana gelen usulsüzlüklerin matbuata da aksettiğinden ve "*İleri*" gazetesinden Suphi Nuri Bey'in, Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben yazdığı bir şikayetnamenin İstanbul belediye intihabatının buhranlı bir safhaya girmiş olduğunu telmih eylediğinden bahseder.

Halbuki, meseleye iç tarafından bakılacak olursa itiraf etmek lazım gelir ki, meydanda ne o derece sükûnet ve lakaydi ile karşılanacak bir vaziyet ne de bu kadar telaş ve asabiyeti mucip bir hâl vardır. Bu intihabat "şekl-i icra" nokta-i nazarından bazı kimselere belki gayr-i tabii ve gayr-i muntazam görünebilir; fakat esas ve netice itibariyle halkın amaline muvafık olmak lazım gelir. (Y.K. "İstanbul'da Belediye İntihabatı", nr. 9322, 1923)

cümlelerinden Yakup Kadri'nin bu meseleyi şekle ait bir hata olarak değerlendirdiği anlaşılır.

Esasta hiçbir itilaf olmadığı ve müştereken tertip edilen listelerde ne o tarafın, ne bu tarafın itirafını mucip bir nokta bulunmadığı halde, sırf tatbik ve faaliyet sahasındaki bu teferrüt ve tecerrütten dolayı aram-ı umumiyede bazı teşettütler vukua gelmiş ve nihayet, malum olan iki üç hadisenin karşısında bulunmuşuzdur. Lakin itiraf etmeli ki, bu hadiseler de ehemmiyetten aridir. Zira, bu hususta lazım gelen tedbirler alınmış ve intihabatta gayr-ı meşru, gayr-ı kanuni telakki edilen cihetler tashih edilmiştir. (Y.K. "İstanbul'da Belediye İntihabatı", nr. 9322, 1923)

cümleleriyle tatbik ve faaliyetten kaynaklı meydana gelen karışıklıklar sonucunda gerekli tedbirlerin alındığını ve durumun düzeltildiğini belirtir.

İstanbul belediye intihabatı bu hükümetin gösterdiği kanun ve nizam dairesinde icra edilmiştir ve müşahede olunan bazı yolsuzluklar bu kanunun kifayetsizliğinden, fenalığından çıkmıştır. Bununla beraber, efkâr-ı umumiyeye karşı şunu da söylemek lazım gelir ki, bütün kusurlarına

> *rağmen son İstanbul belediye intihabatı netayic-i umumiyesi itibariyle amal-i miliyeye muvafıktır. Esasen bunun haricinde ve buna mugayir hiçbir şey olmasına ihtimal yoktur ve böyle bir mugayirriyete ihtimal vermek İstanbul'un manevi sahnından şüpheye düşmek demektir. Binaenaleyh nafile yere bir bardak suda bir fırtına çıkarmaya çalışmayalım.* (Y.K. "İstanbul'da Belediye İntihabatı", nr. 9322, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırırken, belediye seçimlerinde meydana gelen tüm olumsuzluklara rağmen sonucun millî iradeye uygun olduğunun ve bu nedenle yeni bir karışıklığa meydan vermemek gerektiğinin altını çizer.

5 Mart 1923 tarihli yazı "Müdafaa-i Hukuk ve Müdafaa-i Milliye" başlıklıdır. Yakup Kadri Bey, bu yazısında Müdafaa-i Hukuk ve Müdafaa-i Milliyenin iki ayrı teşkilat olmadığından, Müdafaa-i Milliye'nin aslında Müdafaa-i Hukuk'un İstanbul'a uzanan bir kolu olduğundan ve ikisinin de aynı amaç ve doğrultuda hareket ettiğinden bahseder.

> *Düne kadar "Müdafaa-i Milliye" de bu kökte böyle bir dal idi; fakat yalnız İstanbul'un üzerine doğru uzanmış bulunuyordu ve Anadolu'da, eski harbiye nezareti yerine geçen ve resmî bir hükümet şubesi olan Müdafaa-i Milliye vekaletinden başka ayrıca bir "Müdafaa-i Milliye" teşkilatı yoktu. Elyevm bu vekaletin İstanbul'da resmî bir mümessili bulunuyor ve memleketin askeri umuruna ait işleri bu makam idare ediyor. Binaenaleyh, hükümet-i milliyemiz namına icra-yı faaliyete başladığı günden itibaren, artık "Müdafaa-i Milliye" diye ayrı bir "teşkilat"ın yalnız İstanbul şehrine mahsus olarak mevcudiyetini icap ettirecek, ne mantıki, ne kanuni, ne de vatani hiçbir zaruret kalmamıştır ve evvelce bu teşkilde hizmet eden vatanperverler vazife-i vataniyelerini bademe, ancak "Müdafaa-i Hukuk" teşkilatı içinde ifa edebilirler.* (Y.K. "Müdafaa-i Hukuk ve Müdafaa-i Milliye", nr. 9328, 1923)

cümleleriyle artık böyle bir ikiliğe de gerek kalmadığını belirtir.

Yakup Kadri'nin 7 Mart 1923 tarihli yazısı "Gazinin Son Nutku"dur. Bu yazısının merkezine Yakup Kadri, Mustafa Kemal'in Büyük Millet Meclisinde yaptığı ve sadece memleketin değil tüm cihanın merak ve endişe ile beklediği konuşmasını alır. "Gazi söyledi, lakin ati her zamanki kadar kapalı ve muamma-engiz duruyor. Niçin?" (Y.K. "Gazinin Son Nutku", nr. 9330, 1923) cümlelerinden sonra Gazi Mustafa Kemal'in konuşmasını irdelemeye başlar.

> *Hiçbir vakit, hiçbir adam, Mustafa Kemal Paşa kadar asrını temsil etmemiştir. Onda mazinin fikri ve hissi bekayasından hiçbir iz bulmak kabil değildir; onda atiye ait hiçbir korku yoktur. Bütün sinirleri, bütün ruhu, bütün melekatıyla yalnız bulunduğu anı yaşıyor ve onun ıztıraplarına, onun hummalarına, onun ihtiyaçlarına, onun kuvvetine tercüman oluyor."* (Y.K. "Gazinin Son Nutku", nr. 9330, 1923)

cümleleriyle Mustafa Kemal'in Garp'taki ve Şark'taki gelmiş geçmiş bütün devlet adamlarından farklı olduğuna, onun diğerleri gibi geçmişte veya gelecekte değil "an"da yaşadığına dikkati çeker.

> *Yeni Türkiye'nin reisi – yeni Türkiye-, biri hâl-i inhidamda, öbürü hâl-i indifada bulunan bu iki âlemin ortasında yegâne hakikat olan şeyi, yaşanılan anı müdafaa ediyor. Bu an nedir? Bu an mutasallıt ve mütevelli kapitalizmin, bu an akûr ve âmâ emperyalizmin insaniyetin bağrında açtığı diş ve tırnak yaralarının her milletin bağrında ayrı ayrı sızladığı 'an'dır; bu an bütün mazlum milletlerin Türk ordusunda muzaffer oldukları ve bu zaferin mükafatını, bu zaferin hakkını talep ettikleri bir 'an'dır.* (Y.K. "Gazinin Son Nutku", nr. 9330, 1923)

cümleleriyle millet için Gazi'nin müdafaa ettiği "an"ın neleri temsil ettiğini gözler önüne serer. Nutkun en can alıcı noktasının ise Mustafa Kemal'in "Garp devletleri bize karşı maatteessüf eski tarz telakkilerini değiştirmemişlerdir." (Y.K. "Gazinin Son Nutku", nr. 9330, 1923) cümlesi olduğunu, bu cümleyle bu tarz-ı telakki değişinceye kadar onlarla anlaşmamızın imkân haricinde kalacağını söylemiş olduğunu vurgular. Bu cümle, Garp devletleri karşısında Türk milletinin artık daha güçlü ve kendinden emin duruşunu cesurca haykırır niteliktedir ve bu yüzden çok kıymetlidir.

10 Mart 1923 tarihli yazı "Ölüme Karşı Set" başlıklıdır. Yakup Kadri Bey bu yazısında mebus Salih Efendi'nin "İzdivaç Kanunu"ndan bahseder. Yakup Kadri bu kanuna ılımlı yaklaşmasının sebeplerini açıklayarak yazısına başlar.

> *Eğer bugün iktisaden dünyanın en acınacak milletlerinden biri isek, bunun sebebi kısmen nüfusumuzun azlığıdır. Bütün milletlerin terakki ve tekâmül tarihleri tetkik edildiği vakit görülür ki, zirai, sınai ve ticari inkişafı, mutlaka tekessür-ü nüfus denilen mesut hadise tevlit etmiştir; hep üreyen milletler ilerlemiştir.* (Y.K. "Ölüme Karşı Set", nr. 9333, 1923)

der. Yazının devamında ise, "Salih Efendi, mecburi izdivaç kanununu bu fikirle teklif ettiği için, teşebbüsü, maksadı itibariyle son derece şayan-ı takdirdir. Fakat, böyle bir kanunun o maksadı temine kâfi olduğunu zannederim ki, hiç kimse iddia edemez." (Y.K. "Ölüme Karşı Set", nr. 9333, 1923) diyerek bu kanunun her ne kadar maksadı iyi bir niyetle de olsa meseleyi çözmeyeceğinden bahseder. Yazar bulunduğu ortamda bulunan bir zatın:

> *- Yeniden çocuk yetiştirmeye ne lüzum var! Mevcut olanları kurtaralım. Bugün, takriben yarım milyona yakın Türk çocuğu taraf taraf ölüme mahkûm bir halde bulunuyor. Bunlar muharebelerde ölenlerin kimsesiz çocuklarıdır. Fena doğurma, fena besleme yüzünden türlü türlü hastalıklara giriftar olmuş, daha yüz binlerce sıtmalı saracalı, fakrud-demli çocukları bu hesaba katmıyorum. Bunlar analı, babalı olmakla beraber diğerleri kadar ölüme*

mahkumdurlar. Binaenaleyh, her şeyden evvel ölümün önüne bir set çekmeye çalışalım. (Y.K. "Ölüme Karşı Set", nr. 9333, 1923)

cümleleriyle yazısına devam ederek memleketteki çocukların içler acısı durumunu gözler önüne serer. Memleketin birçok şehrinde yüzlerce, binlerce çocuğun açlık, sefalet, savaş ve daha birçok sebeple ölüme nasıl mahkûm oluşunu örnekler vererek anlatır. Memleketteki darüleytam ve himaye-i etfal gibi müesseselerin de bu çocukların ancak binde birini kurtarmaya gücünün yettiğine dikkati çeker.

Bugün iki bin öksüze sarf edilen para ile on bin öksüzün hayatını kurtarmak kabildir. Elverir ki, bu işi en basit şekline ifrağ edelim. Mesela iki bin yetimi, sıcak ve etli yemeklerle besleyecek yerde on bin yetimi kuru ve soğuk gıda ile beslemeye razı olalım. Çünkü bugünkü usullerle o iki bin yetimin refahını temin etmek için on bin tanesinin açlıktan ölmesini göze almış oluyoruz. Az masrafla çok hayat kurtarmak... İşte, darüleytamların takip edecekleri yol bu olmalıdır. (Y.K. "Ölüme Karşı Set", nr. 9333, 1923)

cümleleriyle daha çok çocuğun hayatını kurtarmak için bu müesseselere çözüm önerileri sunar. Bazen her şeyi birden yapmak istemenin hiçbir şey yapamamaya sebep olduğunu vurgulayarak yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri'nin *İkdam*'daki 20 Mart 1923 tarihli yazısı "Kutlu Devlet, Kutlu Millet"tir. Yazı:

Gazi Paşa Hazretleri, büyük zaferi takip eden nutuklarının birinde, Osmanlı saltanatının bir tarihçesini yaparken, bu saltanatın en parlak haşmet ve azamet devirlerinde bile Türk milletinin şimdiki kadar kuvvetli olmadığını söylemişlerdi. İlk nazarda bir "paradoks" gibi görünen bu söz sağlam ve derin bir hakikati ihtiva etmektedir. (Y.K. "Kutlu Devlet, Kutlu Millet", nr. 9343, 1923)

cümleleriyle başlar. Yazının devamında milletlerin tarihinden bu sözün doğruluğunu destekleyecek örnekler verir. Nihayet Türk milletine sıra geldiğinde ise, "Bizim tarihimiz Osmanlı saltanatının tarihidir ve Türk milletinin tarihi değildir." (Y.K. "Kutlu Devlet, Kutlu Millet", nr. 9343, 1923) cümlesiyle Gazi'nin sözünün doğruluğuna bir kez daha vurgu yapar.

Zira, okuduğumuz tarih Türk milletinin sergüzeştini değil, Osmanlı devletinin menakıbını hikâye etmektedir. Bu menakıp hep kahramanlık, hep hamasiyat, hep tantana ve ikbal şuleleriyle yaldızlıdır; fakat bu yaldızlı örtünün altında inleyen zavallı insan kitlelerinin serencamından kim haberdardır? Müverrihlerin bize bu hususta verdikleri malumat, hep nakıs, mütenakız, müphem ve yanlıştır. Zira müverrihlerimizin, vakanüvislerimizin hiçbiri devlet kadrosu haricine çıkıp doğrudan doğruya halk ve milletle meşgul olmak lüzumunu

duymamışlardır. (Y.K. "Kutlu Devlet, Kutlu Millet", nr. 9343, 1923)

cümleleri ise, yazılan ve okunan tarihin milletin tarihi değil devletin tarihi olduğunu ispat eder niteliktedir.

> *Yalnız "Türk milleti eskisine nispeten daha kavidir." dememeli, "Türk milleti asıl şimdi vardır, Türk milleti dört seneden beri mevcuttur." demeliyiz. Zira, ancak kendi mukadderatını kendi idare eden milletlere mevcut nazarıyla bakılabilir. Bunun içindir ki asırlardan beri ilk defa olarak kendi mukadderatını, kendi eline alan Türk milleti için "Hakimiyet-i Milliye" ve "Saltanat-ı Şahsiye" tabirlerinin manası alelade birer "rejim" farkını ifade etmemeli, birincisi "hayat", ikincisi "ölüm" kelimelerine müradif olmalıdır ve yine bunun içindir ki, saltanat-ı şahsiyeye avdeti hazırlayan herhangi bir harekette biz bir ölüm tehlikesi görürüz, maziye bir karanlık uçurum nazarıyla bakarız: İrtica ile inkılap mücadelesi bizim için bir hayat ve memat kavgasıdır.* (Y.K. "Kutlu Devlet, Kutlu Millet", nr. 9343, 1923)

cümleleriyle yeni Türkiye ile Osmanlı devleti arasındaki farklılıkları dile getirir. Eski rejime dönme ihtimalinin millet için ölmek demek olduğunun altını çizer.

> *Geçenlerde Adana Türk Ocağı gençlerinin kendilerini ziyarete giden Gazi'ye ettikleri yemin bu nokta-i nazardan, bize istikbal için en emniyetbahş vaatlerden biri mahiyetinde göründü. Bu gençler "...Milletin hakimiyetine engel olmak isteyen kara dimağları kahredeceğimize yemin ederiz." dediler. Bu mukaddes yemini ferden ferdâ bütün milletin gençliği yerine mütemadiyen tekrar etmelidir. Gençlik diyoruz; bu yaşın gençliği değil, kalbin gençliği, fikrin gençliğidir. Zira, nice gençler vardır ki, geçenlerde yerin altından çıkarılan "Tutankhamun"dan daha ihtiyardırlar. Milletin kuvvetini teşkil edecek olanlar bunlar değildir.* (Y.K. "Kutlu Devlet, Kutlu Millet", nr. 9343, 1923)

cümleleriyle yazısına son verir. Yazarın istikbale, gençliğe ve milletin hakimiyetinin önemine dair tespitlerinin son derece kıymetli olduğu görülür.

21 Mart 1923 tarihli yazı "Faşizm ve İrtica" başlıklıdır. Siyasi meselelere değindiği yirminci yazısıdır. Yakup Kadri, İtalya başvekili Senyör Mussolini'nin faşizmi nasıl tarif ettiğinden yola çıkarak yazısına başlar. Yazının devamında birçok yönetim şekli ile ilgili bilgiler verir, açıklamalar yapar.

> *Birçoklarının zannettiği gibi, yeni faşist hükümeti ne irticai, ne de müfrit milliyetçidir. Yalnız bütün manasıyla "étatiste" yani devletçidir. Devletçilik ise hiçbir zaman saltanatçılık manasını ifade etmeyeceği için "faşizm"de bir nevi mutlakiyet taraftarlığı tevehhüm edenler yanılıyorlar. Zira "bolşevizm" bile "étatiste"tir. Lakin acaba bir devletin kuvvetli olması milletin kuvvetli olmasını istilzam eder, yani kuvvetli devlet demek kuvvetli millet mi demektir? Burası da ayrıca tetkike değer bir meseledir.* (Y.K. "Faşizm ve İrtica", nr. 9344, 1923)

cümleleriyle yazısına son verir.

Yakup Kadri'nin 26 Mart 1923 tarihli yazısı "Masuniyet-i Şahsiye Kanunu"dur. Yakup Kadri Bey yazısına, bu kanunun Büyük Millet Meclisi'nde münakaşa edildiği sırada, buna taraftar olan bir mebusun anlattığı bir vakadan bahsederek başlar. Mebusun kaymakamlık yaptığı bir dönemde, suçsuz olduğu halde, on gün yaya ve aç yürütülen bir ihtiyarın içler acısı durumundan bahsedilir. İhtiyarın verdiği ifade neticesinde, söylediği gibi asıl suçlunun yirmi yirmi beş yaşlarında, dağlarda eşkıyalık eden bir delikanlı olduğu anlaşılır. Yakup Kadri, yazının devamında bu durum karşısında duyduğu üzüntüyü dile getirir ve bunu gibi haksızlığa uğramış bilinmeyen daha birçok kişi olabileceğini de belirtir. Ancak "Herhangi bir cemiyette cezasını görmemiş bir mücrim vicdan-ı ammeyi, nahak yere cezaya çarpılmış bir masumdan ziyade rahatsız eder. Dinlerin esası gibi, kanunların esasını da ceza ve mükafat prensipleri teşkil eylemektedir." (Y.K. "Masuniyet-i Şahsiye Kanunu", nr. 9349, 1923) diyerek suçluların her koşulda cezalarını çekmeleri gerektiğini savunur.

> *Yeni bir hükümetle, yeni müesseseler ve yeni kanunlarla henüz teşekkül eden cemiyetimiz, temelleri üzerine kâfi derecede bir metanet ve mesanetle yerleşebilmiş midir? Artık her nevi irtica ve ahlak tehlikelerinden masun muyuz? Eğer masun isek, masuniyet-i şahsiyeye hakikaten ihtiyacımız vardır; eğer değilsek, bizce cemiyetin masuniyetini, cemiyetin selametini temin eden kanunlar, şahsa masuniyet ve hürriyet veren kanunlardan bin kat daha elzemdir; bin kat daha akdestir.* (Y.K. "Masuniyet-i Şahsiye Kanunu", nr. 9349, 1923)

cümleleriyle yeni bir hükümetin temellerinin atıldığı dönemde asıl cemiyetin dokunulmazlığını ve selametini temin eden kanunlara ihtiyaç duyulacağından bahseder. Eğer cemiyetin irtica ve ahlak gibi tehlikelere karşı dokunulmazlığı garanti altındaysa kişi dokunulmazlığına ihtiyaç olacağını belirtir. Yazara göre fertten önce milletin dokunulmazlığı temin edilmesi çok daha önemlidir.

> *Lazım gelirdi ki masuniyet-i şahsiye kanununun yanıbaşında, bir de "masuniyet-i inkılap" kanunu çıksın. Zira, irtica bunun kadar onun da düşmanıdır ve masuniyet-i şahsiye kanunundan cüret alarak faaliyete geçecek olan mürtecilerin –yani asi fertlerin- ilk yapacağı iş, diğer birçok hürriyetler ve masuniyet gibi, şahsın hürriyetini ve şahsın masuniyetini de ilga ve imha etmek olacaktır. Acaba, inkılabın öz evladı olan ve irticanın has düşmanı olması lazım gelen Büyük Millet Meclisi, doğrudan doğruya kendi mevcudiyetini tehdit eden bu tehlikeye karşı şimdiden bazı tedbirler ittihaz etmeyi neden düşünememiştir?* (Y.K. "Masuniyet-i Şahsiye Kanunu", nr. 9349, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırırken Büyük Millet Meclisi'ne seslenir ve irtica taraftarlarına

karşı önce kendi dokunulmazlığını garanti altına almasını ve kendi mevcudiyetini korumak için gerekli önlemleri almasını öğütler.

28 Mart 1923 tarihli yazı "Bir Ulvün Deveranı" başlığını taşır. Yakup Kadri bu yazısına İncil'den bir alıntıyla başlar.

> *Gazi Mustafa Kemal'in son seyahatlerine ve bu seyahatlerde irat ettiği nutuklara dair haberleri okurken, havari 'Yuhanna'nın İncil'inden şu ilk satırları hatırlıyorum. Bu harikulade insan ulüv hâline girmiş bir ruh ve söz hâline girmiş bir ulüv gibi, memleketi dairenmadar dolaşmaktadır. Onu, teftişe bir baş kumandan, politika propagandaları yapan bir fırka lideri veyahut alelade siyasi devirler icra eden bir hükümet reisi şeklinde görmek ne mümkün! O doğrudan doğruya 'inkılap' denilen hadisenin mücessem timsalidir.* (Y.K. "Bir Ulvün Deveranı", nr. 9351, 1923)

cümleleriyle devam eder ve bu cümlelerden anlaşılır ki Yakup Kadri, Gazi Mustafa Kemal'i çok ulu ve yüce bir makamda görmektedir.

> *Senelerden beri daima ve ancak resmî şahsiyetler huzurunda toplanmaya alışmış olan bu halk Mustafa Kemal'de de mutlaka Türkiye Büyük Millet Meclisi reisini, Türk ordusu başkumandanını, müşir-i âzâmı hülasa ona insanların verdiği sıfat ve ünvanları görüyor fakat ona Allah'ın bahşettiği mevhibeyi, o mukaddes hidayet nurunu lazım geldiği kadar keşf ve hissedemiyor.* (Y.K. "Bir Ulvün Deveranı", nr. 9351, 1923)

cümlelerinden anlaşılır ki Yakup Kadri, Gazi Mustafa Kemal'e Allah'ın bahşettiğine inandığı o yüceliği halkın henüz göremediğini, hissedemediğini düşünür. Yazısına Mustafa Kemal'in faziletlerini anlatarak devam eder. Onun uzağı görmeye ve derini sezmeye alışmış gözlerinin bu durgun suyun âmâkındaki sessiz fırtınayı hissettiğini ve şimdiden tedbirler almak ihtiyacını duyduğunu belirtir. Düşmanın yalnız hariçte olmadığını düşündüğüne vurgu yapar. "İşte, dikkatli gözler, ulvün deveranı esnasında; kelam haline girmiş inkılap ulüvvü memleketi dairenmadar dolaştığı esnada, bütün o aydınlanan ve tutuşan yerlere bakarak şu son şüpheyi de izale edebilirler." (Y.K. "Bir Ulvün Deveranı", nr. 9351, 1923) cümleleriyle Mustafa Kemal'in ileri görüşlülüğüne dikkati çekerek yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri'nin *İkdam*'daki 31 Mart 1923 tarihli yazısı "Türk Ocağına Dair"dir. Yakup Kadri bu yazıda Hamdullah Suphi Bey ile Türk Ocağı'na dair yaptığı bir sohbeti anlatır. Yakup Kadri Bey, eski ocak arkadaşı Hamdullah Suphi Bey'e:

> *- Türk Ocağının dünkü tarz faaliyeti bugünkü vaziyete göre gayr-ı kâfidir. Dün yalnız milliyet fikri etrafında toplanmıştık. Hepimizin vazifesi bu fikri muhtelif vasıtalar ile neşr ve tamim*

> *etmekten ve kendi aramızda onu mümkün olduğu kadar teksif ve takviye etmekten ibaretti. Bugün, o fikir herkesin malıdır; en basit Türk köylüsünden en münevver Türk gencine kadar milletin her sınıfına, her ferdine sirayet etmiştir. Bu fikir et, kemik, ateş ve demir haline inkılap edip ortaya bir ordu ve bir hükümet çıkarmıştır. Şimdi memleketin her tarafı Türk ocağıdır. Binaenaleyh bu büyük ocağın içinde, ayrıca bir takım küçük ocaklara ne lüzum var?* (Y.K. "Türk Ocağına Dair", nr. 9354, 1923)

sorusunu yönelttiğini ve buna karşılık:

> *-Türk ocaklarının vazifesi henüz bitmemiştir. Türk milleti kurtulmuş ve varlığını hissetmiştir. Fakat henüz medeni ve fikri inkişafını tamamlamamıştır. Türk ocaklarının yarına ait vazifesi bu inkişafı tekit ve tesire matuf olacaktır. Bütün memleket maddi olduğu kadar manevi bir sefalet içindedir. Cehalet Anadolu'da halkın aşağı tabakalarında sıtma ve sair bulaşık hastalıklar kadar hasarât ika ediyor. Bunun önüne geçmek, halkın ve köylünün bu manevi ve fikri biçareliğine imdat yetiştirmek lazım geliyor.* (Y.K. "Türk Ocağına Dair", nr. 9354, 1923)

cevabını aldığını anlatır. Bu itibar ile Hamdullah Suphi Bey'e göre, tabir-i caizse badema Türk ocaklarının bir nevi Hilal-i Ahmer vazifesini göreceğini; halka ve köylüye irfan ve imran sahasında muavenet edeceğini belirtir. Nasıl ki, harp zamanında cephe arkasının en mühim hizmetlerini Hilal-i Ahmer heyetleri görüyor, nasıl ki, bunlar doktorlarıyla, sargılarıyla, ilaçlarıyla, sedyeleriyle, hastaneleriyle yaralananların imdadına koşuyor; yarın girişilecek teceddüt ve tekâmül mücadelesi esnasında da bu cephe arkası hizmetini Türk ocaklarının göreceğini, zaafa düşenlere kuvvet, delalette kalanlara nur, mütemerrit ve mürtecilere hidayet bahşetmeye çalışacağını vurgular. Türk Ocağının eskiden olduğu gibi siyasi cereyanlardan, politika ve fırka ihtirasâtından uzak kalacağına inançlarının tam olduğunu da belirterek yazısına son verir.

4 Nisan 1923 tarihli yazı "İkinci Merhale" başlığını taşır ve Yakup Kadri yazısına Büyük Millet Meclisi'nin kendisini feshe karar verdiğini söyleyerek başlar. Büyük Millet Meclisi'nin bu fesih kararını sırf vatani bir endişe ile aldığının ve bu nedenle de büyük bir feragat ve fedakârlık örneği olduğunun altını çizer.

> *Her iki taraf ayrı ayrı yollardan aynı noktada birleşiyor: Birinci gruba göre sulh muahedesinin tasdiki için yeni bir meclisin teşekkülüne ihtiyaç vardır; ikinci gruba göre "Misak-ı millî"yi lüzumu kadar tatmin edemeyen sulh muahedesinin tadil ve tashihi için yeniden milletin arasına müracaat etmek lüzumu hissediliyor. Binaenaleyh, her iki tarafın endişesi de son defa olarak bir kere daha milletin reyini sormadan sulhu imza ve tasdik etmemektir.* (Y.K. "İkinci Merhale", nr. 9358, 1923)

cümleleriyle mecliste bulunan iki grubun da fesih kararında birleştiğini ve halkın oyuna başvurmadan milletin geleceği hakkında hüküm vermekten kaçındığını vurgular.

> *Herhalde bu sefer Türk milleti intihap edeceği mebusların mahiyet ve kıymetlerine göre, kendi kemalinin ve kendi rüştünün derecesini göstermiş olacaktır. Bütün manasıyla inkılabımızın ikinci merhalesinde bulunuyoruz ve bu merhalenin ikinci bir imtihan meydanı olduğunu hissediyoruz. Düşünmeli ki, İkinci Büyük Millet Meclisi bizim için ya bir felaket uçurumu, ya bir selamet zirvesi olabilir.* (Y.K. "İkinci Merhale", nr. 9358, 1923)

cümleleriyle yazısına son verirken milletin inkılabın bu ikinci merhalesinde kendi mukadderatını kendinin belirleyeceğini gözler önüne serer.

Yakup Kadri'nin *İkdam'*daki 6 Nisan 1923 tarihli yazısı "İttihat ve Terakki mi?" başlığıyla neşredilir. Yakup Kadri Bey, meclisin fesih kararını verirken mebuslardan bir zatın söylediği "Milletten geldik, millete dönüyoruz." sözlerini demokrasi namına söylenmiş sözlerin en güzeli olarak değerlendirdiğini söyleyerek yazısına başlar. Fakat yazının devamında bu sözün en doğrusu olup olmadığını sorgular. Çünkü yazara göre milletten çıkanlar her vakit millete dönebilmek hakkını haiz değildirler. İttihat ve Terakki erkanının da hepsinin milletten, halktan, hatta ekseriyetle halkın en özlü tabakalarından çıkmalarına rağmen artık millete dönemeyecek bir halde bulunduklarının altını çizer.

> *Çünkü bunlarla millet arasında harb-i umuminin yığın yığın seyyiatı var; çünkü bunlarla millet arasında bir milyona yakın genç, gürbüz, Anadolu Türk'ünün kemiklerinden hasıl olmuş nâkâbil-i mürûr bir set var. Çünkü bunlarla millet arasında Sarıkamış hâilesi, Irak hezimeti; Galiçya maceraları var. Çünkü bunlarla millet arasında harp zamanlarının konakları, vagon dalavereleri, şeker, ekmek ve gaz dolapları ve yüzlerce dürülmüş sefahat sofraları var.* (Y.K. "İttihat ve Terakki mi?", nr. 9360, 1923)

cümleleriyle bu dönüşün neden mümkün olmadığını gözler önüne serer.

> *Bizce millete dönemeyecek İttihatçılar onlardır ki, doğrudan doğruya yukarıda saydığımız seyyiatın amilleri olmuşlar, tâ iliklerine kadar zehirlenmişler ve bu zehirden tasaffi ve teşeffi etmek lüzumunu hissetmemişlerdir. Bunlar için millete giden yegâne yol nedamet yoludur. Sarp, çetin ve uzun bir nedamet yoludur, dört senede, beş senede kat edilemeyecek derecede uzun bir nedamet yolu.* (Y.K. "İttihat ve Terakki mi?", nr. 9360, 1923)

cümleleriyle yazısına devam eder ve İttihatçılar için millete giden yolun pişmanlık yolu olduğunun altını çizer. Yazının devamında hiçbir milletin tarihinde herhangi bir teşkilatın dağıldıktan sonra toplandığının görülmediğini örnekler vererek anlatır.

> *Bonapartistlerin, Napolyon Bonapart'ın bakiye-i azamını Sentelen adasından Fransa'ya naklettikleri gün, "Lamartine" şöyle bağırıyordu: 'Ey gafiller, sağ iken hiçbir hayrını görmediğiniz bu adamın şimdi kemiklerinden mi medet umuyorsunuz?'*
> *Herhangi birimiz ikide bir merkez-i uumiyenin kemiklerini şakırdatanlara karşı aynı sözü tekrar edebiliriz veyahut tekrar etmek mecburiyetindeyiz.* (Y.K. "İttihat ve Terakki mi?", nr. 9360, 1923)

diyerek yazsını sonlandırır.

7 Nisan 1923 tarihli yazı "Bir Numaralı, İki Numaralı?"dır. Yazı, "İstanbul ahalisi, son zamanlarda, bir numaralı grup, iki numaralı grup diye bir şeyler işitiyor; matbuatta bunlara dair bazı bahisler görüyor. Fakat bu hususta henüz lüzumu kadar vazıh bir fikre malik değildir." (Y.K. "Bir Numaralı, İki Numaralı?", nr. 9361, 1923) cümleleriyle başlar. Devamında Yakup Kadri Bey, mecliste iki fırka bulunduğunu ve aynı nam altında olup aynı prensipleri takip ettiğini söylemesine rağmen aralarında bir ihtilaf bulunduğunu söyler ve bunun sebebini sorgular. "Birinci grupla ikinci grubu yekdiğerinden ayıran saik ve sebeplerin muayyen bir ictihat mübayenetine müstenit bulunmadığını şuradan anlıyoruz ki, ikinci grubu temsil eden kimseler arasında hiçbir fikir ve his birliği yoktur, bunlar yalnız 'muhalefet etmekte' birleşiyorlar." (Y.K. "Bir Numaralı, İki Numaralı?", nr. 9361, 1923) cümleleriyle gruplaşmanın sebebini ortaya çıkarmaya çalışır. Yazının devamında bu gruptaki kişileri ayrı ayrı ele alarak aslında neden aynı grupta bulunamayacaklarının altını çizer. Bu durumda ilan edilecek aday listelerinin aynı fırkayı temsil etmesi sebebiyle oluşacak karışıklığın önlenmesi için çözüm yolları gösterir: "Bunun bir çaresi vardır: Halka, ikinci gruba mensup olanların isimlerini bildirmek... Bu suretle ortada biri müspet, diğeri menfi iki liste dolaşmış ve ara-yı umumiye bu iki listenin arasında muhayyer bırakılmış olacaktır." (Y.K. "Bir Numaralı, İki Numaralı?", nr. 9361, 1923) der.

> *Müdafaa-i Hukuk namzet listelerini neşrederken bunun bir tarafına müspet şahsiyetlerin, diğer tarafına menfi şahsiyetlerin isimlerini koyacak olursa halkın temeyyüz hassasını iyice takviye etmiş olur zannındayız. Mesela farz edelim ki, bu listelerin yüzüne Kazım Karabekir Paşa'nın, Fevzi, İsmet ve Rafet Paşaların; tersine de izdivaç kanunu sahibi Salih Efendi'nin, saltanat-ı ferdiye taraftarı Şükrü Hoca'nın, hatta Necati, Avni ve Vasıf Beylerin isimlerini yazıyoruz ve diyoruz ki; 'Birinciler bir numaralı gruba, diğerleri de iki numaralı gruba mensupturlar. Buyurun, gönlünüz hangi tarafa temayül ederse o tarafa gidin!' Millet içinde makul bir fert tasavvur edebilir misiniz ki, tamamıyla hürriyetine malik olmak şartıyla birincisinden yüz çevirip ikincisine teveccüh etsin?* (Y.K. "Bir Numaralı, İki Numaralı?", nr. 9361, 1923)

cümleleriyle ancak bu şekilde sonucun müspet adaylar lehine olabileceğine dikkat çekerek

yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri'nin 8 Nisan 1923 tarihli yazısı "En Kolay İntihabat" başlıklıdır. Yazar yazısına: "Bu sefer intihabatın çok çetin ve mücadeleli olacağını tahmin edenler var. Böyle bir tahmine meydan verecek emarelerin nelerden ibaret olduğunu hiç bilmemekle beraber, şimdiden hepimizi bir nevi 'telaş sıtması' yakaladı." (Y.K. "En Kolay İntihabat", nr. 9362, 1923) cümleleriyle başlar. Fakat böyle bir telaşa gerek olmadığını, milletin her şeyin en iyisini ve doğrusunu bildiğini, bu nedenle onu kendi haline bırakmak gerektiğini vurgular. "Bu seferki intihabat evvelki intihabata nispeten daha az müşkülatla, daha buhransız vuku bulacak, çünkü efkâr-ı umumiye mebus namzetlerini daha büyük bir vuzuh ile görüp takdir edecektir." (Y.K. "En Kolay İntihabat", nr. 9362, 1923) cümleleriyle eskisi gibi gizli kapaklı işler dönmeyeceğinden bu seçimin daha kolay olacağına inandığını belirtir.

> *Gazi Mustafa Kemal Paşa namzetlerinin ismini neşrettiği andan itibaren intihabat gayet sarih ve müstakim bir hat üzerinde ve son derece muayyen bir hedefe doğru yürüyecek ve bir takım inhiraflara, teşettütlere imkân kalmayacaktır. Tâ ki teşettüt bizim içimizde, bizim kalbimizde olmaya... Zannederim ki vaziyeti bulanık ve müşevveş görenler âlem haricinde kendi kalplerinin inikasını görenlerdir. Böylelerine gerek memleketin ve gerek kendilerinin huzur ve selameti için zaman ve hadisatın mantıkı ile oynamamalarını tavsiye ederiz.* (Y.K. "En Kolay İntihabat", nr. 9362, 1923)

cümleleriyle yazısına son verir.

10 Nisan 1923 tarihli yazı "Yine İntihabata Dair"dir. Yakup Kadri'nin intihabat hakkında birçok yazı kaleme almasından anlaşılır ki bu seçim milletin geleceği için çok önemlidir ve yazar gündemi sürekli bu konu ile meşgul etme, böylece halkı bilgilendirme ve yönlendirme amacı gütmektedir. Bu yazısında da halkı uyarmak ve bilgilendirmek adına önceki belediye seçimlerinde meydana gelen olumsuzlukları hatırlatır. Aynı fırkada iki farklı grup meselesine tekrar değinir.

> *Vakta ki, bir numaralı Müdafaa-i Hukuk grubu, reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın imzasıyla namzet listelerini ilan edecektir, o vakit kimlerin amal-i milliyeye hadim olduğu, kimlerin hakimiyet-i milliyeye sadık bulunduğu anlaşılacak ve yine o vakit bütün temiz ve dürüst vicdanlar bu listelerde kendileri için en doğru rehnümayı bulacaklardır.* (Y.K. "Yine İntihabata Dair", nr. 9364, 1923)

diyerek takip edilmesi gereken yolun Mustafa Kemal'in yolu olduğunu yeniden vurgular. "Birçok defalar tekrar ettiğimiz gibi Türk milletinin talihi bu intihabat neticesinde tekerrür

edecektir. Bu hakikati daima göz önünde tutarak ona göre hareket etmemiz icap eder." (Y.K. "Yine İntihabata Dair", nr. 9364, 1923) diyerek milleti bir kez daha ikaz eder ve yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri'nin 11 Nisan 1923 tarihli yazısı "Vuzuha Doğru"dur. Yazı, "Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk cemiyeti namına neşredilen beyanname tam zamanında yetişti. İstanbul halkının böyle bir vuzuha ihtiyacı vardı." (Y.K. "Vuzuha Doğru", nr. 9365, 1923) cümleleriyle başlar. Yakup Kadri'nin bu yazısını da intihabat öncesinde halkta meydana gelen kafa karışıklığına son vermek amacıyla yazdığı anlaşılır. Zira yazının devamında, "Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın beyannamesi bütün bu gıll ü gışlere nihayet verdi; memleketin işlerinin en hurde teferruatına kadar Müdafaa-i Hukuk'un bütün umdelerini artık hiçbir ibham ve iltibasa mahal kalmayacak bir vuzuh ile neşr ve ilan etti." (Y.K. "Vuzuha Doğru", nr. 9365, 1923) diyerek bu beyannameyle Mustafa Kemal Paşa'nın milletin kafasındaki bütün soruları teker teker cevapladığının altını çizer. "Müdafaa-i Hukuk, ordu ile beraber idari, siyasi, millî ve vicdani inkılabı da yoktan var etti, yoktan çıkardı; nitekim kendisini de kendi kendine tekevvün eden kuvvetlerden biridir ve onun üzerinde hiç kimsenin hak takaddüm ve tesahubu olamaz." (Y.K. "Vuzuha Doğru", nr. 9365, 1923) cümleleriyle yazısını sonlandırırken Müdafaa-i Hukuk ile ilgili herhangi bir şüpheye mahal olmadığını kesin bir dille yeniden vurgular.

Yakup Kadri'nin Cumhuriyet'e giden süreçte *İkdam'*da siyasi meselelere değindiği otuzuncu yazısı 17 Nisan 1923 tarihli "... Dirilebilir mi?"dir. Yakup Kadri'nin bu yazıyı İttihat ve Terakki'den bahsetmek için yazdığı anlaşılır. Yazısında İttihat ve Terakki'nin hortlaktan başka bir şey olmadığını, ölen bir şeyin dirilemeyeceğini söyler. Onu diriltmeye çalışanların ise böyle bir kudretleri olmadığının altını çizer. İttihat ve Terakki'nin inkılap fikrinin anası olduğunu, fakat kendi doğurduğu yavruları yiyen yabani kediler gibi, inkılabı mahveden, inkılap ateşini söndürenin de yine İttihat ve Terakki'nin kendisi olduğunu söyler. İttihat ve Terakki'nin ne bir mefkureyi ne bir emeli ne de muntazam ve muayyen bir cereyanı temsil ettiğine dikkat çeker.

> *'İttihat ve Terakki' ham bir kuvvetti; bu tarifi asla hatırdan çıkarmayalım ve her şuursuz kuvvet gibi lâlettayin hakim olmak istiyordu. Memlekette bir devlet mi var, onun içine giriyordu. Memlekette yeni bir fikir cereyanı mı var, onun içine giriyordu. Memlekette herhangi bir hayat kabiliyeti gösteren bir müessese mi var, onun içine giriyordu. Çünkü, yaşamak için ona bir cisim, bir şekil lazımdı; çünkü hüküm sürmek için ona müsait bir saha lazımdı. Vakta ki memlekette ki bütün müesseseler –yani bütün kalıplar- yıkıldı, vakta ki hüküm*

> *sürmek için hiç bir saha kalmadı. Bir müddet için bu serseri ruh ortadan kayboldu. Fakat şimdiki millet ve memleket bir basübadel-mevt sırrına mazhar olmuştur, şimdiki vatan bütün millî müesseseleriyle yeniden vücut buluyor, o ham kuvvet yeniden sokulacak bir yer aramaya başladı. Lakin bu sefer her müessese, her cisim kendine mahsus taşkın ve tüvana bir ruh ile dolu olduğu için hiçbirinde hariçten gelecek bir tufeyliye yer kalmamıştır. İttihat ve Terakki ise kendi kendine dirilemez, kendi kendine yaşayamaz. Ebedi olan mefkuredir, şahıslar değildir, kuvvet değildir. İttihat ve Terakki, ise şahıslarda temessül eden bir kuvvetti ve hiçbir mefkuresi yoktu.* (Y.K. "... Dirilebilir mi?", nr. 9371, 1923)

cümleleriyle yazısına son verirken artık korkulması gereken bir İttihat ve Terakki'nin mevcut olamayacağını vurgular.

18 Nisan 1923 tarihli yazı "Hükümet Şekli" başlığını taşır. Yakup Kadri Bey bu yazısında hükümet şekli ile ilgili görüşlerini aktarır. "Bir hükümetin iyiliği veya kötülüğü onun şekline tâbi değildir. Elverir ki idarenin başına geçenler her şeyde millet namına, halk namına hareket etmesini ve muhtelif halk tabakalarının veya sınıflarının hususi ve mütenevvi menafiini telif ve temin eylemesini bilsinler." (Y.K. "Hükümet Şekli", nr. 9372, 1923) cümleleriyle hükümet şekli ne olursa olsun baştaki kişilerin her koşulda milletin lehine hareket etmesi gerektiğini vurgular. Bu şekilde hareket edildiğinde hükümet şeklinin bir önemi kalmayacağını belirtir.

> *Millet zanneder ki kendisini idare edenler, kendi intihap ettiği kimseler, yani kendi vekilleridir. Halbuki hakikatte bir hükümdar veya bir reis-i hükümet tarafından nısb ü tayin edilen veyahut heyet-i teşriiyenin sinesinden ayrılıp başlı başına bir kuvvet haline girmiş bir fırkanın, bir grubun desiseleriyle mevki-i iktidara gelen bir hükümet, o millet gibi o milletin vekillerini de kendi hüküm ve iradesine tâbi kılmış demektir. Bunun mazarratlarından bir tanesi şudur ki, herhangi bir grubun veya herhangi bir şahsın kuvvetine istinat ederek mevki-i iktidara gelen hükümet badema o şahsın ve o grubun malı ve baziçesi olur, bunların her nevi arzularını ve bazen her nevi ihtiraslarını, hasis menfaatlerini temin etmek ıztırarında kalır. Bu nevi hükümetler milletle milletin vekilleri arasına girmiş bir türedi gibidir. Hakiki ve samimi demokrasi taraftarları kendi aralarında, menşe-i meşkuk böyle bir yabancı varlığa tahammül etmemelidir. Millet bir kitle-i vahidedir ve onun hakimiyeti de kendisi gibi gayr-ı kabil-i tecezzi olmalıdır.* (Y.K. "Hükümet Şekli", nr. 9372, 1923)

cümleleriyle bir grubun veya bir fırkanın desiseleriyle iktidara gelen hükümetin o grubun ya da fırkanın oyuncağı olmaktan, onun arzularını, isteklerini, ihtiras ve menfaatlerini gerçekleştirmek zorunda kalmaktan kurtulamayacağının altını çizer. Bu yüzden millet ile onun hakimiyeti arasına bu birliği parçalayacak hiçbir unsur girmemelidir. Milletin halis bir demokrasi istediğini, içine su karıştırılmış hileli ve mağşuş şeylerden tiksindiğini belirterek

yazısını sonlandırır.

25 Nisan 1923 tarihli yazı, "23 Nisan" başlıklıdır. Muharrir bu yazısında, Harb-i Umumi'nin memleketi çok zor durumlara soktuğu günlerde, Fındıklı sarayının, Türk meclis-i mebusanının bir batakhane gibi polisler tarafından baskına uğradığını ve millet vekillerinden bir kısmının caniler gibi tevkif edildiğini ve birer birer ortadan kalktğını; İstanbul'un, Türk devletinin payitahtının, birkaç saat içinde, kardeşin kardeşi, ananın evladı, evladın babayı kaybettiği acayip, ıssız ve mühlik bir giriveye döndüğünü anlatır.

> *İşte 1336 senesi 23 Nisan günü böyle bir toprak üstünde ve böyle bir hezimet ve dehşet havası içindedir ki, toza ve dumana karışmış yorgun ve belki aç ve belki çıplak bir küme insan, orada Ankara dediğimiz o viranenin taşları arasında, yalnız çocuklarda bulunan bir ruh taraveti, yalnız meczuplarda görülen bir vecd ve cuşişle bütün cihana, evet bütün cihana karşı isyan bayrağını çekti: Yüz yirmi kişi, düşmanın, düşmanların yüz binlerle kişilik ordularına karşı yüz yirmi kişi... Beşeriyetin tarihinde bundan daha müheyyiç, daha mehip bir vakaya tesadüf etmek mümkün değildir. Bizce bunun neticesi bir hezimet olsaydı bile şu fevkalbeşer cüret hamlesi yine bütün, mert, şeci ve mağrur insanların dilinde destan olarak kalacaktı.* (Y.K. "23 Nisan", nr. 9378, 1923)

cümlelerinden 23 Nisan 1336 tarihinin Türk milleti için ne ifade ettiği anlaşılır. Yakup Kadri, millet büyük bir hezimet ve dehşet havasındayken, Ankara'da bir araya gelen o yüz yirmi kişinin bütün cihana karşı isyan bayrağını çekmesinin ne denli önemli ve kıymetli olduğunu vurgular. Neticesi hezimet olsaydı bile bu hamlenin bir destan gibi dilden dile dolaşacak güçte olacağının altını çizerek yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri'nin 27 Nisan 1923 tarihli yazısı "Takdir Edilemeyen Bir Nokta"dır. Bu yazı "23 Nisan" başlıklı yazısının devamı niteliğindedir. Yazar, Türk milletinin Harb-i Umumi'deki durumunu, "Ya ölüme razı olacaktı, ya kendini müdafaa edecekti. Binaenaleyh yukarıdan beri arz ettiğimiz sevaik-i tabiiyeye uyarak kendini müdafaa etti ve... Muvaffak oldu." (Y.K. "Takdir Edilemeyen Bir Nokta", nr. 9380, 1923) cümleleriyle anlatır. "Türk milleti o müdafaa harbinde olduğundan ziyade bu inkılap mücadelesindedir ki beşeriyet tarihinin en şanlı ve en muazzam harikalarından birini yaratmıştır." (Y.K. "Takdir Edilemeyen Bir Nokta", nr. 9380, 1923) cümleleriyle Türk milletinin inkılap mücadelesinin de takdire şayan olduğunun fark edilmesi gerektiğini vurgular.

> *Dün müselleh zalimi çıplak pençesiyle boğan Türk milleti bugün harb-i umuminin – hem mağluplar ve hem galipler için – yegâne ganimeti olan inkılap umdelerini siyasi zulme karşı çıplak sinesiyle nafile yere müdafaaya çalışıyor ve bu hususta, dünkü mücadeleden daha çetin müşkülata maruz kalıyor.* (Y.K. "Takdir Edilemeyen Bir Nokta", nr. 9380, 1923)

cümleleriyle Türk milletinin harb-i umumiden çıkan diğer milletlerin aksine tüm zorluklarına rağmen inkılap mücadelesinden vazgeçmediğini belirterek yazısını sonlandırır.

2 Mayıs 1923 tarihli yazı "Bu mu İmiş" başlıklıdır. Yazının daha önceki yazılarda bahsi geçen meclisteki gruplaşmayı ele aldığı görülür. Yazar, iki numaralı grup temsilcilerinden biri olan Erzurum mebusu Hüseyin Avni Bey'in, "Tevhid-i Efkâr"a verdiği bir beyanat ile kaldırdığı perdenin, kaç zamandır o kadar merak ve endişe ile, görülmek ve tanınmak istenen grubun meğer ne zavallı, ne görülmeye, tanınmağa değmez bir şey olduğunu ortaya çıkardığını söyler. Bu grup etrafında toplanan altmış ismin her birinin kendine has bir temayülü olduğunu ve bunlara "biz" dedirtecek ortak his ve fikir birliği bulunamayacağının altını çizer. Hüseyin Avni Bey'in verdiği beyanatın kendi grupları adına büyük bir hata olduğuna dikkati çeker. Bu yazı vesilesiyle yine milletin intihabat esnasında nasıl bir yol izlemesi gerektiğine dair bilgilendirme ve yönlendirmelerde bulunmuş olur.

Yakup Kadri'nin *İkdam*'daki 5 Mayıs 1923 tarihli yazısı "Vatan ve Hürriyet"tir. Yakup Kadri yazısına İstanbul'un henüz ecnebi işgali altında olduğunu, düşman ordularının henüz seferber olduğunu, ordunun daha ifa edecek vazifeleri olduğunu söyleyerek başlar. Buna inanmamanın ve bunları görmemenin bir cinnet olduğundan bahseder. Her şey yoluna girmiş, sulh olmuş, düşman memleketten çekilmiş gibi herkesin kendi zevkine, kendi keyfine göre hareket etmekte özgür olmak istediğini belirtir. "Efendiler, neredeyiz? Memleketin bir kısmı kışladır; mahbesde bulunanlar ise hürriyetten bahsetmek hakkından mahrumdurlar. Bu basit hakikati inkar edenlere, en hür memleketlerin kanunlarına nazaran bile yalnız bir vasıf verilebilir: Asi..." (Y.K. "Vatan ve Hürriyet", nr. 9388, 1923) cümleleriyle yazısına devam eder. "İsyan güzeldir, eğer hedefi umumun selamet ve saadeti ise; isyan meşrudur, kanunu ihlal eden bir zulme karşı vuku bulursa; isyan zaruridir, eğer mihrakı bir hayat ve memleket meselesi ise..." (Y.K. "Vatan ve Hürriyet", nr. 9388, 1923) diyerek isyanın ancak memleketin hayrına ise vuku bulabileceğinin altını çizer. Fakat memlekette bazı alametlerine tesadüf edilmeye başlanan isyanların hiçbirinde bu özelliklerin olmadığını belirtir. Bu isyanların ne namına ve niçin vuku bulduğunun bile belirlenemediğine dikkat çeker. Eskiden her istediklerini yapmakta özgür olan, bir nevi büyük bir konağın şımarık çocuklarına benzeyen bazı kişilerin şimdi bu kadar özgür olamayışlarına isyan etmek istediklerini söyler. Bu engelleme ve yasaklamaları hürriyetlerine bir tecavüz olarak gördüklerini belirtir.

> *Vatan davası bu yüzden unutuldu. İstiklal mücahedesinin ateşi bu yüzden söner gibi oldu. Çünkü hak vatan kadar mukaddestir, çünkü hürriyet istiklalin hemşiresidir. Birini öbüründen*

nasıl tefrik etmeli? Birini öbürüne nasıl tercih eylemeli? İşte, zamanenin hak ve hürriyet yaygaracıları bu iltibastan ve bu teradüften cüret alaraktır ki, bize meydan okuyorlar. Lakin biz bu sahte hürriyet pişdarlarının "31 Mart" şeriatçılarından farkı olmadığını pek iyi biliyoruz. Onların ağzında "şeriat" ne idiyse, bunların ağzında da "hürriyet" odur. Lazım gelir ki, biz söylenen kelimeye değil, söyleyen ağızlara itibar edelim ve bütün bisud münakaşalara bir nihayet vermek için diyelim ki, bize göre "vatan", "hak"tan daha mukaddestir ve "istiklal" "hürriyet"ten daha azizdir. (Y.K. "Vatan ve Hürriyet", nr. 9388, 1923)

cümleleriyle işin iç yüzünü ortaya koyar ve "Bize göre 'vatan', 'hak'tan daha mukaddestir ve 'istiklal', 'hürriyet'ten daha azizdir." diyerek tüm bu gereksiz tartışmalara son vererek yazısını bitirir.

6 Mayıs 1923 tarihli yazı "Kara Gün Dostlarına" başlığını taşır. Yakup Kadri yazısına "Madam Gulise, Mösyö Piyer Loti'ye ve Mösyö Kaludfarer'e hitap ediyorum." (Y.K. "Kara Gün Dostlarına", nr. 9389, 1923) cümlesiyle başlar. Kara gün dostu olarak nitelendirdiği kişilerin bunlar olduğu ve yazının bu kişilerin isimlerini taşıyan beyannameye cevap niteliği taşıdığı anlaşılır. Yakup Kadri yazısında, teker teker bu kişilerin öne sürdüğü düşünceleri ve savunmaları çürütür. "Fransa, bize beyannamenizde iddia ettiğiniz vechile daima samimiyet ve dostluk dairesinde muamele etmemiş ve Mondros mütarekesini müteakip bizi pek çok rencide ettiği zamanlar olmuştur." (Y.K. "Kara Gün Dostlarına", nr. 9389, 1923) der. Bir avuç insanın Fransa namına Türk milletinden istediklerini:

Bunlar, senelerden beri çamur yiyen Türk köylüsünün buğdayını; bunlar dağ başlarında yersiz yurtsuz kalmış yüz binlerce Yunanzedenin gömleğini; bunlar, her karış toprağından birkaç şehidin kanı fışkıran veya baştan başa hazin bir meşhede dönen Anadolu'nun en son hayat usaresini emmek istiyorlar ve size diyorlar ki, Fransa'nın menfaati bunu icap ediyor. Hayır, Türk köylüsünün son lokması, Türk'ün son kalan gömleği ve son hayat usaresi Fransa'nın refah ve saadetine hiçbir şey ilave edemez. Kendimiz bin güçlükle yaşıyoruz, kendi lokmamızdan size ne verebiliriz? O hadsiz hesapsız müstemlekeleriniz neyinize yetmiyor? Birkaç kilometrelik toprağı bir Anadolu vilayetine bedel olan Suriye, bizim dünkü Suriyemiz, bütün bir imparatorluğu besleyen bu feyz ve bereket diyarı iş adamlarınıza ve aç gözlülerinize kâfi bir istihsal ve istimar sahası değil midir? (Y.K. "Kara Gün Dostlarına", nr. 9389, 1923)

cümleriyle gözler önüne serer. Bu isteklerin gerçekleşmesinin mümkün olmayacağını vurgular.

Yakup Kadri bahsi geçen isimlere seslenerek, İngiltere'nin Fransa'yı Yunanistan yerine Türk milleti ile harbe davetine icabetini engellenmeleri gerektiğini söyler.

> *Senelerden beri, bin türlü müşkülata, tan ve teşniye gögüs gererek takip ettiğiniz hak yolundan, kendi milletinize mensup beş on harisin menfaati mevzubahis olur olmaz inhiraf etmeniz bütün fikri ve kalbi hayatınızın, bütün samimiyet ve necabetinizin kahkari bir hezimeti olacaktır. Gelecek nesiller artık sizin hiçbir sözünüze inanmayacaktır. Fransa belki Samsun-Sivas hattını kazanacaktır, bize borçlarımızın faizini İngiliz altınıyla ödetmeye muvaffak olacaktır. Fakat siz, fakat asıl Fransa ebediyet üzerindeki hakkınızı kaybedeceksiniz*. (Y.K. "Kara Gün Dostlarına", nr. 9389, 1923)

cümleleriyle yazısına son verir. Zahirdeki galibiyetin batında mağlubiyet olarak görünebileceğine dikkat çeker.

*İkdam'*da 14 Mayıs 1923 tarihinde neşredilen yazı "Müstakbel Meclise Dair"dir. Yakup Kadri bu yazıda da yeni intihabat meselesine değinir. Bazı kişilerin yeni intihabattan bahsedilirken daha sulh meselesi halledilmeden bunun sırası olmadığını düşündüğünü belirtir. Yusuf Akçura'nın, Darülfünun konferans salonunda yeni intihabatın doğrudan doğruya sulh meselesi ile alakadar olduğunu söylemesinin bu nedende mili mukadderata ait önemli bir noktaya değindiğinin altını çizer. Avrupalıların Türk milleti arasında çıkacak bir nifaka son ümitlerini bağladıkları günlerde, halkın her şeyden evvel dayanışma ve düzeni muhafaza etmesi gerektiğini vurgular.

> *Binaenaleyh, biz eminiz ki bu sefer her türlü cebr ve tazyikten masun olarak vuku bulacak intihabatta halk arasında inzibat vazifesini bu fıtri hasletimiz ifa edecektir. Şimdiden görüyor ve işitiyoruz ki, milletin her sınıfı, her zümresi bilatereddüt ve bilamünakaşa Müdafaa-i Hukukun neşredeceği namzetleri tasvip ve intihaba müheyya olduklarını ihsas etmektedir; bu hali belki lüzumundan fazla mütaveatkarane bir uysallık şeklinde görenler var. Lakin böyle bir zehaba düşmemiz için 'Müdafaa-i Hukuk'un da kendisinden evvelki siyasi müesseseler gibi sopalarla, süngülerle hareket etmiş olması lazım gelirdi. Halbuki o muvaffakiyete bu gibi nameşru vasıtalarla vasıl olmaktan müstağnidir, zira, o Ziya Bey'in dediği gibi bütün siyasi ve idari kuvvetlerin fevkinde olan mantıkına güveniyor*. (Y.K. "Müstakbel Meclise Dair", nr. 9397, 1923)

cümleleriyle halkın intihabat konusunda hiçbir tereddütünün olmadığının ve Müdafaa-i Hukuk'un da halkın huzuruna şimdiye kadar hiçbir siyasi müessesenin sahip olamadığı şerefli bir maziyle çıktığının altını çizer.

20 Mayıs 1923 tarihli yazı "Bir Daha Vur!" başlığını taşır. Yazar yazısına, Lozan konferansından gelen telgraflara göre Yunanlıların Türk milletine tazminat vermek istemediğini söyleyerek başlar. Yunanlıların bu konuda kendilerini mağdur göstermeye çalıştıklarını, Avrupa devletleri mümessillerinin de, "Artık bu Türkler de çok oluyorlar.

Anadolu topraklarında yüz bin Yunan gencinin cesedini bırakan biçare Yunanistan'dan bir de para istemeye kalkışıyorlar." (Y.K. "Bir Daha Vur!", nr. 9401, 1923) şeklinde düşündüklerini ve Yunanlılara hak verdiklerini belirtir.

> *Bizim için Sakarya sahillerinden Marmara ve Akdeniz kıyılarına kadar yüzlerce kilometre mürebbi vatan parçası üzerindeki şehir, köy ve kasaba enkazının arz ettiği müthiş ve feci manzaralar vardır; bizim için bir milyona yakın yersiz, yurtsuz, aç ve çıplak insanın ihtilacatı, ıztırabatı, ah u vahı feryat ve istimdadı vardır. Biz bunlar haricinde hiçbir şey düşünmüyoruz, hiçbir şey görmüyoruz, hiçbir şey işitmiyoruz*. (Y.K. "Bir Daha Vur!", nr. 9401, 1923)

cümleleriyle durumun Türk milleti tarafından nasıl göründüğünü anlatır.

> *Biz bu halkın düşman elinden kurtulduktan sonra kendi kollarımız arasında kıvranarak can çekişmesine tahammül edemeyiz. Bunların ıztırabatına pek yakından vakıf olan baş murahhısımız İsmet Paşa tazminatsız bir sulh muahedesine elleri titremeden imzasını atamaz. Çünkü o 'Lozan Palas'a herkesten ziyade bu halkın, bu perişan ve bedbaht kitlenin hakkını müdafaaya gitmiştir*. (Y.K. "Bir Daha Vur!", nr. 9401, 1923)

cümleleri tazminat verilmemesinin Türkler tarafından kabul edilemeyeceğinin altını çizer. Yunanistan'ın mağlubiyetinin manevi bir ceza olduğunu ve bunun onlara çok azap vermeyeceğini, Yunanistan'ı mağlup etmek için onun elinden parasını almak gerektiğini belirtir. Yoksa yeni suikastlar hazırlamaya başlayacağından bahseder. İstanbul'da yaşayan Rumların yeniden Ayasofya hülyası kurmaya başladıklarına dikkat çeker. "Ey halaskâr, bir daha vur! Bir daha vur! Ve bu sefer tam can evinden; tam canından ziyade sevdiği yerden malından vur! Tâ ki asırlar asrı yerinden kımıldayamasın!" (Y.K. "Bir Daha Vur!", nr. 9401, 1923) cümleleriyle yazısını sonlandırırken bu millete asla acımamak gerektiğini vurgular.

21 Mayıs 1923 tarihli yazı "Kalmak İstiyorlarsa..." başlıklıdır. İstanbul'daki Rumlarla ilgili olup bir önceki yazının devamı niteliğindedir.

> *Eğer Rumlar burada kalmak istiyorlarsa, Yunanistan, kendisinden talep ettiğimiz zarar ve ziyanı ödemelidir. "Gediz" vadilerinden "Porsuk" çayı kıyılarına kadar garbi Anadolu'nun viraneleri, Yunan zulüm ve vahşetinin bu feci ve mehip nişaneleri, ortada durdukça yeni Türkiye'de tek bir Rum'un durmasına imkân yoktur. Bu viraneler her Türk için ebedi bir gayz ve kin mihrakı olacaktır ve daima kızgın küllerle yanık mazlum kemikleri kokan bu memleketin havası onlardan rahat rahat nefes almak ihtimalini selb edecektir.* (Y.K. "Kalmak İstiyorlarsa...", nr. 9402, 1923)

cümleleriyle yazısına başlayan yazar, önceki yazısında bahsettiği gibi Rumların ülkede

kalmalarının şartının Yunanistan'ın kendisinden talep edilen tazminatı ödemeleri olduğunu vurgular. Türk milleti çocuğundan ihtiyarına kadar, bu viranelerde, bu elem ve felaket vadilerinde ıztırap çekerek yaşamak zorunda kaldıkça Rumların, İstanbul'da, rahat ve ferah içinde yaşamalarına tahammül etmenin mümkün olmadığını söyler.

> *Tamirat ve tazminatsız bir musalaha yeni bir harbin başlangıcı olacaktır. Bu harp belki beynelmilel bir mahiyet iktisap etmeyecek. Belki topsuz ve tüfeksiz, sessiz ve sedasız vuku bulacaktır ve derinden derine işleyen bürkanlar gibi senelerce devam edecektir. Fakat, kurbanları daha çok, neticesi daha feci olacaktır.* (Y.K. "Kalmak İstiyorlarsa...", nr. 9402, 1923)

cümleleriyle ödenmesi gereken bedeller ödenmedikçe, ülkedeki harabeler bir an evvel mamur olup; o perişan istilazedeler bir an evvel evlerine ve ocaklarına yerleşmedikçe her iki millet evladı için de bu ülkede rahat yüzü olmayacağını söyleyerek yazısına son verir.

Yakup Kadri'nin Cumhuriyet'e giden süreçte *İkdam'*da siyasal meselelere değindiği kırkıncı yazısı 23 Mayıs 1923 tarihli "İkinci Umde"dir. Yakup Kadri bu yazısında, Müdafaa-i Hukuk namına neşredilen umdelerin İstanbul'a yeterince münakaşa edilmediğinden yakınır. Bu hususta İstanbul matbuatının Ankara matbuatını örnek alması gerektiğini söyler. Oradaki yevmi gazetelerinin hemen her nüshasında dokuz umdenin muntazaman intişar ettiğini ve bunlara dair hemen hergün birkaç makale yazıldığını belirtir. Bazen bu makalelerle de iktifa edilmediğinden, her biri ilmi bir tetkikin mahsulü olan son derece şayan-ı dikkat risaleler çıktığından ve bunlardan bir tanesinin Ziya Gökalp'in "Doğru Yol" isimli risalesi olduğundan bahseder.

> *Bize öyle geliyor ki, -eğer teşbih caizse- yeni Türkiye'nin bir nevi "içtimai amentü"sü olan bu dokuz umde lazım geldiği kadar ciddiyet ve ehemmiyetle münakaşa edilmiş olsaydı efkâr-ı ammeye daha büyük bir sarahet ve katiyetle birleşecek ve nihayet gayr-ı kabil redd-i hakikat düsturları meyanına girecekti. Halbuki, elyevm, bazı kimselerin –neden inkâr etmeli?- bu umdelerin, hiç değilse, siyaset-i dahiliyeye müteallık birkaç maddesi üzerindeki şüphe ve tereddütlerini muhafaza ettiklerini görüyoruz.* (Y.K. "İkinci Umde", nr. 9404, 1923)

cümleleriyle bu umdelerin yeterince tartışılmamasının bazı kişilerin kafasındaki şüphe ve tereddütleri korumalarına sebebiyet verdiğini söyler. Yazının devamında hükümet sistemleri hakkında bilgiler vererek halkın kafasında oluşan siyasi noktalardaki şüphe ve tereddütleri gidermeye çalışır.

> *'Tevzin-i kuvva' ferdî bütün saltanatların milletleri aldatmak için buldukları bir nevi hiledir.*

Bu hile sayesinde milletler sanıyor ki kendi mukadderatlarına kendileri sahiptir ve kendi işlerini kendileri görüyorlar. Filvaki, zevahir itibariyle bunun böyle olduğuna hükmedilebilir. Lakin parlemento kulislerinin esrarına vakıf olanlar bunun ne kadar aykırı bir yalan dolabı olduğunu söylemekten kendilerini alamazlar. (Y.K. "İkinci Umde", nr. 9404, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırırken hakimiyet-i milliyenin bu şeklinin ahlaki olmadığının, hileli bir hakimiyet-i milliye olduğunun altını çizer.

26 Mayıs 1923 tarihli yazı "Ananeye Muvafık mı?" başlığıyla neşredilir. Yazının dönemin genç hukukçularından Edip Bey'in "*Yeni Mecmua*"da intişar eden bir makalesi üzerine kaleme alındığı görülür. Yakup Kadri Bey, genç hukukçunun makalesinde, "Büyük Millet Meclisi"ne "kurultay" namını verdiğinden, bununla cetlerimizin uzun zamanlar bu hükümet şekli altında yaşadığını ve bu rejimin aslında Türk milleti için yeni olmadığını, ırki ananeye uygun olduğunu kastettiğinden bahseder. Edip Bey'in diğer taraftan İslam tarihini de karıştırdığını, bu tarihin başlangıçlarında ilk Müslümanların kendi kendilerini "şura" usulüyle idare ettiğini gördüğünü ve netice itibariyle yeni Türkiye'nin hükümet şeklinin aynı zamanda dinî ananeye de uygun olduğunu belirttiğini söyler.

Fakat, tarih bunu aksini ispat etmiş olsa idi, acaba ne lazım gelecekti? Dinî ve ırki ananemize muvafık değildir diye Büyük Millet Meclisi hükümetini, ceffelkalem ret ve tezyif etmek mi icap edecekti? Acaba, birçok Türk'ün kanı ve canı pahasına vuku bulan buhranların ihtilal ve inkılapların doğurduğu bu yeni devleti mücbir bir zaruretin mahsulü olarak almak daha doğru değil midir? (Y.K. "Ananeye Muvafık mı?", nr. 9407, 1923)

diye sorar ve bazı gerçekleri anlamak için çok uzağa değil, birkaç sene öncesine gitmenin yeterli olacağını söyleyerek yazısına devam eder. "Bundan iki üç sene evvel ne görüyoruz? Milletine ihanet ve düşmanlarla ittifak etmiş bir padişah ve bu padişahın evâmirine münkâd bir hükümet..." (Y.K. "Ananeye Muvafık mı?", nr. 9407, 1923) cümleleriyle yakın tarihte görülen acı gerçekleri gözler önüne serer.

Görülüyor ki, bu işlerin böyle olmasını hayat ve hadisat istemiştir; bütün nazariyelerin, bütün felsefelerin, bütün hükümetlerin ve bütün hakikatlerin fevkinde olan hayatın kanunları istemiştir ve bugünkü şekl-i hükümet ne ananenin, ne hesap ve kitabın mahsulüdür; ancak böyle bir zaruretten böyle mücbir ve âmir bir zaruretten doğmadır ve onun için kuvvetlidir, onun için haktır. (Y.K. "Ananeye Muvafık mı?", nr. 9407, 1923)

cümleleriyle yeni rejimi doğuran kuvvetin her şeyin üstünde olduğunun altını çizer.

Türk inkılabının doğru ve muhakkak olduğunu ispat etmek için bir takım tarihi delaile

> *müracaat ihtiyacını hissetmemeliyiz ve demeliyiz ki, Türk inkılabı zaruri bir vakıadır; olacaktı, oldu, oldu; çünkü olmaması kabil değildi. İşte, bu itibarladır ki, "Büyük Millet Meclisi Hükümeti" kendi müdafaasını kendi yapan ve meşruiyetini ispat için kitaplardan, nazariyelerden, ananelerden kuvvet istianesine muhtaç olmayan bir müessesedir.* (Y.K. "Ananeye Muvafık mı?", nr. 9407, 1923)

cümleleri ise oldukça dikkate değerdir ve Türk inkılabının doğruluğunun, Büyük Millet Meclisinin hukuka ve kanunlara uygun oluşunun ispatı için herhangi bir dayanağa ihtiyaç olmadığını; bunların kendi müdafaasını yapabilecek kuvvette olduğunu vurgular.

27 Mayıs 1923 tarihli yazı "İkbalden Feragate" başlıklıdır. Yakup Kadri yazısına, "Nevi şahsına münhasır mütefekkirlerden birisi, "saltanat-ı mutlaka"nın gurur, "saltanat-ı meşruta"nın korku ve "demokrasi"nin ihtirasat üzerine müesses olduğunu söyler." (Y.K. "İkbalden Feragate", nr. 9408, 1923) cümlesiyle başlar. Yazının devamında bu üç hükümet şekli hakkında ayrıntılı bir şekilde açıklamalar yapar. "Saltanat-ı mutlaka"da her şeyin devletin şan ve şerefi için olduğunu, memleketin ve halkın bütün kuvvet ve servet menbalarının bir sarayın ve bir hükümdarın azamet ve şevketini tenmiye etmekten başka bir şeye yaramadığını belirtir. "Saltanat-ı meşruta"da hakim olan hissin korku olduğuna; çünkü, bu şekl-i hükümette bütün müesseselerin birbirinin murakıbı, birbirinin rakibi olduğuna;. hükümdarın vükelasını devirecek diye parlamentodan, parlamentonun kendisini dağıtacak diye hükümdardan mütevahhiş olduğuna dikkat çeker. Anamit veya halk saltanatı namını verdiğimiz "demokrasi"ye gelince bunun da ihtiras üzerine müesses olduğunu ve "demokrasi"de her hareketin aşağıdan yukarıya doğru olduğunu vurgular. Bu hükümet şeklinde mevki-i iktidara giden yolun her tabakadan insana açık olduğunu söyler. Bu yüzden demokratik memleketlerin ikbal düşkünleriyle dolu olduğuna, ikbalin en kısa yolunun da politika olduğuna dikkat çeker. Ancak:

> *Bizde mevkii iktidar bütün cazibelerinden tecrit edilmiş ve adeta feragatin en son noktası haline girmiştir. Millet vekilleri, artık pencereleri boğazın serin ve tatlı rüzgarlarına açılan Fındıklı Sarayı'nda toplanmıyorlar, dünkü nazırların yerine gelen icra vekilleri her saat kapısı önünde türlü türlü arabalar ve otomobiller bekleyen muhteşem ve mutantan konaklarda oturmuyorlar ve bunların her ay ceplerine giren para herhangi bir tüccar kâtibinin aldığı paradan daha çok değildir. Binaenaleyh, bundan böyle politikadan umulacak ikbal veya menfaat nihayet manevi bir ikbal ve manevi bir menfaat olabilir. İnsanı böyle bir ikbale sevk eden ihtiras ise daima yüksek ve asil bir his suretinde telakki edilmelidir*. (Y.K. "İkbalden Feragate", nr. 9408, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırırken yeni meclisteki demokrasi anlayışının maddi anlamda bir

ikbal düşkünlüğünden feragati gerektirdiğini gözler önüne serer.

30 Mayıs 1923 tarihli yazı "Eskimeyen Bir Mesele"dir. Yakup Kadri Bey bu yazısına, Ankara'nın payitaht olarak kalmasına aleyhtâr olanların ortaya sürdükleri itirazların bu şehrin konforsuzluğu ile ilgili olduğunu söyleyerek başlar. Buradan "eskimeyen mesele"nin hükümet merkezi olarak İstanbul yerine Ankara'nın tercih edilişinin kabul edilmek istenmemesi olduğu anlaşılır. Yazının devamında Yakup Kadri Bey, Ankara'daki mahrumiyetleri gözler önüne serer. Ancak Ankara'da yapılan müzakerelerin bütün bu elim mahrumiyetlere rağmen yolunda gittiğini, ele alınan tüm meselelerin halledildiğini, şimdiye kadar Osmanlı devleti umurunda görülmeyen bir hızla kararların verildiğini ve iş başa düşünce Avrupa devletleri mümessillerinin bu şartlar altında da idare edebildiklerini belirtir.

> *Binaenaleyh Ankara'nın merkez-i hükümet kalmasına mani gösterilen sebeplerin en birincisi olan "konfor"suzluk, gerek dünkü tecrübeler gerek bugünkü müşahedelere göre hiçbir şey ifade etmiyor ve belki bu iddianın aksini ispat ediyor demektir. Geçenlerde mülga Bâb-ı Âli'nin odalarını, salonlarını dolaşan Anadolu mücahitlerinden bir zat bütün o derin koltuklara, o yumuşak kanepelere, o geniş ve kocaman masalara bakarak: '- Şimdi anlıyorum, bu kadar rahat içinde çalışılır mı?"'demişti. Haddizatında bir latifeden ibâret olan bu söz, neden bilmem, her İstanbul ve Ankara meselesi mevzubahis olunca, pek ciddi ve esaslı bir mütalaa şeklinde hatırıma geliyor***.*** (Y.K. "Eskimeyen Bir Mesele", nr. 9411, 1923)

cümleleriyle Ankara'daki şartların onun hükümet merkezi olmasını engellemediğinin hatta bu durumun işleyişi daha kolay hale getirdiğinin altını çizer.

1 Haziran 1923 tarihli yazı "Komünistlerin Muhakemesi Münasebetiyle" başlığıyla neşredilir. Yazının, İstanbul ikinci bidayet ceza mahkemesinde görülen komünistlik davası münasebetiyle yazıldığı görülür. Yakup Kadri, komünizm ile ilgili bilgiler vererek yazısına başlar. Avrupa'da komünizmdeki grev usulünün hemen her memleketin, her cemiyetin başına bela kesildiğinden, işleyişi durdurduğundan, memleketin intizamını bozduğundan ve bundan zengin, fakir herkesin zarar gördüğünden bahseder. Bununla beraber Avrupa'da işçi sınıfının yaşadığı zorluklar, çektikleri açlık ve sefalet nedeniyle Avrupa amelesinin bazı zaman ve mekanlarda iş bırakma konusunda haklı olduğunu itiraf eder.

> *Lakin bizde böyle bir şey mevzubahis bile olamaz. Çünkü bizde ne belli başlı bir amele sınıfı, ne de hakiki manasıyla bir tek sermayedar vardır. Bazı ecnebi şirketlerinde çalışan işçilerimizin hâli ise birçok memurlarımıza gıpta verecek bir mahiyettedir. Hatta denilebilir ki, elyevm İstanbul'da en müreffeh, en mesut, en çok para kazanan sınıfı, hamalından tramvay kondüktörlerine kadar, ameleler teşkil etmektedir. Binaenaleyh, bizde hiç yoktan bir say ve*

sermaye mücadelesi çıkarmak oldukça mecnunane bir teşebbüstür. Hususuyla bu teşebbüs bir takım komünist hareketleriyle birleşip ihtilalkarane bir şekil alırsa adeta bir cinayet ve bir hıyanet mahiyetini alır. (Y.K. "Komünistlerin Muhakemesi Münasebetiyle", nr. 9413, 1923)

cümleleriyle Türk devletinde Avrupa'daki gibi sınıf farklılıkları olmadığını, bu yüzden de komünizmin bu ülkede bir yeri olmadığını söyler.

Yakup Kadri'nin *İkdam'*daki 3 Haziran 1923 tarihli yazısı "Kato Melatyus!.."tur. Yakup Kadri bu yazıda, Papaz Melatyus'tan bahis vesilesiyle önceki yazılarında ele aldığı Yunanistan ile Türkiye arasındaki meselelere tekrar değinir. Avrupalıların her daim Yunanlıların yanında olmasından, onları Türklere tercih etmesinden ve iki taraf arasında vuku bulan her mücadelede kazanan tarafın Yunanlılar olmasını istemelerinden bahseder. Fakat bu kanaatin son zamanlarda sarsıldığının ve Yunanistan'ın ne olduğunun ortaya çıktığının altını çizer. "Lakin ne çare ki, bu hakikatin anlaşılması için insaniyete şeyn olacak birçok acı ve kanlı tecrübeler geçirmek ve bu tecrübelerin senedini de Türk kanıyla yazmak lazım gelmiştir." (Y.K. "Kato Melatyus!..", nr. 9415, 1923) cümlesiyle bu fark edişin geç kalınmış bir intibah olduğunu dile getirir.

Lazım gelir ki, artık bundan sonra Yunanistan kendisi için yaşasın ve evlatlarının kanını şiir, belâgat uğruna akıtmaktan vaz geçsin. Bunun yegane çaresi "Megola İdea"nın müvellidi, kadim Yunan efsanesini, şöyle bir tarafa bırakmak ve Bizans tarihini ilelebet kapamaktır. (Y.K. "Kato Melatyus!..", nr. 9415, 1923)

cümleleriyle Yunanistan'ın artık nasıl bir yol izlemesi gerektiğinden bahseder. Eğer bu tavrı bütün Yunanlılar gösteremeyecekse bile Türkiyeli Rumlar'ın bu tavırda olmaları gerektiğini şu şekilde dile getirir:

Binaenaleyh, hiç değilse Türkiyeli Rumlar, bundan böyle bizimle hoş geçinmeye niyetleri varsa, bunu, yalnız Melatyus'a karşı bir isyan suretiyle değil bütün o muzır kitapları kapamak suretiyle ispat etmeli ve "Kato Melatyus!" bağırırken "Kato büyük Yunanistan haritası! Kato Bizans hayalhamı!"diye bağırmayı da unutmamalıdırlar. Zira, Melatyus bu hayal-i hamın bir timsalidir ve bizim için, her şey bu timsalin devrilmesiyle hitama ermiş olmayacaktır. (Y.K. "Kato Melatyus!..", nr. 9415, 1923)

Yunanlıların Türklerin kalbini kazanmasının yaşanan onca şeyden sonra pek de mümkün olmadığının altını çizerek yazısına son verir.

6 Haziran 1923 tarihli yazı "Halkın Rüyası" başlığıyla neşredilir. Yakup Kadri bu yazıya İttihat ve Terakki döneminde yaşanan olaylardan ve bu olaylar karşısında halkın

düştüğü durumlardan bahsederek başlar. Avrupa ülkelerinde iktidar değişikliği olacağı zaman mutlaka bir fikrin diğer fikre, bir umdenin diğer bir umdeye üstün gelmesi gerektiğini söyler. Türkiye'de ise eski hükümetin yerine geçmek isteyen yeni hükümetin de yaptıkarı şelerin aynı olduğundan bahseder. Bu durumun halkın daha iyisine inanma özelliğini kaybettirdiğine ve "adam sendeci" bir tavra büründüğüne vurgu yapar. Halkın bu tavrından ancak vatan haricî düşman işgalinin altındayken, milletin kendisi ve milletin kendi menfaati için mücadele söz konusuyken değiştiğine dikkat çeker.

> *Şimdi bu ulvi vatan mücadelesi cihanın bildiği o emsalsiz zaferle neticelenmiş bulunuyor ve onun yerine siyasi mücadele yeniden baş gösteriyor. Halk hissetti ki, hava değişti. Halk hissediyor ki, bu hava, biraz, bundan on beş sene evvelki havayı andırıyor ve bunun için yeniden yorganını başına çekip bize "Geceler hayr olsun!" demeye hazırlanıyor. Biz nafile yere, onun etrafını alıp, kendine bir şeyler anlatmaya çalışıyoruz; şundan bundan bahsediyoruz; bazen dünkü destanı tekrar okumaya başlıyoruz; enva-ı müheyyiç şarkılar söylüyoruz. O, hiçbirine kulak asmıyor, kımıldamıyor, kendi rüyasına dalıyor*. (Y.K. "Halkın Rüyası", nr. 9418, 1923)

cümleleriyle vatan mücadelesi dışındaki her şeye halkın kulak tıkadığını ve "adam sendeci" tavrıyla hareket etmeye devam ettiğini belirtir. Halkın rüyasının ise aç bir adam rüyasına benzediğini, bu rüyada ferahlık, umran, feyz ve bereketin mümkün olduğunu söyler. Bu nedenle halkın taraftar olacağı hükümet şeklinin de kendisine bu rüyayı gerçekten yaşatacak olan şekil olduğunu vurgulayarak yazısını sonlandırır.

7 Haziran 1923 tarihli yazı "Yerli, Yabancı" başlıklıdır. Yakup Kadri bu yazıya, "İntihabata dair aldığımız haberler meyanında bazıları var ki, bize bir yerlilik taassubu karşısında bulunduğumuzu bildirmektedir. Devair-i intihabiyelerin ekserisinde halk, kendi mebuslarını kendi hemşehrileri arasından seçmek istiyor ve hariçten vaz edilen namzetleri epeyce bariz bir hoşnutsuzlukla karşılıyormuş." (Y.K. "Yerli, Yabancı", nr. 9419, 1923) cümleleriyle başlar. Yazının yine meclis seçimleriyle ilgili olduğu görülür. Frenklerin "rejyonalizm" dedikeleri "yerlilik hissi"nin Anadolu'da yeni birşey olmadığını vurgular. Anadolu'nun "rejyonalist" olmasının haklı sebeplerini örnekler vererek açıklar. Fakat çok kuvvetli ve şiddetli bir "rejyonalizm"in vatan ve millet mefhumlarına ters olduğunu vurgular.

> *Her köy, her kasaba ancak büyük Türkiye'nin birer cüzü sıfatıyla vardır ve ancak bu sıfatla yaşayabilir ve mecliste toplanacak olan mebuslar evvela Türk'türler, Türk vatanının mümessilidirler ve sonra falan ve filan yerlidirler; şu veyahut bu yer ahalisinin vekilidirler. Binaenaleyh, her mebus namzedinin mutlaka kendi daire-i intihabiyesinin hemşehrisi olması*

lazım gelmeyeceği gibi bunun böyle olmasını istemekte de bir fayda yoktur. Çünkü bu inhisar yüzünden birçok yerler, memleketin bazı kıymetli ve münevver ve kârâşinâ evlatları tarafından temsil edilmek fırsatını kaybedecektir. (Y.K. "Yerli, Yabancı", nr. 9419, 1923)

cümleleriyle bu rejyonalist tavrın yapılacak seçimlerde sürdürülmemesi gerektiğinin, sürdürüldüğü takdirde milletin bundan zarar göreceğinin altını çizer. Halkın olması gerekeni görmesini sağlamaya çalışır. "Bu nokta-i nazardan yerlilik hissine "rejyonalizm" usulüne mugayir olarak yapılan bu intihabatı hem müntehiplerin, hem müstakbel mebusların ve dolayısıyla memleketin maddi ve manevi menafiine son derece muvafık buluyoruz." (Y.K. "Yerli, Yabancı", nr. 9419, 1923) diyerek yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri'nin 11 Haziran 1923 tarihli yazısı "Mühlik Sulh"tur. Yazının Lozan'da imzalanması istenen muahede ile ilgili olduğu görülür. "Bizi kati bir 'esaret-i iktisadiye'ye sürükleyecek herhangi bir muahedenin reddi bizim için sulh akdi kadar hayırlıdır. Hususuyla bizden ziyade düşmanların menafiine uygun kâtil bir sulha, harbin bütün fecayiini tercih etmek lazım gelir." (Y.K. "Mühlik Sulh", nr. 9423, 1923) cümleleriyle imzalanması istenen muahede ile gelecek olan sulhün asıl bu milleti yok edeceğini vurgulamak ister. Avrupa devletlerinin, Avrupa kapitalizminin geçmişte Türk milletini hangi durumlarda yaşamak zorunda bıraktığını ve bu muahedenin imzalanmasıyla nasıl olumsuz şartlarda yaşamak zorunda bırakacağını tüm çıplaklığıyla gözler önüne serer. Bu durumun millette meydana getireceği nefret ve istikraha değinir.

İçimize böyle bir nefret ve istikrah dolduktan sonra artık sulh gelse de neye yarar? Bir taraftan bu kadar ikrah, diğer taraftan bu kadar suiniyet üzerine teessüs edecek bir sulhtan ne hayır umulabilir? Ömrü ne kadar sürebilir? Avrupa emperyalizminin takazasından bizar olan mazlum ve mustarip Şark milletlerine böyle bir sulh nasıl bir rahat, nasıl bir huzur ve emniyet bahşedebilir? (Y.K. "Mühlik Sulh", nr. 9423, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırırken savaşın barışa, ölümün yaşama tercih edilebileceği durumların da mümkün olduğunu vurgular.

14 Haziran 1923 tarihli yazı "Avrupa İstemiyor!" başlığını taşır. Yakup Kadri Bey yazısına, *İkdam* gazetesi imtiyaz sahibi Ahmet Cevdet Bey'in Lozan'dan gönderdiği son mektuplarından birinde söylediği, "Ben artık katiyen kani oldum ki, Avrupa, Garp bizim umduğumuzu istemiyor." (Y.K. "Avrupa İstemiyor!", nr. 9426, 1923) cümlesini okurla paylaşarak başlar. Avrupa'nın istemediği şeyin herhangi bir millet gibi kendi mukadderatına sahip olan, hür ve müstakil bir Türkiye olduğu anlaşılır. Muharrir yazının devamında,

Avrupa'nın neden güçlü ve bağımsız bir Türkiye'yi istemediğini örnekler vererek anlatır. Bunların sadece Türk milletinin değil diğer Şark milletlerinin de uyanışından, mevcudiyetlerini ve istiklallerini müdafa etmek istemelerinden rahatsız olduğunu belirtir. Bu "intibah"ın önüne geçmek istediklerini, dünyaya hakim olması gerekenlerin kendileri olduklarına inandıklarını belirtir.

> *Avrupa bu şahlanmış ve kudurmuş ihtiras içinde karşısına çıkan herhangi bir diğer hakkı işte bunun için tanımak istemiyor. Bu güneş altında her şey benim içindir, bana mahsustur; diyor ve siz birazı da benim olsun dediğiniz zaman öfkesinden çıldırıyor. Bu, onun damarlarındaki yırtıcı kuş kanından gelen bir tehevvürdür*. (Y.K. "Avrupa İstemiyor!", nr. 9426, 1923)

cümleleriyle yazısına son verir.

Yakup Kadri'nin Cumhuriyet'e giden süreçte *İkdam'*da siyasi meselelere değindiği ellinci yazısı 15 Haziran 1923 tarihli yazısı "Mösyö Venizelos Diyor ki..." başlığıyla neşredilir. Yazı Yakup Kadri'nin, Türk gazetelerinin Lozan'da bulunan Türk muhabiriyle Yunan başvekili ve Giritli avukat arasında cereyan eden muhavereleri okura aktarmasıyla başlar. Yakup Kadri Bey yazısına, bu muhavereleri okuyan kişilerin kendi kendilerine Venezilos için adeta "Ne kadar da mübarek bir zat imiş! Şimdiye kadar hiç de kıymetini takdir edememişiz!" (Y.K. "Mösyö Venizelos Diyor ki...", nr. 9427, 1923) diyeceğini söyleyerek devam eder. Bu durumun yazarı oldukça rahatsız ettiği anlaşılır.

> *Lakin nedendir, bilmiyoruz, akıl ve mantıkımızın tasvip ettiği (!) bu tarz hareketi hissimiz, vicdanımız hâlâ kabul edemiyor. Henüz "Bilecik harabelerine" çok yakın olduğumuz, henüz Bursa dağlarının arkasından yanık kokuları duyduğumuz, henüz Türkiyae felaketzedeganının feryat ve figanını işittiğimiz, henüz İzmir vilayeti halkının fırtınalı bir deniz üstünde oradan buraya, buradan oraya dağılan bir gemi enkazı gibi gözümüz önünde dolaştığını gördüğümüz için midir, nedir, Yunan dostluğuna ait sözler, bize, Venizelos'un ağzından naklen söylenmiş bile olsa; henüz cenaze çıkmış bir evde koparılan bir kahkaha tesirini yapıyor?* (Y.K. "Mösyö Venizelos Diyor ki...", nr. 9427, 1923)

cümleleriyle bu durumun kendisini neden bu kadar rahatsız ettiğini ve aslında okuyan herkesin de aynı derecede rahatsız olması gerektiğini anlatır. Yunanlıların İzmir'i işgali sırasında Türk milletinin yaşadığı o feci günleri hatırlatır ve üzerinden dört sene gibi kısa bir süre geçmesine rağmen, şimdi Türk gazetecilerinin bu insanlarla dostça konuşmalarını kabul edemez. "Meğer harp ne kadar ulvi ve siyaset ne kadar çirkin ve mülevves bir şeymiş!" (Y.K. "Mösyö Venizelos Diyor ki...", nr. 9427, 1923) cümlesiyle yaşadığı hayal kırıklığını dile getirerek yazısını sonlandırır.

18 Haziran 1923 tarihli yazı "Hanımlarımızın Bir Teşebbüsü" başlığını taşır. Yazıda bahsedilen hanımların İstanbul hanımları olduğu ve bahsedilen teşebbüsün kadınlara has bir halk fırkası kurulması olduğu görülür. Yazının devamında Yakup Kadri, İstanbul hanımlarının inkılap ve teceddütler noktasında aceleci davrandıklarını belirtir. Kendilerini küre-i arz üzerinde yaşayan başka ırktan hemcinslerine göre epeyce geride gördüklerinden, bu geride kalışı nefislerine yedirememelerinden ve bir rekabet hissine kapıldıklarından bahseder.

> *Lakin, pek iyi bilmiyorum ama, zannederim ki, ortada henüz böyle bir rekabeti tahrik edecek sebepler de mevcut değildir. Avrupa'nın şimal taraflarında birkaç memleket müstesna olmak şartıyla, henüz Garp kadınları bile politika sahasında bizim kadınlarımızın talep ettikleri hukuka malik bulunmuyorlar. Bunlar asırlardan beri erkeklerle yan yana yaşadıkları, erkeklere mahsus bütün faaliyetlere iştirak ve bütün mesleklere intisap ettikleri halde henüz ne parlamentolarda, ne akademilerde, hatta ne de darülfünun kürsülerinde yerleri yoktur; vakıa birçok siyasi fırkalara girdiklerini biliyoruz ama, intihabat mücadelatına karıştıklarından haberdar değiliz. Hele kadın mebus, o istisna ettiğimiz şimal memleketlerinde bile hâlâ "garaib-i ahvalden" bir şey gibi gösteriliyor. Demek oluyor ki Türk hanımları Avrupa kadınlarıyla siyasat sahasında son derece nâbemevsim bir rekabete kalkışıyorlar; adeta bu rekabeti kendileri icat ediyorlar.* (Y.K. "Hanımlarımızın Bir Teşebbüsü", nr. 9430, 1923)

cümleleriyle aslında böyle bir rekabete gerek olmadığını belirtir. Siyasetten ziyade maarifte, edebiyatta, sanatta, muavenet-i ictimaiyede Garplılara yetişebilmek için kadınlar ve erkekler olarak müştereken sarf edilmesi gereken emekler olduğunu söyleyerek yazısına devam eder. İstiklal harbinde, Anadolu kadını olmasaydı, cephede dövüşen kahramanların ya aç ya silahsız kalacağını; yarınki irfan ve umran mücahedesinde de beyaz elli İstanbul hanımının, esmer ve nasırlı Anadolu kadınının yaptığını yapmak mecburiyetinde olduğunu söyler.

> *Her şeyde Avrupa kadınlığını taklit etmeye ne lüzum var? Önümüzde Anadolu kadını gibi harikulade bir numune dururken. Ve zannederim ki Kadınlar Halk Fırkasının da şimdilik yapmak istediği bundan ibarettir. Yalnız şu fark ile ki, Anadolu kadınlarının faaliyeti, bu teşebbüs sayesinde, asri bir teşkilat dahilinde şuuri bir hâle sokulmuş ve muayyen bir istikamete doğru tevcih edilmiş olacaktır. Buna şiddetle lüzum vardı. Zira, bizdeki kadın hareketleri şimdiye kadar hep mevzi, münferit ve intizamsız bir halde kalmıştır.* (Y.K. "Hanımlarımızın Bir Teşebbüsü", nr. 9430, 1923)

cümleleriyle Kadınlar Halk Fırkası'nın hangi noktalarda nasıl faydalar sağlayacağını açıklar ve bu fırkanın muvaffak olmasını tüm kalbiyle temenni ettiğini söyleyerek yazısına son verir.

19 Haziran 1923 tarihli yazı "Millî İntibah Levhaları"dır. Yazının konusunun yazarın siyasi meseleler minvalindeki birçok yazısında ele aldığı son intihabat hakkında olduğu

görülür. Yakup Kadri Bey yazısına, "Şimdiye kadar, intihabat sandıklarına bir tek rey atmış adam değilim." (Y.K. "Millî İntibah Levhaları", nr. 9431, 1923) itirafıyla başlar. Bu durumun bir vatandaşın mensup olduğu camiaya karşı en mukaddes borçlarından biri olan vazifeyi ifa etmemesi olarak algılanabileceğini ancak o dönemlerde hangi prensibin hak olduğunu tayin edemeyecek kadar şaşkın bir durumda olduğunu söyler. Son intihabatta ise tüm müntehiplerin çok neşeli, hevesli ve coşkulu bir şekilde oy kullandıklarını; sandık mahallerinin adeta birer düğün yeri olduğunu belirtir.

> *Herkes birbirini itiyor, 'Ben de, ben de!' diye haykırıyorlar, bin zahmetle sandığa yaklaşıyor ve pusulasını attıktan sonra gözleri bir zafer ihraz etmişlere mahsus şulelerle parıldayarak 'Ben Müdafaa-i Hukuka... Mustafa Kemal Paşa'nın namzetlerine reyimi verdim.' diyor ve ağır bir borcu ödemiş bir adam tavrıyla hafif, memnun, mesut uzaklaşıp gidiyor.* (Y.K. "Millî İntibah Levhaları", nr. 9431, 1923)

cümleleriyle seçim dönemlerindeki bu değişikliğin sebebinin Mustafa Kemal Paşa'ya duyulan güven olduğuna dikkat çeker.

*İkdam'*ın 21 Haziran 1923 tarihli yazısı "Mebus, Meşhur" başlığını taşır. Yakup Kadri bu yazısına, Fransa'da yedi sekiz sene evvel gerçekleşen bir intihabatta politikayla hiç ilgisi olmayan büyük bir şairin mebus olmak istediğini anlatarak başlar. Meşhur olduğu içim seçimi kazanacağı düşünülen şairin uğradığı hezimetten bahseder. Yazısına yine Fransa'dan başka meşhurların mebusluk adaylıklarının nasıl hüsranlarla sonuçlandığını anlatarak devam eder.

> *Ehliyet veya kabiliyet-i intihabiye dediğimiz şey, ancak mensup olduğumuz fırka veya teşkilatın kuvvet ve mükemmeliyetine göredir. Hemen her memlekette halk bildiği, tanıdığı ve hoşlandığı adama değil, âzâsından olduğu fırkanın namzetlerine rey verir. Her intihabat mücadelesinde, dikkat edecek olursanız, çarpışan fertler değil fırkalardır. Bu fırkalar falan yerde şu kadar, filan yerde bu kadar reye maliktir ve o rey nispetinde mebus namzedi gösterirler. Mücadele ve münakaşa bu namzetler üzerine değil; umumiyetle liste üzerine cereyan eder; biribiriyle çarpışan hep listelerdir.* (Y.K. "Mebus, Meşhur", nr. 9433, 1923)

cümleleriyle bahsettiği durumların sebeplerine dikkat çeker.

> *Henüz muhtelif siyasi taazzuvlardan mahrum bulunan ve geçirdiği müthiş ölüm tehlikesinden sonra maddeten olduğu kadar manen ve fikren de müttehit kalmak lüzumunu hisseden memleketimizde ise, halk ancak bir tek teşkilatın listelerine rey veriyor. Bu teşkilat şimdilik hakiki bir fırka teşkilatı olmaktan ziyade milletin bütün perişan kuvvetlerini bir araya toplayan ve onu tenvir ve irşat eden vatani bir müessesedir. Binaenaleyh, halk bunun haricinde muntazam ve meşru bir varlık tanımadığı için irae ettiği bütün mebus namzetlerini her*

taraftan bilamünakaşa kabul ediyor. (Y.K. "Mebus, Meşhur", nr. 9433, 1923)

cümleleriyle Türkiye'deki halkın intihabat noktasındaki tavrını gözler önüne serer. Buna karşı işitilen "-Efendim; biz Müdafa-i Hukuka muhalefet etmiyoruz. Fakat istiyoruz ki, Müdafaa-i Hukuk namzetlerini meşhur ve maruf şahsiyetler meyanından intihap etsin." itirazına ise "İntihabat sahasında her mebus namzedi "Müdafaa-i Hukuk" alemi altına girdikten sonra meşhur ve maruftur." (Y.K. "Mebus, Meşhur", nr. 9433, 1923) diyerek cevap verir.

> *Mebusluk başlı başına bir meslektir ve bu meslekte faydalı olabilmek için birçok hususi faziletlere, hassalara malik bulunmak zaruridir. Yoksa lalettayin her akıllı adamın, her müstakim adamın, her meşhur ve namuslu adamın mebus olması lazım gelse, bu kesret karşısında bütün reyler inkısâma uğrar ve tek bir mebus çıkmasına imkân kalmazdı.* (Y.K. "Mebus, Meşhur", nr. 9433, 1923)

cümleleriyle mebusluğun nasıl algılanması ve nasıl icra edilmesi gerektiğini, meşhurluğun mebus olabilmenin şartı olarak görülemeyeceğini vurgulayarak yazısına son verir.

23 Haziran 1923 tarihli yazı "İrade-i Milliyenin İlk Tecellisi"dir. Yazının millî iradenin ilk kez gerçek bir şekilde kendini gösterdiği intihabat seçimlerinin sonucundan duyulan coşkuyu, sevinci ve gururu okurla paylaşmak için yazıldığı anlaşılır. Yakup Kadri, Beyoğlu'nda yapılan intihabat kutlamalarında gördüğü manzaraları anlatarak yazısına başlar. Senelerden beri türlü türlü kahırlar, elemler, işkenceler içinde ezilen bu halkta hâlâ bu kadar neşve ve neşat kabiliyeti, bu kadar vecd ve cuşiş hassası bulunmasına ne kadar şaşırdığını ve sevindiğini dile getirir. Bu manzara yazarın hatırına harb-i umuminin son senelerinde çekilen tüm sıkıntı ve eziyetleri, açlık ve sefaleti, ümitsizlik ve korkuyu getirir. Bu hatıraların kendisine yaşadığı dakikaların kıymet ve azametini hissettirdiğini ve kalbini şükür duygusuyla doldurduğunu söyler.

> *Çok şükür, artık kendi şenliğini kendiliğinden yapan, kendi şuurunu ve kendi gururunu kendi kendine tenmiye eden hür, reşit ve meut bir halkın içindeyim, onun bir cüzüyüm. Bu teşyit ettiğimiz düğün ilk defa olarak bizim düğünümüzdür. Artık alkışladığımız ne bir ferdin kuvveti, ne de bir hizbin menfaatidir. Bu davullar millet namına çalınıyor, bu kudümler millet namına vuruluyor, bu rakslar millet namınadır. Bu bayraklar millet namına dalgalanıyor; bu çocuklar millet namına süsleniyor. İlk defa olarak biz bizeyiz, ilk defa olarak biz bize kendi yurdumuzdayız.* (Y.K. "İrade-i Milliyenin İlk Tecellisi", nr. 9435, 1923)

cümleleriyle hissettiği mutluluğun ve sevincin büyüklüğünü dile getirir.

> *İntihabat-ı heyet-i teftişiyesinden alınan malumata göre bu sefer reyler yüzde doksan beş, hatta*

bazı yerlerde yüzde yüz nispetindedir. Halbuki İtiihat ve Terakki'nin sopa ile yaptırdığı intihabatta –yine aynı heyette bulunanların ifadesine nazaran- bu nispet yüzde kırk, yüzde elli derecesini asla aşmamış imiş. Rakam ve adetlerin bu beliğ şehadeti önünde artık zorla yapılan intihabat ile can u gönülden vuku bulan intihabat arasındaki farkı takdir ve teslim etmemek kabil değildir. İşte bu ilk hakiki intihabatın bir teşyiti olan dünkü şenlik de bize can u gönülden gelen bir neşat ve inşirah feyezanı halinde göründü. (Y.K. "İrade-i Milliyenin İlk Tecellisi", nr. 9435, 1923)

cümleleriyle milletin bilinçli bir şekilde ve isteyerek dahil olduğu bir seçimin nasıl büyük bir zaferle kazanılabileceğini gözler önüne serer. Türk milletine korkutarak, tehditle, zorla yaptırılmak istenen hiçbir şeyin müspet bir şekilde sonuçlanmayacağını vurgular.

Yakup Kadri'nin *İkdam'*daki 24 Haziran 1923 tarihli yazısı "Kabiliyet-i İntihabiye" başlığını taşır. Yazar, ilk defa bu intihabat devresinde sık sık ortaya atılan bu tabirin ne manaya geldiğini pek iyi anlayamadığını söyleyerek yazısına başlar. "Eğer bu memlekette Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetiyle Halk Fırkasının bir teşkilatı varsa intihabatı bu teşkilat yapıyorsa kendi azası meyanında kimlerin kabiliyet-i intihabiyesi vardır, kimlerin yoktur; bunu yine kendisinin takdir etmesi, kendisinin bilmesi lazım gelir." (Y.K. "Kabiliyet-i İntihabiye". nr. 9436, 1923) cümleleriyle bu kabiliyet sorgulanacaksa bile bunu sorgulaması gerekenlerin şahıslar değil teşkilatlar olduğunun altını çizer. Halkın oyunu her yerde olduğu gibi şahıslara değil fırkalara verdiğini ve herhangi bir şahıs bu fırka tarafından iltizam edildiği takdirde kabiliyet-i intihabiyeyi haiz telakki edilmesi gerektiğini vurgular. "Bununla beraber hissediyorum ki bazı kimseler intihabat manevralarında "kabiliyet-i intihabiye" terkibini taarruzi ve tedafü bir silah olarak kullanmak istiyor. Vakıa bu tahtadan bir silahtır ama ara sıra, şurada burada epeyce heyecanlar ve telaşlar tevlit etmekten hâlî kalmıyor." (Y.K. "Kabiliyet-i İntihabiye". nr. 9436, 1923) diyerek bazı kişilerin bu tabiri kafa karıştırmak için kasıtlı olarak kullandığını, dolayısıyla böyle bir telaş ve heyecana lüzum olmadığını belirterek yazısını sonlandırır.

26 Haziran 1923 tarihli yazı "Müstakbel Meclisin Görünüşü"dür. Yakup Kadri Bey'in bu yazıyı genel seçimlerden sonra meydana gelen yeni meclisin nasıl göründüğünü anlatmak için yazdığı anlaşılır. Yazının devamında eski meclis ve yeni meclis arasında karşılaştırmalar yapar. Görünüşe bakıldığında aralarında bir fark olmadığı kanaatine varılabileceğini belirtir.

Fakat yeni meclisin vazifeleri ve tarz-ı mesaisi eski meclisin vazifelerine ve tarz-ı mesaisine benzemeyecektir. Bu ikinci ictima büsbütün başka şerait içinde ve büsbütün başka maksatlarla vuku buluyor ve millet mebuslarına bir sürü yeni hizmetler tahmil ediyor. Mesela, eski meclis

> *ne kadar harp taraftarı olmak ıztırarında idiyse, yeni meclis o kadar sulh taraftarı olmak ıztırarında kalacaktır. Dünkü meclis sevk-i hadisat ile, daima günü gününe yaşamak ve son derece elastiki bir hatt-ı hareket takip etmek mecburiyetinde idi. Yeni meclis bunun tamamıyle aksine olarak her şeyde istikrarı temine çalışacaktır; gerek dahili, gerek harici siyasetini esaslı bir surette tespit edecektir. Muayyen ve sabit bir maarif siyasetine, muayyen ve sabit bir umran siyasetine, muayyen ve sabit bir iktisat siyasetine malik olacaktır. Şimdiye kadar vazıh ve samimi hiçbir temayülü ifade etmeyen harici siyasetine kati bir hedef tayin edecektir. Bu siyasetin ana hatlarını çizecektir ve onu, âni inhiraflardan vikaye için lazım gelen vesaiti hazırlayacaktır.* (Y.K. "Müstakbel Meclisin Görünüşü", nr. 9438, 1923)

cümleleriyle bu kanaatin doğru olmadığının, yeni meclisin eskisinin tam zıttı olacağının, daha istikrarlı, daha esaslı, daha düzenli, sınırları daha belirli ve kati bir çizgide bulunacağının altını çizer. Milletin eksikliğini hissettiği muayyen bir sistemi olan usul-ü idareyi yeni meclisin tespit edeceğine olan inancını ve Büyük Millet Meclisine olan güvenini vurgulayarak yazısına son verir.

27 Haziran 1923 tarihli yazı "Münferit Namzetler" başlığıyla neşredilir. Yakup Kadri Bey, bu yazıda heyet-i teftişiyeye mebus adaylığı için başvuran otuza yakın kişinin "Müdafaa-i Hukuk" haricinde bağımsız aday olmak istemesini ele alır. Bu teşebbüsün müspet bir netice vermeyeceğine inandığını belirtir.

> *Hususuyla bizdeki gibi iki dereceli intihaplarda bir mebus namzedi için muayyen fırkalar ve teşkiller haricinde rey toplayabilmek ihtimali asla hatıra gelemez; tâ ki intihabatı sevk ve idare edenlerin inkisam-ı ârâyı tevlit edecek bir hatası vuku bulmaya..."* (Y.K. "Münferir Namzetler", nr. 9439, 1923)

cümlesiyle bunun neden mümkün olmadığını dile getirir. "Lakin ne çare ki, mevzubahsimiz olan zevat, kendilerini hem bu teşkilattan, hem bu ârâdan daha kuvvetli, daha yüksek telakki edecek kadar "itimad-ı nefs" sahibidirler ve hiçbir kuvvet onlardan bu hissi nez edemez." (Y.K. "Münferir Namzetler", nr. 9439, 1923) cümleleriyle bağımsız aday olmak isteyen kişilerin özgüvenlerinin büyüklüğüne dikkat çeker. Olmayacak bir dua için böyle bir zamanda şamata çıkarmaya, mızıkçılık yapmaya gerek olmadığını zira bu zamanın şakaya hiç müsait olmadığını vurgulayarak yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri'nin *İkdam'*daki 28 Haziran 1923 tarihli yazısı "İstanbul Mebusları"dır. Bu yazıda yazar, İstanbul'un mebuslarını seçtiğinden, bu seferki intihabat havasının öncekilerden çok farklı olmasından, bu seçim döneminde adaylarla ilgili her türlü bilginin halkla şeffaf bir şekilde paylaşılmasından bahseder. Yazının devamında, İstanbul mebus

listesindeki isimler hakkında bilgiler verir.

> *Mebus olunca bütün şahsi menfaatlere veda etmek ve kati bir feragat içinde yaşamak lazım gelecektir ve bunu ise ancak istiklal ve inkılap mücadelesinin tadını tatmış ve maddi ve manevi kuvvetlerini millet yoluna vakfetmiş siyaset fedaileri yapabilir. Onun içindir ki, iş dönüp dolaşıp hep bunlara kalıyor ve inkılapcılık ihtisasçılığa nüfuz ediyor.* (Y.K. "İstanbul Mebusları", nr. 944, 1923)

cümleleriyle mebusluğun en önemli vasfının millî menfaati şahsi menfaate tercih etmek olduğunun altını çizer. "İşte, biz asıl bu nokta-i nazardan İstanbul mebus namzetlerini hararetle alkışlayarak karşılıyoruz. Çünkü, inkılap ateşinin en canlı inikaslarını bunların yüzünde görüyoruz." (Y.K. "İstanbul Mebusları", nr. 944, 1923) diyerek yazısını sonlandırır.

29 Haziran 1923 tarihli yazı "Muhalefet İçin Muhalefet" başlıklıdır. Yakup Kadri Bey, İstanbul intihabat işleriyle yakından ilgilenen bir muhalifin kendisine söylediği, "- Eğer ben müntehibisani olsaydım, Müdafaa-i Hukuk'un gösterdiği namzetleri esas ve ekseriyet itibarıyla kabul ederdim. Fakat bazı tashihat yapmak şartıyla..." (Y.K. "Muhalefet İçin Muhalefet", nr. 9441, 1923) cümlesini okurla paylaşarak yazısına başlar. Yazının devamında, bu kişinin önerdiği isimlerin ise ne fikren, ne hissen birbiriyle alakası olmayan kişiler olduğunu vurgular. Bu neticenin yegâne sebebinin "muhalefet hastalığı" olduğunu söyler. "Birçok kimseler bu illetle doğarlar, bununla büyürler ve etraflarına bunu saçarlar. Tenkitleri hiçbir esasa müstenit değildir; muayyen hiçbir fikri, hiçbir içtihadı, hiçbir prensibi temsil etmezler. Sadece ve bilakayd ü şart bütün olan ve yapılan şeylere muhaliftirler." (Y.K. "Muhalefet İçin Muhalefet", nr. 9441, 1923) cümleleriyle bu kişilerin tek amacının yapılan bir işin aleyhinde bulunmak, onu bozmak olduğuna dikkat çeker.

> *Bizce muhalefet bir hak ve hatta bir vazifedir; fakat yüksek, gayr-ı şahsi ve vatani bir içtihadı temsil etmek şartıyla... Aksi takdirde, "muhalefet için muhalefet" içtimai bir hastalıktır ve bunun, cemiyet üzerinde yalnız dağıtıcı ve bozucu bir tesiri olabilir; bu tesir altında her kafadan bir söz çıkar ve her kalp bir başka emelle çarpmaya başlar; memleketin bütün maddi ve manevi kuvvetleri, vahşi bir toprak üzerinde "kanalize" edilmemiş sular gibi küçük ve faydasız kollara ayrılıp hep beyhude yere akar gider.* (Y.K. "Muhalefet İçin Muhalefet", nr. 9441, 1923)

cümleleriyle muhalefetin millet ve memleket hayrına yapılırsa bir hak ve vazife hükmünde olacağını, bu amaçtan sapan bir muhalefetin millete ve memlekete büyük zararlar vereceğini vurgular.

Yakup Kadri'nin Cumhuriyet'e giden süreçte, *İkdam'*da siyasi meselelere değindiği altmışıncı yazısı 30 Haziran 1923 tarihli "İstanbul Mebuslarına"dır. Yakup Kadri Bey'in bu yazısının İstanbul'dan mebus seçilip Ankara'ya gidecek olan milletvekillerine açık mektup niteliği taşıdığı görülür. Yazar bu kişilerin vazifelerinin çok ağır, mesuliyetlerinin çok büyük olduğunun üzerinde durur. İstanbul'un maddi ve manevi bütün güzelliklerini terk ederek Ankara'nın zorlu hayat şartları içinde yaşamak feragatini göstereceklerine vurgu yapar. Halkın mebuslardan beklentisinin dertlerine deva bulmaları olduğunu söyler.

> *Bulabilecek misiniz? İşte gerek sizin, gerek bizim mukadderatımızın düğümü bu sualdedir. Sizden bunun cevabını bekliyoruz. Kayıp sevgilisinden haber bekleyen bir kara sevdalı gibi merakla, endişe ile, telaş ve heyecanla sizden bunun cevabını bekliyoruz; fakat, bir name ve bir hitabe halinde değil, kati bir fiil ve tam bir eser halinde... Çünkü dinlemekten bıkmışızdır, ümit etmekten yorulmuşuzdur. Artık sabır ve tahammüle takatimiz kalmamıştır. Batıyoruz, yetişiniz!* (Y.K. "İstanbul Mebuslarına", nr. 9442, 1923)

cümleleriyle yazısına son verirken, milletin içler acısı durumunu ve intihap ettiği mebuslardan beklentilerini gözler önüne serer.

7 Temmuz 1923 tarihli yazı "İstanbul Türk Ocağı" başlıklıdır. Yakup Kadri'nin bu yazıyı İstanbul Türk Ocağı'nın umumi kongresini tertip etmesi üzerine yazdığı görülür. İstanbul Türk Ocağı'nın tarihi seyri ile ilgili bilgiler vererek yazısına başlar.

> *Bu itibar ile denilebilir ki, "dünkü ocak" millî mefkurenin sallandığı tahtadan beşikti, bugünkü ocak millî mefkurenin zaferi namına dikilmiş bir abidedir ve bu abide o mefkurenin güzelliğine, asaletine layık bir tarzda yapılmıştır. Lakin, lazım gelir ki, yarınki ocak millî mefkurenin bizzat kendisi olsun, yani aksi bütün memleketi aydınlatan berrak ve beyaz bir alev hâlini alsın.* (Y.K. "İstanbul Türk Ocağı", nr. 9449, 1923)

cümleleriyle yazısına devam eder ve "ocak"ın geçmişte ve bugün nasıl göründüğünün; gelecekte nasıl görünmesi gerektiğinin altını çizer. Bu noktada ziyneti, temizliği, intizamı bir lüks, bir israf addedenlere, güzel bir fikrin ancak güzel bir yerde ve güzel bir binada oturabileceğini kabul etmeleri gerektiğini söyler. "Hususuyla düşünmeli ki, dün milliyet mefkuresi bir ıztırabın müradifi idi. Bugün, o, dünyanın gözlerini kamaştıran bir zafere alemdir. Bundan sonra onu bir kulübeye sokamaz, bir çadır altında oturtamayız. Lazım gelir ki, kendisine, şanına layık bir saray tahsis edelim." (Y.K. "İstanbul Türk Ocağı", nr. 9449, 1923) cümleleriyle bu düşünceyi destekler. "Millî müessesatımızda biraz "lüks"ü sevelim." diyerek yazısına son verir.

Yakup Kadri'nin *İkdam*'daki 9 Temmuz 1923 tarihli yazısı "Halk Fırkasına Doğru"dur. Yazar bu yazısına:

> *Dün Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İstanbul heyet-i merkeziyesi, şehrimiz mebus intihabatının hitamı vesilesiyle, Galatasaray Sultanisi konferans salonunda büyük bir ziyafet verdi, bu ziyafette yeni İstanbul mebusları, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti erkânı ve vali-i vilayet, sair-i idare müdürlerimiz hazır idiler.* (Y.K. "Halk Fırkasına Doğru", nr. 9451, 1923)

cümleleriyle başlar. Yazının bu ziyafeti ve bu ziyafette yaşananları okurla paylaşmak için yazıldığı anlaşılır. Yakup Kadri Bey, yazının devamında, Karahisar mebusu Ali Bey'in yemek sonuna doğru yaptığı konuşmada intihabat sürecinin sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesi hususunda dikkat çektiği noktaları okurla paylaşır. Yine aynı ziyafette Vali Bey'in "Halk Fırkası"nın teşekkülünü müjdelediğinden bahseder.

> *Halk fırkasının teşekkül ve teessüsü Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin bir istihalesi demek olacağından bu istihalenin de o teşekkül gibi aynı temiz ve kuvvetli eller vasıtasıyla vukuu çok tabii bir şeydir. Esasen, bize göre, Halk Fırkasının teessüsü mutlaka Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin ilgâsını istilzam etmemelidir. Halk Fırkası münhasıran siyasi bir parti olacaktır, Halbuki Müdafaa-i Hukuk vatani bir teşkilattır ve fırsat düştükçe en mühim millet erkanının söylediği gibi, istiklalini, milliyetini ve hakimiyetini hırzican etmiş her Türk bunun aza-yı tabiiyyesindendir. Binaenaleyh, bize öyle geliyor ki, Halk Fırkası, bütün vatana saye salan bu büyük ve mukaddes ağacın bir koludur ve hiç şüphesiz ki kuvvetli, en metin, en semeredar bir koludur; fakat bu kolun mevcudiyeti neden gövdenin istisalini mucip olsun. Bu milletin bağrında istiklal aşkı, milliyet duygusu ve hakimiyet iradesi mevcut oldukça ve bunların da vakit vakit tehlikeye maruz kalacağı ihtimali düşünüldükçe bütün fırkaların ve zümrelerin fevkinde böyle daimi bir teşkile – eğer tabir-i caizse bir murakebe ve müdafaa göğüne – ihtiyaç vardır ve bunu ilelebet muhafaza etmek lazımdır.* (Y.K. "Halk Fırkasına Doğru", nr. 9451, 1923)

cümleriyle Müdafaa-i Hukuk ile Halk Fırkası'nın münasebetine dikkat çeker ve bu vatani teşkilat ile siyasi fırka karşısında milletin nasıl bir aksülamel alması gerektiğini vurgulayarak yazısını sonlandırır.

10 Temmuz 1923 tarihli yazı "Sulhu Neye Medyunuz?" başlıklıdır. Yazının Lozan Konferansı görüşmelerine giden ve anlaşmanın Türk milleti lehine imzalanmasını sağlayan İsmet Paşa hakkında olduğu görülür. Yakup Kadri, "Cenab-ı Hak hiçbir devlet adamına, hiçbir kumandana bu kadar muzaaf bir şan ve şeref bahşetmemiştir. İsmet Paşa'nın siması yeni Türkiye'nin tarihinde, bir elinde kılınç bir elinde zeytin dalı tutan bir sulh ve cidal timsali şeklinde kalacaktır." (Y.K. "Sulhu Neye Medyunuz?", nr. 9452, 1923) cümleleriyle Türk

milletinin İsmet Paşa'ya duyduğu minnet ve hayranlığı gözler önüne serer. Yazının devamında İsmet Paşa'nın millet için, milletin bağımsızlığı ve kurtuluşu için yaptıklarını teker teker anlatır. Bu süreçte karşılaştığı güçlüklere, uğradığı tehdit ve tenkitlere rağmen millet için mücadele etmekten vazgeçmediğinin altını çizer.

> *Yeni Türkiye'nin eşiğinde harbi de sulhu da aynı deha ve kudretle yapmaya muktedir mehip bekçiler duruyor. Bunlar, hem dışarıdan hem içeriden gelebilecek mehalike karşı bir âhenin set halindedirler ve biz bu andan itibaren kendimizi her türlü tehlikeden masun addederek derin bir kalp rahatı ve bir zihin huzuruyla bu yeni binayı güzelleştirecek, zenginleştirecek ve aydınlatacak vesaiti ihsara çalışmalıyız. Bu işin diğerlerinden daha uzun ve daha güç olduğunu söylemeye, bilmem ki, hacet var mıdır? Lakin biz kendi kuvvetimize inanan kimseleriz ve bizi bu kanaatimizde şüpheye düşürecek olanları, aramıza sokmayacağız; onlara karşı, kadim beldelerde 'cüzzamlı'lara karşı yapılan muameleyi tatbik edeceğiz.* (Y.K. "Sulhu Neye Medyunuz?", nr. 9452, 1923)

cümleleriyle milletin bu yeni süreçte nasıl davranması ve nelere dikkat etmesi gerektiğine dikkat çekerek yazısına son verir.

Yakup Kadri'nin 11 Temmuz 1923 tarihli yazısı "Sulha Dair"dir. Yazar bu yazıya, Türk milletinin on iki yıldır özlemle beklediği sulha sonunda kavuştuğunu fakat bu on iki yıl zarfında çok şey çektiğini, gördüğünü ve feda ettiğini anlatarak başlar. Türk milletinin adını harpçi çıkarmak isteyen Avrupa devletlerinin, Türk milleti ezilirken, saldırıya uğrarken, parçalanmaya çalışılırken memnun olduğuna; Türk milleti kendini müdafaaya çalıştığında onu harpçi diye lanetlediğine dikkat çeker. Türklere böyle bir intibah dersi verdiği için Avrupa'ya teşekkür ederek yazısına devam eder.

> *İyi maden dövüldükçe kuvvet bulur derler. Meğer ne doğru imiş. Garp âlemi bizi ne kadar ezdi ve ezmek istedi ise, biz o derecede kuvvet ve resanet iktisap ettik. Şimdi, diyebiliriz ki, tarihimizin hiçbir devrinde mazhar olmadığımız bir azamet ve kudrete malik bulunuyoruz. Türk milleti, Yeniçeri orduları Viyana kapılarına dayandığı günlerde bile bugünkü kadar istikbaline ve haysiyetine sahip değildi. Teşekkür ederiz, o düşmanlara ki, elimizden bu istiklali almak ve bu haysiyete leke sürmek istemekle her iki nimeti de bize iki kat aziz kıldılar. Badema bizden bunları nez etmek için evvela canımızı almak lazım gelecektir.* (Y.K. "Sulha Dair", nr. 9453, 1923)

cümleleriyle Türk milletini artık hiçbir kuvvetin yenemeyeceğini, bu milletin canı pahasına istiklalini koruyacak kadar büyük ve kudretli olduğunu belirtir.

Yakup Kadri'nin Cumhuriyet'e giden süreçte, *İkdam'*da siyasi meselelere değindiği

altmış beşinci ve son yazısı "Eski İtiyatlardan Kurtulmalıyız!"dır. Yakup Kadri Bey bu yazısında, yeni hükümetin bir halk hükümeti olmasına, demokrasiye doğru gitmesine rağmen, Osmanlı İmparatorluğunun birçok fena alışkanlıklarını devam ettirmesinden duyduğu üzüntüyü dile getirir.

> *Hükümet dairelerini dolaştığımız zaman mesalih ashabını yine el pençe divan, müteazzım ve mütekebbir memurlar önünde boynu bükük dururken görürüz. Geçen gün, vilayet erkanından bir zatı, süslü bir "motorbot" içinde Boğaz içi sahillerinden birine yanaşırken gördüm. Karşısında iki büklüm olmuş ve başları kemal-i huşu ile önlerine eğilmiş iki memur oturuyordu; kendisi de tam ortaya o derece heybetle kurulmuş idi ki, bir an zarfında Abdülhamid Han-ı sani devrinin en sahib-i nüfuz ricalinden birisi dirilmiş de tekrar suyun yüzüne çıkmış zannettim.* (Y.K. "Eski İtiyatlardan Kurtulmalıyız!", nr. 9455, 1923)

cümleleriyle kendisine hâlâ Osmanlı devrinde yaşıyormuş duygusunu uyandıran bir anısından bahseder. Yazının devamında Osmanlı devletinden yeni hükümete miras kalan pekçok alışkanlıktan bahseder ve bu alışkanlıkları devam ettirmenin yeni hükümeti, sözü üzerine uymayan kimselere benzettiğini söyler.

> *Gayret edelim ki, yeni idare, ne ise ve nasılsa, her tarafta, her anda öyle olmasını ve öyle görünmesini bilsin. Biz yalnız siyasi nutuklarımızda değil, yaşayışımızda demokrat, giyinişimizde demokrat, oturuşumuzda, kalkışımızda, konuşmalarımızda, sevişmelerimizde, hülasa hayatımızın bütün safhatında demokrat olmak istiyoruz. Yeni ve mukaddes mefkure henüz dimağımızda cılız bir fikir halindedir. Bu imanımızın ateşinde pişecek, olacak, eriyecek ve bütün asabımıza, damarlarımıza yeni bir usare, yeni bir kan gibi dağılacaktır; ondan sonra hareket hâline girecek kımıldayacaktır; söz hâline girecek söyleyecektir. Fiil hâline girecek asarını gösterecektir. Şimdilik buna intizaren halkçılık prensiplerine muhalif ne görürsek, ne işitirsek bunları bütün samimiyetimizde tenkit ve tashih etmekten geri durmamalıyız.* (Y.K. "Eski İtiyatlardan Kurtulmalıyız!", nr. 9455, 1923)

cümleleriyle yeni idarenin bu durum karşısında nasıl bir yol izlemesi gerektiğini belirtirken, her anlamda demokrat olmanın zaman gerektirdiğini, bu hususta millete de büyük iş düştüğünü vurgulayarak yazısına son verir.

Yakup Kadri'nin *İkdam* gazetesinin 1 Ocak-31 Temmuz tarihleri arasındaki sayılarında siyasi meseleleri ele aldığı ve incelemeye konu olan yazılarının sayısı altmış beştir. Bu sayının incelenen yazıların neredeyse yarısını oluşturduğu görülür. Bu durum Yakup Kadri'nin o yıllarda en çok önemsediği meselelerin siyasi meseleler olduğunu gösterir niteliktedir. Yakup Kadri bu yazılarda, Millî Mücadeleye, Harb-i Umumi döneminde yaşanan sıkıntılara, Avrupa devletleri ile Yeni Türkiye arasında vuku bulan olaylara, Lozan

görüşmelerine, Büyük Millet Meclisinin kuruluş ve işleyişine, intihabat dönemlerine, barışa ve savaşa, İstanbul ve Anadolu'ya, tüm siyasi teşkilat ve oluşumlara, Avrupa-Türkiye-Osmanlı tarihindeki önemli olaylara ve büyük devlet adamlarına, hükümet şekillerine, inkılaplara ve çıkarılan kanunlara kadar daha pek çok siyasi meseleyi ele alır. Özellikle siyasi meseleleri okura aktarırken gazeteyi bir kürsü gibi kullandığı, milletin kaderini etkileyecek ve geleceğini belirleyecek bu mevzularda yol gösterici, yönlendirici bir konumda durmak istediği görülür. Bu alanda ortaya çıkacak en ufak bir sıkıntı, aksaklık ve bozulmanın milletin mukadderatını olumsuz etkileyeceğinden emindir. Bu nedenle ele aldığı her konunun çözümü için sunduğu öneriler milletin birliğini, bütünlüğünü ve bağımsızlığını gözetir. Yakup Kadri'nin sadece Türkiye'nin tarihine ve siyasetine değil, tüm dünya ülkelerinin tarihine ve siyasetine de vakıf olduğu görülür. Bu da yazarın siyasi meselelere çok geniş bir perspektiften baktığını, bir bütün olarak değerlendirdiğini ve bütün bu tarihi ve siyasi bilgisini milletinin ve memleketinin menfaati için kullandığını gözler önüne serer. Ele aldığı tüm meselelerde olduğu gibi bu meselelerde de millî menfaatin, millî iradenin, millî egemenliğin, millî bağımsızlığın her şeyin üzerinde tutulması gerektiğinin defalarca altını çizer.

2.2. Sosyal Meseleler

Yakup Kadri, *İkdam* gazetesinin 1923 tarihli nüshalarında dönemin toplumsal meselelerini sıklıkla gündeme getirir. İncelemeye konu olan yüz kırk iki yazının otuz bir tanesi sosyal meseleler etrafında değerlendirilebilir. Yakup Kadri'nin sosyal meselelere değindiği yazılarının sayıca çokluğundan anlaşıldığı üzere yazar, bu noktalardaki eksiklikleri, yanlışlıkları gözler önüne sermek, toplumda bu konularla ilgili bir farkındalık oluşturmak ve böylece topluma yön vermek amacındadır.

Yakup Kadri'nin 1923'te, Cumhuriyet'e giden süreçte toplumsal meselelere değindiği ilk yazısı 3 Ocak 1923 tarihli "Yılbaşı Münasebetiyle Bir Murakabe"dir. Başlıktan da anlaşılır ki yeni yılın gelişi yazarda eski yılı değerlendirme, gözden geçirme ihtiyacı doğurmuştur: "Ne mühim vikayelerle dolu bir sene!.. Yeni başlayan yılın eşiğinden dönüp de arkamıza baktığımız zaman, müthiş bir baş dönmesine düçar olmamamız imkân haricindedir. Âlem için bilmiyorum fakat bizim için bu bir sene, meşiyet-i ezeliyenin hevl-nâk bir safhası gibidir." (Y.K. "Yılbaşı Münasebetiyle Bir Murakabe"i nr. 9267, 1923) cümleleriyle yazısına başlar. Türklerin kendilerine ait hususi bir olayı anlatmak durumunda kaldıklarında "işgalden evvel" "işgalden sonra" tabirlerini kullanma mecburiyetinin doğduğundan bahseder.

> *Zira, biliyorum ki Türk milleti Avrupa medeniyeti ve Avrupa siyaseti namını taşıyan böyle bir çenenin içinde müebbeden mahv ve nabud olmak tehlikesini ancak bu yılın arefesinde atlatabildi. Senelerden beri, biri Akdeniz'in sularından Anadolu'nun içlerine doğru boynunu uzatmış bir timsah bizi her an yutmaya müheyya ağzını açmış duruyordu. Lakin timsahı çenesi ve kartalı pençesiyle kuvvetli kılan Cenab-ı Hak insanı da ruhu ve zekası ile kahhar eylemiştir. Bu sırr-ı hilkat bir kere daha geçen yıl bütün belagat ve heybetiyle tecelli etti; yani bir kere daha ruh maddeye galebe çaldı; bir kere daha behimi iştihalar insani cuşişler önünde rücu etmeye mecbur kaldı.* (Y.K. "Yılbaşı Münasebetiyle Bir Murakabe", nr. 9267, 1923)

diyerek İstiklal mücadelesinin Türklerin lehine sonuçlanmasından duyduğu gurur ve mutluluğu gözler önüne serer.

Yakup Kadri'nin sosyal meseleler üzerine yazdığı ikinci yazısı 6 Ocak 1923 tarihli "İdare-i Örfiye Diyarında" başlığıyla neşredilir. Bu yazının, Türkiye'den daha bedbaht durumda olduğunu düşündüğü Mısır ile ilgili olduğu görülür:

> *Bu zavallı İslam toprağı tam yarım asırdan beri dünyanın en sıkı ve en muzlim bir idaresi altında bunalmış kalmıştır. Denilebilir ki Nil'in kenarına nizam ve adalet namına çelikten bir makine kurulmuş; kendi kendine; mihaniki ve gayr-i şuuri bir tarzda işleyip duruyor. Denilebilir ki, bu makine, tabiatın binefsihi peyda olan kör kuvvetleri gibi, hiçbir insan eli dokunmaksızın kendi kendine tekevvün ve teşekkül etmiş ve yine hiçbir insan eline muhtaç olmaksızın tam kırk senedir dişlek ve haşin çarkını döndürüyor, bu bir değirmendir ki Nil vadisinde buğday yerine insan öğütür, insanların ne kadar insani tarafı varsa hepsini bir avuç kum haline getirmek vazifesini görür ve bazı öğütemediği taneleri de, yine mihaniki bir surette, daire-i faaliyetinin hudutları haricine fırlatır."* (Y.K.. "İdare-i Örfiye Diyarında", nr. 9270, 1923)

cümleleriyle Mısır'ın içler acısı durumunu gözler önüne serer. Mısır'ın tek suçunun Müslüman olmak olduğuna ve bu nedenle de Avrupa'dan asla bir kurtuluş ümidinin Mısır'a ulaşmayacağına değinerek yazısını sonlandırır.

12 Ocak 1923 tarihli üçüncü yazısı "Avrupa Medeniyeti" başlıklıdır. Bu yazıda Yakup Kadri Bey, siyasi ve millî mukadderatımızın bizi her şeye rağmen, mütemadiyen Avrupa'ya doğru ittiğinden bahseder. Cemiyet ve medeniyet itibarıyla mutlaka Avrupalılaşmamız gerektiğinin altını çizer. Yazının devamında Avrupalılaşmanın nasıl olacağını sorguladığı görülür. "Türk alimlerinden, Ziya Gökalp Bey, geçende, '*Yeni Mecmua*'da neşredilmek üzere gönderdiği bir makaleye şu netice ile nihayet veriyor: 'Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Avrupa medeniyetindenim.'" (Y.K. "Avrupa Medeniyeti", nr. 9276, 1923) diyerek Ziya Gökalp'in konuyla ilgili görüşlerini okurla paylaşır. Bu görüşe göre Avrupa

medeniyetini kabul etmenin Müslümanlıktan da Türklükten de vazgeçmek olmadığının altını çizer. "Zira, medeniyet harici bir şeydir, din ile milliyet ise derunidir. Medeniyet usuldur, alettir, din ile milliyet ise fikirdir, ruhtur." (Y.K. "Avrupa Medeniyeti", nr. 9276, 1923) cümleleriyle medeniyet ile din ve milliyetin farklarını gözler önüne serer. Siyasi meselelerden ötürü Avrupa'dan gelen her şeye şüphe ve kinle yaklaşmanın doğru olmadığından bahseder. "Avrupa medeniyetini temsil edenler katiyen Avrupa diplomatları ve Avrupa hükümetleri değildir, bunlar bize karşı olduğu gibi o medeniyete karşı da menfî ve muzırdırlar." (Y.K. "Avrupa Medeniyeti", nr. 9276, 1923) diyerek tezini destekler. "Medeniyet nizamın, intizamın, sulh ve sükûnun mahsulüdür ve ancak sakin ve berrak bir hava, bir vifak ve tesanüt havası içinde yaşayabilir." (Y.K. "Avrupa Medeniyeti", nr. 9276, 1923) cümlesiyle yazısını sonlandırır.

16 Ocak 1923 tarihli "İktisat Kongresi" başlıklı yazısı yazarın bu konuda kaleme aldığı dördüncü yazısıdır. Yazar, İstiklal harbinin ekonomimiz üzerindeki olumsuz etkilerini düzeltmek amacıyla İzmir'de bir kongrenin toplanacağı haberinin memnuniyetle karşılandığını söyleyerek yazısına başlar. Yazının devamında iktisadiyatın öteden beri toplumun kanayan bir yarası olduğundan, düşmanlarımızın bizi hep o zayıf tarafımızdan vurduğundan bahseder.

> *Vakıa bizim memleketimizin vaziyet-i iktisadiyesindeki rahnelerin yalnız harpten mütevellit olduğunu iddia etmek büyük bir hatadır! Zira bizdeki hicran harb-i umumiden çok daha eskidir ve büsbütün başka birtakım tesirleri altında husule gelmiştir. Bu tesiratın başlıcası, "kapütilasyon"lar ahkamının bize tahmil ettiği ağır yükleri ve ellerimizi kollarımızı bağlayan meşum bağlarıdır.* (Y.K. "İktisat Kongresi", nr. 9280, 1923)

cümleleriyle ekonomimizdeki bozulmanın sebeplerinin çok daha eskilerden kaldığını belirtir. Yeni Türkiye'nin ekonomik hayatının düzelmesinin ancak siyasi hayatının düzelmesiyle mümkün olacağının altını çizerek yazısına son verir.

Yakup Kadri Bey'in 31 Ocak 1923 tarihli yazısı "Türk Ocağının Vazifesi" başlığını taşır. Bu yazının *İkdam*'ın bir önceki nüshasında Haşim Nahit Bey'in Türk Ocağı ile ilgili kaleme aldığı bir yazıya cevaben yazıldığı anlaşılır.

> *Haşim Nahit Bey'in maksadı "Ocak"ın öteden beri olduğu gibi, daima siyasi cereyanların, adi ve amiyane manasıyla "politika"nın haricinde kalması ve milliyetperverliğin "ahlaki", "bedii", "içtimai" umdelerini ihzar ve ikmale çalışmasıdır. Aramızda bu asil fikre iştirak etmeyecek kimse yoktur zannederim. Yalnız Haşim Nahit Bey'in hatası şu noktadadır ki, bu*

hareketi ocağın başına geçecek fertlerden bekliyor ve bu müessesenin ruhundan doğacak veyahut doğması lazım gelecek maşeri kuvvetten mühim bir şey ümit etmediğini sezdiriyor. (Y.K. "Türk Ocağının Vazifesi", nr. 9295, 1923)

cümleleri ile Haşim Nahit Bey'in hangi görüşleriyle ters düştüğünün altını çizer. Türk Ocağı gibi millî müesseselerin his ve emel birliğini temsil ettiğini belirtir. Bütün hayati kuvvetlerini bu birlikten aldığına dikkat çeker. Bu nedenle ferdiyetçi zihniyetten uzak durulması gerektiğini vurgular. "Milliyetperver ve münevver Türk gençliği, ferdiyetçi Tanzimat zihniyetten kurtulup 'fenafilmillet' olmak fedakârlığına katlanmadıkça, korkarım ki bu son inkılap tecrübesi de yalnız kitaplarda kalacak ve hayata intikal edemeyecektir." (Y.K. "Türk Ocağının Vazifesi", nr. 9295, 1923) diyerek yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri Bey'in 15 Şubat 1923 tarihli yazısı "En Mühim Mesele" başlığı ile neşredilir. Yazar yazsısında toplum için "en mühim meselenin ne olduğunu sorgular. Toplumun her kesiminin kendi ihtiyacına göre en mühim meselesinin de değiştiğine dikkat çeker:

İstanbul'a göre, en mühim mesele memurin ve maaş meselesidir.
Anadolu'ya göre en mühim mesele köylünün tahsil ve terfiidir.
Mektuplara göre, en mühim mesele halkın tenvir ve irşadıdır.
İş adamlarına göre, en mühim mesele iktisadiyatın inkişafıdır. Hukuk ve idare erbabına göre en mühim mesele kanun ve nizamın tesis ve tekâmülüdür.
Bana göre en mühim mesele memleketin her tarafına yollar açmaktır, size göre en mühim mesele şimendiferler inşa etmektir ve ilaahir... Bu suretle bir çok "en mühim mesele"ler sayabiliriz; belki bunların had ve hesabı da yoktur. Kim bilir, belki, Türk milletini teşkil eden milyonlarca insanın her birine ayrıca "en mühim mesele"nin ne olduğu sorulacak olsa, mutlaka kendine göre, kendi ihtiyacı, kendi şahsı ve kendi mevkiine göre bir "en mühim mesele" bulup söyleyecektir ve niçin en mühim diye sorulduğu zaman mutlaka her biri aynı derecede kuvvetli bir misal ile müddeasını ispat edebilecektir. (Y.K. "En Mühim Mesele", nr. 9310, 1923)

cümleleriyle toplumun farklı kesimlerinden insanların kendi ihtiyaçları doğrultusunda bir "en mühim mesele"ye sahip olduğunu gözler önüne serer. Yazının devamında millî mücadele sonrası toplumda meydana gelen çeşitli sıkıntılara ve bu sıkıntıların toplumun her kesiminde açtığı farklı yaralara dikkati çeker:

Deştikçe açılan bütün bu yaralar önünde telaşa düşmemek, ne yapacağımızı şaşırıp kalmamak mümkün değildir. Nereden, hangi birinden başlamalı? Hangi yara diğerinden daha vahimdir? İşte yeni Türkiye böyle müthiş bir muamma karşısındadır. Bu muammanın düğümünü bulmak

> *için uzanan ellerin her biri çözdüğü düğümün altında ikinci bir düğüm buluyor: "Bu öbüründen daha zorlu!" diyor. Lakin bu bir vehimdir, düğümlerin hepsi aynı derecede zorludur; yalnız bunlardan birini açmaya teşebbüs eden el diğerine uzandığı zaman kuvvetini beyhude yere sarf etmiş ve yorulmuş bulunuyor.* (Y.K. "En Mühim Mesele", nr. 9310, 1923)

cümleleriyle yazısına devam eder. Yakup Kadri'ye göre bu meselelerin hepsinin aynı derecede zorluğa ve öneme sahip olduğu görülür.

> *Bizce, bu düğümlerin hiçbiri diğerinden daha çetin olmadığı gibi, memlekete müteallik meselelerin hiçbiri de diğerinden daha mühim değildir. Hepsi de aynı derecede mühimdir ve birini öbüründen üstün tutmaya hiçbir sebep yoktur. Bize göre şu anda, hummalı bir tarzda devam eden sulh müzakeratıyla, Ankara'da yapılmak istenen maarif teşkilatı ve İzmir'de toplanan iktisat kongresi ve İstanbul'daki memur tensikatı hep bir hat üzerindedirler, hep bir plandadırlar. İşte en mühim mesele, memleket işlerini bu tarzda görebilecek derecede nazarı şümullü, fikri ihatalı zemzemedarlara malik olmaktadır.* (Y.K. "En Mühim Mesele", nr. 9310, 1923)

diyerek tüm meselelerin toplum açısından çok önemli olduğunu belirtirken asıl mühim olan noktanın ne olduğunun da altını çizer. Memleketin hayrı için gösterilen tüm çabalar oldukça önemli ve dikkate değerdir.

Yazarın *İkdam* gazetesindeki 17 Şubat 1923 tarihli yazısı "Zenginlerimizin Lakaydisi"dir. Yakup Kadri Beyin sosyal meselelere değindiği yedinci yazısıdır. Bu yazısında yazar, Tatavala ve Galata Rumlarının ve Ermenilerin İstanbul'u parça parça satın almaya çalıştığı devirlere değinir. Yakup Kadri Bey, makalelerini okuyan bir okurunun matbaaya gelip kendisine bir memleket meselesini şikayet ettiğinden bahseder:

> *Biliyorsunuz ki, burada bir Yunan hükümeti mümessilliği, bir patrikhane, bir Yunan hükümeti müdafaa-i milliyesi, birçok Rum cemiyetleri, bir de Atina bankası var. Bu mümessilin kapısının üstüne yalnız altı metre uzunluğunda ve dört metre enliliğinde bir bayrak asılmakla, bu patrikhane bize karşı bir takım küfürler savurmakla, bu müdafaa-i milliye Yunan ordusu için iane toplamakla ve bu cemiyetler yalnız Ayasofya'ya bir altın çan satın almakla kalmıyorlar. Bundan daha feci daha müthiş, daha müspet bir şey yapıyorlar: İstanbul'u parça parça satın alıyorlar.* (Y.K. "Zenginlerimizin Lakaydisi", nr. 9312, 1923)

cümleleri bu vaziyet karşısında eli kolu bağlanmış Türk halkının içler acısı durumunu gözler önüne serer. Yazının devamında aynı kişi, kendi arsasını satılığa çıkardığını, bu arsaya talip olanların yine Rumlar ve Ermeniler olduğunu, kendisinin gönlünün ise arsasını bunlara satmaya razı gelmediğini söyler. Arsanın yanı başında dönemin zenginlerinden birinin konağı

olduğunu, arsayı daha düşük bir fiyatla da olsa Rumlara veya Ermenilere satmaktansa ona satmayı teklif ettiğini fakat kati bir şekilde reddedildiğini anlatır. Bu nedenle içi kan ağlayarak, vatana ihanet olacağını bilse de arsasını Rumlara satmaktan başka çaresi kalmadığından bahseder. Tüm bu acı gerçekler gözler önüne serildikten sonra Yakup Kadri Bey, memleketin zenginlerine seslenerek yazısını sonlandırır:

> *Kazanınız, biriktiriniz, fakat saklamayınız. Paranızı yalnız kendi rahatınıza, kendi saadetinize, yalnız kendi ziynetiniz ve kendi lüksünüze tahsis etmeyiniz. Biraz da umumi sevinçlere ve umumi elemlere iştirak etmesini öğreniniz ve mensup olduğunuz millet namına dikilecek herhangi bir abidenin kendi şahsınız için yapılacak herhangi bir muhteşem apartman kadar zevkaver olduğunu biliniz ve etrafınızda herkes yeis ve hırman içinde dolaşırken tek başınıza mesut olamayacağınızı, sizin saadetinizle umumi saadetin birbirinden ayrılamayacağını hissedecek kadar duygulu olunuz.* (Y.K. "Zenginlerimizin Lakaydisi", nr. 9312, 1923)

21 Şubat 1923 tarihli "Keşke Eğlense İdi..." başlıklı yazısına Yakup Kadri, son zamanlarda İstanbul'a gelip giden mebuslardan bazılarının İstanbul halkının ıztırap ve muzayaka içinde bulunduğuna inanmadıklarını ve: "Ne diyorsunuz, sefalet mi? Yok canım, eski payitaht hiçbir zaman bu kadar zevk ve sefaya düşmemiştir; gece gündüz, sinemalar, tiyatrolar dolup dolup boşalıyor; evlerden çeng ü çegâne sesleri sokaklara taşıyor. Kadınlar her zamandan daha müzeyyen ve mutarradır." (Y.K. "Keşke Eğlense İdi...", nr. 9316, 1923) şeklinde konuştuklarını söyleyerek başlar. Yazının devamında İstanbul'un çeşitli semtlerinde gördüğü manzaraları aktarır. Mebusların bahsettiği zevk ve sefanın sadece Beyoğlu'nda karşısına çıktığından bahseder. Geri kalan halkın açlık, sefalet ve azap içinde kıvrandıklarını belirtir. Diğer semtlerde yaşayan halkın, Beyoğlu'nda yaşayan halk gibi yaşama hakkının neden olmadığını sorgular. Bir gece odasında uyurken dışarıdan geçen bir karnaval kafilesinin eğlence seslerini duyar, bu eğlence ve gürültü seslerinin nihayetinde aklından geçenleri okurla paylaşır:

> *Kim bilir, dedim. Şu dakikada ne kadar Türk genci, yarı aç, yarı tok midelerin verdiği bir elemle, o karanlık, ıssız İstanbul'un bir köşesinde, basık tavanlı bir odanın içinde, bir ot minderin üstünde böyle seslerden, böyle şarkılardan ve bu gibi cuşişlerden tamamıyle bihaber, yapyalnız kıvranıp duruyor. Gençlik bunlar için neyi ifade eder? Ruhları hangi zevkten kâm alır? Acaba senede kaç defa kulaklarını böyle bir kadın sesi okşayabilir?* (Y.K. "Keşke Eğlense İdi...", nr. 9316, 1923)
>
> *Ya Rabbim, bu zavallı gençlere, ihtiyarlığın soğuk ve muhrip pençesi dokunmadan evvel biraz neşve, biraz zevk ve inşirah bahşet. Zira, zevk ve neşveden mahrum olan gençlik, hava ve ziyadan mahrum olan fidanlar gibi hiçbir yaprak açmaksızın, hiçbir meyve vermeksizin kavrulup kurumaya mahkumdur.* (Y.K. "Keşke Eğlense İdi...", nr. 9316, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırır. Millî Mücadele sonrası İstanbul halkının ve gençlerinin içler acısı durumunu ve bu durumun sebep olacağı şeyleri anlatmaya çalışır. Bu durumun halkın ruhunda oluşturacağı hasarı telafi etmenin çok zor olacağının altını çizmek ister. Kendisi de çekilen sefalet, açlık, eziyet ve azap sebebiyle millet için derin üzüntü duymaktadır.

Yakup Kadri'nin 28 Şubat 1923 tarihli yazısı "Hep Halk İçin" başlığını taşır. Yazısına Mustafa Kemal Paşa ile İzmit'te yaptığı bir konuşmada Paşa'nın Halk Fırkası ile ilgili düşündüklerini aktararak başlar. Mustafa Kemal Paşa'nın bizde hiçbir sınıf teşkilatı olmadığını, hepimizin halk olduğunu söylediği cümleleri Türk halkının birlik ve bütünlüğünü gösterir niteliktedir. Yazının devamında ise Yakup Kadri'nin düşüncelerinden anlaşılır ki, o zamana kadar gelmiş geçmiş hükümet ve idarelerde başa geçenler halktan ziyade kendini düşünmüştür. Halkı ezmiş, soymuş, aç ve açıkta kalmasına göz yummuştur. Yakup Kadri Bey, tüm bu olumsuzlukları sıraladıktan sonta "Halk Fırkası"na düşen görevin bu sebeplerden ötürü büyük olduğunu vurgular:

> *İşte kuvvetli bir "Halk Fırkası" ve buna istinat edecek bir hükümet sayesindedir ki, bu kurûn-ı vusta-i zihniyet yavaş yavaş zail olacak ve halk hükümet memurlarında kendi sadık hizmetkârlarını bulacaktır. Bu neticenin birdenbire husul bulacağını ümit etmek fazla bir nikbinlik olur. Zira, tasavvur ettiğimiz gibi bir halk fırkasının değiştireceği şeyler, yalnız idare şekline ait teferruat değildir, doğrudan doğruya ruhlar ve kafalardır. Hangi ruhlar, hangi kafalar? Halkın ruhu halkın kafası mı? Hayır, halkın ruhu ne istediğini pekala hissediyor ve kafası mütemadiyen ezilmekten kurtulduğu gün pek mükemmel bir surette işlemeye başlayacaktır. Bunlara elverir ki, gadretmeyelim, elverir ki, bugün dünden daha iyi yaşadıklarını ispat edelim; karınları daha kolaylıkla doysun, sırtları daha kolaylıkla örtülsün ve ellerindeki ellerinde kalsın. Halk, bundan başka bir şey istemiyor.* (Y.K. "Hep Halk İçin", nr. 9323, 1923)

cümleleri halkın durumunu ve beklentisini gözler önüne serer. Bu durumda ne yapılacağı ve bu sorunların nasıl çözüleceğine dair öneriler içerir. Yakup Kadri Bey'in halkın durumunu tarih boyunca çok iyi gözlemlediğini de gösterir niteliktedir.

Yakup Kadri'nin 2 Mart 1923 tarihli yazısı "İstikbale Ait Bazı Tasavvurlar"dır. Yazının sulhun ilk günlerinde kalbe dolan umutlar ve hayalleri dile getirmek için yazıldığı anlaşılır. Memleketin bir kısmının ise bir yerde gördükleri bir olumsuzluğu hemen tüm millete mâl ettiğini, tüm milletin aynı olumsuz durumda olduğunu düşünerek ümitsizliğe kapıldığını söyler. Diğer bir kısmının ise sadece orduyu mükemmel bulduğunu, hükümetin perişan bir halde ve liyakatsiz kimselerle dolu olduğunu düşündüğünü dile getirir. Tüm bu endişelerin,

mütalaaların doğru bile olsa bizi "yarın"ı düşünmekten, "yarın" ile ilgili ümit etmekten men etmemesi gerektiğinin altını çizer.

> *Türk milleti içinde hangi genç, bu genç serdarın arkasından yürümeyecek kadar cebindir? O, vakti gelip de ilk "Kalk!" borusu çaldığı anda, bu münevver zümre yeni bir ruh ile zihayat yekpare bir kitle halinde ayağa kalkacak ve "İleriye!" kumandasında tıpkı Anadolu neferine has bir şecaatle ileriye doğru atılacaktır. Bu ordunun efradı, tıpkı Anadolu neferi gibi her türlü mahrumiyete katlanmasını ve her tehlikeye göğüs germesini bilecektir: Yalın ayak yürüyecektir, kuru ekmek yiyecektir, kışın yağmur altında ıslanacak, yazın güneş altında kavrulacaktır.* (Y.K. "İstikbale Ait Bazı Tasavvurlar", nr. 9325, 1923)

cümleleriyle Türk milletine duyduğu sarsılmaz güveni dile getirir.

8 Mart 1923 tarihli yazısı "Şirketler ve Türkler" başlığıyla neşredilir. Bu yazısında Yakup Kadri Bey, özellikle İstanbul'da bulunan şirketlere getirilmesi gereken düzenlemelerle ilgili bilgilendirmeler yapar. Bu şirketlerin millîleşmesi gerektiğini, burada yapılan görüşmeler ve anlaşmaların Türkçe olarak yapılması gerektiğini, özellikle Duyun-ı Umumiye ve Osmanlı Bankasının millîleşmesi en elzem kurumlardan olduğunu belirtir. Yine bu şirketlerde çalışan kesimin de Türk halkından seçilmesi gerektiğinin üzerinde durur.

> *Öteden beri memleketimizdeki şirket ve müesseselerin hemen hepsi işe göre adam değil, adama göre iş bulmakla meşgul idiler. Bazı bazı ecnebi nüfuzları altında mutlaka terfiye ve iaşeleri lazım gelen casus ve hain bozuntusu kimseler bu gibi müesseselerde hemen hemen kayd-ı hayat şartıyla geçim yolunu buluyorlardı. Bunlar iddia edildiği gibi umur ve muamelata vakıf olmak şöyle dursun, hatta içlerinden bazıları doğru dürüst okuyup yazmak bile bilmezlerdi. Fakat bir takım dolaşık ve bulanık işlerde ehliyet sahibi oldukları için kendilerine bu ehemmiyetlerine mükafaten şu veya bu vazifeler verilirdi.* (Y.K. "Şirketler ve Türkler", nr. 9331, 1923)

cümleleriyle işe alımlardaki liyakatsizlikleri eleştirir.

> *Son günlerde "Duyun-ı Umumiye" ile "reji"nin yol verdiği Yunanlı memurlar bu neviden olsalar gerektir; bittabii onların yerini hiçbir Müslüman dolduramaz, çünkü bu ocaklara aynı hizmeti göremezler; yani mensup oldukları asıl ve bedbaht milletin zararına bir takım ecnebi menfaatlere, ecnebi ihtiraslara körü körüne hadim olamazlar. Memleketimizdeki şirketlerin "Türkler iş göremiyorlar, işe yaramıyorlar." demeleri işte yalnız bu nokta-i nazardan doğrudur ve bundan böyle, muamelatın Türkçe lisanıyla ifası prensibi kabul edilse bile şirketler Türklere karşı yine kapılarını kapamak yolunu bulacaklardır. Zira şimdiye kadar, Türk memurların bu gibi müesseselere giremeyişlerinin sebebi yalnız muamelatın Fransızca veya İngilizce oluşu değildir; memleketimizin Hristiyan nüfusuyla Müslüman nüfusu arasında bir lisan aşinalığı müsabakası açılacak olursa anlaşılır ki mektep görmüş insanlar içinde*

Fransızcaya en çok vakıf olan Türklerdir. İktisadi sahada bize müreccеh tutulan Rum ve Ermenilerin terbiye ve tahsil sahasında da mutlaka bizden üstün tutulmaları için hiçbir sebep yoktur. (Y.K. "Şirketler ve Türkler", nr. 9331, 1923)

cümleleri ise Türklere karşı kasıtlı olarak takınılan olumsuz tavrı ortaya çıkarır ve eleştirir. Yazar yazısını sonlandırırken ise, eğer gerekli incelemeler yapılırsa bu müesseselerin zavallı Türk milletini nasıl soyduklarının anlaşılacağının altını çizer.

Yakup Kadri'nin 12 Mart 1923 tarihli yazısı "Tekâmül Merhaleleri"dir. Yakup Kadri'nin bu yazısını, Ziya Gökalp'in *Küçük Mecmua*'da neşredilen "İktisadi Tekâmülün Merhaleleri" başlıklı makalesinden bahsetmek amacıyla yazdığı anlaşılır. "Ziya Gökalp Bey, cemiyetlerin istihsal sahasında geçirdikleri merhaleleri, bazı iktisadiyatçıların nazariyatına göre beş devreye ayırıyor. Bu devrelerin birincisine "Aile Sanayii Devri", ikincisine "Sanatçılar Tarafından Yapılan Hirfetler Devri", üçüncüsüne "Müteşebbisler Devri", dördüncüsüne "İmalathane Devri", beşincisine "Fabrika Devri" namlarını veriyor." (Y.K. "Tekâmül Merhaleleri", nr. 9335, 1923) cümleleriyle Ziya Gökalp'in iktisadi tekâmülü ayırdığı devirlerden bahseder. Yazının devamında Ziya Gökalp'in bu devirler ile ilgili verdiği bilgiler ve yaptığı açıklamalardan bahseder. Tüm bu bilgiler ve açıklamalarda sonra sorulması gereken sorunu şu olduğunu belirtir: "Biz bu merhalelerin hangisindeyiz?" (Y.K. "Tekâmül Merhaleleri", nr. 9335, 1923)

Bu sorunun cevabı için memleketin her tarafına bir göz gezdirmek lazım geldiğini belirtir. Anadolu'ya bakıldığında burada "aile sanayii" namı verilen şekil olduğunu, kasabalarda ise isthsal şeklinin ikinci devre ait olan şekil olduğunu söyler. Üzülerek Türk halkının iktisadi tekâmülün ilk merhalelerinde durup kaldığını itiraf eder. İktisadi tekâmül için her şeyden evvel sermayenin sırrının keşfedilmesi gerektiğini belirterek yazısını sonlandırır.

18 Mart 1923 tarihli yazı "Hakikate Doğru"dur. Yakup Kadri Bey yazısına, İstiklal harbi neticesinde kazanılan zaferin verdiği neşenin milleti bir nikbinliğe sevk edişini eleştirerek başlar.

Bir çoklarımızın zannettiği gibi askeri zaferimiz öyle kolayca ve adeta mucize nevinden vuku bulmuş bir hadise değildir. Bu müheyyep ve ulvi muvaffakiyetin ne müheyyep ve ne ulvi zahmetler, müşkülatlar mukabilinde kazanıldığını bilmek için İstiklal harbi namını verdiğimiz o müthiş hengamenin tâ içinde bulmak lazım gelirdi. Bu şerefe nail olanlar, şimdi, gözlerini kapayıp Birinci İnönü'nden Kocatepe'ye kadar, bütün o kanlı harp sefahatini tahattur ettikleri vakit, netice itibariyle bir mucize gibi görünen bu zaferin, en çıplak hakikatlerden daha ne

> *kadar feci daha ne kadar zorlu ve ne kadar hakiki olduğunu hissederler*. (Y.K. "Hakikate Doğru, nr. 9341, 1923)

cümleleriyle zaferin aslında ne büyük zorluklarla kazanıldığını hatırlatır. Bu zaferin millete fazla bir nikbinlik ve ümit değil, daimi bir azim ve irade dersi vermesi gerektiğinden bahseder. Çünkü Yakup Kadri'ye göre, milletin önünde duran müşkülat arkada bırakılan mezâhimden daha beterdir.

> *Diyorlar ki, memleketi iktisaden ve irfanen kurtarmak ve yükseltmek için lazım geldiği kadar ihtisas erbabına malik değiliz. Biz ihtisas erbabı tabirinden halkın ihtiyaçlarına yakından vakıf olanları anlıyoruz ve bu nevi adamlarımızın, fîlvaki, pek az olduğunu görüyoruz. Yarının en esaslı müşkülatı işte bu noksanımızdan tevlit edecektir.* (Y.K. "Hakikate Doğru, nr. 9341, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırırken ise gelecekte milleti zor duruma sokacak müşkülün altını çizer ve bu eksikliğin giderilmesi gerektiğini belirtir.

Yakup Kadri Bey'in 1 Nisan 1923 tarihli yazısı "Reji ve Malul Gaziler" başlığını taşır. Yazının Harb-i Umumi'den sonra perakende tütün inhisarı hakkının malul gazilere verildiği halde, reji idaresinin bir takım zorluklar çıkararak kanunen verilen bu hakkı zavallı gazilerden nez etmek istemesini ele aldığı görülür. Bu yazısında da, Yakup Kadri'nin daha önceki yazılarında bahsettiği millete ait kurumlarda başka millet mensuplarının çalıştırılması ile ilgili eleştirilerini devam ettirdiği anlaşılır. Rejinin tarafsız olmadığı ve bu nedenle gazilere verilen bu hakkı vermek istemediği üzerinde durur.

> *Binaenaleyh, reji ve emsali şirketlerin her türlü takazasından bir defaya mahsus müebbeden kurtulmak için her şeyden evvel bunları bütün manasıyla avcumuzun içine almamız lazım gelir. Bunun için de yegâne çare bu müesseselerden yalnız Rum ve Levantin unsurları değil, Türk ismini taşıyan kozmopolitleri de uzaklaştırmak ve onların yerine vatanın sadık ve öz evlatlarını yerleştirmektir.* (Y.K. "Reji ve Malul Gaziler", nr. 9355. 1923)

diyerek hem bu konudaki eleştirilerini ortaya koymaktan çekinmez hem de yapılması gerekenin ne olduğunu gözler önüne serer.

Yakup Kadri'nin Cumhuriyet'e giden süreçte *İkdam*'da sosyal meselelere değindiği on beşinci yazısı 3 Nisan 1923 tarihli "Şamataya Meydan Vermeyelim!"dir. Yazı, Trabzon mebusu Ali Şükrü Beyin öldürülmesinin memlekette meydana getirdiği yankılar üzerinde durur. Meydana gelen bu karışıklığın olayın çözülmesini daha da zorlaştıracağından bahseder:

> *Cinayet tahkikatına dair Ankara'dan gelmeye başlayan haberler bile bu müphem uğultuya lazım gelen vuzuhu veremiyor, herkes bağırıp çağırmakta devam ediyor. Öyle ki, nerde ise, meselenin mahiyeti ortadan kaybolacak ve buna dair kemal-i sükûn ve teenni ile yapılması lazım gelen tahkikat, içinden çıkılmaz bir hale girecektir.* (Y.K. "Şamataya Meydan Vermeyelim!", nr. 9357, 1923)

Yakup Kadri, bir taraftan bu kargaşanın meydana getireceği olumsuzluğu gözler önüne serse de bir diğer taraftan milletteki bu uyanışa, bu ayaklanmaya, haksızlık karşısında baş kaldırmaya, hak bildiğini korkmadan haykırmaya çokça sevinir. Bunun bir tekâmül merhalesi, bir inkişaf olduğunu vurgular.

> *Bizi, bu günlerde, her şeyden, hatta adalet meselesinden evvel yalnız vatan davası işgal etmelidir. Hususuyla Ali Şükrü Bey faciasını bir fırka mücadelesinin neticesi şeklinde göstermek hıyanete kadar varan bir ihtiyatsızlıktır. Ölümüne ağladığımız Ali Şükrü Bey sağlığında vatana hizmetten başka bir şey yapmamıştı. Lazım gelir ki öldükten sonra, biruh cesedi şer ve nifaka alet-i ittihaz edilmesin bu onun temiz ve faziletli ruhuna karşı bir hürmetsizlik olur.* (Y.K. "Şamataya Meydan Vermeyelim!", nr. 9357, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırır.

14 Nisan 1923 tarihli yazı "İşsizlik ve Ümitsizlik" başlığıyla neşredilir. Yazı "Evvelki gün, kendini kuyunun içine asarak intihar eden memurun feci ve dil-sûz âkıbeti bize İstanbul'daki sefaletin ve füturun ne dereceye kadar varmış olduğunu gösteren yüzlerce vakadan biridir." (Y.K. "İşsizlik ve Ümitsizlik", nr. 9368, 1923) cümlesiyle başlar. Yazının yazılma amacının halkın sefaletinin ne boyutlara ulaştığını göstermek olduğu anlaşılır. Yazının devamında, yaşanan bu sefalete bir çözüm bulamayan hükümetin eleştirilere maruz kaldığı, en sonunda çareyi çalışan çalışmayan bütün memurlara yine maaş vermekte bulduğu anlatılır.

> *Binaenaleyh, biz zannediyoruz ki, İstanbul'da birçok alaimini gördüğümüz sıkıntının esbabını maddi sefalet kadar manevi sefalette de aramak lazımdır; düşünmeli ki, bugün açıkta kalan memur yalnız aç kalan insan demek değildir. Bu adam dün mensup olduğu heyet-i ictimaiyede resmî bir mevki sahibi idi, umumi hayata müteallik işlerde bir vazife ifa ediyor, bir rol oynuyor, kendini bir şeye lazım ve faydalı sanıyordu. Bundan başka bugün ayda bin kuruş alıyorsa yarın iki bin kuruş almak ümidini besliyordu; zamm-ı maaş, tahvil-i memuriyet ve terfî gibi bazı küçücük hırsları ve emelleri de vardı. Açığa çıkar çıkmaz bunların hepsi bitti, karnı kadar ruhu da aç kaldı. Ona ne verirseniz veriniz artık kırılan gönlünü tamire imkân bulamazsınız, bu artık kendini boş, faydasız, lüzumsuz bulan, bezgin ve kırgın bir adamdır, beklediği, ümit ettiği, istediği hiçbir seyi kalmamıştır.* (Y.K. "İşsizlik ve Ümitsizlik", nr. 9368, 1923)

cümleleriyle memurların içler acısı durumunu ve insanları bu derece ümitsizliğe düşüren şeyin sadece maddi sefalet olmadığını gözler önüne serer. Toplumun bütün yaralarından haberdar olan muharrir, bu yaraları sarmak için, bu yaralara derman olabilmek, derman bulabilmek için verilmesi gereken mücadelenin önemini vurgular.

Yakup Kadri'nin 15 Nisan 1923 tarihli yazısı "Paylaşma Devri"dir. Yazar, Kadıköy vapurunda şahit olduğu bir olayı anlatarak yazısına başlar:

> *Geçen gün, Kadıköy vapurunda genç bir zabit yanındaki arkadaşına Afyonkarahisar harbinin bir safhasını anlatıyordu. Ben baş başa vermiş konuşan bu iki gence mülasık denilecek kadar yakın olduğum için bütün sözlerini harfi harfine işitiyordum. Bu genç zabit mütemadiyen mensup olduğu alaydan bahsediyor ve kendi şahsı hakkında bir tek kelime söylemiyordu. "Bizim fırka", "bizim bölük", "bizim erkan-ı harp reisi"... Dikkat ediyordum, bütün musahebetin devamı müddetince bir kerecik olsun "ben" demedi. Mensup olduğu fırkanın veyahut alayın ihraz ettiği şereften kendi başına ayrılacak bir zerre yok mu idi? Kendi başına hiç bir yararlık göstermemiş mi idi? Hiç şahsi bir heyecan, hiç şahsi bir cüret ânı geçirmemiş miydi? Henüz yirmi üç yaşını geçmemiş olan bu delikanlının hatırına övünmek denilen şey asla gelmiyordu.* (Y.K. "Paylaşma Devri", nr. 9369, 1923)

cümleleriyle millî bir amaç etrafında birleşen bir topluluğun bu gayeyi gerçekleştirmek uğruna neleri feda ederse etsinler, sonucundaki zaferden sadece kendilerine bir pay çıkarmadıklarını, meseleyi şahsi değil millî bir mesele olarak gördüklerini gözler önüne serer. Bu hakiki ve samimi vatanperverliği yalnız orduda gördüğünü vurgular.

> *Yanımdaki genç zabit o civanmert tavrıyla, o mahviyet ve o tevaziyetle konuşurken, kulaklarım onun sözlerinde idi, fakat gözlerim bir İstanbul gazetesinin sütunlarında dolaşıyordu. Bütün bu sütunlardaki sözleri o genç kahramanın sözlerine benzemekten ne kadar uzaktı! Bu başka bir ruhu, o başka bir ruhu ifade ediyor. İki zıt âlemin ortasında gibiydim. Gazeteme baktıkça, daha bir yıl geçmeden Afyonkarahisar gününden ne kadar uzaklaşmış olduğumuzu, Kocatepe'yi, Dumlupınar'ı ne çabuk unuttuğumuzu hissediyordum. O zamanlar bütün düşüncelerimiz hep vatan içindi. Bugün bütün endişelerimiz hep... kendimiz, hep şahsımız içindir.* (Y.K. "Paylaşma Devri", nr. 9369, 1923)

cümleleri ise Millî Mücadele'nin üzerinden bir yıl geçmeden, milletin bu millî ruhu kaybetmesinin verdiği derin üzüntüyü hissettirmek ister.

> *Eğer askerlik haricinde kalmış zümreler veya fertler vahdet ve tesanütte bir türlü anlaşamıyorlarsa bunun sebebini içtimai hayatımızdaki anarşide aramalıdır. Henüz muayyen bir hedefe doğru sevk edilemeyen kitleler, çobansız kalmış sürüler gibi kendi başlarına kâh oraya, kâh buraya giderek dağılıyorlar. Fikir ve his sahasında hiçbir velayete malik değiliz. Ne*

kadar insan varsa o kadar fikir, o kadar his var. Dün müşterek bir tehlike hepimizi bir araya toplamıştı, şimdi o tehlike kalkar kalkmaz bizi birbirimize bağlayan bağlar da gevşemeye ve çözülmeye başladı. Bugün de tekrar bir araya gelmemiz ve müttehit bir kitle teşkil etmemiz için bir takım müşterek hislerin, müşterek fikirlerin tekevvününe lüzum vardır ve bu da dediğimiz gibi "içtimai bir inzibat" tesisinden sonra hasıl olabilir. (Y.K. "Paylaşma Devri", nr. 9369, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırırken sivil halkın neden birlik ve beraberliğini kaybettiğinin, kaybettiği bu millî ruhu tekrar nasıl geri kazanacağının da altını çizer.

9 Mayıs 1923 tarihli yazı "Sulhtan Sonra..." başlığını taşır. Bu yazısına Yakup Kadri, memlekette büyük bir çoğunluğun, sulhtan sonra, herkesin muhtaç olduğu rahat ve refaha birdenbire kavuşacağına inandığını ve bu yüzden sabırsızlıkla sulhu beklediğini söyleyerek başlar. Bu çoğunluğun en çok ıztırap çeken ve ümit ve teselliye en muhtaç olan çoğunluk olduğunu bilse de her şeyin olduğu ve olacağı gibi görülmesi gerektiğini belirtir:

Evvela, dörtte üç kısmı harap ve perişan bir ülke görüyoruz; bunun üstünde ne yiyeceğini, ne giyeceğini, nerede oturup kalkacağını bilmeyen yüz binlerce insan kâh viranelerden dağlara, kâh dağlardan beyabanlara daimi bir sefalet medd ü ceziri halinde gidip geliyor. Bu viraneler ıssız, bu dağ başları soğuk ve bu beyabanlar korkunçtur ve bu insanlar insanlıktan çıkmış bir haldedirler. Bunlar içinde öyleleri var ki, konuşmak ve düşünmek melekesini kaybetmiştir. Bunlar içinde öyleleri var ki, tâ mağara devirlerindeki mahlukat gibi aylardan, senelerden beri ot yiyor ve taş kemiriyor. Bunlar içinde öyleleri var ki, kendi kemiklerini, kendi derilerini bile taşımaktan âciz kalıp kucaklarındaki yavrucaklarını dağ kovuklarındaki inlere bırakarak yürümüşlerdir. Birkaç zamandan beri İstanbul sahnelerinde şarkılarını dinlediğimiz şark yetimlerinden bazılarının nerelerden toplandıklarını sorsanıza; sorsanız –A, bunların anaları nerededir? Babaları ne oldu? Doğdukları köylere hangi yollardan gidilir? Bundan iki sene evvel Sakarya sahillerinde kaç köy yandı? Kaç kasaba hâk ile yeksân oldu? Kaç kişi aç ve açıkta kaldı biliyor musunuz? Garbî Anadolu'nun ne müthiş sancılarla işleyen bir yara olduğundan haberdar mısınız? Eğer haberdar iseniz, eğer bütün bunları görüyor biliyorsanız, sulh gününün bu fecayi ve ıztırap yığınını nasıl bir şule ile aydınlatacağını şimdiden tahmin etmeniz lazım gelir. Emin olmalıyız bu şule bir perinin asası gibi dokunduğu yerden derhal bir hayat ve neşat fevvaresi çıkarmayacaktır; belki bir katliam gecesinin üstüne doğan beyaz ve solgun fecirler gibi o fecaat sahnesini bütün teferruatıyla meydana çıkaracaktır. Lazım gelir ki, bu muzlim kitlenin üstüne, biz, şimdiden kendi içimizden akseden bir aydınlıkla eğilelim ve şahsi varlığımızın bütün endişelerini bir tarafa atıp bizde kalan son hayat usaresini ona vermeye hazırlanalım. (Y.K. "Sulhtan Sonra...", nr. 9392, 1923)

cümleleriyle sulhtan sonra karşılaşılacak acı manzarayı ve bu manzara karşısında nasıl davranılması gerektiğini gözler önüne serer. Gerçekler hayallerden çok farklı ve acı da olsa

bunları dile getirmekten çekinmez. "Eğer böyle bir fedakarlığa ve böyle bir feragate amade değilsek ve eğer sulhu şahsi rahatımız ve şahsi refahımız için bekliyorsak o sulhun gelmemesi gelmesinden daha hayırlıdır." (Y.K. "Sulhtan Sonra...", nr. 9392, 1923) diyerek yazısını sonlandırır. Savaşta olduğu gibi barışta da düşünülmesi ve önemsenmesi gerekenin milletin refahı, ferahı ve menfaati olduğunu vurgular.

Yakup Kadri'nin "Bir Tiryakinin Sözleri" başlığıyla neşredilen yazısı 10 Mayıs 1923 tarihlidir. Yazarın tiryaki diye nitelendirdiği kişinin kırçıl sakallı ve sıska bir efendi olduğu anlaşılır. Yakup Kadri ile karşılaştığı bir gün yanına yaklaşarak yazara söylediği sözler yazının tamamını oluşturur. Bu kişi gazetelerde yazılıp çizilenlerle yaşananlar arasındaki farklılık üzerine şikayetlerde bulunmaktadır. Her şeyin hoş, güzel; daima bugünün dünden iyi gösterilmek istenmesinden mustariptir. Hakikat ile hayalin birbirine hiç benzememesinden yakınır. "Gazeteler bize büsbütün başka bir âlemden bahsediyorlar. Her şeyin değiştiğini haber veriyorlar. Terakki ve tekâmüle doğru yürüdüğümüzü söylüyorlar. Artık mazinin seyyiatından eser kalmadı diyorlar. Ben de sevinerek dışarıya çıkıyorum, bir de bakıyorum ki, her şey eski tas eski hamam..." (Y.K. "Bir Tiryakinin Sözleri", nr. 9393, 1923) diyerek bu durumun kendisini nasıl üzdüğünü dile getirir. Farklı semtlerde aynı ürünlerin farklı fiyatlara satılmasından ve bu durumun mütemadiyen bahsedilen halk hükümeti tabiriyle örtüşmediğinden bahseder. Emekli maaşını almak için gittiğinde yaşadığı zorlukları, gördüğü muameleyi gözler önüne serer. Yazının devamında Yakup Kadri Bey, bu kişinin sözlerinde birçok hezeyana rağmen bazı hakikatler olduğunu, kendisine cevap vermek istese de ağzını açmaya fırsat bulamadığını belirtir. "İstanbul'da efkâr-ı umumiyenin bir kısmı bu tiryaki gibi düşünüyor. Daima ufacık müşahadelerden büyük ve umumi hükümler çıkarıyor. Onun için günün birinde mutlaka şu adamı bulup kendisine müşahedelerinin ne kadar doğru ve mütalaalarının ne kadar yanlış olduğunu söyleyeceğim." (Y.K. "Bir Tiryakinin Sözleri", nr. 9393, 1923) cümleleriyle yazısını sonlandırır.

12 Mayıs 1923 tarihli "Tiryakiye Cevabım" başlıklı yazı bir önceki yazının devamı niteliğindedir. Bir önceki yazısında bahsettiği tiryakinin şikayetlerine cevaben bu yazıyı yazar. Bu kişinin sözlerine kulak asılmaması gerektiğinden, ona ne söylerseniz söyleyin kafasındaki düşüncelerin değişmeyeceğinden, olumlu birçok şeyi göz önüne serseniz de olumsuzlukları ve eksiklikleri sayıp dökmekten vazgeçmeyeceğinden bahseder.

> *Zira, eğer bugün millet hazinesi tam takırsa, ahalinin yarısı fakr u zaruret içinde ise, bunun sebeplerinden bir tanesi de hiç şüphesiz Osmanlı saltanatının şu zavallı millete yüklediği bu*

> *pürüzlü, bu ağır, bu tahammülfersa borçlardır. Elyevm ortada müşkülat namına ne görüyorsak, seyyiat namına neye şahit oluyorsak hep eski devirlerden miras kalmış illetlerin asarıdır. İsteniyor ki, üç yüz bu kadar senelik sui idarenin bütün arızaları bir anda ortadan kalkıversin.* (Y.K. "Tiryakiye Cevabım", nr. 9395, 1923)

cümleleriyle beklendiği gibi bir anda hiçbir şeyin düzelemeyeceğini belirtir. "Bu itibar ile şu dört sene zarfında olan işlerin azamet ve mehabetini anlamak ve geçirmekte olduğumuz inkılabın neler doğurduğunu görüp bilmek için bugüne hiç olmazsa on senelik bir zaman mesafesi maverasından bakmak lazım gelir." (Y.K. "Bir Tiryakinin Sözleri", nr. 9393, 1923) diyerek yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri'nin 16 Mayıs 1923 tarihli yazısı "Harap İzmir" başlığıyla neşredilir. İzmir'in yanışına şahit olan yazar, İzmir'den gelen bir zata İzmir'in durumunu sorarak yazısına başlar. Oraların hâlâ yangın yeri gibi olduğu haberini üzülerek alır.

> *Biz orayı yanarken görmüş ve üstünde henüz dumanı tüterken, külleri havalara savrulurken terk etmiştik. O günden beri İzmir'den bahsederken daima ağır bir hastadan haber sorar gibi içimin titrediğini hissederim ve sanırım bana verilecek cevap mutlaka bir kara haberdir. Sanırım ki, bana İzmir vilayeti öldü diyeceklerdir; vakıa onu şimdiki halinde bırakmak, bize, sekeratının devam etmekte olduğunu ifadeden başka bir manayı tazammun etmez.* (Y.K. "Harap İzmir", nr. 9399, 1923)

cümleleriyle üzüntüsünü aktarır. Yazının devamında İzmir limanının Yunanistan'ın askeri istilasından evvel, iktisadi istilası altında olduğunu belirtir. Liman artık Türklerin askeri ve idari hakimiyeti altında olsa da Rumların İzmir ticaretini yeniden ellerine almak için teşebbüslerde bulunduğunun altını çizer. İzmir'de komisyonculuk yapan yabancıların, bu toprağın hakiki sahipleri çok zor durumdayken, onların sayesinde zengin olduklarını gözler önüne serer. "Lakin aynı hileli oyun bundan sonra yine devam edecek mi? Artık gözlerimiz kâfi derece açılmamış mıdır? Açılmıştır. Fakat yalnız gözlerimizin açılmış olması kâfi değildir. Ellerimizin kollarımızın da bir an evvel harekete gelmesi lazımdır." (Y.K. "Harap İzmir", nr. 9399, 1923) cümleleriyle yazısına son verirken bu gidişe bir dur demenin gerektiğinin altını çizer.

25 Mayıs 1923 tarihli yazı "Vatan Hizmetinde"dir. Yakup Kadri bu yazısında memleketteki ihtisas erbabı insanları eleştirmektedir. Yeni seçimlerde mecliste bulunması gereken mebusların mühendis, hukukşinas, maliyeci, ziraatçi, maarifçi, doktor gibi kimselerden olması gerektiğini söyler. "Vakıa bu gibi serbest ve faydalı meslek sahiplerinin

kendi işlerini ve kendi kâr ve kesplerini terk edip umumi mesaile ve umumi menafie vukuf-ı nefs etmeleri epeyce büyük bir feragattir." (Y.K. "Vatan Hizmetinde", nr. 9406, 1923) der. Bu itibar ile mebusluğun, serbest meslek sahiplerinin elini kolunu bağlamaktan başka bir işe yaramayacak gibi göründüğünü belirtir.

> *Her meslek erbabı bilir ki, memleketin işleri yoluna girmedikçe, içtimai ve idari müessesat tanzim ve tansik edilmedikçe kendi ihtisaiî dairelerinde rahat ve selamet bulmalarına imkân yoktur. Avukatın, davalarını zahmetsizce takip edebilmesi için adliye makinemizin muntazam bir surette işlemesine; maliyecinin büyük teşebbüslere girişebilmesi için iktisadi vaziyetimizin mükemmel olmasına ve bir doktorun faydalı bir tarzda icra-yı sanat etmesi için memlekette bir sıhhiye siyaseti mevcut bulunmasına ihtiyaç vardır. Binaenaleyh, gelecek meclisin atılacağı umran, ıslah ve tensik hareketine bütün ihtisas erbabının iştirak etmesi bu nokta-i nazardan da elzemdir.* (Y.K. "Vatan Hizmetinde", nr. 9406, 1923)

cümleleriyle bu meslek sahiplerinin işlerinin yolunda gitmesinin memleketin işlerinin yolunda gitmesine bağlı olduğunu, bu nedenle de meclisin gerçekleştirmek istediği tüm hareketlere bütün bu meslek sahiplerinin de iştirak etmesinin gerekliliğini vurgular. Yazının devamında ise bu meslek sahiplerinin meclisin yaptığı teşebbüslere destek olmak yerine aksine ilk eleştirenlerden olduklarından, yapılan işleri, çıkarılan kanunları beğenmediklerinden bahseder. "A, efendim, mademki bu kadar ilim, bu kadar ihtisas, bu kadar akl-ı selim sahibi idiniz; mademki her şeyin doğrusunu, iyisini hep siz biliyordunuz, şimdiye kadar neden hiç meydana çıkmadınız." (Y.K. "Vatan Hizmetinde", nr. 9406, 1923) diyerek bu kişileri ağır bir dille eleştirir. Frenkler'in söylediği "Tenkit kolay, fakat sanat güçtür." sözünün bizim için söylenmiş bir söz gibi olduğunun, senelerdir millet olarak her şeyi tenkit etmenin hiçbir şeyi beğenmemenin yegâne şiarımız olduğunun altını çizer. Türk milletinin Garp medeniyetini örnek almaya karar verdiği günden beri kendine ait olan her şeyi fena bulduğunu ve Türk'ün kendi çabası, kendi kabiliyeti ile hiçbir iş göremeyeceğini düşündüğünü belirtir.

> *Zira, şu veya bu tarafından Garp medeniyetini temsil etmiş her Türk kendini bir Garplı mevkiinde görüyor ve memleketin işlerine hariçten bir yabancı dost nazarıyla bakıyor; bazen halimize acıyor, bazen gülüyor, bazen dudak büküyor. Fakat hiçbir zaman üzerindeki o rütbe ve ünvan hilatini şöyle bir tarafa bırakıp Türk toprağının içine atılmıyor, ellerini kollarını sıvayıp gördüğü kusurlardan hiç değilse birkaçını bizzat ıslaha tenezzül etmiyor.* (Y.K. "Vatan Hizmetinde", nr. 9406, 1923)

cümleleriyle eleştirilerine devam eder. Memlekete çok büyük faydası olabilecek kişilerin ellerini taşın altına koymak istememelerinden, millî menfaati şahsi menfaatlerinin önünde tutmamalarından yakınır. "Bizdeki ihtisas ve iktidar sahipleri hep bu paşa gibi düşünürler ve

böyle yapmak isterler. Vatan hizmetinde bulunmak onlar için adeta bir angaryadır." (Y.K. "Vatan Hizmetinde", nr. 9406, 1923) diyerek yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri'nin *İkdam'*da neşredilen 16 Haziran 1923 tarihli yazısı "Tık Nefesler" başlığını taşır. Yazar bu yazısında esaret ve istila tehlikesi ortadan kaybolur kaybolmaz millî mücahede ve millî tesanüt cephesine artık lüzum kalmadığına inanarak zayıflayan cepheden bahseder. Yazarın burada kastettiği cephe askeri değil; politikacılardan, tüccarlardan, memurlardan, mütefekkirlerden, muharrirlerden, şair ve ediplerden, hocalardan, sanatkârlardan servet ve irat sahiplerinden, mektepli gençlerden müteşekkil olan arka cephedir.

> *Nerede o dünkü ateşin birlik? Nerede ruhların bir gayeye doğru o müşterek hamleleri? Nerede kalpten kalbe koşan ve her kalpte aynı mukaddes çerağı tutuşturan ilahi şerare? Nerede o söylemeden birbirimizi anlayış ve o anlaşmaya meydan kalmadan insiyaki bir tarzda yan yana yürüyüş? İtiraf edelim ki, bunların hiçbirinden artık eser görmemeye başlıyoruz. Yine eski devirlerin bergüzarı olan o ferdiyetçi ruh, o enaniyet ve o nühüvvet baş kaldırıyor. Yine "sen ve ben" davası veyahut bundan daha feci daha mühlik olan "adam sen de" havası...* (Y.K. "Tık Nefesler", nr. 9428, 1923)

cümleleriyle Millî Mücadele devrindeki birlik ve beraberliğin kalmadığını, bunun yerine toplumda umursamazlık ve ferdiyetçiliğin hüküm sürmeye başladığını gözler önüne serer. Bir önceki yazısında olduğu gibi toplumun önde gelen kişilerini eleştirmekten çekinmez.

> *Kavi ve gürbüz milletler yalnız tehlike anında değil, tehlike geçtikten sonra da müşterek bir mefkure etrafında toplanmasını bilirler. Böyle milletlerde içtimai vicdan daimi bir surette hal-i galeyanda ve hal-i faaliyettedir. Bizde bu faaliyeti ve bu galeyanı ancak münevver bir ekalliyet gösterebiliyor ve hayati kuvvetlerimizin ekserisi, -büyük bir ekseriyeti- (şiddetli bir humma nöbetinden sonra düşülen bir uyuşukluğa) müptela bulunuyor. Bizi, bu uyuşukluktan kurtarmak lazımdır. Nasıl? Önümüzde vasi bir say ve faaliyet sahası açmak suretiyle... Harp seferberliğinden sonra umumi bir say seferberliğine şiddetle ihtiyacımız vardır. Aksi takdirde ruhları istila eden bu yorgunluğu, bu mühlik yorgunluğu izale etmenin imkânı yoktur.* (Y.K. "Tık Nefesler", nr. 9428, 1923)

cümleleri meydana gelen bu umursamazlık ve uyuşukluğun giderilmesi için öneriler sunar. Yazısına mücahedenin bütün ateşi ve bütün hızıyla devam ettiğini, kurtuluş yolunun daha yarısına gelindiğini, bundan öteye girmek için daha yürümek, ilerlemek gerektiğini söyleyerek devam eder ve "Aramızdaki tık nefeslere rica ederiz ki, ne yaparlarsa yapsınlar, ister bulundukları noktada kalsınlar, ister geriye dönsünler, fakat bu seyrin ahengini ve hızını

bozmaktan hazer etsinler." (Y.K. "Tık Nefesler", nr. 9428, 1923) diyerek yazısını sonlandırır.

17 Haziran 1923 tarihli yazı "Harabelerden Bir Ses" başlığını taşır. Yakup Kadri'nin bu yazıyı, Yunanlılar tarafından iki kere yakılan "Gördes" ile ilgili Manisa'da intişar eden "*Saruhan*" gazetesindeki bir haberi okuması üzerine yazdığı anlaşılır. Gördes'e uğrayan bazı kişilere oradaki halkın söylediği, "Yaralarınızı sarmaya geldiyseniz, hoş geldiniz! Ölüm ve zulüm yığınlarını biz teslim alamayız. Bizi nasıl düşmandan kurtardınızsa yanık ve harap yurtlarımızı o surette imar ediniz!" (Y.K. "Harabelerden Bir Ses", nr. 9429, 1923) cümlelerini okuyan Yakup Kadri Bey'i, çocukluk yıllarını geçirdiği bu şehirdeki halkın durumu çok fazla müteessir eder. İki sene önce, Gördes'in henüz yakılıp yıkıldığı, yağma edildiği dönemde kaza halkının imdadına koşan Hilal-i Ahmer heyeti içinde kendisinin de bulunduğunu, yardım için ellerinde bulunan paranın halkın ihtiyaçlarının binde yarımını ancak karşılayabileceğini, götürdükleri kıyafetlerin yüzde yirmi kişinin sırtını ancak örtebileceğini üzüntüyle hatırlar. O zamanlar yardıma muhtaç olan yerlerin birkaç kasabadan ibaretken daha sonra akla durgunluk verecek derecede çoğaldığını söyler. Hangi birine, nasıl yetişileceğinin bilinemediğinin altını çizer.

> *Kurtarmak, imar etmek; bunların ikisi de ayrı birer iştir. Vakıa şu son istiklal mücahedesinde gördüğümüz mucizelerden birisi de harp ile tamirin yan yana yürüyüşü olmuştur. Anadolu ordusunda bir elinde silah, diğer elinde kazma taşıyan ve bir taraftan siper kazıp diğer taraftan yıkılan köprüleri, bozulan demir yollarını tamire çalışan, bir taraftan düşman gülleleriyle boğuşup diğer taraftan top kamaları imal eden harikulade insanlar gördük. Fakat, buna rağmen bize öyle geliyor ki, bugünkü ve yarınki işler için yeni insanlara, yeni kollara, yeni bileklere, yıpranmamış yeni kuvvetlere ihtiyaç vardır. Bunlar nerede? Meydana çıkacakları zaman henüz gelmedi mi?* (Y.K. "Harabelerden Bir Ses", nr. 9429, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırırken milletin yardımına koşacak yeni insanlara ihtiyaç olduğunu ve bu insanların artık ortaya çıkma zamanının geldiğini söyler. Bu kişilerin ise yazarın önceki yazılarında da bahsettiği ve yine bu noktada eleştirdiği, askeri cephede savaşan kişiler değil "arka cephe" diye bahsettiği milletin meslek erbapları ve aydın kesimi olduğu anlaşılır.

Yakup Kadri'nin sosyal meselelere değindiği bir diğer yazısı 20 Haziran 1923 tarihinde neşredilen "Sabrın Sonu Selamettir" başlıklı yazısıdır. Yazının genç öğretmenlerden birinin Yakup Kadri'ye gönderdiği bir mektubu üzerine yazıldığı anlaşılır. Genç öğretmen, mektubunda Sultani muallimlerinden birinin intihar ettiğini, bir diğerinin ise açlıktan öldüğünü söyler. Bu toplumsal facia karşısında susulmaması gerektiğinin altını çizer. Ölen

öğretmenlerin hazine-i milletten alacaklı olduklarını, her sınıf memuruna verilen Mayıs maaşını ise almadıklarını ve bu nedenle aç kaldıklarını belirtir. "Eğer Mayıs maaşları vaktiyle veyahut bu facialarn vukûundan bir iki gün evvel verilmiş olsaydı, memleketin irfan ordusu bu iki kıymettar uzuvdan mahrum kalmazdı." (Y.K. "Sabrın Sonu Selamettir", nr. 9432, 1923) ve imza yerine "Belki yarın için böyle bir facia namzedi" cümleleriyle mektubunu sonlandırır. Bunun üzerine Yakup Kadri Bey:

> *Sefalet ve zaruret yalnız İstanbul'a münhasır değildir. Ruhi Bey ismindeki genç muallim gözümüzün önünde öldü; evkaf ketebesinden filan efendi yanı başımızda intihar etti ve filan hanım kendini tâ yakınımızda denize attı diye, sanıyoruz ki bütün bu facianın yegâne sahnesi İstanbul'dur ve yegâne mümessilleri memurlar veya muallimlerdir.* (Y.K. "Sabrın Sonu Selamettir", nr. 9432, 1923)

cümleleriyle bu genç muallime cevap verir ve yazısı aracılığıyla onu İzmit'ten, Sakarya'dan, İzmir'den, Van'dan ve istiklal mücadelesinde İstanbul'daki halktan daha elim ve daha vahim vaziyetlere düşen, açlıktan, susuzluktan, hastalıktan, sefaletten kıvranan, ölmekten beter olan daha birçok vilayetin durumundan haberdar eder.

> *Memleketin mali, iktisadi ve idari işlerinde niçin "zaman"a biraz hakkını vermek istemiyoruz? Niçin, yedi yüz senelik ihtiyar ve bunak bir saltanatın bütün yanlış ve karışık hesaplarını yedi aylık bir hükümetin temizleyebileceğine ihtimal veriyoruz? Emin olmalıdır ki, aziz ve meçhul muhabirimin o kadar acı bir lisanla şikayet ettiği haksızlıklar, ihmaller ve o fena memurlar hep bize eski saltanatın miras bıraktığı şeylerdir. Bunları inkılabın saf ve ceyyit rüzgârı yavaş yavaş silecek, süpürecektir.* (Y.K. "Sabrın Sonu Selamettir", nr. 9432, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırırken yeni hükümetin tüm bu olumsuzlukları giderebilmesi, geçmişten kalan tüm yanlışlıkları düzeltebilmesi için zamana ihtiyacı olduğunun altını çizer. Yeni hükümete güveninin her anlamda tam olduğunu vurgular.

"Sefaletten İstifade Edenler" başlıklı yazı 2 Temmuz 1923 tarihlidir. Bu yazı bir önceki yazının devamı niteliğindedir. Yine İstanbul'daki sefaletin Harb-i Umumidekinden çok olmadığını göstermek için yazıldığı anlaşılır. Ortada dolaşan şikayetlerin, derinden derine işitilen ve gittikçe artan bir takım ah u vahların sebeplerini ortaya çıkarır.

> *Harb-i Umumide ise herkes sessizce, gizlice ıztırap çekiyordu. Her ağızın üstünde bir yumruk vardı. Şimdi bu yumruk kalktı, bütün gizli ıztırap çekenler meydana çıktı; söylüyorlar, itiraz ediyorlar, bağırıyorlar ve bunun içindir ki, bize sefalet eskisine nispeten daha ziyade çoğalmış gibi görünüyor.* (Y.K. "Sefaletten İstifade Edenler", nr. 9444, 1923)

diyerek tek farkın sefalet çekenlerin artık sesinin gür çıkması olduğunu göstermek ister. Tüm olumsuzluklar için yeni hükümeti suçlamak isteyen bir kesimin olduğuna fakat halkın bunlara kulak asmadığına dikkat çeker:

> *Evet, İstanbul'da sefalet vardır, evet, İstanbul yoksulluk ve ümitsizlik içinde çırpınıyor; fakat, iyi bilmeliyiz ki, bunun müvellidi ve müsebbibi yeni idare değildir. Yeni idareye ancak buna bir çare bulamıyor diye tariz edilebilir, lakin böyle bir tariz de, henüz gayesine vasıl olmamış ve henüz attığı temeller üstünde lazım gelen metanet ve emniyetle yerleşememiş yeni bir hükümete karşı adeta kasti bir müşkülpesentlik ve bir mızıkçılıktır. Kim ne derse desin, son zamanlarda, İstanbul'un havasında hasıl olan adem-i memnuniyet kokusu bize menfi zihinlerdeki politikacıların kendi hesaplarına ikz ettikleri bir şey gibi görünüyor. İçimizde, herhangi bir müşkülü, herhangi bir kusuru, herhangi bir küçük muvaffakiyetsizliği azami bir felaket haline sokup etrafa telaş ve heyecan saçmak ve kalplere bezginlik ve ümitsizlik telkih etmek isteyen kimseler var. Bereket versin ki, halk bunların boğuk mırıltılarına kulak asmıyor ve bunların zehri memleketin o pak ve halis cevherine kadar nüfuz edemiyor.* (Y.K. "Sefaletten İstifade Edenler", nr. 9444, 1923)

diyerek yeni idareye de, ortalığı karıştırmak isteyenlerin karşısında halkın duruşuna da ne kadar güvendiğini gösterir.

> *Bugünkü günde hepimize düşen vazife az daha dişlerimizi sıkmak ve sulhun takririni beklemektir. Emin olmalıdır ki bugün İstanbul'u bir darülazap haline sokan sebeplerin en birincisi buranın hâlâ düşman işgali altında bulunmasıdır. Bu elim mania dolayısıyladır ki, yeni hükümetimiz kendisine has olan kati tedabiri ve cezeri ıslahatı burada bir türlü tatbike muvaffak olamıyor ve Anadolu'da doğan fecrin buraya ancak hafif ve bulanık bir şulesi aksedebiliyor; çünkü eski payitahtın ve zincirbent şehrin ufuklarındaki kara bulutlar henüz dağılmamıştır.* (Y.K. "Sefaletten İstifade Edenler", nr. 9444, 1923)

cümleleriyle İstanbul'daki durumun sebeplerinin ve bu durum karşısında yapılması gerekenlerin altını çizer.

Yakup Kadri'nin 3 Temmuz 1923 tarihli yazısı "Başka Bir Cepheden..." başlığını taşır. Bu yazı önceki yazının devamı niteliğinde olup İstanbul'daki durumun farklı bir cihetini anlatmak için yazılmıştır. Önceki yazılarda İstanbul'un yeni idareye karşı gereksiz yere takındığı olumsuz tavrı, belli kesimlerden yükselen abartılı şikayet seslerini anlatırken bu kez de:

> *İstanbul'un meserreti ve rahatı da aynı derecede şişkin ve mübalağalı görünüyor. Bundan beş altı ay evvel, Anadolulu mebuslarımızdan bazıları şehrin eğlenti yerlerini görüp dolaştılar. Bir tanesi Kadıköy'ünde sinemaya gitmiş; İstanbul'a dair intibaatını anlatırken diyordu ki: "Efendim, herkes gece gündüz sinemalarda; çalgı, kahve, sefahat, süs, deme gitsin!" Halbuki*

bu zavallı müşahit aynı sinemaya ikinci defa bir kere daha uğrasa idi, hep aynı insanları, aynı yüzleri, aynı süsleri görecekti. Çünkü bizde süslenen, eğlenen, sefahat eden mahdut ve muayyen bir sınıftır. (Y.K. "Başka Bir Cepheden...", nr. 9445, 1923)

cümleleriyle İstanbul'daki sefaletin değil sefahatin aslında nasıl abartıldığını anlatır. "Anlaşılıyor ki, İstanbul ne hariçten, ne dahilden bir türlü olduğu gibi görünemiyor. Zira, ona daima yüz bin kere büyüten bir adese ile bakılıyor." (Y.K. "Başka Bir Cepheden...", nr. 9445, 1923) der ve bu durumun yanlışlığını vurgulamak ister.

Biz her şeyden evvel bu halkın bir kısmı ile hükümet arasındaki bu ikiliğin aleyhinde bulunduğumuz ve bunu memleket için sefaletten, zaruretten daha mühlik bulduğumuz içindir ki, hükümetten talep ettiğimiz gayret ve faaliyet kadar halktan da hükümete müzahir bir gayret ve faaliyet bekliyoruz; bizi hiçbir maksada isal edemeyecek menfi hareketleri şöyle bir tarafa bırakalım ve ortadaki müşkülatı el birliği ile iktihama çalışalım. Zira, bu müşkülatın vukuunda hepimizin müsavi bir "hisse-i mesuliyeti" vardır. (Y.K. "Başka Bir Cepheden...", nr. 9445, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırır.

4 Temmuz 1923 tarihli yazı "Kalmak İstiyorlarmış" başlıklıdır. Türklerin misafirperverlik özelliğinden yola çıkan Yakup Kadri Bey, bu yazısında Türkiye'yi ziyarete gelecek düşmanın artık misafirperverlikle karşılanmayacağını, mütevazi ve civanmert Türk toprağının her tarafının yabancı ayaklara yalnız dikenlerini göstereceğini ve onları geri dönmeye mecbur edeceğini söyler.

Türk'ü kendi cibilliyetine rağmen ecanipgiriz kılanlar yine ecnebilerdir. Bunlar asırlardan beri her zaire açık ve mihmannüvaz duran kapılarımızdan öyle fena niyetlerle girmişler ve misafirperverliğimizi o derece suistimal etmişlerdir ki nihayet tabii bir aksülamel olarak hepimizde böyle menfi bir halet-i ruhiye hasıl olmuştur. (Y.K. "Kalmak İstiyorlarmış", nr. 9446, 1923)

cümleleriyle Türklerin yabancılara karşı tavırlarının değişmesinin sebeplerini açıklar.

Yakup Kadri'nin 14 Temmuz 1923 tarihli yazısı "En Kârlı İş"tir. Yakup Kadri:

Bu memlekette iş adamı yoktur, diyenler yanılıyorlar. Biz, hassaten İstanbul'da iş adamlarının yokluğundan değil çokluğundan şikayet etmeliyiz. Etrafımız taştan para çıkaran binlerce açıkgözlülerle doludur. Dün Osmanlı saltanatının leşini paylaşanlar bugün yeni Türkiye'nin zaferinden, -vatanın nefine değil, fakat sırf kendi şahısları için– istifade etmenin yolunu buluyorlar. (Y.K. "En Kârlı İş", nr. 9456, 1923)

cümleleriyle yazısına başlar. Yazarın eleştirdiği noktaların bazı kimselerin şahsi menfaatleri için memleketin düştüğü zor durumu bile kendi lehine çevirmeleri, işgallerden sonra şehirleri yağma etmeye çalışmaları, pak ve güzel zaferin üzerine pislikler sıçratmaları olduğu görülür. Bunların dışında İstanbul'da ikinci bir hırsızlık, yağma ve dolandırıcılık şebekesinin kurulduğundan bahseder. Çeşitli suçlardan dolayı İstanbul'da barınamayan Rum zenginlerinin yerine hemen İstanbul'daki Türk camiası içinden birkaç "iş adamı(!)"nın çıktığını ve bu firarinin emval ve emlakını himayesi altına aldığından bahseder. Hatta daha ileriye giderek bu kişinin hükümet nezdinde avdeti için teşebbüslerde bulunduğunu belirtir. Yazarın bahsettiği ve yazıya konu olan en karlı işin Rum dostluğu olduğu anlaşılır. Yazar kılıfına uydurularak kanuni gösterilmek istenen bütün bu yolsuzlukları, kendi milletinin aleyhine davranarak düşmanlarla birlik olanları, millî menfaati değil şahsi menfaati her şeyin üstünde tutanları ağır bir dille eleştirir.

17 Temmuz 1923 tarihli yazı "Bir 'Tarih-i Bahri Münasebetiyle" başlığını taşır. Yakup Kadri'nin, dönemin güzide muharrirlerinden Ali Haydar Emir Bey'in kendisine gönderdiği "Tarih-i Bahri" adlı eserinden bahsetmek üzere yazısını yazdığı anlaşılır. Bu eserden denizcilik tarihimiz ile ilgili öğrendikleri neticesinde, Türk bahriyesinin geldiği noktanın kendisini üzdüğünü belirtir. Ona göre bu eser, Türk bahriyesinin bir mersiyesi gibidir. Yakup Kadri, eseri okurken iki buçuk üç sene kadar önce küçük bir Türk vapuruyla Karadeniz'e yaptığı bir seyahati ve bu seyahat esnasında karşılaştığı birçok bahriyeli genci hatırlar.

> *Bunların yepyeni serpuşları, parlak düğmeli ceketleri ve beyaz keten pantolonları altında deminki derme çatma kıyafetli çocukları güçlükle tanıyabildim. Küçük bahriyeliler tasvire sığmaz bir neşe içinde kaptan yerine çıkıyorlar, iniyorlar; dürbünle Anadolu sahillerini seyrediyorlar, gülüşüyorlar, vatanperverane şarkılar çağırıyorlardı. Sonradan öğrendim bu yavrucaklar Samsun'da açılan bahriye mektebine gitmek için yola çıkmışlardı.*(Y.K. "Bir 'Tarih-i Bahri' Münasebetiyle", nr. 9459, 1923)

cümleleri ile bu gençlerin coşkusunu ve sevincini paylaşır. Tüm milletin ancak el ele verdiği, birbirinin çabasına ve gayretine iştirak ettiği gün, Türk milletinin can ve malı ile beraber, ırz ve namusunun, şeref ve haysiyetinin de ilelebet güvende olduğunu hissedeceğini vurgulayarak yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri'nin *İkdam*'da sosyal meselelere değindiği son yazısı 18 Temmuz 1923 tarihli "Muhaceret ve Mübadele"dir. Yazar, sulhu müteakip memleketin en büyük derdinin

Rumeli'den Anadolu'ya vuku bulacak olan muhaceret olduğunu söyleyerek yazısına başlar. Memleketlerinden başka yerlere göç etmek zorunda kalan Rumeli muhacirlerinden, Yunan hükümetinin eziyet edip sınırları dışına çıkardığı Türk muhacirlerinden, bunların çektiği sıkıntı ve zorluklardan bahseder. Muhaceret ve mübadele işleriyle meşgul olmak için Ankara'da bir komisyon oluşturulduğunu ve bu komisyonun bazı kararlar verip bazı tedbirler tespit ettiğini söyler.

> *Hal-i faaliyette bulunduğunu işittiğimiz mübadele komisyonunun da mutlaka erbab-ı ihtisastan müteşekkil olması birinci şarttır. Muhaceret, tabii hadiseler gibi ancak bir ilim şubesinin mevzusunu teşkil edebilir. Garp kütüphanelerinde buna dair muhtelif lisanlarda yazılmış yüzlerce cilt eser vardır. Hiç değilse bunlar tercüme edilip okunmalı, öğrenilmelidir. Hususuyla Amerikalılar bize bu işte pek çok usuller ve sistemler ve çareler gösterebilirler. Zira, senelerden beri muhacir iskanına en vasi saha olan yer Amerika'dır. Oraya akın eden yüz binlerce, milyonlarca da diyebiliriz, muhacirden hiçbiri ölmemiştir ve hatta kendi memleketlerindeki hallerinden daha büyük bir refah ve saadete mazhar olmuştur. Bunun esbabı, yalnız Amerika zenginliği değildir, belki sırf muhaceret işlerinde tatbik edilen üsulün mükemmeliyetidir ve bu usul birçok tecrübelerin, tetkik ve tetebbuların mahsulüdür. Vakıa biz de bu vadide birçok tecrübeler geçirdik ama, bu tecrübelerin hiçbirinden istifade etmesini bilemedik. Bari, bu müşkül demde utanmayı şöyle bir tarafa atalım da başkalarının çıkardığı neticelerden müstefit olmanın yolunu bulalım.* (Y.K. "Muhaceret ve Mübadele", nr. 9460, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırırken, yapılması planlanan muhaceret ve mübadelenin sorunsuz, sıkıntısız hallolması, halkın zor duruma düşmeden refah içinde yaşamını sürdürebilmesi için gerekirse başka ülkelerde uygulanan usul ve yöntemlerin Türkiye'de de uygulanması, bunların öğrenilmesi için araştırmalar yapılması ve gerekli kaynakların okunması gerektiğinin altını çizer. Çünkü Yakup Kadri'ye göre her mesele gibi bu mesele de milletin hayrına olacak şekilde çözülmelidir.

Yakup Kadri'nin *İkdam* gazetesinin 1 Ocak-31 Temmuz tarihleri arasındaki sayılarında sosyal meseleleri ele aldığı ve incelemeye konu olan yazılarının sayısı otuz birdir. Bu sayı yazarın bu meseleleri ne kadar dikkate aldığının da göstergesidir. Bu yazılarda Yakup Kadri, toplumdaki huzuru, barışı, refah ve ferahı, sevgi ve saygıyı, insanca yaşam sürebilmeyi engelleyen ne varsa ortaya çıkarmak ve bunların ivedilikle çözülmesini istemektedir. Dolayısıyla toplumun her kesiminden insana yönelik tespit, değerlendirme ve eleştirilerini aktarmaktan çekinmemiştir. Bu alanda ortaya çıkan bozulmalar, aksaklıklar ve eksikliklerin direkt olarak toplumsal hayatın işleyişini aksatacağından ve halkın selametini tehlikeye

sokacağından emindir. Bu meselelerin çözümü için sunduğu öneriler millet ve memleketin ilerleyebilmesi için çok önemlidir. Yakup Kadri'nin toplumun her kesiminde, ülkenin hemen her vilayetinde ortaya çıkan problemlerden de haberdar olduğu görülür. Bu da yazarın milleti ve memleketi çok iyi izlediğini, bir bütün olarak değerlendirdiğini ve önemsediğini gözler önüne serer. Ele aldığı tüm meselelerde olduğu gibi bu meselelerde de millî menfaatin her şeyin üzerinde tutulması gerektiğinin defalarca altını çizer.

2.3. İstanbul'a Dair

Yakup Kadri'nin *İkdam* gazetesinin 1923 yılı 1 Ocak-31 Temmuz tarihleri arasındaki sayılarında İstanbul'a dair konuları ele aldığı ve incelemeye konu olan yazılarının sayısı on ikidir. İstanbul'un Millî Mücadele döneminde ve Cumhuriyet'e giden bu yeni süreçte nasıl bir tavırda olduğu, yazarın eleştirdiği ve takdir ettiği noktalar, halkın yaşadığı problemler ve bunlara gösterilen çözüm yolları, merkez (İstanbul) ile taşra (Anadolu) arasındaki kopukluk ve bunun sebep olduğu sıkıntılar bu yazıların temelini oluşturur.

Yakup Kadri'nin 1923'te, Cumhuriyet'e giden süreçte İstanbul'a dair ilk yazısı 22 Ocak 1923 tarihli "İnkılabımız ve Türk Kadınlığı"dır. Yazarın bu yazısında Millî Mücadele dönemindeki Anadolu kadını ile İstanbul kadınını karşılaştırdığı görülür. Anadolu kadınının istiklal mücadelesindeki yerinin erkeklerden farklı olmadığını vurgular. Onların da bu zafer için en az erkekler kadar çabaladığını ve zahmet çektiğini, cinsiyet farkının bir mesele olarak dile bile gelmediğini belirtir.

> *Anadolu kadını dişiliğini yalnız ana olduğu zaman hisseder ve hayatın sair safhatında sayde ve mesafede hep erkekle birdir. Bunun içindir ki, Anadolu'da bir "kadın meselesi" yoktur, kadın nasıl giyinir? Nasıl örtünür? Açık mıdır? Kapalı mıdır? Hiç kimse farkında değildir; hiç kimsenin bununla meşgul olmak hatrına gelmez. Zira, her hususta eri kadar kuvvetli olan bu mahluk bütün insani hukukuna bilfiil maliktir ve şahsiyeti bir vesayet altına sığamayacak derecede münkeşif ve munbasıtdır.* (Y.K. "İnkılabımız ve Türk Kadınlığı", nr. 9286, 1923)

cümleleriyle bu düşüncelerini destekler. Buna karşılık İstanbul kadınının bu devirde bir çocuk oyuncağı gibi kaldığından, fazla narin olduğundan, yürürken, otururken, kalkarken insana sanki düşecek, kırılacak hissiyatı verdiğinden bahseder.

> *Bu his, bizde, onu daimi bir surette vesayet ve nezaretimiz altında bulundurmak ihtiyacını tevlit eder. Zannederiz ki onu kendi haline bırakacak olursak büyük bir kazaya meydan vermiş olacağız. Zannederiz ki, onları ellerinden tutup yürütmezsek birer birer hep yere yuvarlanacaklardır ve bu yuvarlanış, içinde yaşadığımız cemiyetin intizamını bozacaktır ve*

evlerimiz mukavvadan köşkler gibi hep yıkılıp dökülüverecektir. (Y.K. "İnkılabımız ve Türk Kadınlığı", nr. 9286, 1923)

cümleleriyle yazısına devam eder.

Lakin serinkanlılıkla düşündüğümüz zaman görürüz ki bu korku sebepsiz bir vehimden ibarettir. Lakin bu vehimi bize veren de İstanbul kadınıdır. Erkeğin yanı başındaki mevkiini işgal etmesini bilmeyen ve insani, içtimai hukukunu kendi kendine ihrazdan çeken İstanbul kadınıdır. İstanbul kadını istiyor ki, bu yeri ona biz hazırlayalım, bu hukuku ona biz bahşedelim, hülasa kadınlık altında vuku bulması lazım gelen inkılabı da biz yapalım. (Y.K. "İnkılabımız ve Türk Kadınlığı", nr. 9286, 1923)

cümleleriyle İstanbul kadınını eleştirir. "İstiklal muharebesinde Anadolu kadını erkeği ile ne kadar müsavi ise, inkılap mücadelesinde de İstanbul kadını erkeğine o kadar müsavi olmalıdır ve eğer değilse olmaya çalışmalıdır." (Y.K. "İnkılabımız ve Türk Kadınlığı", nr. 9286, 1923) diyerek yazısını sonlandırır ve Anadolu kadınının İstiklal muharebesinde gösterdiği tavrı, İstanbul kadınının da inkılap mücadelesinde göstermesi gerektiğini vurgular.

Yakup Kadri'nin İstanbul'a dair yazdığı ikinci yazısı 26 Ocak 1923 tarihli "İstanbul'a Ait Bazı İşler" başlıklı yazısıdır. Bu yazıda Yakup Kadri, İstanbul'un Cumhuriyet'e giden süreçte yapılan pek çok inkılabın sarsıntılarını hâlâ hissettiğini vurgular. Böyle büyük ve esaslı bir değişikliğin meydana getirdiği etkilerin kısa zamanda yerli yerine oturmasının zaten mümkün olmadığını belirtir. Başka milletlerde yapılan böyle büyük inkılapların çok daha büyük zararlara sebep olduğu, bu inkılaplar uğrunda çok daha fazla kurbanlar verildiğini söyleyerek bizim inkılabımızın bu derece yıkıcı olmadığını vurgular. İnkılabın sarsıntılarını sadece İstanbul'un hissettiğini, Anadolu'da hiç kimsenin bundan rahatsız olmadığını söyleyerek bu yazısında da İstanbul ve Anadolu'yu çeşitli yönlerden karşılaştırmaya başlar. Bu farklılıkların ne gibi durumları ortaya çıkardığından bahseder. Anadolu ve İstanbul'da görülen sınıf farklılıklarının üzerinde durur.

Hiç şüphesiz ki İstanbul, bir merkez-i hükümet olmaktan çıktığı zaman yalnız keyfiyet itibarıyla değil kemmiyyet itibarıyla da ehemmiyetini kaybedecektir ve ancak Osmanlı devletinin köhne teşkilatı içinde tekasüf edebilen Müslüman ekseriyeti, bu teşkilat yıkıldıktan sonra yuvaları çöken karıncalar gibi, inkılap güneşi altında etrafa dağılmak mecburiyetinde kalacak ve bu, memleket için son derece faydalı bir hadise olacaktır. Zira, şimdiye kadar hep muhitten merkeze doğru vuku bulan tehaccüm, memleketin sair taraflarını zayıf düşürmüş ve merkezde de bir nevi ihtinak husule getirmişti. Şimdi de merkezden muhite yayılan kuvvetlerin bu merkezi lüzumundan fazla zayıf düşürmemesine dikkat etmelidir ve dün, bir merkez-i hükümet olmak sıfatıyla yaşayabilen İstanbul'u yarın da bir sanat ve ticaret merkezi halinde yaşatabilecek

esasatı kurmaya çalışmalıdır. (Y.K. "İstanbul'a Ait Bazı İşler, nr. 9290, 1923)

diyerek İstanbul'un yapılan inkılaplarla sanat ve ticaret merkezi olması gerektiğini vurgular ve yazısını sonlandırır.

8 Şubat 1923 tarihli "Anadolu, İstanbul" başlıklı yazısı yazarın bu doğrultuda yazılmış üçüncü yazısıdır. Yakup Kadri Bey yazısına:

> *Makalemin serlevhasından, eski bir davayı kurcalamak niyetinde olduğum anlaşılmasın. Ben böyle bir davanın mevcudiyetine taraftar değilim ki onu ihya etmek isteyeyim. İstanbul, Anadolu, Anadolu İstanbul... Bunların bizce ne coğrafi, ne siyasi, ne tarihi, ne içtimai, hatta birkaç aydan beri ne de idari hiçbir farkları yoktur ve olamaz.* (Y.K. "Anadolu, İstanbul", nr. 9303, 1923)

cümleleriyle başlar. Yazısının devamında Anadolu'nun da İstanbul'un da Millî Mücadele döneminde aynı duygularla, birlik ve beraberlik içinde hareket ettiklerini, memleketin kurtuluşu için dişlerini tırnaklarına takarak, kan ter içinde kalarak, omuz omuza bir tavır sergilediklerini belirtir. Fakat anlaşma sağlandığı zaman Anadolu ve İstanbul'un sevinçlerinin birbirinin aynı olmadığını vurgular. Çünkü İstanbul'un hâlâ zincirlerinden kurtulamadığını ve hâlâ aynı zorluklara göğüs germeye devam ettiğini söyler. İstanbul halkının her sınıfından insanın parasızlıkla, açlıkla, sefaletle mücadele etmek zorunda kaldığını belirtir. İstanbul halkının büyük kesiminin gelecekten ümidini kestiğini, hayal kırıklığına uğradığını dile getirir. Bunun sebebini ise İstanbul'un hâlâ ecnebi işgali altında olmasına bağlar. "Memurlar başlarına çöken sıkıntının, müstahsiller ellerini kollarını bağlayan tereddüdün esbabını hep bunda aramalıdırlar. Bilmelidirler ki hükümet-i milliyemiz İstanbul'a henüz tamamıyla vaz-ı yed edememiş, onu tamamıyla benimseyememiştir ve bu çifte yüzüyle onu derhal benimsemenin de ihtimali yoktur." (Y.K. "Anadolu, İstanbul" nr. 9303, 1923) diyerek öne sürdüğü fikirleri destekler.

9 Şubat 1923 tarihli "İstanbul Düşünüyor" başlıklı yazısı yazarın İstanbul ile ilgili yazdığı dördüncü yazısıdır. Yazının İzmir'de yapılacak olan iktisat kongresi üzerine yazıldığı fark edilir. Yakup Kadri Bey'in bu kongreye gidecek bir tanıdığına tesadüf etmesi üzerine, ona bu konuda İstanbul'da farklı surette düşünenlerin olduğunu söylemesiyle birlikte kendisine verilen cevap göze çarpar: "- Aman! Bana bu düşüncelerden bahsetmeyiniz. İstanbul hep düşünüyor, hep düşünüyor." (Y.K. "İstanbul Düşünüyor", nr. 9304, 1923) Bu cevabın Yakup Kadri Bey'i yeniden İstanbul ve Anadolu üzerine düşündürdüğü görülür:

Evet, İstanbul mütemadiyen düşünüyor. Ve Anadolu mütemadiyen yapıyor. Her gün yeni bir teşebbüs, yeni bir iş peşinde, hiç durmayan bir faaliyetle mütemadiyen çalışıyor. Bu teşebbüsler ne dereceye kadar muvafıktır? Bu işler ne kadar düzgün gidiyor? Bu faaliyetin neticeleri ne gibi şeylerdir? Bilmiyoruz. Fakat hissediyoruz ki, Anadolu harekettedir ve İstanbul, Marmara denizinin kenarına çömelmiş karşıdan bu hareketi seyrediyor, sonra şüpheli bir tebessümle başını önüne eğip, kendi kendine, kâh: "Şimdi bunun sırası mı?"; kâh: "Acaba, doğru bir şey mi yapıyorlar?" kâh: "Sarf edilen bu gayretlere mukabil elde edilen neticeler nelerdir?" diye soruyor; yani bütün manasıyla düşünüyor. (Y.K. "İstanbul Düşünüyor", nr. 9304, 1923)

cümleleriyle İstanbul ve Anadolu'yu karşı karşıya getirir. Anadolu'nun hep harekette, İstanbul'un ise hep durgun olduğunu belirtir. Bir yönüyle İstanbul'un memleketin başı olması sebebiyle düşünmekte haklı olduğunu varsaysa da bir yandan da şimdiye kadar ne mücadele devrinde ne de inkılaplar devrinde bu düşünmelerin bir faydası olmadığını vurgular. "Evet, bunlar varsınlar düşünsünler; istedikleri kadar ve istedikleri gibi düşünsünler, fakat bu düşünceleri neşir ve tatbike kalkışmasınlar, zira senelerden beri hassaten şu birkaç seneden beri İstanbul'dan Anadolu'ya seslenen bütün akıl hocalarının, nasihatçilerin, mürşitlerin, hep yanıldıklarını, hep yanıldıklarını müşahede ettik." (Y.K. "İstanbul Düşünüyor", nr. 9304, 1923) diyerek yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri Bey'in 3 Mart 1923 tarihli "İstanbul'un Müstesna Vaziyeti" başlıklı yazısı bu minvalde yazdığı beşinci yazısıdır. Yazının girişinden anlaşılır ki, Yakup Kadri bu yazısını bir okurundan gelen mektup üzerine kaleme alır. Okur yazdığı mektupta İstanbul'un Türk ve Müslüman kalması için hangi tedbirlerin alınması, hangi çarelerin düşünülmesi gerektiğini sıralar. İstanbul'un görünüşte işgalcilerden kurtulduğu ve bağımsızlığına kavuştuğu sanılsa da Müslümanlara ait olan emlakın Ermeni ve Rumlara satılmak suretiyle memleketin işgalcilerden aslında kurtulmadığını gözler önüne serer. Bu durumun nasıl önleneceğine ve memleketin lehine çevrilebileceğine dair önlemleri sıralar. Fakat Ankara'nın hükümet merkezi olmasıyla İstanbul'un bu sıfatı kaybetmesinin dönemin hayat şartları içinde onu mahva sürükleyeceğini belirtir.

Memleketimizin hiçbir noktası bu zavallı şehir kadar tehlikeye maruz değildir. Hristiyan ekaliyetler yalnız burada mütekasiftir; eskisi gibi Rum Patrikhanesi buradadır; Ermeni ticareti ve Ermeni sermayesi en ziyade burada icra-yı faaliyet edecektir; burası ister istemez beynelmilel bir liman haline girecektir ve Türk milletinin iktisaden en zayıf kısmı olan İstanbul ahalisi bu hengâmenin içinde kendi haline bırakılacaktır. Böyle bir ihmalin tevlit edeceği vahim neticeleri tahmin edebilmek için bir kehanet kuvvetine malik olmak lazım değildir. Şimdiden her gördüğümüz hadise, bize İstanbul'un, Müslüman ve Türk İstanbul'un kangren

olmuş bir uzuv gibi çürüyüp dökülmek üzere olduğunu ispat ediyor. (Y.K. "İstanbul'un Müstesna Vaziyeti", nr. 9326, 1923)

cümleleriyle İstanbul'un durumunun vehametini gözler önüne serer. İstanbul'un memleketin en zayıf, en hasta, en narin bir tarafı olması dolayısıyla her ilden daha fazla bir ihtimama, itinaya ve rikkate muhtaç olduğunu söyleyerek yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri'nin 9 Mart 1923 tarihli yazısı "Bazı Acı Hakikatler" başlığıyla neşredilir. Bu yazıda Yakup Kadri, çeşitli olay ve durumlar neticesinde İstanbul'a yöneltilen eleştiri ve suçlamaların İstanbul tarafından nasıl karşılandığına değinir. Bunların karşısında İstanbul'un çok üzgün, sinirli ve nazlı duruşundan bahseder.

Benim İstanbul'la alakam, bu şehirde beş on sene oturmuş bulunmaktan ibaret olduğu için, istedim ki, hiç olmasa hissi bir bi-taraflıkla İstanbul'la Anadolu arasındaki bu anlaşılamamazlıkların, bu birbirine yan bakışların, bu dudak büküp, yüz buruşturuşların ruhi sebeplerini tahlil edeyim. İstanbul her şeyden evvel şunu bilmelidir ki, Anadolu'nun her tarafından maruz kaldığı bu hakaretlerle mazinin seyyiatını ödüyor demektir. Zira, bu son istiklal mücadelesine kadar, Anadolu'nun İstanbul'dan çekmediği cevr, görmediği cefa kalmamıştır. Bu son istiklal mücadelesine kadar diyorum, çünkü bu mücadele esnasında Anadolulularla İstanbullular tarihinde ilk defa olarak, misli görülmemiş bir surette birleşmişler ve terleriyle kanlarını bir arada dökmüşlerdir. Fakat bundan evvel, denilebilir ki İstanbul başlı başına bir devlet idi. Anadolu onun müstemlekesi gibi bir şeydi ve bu devlet her müstemleke sahibi devlet gibi Anadolu'nun hayat menbalarını kendi menfaatine emip kemirmekten başka bir şey yapmıyordu. Evet, son defa İktisat kongresinde söylendiği gibi, İstanbul Anadolu'ya hep asker toplamak için jandarmalar ve hep vergi almak için tahsildarlar göndermiştir. Bu jandarmalar bir düşmanla harp eder gibi senelerce Anadolu dağlarında Anadolu delikanlılarını kovalamıştır, bu tahsildarlar gelinlerin boynundaki ziynet altınlarından, en ücra izbelerdeki bakır tencerelere kadar köylünün nesi var nesi yoksa, adeta mal-ı ganaim gibi yağma etmiştir. Buna mukabil İstanbul'un gönderdiği valiler, hiçbir tarafta ne bir karış yol yaptırmış; ne bir tek köprü inşa ettirmiş; ne de bir mektep açtırmıştır. Mutasarrıflar rüşvet almıştır; kaymakamlar cebr ve tahakkümden başka bir şey yapmamıştır ve hakimler gasp ve garanla meşgul olmuştur. Anadolu'da, İstanbul'dan gelen her memura bir türedi nazarıyla bakılır, çünkü İstanbul'dan Anadolu'ya giden her memur bir türedidir. Anadolu halkı bu türedilerden yalnız zulüm ve tazyik görmezdi, aynı zamanda hakaretlerin envaına maruz kalırdı. Güya şehirli olduğu, güya okumuş yazmış bulunduğu için hukuk mezunu bir adliye memuru mahkemede düzgün lakırdı söylemesini bilmeyen bir köylü ile alenen alay etmeyi kendi zekasının bir hakkı zannederdi." (Y.K. "Bazı Acı Hakikatler", nr. 9332, 1923)

cümleleri yazının başlığındaki o acı hakikatleri gözler önüne serer.

Yakup Kadri Bey'in 24 Mart 1923 tarihli yazısı "Kalpler Yukarıya!" başlığını taşır. Yakup Kadri bu yazısında o büyük istiklal mücadelesinin üzerinden henüz bir yıl bile

geçmediği halde o günlerin unutulmasından dolayı duyduğu üzüntüyü yazar. Bu hızlı unutuşun yol açacağı olumsuzlukları sıralar. Bu durumun manevi bir inhilale yol açacağını söyler.

> *Lakin etrafımızda her şey, her söz, her hareket, her vakıa bize bir manevi inhilal arefesinde olduğumuzu gösteriyor ve İstanbul, her yerden ziyade bu feci alametlere saha olan bir yerdir. Her yerden ziyade burada kalplerin derece-i harareti inmektedir, her yerden ziyade burada mideler kızışmakta bağırsaklar haykırmaktadır. Ah, o güzel demler; etten ve kemikten olduğumuzu bile unutmuştuk ve hepimiz mukaddes bir ateşin kıvılcımları gibi idik..."* (Y.K. "Kalpler Yukarıya!", nr. 9347, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırır. Kutsal bir amaç uğruna, tüm milletin birlik ve beraberlik içinde mücadele ettiği o günlere duyduğu özlemin altını çizer.

Yakup Kadri'nin 25 Mart 1923 tarihli yazısı "Sefa Geldiniz!" başlığını taşır. Yazar bu yazısında Yunan askeriyle mücadele sonrasında anavatana dönen gazilere şu şekilde seslenir:

> *Anavatanın mukaddes topraklarına ayak basarken iki kere Türk olduğunuzu hissediyorsunuz ve bu vatan sizin için, ondan ayrıldığınız günden daha azizdir. Hiç şüphesiz ki, o, sizi bizden daha ziyade seviyor ve siz onu bizden dört kat daha ziyade seviyorsunuz. İşte, bu sevgi sizin muhannetinizin en tatlı mükafatıdır. Vâkıâ gönül isterdi ki, avdetinizde her şeyinizi yerli yerinde bulasınız! Köyünüz, kasabanız, eviniz, tarlanız, bağınız, bahçeniz size bıraktığınız zamandaki taravetleriyle âğuş açsınlar. Lakin göreceksiniz ki, heyhat, hakîkat-i hâl böyle değildir. Köyleriniz bir harabeye dönmüştür, evleriniz birer baykuş yuvası gibidir ve bağlarla bahçeleriniz birer şûrezârdır. Sizden ricamız şudur ki, metin olunuz! Size bu faciayı takdir hazırladı; tâ ki, avdet sevinci içinde düşman eliyle çektiklerinizi unutmayasınız diye... Evet, takdir istedi ki, Türk'ün kalbinde Yunan kini bu küller gibi ateşini muhafaza etsin ve nesilden nesile miras olarak geçsin.* (Y.K. "Sefa Geldiniz!", nr. 9348, 1923)

Bu cümleler savaş sonrası ülkenin hazin durumunu ve bu durum karşısında verilmesi gereken tepkiyi gözler önüne serer.

> *Bütün bu feci şeyleri, anavatana daha ilk adım attığınız bir anda size hatırlattığım için beni affediniz. Elimde olmayarak sizi göz yaşlarıyla, şikayetlerle, ahuvahlarla karşılıyorum. Vakıa buralarda, siz yokken birçok şenlikler de yapmış idik. İyi ki siz o günlerde gelmediniz; çünkü bizim gibi siz de, o çeng ü çegâne içinde bütün ıztıraplarınızı, bütün kinlerinizi unutacaktınız. Tıpkı bizim gibi soğuk, yumuşak, adi ve havai olacaktınız. Rahat ve sefahat arzusuna düşecektiniz. Bizim gibi bütün millî davalara "Adam sen de!" diyecektiniz. Bizim gibi, muztariplerin feryadına "Neme lazım!", galiplerin zaferine "Yeter artık!" demeye alışacaktınız.*
>
> *Sefa geldiniz! İşte biz böyle bir haldeyiz; işte, gazi ordunun altı saat berisindeki Türk şehri,*

İstanbul, bu asri "Sodome" böyle bir haldedir. (Y.K. "Sefa Geldiniz!", nr. 9348, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırır. Yazarın tüm bu olay ve durumlar karşısında İstanbul'un takındığı tavrı büyük bir üzüntüyle karşıladığı görülür.

Yazarın *İkdam* gazetesindeki 12 Nisan 1923 tarihli yazısı "İstanbul Kurtulmamıştır" başlığını taşır. Yakup Kadri Bey, yazısına Ankara'dan gelen bir ikaz sesinin İstanbul'un henüz kurtulmadığını bildirdiğini söyleyerek başlar. Bu sesin vatanı kurtaran Gazi Mustafa Kemal Paşanın sesi olduğunu belirtir. İstanbulluların idarenin değişmesiyle her şeyin olup bittiğine çok çabuk kanaat getirdiklerini, kendilerini her türlü tehlikeden uzak gördüklerini söyler. Fakat henüz işgal ordularının İstanbul'da olduğunu vurgular. Düşman hâlâ halkın arasındadır.

> *Bora ve fırtına saatlerinde dağ başlarındaki sürüler kendiliklerinden bir araya toplanıp baş başa verirler ve bora devam ettikçe birbirlerine o derece sokulurlar ki adeta yekpare bir kitle teşkil ederler. Denilebilir ki, İstanbul halkı da tehlike karşısında böyle bir korku ile, böyle bir muhafaza-i nefs sevk-i tabiiyesi ile baş başa verip hep bir araya sıkışmışlardı. Fakat vakta ki, hava açılır gibi oldu, vakta ki gök gürültüleri sustu ve şimşekler kesildi, her kuzu kendi başına bir ayrı noktada otlanmaya gitti. Fakat ahval-i havaiyeyi bunlardan daha iyi bilen çoban haykırıyor, başımızın üstündeki kara bulutlar tamamıyla dağılmamıştır, toplu durmakta devam edin, diyor. Buna kim kulak asıyor? Şimdiden her kuzu bir kurt kesilmiştir ve her biri kendi başını kurtarabilecek bir kuvvete malik bulunduğu zehabındadır.* (Y.K. "İstanbul Kurtulmamıştır", nr. 9366, 1923)

örneğini vererek tehlike karşısında tek vücut olan İstanbul halkının tehlike geçti zannıyla kendi başlarına hareket etmeye başladığını ve bu durumun onları yeni tehlikelere açık bir hale getirdiğini gözler önüne serer.

> *Lazımdır ki, bir demirden pençe bu gümrahın omuzundan yakalayıp onu cebren doğru yola sevk etmek ıztırarını duysun. Lakin İstanbul'un şeref ve haysiyeti namına ben böyle bir ikaz darbesini epeyce mühlik bulurum ve şimdilik Ankara'dan gelen sesi kâfi bir vesile-i intibah telakki ederim."* (Y.K. "İstanbul Kurtulmamıştır", nr. 9366, 1923)

cümleleriyle bu durumlar karşısında yapılması gerekeni vurgulayarak yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri Bey'in 4 Haziran 1923 tarihli yazısı "İstanbul'un Tasfiyesi?"dir. Yazar bu yazısısında İstanbul'un hükümet merkezi olmaktan çıktıktan sonra şehrin yönetimiyle ilgili yaşanan zorluklardan bahseder. Diğer vilayetler gibi yönetilmesi gerekse de pek çok açıdan bunun mümkün olmadığını vurgular. İstanbul'un pek çok vilayete göre daha çok korunmaya

muhtaç olduğunun altını çizer. Çünkü pek çok özelliği bakımından İstanbul tehlikelere çok daha fazla açık bir şehirdir. Aynı zamanda kozmopolit yapısı sebebiyle kendi içinde birçok düşmanı da barındırdığını ve bu açıdan idare edilmeye çalışılırken bir takım tedbirler alınması gerektiğini de belirtir.

> *Bu tedbirlerin nelerden ibaret olması lazım geldiğini burada izaha imkân yoktur; yalnız şu muhakkaktır ki, İstanbul'a verilecek idare şekli buradaki Türk unsurunun her zamandan ziyade teksif ve takviyesine matuf olmalı ve yalnız bu şehre münhasır kalan kozmopolit hayat içinde bu unsurun inhilaline mani olacak mukavemet vesaitini hazırlamalıdır. Bunun yolu İstanbul merkez-i hükümet olmaktan çıktı diye, burada ne kadar siyasi ve millî müessesat varsa hepsini Anadolu'ya nakletmek değildir, ne de onu herhangi bir Anadolu vilayetine benzetmektir. Anadolu vilayetlerinin hiç birinde buradaki tehlikelerden eser yoktur ve burası memleketin her yerinden ziyade sıyanet ve himayeye muhtaçtır. Bir defa bunu kabul ettikten sonra –ki kabul etmemek mümkün değildir- İstanbul'a bazı idari imtiyazlar vermek lüzumu kendiliğinden tezahür ediyor. Lakin dikkat etmeli ki bu imtiyazlar daima Türk unsurunun lehine olsun ve asla burada mevcudiyetlerini kabul ettiğimiz ecnebi hayatın şeraitinden mütehassıl zaruretlere uymak gibi bir manayı tazammun etmesin! İstanbul, sair vilayetlerimizle bir seviyede olmalıdır, ancak bu cihetten.. İstanbul, sair vilayetlerimize benzemelidir, ancak millî vahdetin ve millî hakimiyetin tesisi nokta-i nazarından... İstanbul halkı da tıpkı Anadolu halkı gibi içinde yaşadığı şehrin bütün manasıyla kendisinin olduğunu hissetmelidir. Her ne tarafa baksa kendi ruhunun, kendi zevkinin, kendi hayatının inikasını görmelidir. Her yerde kendi vatanında olan Türk İstanbul'da yabancı kalmamalıdır.* (Y.K. "İstanbul'un Tasfiyesi?", nr. 9416, 1923)

cümleleriyle bu noktada alınması gereken tedbirlerin altını çizerek yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri Bey'in *İkdam* gazetesindeki 5 Temmuz 1923 tarihli yazısı "Bir Hasbihal" başlığını taşır. Yazar bu yazısında İstanbul'a veda vakti geldiği için hüzünlüdür. Kendisini hasta sevdiğini arkasında bırakmak zorunda kalan bir yolcuya benzetir. İstanbul'da kaldığı dört sene boyunca birlikte göğüs gerdikleri sıkıntılardan bahseder. Fakat bu hastanın günün birinde birdenbire ayağa kalkmasına şaşırır. Ancak çok geçmeden tekrar sararıp solduğunu, kırılıp döküldüğünü söyler. İstanbul'un yüzünde gördüğü tarifi zor halin sebebini küskünlüğüne bağlar ve bu küskünlüğün sebeplerini sorgular:

> *Güzel İstanbul, sen bir şeye küsmüş gibisin. Bu küskünlüğün sana asırlardan beri alıştığın ehemmiyet ve hürmet verilmediği için midir? Bu küskünlüğün eski refah ve saadetin, eski tantana ve debdeben sana tekrar bahşedilmemiş olmasından mıdır? Yoksa ağyarın cevrinden henüz tamamıyla kurtarılamadığından mıdır? Belki bu sebeplerin hepsi de vardır. Lakin bunlardan başka bir sebep daha var ki, onu ben müphem bir surette sezer gibi oluyorum ve gider ayak sana bu müşahedeyi söylemek ihtiyacını duyuyorum: Seni bu hale sokan Anadolu*

dağlarının yalçın şahikalarından kopup gelen inkılap rüzgârıdır. Kurtuldum sanıp ayağa kalktığın gün, birdenbire bağrına çarpan bu kuvvetli rüzgâr seni o kadar sarstı ki hâlâ bir türlü kendini toplayamıyorsun! (Y.K. "Bir Hasbihal", nr. 9447, 1923)

Yazının devamında yazarın yine bu noktadan da Anadolu ve İstanbul karşılaştırması yaptığı görülür:

*Anadolu senelerden beri örs ile ateş ortasında döküle döküle ancak bugünkü kuvvet ve resanetini iktisap edebildi. Kâh ihtilal, kâh harp cehennemlerinde yandı; kâh irtica ve iğtişaş sadmeleriyle sarsıldı ve bütün manasıyla tam inkılap için yoğruldu; pişti. İstanbul ise bütün bu ateşlerin, bu sadmelerin, bu giryedarın haricinde kalmış; yani yeni hayata göre yoğrulmamış ve pişmemiştir. Millî hükümet ona henüz parmağının ucuyla dokunuyor ve kırılıp dökülecek diye lazım gelen kudretle avucunun içine almaktan çekiniyor. Bu "platonik" muhabbet ise, İstanbul'a fayda yerine zarar veriyor ve onun rahatsızlığını tezyitten başka bir şeye yaramıyor***.** (Y.K. "Bir Hasbihal", nr. 9447, 1923)

cümleleri İstanbul'un inkılap devrine adapte olma sürecinin zorluğunu gözler önüne serer. Anadolu'nun hem harp hem inkılap aşamalarında tam anlamıyla sahada olmasının onun adaptasyon sürecini kolaylaştırdığını, İstanbul'un ise bunun aksi durumda kalmasının bu süreci çok zorlaştırdığını vurgulayarak yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri'nin 15 Temmuz 1923 tarihli "İstanbul'u Millileştirmelidir" başlıklı yazısı yazarın ilgili tarihlerde İstanbul'a dair son yazısıdır. Yazarın bu yazısını, hâlâ İstanbul'un hükümet merkezi olması gerektiğini savunanlara cevap vermek niyetiyle yazdığı görülür. Yakup Kadri'ye göre İstanbul fethedildiği günden beri aynı İstanbul'dur. Tarihin hiçbir döneminde hiç kimsenin onu temizlemek teşebbüsünde bulunmadığını söyler. Her şeyin olduğu gibi muhafaza edildiğini belirtir. O günden bugüne Bizanslılardan sonra, Hristiyanlar, Yahudiler, Ermeniler, Rumlar, Frenkler, Gürcüler, Arnavutlar ve daha birçok milletin birlikte yaşaması suretiyle şehrin fazla kozmopolit bir hale geldiğinin altını çizer.

Burası bir hükümet merkezi mi? Hayır, hayır. Burasının evvela hakiki bir vatan toprağı olması lazımdır. Vatan ise aile ocağı, karı koca yatağı gibi ortaklık ve şeriklik kabul etmeyen bir toprak parçası demektir. Bu şehir böyle bir toprak parçası mıdır? Burada bir Rum, bir Ermeni, bir tatlı su Frengi, bir Gürcü, bir Arnavut tıpkı bir Türk gibi İstanbullu olduğunu iddia edebilir. Birbirleriyle ne ırken, ne dinen, ne lisanen hiçbir münasebetleri olmayan bu millet döküntülerinin hep bir yerde bir yurt kurup oturmaları vatan kadar milliyet mefhumunun da taban tabana zıttı bir vaziyettir. Aynı hatıralara malik bulunmayan, aynı felaketlerden müştereken müteessir, aynı saadetlerden müştereken memnun olmayan, göz yaşlarını ve meserretlerini yekdiğerine mezc etmesini bilmeyen bütün bu insanlardan müteşekkil acayip ve suni kitlenin üstüne hangi millet hakimiyetinin tahtını kurabilir? Yedi yüz seneden beri,

kendimize mal etmesini bilemediğimiz İstanbul evvela bizim olsun, bütün manasıyla manen, madden bizim olsun, bu meseleye dair ancak o vakit görüşebiliriz. (Y.K. "İstanbul'u Millileştirmelidir", nr. 9457, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırırken İstanbul'un niçin hükümet merkezi olamayacağını, eğer olması isteniyorsa nelerin değiştirilmesi gerektiğini, bu haliyle kalmasının ileride nelere yol açabileceğini ve neden acilen millileştirilmesi gerektiğini gözler önüne serer.

Yakup Kadri Bey'in *İkdam* gazetesinin 1923 tarihli nüshalarında, hükümetin merkezi konumunda olan İstanbul'a dair meseleleri ele alan yazılarında yazar, İstanbul'un Millî Mücadele döneminde ve inkılap devrinde ne durumda olduğunu gözler önüne serer. Pek çok yönden İstanbul ve Anadolu kıyaslaması yapar. İstanbul'un hangi noktalarda ve niçin Anadolu'dan geride kaldığını vurgulamak ister. Yazarın hem Anadolu'da hem İstanbul'da yaşamış, her iki tarafı da çok sevmiş, her iki tarafın da olumlu ve olumsuz yönlerini analiz etme imkânı bulmuş bir sanatçı olduğu görülür. Bu anlamda öne sürdüğü çözüm yollarının ve önerilerinin tek ortak noktasının milletin ve memleketin hayrı, refahı ve ferahı olduğu anlaşılır. Yazarın tüm milletin birlik ve beraberlik içinde olduğunda aşılamayacak hiçbir problem olmadığına inandığı görülür.

2.4. Münakaşalar

Yakup Kadri'nin *İkdam* gazetesinin 1923 senesi 1 Ocak-31 Temmuz tarihleri arasındaki sayılarında o dönemde yaşadığı münakaşalar ile ilgili meseleleri ele aldığı ve incelemeye konu olan yazılarının sayısı ondur. Bahsi geçen münakaşalar Yakup Kadri'nin dönem dönem bazı şahsiyetlerle – Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, Hüseyin Cahit, Fazıl Ahmet, İsmail Müştak, Rıza Tevfik, Ali Kemal, Lütfü Fikri -, çeşitli konularda – özellikle Millî Mücadele ile ilgili fikir ayrılıkları konularında- yaşadığı münakaşalardır. Yazar bu tartışmaların, anlaşmazlıkların okur tarafından da bilinmesini ister. Kamuoyu gündeminde bu meselelerin görünür olması gerektiğine inandığı düşünülebilir.

Yakup Kadri'nin bu konuda kaleme aldığı ilk yazısı 25 Ocak 1923 tarihli "Bir Reybinin İnandığı Şeyler" başlığını taşır. Yazısında muhatap aldığı kişi *"İleri"* gazetesi başyazarı Celal Nuri Bey'dir. Yazarın yazısını Celal Nuri Bey'in gazetede yayımlanan "Mektub-u Mekşuf" başlıklı makalesi üzerine yazdığı anlaşılır. Bu mektupta Süleyman Nazif ve Cenap Şahabettin hakkındaki olumlamaların yazarın canını epey sıktığı görülür ve Celal Nuri'yi yazdıklarından ötürü şu şekilde eleştirmekten kaçınmaz:

Celal Nuri Bey, bu isimlerin İstanbul muhitinde, hususuyla İstanbul'un okuyan ve yazan muhitinde nasıl bir nefret ve istikrah uyandırdığını bilmiyorsa, acaba memleketin ahval-i ruhiyesi namına ne biliyor ve neye inanıyor? Bilmek ve inanmak! Lakin dememiş miydik ki – veyahut kendisi kendinden bahsederken – dememiş miydi ki, reybidir, dünyada mutlak hakikat diye bir şeyin mevcudiyetine asla kani değildir, hatta iki kere ikinin dört ettiğinde bile şüphesi vardır? Fakat ne acayip bir "cilve-i zeka"dır ki, iki kere ikinin dört ettiğine bile inanmayan bu şeyda sanatkâr, yalnız Süleyman Nazif Bey'le Cenap Şahabettin'in kıymet ve meziyetlerine inanıyor, bunlara "sermedan-ı millet" ünvanını veriyor ve yeni bir mezhebe salik olan bir mürit tavrıyla bu yeni tayfın önünde yerlere kadar eğiliyor. (Y.K. "Bir Reybinin İnandığı Şeyler", nr.9289, 1923)

Yakup Kadri'nin bu minvaldeki ikinci yazısı yukarıda bahsedilen yazının bir açıklaması niteliğindedir. 3 Şubat 1923 tarihli bu yazı "Düşmanlığımın Sebebi" başlığını taşır. Yazısında Yakup Kadri Bey, Süleyman Nazif ve Cenap Şahabettin'e düşman olmasının sebebini soranlara cevap verir. Bu düşmanlığın sebebini şu şekilde açıkladığı görülür:

Mütarekenin ikinci senesinde idi. Bir gün memleketin bütün münevverleri, matbuat cemiyeti binasında toplanmışlar, bir "Pierre Loti" cemiyeti teşkil etmeyi düşünüyorlardı. Bu mecliste Cenap ve Süleyman Nazif Bey de vardı. Ve her ikisi de gazetelerdeki gibi yan yana, omuz omuza oturmuşlardı. İçimizden birisi, - mutlaka Halide Edip Hanım olacak – aza intihabı müzakeresi esasında, Mustafa Kemal Paşa'nın da bize fahriyen iştirak etmesi teklifinde bulundu. Tam bu anda – nasıl oldu bilmiyorum – gözüm "Cenap"ın çirkin bir hareketine ilişiverdi, koluyla Süleyman Nazif Bey'i dürtmüştü. Niçin? Neden? Bunu düşünmeye vakit kalmadan Süleyman Nazif Bey bu esrarengiz hareketin manasını kendisine has bir patavatsızlıkla meydana vurdu, dedi ki:

"- Efendiler, biz Mustafa Kemal Paşa'nın cemiyetimize her ne sıfatla olursa olsun duhulüne aleyhtarız. Çünkü onun velev fahriyen aramızda bulunması bizi ecanibe karşı şüpheli bir vaziyete sokar ve cemiyetin selametini tehlikeye koyar."

"Batarya ile Ateş" muharriri bu ateşsiz mütalaayı söylerken "Suriye Mektupları" katibi memnun ve şeytani bir tebessümle gülümsüyordu. Bereket versin ki Halide Edip Hanım'ın isyan ve feveranı bu sinsi suikastı daha töhmet halinde iken boğuverdi ve umumu istila eden bir ret ve itiraz karşısında teklifini geriye almak mecburiyetinde kaldı. (Y.K. "Düşmanlığımın Sebebi", nr. 9298, 1923)

cümlelerinden anlaşılır ki, Yakup Kadri'nin Süleyman Nazif ve Cenap Şahabettin'e beslediği düşmanlık şahsi meselelerden kaynaklı bir düşmanlık değil, Millî Mücadele'nin önderi konumunda olan Mustafa Kemal Paşa'ya karşı takındıkları olumsuz tavırdan kaynaklanır. Bu durum yazarın beslediği düşmanlığın bile millî bir yarar gözettiğini gözler önüne serer.

4 Şubat 1923 tarihli "Cemiyetin Ukubeti" başlıklı yazısı bu doğrultuda ele alınan üçüncü yazısıdır. Bu yazıda da mevzubahis olan kişinin yine Cenap Şahabettin olduğu görülür. Yazısına İngilizlerin büyük şairi Oscar Wilde'ı anlatarak, onun birçok meziyetini överek başlar. Fakat günün birinde İngiliz milletinin bu büyük şairi ahlaki ve içtimai geleneklerinden birine aykırı bir harekette bulunduğu için yedi sene zindana attığından bahseder.

> *İkide bir; "Cenap" namındaki namertten bahsedildiği zaman, "Efendim, vakıa ahlakı bozuktur; fakat; ilmine, edebiyatına hürmeten onun kusurlarını affetmeye mecburuz." diyenler, "ukubet-i ictimaiye" namına irat ettiğimiz bu misalden ibret almalıdırlar. Hususuyla, "Cenap" ilmen ve edeben bir "Oscar Wilde" olmaktan da çok uzaktır. Otuz seneden beri, edebi şahsiyeti bir türlü tebellür edemeyen ve her yazısında ayrı bir "bedii", ayrı bir meslek peşinde sürüklenen bu yarım kalmış istidadı "Oscar Wilde" kabında bir "bütündeha" ile mukayeseye kalkışmak yalnız zevk-i edebi namına değil, akıl ve mantık nokta-i nazarından da bir küfür sayılabilir.*
>
> *"Cenap", edebi meziyeti itibarıyla "Oscar Wilde"dan yüz binlerce fersah geride bulunduğu gibi, ahlaki kusuru ve kabahat itibarıyla da ondan yüz binlerce fersah ileridedir. Bu kalendermeşrep İngiliz şairi olsa olsa, milleti içinde mahdut bir cemiyetin veya bir sınıfın ahlaki telakkilerini sarsacak bir harekette bulunmuştu; lakin bu derbeder Osmanlı şairinin sayısız hoppalıkları, hudutsuz ihtirasları uğruna mensup olduğu milletin vahdetini ihlal edecek ve millî bünyesini vehne uğratacak bir sıra seyyiat ika etti ve bunların hepsi de cezasız kaldı. Bu netice, mevzubahsimiz olan derbederin hesabına değil, bizim hesabımıza, bütün Türk milletinin hesabına kaydedilecek bir ayıptır.* (Y.K. "Cemiyetin Ukubeti", nr. 9299, 1923)

cümleleriyle yazısına devam ederek Cenap Şahabettin hakkındaki görüşlerini açıkça belirtir. Onun yaptıklarının Türk milletinin birliğini bozacak davranışlar olduğundan bu sebeple de aslında tüm milletin düşmanlığını hak ettiğinden bahseder.

> *Lakin bütün bu hakikatlere rağmen, "Cenap" ve "Cenap" cinsinden birkaç kehle bu gürbüz milletin ensesine yapışmış duruyor. Bu kehleler, ekser mikroplar gibi, arız oldukları vücut zaafa düştükçe, o vücudun kanı ve canı pahasına şişip kabarırlar ve biraz kuvvetlendikçe etin içine doğru sokulup bozulurlar; lakin her iki takdirde, bunların gıdası o vücudun kuvvet ve salabetini temin eden şebap ve hayat usaresidir. O usare ki, etrafımız mehalikle muhat olduğu zaman, bize demir kafesini parçalayan bir arslan galeyanı; zulmetleri yaran ve kayalara çarpan bir yıldırım hızı ve bütün hailleri, setleri ve cederleri devirip yıkan bir sel coşkunluğu verir.*
>
> *İşte, her cemiyette,"vahdet-i milliye"yi ve "sıhhat-i ictimaiye"yi bozan bu gibi fertlere karşı "efkâr-ı umumiye" ve "vicdan-ı amme" denilen kuvvetler öyle bir şiddet ve heybetle harekete*

gelirler ki, bunun netayici ne mahkemelerin verdiği cezaya, ne kanunun tayin ettiği mahkumiyete benzer; adeta azılı ukubetten bir alamet gibidir. Mazarrı fertlere karşı bu aksülameli gösteremeyen cemiyetlerin bir tarafında bir nevi sakatlık mevcut olduğuna hükmetmek lazım gelir. Biz, hakkımızda müşahede ettiğimiz bu zaafın esbabını henüz bütün manasıyle millî ve içtimai bir ahlak duygusundan mahrum oluşumuza atfediyoruz ve bu duygunun uyanması içindir ki, o halkın kalbinde hıyanete ve namertliğe karşı azami gayz ve kin tutuşturmaya çalışıyoruz. (Y.K. "Cemiyetin Ukubeti", nr. 9299, 1923)

diyerek yazısını sonlandırır ve Cenap ve onun gibilere karşı kendi duyduğu kinin neden tüm milletin içinde de tutuşması gerektiğini açıklar.

Yakup Kadri'nin 25 Şubat 1923 tarihli "Evet, Hâlâ Buradadırlar!" başlıklı yazısı merkezine Cenap Şahabettin ve Süleyman Nazif'i alan dördüncü yazısıdır. Yazarın yazısına, Büyük Millet Meclisinin son toplantılarından birinde vatana hıyanet edenlerden bazılarının hakkında verilen hükümler onaylanırken bakanlar arasında işitilen "Cenap Şahabettin ve Süleyman Nazif İstanbul'da hâlâ serbest geziyorlar!" (Y.K. "Evet, Hâlâ Buradadırlar!" nr. 9320, 1923) cümleleriyle başladığı görülür. Yazısının devamında, yine diğer yazılarında olduğu gibi, bu şahısların bütün yaptığı olumsuzlukları sıralar ve milletin aleyhine gerçekleştirilen bütün tavır ve davranışları gözler önüne serer. Bunlardan kaynaklanan öfkesini ve nefretini gizlemez. Neden hâlâ burada olduklarına dair açıklamalar yapar.

Evet, Süleyman Nazif ve Cenap Şahabettin buradadırlar, böyle bir sahnenin üzerindedirler. Ve böyle ahlaka muzır bir komedya oynuyorlar. Dün "Peyam-ı Sabah" gazetesinde harp bozgunculuğu yapan bu adamlar bugün de bir nevi ahlak bozgunculuğu yapmakla meşguldürler. Zira, bunlar tarafından ikame edilen ünvanın içtimai ve ahlaki manası "hayatta her muvaffakiyetin küstahlık ve şirretlik sayesinde kazanılacağını" ispat etmektedir.

Rabbim, bu manzara karşısında, pak ve nezih kalmış ruhları tezelzüle uğramaktan sen vikaye et! (Y.K." Evet, Hâlâ Buradadırlar!", nr. 9320, 1923)

cümleleri ve duasıyla yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri'nin 22 Mart 1923 tarihli yazısı "Dava Bizim Değildir" başlığını taşır. Yazarın burada zikrettiği isimlerin "*Akşam*" ve "*İkdam*" gazeteleri sahip ve muharrirleri aleyhine sürdürülen bir davadan hareketle Ali Kemal, Lütfü Fikri gibi isimlerin yanında yine Cenap Şahabettin ve Süleyman Nazif oldukları görülür.

Her şeyde olduğu gibi gazetecilikte de eski devir tamamıyla kapanmıştır; bu ateşin vatan havası içinde artık Baba Tahirler bir takım sahte muharrir münakaşaları çıkaramazlar, "Ali

> *Kemal"ler ulvi ve mukaddes şeylere hücum etmek suretiyle kendilerine şöhret temin etmek usulünü takip edemezler, Cenap ve Süleyman Nazifler riya ve tekapunun edebiyatını yapamazlar. Memleket tehlikeye girdiği andan itibaren hepimiz anladık ki, kendi selametimiz umumun selametindedir ve ıztırap çeken milletler içinde mesut fertler bulunmasına imkân yoktur; millet zengin ise biz de zengin, millet hür ise biz de hürüz, millet rahat ve huzura nailse biz de rahat ve huzur içindeyiz. İnsanlar cemiyet halinde yaşamaya başladıkları günden beri, hiçkimse için tek başına mesut olmak imkânı kalmamıştır. Bunun aksine inananlar ya Cenaplar ve Süleyman Nazifler gibi müteredditer veyahut Rıza Tevfikler gibi mecnunlardır*. (Y.K. "Dava Bizim Değildir", nr. 9345, 1923)

cümleleriyle artık halkın, milletin rahatını ve huzurunu her şeyden önde tutmanın önemini anladığını belirtir. Bunun aksine inanmanın akıl ve mantığa uymadığını tüm milletin fark ettiğinden bahseder.

> *Mukadderatımızın, etimizle ve damarlarımızla hatta, evet hatta kesemizle merbut bulunduğu millet ne düşünürse biz öyle düşünmek, ne hissederse biz öyle hissetmek ve ne yaparsa biz öyle yapmak ıztırarındayız. Millet ise, kendisi gibi düşünmeyenleri, kendisi gibi hissetmeyenleri ve kendisi bir vartaya düştüğü zaman bir kenara çekilip seyirci kalanları artık kendi içinde görmek istemiyor; onları, kuvvetli bir uzviyetin, faydasız ve muzır mevadı ifraz edişi gibi kendi bünyesinden harice atıyor. Süleyman Nazif - Cenap meselesi, işte böyle bir hadisenin neticesidir. Türk milleti daha birçokları gibi kendine yabancı olan bu iki unsuru da hazım ve temsil edemiyor, kendinden dışarıya doğru itiyor, reddediyor ve biz –millî hadiselerin sadık şahitleri- bu hadiseyi de müşahede ettikten başka bir şey yapmadık ve bir şey yapmıyoruz. Dava bizim davamız değildir. Dava Türk milletiyle Cenab ve Süleyman Nazif arasındadır; bundan vazgeçmek hakkı ne onlarda, ne de bizdedir. Türk milleti diyor ki, felaket ve nikbet demlerinde benimle beraber olmayanların selamet ve saadet devirlerimde benimle bir olmalarına razı değilim.* (Y.K. "Dava Bizim Değildir", nr. 9345, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırırken bu davanın şahsi değil, millî bir dava olduğunu yeniden gözler önüne serer.

Yakup Kadri'nin 30 Mart 1923 tarihli "Lüzümlu Bir Münazara" başlıklı yazısı yine bir fikir ayrılığını gözler önüne seren altıncı yazısıdır. Burada bahsi geçen isim Lütfü Fikri Bey'dir. Yakup Kadri'nin *İkdam* gazetesi sütunlarında neşrettiği "Kalpler Yukarıya!" başlıklı makalesinin Lütfü Fikri Bey'in dikkatini çektiği ve bu makaleye dair Yakup Kadri'ye hitaben bir açık mektup yazdığından bahsedilir. Yazar, Lütfü Fikri Bey'in mektubunda yazdığı tüm görüşleri teker teker cevaplar. Yine bu yazıda da görülür ki Yakup Kadri'nin "hüsn-i niyet sahibi ve temiz maksatlı muhalifler" olarak nitelendirdiği Lütfü Fikri Bey ve onun gibileri: "Memleketin en koyu milliyetperver gazetelerinde bile, daima fikirlerini neşr ve ilan etmek

fırsatını bulmuşlar, fakat onlar kendilerine ihzar edilen (neşr ve ilan çarelerinden) daima korkup kaçmışlardır." (Y.K. "Lüzumlu Bir Münazara", nr. 9353, 1923) cümlesiyle vasıflandırdığı dikkat çeker. Netice itibarıyla bu ve bunun gibi kişilerin hiçbirinin millî menfaati Yakup Kadri gibi her şeyin üstünde tutmadıkları görülür.

Yakup Kadri'nin 29 Nisan 1923 tarihli bir diğer yazısı "Bir Matbuat Meselesi"dir. Yazarın bu başlık altında değerlendirilen yedinci yazısıdır. Bu yazıda Yakup Kadri Bey, "*Tanin*" gazetesinde büyüyen bir münakaşayı gözler önüne serer. Bu münakaşanın tarafları Hüseyin Cahit ve Rıza Nur Beylerdir. Bu kişilerin arasındaki tartışmanın sebepleri ve boyutu Yakup Kadri tarafından gözler önüne serilir. Tartışmanın bir sebebinin de Lozan konferansına dayandığı görülür. "*Tanin*" gazetesinin barış müzakereleri ve konferansları olurken nasıl bir konumda bulunduğu belirtilir. Yazar yazısına:

> *Koca 'Tanin' zannediyor ki, dünya kendi etrafında dönüyor; zannediyor ki, kendi başına gelen herhangi bir hadise bizi sulh müzakeresinin mevzuunu teşkil eden meselelerden daha ziyade alakadar edebilir. Her konferansta bir de 'Tanin' meselesi! Bu kelime memleket davası içinde neyi temsil ediyor? Bir vilayetin, bir adanın, bir nehrin veya bir limanın adı mıdır? Bir cemaate veya bir ekalliyete mi alemdir? Tarihi bir mana mı ifade ediyor? 'Tanin' gazetesinin konferans haberlerine ait sahifesini görenler, sanırlar ki, sulhun imzalanmasına mani olan üç sebep var; biri Chester mukavelesi, diğeri mesail-i maliye, üçüncüsü de Hüseyin Cahit-Rıza Nur meselesidir.* (Y.K. "Bir Matbuat Meselesi", nr. 9382, 1923)

cümleleriyle devam eder.

> *Muazzam vatan davası içinde kendi şahsi davalarımızı unutmak sırrını ne vakit öğreneceğiz? Başımızdan geçen bu kadar felaket kâfi gelmedi mi? Bu felaketler bize kâfi derece ispat etmedi mi ki, tehlikeye giren vatan demek tehlikeye giren şahıslar demektir? Ve bizim kendi haysiyetimiz, kendi menafiimiz, kendi rahatımız milletin haysiyetinden, milletin menafiinden, milletin rahat ve saadetinden kabil-i tecezzi şeyler değildir.* (Y.K. "Bir Matbuat Meselesi", nr. 9382, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırırken yine vatan davasının şahsi davalardan üstün tutulması gerektiğini vurgular.

Yazarın 11 Mayıs 1923 tarihli yazısı "Yeni Bir Nifak Cephesi"dir. Bu yazıda Yakup Kadri; Hüseyin Cahit, Fazıl Ahmet ve İsmail Müştak'ın kendisine karşı yeni bir nifak cephesi oluşturduğundan bahseder. Yazının devamında, bu kişilerin kendileri hakkında söylenen sözleri reddetmeye cesaret edemeyip doğrudan doğruya Yakup Kadri'nin şahsına attıkları iftiralar ile haklı çıkmak istediklerinden bahsedilir. Yazar bu kişilerin kendisini suçlamalarına

karşılık:

> *Muarızlarımıza soracağız ki, biz atfettikleri sıfatlara hangi fiilimiz, hangi sözümüz, hangi hareketimizle layık olduk? Kime dalkavukluk ediyoruz? Hangi hasis menfaatin peşinde koşuyoruz? Dört seneden beri her nevi cevr ve zulme rağmen takip ettiğimiz mukaddes vatan içtihadında onların dediği gibi (sahtekarlığımızı, kalpazanlığımızı) ispat eden eserimiz nedir?* (Y.K. "Yeni Bir Nifak Cephesi", nr. 9394, 1923)

sorularıyla yazısına devam eder.

> *Benim üç seneden beri "İkdam"da intişar eden yazılarım ortadadır ve bunların hepsi, ayrı ayrı, İstiklal mücadelesinde takip ettiğim yolun dürüstlüğüne birer şahid-i adildir. Ortada henüz ne bir Türk ordusu, ne bir başkumandan, ne bir Büyük Millet Meclisi yokken ve henüz Mustafa Kemal Paşa atisi muzlim bir asi, İsmet Paşa rütbesiz bir zabit ve Refet Paşa Demirci Efe'nin yanında bir fedai iken şimdi bu satırları yazan kalem yine aynı kanaat ve aynı sadakatle Türk askerinin, millî hakimiyetin ve önünde yürüyen kahramanların hadim ve sitayişkârı idi. Eğer o zamanlar bir kuvvet önünde eğilmek veya herhangi bir kaseye ağız uzatmak veyahut şahsi herhangi bir tehlikeden sıyanet etmek isteyen bir adam tıynetinde olsa idim, ya İsmail Müştak gibi İngiliz zabitlerine kadın simsarlığı eder; ya Fazıl Ahmet Bey gibi emin bir köşeye çekilip bütün olan şeylere karşı uzaktan uzağa reybi bir tebesssümle güler ve belki de Hüseyin Cahit Bey gibi birkaç nüfuzlu ecnebi dost bulup Malta'da bir köşkte veya Avrupa'da bir Palas otelde keyfime bakardım.* (Y.K. "Yeni Bir Nifak Cephesi", nr. 9394, 1923)

cümleleriyle yazısına devam ederken kendisine isnat edilen suçların, asıl ona iftira atmaya çalışan şahısların suçları olduğunu gözler önüne serer. Kendisinin millî mücadelenin en başından beri tarafının belli olduğunu ve her zaman millî menfaati şahsi menfaatlerin üstünde tuttuğunu belirtir.

Yakup Kadri'nin *İkdam* gazetesinde 13 Mayıs 1923 tarihinde neşredilen bir diğer yazısı "Çirkaba Taş Attım..." başlığını taşır. Bu yazı bir önceki yazının devamı niteliğindedir. Önceki yazısında bahsettiği kendisine karşı oluşturulan nifak cephesinden bu yazısında da bahseder. Daha önce de zikrettiği isimlerden İsmail Müştak Bey'in kendisi ile ilgili söylediği yalanların doğrusunu okurlarıyla paylaşır. Yazıda İsmail Müştak'ın öne sürdüğü ve Yakup Kadri'nin yalanladığı altı iddia olduğu görülür. Yazar, bu iddiaların hepsini tek tek çürütür.

> *Karilerim bu elim hakikatleri bu kadar açık bir lisanla ifade ettiğimden dolayı beni mazur tutsunlar. İlk defadır ki şahsiyat denilen çukurun karına kadar iniyorum ve orada bir takım haşeratla didişmek ıztırarında kalıyorum. Bu, hayatımın en bedbaht, en feci anlarından biridir. Bu haşerat yalnız benimle uğraşsalar ne ise, fakat benim şahsımda bütün bir memleket*

cereyanının öne doğru atılan dalgalarından birini boğmaya çalışıyorlar. 'Tanin' sinsi ve mürettep bir sevkülceyş ile aylardan beri, malum olan bir gurubun hesabına, inkılaba karşı bu suikastı tenmiye ediyor. Lakin "Tanin" gazetesi bu iş için herhalde İsmail Müştak'tan daha az kirli hadimler bulabilirdi. Geçen gün hayatının yalnız bir köşesini gösterdiğimiz bu adamın daha birçok muzlim köşeleri vardır. Bunları birer birer tenvir edeceğiz; İsmail Müştak'ın kim olduğunu göstermek için değil, -buna asla lüzum yoktur- fakat sadece o fesat ve nifak ocağının mahiyetini ve gayesini ilan maksadıyla... (Y.K. "Çirkaba Taş Attım...", nr. 9396, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırırken bu kişilerin yazarın şahsında bütün memlekete karşı bir saldırı gerçekleştirdiğini ve kendisinin de bu sebeple bu konu üzerinde önemle durduğunu belirtir. Yine memleket meselelerini kendi şahsi meselelerinin üstünde tuttuğu görülür.

Yazarın *İkdam* gazetesinde çeşitli sebeplerden dolayı kendini içinde bulduğu tartışmalardan bahsettiği son yazısı 15 Mayıs 1923 tarihli "Son İzah" başlıklı yazısıdır. Yazar içinde bulunmak zorunda kaldığı münakaşalar sebebiyle kendisinde okura karşı bir açıklama yapmak mecburiyeti hisseder:

Hitabım efkâr-ı umumiyeyedir. Başkalarına izahat vermekten nefsimi vareste addederim, efkâr-ı umumiye ki manevi bir varlıktır, efkâr-ı umumiye ki vicdan-ı millet demektir, efkâr-ı umumiye ki, birkaç gündür devam eden şu mülevves ve müstehcen münakaşadan rencide olmuştur, kendimi her zaman için ona hesap vermeye mecbur telakki ederim. Zira, ne söylüyorsak, ne yazıyorsak hep onadır; bizi dinleyen, bize inanan, bize itimat eden, belki bizi seven veyahut sevmeyen odur. Muharrirle efkâr-ı umumiye adeta bir zevç ile zevce gibidir, bunun ne yaptığını o, onun ne yaptığını bu bilmelidir. Binaenaleyh, şu sütunlarda dört seneye yakın bir zamandır takip ettiğim mesleğime şahit olan ve benim simamı daima bu gibi şahsi münakaşaların ve münazaraların haricinde görmeye alışan kârilerim, beni, birdenbire "Tanin"deki adam gibi bir mahlukla şaç şaça baş başa görür görmez mutlaka derin bir inkisar-ı hayale uğramışlar ve benim şimdiye kadar, sahte bir vakar ile kendi hüsn-i nazarlarını suiistimal ettiğime zahip olmuşlardır. (Y.K. "Son İzah", nr. 9398, 1923)

diyerek yazısına başlar. Birkaç aydır süren bu münakaşanın sebeplerini yeniden sorgular. Kendisine iftira atan kişilerin kendi şahıslarına güvenmedikleri için hiçbir zaman kendilerinden bahsetmeye meydan vermediklerini belirtir. Onların daima tecavüz ve taarruzda kendisinin ise daima müdafaada kaldığını vurgular. Onlara karşı yaptığı ithamlarına cevap vermekten kaçındıklarını belirtir. Kendisinin ise tüm suallere açık ve kesin bir dille cevap verdiğini söyler. İsmi etrafında çıkarılan bu yaygaraların sebeplerinden birinin de kendisinin Saruhan bakanlığına adaylığı olduğunu anladığını söyler.

Bu işin bu derece haset ve ihtirası tahrik edeceğini hiç hatırıma getirmemiştim. Bu, eğer bir

İttihat ve Terakki propagandası ise, o müessese bilmelidir ki, kendisinin benden pek çok daha kuvvetli ve daha kahhar düşmanları vardır. Hususuyle benim aleyhimde ekilmek istenen fesat tohumlarının Manisa livasında semere verebileceğini hiç tahmin etmiyorum. Çünkü benim taşıdığım aile namını Manisa'nın taşı toprağı tam dört yüz seneden beri tanır. Bu taşlar ve bu topraklar benim ecdadımn kanları ve kemikleriyle yoğrulmuştur ve Cenab-ı Hak kısmet eder de günün birinde ben de, İsmail Müştaklarla, iaşecilerle, 'Peyâm-ı Tanin'lerle havası teneffüs edilmez bir hale gelen bu riya ve iftira dünyasını terk edip ebedi uykuma kavuşacağım zaman onun sinesi bana bir ana şefkatiyle açılacaktır. Doğdu doğalı nereden gelip nereye gittiği malum olmayan ve kâh "mabeyn"de hafiye, kâh ayanda dalkavuk ilaahire; ve şimdi de Ermeni kulübünde heyet-i idare reisi olan İsmail Müştak'ın cüretine bakın ki bu ana ile bu evlat arasına girmeye çalışıyor. (Y.K. "Son İzah", nr. 9398, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırır. Bu bahse konu olan tüm yazılar gibi bu yazısında da kendisine atılan iftiralar ve suçlamalar karşısında vatanına ve milletine karşı başının dik, alnının ak, vicdanının da rahat olduğunu gözler önüne serer.

Yakup Kadri'nin *İkdam* gazetesinin 1923 tarihli nüshalarında yazdığı makalelerde bahsettiği konulardan birisi de dönem dönem bazı şahsiyetlerle, özellikle Millî Mücadele ile ilgili fikir ayrılıkları konularında yaşadığı münakaşalardır. Yazar bahsi geçen tüm yazılarında kendisiyle ilgili suçlamaların hepsine açık yüreklilikle, kesin bir dille ve ispatlı bir şekilde cevap verir. Yaşadığı anlaşmazlıklar, münakaşalar vesilesiyle bile okura gerekli bilgilerin verilmesi gerektiğini düşünür. Her zaman olduğu gibi bu meseleyi ele alırken de şeffaf bir tutum sergiler. Bu yazıları yazma sebebinin ise hiçbir zaman kendisini aklamak amacı taşımadığı, kendisinin bu suçlamalar karşısında dahi olayları şahsi bir dava haline getirmediği, tüm meselelerde olduğu gibi bu meselelede de kendisi için önemli olanın millî menfaatler olduğu görülür. Yol gösterici, aydınlatıcı konumda olma tavrı göze çarpar.

2.5. Ahlak ve Din Üzerine

Yakup Kadri'nin *İkdam* gazetesinin 1923 yılı 1 Ocak-31 Temmuz tarihleri arasındaki sayılarında ahlak, terbiye ve dini meseleleri ele aldığı ve incelemeye konu olan yazılarının sayısı dokuzdur. Bu yazılarda yazar Cumhuriyet'e giden süreçte yapılacak inkılapların milletin ahlak, terbiye ve dini meselelerdeki etkisine değinir, bu alanlarda ortaya çıkan bozulmaların, yozlaşmaların sebeplerini açıklar. Cumhuriyet'e giden bu yeni süreçte özellikle medeni ahlak ve terbiyeye dair yazılara ağırlık veren Yakup Kadri'nin, dönüşen topluma yön verme niyetinde olduğu düşünülebilir.

Yakup Kadri'nin 1923'te, Cumhuriyet'e giden süreçte ahlak üzerine yazdığı ilk yazısı

6 Şubat 1923 tarihli "Medeni Ahlaka Doğru"dur. Yakup Kadri'nin yazısında felsefe tarihinin önemli filozoflarına kadar gittiği, Sokrates ve Eflatun'un ahlak tanımlarına yer verdiği görülür. Kadim Yunan ilmine ve isimleri geçen filozoflara göre ahlakın yaşayışın bir üslubu olduğunun altını çizer.

> *O zaman da iyi adamla, fena adamı ayırmak için bunların tarz-ı maişetlerine, yani yaşayışlarındaki üsluba bakılıyor; üslupsuz yaşayanlara 'fena', üsluplu yaşayanlara "iyi" deniliyordu ve bu itibar ile her insan bir eser-i sanat hâline girmiş oluyordu. Tâ son nefesine kadar "Sokrates"in yegâne endişesi güzel bir tarzda yaşamak ve güzel bir tarzda ölmekti.* (Y.K. "Medeni Ahlaka Doğru", nr. 9301, 1923)

cümleleriyle o dönemde ahlaklı olmanın güzel yaşamak ve güzel bir şekilde ölmek olduğunu belirtir.

Bu anlayışın Roma medeniyeti zamanında değiştiğini, kanuni ve içtimai bir özelliğe büründüğünü söyler. Romalıların "iyilik"i "devlet"in menfaatine şeref ve şevketine uygun olmakta bulduklarının altını çizer.

> *Derler ki Roma, bu kanunvari ahlak mürakıplığının ortasından kalkması üzerine inhitata yüz tuttu, yani bu devleti bir şiraze gibi tutan o içtimai nizam gevşer gevşemez imparatorluk eski salabet ve vahdetini kaybetti, yavaş yavaş çürüyüp dağılmaya başladı. Vicdani dinlerin intişarından sonra "ahlak"ı tamamıyle dine karışmış buluruz.* (Y.K. "Medeni Ahlaka Doğru", nr. 9301, 1923)

cümleleriyle din ve ahlakın nasıl birbirine karışmış bir hale geldiğini anlatır. Bu durumun iyilik ve fenalık mefhumlarıyla sevap ve günah mefhumlarını nasıl birleştirdiğinden bahseder. Ancak bu durumun Fransız inkılabı sonucunda değiştiğini, ahlak ve dinin bu inkılap sonucunda birbirinden ayrıldığını belirtir.

> *O gün bugündür, asri ve medeni telakkiye göre "ahlak", bizim vicdanımızla Halık'ül-zül-Celal arasındaki rabıta ve vazifeleri tayin eden dini düsturların bir mahsalası değil, ancak mensup olduğumuz cemiyete karşı, adli ve cezai kanunların istediği vazife ve mesuliyetlerin fevkinde bazı vazaif ve mesuliyetleri tanımak ve ona göre hareket etmek manasını ifade eder.* (Y.K. "Medeni Ahlaka Doğru", nr.9301, 1923)

sözleriyle ahlakın tanımının artık değiştiğini vurgular. On dokuzuncu asrın arefesinde ise "Kant" sayesinde mevcudiyetimizde var olan ikinci bir varlıktan haberdar olduğumuzu belirtir.

> *Bunun adına "vicdan" diyoruz. Yer yüzündeki bütün güzel ve iyi şeyleri doğuran, insanı*

> *behimiyetten kurtaran, insanı medenileştiren sevaık hep bundan nübas eder. Eğer biz, güzelliğe, iyiliğe, medeniyete doğru yürümeye azmetmiş isek, her şeyden evvel vicdanımıza bu hassasiyeti, bu intibahı vermeye ve ahlakımızı bu yüksek prensipler dahilinde ıslah ve tasfiye etmeye çalışmalıyız.* (Y.K. "Medeni Ahlaka Doğru", nr.9301, 1923)

diyerek yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri'nin ahlak üzerine yazdığı ikinci yazısı 7 Şubat 1923 tarihli "Medeni Ahlakın Gayesi" başlığıyla neşredilir. "Medeniyet, insaniyetin tabiata, yani vahşet ve behimiyete galebesi demek olduğuna göre medeni ahlakın gaye ve manası da sevaık-ı tabiiyemizi yenmek ve hükmümüz altına almak olmalıdır." cümleleriyle yazısına başlar ve medeni ahlakın gayesini açıklamaya çalışır. Yazısına "Jean Jacques Rousseau der ki: 'İnsan, ibtidalarda iyi ve faziletli idi; onu fena ve faziletsiz kılan cemiyettir." Bu nazariyenin ne kadar indî olduğunu anlamak için hâl-i vahşette kalan bir adamla medeni bir insan arasındaki farkı müşahede etmek kâfidir." cümleleriyle devam eder ve vahşi insan ile medeni insanın özelliklerini peşpeşe sıralar. Vahşi insanın olduğu gibi göründüğünü, tek amacının hayatta kalmak olduğunu ve bu hususta ne yapması gerekiyorsa yapacağını belirtir.

> *Medeni cemiyetlerin manzarası o son sistem topları, o merhametsiz silahları, o çelikten kaleleriyle bize herhangi bir vahşi kabilenin manzarasından bin kat daha korkunç, bin kat daha haşin görünür ve bunun arkasındaki para kazanma mücadelesi yanında üşüyen bir vahşinin bizim kulübemizi yakması veya acıktığı zaman elimizdeki lokmayı almak için bizi öldürmeye kalkışması bir çocuk oyunu derecesinde kalır. Asri manasıyla herhangi büyük bir iş adamının, bir sermayedarın yıktığı evler, mahvettiği insanlar ve söndürdüğü ocakları bir gözünüzün önüne getiriniz. Hemcinsine ika ettiği zararın derecesi itibarıyla bu medeninin o bedeviden daha vahşi olduğuna hükmetmemek kabil midir?* (Y.K. "Medeni Ahlakın Gayesi", nr. 9302, 1923)

diyerek günümüz medenilerinin geçmişteki vahşilerden bir farkı kalmadığını gözler önüne serer. Bu çerçevede onun modern medeniyet anlayışıyla uyum sağlamadığı anlaşılır.

İnsanlığın artık tabiatı yendiğini, tabiatı kendi hüküm ve iradesine ram etmiş olmak itibarıyla medeniyetin en son derecesine varmak üzere olduğunu belirtir. Küre-i arzın insanların elinde bir oyuncak hükmünde bulunduğunun, ona istenilen şeklin verildiğinin, seyir ve hareketinin insanların arzularına uydurulduğunun ve artık insanların hiçbir şeyden korkmadığının altını çizer. Yazısına:

> *Bütün bunlar gösteriyor ki dün bir yıldırım şulesi önünde korkusundan yerlere kapanan ve dalgalı bir deniz karşısında büht ve hayretten dağlara kaçan âciz, zayıf ve biçare "insan" artık*

> *yeryüzündeki ve denizler üzerindeki saltanatını tesis etmiş ve tabiatın zulmünden kurtularak bilâkayd ü şart insani istiklalini kazanmıştır. Fakat bu mutantan hükümdar henüz kendi sevaikının elinde esirdir, tabiat, vahşi pençesiyle onu tâ kendi içinden, kendi mevcudiyetinden amakından kavramış, sanki âlem-i haricideki mağlubiyetinin intikamını almaya çalışıyor.* (Y.K. "Medeni Ahlakın Gayesi", nr. 9302, 1923)

cümleleriyle devam eder. Uymamız gereken ahlaki prensiplerin bizi bu pençeden kurtarmak için var olduğunu söyler. Batının bir asırdan beridir, ilim, felsefe, sanat ve edebiyatıyla, bu pençeye karşı hummalı bir mücadeleye giriştiğini belirtir. Bizim ise böyle bir mücadeleye girişmekten henüz çok uzak olduğumuzun altını çizer:

> *Gerek aile ocaklarımızda, gerek mekteplerimizde cari olan terbiye usulleri, bizde, bu mücadelenin lüzumunu hissetmek şöyle dursun, hatta sevaik-ı tabiiyemizin tazyikini bile duymak kudretini, idrak ve şuurunu uyandırmamıştır. Bizdeki ahlak mefhumları, henüz fayda ile mazarratı, emir ile nehyi tayin ve tasrih eden bir takım karmakarışık, hayide, pes-zinde düsturlar halindedir. Kimi atalar sözünden, kimi dini naslarsan, kimi görenek ve ananelerden terakküp eden bu düsturlarla asri ve medeni bir ahlak sistemi vücuda getirebileceğimize ihtimal veremiyoruz ve böyle bir sistemden mahrum bulundukça yapacağımız bütün medeniyyet tecrübelerinin müspet bir netice vermeyeceğinden korkuyoruz.* (Y.K. "Medeni Ahlakın Gayesi", nr. 9302, 1923).

diyerek yazısını sonlandırır ve medeni ahlak konusunda da Batı ile aramızdaki farkı gözler önüne serer. Batının verdiği mücadeleyi vermedikçe medeni olma yolunda atacağımız hiçbir adımın bizi ileriye götürmeyeceğini vurgular.

14 Şubat 1923 tarihli "Bir İzah ve Bir Misal" yazısı "Medeni Ahlaka Doğru" yazısının devamı niteliğindedir. Bu makalenin, "Medeni Ahlaka Doğru" makalesinin Mehmet Ali Ayni Bey'in merak ve şüphesini çekmesi ve yazısında ileri sürdüğü görüşlere dair kendisinden açıklama istemesi üzerine yazıldığını anlarız. Mehmet Ali Ayni Bey'in Yakup Kadri'ye hitaben "Medeni ahlaktan maksadınız nedir?" şeklindeki sorusu üzerine muharririmiz bu yazıyı kaleme alır ve açıklamasını örneklendirmek suretiyle yazara cevap verir.

16 Mart 1923 tarihli "Fransa'da Bir Ahlak Meselesi" başlıklı yazısı yazarın ahlak üzerine kaleme aldığı dördüncü yazısıdır. Yakup Kadri Bey, burada Fransız yazar Victor Margueritte'nin *La Garson* romanı üzerinden Fransızların ahlak anlayışını gözler önüne serer. Fransız yazarın senelerden beri taşıdığı "Légion d'honneur" nişanını bu eserin yayımlanması neticesinde kaybettiğini söyler. *La Garson* romanının aslında ahlaka aykırı bir roman olmadığını, Fransız edebiyatında bundan daha açık romanlar yazıldığını belirtir. Fransız

halkının ve Fransız hükümetinin artık yazarlarına kalem hürriyeti hakkını tanıyıp tanımadığını sorgular. Fransız yazarın bu romanının Fransız halkı tarafından çok büyük bir beğeni ve rağbetle karşılandığını, romanın bir hamlede altı yüz bin nüsha satıldığını ve hemen, her lisana tercüme edildiğini belirtir. Fransız yazarı savunanların:

> *Victor Margueritte bu romanında son asrın genç kızını olduğu gibi tasvir etmekten başka bir şey yapmamıştır. Bu kız, her türlü ahlaki kuyuttan mahrum olabilir; birçok yüz kızartıcı hareketlerde bulunabilir ve 'naturalist' bir romancının yegâne vazifesi bu yeni çeşit içtimai tipi olduğu gibi göstermek, olduğu gibi tespit etmektir. Victor Margueritte bunu yapmıştır. Binaenaleyh, lazım gelir ki, aleyhine yürüyen münekkitler her şeyden evvel hayatta böyle bir genç kız örneği var mıdır, yok mudur? Onu tetkik etsinler; eğer yok ise, eğer romancının ibda ettiği bu kız gayr-ı hakiki ise ve canlı değilse, o zaman yaptığı işin fena olduğuna karar verilebilir. Halbuki, hakikat-i hâl büsbütün bir aksidir. 'Victor Margueritte'in bahsettiği kızın eşleri hayatta mevcuttur; yaşıyorlar, sevişiyorlar, gülüyorlar, oynuyorlar.* (Y.K. "Fransa'da Bir Ahlak Meselesi", nr. 9339, 1923).

şeklindeki görüşleriyle yazısına devam eder.

Fransa hükümetini hiddetlendiren şeyin de işte asıl bu noktada olduğuna dikkat çeker. Fransa'nın, Victor Margueritte'yi mensup olduğu milletin genç kızlığına karşı ihanetle suçladığını belirtir. Genel kanaate göre bu romandaki kızın, bütün yabancılara Fransız kızlarının bir örneği gibi görüneceğini ve bu suretle millî şerefe, millî haysiyete, Fransa'nın diğer ülkeler üzerindeki nüfûzuna halel getireceğini düşündüklerinden Fransa'ya göre, bunun basit bir matbuat suçu değil, bir vatan ve millet suçu olduğunu söyler. Buna benzer bir vakanın devrin gazetelerinden birinde Fransız tercümesi bir eserin yayımlanmak istenmesi üzerine de vuku bulduğundan bahseder. Bu teşebbüs üzerine Fransız sansürünün gazeteyi on gün müddetle tatil ettiğini anlatır. Eser daha yayımlanmadan sadece tercüme edilip sansüre gönderildiği için böyle bir ceza verildiğini söyler. Bunun üzerine Yakup Kadri Bey, Fransız sansürü mümessiline bu cezanın sebebini sorduğunda: "Bana verilen cevap şu oldu: 'Siz bu fıkrayı tercüme etmekle âleme karşı, Fransa'yı ahlaken düşük göstermek istediniz. Cezayı istilzam eden sebep bu suiniyetinizdir." (Y.K. "Fransa'da Bir Ahlak Meselesi", nr. 9339, 1923) şeklinde bir cevapla karşılaştığını belirtir. Fransızların gösterdiği bu ahlaki bağlılığın hoşuna gittiğini vurgular. "Bir millette millî gururun bu marazi şekilde bile ulvi bir şey hissetmemek mümkün değildir." (Y.K. "Fransa'da Bir Ahlak Meselesi", nr. 9339, 1923) cümleleriyle yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri Bey'in 19 Nisan 1923 tarihli "Nageh Zuhur Ay" başlıklı yazısı ülkeye Ramazan ayının gelişini anlatır. Ramazan'ın gelişinin geceden çalan davullarla halka

duyurulmak istenmesi âdetinin hâlâ devam ediyor oluşunu eleştirir. Bunun yerine takvim ve saatle bu zamanın tayin edilmesi gerektiğini belirtir. Oruç tutmaya niyet edenlerin bir davulcunun gürültüsüyle değil, kendilerini sahur vaktinde uyandıracak bir çalar saatle kalkmaları gerektiğini vurgular.

> *Bundan başka akıl ve vicdanına sahip bir ferde, herhangi bir dini veya içtimai vazifeyi kafasına vurur gibi ihtar etmek âdeti son derece örfi ve kurun-ı vustaî bir keyfiyettir. İnsanlar henüz bir kabile halinde yaşarken, bu kabilenin efradı okuyup yazmadan mahrum iken ve henüz "saat" denilen makine ve takvim denilen defter icat edilmemişken, günlerini, aylarını, saatlerini ve bu günlere, bu aylara, bu saatlere ait vezaifini ya bir davul, ya bir top veya bir münadi sesiyle öğrenmek ve hatırlamak mecburiyetinde idi, halbuki, şimdi artık gerek Allah'a, gerek mensup bulunduğumuz cemiyete karşı ifasıyla mükellef bulunduğumuz vazifeleri bu gibi ibtidai ve vahşi vesaitle hatırlamak mecburiyetinden iyice uzak bulunuyoruz. Her medeni memlekette münadi vazifesini gazeteler görüyor. Bizde de hamdolsun birçok gazete var, sabah akşam çıkıyorlar, şehrin her tarafını dolaşıyorlar ve bunların bazıları bekçinin davulu kadar gürültülüdür ve şehre ait, halka ait işlerden haber vermek ümmi bir bekçiden ziyade bunlara düşer.* (Y.K. "Nageh Zuhur Ay", nr. 9373, 1923).

cümleleriyle eleştirilerine devam eder ve eleştiride haklı olduğu tarafları gözler önüne sermek ister. Yaşadığımız devirde, terakki ve teceddüt yolunda iken, bu şekillerin, bu hareketlerin, bu kıyafetlerin ve bu tavırların hâlâ muhafaza edilmesindeki inadın sebeplerini sorgular. Yazının devamında, insanların Ramazan gibi huşu ve itikaf ayı olması gerek bir ayda ne çok gariplikler yaptığından, günahlar işlediğinden bahseder. Bu ayı bir gösteriş vasıtası haline getirenlerin insanlar olduğunu belirtir. İçten ziyade dışa, bâtından ziyade zâhire esir olan zihniyete dikkat çeker. Görülür ki yazar, Cumhuriyet'e giden bu yeni süreçte, artık dinin de denetleneceği bir sistem önermektedir. Yeni dönemin din üzerinde de gerektiğinde söz sahibi olmasını ister. Yeni rejimin her alanda olduğu gibi dini konular üzerinde de söz sahibi olacağının işaretlerini verir gibidir.

Yakup Kadri Bey'in 21 Nisan 1923 tarihli yazısı "İlk Hür Ramazan" başlığı ile neşredilir. Muharrir bu yazısında bir sene önce memleket işgal halindeyken geçirilen Ramazan ayı manzaralarını gözler önüne serer. İşgalciler memleketin dört bir tarafını sarmışken halkın Ramazan ayında dini vecibelerini yerine getirmekte ne kadar zorlandığını ve bunun birçok acı manzaraya sebebiyet verdiğini anlatır. Bu yıl da milletin rahatını bozanların var olduğunu ancak millet üzerinde eskisi gibi şiddetli bir etkisinin kalmadığını belirtir.

> *Bir zamanlar bize, elemimizi iki kat hissettiren rahmet ve gufran ayı, bu yıl, şu bulutsuz ve berrak vatan seması içinde, ilk defa olarak bir şefkat ve teselli yüzü gibi mütebessimdir. Eğer*

aramızda, eğer ümmet-i Muhammed arasında, henüz bu tebessümün tadını tatmayanlar varsa, bunlar ya ruhları topraktan daha kesif ve taştan daha sert olanlar veyahut henüz esaret zincirlerinden kurtulamayanlardır. Bunlardan bir kısmına hidayet, diğer kısmına halas ve selamet temenni ederiz. (Y.K. "İlk Hür Ramazan", nr. 9375, 1923)

diyerek yazısını sürdürür. Yazar, bu yılki Ramazan ayında, senelerden beri ilk defa, her Müslümanın Allah ile karşı karşıya olduğunu ve Hâlik ile mahluk arasındaki perdelerin kalktığını belirtir. Halkın ibadetlerini yapma noktasında da hür bir şekilde hareket edilebildiğinin altını çizer. Cumhuriyet'e giden süreçte yapılan inkılapların sahte sufilik devrini de nihayete erdirdiğini ve bu suretle hakiki İslamiyetin en son tekâmül merhalesine vardığını söyler. "Türk milleti İslamiyet'i iki defa kurtardı; bir defa cihat ile dışından ve bir defa içtihat ile içinden kurtardı." (Y.K. "İlk Hür Ramazan", nr. 9375, 1923) cümlesiyle yazısını sonlandırır.

Yazarın *İkdam* gazetesindeki 23 Nisan 1923 tarihli yazısı "Vaizlerin Vazifesi"dir. Yazarın bu yazısında da yine Ramazan ayında vaizlerin verdikleri vaazlar üzerine söz söylediği görülür. Vaaz kürsülerinin, bu kürsülerde verilen vaazların sebep olduğu olumsuzlukları gözler önüne serer:

Bu kürsüler, kim bilir kaç zamandan beri, her ramazan, taassubun bir hindi gibi kabardığı ve cehaletin bir papağan gibi nutka geldiği mühmel ve garip tünekler halini alır ve bunların etrafında toplananlar doluya tutulmuş tavukları andırır. Filvaki vaizin o haşin belagati sert ve sıkı bir dolu sağanağından farksızdır, öyle ki, bunun tesiri altında, velev bir saat bunalan ruhlar uzun bir zaman için hurdahaş olup kalırlar; artık bütün bir ay, belki bütün bir sene hatta ihtimal ki bademelömr bunların yegâne nasibi kin, gayz, yeis ve nevmidîdir, zira vaizin talakatı bunlara hayatı zehretmiştir. Bıyıklarını tıraş eden delikanlıdan, ince çorapla dolaşan genç kızdan, musikiye ve tiyatroya kadar asri hayatın ne kadar temâsili varsa hepsini birer cehennem alameti halinde göstermiştir; her nevi şevk ve süruru haram ve yeis ve tehevvürü bilakayd u şart helal kılmıştır; bir kelimede bütün cihanı onların gözüne zindan etmiştir. (Y.K. "Vaizlerin Vazifesi", nr. 9377, 1923).

cümleleri ile dini anlatma konusunda bir önder olarak görülen vaizlerin, vazifelerini layıkıyla yapmamalarının toplumda sebep olduğu içler acısı yıkımlara dikkat çeker. Şeriye Vekaletinin bu yıl, her şeyden evvel vaizler meselesiyle ilgilenmesi gerektiğini savunur. Vaizlerin kullandığı üslubun çirkinliğini bizzat şahit olduğu örneklerle gözler önüne serer. Bu durumun sebep olduğu tüm olumsuzlukları ve nasıl düzeltileceğine dair önerilerini sıralayarak yazısını sonlandırır.

8 Haziran 1923 tarihli "Ahlak ve Terbiye" başlıklı yazısına Yakup Kadri, memleketteki insanların ahlakının yozlaştığına dair şikayet ve hoşnutsuzluk seslerinin yükseldiğini söyleyerek başlar. Biri ahlak, diğeri terbiye meselesiyle ilgili olan iki müşahedeyi örnek olarak gösterir. Özellikle İstanbul'da, İstanbul Türk âleminde ahlak ve terbiyenin büyük bir buhran geçirdiğini belirtir. Eski terbiye esaslarının, eski ahlak prensiplerinin yıkıldığını ve bunların yerine henüz yenilerinin koyulmadığını söyler. Bu buhranın sebebinin Avrupalılık cereyanının bir neticesi olarak görenlerin var olduğundan bahseder. Fakat Avrupa'yı yakından tanıyanların oradaki ahlak ve terbiye anlayışının bizdeki bozulmanın sebebi olmadığını gayet iyi bileceğini belirtir. Memleketimizde görülen ahlaki ve terbiyevi buhranın birçok sebebi olduğunu vurgular.

> *"Bu esbap ve avamilin içinde iktisadi ve siyasi olanlar da vardır, nitekim, bizde terbiye ve ahlakın yegâne ocağı olan eski Türk ailesinin hemen hemen tamamıyla ortadan kalkışı en ziyade iktisadi buhranlara atfedilebilir. Aşağı yukarı otuz kırk seneden beri, ana baba vesayetinden azade, kendi başına yetişen bir nesil kâh Şarktan, kâh Garptan gelen tesiratlara tâbi; kâh kendi arzu ve heveslerine göre; kâh her türlü usul ve intihaptan muarra karmakarışık kıraatların nüfuzu altında manevi bir perişanlık içinde yaşıyor. Bundan başka on beş seneden beri, yekdiğerini takip eden siyasi inkılaplar Türk hayat-ı ictimaiyesinde istikrar namına hiçbir şey bırakmamıştır. Mütemadi sarsıntılar, mütemadi felaketler, mütemadi muharebeler ve muhaceretler vücutlar gibi ruhları da kökünden koparmış ve her tedbiri alt üst eden bir şevreşkin içine atmıştır. Herkesi günü gününe yaşamaya mecbur eden bu fuzuli hayatta bu avarelik ve bu derbederlik arasında sabit ve muayyen bir takım ahlak prensiplerinin tutunabileceğine ihtimal vermek mümkün değildir. Bunun için evvela, siyasi içtimai ve iktisadi hayatımızın durulup intizamına girmesine intizar etmek lazım geliyor.* (Y.K. "Ahlak ve Terbiye", nr. 9420, 1923).

diyerek hem bu buhranın sebeplerini açıklar hem de çözüm önerileri sunarak yazısına son verir.

Yakup Kadri'nin 9 Haziran 1923 tarihli "Ahlak ve Terbiyeye Dair" başlıklı yazısı, bir önceki yazısının devamı niteliğinde olup bu konuda kaleme aldığı son yazısıdır. Bu yazıda yazar, ahlak ve terbiyenin bozulmasının sebeplerini sıralamaya devam ederken bu ahlaksızlığın önüne zabıta ile geçmenin de imkânı olmadığını vurgular. Yaşanan inkılap devrinin etraftaki her şeyi hızla değiştirdiğini, bir çok müessesenin yıkıldığını ve yerlerine yenilerinin geldiğini söyler. bu inkılabın sadece dışta değil insanların içinde de olduğundan bahseder. Dünkü neslin bugünkü nesilden daha faziletli, daha terbiyeli olduğuna ihtimal vermediğinin altını çizer. İkinci Abdülhamit devrindeki fezahatları ve rezaletleri hatırlatır. O zamanlar her şeyin kapalı ve gizli yapıldığını, Cumhuriyet'e giden bu yeni süreçte ise bunun

aksine bütün iyiliklerin olduğu gibi fenalıkların da meydanda olduğundan bahseder. Memleketin maddeten olduğu gibi manen de büyük bir temizlenmeye uğradığını, Bizans yadigarı olan birçok müessesenin yanında Bizans ahlakının da yıkıldığını söyler. Bunların yerine belirli bir takım ahlak ilke ve prensiplerinin henüz doğmadığından bahseder. "Dünkü neslin terbiyesi ve ahlakı bozuktu. Bugünkü neslin ise hiç ahlak ve terbiyesi yoktur. Yani ne ahlaksızdır, ne de ahlaklıdır. Adeta bütün ruhlar arafta gibidir. Günah ile sevap, hayır ile şer ortasında, muallakta duruyor." (Y.K. "Ahlak ve Terbiyeye Dair", nr. 9421, 1923) diyerek yazısına devam eder. Bugünkü nesle cennetin yolunu kimin göstereceğini, iyilik, güzellik ve doğruluk bahçesinin kapısını hangi elin açacağını sorgular. Millî ve siyasi hayatında kurtuluşa eren bu milletin manevi ve ahlaki hayatında da kendisini kurtaracak elleri beklediğinin altını çizer. Bu elin millete sanat ve şiir sahasından uzanacağını belirtir.

> *Kahramanlar vazifelerini ikmal edip silahlarını fethedilmiş kalelerin duvarlarına astılar. Şimdi vatan, güzellik ve iyilik mebdei olan evlatlarını iş başına davet ediyor memleketin toprakları gibi, milletin ruhu da işlenmemiş, sürülmemiş ve ekilmemiş bir haldedir. Lazım gelir ki, köylü sapanını tarlasına sapladığı anda şiir ve sanat erbabı da dimağları ve kalpleri sürmeye başlasın, bu topraklar ne kadar münbitse, bu dimağlar ve bu kalpler de o kadar feyizlidir, elverir ki, iyi işlensin ve saçılacak tohum kuvvetli olsun.* (Y.K. "Ahlak ve Terbiyeye Dair", nr. 9421, 1923)

cümleleriyle yazısına devam eder. Fakat memleketteki fikir ve kalem erbabının çoğunlukla ekmekten ziyade biçmek taraftarı olduğundan yakınır. Bunların hayatı ve olayları hep arkadan takip etmesini ve asla öne geçme günün göstermemelerini eleştirir. Milletin manevi kuvvetlerinin, manevi kabiliyetlerinin, memleketin maddi kuvvetlerinin ve tabii kabiliyetlerinin boş yere akıp gittiğinden ve bunlardan istifade etmenin kimsenin aklına gelmemesinden yakınır. Toza ve toprağa bulanmış külçeden o temiz ve kıymetli cevheri çıkarmanın yolunun bir gün mutlaka bulunacağını söyler ve manevi hazinelerin açığa çıkacağının altını çizerek yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri *İkdam* gazetesinin 1923 tarihli nüshalarında ahlak ve din üzerine görüşlerine sıklıkla yer verir. Bu konudaki yazıların yoğunluğundan anlaşılmaktadır ki Yakup Kadri Bey büyük değişimlerin yaşandığı dönemde sosyal hayata doğrudan etki eden meselelere dikkat çekmek ister. Cumhuriyet'e giden bu yeni süreçte, henüz büyük devrimler gerçekleşmemişken yazar, dini meselelerin bile denetlenebileceği bir sistem önerir. Cumhuriyet'in ilanıyla gelecek yeni rejimin nasıl işleyeceğinin işaretlerini verir. Yazarın toplumsal hayatın işleyişinde büyük etkisi olan bu konular hakkındaki tespitlerinin, yaptığı

eleştirilerin, sunduğu önerilerin millet ve memleketin ilerlemesi açısından önemi fark edilir. Bu konularda söz sahibi olan tüm kurumlarda ve şahıslarda gördüğü olumlu adımları takdir ettiği, gördüğü eksiklikleri de ortaya çıkarmaktan çekinmediği görülür. Bu konulardaki olumlu ve olumsuz tüm gelişmelerden haberdar olduğu anlaşılır. Ele aldığı diğer meseleler gibi bu meselelerde de millî menfaati düşünerek hareket edilmesi gerektiğini, kendisinin de tek derdinin millet ve memleketinin hayrı olduğunu gözler önüne serer.

2.6. Edebiyat ve Sanat

Yakup Kadri'nin *İkdam* gazetesinin 1923 tarihli nüshalarında yazdığı yazılarda üzerinde durduğu konulardan biri de edebiyat ve sanat ile ilgili konulardır. Edebiyata, sanata ve sanatçıya önem veren, bu alanlardaki gelişmeleri yakından takip eden, ülkenin de bu alanlarda daha ileriye gitmesi için uğraşan bir sanatçı oluşu zaten bu meselelere değinmesini kaçınılmaz kılar. Ülkenin geçtiği bu yeni sürecin bu alanlarda da olumlu etkiler yapması gerektiğine inanır. Zira yazar, edebiyat ve sanat alanında geri kalan bir toplumun hiçbir alanda önemli bir başarı yakalayamayacağını düşünür.

Yakup Kadri'nin 1923'te, Cumhuriyet'e giden süreçte edebiyat ve sanat üzerine yazdığı ilk yazısı 5 Ocak 1923 tarihli "Sanat ve Bizde Sanat" başlığını taşır. Yazarın yazısında hayatta karşılaşılan hakikatlerin çirkinliğinden bahsettiği, bu hakikatlere bir sanatçının gözüyle bakıldığında, bu gerçeklerin bir sanat eserine dönüştüğünde nasıl güzelleştiğini anlattığı görülür.

> *Bunun içindir ki, bir vakanın ehemmiyetini veya bir şahsın güzelliğini o vakayı hazırlayanlardan ve o şahsın kendisinden ziyade bunları uzaktan seyredenlere sormalıdır. Napolyon Bonapart'ın muasırı olan "Chateabriand"ın eserlerinde bu harikulade kahramanın siması alelade bir ordu kumandanının simasından farklı değildir, fakat bu simaya bir de "Victor Hugo"nun adesesinden bakılınca heybet ve azametinden gözlerimiz kamaşır ve tüylerimiz ürperir. Bu harp ilahı belki hakikatte "Chateabriand"ın görüp anlattığı gibi bir adamdı fakat onu "Victor Hugo"nun gözüyle görmek ve öyle anlamak daha iyidir, çünkü bu romantik şairin muhayyelesinde mefkurevi bir güzellik iktisap eder. O çehreden duyacağımız heyecan daha derin ve hususuyla daha asildir. Dünyada böyle ne kadar simalar, ne kadar vakalar vardır ki şiir ve hayalin elinde, bedihat-ı beşeriyet için ezeli haz ve heyecan menbaı haline girmişlerdir.* (Y.K. "Sanat ve Bizde Sanat", nr. 9269, 1923)

diyerek Batıdaki sanatçıların çirkin olan hakikatleri bir sanat eseri haline getirip nasıl güzelleştirdiğinden bahseder. "Zira, sanat perisinin elindeki asa, neye, kime ve nereye dokunsa bir çamurdan bir iksir, bir caniden bir kahraman ve bir şureden bir bahçe çıkarır.

Hayata ve insaniyete en yüksek manasını veren bu asadır." (Y.K. "Sanat ve Bizde Sanat", nr. 9269, 1923) diyerek sanatın o büyülü gücüne dikkati çeker. Yazısının devamında görülür ki Yakup Kadri, şiir ve sanat alanlarında çok büyük harikalar yaratan Türk dehasının eski gücünü kaybettiğinin altını çizer. Özellikle İstiklal Mücadelesi için yazılan manzum ve mensur eserlerin, çizilen resimlerin bir hayal kırıklığı yarattığına değinir.

> *Geçen gün bir kitapçı camekanının içinde sıra sıra asılmış uçuk ve vahşi boyalı resimlere bakarken Türk zaferinin ve Türk kahramanlarının, bu kâğıtlar üzerinde düçar oldukları akıbete, derinden derine ah etmeden kendimi alamadım. Bütün bunlar sanki düşman parasıyla Türk milletinin bütün güzel, yüksek ve muhteşem taraflarını terzil için yaptırılmış karikatürlerdi.* (Y.K. "Sanat ve Bizde Sanat", nr. 9269, 1923)

cümleleriyle bu konudaki hayal kırıklığını gözler önüne serer.

> *Yapmasını ve söylemesini bilmiyorsak, bari hiçbir şeyine dokunmayalım, bari hiçbir şey söylemeyelim. Hakikati olduğu halde ve olduğu gibi bırakalım. Kahramanlarımız kendi derileri içinde kalsınlar. Vakalar bizim tefsir ve teşrihlerimize uğramaksızın kendi kendilerine tekevvün ve tahaddüs edip gitsinler. Zira, gerek o kahramanların, gerek bu vakaların şan ve şerefi, güzelliği ve asaleti için, mutlaka şairlerimizin susmasına ve ressamlarımızın durmasına şiddetle lüzum vardır!* (Y.K. "Sanat ve Bizde Sanat", nr. 9269, 1923)

cümleleriyle yazısını sonlandırırken sanatı olması gerektiği şekliyle icra etmeyen sanatçıları ağır bir şekilde eleştirmekten çekinmediği görülür.

Yakup Kadri'nin edebiyat ve sanat üzerine yazdığı ikinci yazısı 8 Ocak 1923 tarihli "İstiklal Marşı"dır. Yazısına birkaç sene evvel Mehmet Akif'in yazdığı bir şiirin Büyük Millet Meclisi tarafından İstiklal Marşı olarak kabul edildiğini söyleyerek başlar. Akif'in şiirinin yüksek bir sanat eseri olduğunu kabul eder. Fakat güzel bir şiir ile iyi bir marş arasındaki münasebetin çok hafif olduğunu bilenler tarafından meclisin vatani bir heyecana kapılarak verdiği bu kararın tereddütle karşılanacağını belirtir.

> *Esasen marş demek musiki demektir, beste ve ahenk demektir, bu bestenin ihtiva veya ifade edeceği sözler o kadar beliğ ve bedii olmayabilir, elverir ki, bizi samiamız vasıtasıyla alıp sürükleyen hava kutlu olsun. Bugünki günde dünya yüzündeki bütün millî marşların en güzeli olan "Marseyez"in güftesi alelade bir asker türküsüdür; bundan, bestesiz inşad edildiği zaman hiçbir zevk almak mümkün değildir; fakat vakta ki hep bir ağızdan teganni edilir veyahut bir muzikada çalınır o zaman bundan kudreti meydana çıkar.* (Y.K. "İstiklal Marşı", nr. 9272, 1923)

cümleleriyle dikkati çekmek istediği noktalara vurgu yapar.

Ben, birçok kereler Mehmet Akif Bey'in şiirini inşad edilirken dinledim; hatta bir defasında Hamdullah Suphi Bey en coşkulu sesiyle onu bana okumuştu. Fakat, günün birinde, beş on Anadolu neferinin hep bir ağızdan teganni ettiği bir sefer ve gurbet türküsü bana bu şiirin verdiği heyecanın yüz kat daha fazlasını verdi. İddia edemem ki bu türkü o şiirden – edebiyatça- daha yüksek idi; lakin hiç şüphesiz halkın dehasından ve gönlünden gelen bir ses olmak itibariyle daha müennerdi. (Y.K. "İstiklal Marşı", nr. 9272, 1923)

cümleleri güzel ve etkileyici bir marş ile sanat değeri yüksek bir şiirin arasında ne gibi farklar olduğunun altını çizer. Eğer bir millî marş seçilecekse bunu seçme hakkının istiklal için dövüşen, istiklal yolunda kan döken askere verilebileceğinden bahseder.

Zira bu marşı herkesten evvel ve herkesten ziyade o, taganni edecektir. Bundaki ahenk herkesten evvel ve herkesten ziyade onun asabına işleyecek, onun kalbini heyecana getirecek, onun ruhuna kabarmış sel coşkunluğunu verecektir. (Y.K. "İstiklal Marşı", nr. 9272, 1923)

cümleleriyle görüşünü destekler. "Efendiler, "İstiklal Marşı"nın güftesini de bestesini de Anadolu köylüsüne bırakalım. O bizden, daha iyi biliyor daha iyi söylüyor." (Y.K. "İstiklal Marşı", nr. 9272, 1923) diyerek yazısını sonlandırır.

9 Ocak 1923 tarihli "Zafer Abidesi ve Sanatkârlarımız" yazısı yazarın edebiyat ve sanat konularında yazılmış üçüncü yazısıdır. Yakup Kadri bu yazısında Türk sanatkârlarından milletin başından geçen bu büyük zaferi temsil edecek bir zafer abidesi yapılması istendiğinden bahseder. Fakat yazara göre, temsil gücü yüksek bir abide yapabilmek için sanatçıların da geçmişte bu zafer uğruna mücadele etmeleri gerektiğini belirtir.

Zira bir zafer abidesi ibda etmek zaferin kendisini istihsal eylemekten daha güçtür. Böyle bir işe başlamadan evvel, sanatkârın ruhunda, bir gazinin celali ile bir şehidin melali birbirine karışmalıdır. Halbuki bizim sanatkârlarımız ne şehitlerle, ne de gazilerle beraber idiler ve millî zaferimizin günleri nerededir? Hiçbiri bilmiyor. (Y.K. "Zafer Abidesi ve Sanatkârlarımız", nr. 9273, 1923)

cümleleriyle bu acı gerçeği gözler önüne serer.

Harp sahalarından uzak kalan ve zaferi ancak İstanbul sokaklarındaki nümayişlerde öğrenen sanatkârlarımız, zafer abidesini yaparken büyük müşkülata düşeceklerdir ve ister istemez Avrupa şehirlerindeki "zafer abide"lerinden birini taklit etmeye mecbur olacaklardır. Vakıa sanatta taklit, ticarette ihtikar kadar mezmum bir şey değildir fakat, son Türk zaferi namına dikilecek abidenin o zafer gibi hususi bir "karakter"i olmak lazım geleceği de gayr-ı kabil-i ihmal bir zarurettir. Eğer bu abide temsil edeceği o büyük "hadise" derecesinde bir şaheser olmayacaksa, bari bu hususi "karakter"i haiz bulunsun ve biraz evvel söylediğimiz gibi hiç

değilse, "ilham" itibarıyla samimi olsun. (Y.K. "Zafer Abidesi ve Sanatkârlarımız", nr. 9273, 1923)

cümleleriyle sanatçılarımızın böyle bir eseri ancak taklit ederek oluşturabileceği gerçeğine vurgu yapar. En azından ilhamının samimi olması gerektiğini belirterek sanatçılarımıza, hiç değilse bu samimiyeti temin etmeye çalışmaları önerisiyle yazısını sonlandırır.

29 Mart 1923 tarihli "Sara Bernar" başlıklı yazısı yazarın bahsedilen konularda kaleme aldığı dördüncü yazısıdır. Yakup Kadri Bey'in, bu yazısını Fransız tiyatro oyuncusu Sarah Bernhardt'ın 26 Mart 1923 tarihinde ölüm haberi üzerine yazdığı anlaşılır.

Onu, bundan on sene evvel "L'aiglon" rolünde görmüştüm: Narin bir delikanlı idi; onu daha yakın bir zamanda "La Tosca" rolünde görmüştüm: Şeyda bir maşuka idi. Onu birçok kereler "La Dame aux Camélias"ta gördüm: Şuh ve zarif, çılgın ve hafif bir fahişe idi. Ne vakit bir ihtiyar kadın oldu? Bunu hiç kimse hatırlayamaz; çünkü Sara Nar hiçbir an sahneden çekilmedi, elli seneden beri sahnededir. Elli seneden beri hep narin delikanlıların, şeyda maşukaların, şuh ve çılgın fahişelerin derisinin içinde yaşadı; kalıptan kalıba giren bir ruh gibi... Nihayet ölümün kalıbı içine girdi; belki bu da bir roldür! Ya Rabbim, emret ki bu da bir rol olsun. (Y.K. "Sara Bernar, nr. 9352, 1923)

cümleleri yazarın bu sanatçıya duyduğu sevgi ve hayranlığı ve aynı zamanda ölümünden duyduğu üzüntüyü gözler önüne serer.

Yakup Kadri Bey'in 28 Nisan 1923 tarihli "Yine Bir Sinema Geçidi" başlıklı yazısı Halide Edip'in "Ateşten Gömlek" romanının sinemaya çekildiğinden bahseder. İstanbul halkının beş altı gündür perdede bu filmi izlediğini ve millî mücadelenin bütün safhalarını bu vesileyle gördüğünü anlatır.

Orada bir taraftan İstanbul sokaklarında resmî geçit yapan İtilaf orduları; nümayişçi Rum palikaryaları, Galata meyhanelerinde kokonalarla hora tepen efzunlar; diğer taraftan nereye sineceğini bilemeyen mahcup ve meyus Türkceğizler; köprüden yürürken bir hakarete maruz kalmaktan korkup bir kenara çekilen ve apoletlerini sökmek ıztırarında kalan genç Türk zabitleri; husumetkâr bir kalabalık içinde şaşkın şaşkın dolaşan kolsuz ve bacaksız Anadolu neferleri; şehrin ücra mahlelerinde çırılçıplak titreşen yetimler; ağyare avuç açan dullar; pencerelerinin kafesleri arkasında her an bir tehlike bekleyen ihtiyar kadın başları var. Orada, genç kadınların boyunlarına boyunduruk geçirip çift süren avare köylüler; Yunan askerlerinin dipçik darbeleri altında ezilen küçücük çocuklar; taraf taraf baskına uğrayan aileler var. Orada İzmir ve Aydın mezaliminin müheyyec levhaları; Sultan Ahmet mitingi; Anadolu'ya geçen ilk mücahit kafilelerinin perişanlıkları var. Hülasa bu perdede, son dört senelik millî hailenin ne kadar elim safhaları varsa, alevden birer tasvir halinde gözümüz önünden geçiyor

ve kalbimiz tıpkı o günlerdeki gibi çarpmaya başlıyor ve gözlerimiz tıpkı o günlerdeki gibi yaşlarla doluyor. (Y.K. "Yine Bir Sinema Geçidi" nr. 9381, 1923)

cümleleri filmin dört sene süren Millî Mücadele dönemini tüm gerçekliğiyle ve her yönüyle gözler önüne serdiğini anlatır ve bu film sayesinde halk o günlerdeki heyecan ve coşkuyu yeniden hisseder. Yakup Kadri Bey, bu cümleleri sarf ederken üzerinden bir yıl geçmemesine rağmen o günlerin kendilerine ne kadar uzak geldiğinden yakınır ve bu duruma ne kadar şaşırdığını söylediği bir arkadaşının kendisine cevabıyla sarsılır:

- Bunda şaşılacak ne var! Çünkü o büyük günlerden artık hiç bahsetmiyoruz. Gazetelerimizi dolduran şu yazılara, kitapçı camekanlarında serilen şu kitaplara baksana, bunların hangi birinde o günlere dair bir tek kelime var? Millî Mücahede dediğimiz muazzam vakayı fiil adamları yaptılar, bunun hatırasını temdit etmek vazifesi de fikir ve sanat adamlarına düşerdi. Halbuki bu hususta ne bir kalem, ne bir fırça işledi, ne de bir ses duyuldu! (Y.K. "Yine Bir Sinema Geçidi" nr. 9381, 1923)

cevabı yazarı acı gerçekle baş başa bırakır. Memleketteki fikir ve sanat adamlarının bu konuda üzerlerine düşen vazifeyi yerine getirmemeleri eleştirilir. Fransız edebiyatından ve sanatçılarından örnekler vererek:

Bir millette acı veya tatlı herhangi bir hatırayı devam ettirenler ve onu her dem taze ve kavi tutanlar o milletin sanat ve edebiyat erbabıdır, bu itibar ile edebiyat adeta milletin hafızası gibidir. Millî vicdan kendi sergüzeştini onun vasıtasıyla hatırlar, hisseder. Aksi takdirde kendi haline bırakılacak olursa, bizdeki gibi yaşanılan anın tesiratından başka bir şeye tâbi olmaz, bugün mihnet günü ise ağlar, meserret günü ise güler. Hiçbir duygusu daimi değildir. (Y.K. "Yine Bir Sinema Geçidi" nr. 9381, 1923)

cümleleriyle yazısına devam eder ve sanat ve edebiyatın böyle zamanlardaki ehemmiyetini vurgular.

Yakup Kadri Bey'in 1 Mayıs 1923 tarihli yazısı "Divan Yolunda Bir Köşe" başlığıyla neşredilir. Muharrir bu yazısında Çemberlitaş'ta bir köşe başında gördüğü bir levhanın kendisini bir resim sergisine davet ettiğini, köşeyi döndüğünde kendisini bayraklarla ışıklarla süslü bir serbest resim atölyesinin karşıladığını anlatır. Bu atölye Ressam Ruhi Bey'e aittir. Atölyeyi gezerken, oradaki ressamların eserlerini incelerken bu sanatçılardaki sanat aşkının onlara nasıl güzel şeyler yaptırdığını gözler önüne serer.

Genç arkadaşları da şimdiden onun kadar, sanatkâr hayatının bütün meraretlerini göze almış ve gençliklerini bu güzel mefkure yolunda heder etmeye karar vermiş görünüyorlar. Bunlardan

İhsan Bey isminde bir yeni ressam var ki buraya eline geçen parayı dökmüştür. Haddizatında bir depo olan binayı ziyadar, temiz ve düzgün bir atelye haline koydurmuştur. Kim bilir, belki günün birinde, bu küçücük atelye, bizim sanayi-i nefise tarihimizde bir mühim merhale olacaktır. (Y.K. "Divan Yolunda Bir Köşe", nr. 9384, 1923)

sözleriyle yazısını sonlandırır.

Yazarın *İkdam* gazetesindeki 17 Mayıs 1923 tarihli yazısı "Yeni Bir Kitap Münasebetiyle" başlığını taşır. Yazarın bu yazısını gazeteci ve eski Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Millî Şurası başkanı Mehmed Emin Resulzade'nin "Azerbaycan Cumhuriyeti" ünvanıyla neşrettiği kitabından bahsetmek için kaleme aldığı anlaşılır. Eserin basılalı ve dağılalı bir ayı geçtiğini ve matbuatımızda henüz lazım gelen aksi uyandırmadığını söyler. Bunun sebebinin ülkenin o dönemde yaşadığı mücadelenin zorluğu olduğunu ve bu nedenle eserin ülkede gereken aksi uyandırmadığını şu cümleleriyle destekler:

Bundan başka 'büyük Türkiye' halkı, nefes nefese ve şerha şerha çıktığı şu son amansız can kavgasında görmüş ve hissetmiştir ki, her millet kendi çarmıhını kendi taşıyan ve zaaf ve tehlike anından tamamıyla kendi başına bırakılan yalnız ve mütecerrit bir camiadır, içtimai ve tarihi kanunlara nazaran, bir millet efradını bir felaket anında hep bir araya toplayan sevaik ve avamil, bu milletin efradı gibi ırki ve dini revabıtla birbirine merbut olması lazım gelen camialar arasında da aynı infak ve tesanüdü tevlit edemiyor. Harb-i umumi birçok hakikatler meyanında bize şunu da öğretmiştir ki, milletler arasındaki ittihadı temin etmek için yalnız kan ve mezhep alakaları kâfi gelmiyor ve her ittifak müşterek menfaatler üzerine teessüs ediyor. (Y.K. "Yeni Bir Kitap Münasebetiyle", nr. 9400, 1923)

cümleleriyle aynı ırktan olmanın yaşanan bir zorlukta bir araya gelmeyi kolaylaştırmayacağının sebeplerinin altını çizer. Resulzade Mehmed Efendi'nin Türkiye'den beklentisinin neden karşılanmadığını örnekler vererek gözler önüne serer.

Türkiye'nin kendinden küçük diğer Türk kardeşlerine asıl hizmetini tarihte misli görülmeyen son gazasıyla yaptığını söyler. Bu sayede sadece kendini kurtarmakla kalmadığını, komşu ve kardeşlerine de istiklal yolunda öncülük ettiğini belirtir. Bu nedenle Resulzade Mehmet Emin Bey'in kitabının son satırlarında öne sürdüğü temenniyi ülkenin çoktan gerçekleştirdiğini vurgulayarak yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri'nin 29 Mayıs 1923 tarihli "Loti'nin Son Günleri" başlıklı yazısı yazarın ilgili tarih aralığında sanat ve edebiyat konulu son yazısıdır. Bu yazıda yazar, Fransa basınından gelen haberlerden Loti'nin son günlerini yaşadığının anlaşılmasını konu alır.

İstanbul âşığı olan Loti'nin hastalığından, eserlerinden ve Türklere olan sevgisinden bahsederken Türklerin de onu anlattığı ve gezdiği diğer ülke milletlerinden daha çok sevdiğini ve benimsediğini belirtir. Bunların sebeplerini sıralar:

> *Eğer İstanbul'u sevdiyse, eğer Eyüp mezarlığı ona dünyanın bütün bahçelerinden daha munis ve daha ruhefsa geldiyse, eğer Bebek kabristanında yavuklusunu bekleyen bir çoban gibi şen ve şatır dolaştıysa, bu, İslam çerçevesinde ölüm çehresinin, hakikaten bir "tatlı dost" yüzü kadar munis ve müşfik görünüşündendir.* (Y.K. "Loti'nin Son Günleri", nr. 9410, 1923)

cümleleri Loti'nin bu sevgisinin altında yatan sebepleri gözler önüne serer. Loti'nin bizim ülkemiz kadar başka pek çok ülkeden de bahsettiğini fakat bu milletlerin hiçbirinin onu bizim kadar benimsemediğini söyler. Loti'nin herkes tarafından daima "Türk dostu" olarak anıldığının altını çizer. Bunun sebebini bize dair yazdığı eserlerin en güzel eserleri olmasına değil, bize dair yazarken başka bir adam olmasına bağlar. "O hasta ve muhteliç mizacını bir tarafa bırakmıştır. Bütün mevcudiyetine ermiş kimselere mahsus ilahi bir sükûn gelmiştir ve bu sükûn içinde bizim işitebileceğimiz ses yalnız kalbinin darbanıdır, müşfik, reşit ve kamil bir kalbin muttarit darbanıdır." (Y.K. "Loti'nin Son Günleri", nr. 9410, 1923) cümleleriyle İstanbul sevgisinin onu bambaşka bir insana dönüştürdüğünü ve sakinleştirdiğini vurgulayarak yazısını sonlandırır.

Yakup Kadri'nin *İkdam* gazetesinin 1923 yılı 1 Ocak-31 Temmuz tarihleri arasındaki sayılarında edebiyat ve sanat ile ilgili konuları ele aldığı ve incelemeye konu olan yazılarının sayısı sekizdir. Bu yazılarda yazar kendisini de yakından ilgilendiren pek çok meseleye değinir. Hem Türk edebiyatı ve sanatından hem Batı edebiyatı ve sanatından bahseder. Yazarın bu konudaki bilgi, görüş ve düşüncelerinin önemi ve bu yelpazenin genişliği fark edilir. Türk edebiyatı ve sanatını milletin ilerlemesi noktasında çok önemli bir yerde gördüğü ve bu anlamda edebiyat, fikir ve sanat adamlarının çok kilit noktalarda bulunduğunu düşündüğü anlaşılır. Bu alanlarda gördüğü olumlu yönleri takdir ettiği, gördüğü eksiklikleri de eleştirmekten çekinmediği görülür. Cumhuriyet'e giden bu süreçte sanat ve edebiyata çok daha fazla önem verilmesinin milleti daha ileri seviyelere götüreceğini vurgular. Yazarın bu alanlarda sunduğu önerilerin de millet ve memleket açısından önemi fark edilir. Ancak bir edebiyatçı olan Yakup Kadri Bey'in *İkdam* gazetesinin 1923 tarihli nüshalarında incelemeye konu olan yaklaşık yüz elli yazı içerisinde sadece sekiz yazısının edebiyat ve sanatla ilgili olması, sanatçının bu yeni dönemde –biraz da gazetenin siyasi ve toplumsal meselerin tartışılmasına daha müsait bir tür olması sebebiyle- edebiyattan kısmen uzaklaştığını hissettirir. Fakat yine de yazarın bu alanda yazmaktan tamamen vazgeçmediği görülür.

2.7. Eğitime Dair

Yakup Kadri'nin *İkdam* gazetesinin 1923 senesi 1 Ocak-31 Temmuz tarihleri arasındaki sayılarında eğitim ile ilgili meseleleri ele aldığı ve incelemeye konu olan yazılarının sayısı yedidir. Bu konuyu ele alması ve eksik gördüğü veya takdir ettiği noktaları öne çıkarmasından anlaşılır ki Yakup Kadri Bey için eğitim memleketin en önemli meselelerindendir. Zira eğitim bir ülkenin en temel yapı taşlarındandır ve eğitimdeki aksamalar ülkenin ilerlemesindeki en önemli engeldir. Eğer eğitim ve öğretimle ilgili meseleler hızlı bir şekilde ve tüm ülkenin hayrına olacak biçimde düzenlenir ve var olan aksaklıklar giderilirse ülkede baş gösteren sıkıntıların da önünü kesmek çok daha kolay olacaktır.

Yakup Kadri'nin 1923'te, Cumhuriyet'e giden süreçte eğitim konulu ilk yazısı 13 Ocak 1923 tarihli "Telif ve Tercüme Encümeninin Vazifesi"dir. Yakup Kadri Bey yazısında, o dönemde maarif vekaletine bağlı olan bu encümenin başına Ziya Gökalp'in getirildiğinden ve diğer üyelerinin de seçkin kimseler olduğundan bahseder. Fakat dönemin matbuat ve neşriyat alanlarındaki sıkıntısından dolayı pek bir ilerleme kaydedemediğinden dem vurur. Bu durumun bir süre daha böyle ilerleyeceğinden yakınır. Yazısının devamında bu encümene düşen üç önemli görevi şu şekilde açıklar:

> *Binaenaleyh, "telif ve tercüme" komisyonunun ilk işi faaliyetinin maddi kısmını teshil edecek vesait-i azamı bir mukayesede temin etmek olmalıdır. İstanbul'dan bazı matbaalar bütün mürettipleri ve bütün levazımıyla Ankara'ya nakledilmeli ve doğrudan doğruya maarif vekaletinin emrine verilmelidir. "Telif ve Tercüme" komisyonunun ikinci işi, kendisine muayyen ve kâfi miktarda tahsisat temin eylemek ve bu suretle bastıracağı kitapları risaleleri en ucuz fiyatlarla hatta bazen de meccanen dağıtmaktır. "Telif ve Tercüme" encümeninin üçüncü vazifesi teliften ziyade tercümeye ehemmiyet vermek olmalıdır. Zira, geçirdiğimiz fikrî devrin bir ibda devri olmaktan ziyade bir tahsil ve tehzip devri olduğuna hiç şüphe yoktur.* (Y.K. "Telif ve Tercüme Encümeninin Vazifesi, nr. 9277, 1923)

Yakup Kadri'ye göre sadece kitapların tercüme edilip çoğaltılması da ülkenin ilim ve irfan noktasındaki ilerlemesine yeterli derecede etki etmez. Zira birçok kişinin geçimini zor sağladığı günlerde kitaplara para veremeyeceğini gözler önüne serer. Gerekirse çoğaltılan kitapların bedava dağıtılması gerektiğini savunur. Bugünkü Batı ilminin ve edebiyatının iki asır süren tefsir ve tercüme devresinden sonra ilerleme kaydettiğinden bahseder. Avrupalıların Klasik adını verdikleri bütün bu eserleri bir an önce dilimize nakletmemiz ve üzerinde incelemeler ve araştırmalar yapmamızın çok elzem olduğunu belirtir. Yazısını:

Çünkü hangi diyarda ve hangi millette olursa olsun ilim ve marifet binası ancak bu esaslar üzerinde kurulabilir ve bütün insani dehalar ancak bu yegâne nur içinde neşv ü nema bulur. Aksi takdirde aramızdan yetişecek bütün Hüda-yi Sabit kabiliyetlerin hiçbir meyve vermeden kuruyup gittiklerini müşahede edeceğiz ve hazine-i irfanımızı tabir-i amiyanesiyle 'dipsiz bir kile'ye çevirmiş olacağız, onu, ne kadar gayret edersek edelim bir türlü dolduramayacağız. (Y.K. "Telif ve Tercüme Encümeninin Vazifesi, nr. 9277, 1923)

diyerek sonlandırır. Ve ilim ve irfan yolundaki ilerlemenin memleketin bütün yollarını refaha ve feraha çıkaracağını gözler önüne serer.

Yakup Kadri'nin eğitim merkezli ikinci yazısı 27 Ocak 1923 tarihli "Sanayi-i Nefise Mektebini Kaldırıyorlar*"* başlığı altında neşredilir. Daha yazının başlığından bile yazarın dönemin güzel sanatlar okulunun kaldırılmasından duyduğu büyük şaşkınlık ve derin üzüntü anlaşılır. İstanbul'daki maarif işlerinin büyük bir karışıklık içinde olduğundan, başında bulunanların iyi niyetinden emin olunmasa maarife indirilen bazı darbelerin kasıtlı zannedileceğinden yakınır. İstanbul'un hükümet merkezi özelliğini kaybetmesinin irfan merkezi olma özelliğini de etkileyeceğini belirtse de, "Buradaki maarif müessesatı, yeni merkez-i hükümete nakilleri esnasında, kuvvet ve ehemmiyetlerinden hiçbir şey kaybetmemeli ve bu nakil ameliyyesi hiçbir sarsıntıya meydan vermeden vuku bulmalıdır." (Y.K. "Sanayi-i Nefise Mektebini Kaldırıyorlar*"* nr. 9291, 1923) diyerek eğitim ve irfan işleri yönünden İstanbul'un gücünü kaybetmemesi gerektiğini vurgular. Bu konularda atılan yanlış bir adımın da geriye alınmasının oldukça güç olduğunu da örneklerle açıklar.

'Kız ve Erkek Sanayi-i Nefise Mektepleri' memleketimizin yegâne asri müesseselerinden biridir ve tesis ettiği günden beri, birçok gayur ve kâr-âşina ellerde; mütemadiyen tekâmül etmekte idi. Son senelerde İstanbul'daki resim sergilerini gezenler Sanayi-i Nefise Mektebi'nin verdiği semeratı hayret ve takdirle müşahede etmişlerdir; bu sergilere en çok revnak ve şeref veren güzide eserlerin, gerek muallim ve gerek talebe sıfatıyla Sanayi-i Nefise Mektebi'ne mensup bulunanlara ait olduğunu bedii işlerle meşgul olanların hemen hepsi teslim ederler, esasen bizde resmin ve heykeltraşının tarihini az çok bu mektebin tarihiyle beraber başlar. (Y.K. "Sanayi-i Nefise Mektebini Kaldırıyorlar*"* nr. 9291, 1923)

şeklindeki açıklamaları memleketin güzel sanatlar alanındaki ilerlemesine bu mekteplerin katkısını gözler önüne serer. "Elyevm, erkek ve kız yüzlerce Türk genci kalplerindeki sanat aşkını, bu yegâne menbadan tatmim ediyor ve iyiliğin hemşiresi olan güzelliğin esrarını buradan öğreniyor ve ne büyük bir vecd ve şevk ile!.." (Y.K. "Sanayi-i Nefise Mektebini Kaldırıyorlar*"* nr. 9291, 1923) cümlesi ile de ülkenin gençlerinin bu mektep sayesinde sanat aşkını ve güzelliğin sırlarını büyük bir istekle öğrendiğine dikkat çeker. Bu gençlerin

içlerindeki sanat aşkının dikkate alınması gerektiğini, kendileri mekteplerinin kapatılmaması için birçok yola başvursalar da bunların yeterli gelmeyeceğini, maarif vekaletinin de diğer vekaletler gibi hedefinin "terakki ve teceddüt" olduğunu, bir takım bürokratik işleyişlere kurban edilmemesi gerektiğini anlaması gerekenlerin bu kararı verenler olduğunun altını çizer.

> *Binâenaleyh, lazım gelir ki, maârif vekâleti, hiç değilse, bazı irfân müesseselerinin ilgâsı gibi, kat'î ve cezerî kararları vermezden evvel, vaziyyeti bizzat kendi vesâitiyle tedkîk ve tetebbu' etsin ve bu işlerde hak kelâmı olması lâzım gelen bir takım mâdûn memûrların mütâlaasıyla hareketten birçok mahzûrlar tevellüd edebileceğini düşünsün!"* (Y.K. "Sanayi-i Nefise Mektebini Kaldırıyorlar*"* nr. 9291, 1923)

diyerek yazısını sonlandırır. Yapılan yanlışın acilen görülmesi ve bu karardan da acilen dönülmesi gerektiği konusunda yetkilileri uyarmaktan da geri kalmaz. Yakup Kadri Bey'in, memleketin ilerlemesinin önüne konulan her engelin, verilen her yanlış kararın karşısında durmaktan ve bunu dile getirmekten çekinmediği görülür. Sanatın ve sanatçının korunmasının ilerleme yolunda ilk ve en önemli adımlardan biri olduğunu sürekli göstermeye çalışır.

29 Ocak 1923 tarihli "Merhametsizce Bir Karar" yazısı bu konuda yazdığı üçüncü yazısıdır. Yine eğitimle ilgili alınan yanlış bir kararı gözler önüne serer. Galatasaray Sultanisi'nde yatılı okuyan çocukların eğitim ücretlerinin ödenmesi usulünde yapılan değişikliğin hem aileleri hem de burada okuyan çocukları çok zor bir duruma düşürdüğünden bahseder. Yakup Kadri'ye göre memlekette çocuğunu okutan kesimin büyük çoğunluğu memurlardan oluşmaktadır ve memurlar da ancak ekmeğine para verecek durumdadır. Bu konuyla ilgili kendisine yazılan mektuplarda çocuklarını okulda okutan memurların bu konudaki şikayetlerini de şu cümlelerle gözler önüne serer:

> *Mütedahil maaşları mektep ücretlerine mahsup edilmiyor, halbuki bu kararı veren aynı hükümet diğer bir kararıyla, memurunun musakkafat vergilerinin – hatta akraba ve taallukatlarınınki de dahil olmak üzere – maaşlara mahsubun icra ettirmektedir. Bu nokta-i nazardan irad-ı masraf edilmiş, kuyudat kapatılmış demektir. Şimdi mi bu muameleden de rücet edilecek, vergi verenlerden tekrar para mı istenilecek? Bu ne karışık bir iştir? Biz aldığımız maaşı bir hakk-ı müktesep olarak telakki ediyoruz. Eğer bu hakkımız tanınmayacaksa, o başka.* (Y.K. "Merhametsizce Bir Karar", nr. 9293, 1923)

Yakup Kadri Bey, memur çocuklarının şahıslarında yedikleri bu son darbenin onların nazarında bardağı taşıran son damla olduğunu söyler. Fakat ona göre bu karar sadece İstanbul memurlarının değil, dolayısıyla memleketin irfan hayatına vurulmuş bir darbedir. Bir an

içinde birçok çocuk eğitim hayatından mahrum kalacak ve rüzgarın önünde savrulan yaprak misali "serseriyane" bir ömür sürmeye mahkum olacaktır. Sınırları sonsuz bu büyük zararın karşılığında elde edilecek yararın ne olabileceğini sorgular. Maliye bütçesinde elde edilebilecek yirmi otuz liralık bir tasarruf için bu kadar büyük bir zararın göze alınmaması gerektiğini savunur. "Daha uzak bir atideki hadsiz hesapsız netayic-i muzırra mukabil elde edilen bu gibi muvakkat ve küçük faydalar temin-i zihniyeti, son zamanlarda bütün idare şuabatında hemen her teşebbüse, her muameleye şiddetle hâkim olmaya başladı." (Y.K. "Merhametsizce Bir Karar", nr. 9293, 1923) diyerek bu gibi kararları veren zihniyetleri eleştirir.

> *Memur çocukları hakkında ittihaz edilen son karar yalnız merhametsizce değil, bi-lüzum ve bi-kaidedir; hatta zararı nefinden daha çoktur; pek yakın bir zamanda, şehrimizde leyli mektepten eser kalmayacak ve bundan maarif bütçesi, evvela devletin manevi ziyanı nispetinde değilse bile – çünkü bu ziyan hiçbir şeyle mukayese edilemeyecek kadar büyüktür - ona yakın maddi bir zarara uğrayacaktır. Acaba maarif vekaleti bizi bu hususta tenvir etmek lutfunda bulunur mu? Hatta daha ileriye giderek aynı makamdan rica edebiliriz ki, bademe, Kız Sanayi-i Nefise Mektebi'nin lağvi teşebbüsü ve memur çocuklarının tedris ücretlerine dair olan bu karar gibi hikmetlerine akıl, sır ermeyen bazı hareketleri bize esbab-ı mucibeleriyle izah etmek alicenabını da göstersin. Tâ ki, bunlardan hiç kimsenin şikayet etmeye hakkı olmasın ve herkes kendi başına gelen felaketin ne kadar mukadder ve gayr-ı kabil-i ictinap olduğunu bilsin.* (Y.K. "Merhametsizce Bir Karar", nr. 9293, 1923)

diyerek yazısını sonlandırır ve bu kararı verenlerden bu kararın verilmesi mecburi bir karar olduğuna dair memleketin bir açıklama beklediğini, bu kararla birlikte güzel sanatlar mektebinin de lağvi teşebbüsünü de gerektiren sebeplerin açık bir şekilde halka izah edilmesini ve halkın bu konuda ikna edilmesini ister.

10 Şubat 1923 tarihli "İstanbul Muallimleri" başlıklı yazısına Yakup Kadri, yakın zamanda Ankara'dan kendilerine bir yazı geldiğini ve bu yazının İstanbul muallimlerinin kadrosunun bittiğini bildirdiğini belirterek başlar. Bitenin kadro değil bizzat muallimler olduğunun altını çizer. İstanbul muallimin cemiyetinin toplanacağını ve bütün İstanbul muallimleri hakkında verilen bu kararı tartışacaklarını belirtir.

> *Maarif vekaletinin yaptığı hatalar karşısında insan teessüften ziyade hayrete düşüyor. Mesela öteden beri cari olan bir usule göre, İstanbul sultanilerinde hikmet, kimya, ulum-ı tabiiye, tarih ve coğrafya dersleri ayrı ayrı muallimler tarafından tedris edilirken bunlardan hikmet, kimya ve ulum-ı tabiiyenin tevhidiyle bir muallime verilmesi ve keza tarih ile coğrafyanın da aynı suretle birleştirilerek bir muallimin daire-i ihtisasına hasredilmesi o nevi hatalardan biridir ki,*

> *insana hayretten başka hiçbir his ilka edemez. Zira, bu derslerin her biri başka bir ilim şubesine mensuptur ve asri tedris usullerine göre her birinin başka bir muallim tarafından tedris edilmesi lazım gelir.* (Y.K. "İstanbul Muallimleri", nr. 9305, 1923)

cümlelerinden anlaşılır ki yazar farklı ilim şubelerine ait olan ve farklı öğretmenlerin okutması gereken derslerin bir öğretmen tarafından verilmek suretiyle birleştirilmesi sonucunda öğretmen kadrosunun azaltılması esasına karşı çıkar. Bütün bu bölümlerin eğitimlerinin ayrı alındığı gibi diplomalarının da ayrı verildiğinin altını çizer. "Binaenaleyh, elinde coğrafya şehadetnamesi bulunan bir Darülfünun mezununa 'Sen tarih de okutacaksın!' demek, bir edebiyat muallimine riyaziyat dersini de vermek kadar gayr-i ilmi, gayr-ı mantıki ve gayr-ı mesleki bir hareket olur." (Y.K. "İstanbul Muallimleri", nr. 9305, 1923) diyerek durumun ne kadar içler acısı olduğunu gözler önüne serer. İstanbul muallimlerinin tek sorununun bu olmadığı da yazının devamında görülür. Öğretmenlerin maaşlarında yapılan indirimlerin de onları çok zor duruma düşürdüğünü ve bu indirimin de belli haksızlıklar ve usulsüzlükler doğrultusunda yapıldığını belirtir. Bu sebeple birçok mesleğinde muktedir muallimin meslekten el çekmek zorunda kaldığını söyler.

> *Başında birçok zeki, hamiyetli ve kâr-âşina zevatın mevcudiyetinden emin bulunduğumuz maarif vekaletinin ve hüsn-i niyetiyle irfanından zerre kadar şüphe etmediğimiz maarif vekilinin İstanbul maarifini daha yakından ve daha candan tetkik etmek suretiyle gerek ilim ve idareye, gerek hak ve adle daha muvafık bir (ıslahat) yapacağına kani bulunuyoruz ve bu kanaatledir ki kendisini ika edilen hatalardan haberdar etmek luzumu hissediyoruz. Yoksa bütün bu işlerin şahsımıza zerre kadar taalluku yoktur ve bizim için yalnız bir memleket meselesi olmak itibarıyla şayan-ı tetkik ve tenkittir.* (Y.K. "İstanbul Muallimleri", nr. 9305, 1923)

diyerek yazısını sonlandırır ve yetkililerden alınan kararları ve yapılan uygulamaları tekrar gözden geçirmelerini istediklerini, yazının yapılan hatalardan haberdar olunması için kaleme alındığını belirtir. Kendi şahsı için değil memleketin hayrı için bu meselelere değindiğini vurgular.

20 Şubat 1923 tarihli "İstanbul Darülfünunu" başlıklı yazıda Yakup Kadri bu kez de üniversitelerdeki meselelere değinir. Yazının kaleme alındığı dönemde Ankara'da da yeni bir darülfünun oluştuğunu ve bazı kürsülerinde dersler yapılmaya başlandığını belirten muharrir, bu kürsülerde İstanbul Darülfünunu edebiyat şubesi müderrislerinin de ders verdiğini söyleyerek, kürsüde ders verenlerin isimlerini: "İzmir'in istirdatından sonra Ankara'ya giden Şemsettin ve Ferit Beylerden itibaren Darülfünunun eski müderrislerinden Ziya Gökalp,

Hamdullah Suphi, Ağaoğlu Ahmet ve Yusuf Akçura Beyler" (Y.K. "İstanbul Darülfünunu", nr. 9315, 1923) şeklinde sıralar. Buna nazaran İstanbul Darülfünunu kürsülerinin birçoğunun dört beş aydır sahipsiz kaldığını, kısmen vekalet suretiyle idare edildiğini, kısmen de tamamen boş bir halde bırakıldığını belirtir. Hatta daha önce Galatasaray Sultanisi'nde yapılmasına itiraz ettiği ders birleştirme ve farklı derslerin tek bir öğretmen tarafından okutulması uygulamasının Darülfünunda da vuku bulduğunun altını çizer.

> *O tali mekteplerdeki, coğrafya ile tarihi, ulum-ı tabiiye ile hikmet ve kimyayı ayrı birer ilim şubesine mensupturlar diye muhtelif muallimler tarafından tedris ettiriyoruz ve son günlerde olduğu gibi, bunlar tevhit edilmek istenilince hepimiz birden itiraz ediyoruz. Acaba aynı hal bir ihtisas ocağı olan Darülfünun'da vuku olduğu zaman neden sesimizi çıkarmıyoruz?* (Y.K. "İstanbul Darülfünunu", nr. 9315, 1923)

diyerek bu duruma tepki gösterilmesi gerektiğini savunur. Fakat yine de bu ders tevhidinin bir zorunluluk neticesi olduğunu kabul eder, kürsülerin boş kalmasındansa bu şekilde bir uygulamanın uygun görüldüğünden bahsederek bunun kime göre uygun olduğunu sorgular. Birçok dersin yükünü sırtlanmak durumunda kalan müderrislerin derslerini layıkıyla verememelerine, bütün bu malumatın talebelerin zihninde kaotik bir hale gelmesine ve seneyi tamamlamak noktasında endişe içinde olduklarına değinir. Yazısını bitirirken bütün bunları söyleme amacının kimseyi eleştirmek olmadığını, Darülfünun edebiyat şubesinin bu duruma biraz da zaman ve olayların zorlamasıyla düştüğünü belirtir ve bu gibi önemli kurumların kendilerini korumasının ülkenin gelişimi için çok önemli olduğunun altını çizer.

Yakup Kadri, 4 Mayıs 1923 tarihli "Telif ve Tercüme" başlıklı yazısında da yeni dönemdeki eğitim faaliyetlerine yön vermeye çalışır. Ankara'da toplanan telif ve tercüme encümeni Ziya Gökalp'in teşebbüsüyle klasik eserlerin dilimize nakledileceğini ve memleketteki yazarların tercüme edebilecekleri eserleri seçmeleri için davet edildiğinden bahseden Yakup Kadri Bey, atılan bu adımın hakiki irfana, hakiki harsa doğru atılan ilk adım olduğunu savunur ve bu hususta birçok Batı milletlerinden dört yüz sene kadar geride olduğumuzu belirtir. Buna bağlı olarak da etrafımızdaki küçük Avrupa milletlerinin bile bize nazaran bir asır ileride olduğunun altını çizer. Yazısının devamında Telif ve Tercüme encümeninin bu teşebbüsünü gereksiz bulan ve eleştiren bir zata karşı çıkan Yakup Kadri:

> *Bu zata göre bir eser ancak umum tarafından anlaşılıp takdir edildikten sonra muhallet olurmuş. Bu nokta-i nazardan Garb aleminde muhallet telakki edilen –çünkü anlaşılan ve takdir edilen- asarı bizim lisanımıza nakletmek nankör bir iştir; zira, biz henüz bu gibi eserleri anlayacak bir seviyede değilmişiz. Lakin bu muarız farkına varmaksızın telif ve tercüme*

encümeninin maksadını müdafaa etmiş oluyor, muhallet asarı lisanımıza nakleden maksat, işte, bu seviyeye yükseltmek içindir. (Y.K. "Telif ve Tercüme", nr. 9387, 1923)

sözleriyle tavrını gösterir. Yazısının devamında ise klasik eserlerin çevrilmesinin bizdeki zihinlere ne gibi faydalar sağlayacağını şöyle açıklar:

Şimdiye kadar takip ettiğimiz irfan işlerinde, biz daima hırs ile marifeti, bilgi ile ilmi birbirine karıştırmışızdır. Muhallet asarın tercümesinden hiçbir fayda ummayanlar da bu farkı gözetmeyenlerdir. Bunlara göre alelade bir "ilm-i tabakatül-arz" kitabı okumak, "Descartes"in "Discours sur la Methode"yi mütalaa etmekten daha faydalıdır. Biz, bu nokta-i nazarı anlayamıyoruz. Fikrî tezhip sahasında "Descartes"in "usul"ü ile muayyen bir fen kitabının ifa ettiği vazifeler ayrı ayrı şeylerdir. Telif ve tercüme encümeninin kararına itiraz eden zatın tavsiye ettiği neviden malumat-ı fenniye kitapları bize bir takım ham ve mürekkep bilgiler verebilir; "Descartes" ise bizde bu bilgileri hazmedecek ve onlardan lazım gelen usareyi çıkartacak dimağ kabiliyeti tekvin eder. (Y.K. "Telif ve Tercüme", nr. 9387, 1923)

Yazısının sonunda şimdiye kadar Batıdan sadece bir takım kalıplar almanın ve bunların içindeki cevheri sahiplerine bırakmanın bizi geride kalmak durumunda bıraktığını, bu eserlerin tercümesinin bizdeki bu eksikliği giderecek, bizi ilim yolunda, hars yolunda ilerletecek en önemli adım olduğunu vurgular.

Yazarın *İkdam* gazetesinde eğitime dair konuları işleyen son yazısı ise, 8 Temmuz 1923 tarihli "İrfan İşleri" başlıklı yazısıdır. Bu yazıda da bir önceki yazıda ele aldığı klasik eserlerin dilimize çevirisinden bahsetmeye devam eder. Sadece Batının klasiklerinin değil Doğu edebiyatının da önemli eserlerinin çevirisinin yapılacağını belirten Yakup Kadri bu çeviri teşebbüsünden olumlu bir sonuç alınıp alınamayacağını, nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini, ne gibi eserlerin nasıl tercüme edilmesi gerektiğini sorgular. Her eserin tercüme edilmesinin mümkün olmadığını söyler. Tercüme edilmek istenen bazı eserlerin bir dilden başka bir dile aktarılırken bütün özünü kaybettiğini belirtir. Bu tercümelerin anlam ve ifadelerinden büyük bir şey kaybetmeseler de orijinalinin verdiği lezzeti ve güzelliği kaybettiklerini vurgular. Kendisinin de çeviri işi için davet edilen yazarlardan olduğunu, çevirebileceği eser ve yazar olarak *"Pascal"ın 'Pensées'leri*ni düşündüğünü ve çevirmeye başladığında her satırda Pascal'dan beş on adım uzaklaştığını ve nihayet yaptığı iş birkaç sayfayı doldurduğunda, çevirisinde Pascal'dan hiçbir iz kalmadığını, önünde duran yazıların Pascal'dan ziyade kendisine ait olduğunu söyleyerek ilk önce kendi eleştirisini yapmaktan da çekinmez.

Edebi muhalledelerin tercümesine hemen hemen imkân yoktur. Zira, bu gibi eserlerde esas

olan şey bizzat asli lisanın ahengi, şivesi, edasıdır. Bunu bir tarafa bırakacak olursak ortada yalnız eserin iskeleti kalıyor; öyle bir iskelet ki, biz ona kendi lisanımızın, yani kendi zevkimizin elyafından örülmüş bir yabancı kisve giydiriyoruz. (Y.K. "İrfan İşleri", nr. 9450, 1923)

diyerek tercüme işinin hangi noktalarda zorluklar doğurduğu üzerinde durur. Hele ki manzum eserleri nesre tercümeye kalkışmanın hiç mümkün olmadığının da altını çizer.

Binaenaleyh "Telif ve Tercüme encümeni" böyle nankör bir iş için bir takım fedakarlıklara katlanmayı ancak bir şartla kabul etmelidir. O da yapılacak tercümelerin aynı zamanda bir "tetebbu'" eseri olmasını istemek ve mütercime bir müşerrihin, bir müfessirin bütün vazifelerini tahmil etmektir. Bu suretle hiç değilse, isimleri gibi, şahsiyetleri de Türk ammesine meçhul kalmış büyük ve yabancı dehalar üzerine bu ammenin nazar-ı dikkatini celp etmiş ve ona, bunları asıllarında tanımak arzusunu vermiş oluruz. (Y.K. "İrfan İşleri", nr. 9450, 1923)

diyerek yazısını sonlandırır. Daha önceki makalesinde telif ve tercüme encümeninin bu teşebbüsüyle ilgili çok destekleyici söylemleri olmasına rağmen, işin içine girdiğinde eserin orijinal dilde verdiği lezzeti başka bir dilde tam anlamıyla veremeyeceğini kabul eder fakat yine de bu işin en azından Türk halkına yabancı kalan büyük isimlere dikkat çekeceği ve onlarda bu isimleri ve eserlerini asıllarından tanımak arzusu verebileceği için önemli ve kıymetli olduğunu vurgular.

Yakup Kadri'nin *İkdam* gazetesinin 1923 tarihli nüshalarında yazdığı yazılarda üzerinde durduğu konulardan birisi de dönemin maarif işleri ile ilgili meseleleridir. Yazıların hepsinde görüldüğü üzere Yakup Kadri, bir ülkenin ilerlemesi ve gelişmesi için eğitim konusunun çok önemli olduğunu vurgular. Yazarın bu konu ile ilgili olumlu ve olumsuz tüm gelişmelerden de haberdar olduğu görülür. Milletin ve ülkenin hayrı için bu konuda yapılabilecek her şeyin ivedilikle ve titizlikle yapılması gerektiğini belirtir. Eğitimle ilgili söz sahibi olan tüm kurumlarda ve şahıslarda gördüğü olumlu adımları takdir etmekten kaçınmadığı gibi, gördüğü eksiklikleri tenkit etmekten de çekinmez. Çünkü mesele şahsi bir mesele değil, millî bir meseledir ve milletin hayrına çözülmelidir. Yazar, tüm yazılarında ele aldığı tüm meselelere bu tavırla yaklaşır ve kendisinin tek derdinin ülkesinin ve milletinin refah ve ferahı olduğunu gözler önüne serer.

3. YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN İKDAM GAZETESİNDE 1923 YILINDA YAYIMLANAN YAZILARININ LATİN HARFLERİNE AKTARIMI

YILBAŞI MÜNASEBETİYLE BİR MURAKABE / 9267 NR. -1923-01-3

Ne mühim vikayelerle dolu bir sene!.. Yeni başlayan yılın eşiğinden dönüp de arkamıza baktığımız zaman, müthiş bir baş dönmesine düçar olmamamız imkân haricindedir. Âlem için bilmiyorum fakat bizim için bu bir sene, meşiyet-i ezeliyenin hevl-nâk bir safhası gibidir. Sefine-i Nuh'tan çıkıp tekrar ağaçlara, taşlara ve topraklara karışan insanlar günlerce ve belki aylarca, senelerce tehi sema ile hain su arasında sallandıktan sonra yeryüzüyle bu ikinci temasına, bu ikinci telakkide ne duydular, nasıl bir şevk ve inşirah hissettiler? Bunu tarif için bizim bugünki hâlet-i ruhiyemizi tahlil ve tasvir etmek kâfidir. Filvaki tarih-i Kudüs'te tufan hadisesi ne ise Türk tarihinde Anadolu'nun işgali de odur. Nasıl ki dünyaya ait bir şeyin eskiliğini anlamak için "kable'l-tufan" tabirini kullanırız, Türkler de kendi hususi dünyalarına ait vakayı "işgalden evvel" "işgalden sonra" tabiriyle iki kısma ayırmak ıztırarında kalacaklardır. Yalnız Türkler mi? Hayır. Düşmanlarımız da kendi tarihlerini "İzmir seferinden evvel" ve "İzmir seferinden sonra" diye iki parçaya ayırmak mecburiyetini duyacaktır. Zira Anadolu bizim için bir "Sefine-i Nuh", onlar için bir Bahr-i Lut olduğu ve ezelden beri mucizeler diyarı olan Asya'da adalet-i İlahiyeye karşı gelenler bir kere daha ukubete çarpıldı. Bu topraklar değil midir ki krallar kralı Agamennon'un ordularını yendi? Bu topraklar değil midir ki genç İskender'in tacını terse çevirip Yunan milletine lahdetti? Bu topraklar değil midir ki o muhteşem Roma serdarlarına ebedî bir infa oldu. Ve yine bu topraklar değil midir ki bugün, irili ufaklı birçok mutasallıt milletlerin mezarı oluyor?

Derler ki Asya insaniyetin beşiğidir. O halde, burada yalnız ölüm döşeğini bulan milletler insaniyet namı altında topladığımız cinsin hayrı, başka nüveden bir mahlukat sürüsü olmak lazım gelir. Öyle bir mahlukat sürüsü ki hakiki insanların vatanı olan bu diyarın iklimi ile bir türlü imtizaç edemiyor, derhal hüzal ve tereddiye uğruyor. Siz hiç Avrupai şehirlerin "hayvanat bahçelerinde"ki sebbahın ne hâle girdiklerini gördünüz mü? Eğer gördü iseniz Avrupai milletlerin bu mukaddes insaniyet diyarında ne hâle girebileceklerini kolaylıkla tasavvur edersiniz. Esasen, "diyar-ı Germanist" Chamberlain'ın iddiasına göre şimali Avrupalıların damarlarında birinci mahlukatın kanından bir hayli anasır mevcutmuş; bunun içindir ki onların hayatı ve hayatta oynadıkları roller bir takım ahlaki ve insani düsturlardan ziyade tabiatın kör ve gayr-ı şuuri kuvvetlerindeki sevaıka tâbi imiş. Binaenaleyh bunlar için

gasp ve istila kartal için avlamak ve sırtlan için parçalamak ne ise öyle bir şeymiş, yani tabii bir hakmış. "Chamberlain": "Avrupa medeniyetini Avrupalının bitmez tükenmez iştiha ve ihtirası doğurdu" diyor. Filvaki, Avrupalılar, bu dünyaya doymak bilmeyen karınları için kurulmuş bir yuvarlak sofra nazarıyla bakarlar. Galile arzın gördüğü bu karınların mahzuzatını temin maksadıyla ispat etti ve "Kristof Kolomb" okyanusun öbür tarafına Hindistan'ın hazinelerini gasp etmek hırsıyla gitti. Bunun gibi Garp medeniyetinin medar-ı iftiharı olan bütün keşiflerin ve bütün icatların en hakiki saiki hep bu hudutsuz iştiha, bu azgın ihtirastır. Ruhen şarklı bir İtalyan şairi şimal milletlerinden biri için "günde altı defa yemek yiyen millet" tarifini istimal ediyor ve o milletin siyasetindeki seciyenin mahiyetini bu itiyattan istihraç etmek istiyor. Vatandaşlarımdan birini tanıyorum ki Harb-i Umumide en müntehap eğlencelerinden birisi, İstanbul'un herhangi bir lokantasında bir Alman zabitinin yemek yeyişini seyretmek idi. Bir kaplanın bir geyiği parçalayışından daha hevl-nâk olan bu taamların manzarası, bizim için yalnız hoş bir seyir değil aynı zamanda faydalı bir ders-i ibret olmalıdır. Zira dünkü Alman İmparatorluğunun Şark milletlerine göre yegâne timsali o müthiş çenelerle o mahuf midelerin arz ettiği manzaralardı. Vel-yevm Avrupa'da Almanya'nın birbirine kaim olan diğer bütün imparatorlukları da ancak bu gibi çeneler bu gibi mideler temsil edebilir.

Bu yılbaşı münasebetiyle bütün bu acayip şeyleri neden hatırlıyorum? Bu "tedai-i efkârın" esbabı o kadar esrarengiz değildir. Zira, biliyorum ki Türk milleti Avrupa medeniyeti ve Avrupa siyaseti namını taşıyan böyle bir çenenin içinde müebbeden mahv ve nabud olmak tehlikesini ancak bu yılın arefesinde atlatabildi. Senelerden beri, biri Akdeniz'in sularından Anadolu'nun içlerine doğru boynunu uzatmış bir timsah bizi her an yutmaya müheyya ağzını açmış duruyordu. Lakin timsahı çenesi ve kartalı pençesiyle kuvvetli kılan Cenab-ı Hak insanı da ruhu ve zekası ile Kahhar eylemiştir. Bu sırr-ı hilkat bir kere daha geçen yıl bütün belagat ve heybetiyle tecelli etti; yani bir kere daha ruh maddeye galebe çaldı; bir kere daha behimi iştihalar insani coşuşlar önünde rücu etmeye mecbur kaldı.

"Adalet-i ezeliye" tekevvün etmek için bazen şu milleti bazen bu milleti kendine vasıta intihap eder; bazen de bu muazzam hadisenin tecellisi için ona bir tek adam kâfi gelir. Nitekim bundan bin dokuz yüz yirmi iki sene evvel Nasıralı bir tüccarın oğlu tek başına koca Roma imparatorluğunu deviren bir zaferin mübeşşiri oldu. Bizim de böyle bir zaferin mübeşşiri olmayacağımızı kim iddia edebilir? Kim iddia edebilir ki, Türk milletinin elindeki yıldırım, yalnız şu küçük, adi ve sefil Yunanistan'ı yere sermekten başka bir şeye yaramamıştır? Kim iddia edebilir ki, bu yıldırım yayından çıkan bir ok gibi bütün dünyayı

dolaşmayacak, hatiften gelen bir ses gibi bütün kulaklarda vızıldamayacak ve Kisra'nın zulmünü parçalayıp fısk ve fücurun, sefahat ve ihtirasın mihrakı olan son "Babil"in içine düşmeyecektir?

SANAT VE BİZDE SANAT / 9269 NR. -1923-01-5

Bütün çıplak hakikatler çirkin veya âridir. Dünyanın en ulvi hadisesi ve beşeriyetin en muazzam insanıyla karşı karşıya geldiğimiz zaman ilk hissettiğimiz duygu mutlaka bir inkisar-ı hayaldir. Bu itibarla, hadiselerdeki ve insanlardaki büyüklük, eşyadaki cesametin aksinedir. Bu cesameti yaklaştıkça daha iyi görür, anlarsınız, o büyüklüğü ise yaklaştıkça küçük görür, küçük hissedersiniz. Dünyayı, bütün eşhası ve bütün vekayi ile bir tiyatro sahnesine benzetecek olursak, hakikatin çırçıplak göründüğü yeri de bu sahnenin kulisi telakki etmemiz lazım gelir. Burada aktörlerin nasıl giyindikleri, nasıl boyandıkları ve bir şahsiyetten diğer şahsiyete nasıl geçtikleri ve sahnenin öbür tarafındaki halka vecd ü cuşiş veren kıyafetlerin, dekorların ve çehrelerin haddizatında ne adi kumaşlardan, ne ince mukavvalardan, ne boncuklardan ve ne boyalardan teşekkül ettiği anlaşılır. Hele oyun esnasında, sanatkârlara söyleyecekleri sözleri fısıldayan ve yapacakları hareketleri, alacakları vaziyetleri işaret eden "suflör"ü de görecek olursanız sizin nazarınızda artık temsil edilen eser bir bedia-yı sanat bile olsa bütün ehemmiyetini, bütün tesirini kaybeder. Bunun içindir ki, bir vakanın ehemmiyetini veya bir şahsın güzelliğini o vakayı hazırlayanlardan ve o şahsın kendisinden ziyade bunları uzaktan seyredenlere sormalıdır. Napolyon Bonapart'ın muasırı olan "Chateabriand"ın eserlerinde bu harikulade kahramanın siması alelade bir ordu kumandanının simasından farklı değildir, fakat bu simaya bir de "Victor Hugo"nun adesesinden bakılınca heybet ve azametinden gözlerimiz kamaşır ve tüylerimiz ürperir. Bu harp ilahı belki hakikatte "Chateabriand"ın görüp anlattığı gibi bir adamdı fakat onu "Victor Hugo"nun gözüyle görmek ve öyle anlamak daha iyidir, çünkü bu romantik şairin muhayyelesinde mefkurevi bir güzellik iktisap eder. O çehreden duyacağımız heyecan daha derin ve hususuyla daha asildir. Dünyada böyle ne kadar simalar, ne kadar vakalar vardır ki şiir ve hayalin elinde, bedihat-i beşeriyet için ezelî haz ve heyecan menbaı hâline girmişlerdir.

"Hayat"ın "sanat"la en çok karıştığı devirlerden biri olan, "Rönesans" devrine ait bedi-i âsâr arasında dolaşırken kalbimizin cavidani bir şevk içinde kaldığını hissederiz. Beşeriyet bütün seyyiatı ve bütün hasenatıyla bize bir şehr-i ayın hâlinde görünür. O babalar ki hakikatte birer gılz-i hilkat idiler; o serdarlar ki birer medeni şakıyeden başka bir şey değildiler; o kadınlar ki iffet ve faziletten muarra idiler; bize "Mikelanjelo"nun bir heykeli,

“Leonardo Davinci”nin bir levhası “Ariyost”un bir kasidesi arkasından âdeta asumani bir heybet ve asaletle revnüma olurlar. Zira, sanat perisinin elindeki asa, neye, kime ve nereye dokunsa bir çamurdan bir iksir, bir caniden bir kahraman ve bir şureden bir bahçe çıkarır. Hayata ve insaniyete en yüksek manasını veren bu asadır. Bunun temasına mazhar olmayan yerde fazilet can sıkıcı bir keyfiyet, güzellik bıktırıcı bir hâlet ve aşk hissî bir elemdir. Üstümüzde taşıdığımız bu ağır yük ancak şiir ve hayalin verdiği kuvvetle kabil-i muhtemildir. Bir milletin bediiyata iptilasını sefahatin diğer bir nevi addedenler, tıpkı “Dante”nin “Cehennem”indeki kör ruhlar gibi, yemek, içmek ve çiftleşmenin hazlarının fevkine çıkamamış yarı hayvani kimselerdir ve yeryüzünde yaşayan insanların en bedbahtı bunlardır.

“Tarih”in pirlerinden olan “Heredot” bilmem hangi Asyaî memleketten bahsederken der ki: “Burası muksi, ıssız ve şayan-ı merhamet bir beldedir. Sükkânı, ne şarkı söylemesini, ne raks etmesini, ne de üzümden şarap çıkarmasını bilir. Giydikleri esbapları fena dokunmuştur ve tahtadan yapılmış kaba saba putlara taparlar. Bununla beraber çok müreffeh ve çok rahattırlar.”

“Heredot” demek istiyor ki, maddi refah ve maddi rahat başlı başına insanın saadetini temine kâfi değildir. Örtünen cismin ve doyan midenin haricinde susamak isteyen ruh ve doymak isteyen gönül vardır. Türk şairlerinden birinin dediği gibi “İnsanın ihtiyacı ki bir lokma nan”dır sözü, insandan maada her nevi mahluka kabil-i tatbik olan bir tariftir. İnsanın ihtiyacı layetenahidir ve bir cemiyetin medeni kemali ancak bu hadsiz hesapsız ihtiyaçları tatmin edebilecek vesaitinin kesret ve tenevvüüyle ölçülebilir.

Ne elimdir ki bir zamanlar, hayatın her sahasında olduğu gibi şiir ve sanat sahasında da harikalar yaratan Türk dehası son zamanlarda bariz bir akamete düçar olmuştur. Bu akametin derecesi hakkında tam bir fikir hasıl etmek için başlı başına canlı ve müheyyeç bir destan olan şu istiklal mücadelemize dair yazılan manzum ve mensur eserlere, tertip edilen lahinlere ve yapılan resimlere bir göz gezdirmek kâfidir. Geçen gün bir kitapçı camekanının içinde sıra sıra asılmış uçuk ve vahşi boyalı resimlere bakarken Türk zaferinin ve Türk kahramanlarının, bu kâğıtlar üzerinde düçar oldukları akıbete, derinden derine ah etmekten kendimi alamadım. Bütün bunlar sanki düşman parasıyla Türk milletinin bütün güzel, yüksek ve muhteşem taraflarını terzil için yaptırılmış karikatürlerdi. Bu boyalar arasında Mustafa Kemal Paşa bir operet “don josé”sine, “İsmet Paşa” bir mektepli çocuğa, “Nureddin Paşa” bir eski redif çavuşuna ve “Refet Paşa” küçüklüğümüzde oynadığımız kurşundan mamul bir hussara dönmüş idiler. Başka memleketlerde hayatı güzelleştiren sanat, başka memleketlerde

cücelerden develer ve kadidlerden tüvana civanlar çıkaran sanat bizde, ancak hayatı çirkinleştirmeye ve develeri cüceler, tüvana civanları kadidler hâline sokmaya yarıyor.

Yapmasını ve söylemesini bilmiyorsak, bari hiçbir şeyine dokunmayalım, bari hiçbir şey söylemeyelim. Hakikati olduğu halde ve olduğu gibi bırakalım. Kahramanlarımız kendi derileri içinde kalsınlar. Vakalar bizim tefsir ve teşrihlerimize uğramaksızın kendi kendilerine tekevvün ve tahaddüs edip gitsinler. Zira, gerek o kahramanların, gerek bu vakaların şan ve şerefi, güzelliği ve asaleti için, mutlaka şairlerimizin susmasına ve ressamlarımızın durmasına şiddetle lüzum vardır!

İDARE-İ ÖRFİYE DİYARINDA / 9270 NR. -1923-01-6

Kendimizden bahsetmek istemiyorum; Türkiye'den daha bedbaht memleketler var. Bunlardan biri, bunların en birincisi Mısır'dır. Bu zavallı İslam toprağı tam yarım asırdan beri dünyanın en sıkı ve en muzlim bir idaresi altında bunalmış kalmıştır. Denilebilir ki Nil'in kenarına nizam ve adalet namına çelikten bir makine kurulmuş; kendi kendine; mihaniki ve gayr-i şuuri bir tarzda işleyip duruyor. Denilebilir ki, bu makine, tabiatın binefsihi peyda olan kör kuvvetleri gibi, hiçbir insan eli dokunmaksızın kendi kendine tekevvün ve teşekkül etmiş ve yine hiçbir insan eline muhtaç olmaksızın tam kırk senedir dişlek ve haşin çarkını döndürüyor, bu bir değirmendir ki Nil vadisinde buğday yerine insan öğütür, insanların ne kadar insani tarafı varsa hepsini bir avuç kum hâline getirmek vazifesini görür ve bazı öğütemediği taneleri de, yine mihaniki bir surette, daire-i faaliyetinin hudutları haricine fırlatır.

Mısır'ın hâlini yakından gören bir yabancı, zanneder ki, bu memlekette halen "Arabi" ihtilali devam ediyor; umumi vaziyeti o kadar gayr-ı tabii, yerli hükümet o kadar âciz ve halk o kadar haşyet ve heyecan içindedirler. Mısır'ı içinden görmeyen kimselere bu günkü halk hareketleri ve istiklal teşebbüsleri yeni bir hadise şeklinde görünür ve bazı erkan-ı memleketin kâh Seylan'a, kâh Malta'ya, kâh Cebel-i Tarık'a nefyini ile neticelenen aksülameller yeni bir tedhiş politikasının başlangıcı telakki edilir. Halbuki, hakikat-i hâl hiç de böyle değildir. Bu bedbaht memleketin halkı "1881"den beri, hürriyet ve emniyet denilen şeyi bir dakika duymamış, görmemiştir. Mütemadiyen Nefiyler, Nefiyleri; tenkiller tenkilleri takip etmiştir. 1905 senesinde vuku bulan "Danşuvay" -bu kelimeyi doğru yazdığımdan emin değilim- faciasını hatırlayanlar pekâlâ takdir ederler ki, Mısır'ın son yarım asırlık tarihi hep buna müşabih müselsel küçük hailelerden mürekkeptir.

“Danşuvay”, Mısır’da bir köyün ismidir. Burada, sakin köylülerin en büyük eğlencesi güvercin yetiştirmek, tabir-i marufiyle kuşbazlık etmektir. Günün birinde bu köye bazı ecnebi bahriye zabitleri av için gelirler ve bir fellahın izbesinin damındaki güvercinlere nişan almaya başlarlar. Ömürlerinde güvercin avının ne olduğunu bilmeyen ve bu kuşları ehlî hayvanattan addeden köylüler bu zabitleri, güvercinlere nişan almaktan men etmek isterler, fakat beş altı köylünün birden üzerlerine geldiğini gören bu zabitler derhal silahlarını bunların üzerine tevcih ile yanlarına yaklaşmalarına mani olurlar. O zaman bu muameleden son derece tehevvüre gelen köylüler ellerine birer sopa alıp, kadın erkek bu silahlı adamların üzerine hücum ederler. Bu arbede esnasında her iki taraftan yaralananlar olur. İşte bu vaka derhal siyasi bir şekle sokuldu; bütün Danşuvay köylülerinin isyan ve ihtilal hâlinde bulundukları iddia edildi ve bu zavallı fellahlardan birçoğu idam cezasına, bazıları müebbet küreğe mahkum oldu, bir kısmı da menfayı boyladı. Başka memleketlerde umumi bir galeyan tevlit edecek derecede müellim ve haile-i engiz olan bu hadise, Mısır’da adi bir zabıta vakası gibi gelip geçti. Çünkü Mısırlılar böyle hadiseye çok alışmışlardır ve esasen alışmamış olsalar bile edecekleri itirazların hep kendi aralarında kalacağını ve bütün feryatlarına karşı âlem-i medeniyetin kulak tıkayacağını pekâlâ bilirler.

Son günlerde Kahire’den gelen bir telgraf haberine nazaran, Zağlul Paşa ile beş arkadaşının sene-i devriye-i nefiyleri münasebetiyie Kahire’de muazzam bir içtima akdedilmiştir. Bu içtimada Mısır ahalisinin bütün sınıflarını temsil eden heyet-i murahhasalar vardı: Kadınlar, ulema-yı din, Meclis-i Mebusan, vilayet ve belediye meclisleri azası, avukatlar, hekimler, mühendisler. muallimler, talebeler, zirai ve amele hep bu içtimada hazır idiler. Evvela, Mısır milletinin mümessili ve murahhısı olan Zağlul Paşa gibi muhterem bir zatın bilasebep ve bilamuhakeme Cebelitarık’a nefyi hadisesi ittifak-ı ara ile protesto edilmiş ve bu, Mısırlıların haysiyet ve istiklaline karşı bir suikast suretinde telakki olunmuştur. Ondan sonra idare-i örfiyenin derhal ilgası ve doğrudan doğruya milletin iradesinden çıkacak bir meclis-i millînin intihap ve küşadı talep edilmiştir. Bundan başka, Mazlum Paşa bütün ecnebi hükümetleri nezdinde bu mukarrarata dair teşebbüsatta bulunmaya ve Mısır ahalisinin ancak Zaglul Paşa’nın taht-ı riyasetindeki bir heyet-i murahhasa tarafından temsil edilebileceğini bu hükümetlere beyana memur olmuştur.

Bundan müspet bir netice istihlali mümkün müdür? Heyhat, Mısırlı dindaşlarımız bizden ziyade bilirler ki bu gibi teşebbüsler nihayet mevcut ve müesses olan cebir ve tazyiki bir kat daha teşditten başka bir şeye yaramaz. Bu biçare milletin son senelerdeki bütün istihlas hareketleri onu bir parça daha esarete doğru sürüklemiştir; bir takım yaygaracı Hristiyan

cemaatlerinin insaniyet ve adalet namına hamisi kesilen medeniyet pişdarlarının, Mısır'da, senelerden beri süren bu zulüm ve tedhiş idaresine karşı hiç ses çıkarmamaları, bu garip diyar sükkanının kim bilir ne kadar hayret ve istiğrabını celp etmektedir! Lakin bunlar da, bizim gibi nihayet anlamalıdırlar ki, şimdiye kadar başvurdukları kapıların kendilerine karşı bu derece şiddetle kapalı bulundurulması, ancak Hristiyan âlemini istila eden dinî taassubun bir netice-i tabiiyesidir. Müslüman kardeşlerimiz, sizin yegâne kusurunuz Müslüman olmaktır ve mukaddes sıfatı üzerinizde taşıdığınız müddetçe, sizin için hariçten ve bahusus öteden beri yegâne merci ve muhatap telakki ettiğiniz Avrupa'dan ümid-i felah yoktur.

ANLAYAMADIKLARI NOKTA / 9271 NR. -1923-01-7

Gazi Mustafa Kemal Paşa, geçenlerde, Paris gazetelerinden birinin muhabirine verdiği beyanatını şu sözlerle nihayetlendiriyor: "Yeni Türkiye haysiyetini, kuvvetini müdrik olup hukukunun müdafaası için hatta mevcudiyetini bile tehlikeye koymaya hazırdır." Bizim İstiklal mücadelemizin, Avrupa devletlerine meçhul kalan taraflarından biri de ölümlere kadar dayanan bu azmimizdir. Dün ordularımızı birkaç bin kişilik derme çatma bir çeteden ibaret zanneden ve bize bir sürü asi nazarıyla bakan bu devletler hakkımızdaki suizanlarını esas itibariyle hâlâ değiştirmemişlerdir; bizi, hâlâ bir takım kuru gürültülerle tehdit ve tevbihlerle kendi ihtiraslarına boyun eğmeye mecbur etmek istiyorlar. İkide bir sulh masasına yumruklarını vuran ve İsmet Paşa'nın yüzüne hadidelmizaç bir mektep mübeşşiri ceberrutuyla bağıran konferans reisi, bu suizannın ve bu vahimenin en enmuzeci mümessillerinden biridir. Bu adam bu vahimeyi temsilde pek ileri gitmiştir.

Fetanet ve dirayeti kadar; gülünç şeyleri sevip alay etmekteki kabiliyetiyle maruf olan İsmet Paşa, kim bilir, bu masaya yumruk vuruşları, bu haykırışları, bu afyonu patlamış tiryaki sinirliliklerini nasıl telakki ediyor ve için için, bıyık altından, ne kadar gülüyordur. Bu genç Türk mirzası ki, siyaset yapmazdan evvel, harp etti idi ve bir zamanlar hakikaten ordusuz ve silahsız olan Anadolu'ya en müthiş ve en müheyyep "diritnot"ların "süperdiritnot"ların birer kükremiş deniz aygırı gibi dolaştığı sulardan geçip gitmişti. İsmet Paşa, "Lord Gürzon"un naralarını işitmeden evvel, İngiliz güllelerinin tarrakalarını dinlemişti. Hiç doludan kurtulanın yağmurdan pervası olur mu? Shakespeare'nin lisanında böyle bir söz temsili yoksa, büyük Britanya başmurahhasının nafile yere nefes tüketmemesi için bunu ona tercüme edivermek lazım gelir.

Biz, Lozan konferansına ne muhakeme olmak, ne de münakaşa etmek için gittik, biz

Avrupa'nın dolaşık, karışık ve bulanık politikasına vakıf değiliz; Türk murahhasları oraya, mağdur ve mazlum bir milletin en iptidai haklarını talep etmek için gitti. Türk murahhasları oraya, hesap vermeye değil hesap sormaya gitti: On binlerce şehitin ve yüzlerce harap şehrin ve yüz binlerce sakat, alil, yersiz, yurtsuz halkın ve yüz binlerce dulun, yetimin hesabını sormaya gitti. Biz cihan harbinde bir müdafa-i nefis mücadelesine girmiştik; bunda mağlup olduğumuzu iddia etttiler; Peki! dedik ve memleketimizin en kıymetli parçalarından lazım gelen fidye-i necatı verdik. Bununla iktifa etmediler; tarihin nadiren kaydettiği bir intikam hırsıyla üstümüze saldırdılar, elimizi kolumuzu bağladıktan sonra bizimle hiçbir alış verişi olmayan milletlere: "Geliniz, boğunuz" dediler ve bizim mezbuhane çırpınışlarımızı bir isyan suretinde telakki edip etrafımızı bir kan ve ateş çemberi içine aldılar. Burada neler çektiğimizi yalnız biz biliyoruz ve buradan kurtulmak için ne kadar fevkelbeşer bir ceht ve gayret sarf ettiğimiz de yalnız bize malumdur. Lakin icap eder ki, bu feci ve müellim sır, bir aydınlık devresi demek olan şu sulh günlerinin arkasında gözü bağlı hasımlarımıza da ayan olsun.

Zira cihanın beklediği adalet yalnız bu vuzuh sayesinde tezahür edebilecektir.

Mustafa Kemal Paşa "Yeni Türkiye haysiyetini, kuvvetini müdrik olup hukukunu müdafaası için, hatta mevcudiyetini bile tehlikeye koymaya hazırdır." derken, Avrupa diplomatlarının efkarını, İzmir'in işgalini müteakip geçen senelerde Türk milletinin yaptığı harikalara imale etmek istiyor. Filvaki bu zevatın o seneleri bütün vekayi ile daima hatırlarında tutmaları lazımdır, Türk miletinin yarın neler yapmaya kadir olduğunu tahmin edebilmek onun dün neler yaptığını bilmeye mütevakkıftır. Her sözünü mutlaka icra etmek kudretini birçok defalar göstermiş olan Türk orduları Başkumandanını icap ederse mevcudiyetimizi bile tehlikeye koyarız, tehditini kuru sıkı bir blöften ibaret zannedenlere, bu mevcudiyetin üç sene zarfında kaç kereler tehlikeye ilka edildiğini hatırlatmak isteriz.

Her hareketleriyle bizi asla tanıyamadıklarını ispat eden Garp diplomatları, bizi, hiç olmazsa şu noktada öğrenmelidirler: Türk milleti tehditini ikaya kadirdir ve Türk milletinin Allah'tan başka kimseden pervası yoktur. Bazı kimseler bu sözleri son zaferin neşvesiyle, sarhoşluğuyla söylediğimize zahip oluyorlar. Lakin, İstanbul'un ikinci defa işgal altına girdiği, milletvekillerimizin nefiy, tevkif ve takip edildiği günlerde de hasımlarımıza karşı aynı lisanı kullanmadığımızı kim iddia edebilir? Eskişehir'e Yunan ordusu girdiği günün ferdasında değil miydi ki tâ Ankara'nın yetmiş kilometre yakınına çekilmiş küçücük bir ordunun arkasından yükselen sesler "Düşmanı denize dökeceğiz. Anadolu Yunanistan'a mezar olacaktır" diyordu?

Bana öyle geliyor ki, Avrupa diplomatları, şu İstiklal Mücadelesindeki azmimizin derecesine vakıf olsalardı, ne Türk ordusu bu kadar kan dökmeye mecbur kalacak, ne de sulh müzakeratı bu kadar uzun sürecekti. Eğer Şark ve dolayısıyla bütün cihan mütemadi bir harp ve cidal havası içinde kıvranmakta berdevam ise, bunun yegâne sebebi her şeyden evvel Avrupa diplomatlarının bu noktadaki cehaletleridir. Fakat ne yazıktır ki, bu cehaletin neticesi olan bütün hataları kanları ve canları pahasına ödeyenler hep başkalarıdır. Yunan milleti kaybettiği iki yüz bin gencin hesabını herkesten evvel bu efendilere sormalıdır. Eğer bunların cehaleti ve gafleti mâni olmayıp da Fethi Bey'in Londra seyahati müspet bir neticeye iktiran etse idi, her şey bu iki yüz bin kişinin mahvına lüzum kalmaksızın olup bitecekti. Lakin şu dakikada, yumruklarını kendi dizlerine vuracak yerde sulh masasının üzerine vuran ihtiyar uzman bir çetebaşı telakki ettiği Türkiye dahiliye vekilini nezdine kabul edip dinlemek tenezzülünde bulunmadı ve bu "lordane" gururun cezasını pabuçsuz palikaryalar çekti. Yine aynı gurur, aynı gaflet, herkesin başını yeniden belaya sokmak üzeredir.

İSTİKLAL MARŞI / 9272 NR. -1923-01-8

Bundan birkaç sene evvel, Mehmet Akif Bey'in vatanperverane bir şiiri Büyük Millet Meclisi tarafından İstiklal Marşı olarak kabul edilmişti. Bu şiirin güzelliği bedii kıymeti hakkında söz söylemeye lüzum görmeyiz. Mehmet Akif Bey'in manzumesi cidden yüksek bir sanatın eseridir ve bu eser, Büyük Millet Meclisinde ilk defa olarak Antalya mebusu Hamdullah Suphi Bey tarafından inşad edilmek gibi bir hüsn-i talihe mazhar olmuştur. Lakin güzel bir şiirle iyi bir marş arasındaki münasebetin ne kadar hafif ve arızi olduğunu bilenler, Büyük Millet Meclisinin vatani bir heyecana kapılarak verdiği bu karara iştirakte biraz tereddüt ederler. Büyük Millet Meclisi, bir musiki "Akademiya"sı değildir. Böyle olsa bile marş denilen şey ne bir encümenin, ne bir heyetin, ne de bir sanatkâr zümresinin kararıyla kabul edilebilir; bu hususta hüküm verecek olan ancak halktır. Hususuyla Mehmet Akif Bey'in eseri taganni değil sadece inşad edilmiş bir güftedir ve bunun iyi bir marş olup olmayacağını anlamak için her şeyden evvel onun bestesini işitmek, onu bir mızıkada veyahut bir şarkı hâlinde bir koroda dinlemek lazım gelirdi. Esasen marş demek musiki demektir, beste ve ahenk demektir, bu bestenin ihtiva veya ifade edeceği sözler o kadar beliğ ve bedii olmayabilir, elverir ki, bizi samiamız vasıtasıyla alıp sürükleyen hava kutlu olsun. Bugünkü günde dünya yüzündeki bütün millî marşların en güzeli olan "Marseyez"in güftesi alelade bir asker türküsüdür; bundan, bestesiz inşad edildiği zaman hiçbir zevk almak mümkün değildir; fakat vakta ki hep bir ağızdan teganni edilir veyahut bir mızıkada çalınır o zaman bundan kudreti meydana çıkar. "Marseyez" belki musiki nokta-i nazarından da o derece bedii bir

kıymeti haiz değildir. Zira, bu ne büyük bir musikişinasın, ne maruf bir şairin eseridir, Fransız İhtilal ordusunun zabitlerinden birisi; "Marseyez"i vatani bir ilham ile meydana koydu; "Rujé Dölil"in belki de bundan başka da bir eseri yoktur; bu bedii her nasılsa bir kere içinden doğmuş. İşte her yerde böyle içten doğma veya doğrudan doğruya halkın dehasınsan çıkma türkülerdir ki en müheyyeç marşları teşkil eder. Bir marşta ne edebiyat, ne de musiki nokta-i nazarından bir ehliyet ve maharet aramak abestir. Hiç şüphesiz ki, ahiren vefat eden Fransız musikişinası "Saint-Saens"nin herhangi bir "eymen"i sanat ve "teknik" itibarıyla "Marseyez"den on kat daha kıymetlidir, fakat Fransızlar "Marseyez" yerine onun "eymen"lerinden birini ikame etmeyi asla hatırlarına getirmemişlerdir.

Ben, birçok kereler Mehmet Akif Bey'in şiirini inşad edilirken dinledim; hatta bir defasında Hamdullah Suphi Bey en coşkulu sesiyle onu bana okumuştu. Fakat, günün birinde, beş on Anadolu neferinin hep bir ağızdan teganni ettiği bir sefer ve gurbet türküsü bana bu şiirin verdiği heyecanın yüz kat daha fazlasını verdi. İddia edemem ki bu türkü o şiirden – edebiyatça- daha yüksek idi; lakin hiç şüphesiz halkın dehasından ve gönlünden gelen bir ses olmak itibarıyla daha müennerdi. Çocukluğumuzdan beri hangimiz " Ey Gaziler..." lahninden daha güzel bir şey dinleyebildik? Halbuki, bu güzel, bu ilahi şeyi ne Abdülhak Hamit Bey yazmış, ne de Zeki Bey bestelemiştir.

Beni bu satırları yazmaya sevk eden şey geçen gün bestekârlarımızdan biriyle vuku bulan mülakatımızda bu bestekârın söylediği mütalaalardır. Bu zat diyordu ki: " İstiklal manzumesini, benden başka iki musikişinasımız daha besteledi: Bunlardan biri viyonolist Zeki Bey, diğeri Udi Ali Bey'dir; fakat ben ne bunun, ne de onun yaptığını beğeniyorum ve benim marşımın her ikisininkine müreccah olduğunu zannediyorum. Zira, bu zatlar sırf "teknik" bir eser vücuda getirmişlerdir, halbuki benim eserim kendi heyecanımdan, kendi coşkumdan doğdu ve en büyük kıymeti de halka bu coşkuyu, bu heyecanı verebilmesindedir. Arzu ederim ki, bu üç eser müsabakaya konulsun; dinleyenler üzerinde hangisi daha ziyade tesir icra ederse o intihap olunsun!"

Bu sanatkârın iddiası doğrudur. Fakat, kendisine "dinleyenlerin kimlerden, ne gibi kimselerden müteşekkil olması lazım geldiğini" sorduğum zaman bana verdiği cevap doğru değildir. "İstiklal Marşı" bestekarı bu müsabakanın herhangi bir Avrupa konservatuvarında icra edilmesini istiyor. Halbuki bir musiki konservatuvarı, bir eseri ancak "teknik" ve sanat nokta-i nazarından muhakeme eder ve "marş"ta ise –biraz evvel söylediğimiz gibi- sanat ve teknik kıymetleri ikinci hatta üçüncü derecede haiz-i ehemmiyet olmak lazım gelir.

Binaenaleyh mevzubahis olan bu üç marştan birini intihap etmek hakkı, ancak istiklal için dövüşen, istiklal yolunda kan döken askere verilebilir. Zira bu marşı herkesten evvel ve herkesten ziyade o, teganni edecektir. Bundaki ahenk herkesten evvel ve herkesten ziyade onun asabına işleyecek, onun kalbini heyecana getirecek, onun ruhuna kabarmış sel coşkunluğunu verecektir. Yalçın kayaların, ıssız vadilerin, viran köylerin ve nihayetsiz yolların hüznünden, huşunetinden, garipliğinden hasıl olmuş bu ruha biz kendi zevklerimizi, kendi heyecanlarımızı zorla kabul ettirmek hakkına malik değiliz. Onun anlayabileceği musiki, ancak o daüssılalı, sarı toprak dalgalarının hummalı ahenginden müteşşih aşina bir ses olmalıdır.

Büyük Millet Meclisi tarafından İstiklal Marşı diye kabul edilen manzumenin böyle bir humma ile yandığını iddia edemeyiz. Esasen halk buna lisan ve mana itibariyle daima bigane kalacaktır ve mesela:

Fışkırır ruh-i mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer, belki, başım.

beyiti gibi birçok mısralarını hatta kelimelerini bile anlamakta güçlük çekecektir.

Efendiler, "İstiklal Marşı"nın güftesini de bestesini de Anadolu köylüsüne bırakalım. O bizden, daha iyi biliyor daha iyi söylüyor.

"ZAFER ABİDESİ" VE SANATKÂRLARIMIZ / 9273 NR._1923-01-9

Öteden beri, irfanın, sanatın, edebiyatın ve terakki cereyanlarının mihrakı olmak şiarını taşıyan İstanbul, Millî Zafer namına abide rekzi teşebbüsünde en geriye kalan yerlerden biri olmuştur. Binaenaleyh, eski payitaht, ilk defa olarak yalnız idareten ve siyaseten değil, aynı zamanda manen ve fikren de bir merkez olmaktan çıkmış ve tarihimizde pek esaslı bir ehemmiyet-i haiz bulunan şu teşebbüsün pişdarlığını da elinden kaçırmak bedbahtlığına uğramıştır. Bu edebarin hicabı, en ziyade ressamlarımıza, heykeltraşlarımıza ve mimarlarımıza düşmek lazım gelir.

Zira, millî zaferimizin timsali bir şekil suretinde tecessümü ihtiyacını herkesten ziyade onların duyması ve ihtiyacın tatmini hususunda onların ön ayak olması icap ederdi. Bu iş onların işidir ve onlar başlayıp onlar ikmal edebilirler. Ekseriyetle, muhitin sanata ve sanatkârlara karşı gösterdiği lakaydiden şikâyet etmek itiyadında bulunanlar, acaba muhitlerinde vuku bulan hadiselere karşı kendilerinin de ne kadar lakayt kaldıklarını

hissediyorlar mı? Sanatkârlarımızın büyük bir kısmı ve en güzide kısmı, İnönü Müdafaaları Eskişehir ricatları, Sakarya muharebeleri, vuku bulduğu sıralarda, Bolşevik rejiminin İstanbul'a kaçmış bir takım muhacir Moskof prenslerinin yüzündeki mahzun güzelliği tersim ve tespit ile meşgul idi. Bunların en milliyetperverleri, milliyeti, nihayet Damat İbrahim Paşa devrinin sırma saçaklı kayık örtülerinde veyahut Alafranga İstanbul kadınlığının uzun ökçeli iskarpinlerinde buluyorlardı. Vakıa hep mahrumiyet ve zaruretle yüklü bir gençliğin yegâne tesellisi olan bu hafif ve hoş fantazileri onlar için memnu bir zevk şekline sokmak istemiyorum; lakin acıyorum ki, bu gürbüz, coşkun ve derin şahsiyetler kendilerine o hurde güzelliklerinden daha asil, daha kavi ve daha yüksek zevkler bulamadılar ve nihayetsiz bir heyecan menbaı olan millî mücadelenin yanı başından gözleri bağlı geçtiler. Bir deha sahibi için bu ne bitmez tükenmez bir ilham menbaı idi! Kim bilir bu hazinenin içinde külçe hâlinde ne kadar şaheser beyhude yere mahvolup gitti!

Şimdi, millet nadir heyecanların kıymetini bilemeyen bu zümreye müracaat ediyor, diyor ki: "Bana üç buçuk senedir başımdan geçen müheyyiç ve ulvi sergüzeştin en canlı teferruatından daha canlı bir mahsale yap! Bana gaza ve şehadet anlarının bir daha dönmeyecek olan mukaddes hummalarını el ile tutulan gözle görülen mücessem bir timsal hâlinde tespit et! Ve buna öyle bir hayat bahşeyle ki, benden, benim evladımdan ve evladımın evladından ve onun evladından daha ziyade yaşasın! Ve bu müheyyiç ve ulvi sergüzeştin en büyük kahramanı kendi cisminden daha güzel bir cisme inkılap ederek ebediyet diyarının eşiğinde vatanın bütün ebedîlerine mihmandar olsun!"

Böyle bir teklif karşısında o zümrenin ne yapacağını bilemeyiz. Lakin şimdiden hissediyoruz ki, onu saracak olan ilk heyecan azim bir telaş olacaktır. Ne yapmalı? Nasıl yapmalı? Zira bir zafer abidesi ibda etmek zaferin kendisini istihsal eylemekten daha güçtür. Böyle bir işe başlamadan evvel, sanatkârın ruhunda, bir gazinin celali ile bir şehidin melali birbirine karışmalıdır. Halbuki bizim sanatkârlarımız ne şehitlerle, ne de gazilerle beraber idiler ve millî zaferimizin günleri nerededir? Hiçbiri bilmiyor. Geçenlerde, Ankara gazetelerinin birinde, bunlardan birinin çizdiği abide krokisine bakarken fena sanatkârlar elinde en güzel vekayiin ne kadar çirkinleşebileceğini düşünerek gözlerimi kapadım ve kendi içimdeki şekilsiz, mütemevviç âlî herhangi bir mücessem âlemden daha asil buldum. Temenni edelim ki, ibdayı tasvir edilen zafer abidesi bu içimizdeki heyecanın asaletini bozacak derecede gayr-i samimi bir "eser-i sanat" olmasın; hatta hiç eser-i sanat olmasın; doğrudan doğruya kalpten fışkıran bir cezbenin insana yaptırabileceği herhangi bir ilk hamle suretinde tecelli etsin.

Böyle bir cezbe kendiliğinden hasıl olabilir mi? Nadir ve büyük dehalardan bahsediyorsak, evet... Lakin yarınki zafer abidesini kuracak olanlar nihayet, nihayet bir takım küçük ustalardır ve bu ustaların "model"i mutlaka "hakikat" ve "tabiat" olmak lazım gelir. Zira küçük ustalar büyük dehalar gibi yoktan var etmek kudretine malik değildirler ve bunlar ancak bir örnek üzerinde, bir örneğe göre kesip biçebilirler. İşte, bunun içindir ki, harp sahalarından uzak kalan ve zaferi ancak İstanbul sokaklarındaki nümayişlerde öğrenen sanatkârlarımız, zafer abidesini yaparken büyük müşkülata düşeceklerdir ve ister istemez Avrupa şehirlerindeki "zafer abide"lerinden birini taklit etmeye mecbur olacaklardır. Vakıa sanatta taklit, ticarette ihtikâr kadar mezmum bir şey değildir fakat, son Türk zaferi namına dikilecek abidenin o zafer gibi hususi bir "karakter"i olmak lazım geleceği de gayr-i kabil-i ihmal bir zarurettir. Eğer bu abide temsil edeceği o büyük "hadise" derecesinde bir şaheser olmayacaksa, bari bu hususi "karakter"i haiz bulunsun ve biraz evvel söylediğimiz gibi hiç değilse, "ilham" itibarıyla samimi olsun.

Pek yakında iş başına davet edileceklerini işittiğimiz sanatkârlarımıza, şimdiden kendi içlerinde bu samimiyeti ve bu samimiyetin hararetini temin etmeye çalışmaları temennisinde bulunuruz.

AVRUPA MEDENİYETİ / 9276 NR._1923-01-12

Siyasi ve millî mukadderatımız, bizi her şeye rağmen, mütemadiyen Avrupa'ya, mütemadiyen Garba doğru itiyor. Bundan birkaç sene evvel, birçok Garp müverrih ve âlimlerinin "tefeül"lerini tekit eder gibi görünen ricî hareketimizin ne kadar muvakkat olduğu, bugünkü coğrafi ve siyasi vaziyetimizle bir kere daha anlaşılmıştı. Türk milletinin Şarka ve Asya'ya doğru döner gibi görünüşü, daha ziyade ileriye atılmak için geriye çekilen koşucuların yaptığı harekete benzer. Buna, hızını almak için toplanmak veyahut toparlanmak nevinden bir hadise nazarıyla bakabiliriz. Arkamızdaki mezalim Asya ile rabıtamız bir ağaç kökünün toprağıyla olan rabıtası gibidir; ağaç hayati usaresini bu topraktan alır, fakat neşv ü nema bulmak için dal ve budaklarını uzattığı yer, güneşin aydınlığı ve sıcaklığı ile mahmul olan semadır. Türk milletinin göğü Asya'dadır. Lakin dal ve budaklarını daima Akdeniz'e doğru uzatmıştır; esasen her inkişaf ve her inbisat dışarıdan içeriye değil, içeriden dışarıya doğru vuku bulur ve "asla rücu etmek", "ölmek" demektir.

Madem ki mukadderatımız bizi daima Avrupa'ya ve Garba itiyor, aynı zamanda içtimai ve medeni inbisatımızın da o istikamette yol alması ve o akıma temessül etmesi lazım

gelir. Yani cemiyet ve medeniyet itibarıyla mutlaka Avrupalılaşacağız.

Lakin Avrupalılaşmak nasıl olur? Nasıl bir millet diğer bir milletin harsına temessül edebilir? Hususuyla Türk milleti gibi tamamıyla ayrı bir ırka, ayrı bir dine mensup olan bir millet için, gömlek değiştirir gibi, bir nevi hayattan, diğer bir nevi hayata geçivermek o kadar kolay bir şey midir? Hususuyla tarihinin bazı şehadetlerine nazaran pek iyi biliyoruz ki, kendi âdet ve ananelerini bırakıp başkalarının âdetlerine, ananelerine meyleden milletler istiklallerine ebediyen veda etmişlerdir. Bu gibi istihaleler fertler için belki kabil-i icra, fakat cemiyetler için daima muhlik, daima muzırdır. İşte bu endişelere kapılan bazı müferrit milliyetperverlerimiz, "teceddüt" ve "terakki" lüzumu mevzubahis olunca : "Teceddüde; evet! Lakin millî ve dinî ananelerimizin çizdiği hatlar dahilinde..." diyorlar. Bu mütalaa, son zamanlarda hemen herkesin ağzında dolaşan harc-ı âlem bir düstur hâline girmiştir. Bu düstur, ilk nazarda "medeniyetçe Avrupalılaşmak" taraftarı olanların içtihadına mugayir gibi görünür; fakat haddizatında bu iki prensip arasında hiç bir mugayarat yoktur; çünkü bunlar birbiriyle alakadar bile değildirler.

Türk âlimlerinden, Ziya Gökalp Bey, geçende, "Yeni Mecmua"da neşredilmek üzere gönderdiği bir makaleye şu netice ile nihayet veriyor: "Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Avrupa medeniyetindenim."

Muhterem âlim vazettiği bu düstur ile demek istiyor ki, Avrupa medeniyetini kabul etmek, ne Müslümanlıktan, ne de Türklükten feragatı tazammun eder. Zira, medeniyet harici bir şeydir, din ile milliyet ise derunidir. Medeniyyet usuldur, alettir, din ile milliyet ise fikirdir, ruhtur ve bu ruh tâbi bulunduğu ezelî kanunlar - ki bunlara kâh hars kâh anane diyoruz – haricine çıkamamak şartıyla herhangi bir medeniyet ailesine dahil olabilir. Burada herhangi bir medeniyet tabirini söze kolaylık versin diye kullanıyoruz. Zira, herhangi bir medeniyet derken birçok medeniyetlerin mevcudiyetine hükmetmiş oluruz, halbuki, hakikatte bir tek medeniyet vardır ve bu da, hâlihazırda – hiç şüphesiz – yalnız Avrupa medeniyetidir. Şehirlerinin tarz-ı inşasından, iktisadi, sınai teşkilatına ve ilmi sistemlerine kadar bu âlemin nesi varsa bütün insaniyet için bir mal-ı müşterektir, ondan istifade etmek herkesin hakkıdır, hatta yalnız hakkı değil vazifesidir de. Zira, ancak bu iştirak sayesindedir ki, milletler büyük insaniyet ailesine dahil olabilirler ve yine bu sayededir ki kendi milliyetlerini muhafaza edebilirler. Esasen milliyet dediğimiz şey, yalnız medeniyete ve insaniyete nispeten mevcuttur. Bugünkü "nizam-ı âlem" ortadan kalktığı takdirde derhal din ve milliyet farkları da ortadan kalkar ve bütün insaniyet "Kaotik" bir hâle girer. Zira, din ve milliyet ırki ve

coğrafi olmaktan ziyade içtimai ve tarihi bir keyfiyettir ve medeniyetsiz ve tarihsiz bir cemiyetin mevcudiyetine ihtimal verilemez.

Mesela yeryüzünde ırk ve coğrafya noktai nazarından bir zenci kitlesi mevcuttur, fakat bir zenci milleti yoktur.

Son zamanlarda, Avrupa gibi bizde Avrupa medeniyetine karşı da bir gayz uyandırmıştır; Avrupalılar hayatımıza kast etmeyi düşündükleri günden itibaren Avrupa'dan gelen her şey bize daimi şüphe görünüyor. Bu, marazi bir hâlet-i ruhiyedir ve Garp devletlerinin bize ibka ettikleri fenalığın en büyüğü bu olmuştur, çünkü bir asra yakın bir zamandan beri bizi daima ileriye doğru iten medeniyet hamlelerinin hızını tevkif etmiştir. Birkaç seneden beri, aramızda öyle kimseler var ki Avrupa'dan gelen "ilim"e bile inanmıyor; onda hainane bir yalan veyahut şeytani bir desise şeması seziyor. Hepimiz az çok bu şüphelerle zehirlendik; fakat artık gittikçe bir kâbusa benzeyen bu evhamdan kurtulmak zamanı gelmiştir ve bu kurtuluşun yegâne çaresi, siyasi Avrupa ile medeni Avrupa'yı birbirinden ayrı görmekte ve hatta bunu onun zıttı, onu bunun düşmanı telakki etmektedir. Filhakika, Avrupa medeniyetini temsil edenler katiyen Avrupa diplomatları ve Avrupa hükümetleri değildir, bunlar bize karşı olduğu gibi o medeniyete karşı da menfi ve muzırdırlar. Zira bunların şahsiyetlerinde bir ilim ve bir mantık hâline giren şey, haddizatında insaniyetin en vahşi ihtirasları, en hodbinane emelleri ve medeniyet umdelerine en mugayir olan maksatlarıdır; bunlar hüküm sürmek için etraflarına mütemadiyen cidal, nifak ve şuriş saçıyorlar: Halbuki medeniyet nizamın, intizamın, sulh ve sükûnun mahsulüdür ve ancak sakin ve berrak bir hava, bir vifak ve tesanüt havası içinde yaşayabilir.

"TELİF VE TERCÜME" ENCÜMENİNİN VAZİFESİ / 9277 NR._1923-01-13

Ankara'da, maarif vekaletine merbut bir telif ve tercüme encümeni var. Bunun riyasetine, son günlerde, muhterem âlimlerimizden Ziya Gökalp Bey intihap edildi. Encümeni teşkil eden diğer âzâ da, memleketin ilim ve irfan âleminde yükselmiş, temayüz etmiş simalarındandır, bu meyanda Veled Çelebi Efendi ile Refet Salih Bey'in isimlerini de zikretmek encümenin harsi kıymeti hakkında bize kâfi bir fikir verebilir. Lakin, aşağı yukarı iki seneden beri mevcut olan bu encümenin şimdiye kadar meydana ne gibi eserler çıkardığını henüz pek iyi bilmiyoruz. Vakıa dünkü şerait içinde, Ankara'da telifat ve neşriyat ile meşgul olmak veyahut bu meşguliyeti müspet ve müsemmer kılmak hayli güç bir iş idi; bu vadide ancak istihzari bir takım faaliyetlerde bulunulabiliyordu. İhtimal ki, vaziyet halen böyledir ve

daha birkaç zaman için de böyle kalacaktır. Zira, asri icâbât dahilinde, bir şehrin, bir hars ve irfan merkezi hâline girmesi için temini lazım gelen şerait yalnız fikrî ve manevi neviden değildir, derler ki, meşhur "Götenberg" şimdiki tab usulünü keşfetmemiş olsa idi, "Rönesans" devrinin bütün edebî ve ilmi mahsulatı insanların büyük bir kısmına meçhul kalacak ve belki zaman içinde unutulup gidecekti. Ankara, "Götenberg"in ihtiraından henüz kâfi derecede istifade edemiyor. Orada yevmi ve mevkut bütün neşriyat, bir iki matbanın ve birkaç mürettibin mahdut ve nakıs ianesiyle şöyle böyle ancak temin olunabiliyor. Pek iyi hatırlıyorum ki, Sakarya Muharebesi esnasında matbuat ve istihbarat müdürünün vasıtasıyla bir formalık bir risaleyi bastırıp neşretmek için tam on beş gün uğraşmak, beklemek lazım geldiydi. Elyevm bu vesaitsizliğin tehvin edildiğine dair ortada hiç bir emare yoktur. Binaenaleyh, "telif ve tercüme" komisyonunun ilk işi faaliyetinin maddi kısmını teshil edecek vesait-i azamı bir mukayesede temin etmek olmalıdır. İstanbul'dan bazı matbaalar bütün mürettipleri ve bütün levazımıyla Ankara'ya nakledilmeli ve doğrudan doğruya maarif vekaletinin emrine verilmelidir. "Telif ve Tercüme" komisyonunun ikinci işi, kendisine muayyen ve kâfi miktarda tahsisat temin eylemek ve bu suretle bastıracağı kitapları risaleleri en ucuz fiyatlarla hatta bazen de meccanen dağıtmaktır. Zira, birçok tecrübelere istinaden biliyorum ki, bu memleket halkının mühim bir kısmı maişet derdinden kitaba para veremiyor, okumak istiyor; fakat bedava okumak istiyor; bu zarurete boyun eğmek ve Rusların yaptığı gibi hareket etmek lazımdır. "Sovyet" İdaresinin en iyi tarafı fikir ve irfan mahsulatını meccani olarak dağıtmaktır, diyorlar ki, Rusya'da kitaplar ve gazeteler gibi tiyatrolar ve sinemalar da bedavadır. Bu usulün her yerden ziyade, bizde tatbik edilmesinin ne kadar zaruri olduğunu izaha hacet görmüyorum.

"Telif ve Tercüme" encümeninin üçüncü vazifesi teliften ziyade tercümeye ehemmiyet vermek olmalıdır. Zira, geçirdiğimiz fikrî devrin bir ibda devri olmaktan ziyade bir tahsil ve tehzip devri olduğuna hiç şüphe yoktur. Bugünkü Garp ilim ve edebî iki asır süren bir tefsir ve tercüme devresinden sonradır ki, ibda-i bir kuvvet iktisap etti. Eğer kadim Yunan ve Latin âsârı meydana çıkarılıp tercüme ve tefsir edilmese idi, on dördüncü asır "Dante" ile, on altıncı asır "Shakeaspeare"le ve on dokuzuncu asır "Geothe" ile müşerref olamazdı. Her ibda ve her ihtira bir tehzip ve talim eseridir. Yeryüzünde kendiliğinden doğmuş dehalara nadir tesadüf edilir, eğer tesadüfen bu nevi dehalar varsa bile beşeriyetin muayyen zirvelerini teşkil eden yüksek şahsiyetlerin sırasına geçememişler ve gurbet ve garabet içinde nisyana mahkum olmuşlardır. İlim ve irfan nuru, ilk Âdemden beri, babadan oğula intikal eden hayat tohumu gibi, bu zirveleri teşkil eden dehaların birbirlerine devrettikleri bir meşaledir. Bu meşale her

akıma göre bir aydınlık neşreder, şua-ı mümtet veya kısa olur, bazen kamaştırır, fakat ateşinin cevheri hep bir cinsten hep aynı şeydir. "Omher" bunu "Verjil"e , "Verjil" bunu "Dante"ye, "Dante" "Shakeaspeare"e, "Shakeaspeare" de "Geothe"ye devretti ve mütevaziyen "Sokrat"tan, "Aristo"ya, "Aristo"dan "Levkros"a, "Levkros"dan "Volter"e, "Volter"den, "Renan"a aynı ulumun başka bir tarzda intikalini görürüz. Bu devri daimin içine girmeyenler ve bu silsileye dahil olmayanlar için münferit ve mütecerrit bir takım kemal ve itila yolları yoktur.

Avrupalılar, bu mesut deverana dahil olanlara "Klasik"ler namını veriyorlar ve bu mesut deveranın adına "Klasisizm" diyorlar. Bizde Garp ilminin ve Garp edebiyatının bu cephesi tanınmadıkça ve bunun usaresinden hissement olmadıkça irfan vadisinde müspet ve müsemmer bir harekette bulunmamızın imkânı yoktur, binaenaleyh, ilk işimiz, her memlekette olduğu gibi, bir an evvel bütün klasikleri lisanımıza nakletmek ve bunlar üzerine uzun bir tetkik ve tetebbu cereyanı açmaktır. Garp medeniyetine dahil olan irili ufaklı bütün milletlerin birinci adımda yaptıkları iş bu olmuştur. Çünkü hangi diyarda ve hangi millette olursa olsun ilim ve marifet binası ancak bu esaslar üzerinde kurulabilir ve bütün insani dehalar ancak bu yegane nur içinde neşv ü nema bulur. Aksi takdirde aramızdan yetişecek bütün Hüda-yi Sabit kabiliyetlerin hiçbir meyve vermeden kuruyup gittiklerini müşahede edeceğiz ve hazine-i irfanımzı tabir-i amiyanesiyle "dipsiz bir kile"ye çevirmiş olacağız, onu, ne kadar gayret edersek edelim bir türlü dolduramayacağız.

DÖRT SİMA ARASINDA / 9278 NR._1923-01-14

Paris'te intişar eden, "İllüstrasyon" ünvanlı, bir resmli mecmuanın ilk sahifesinde "Mustafa Kemal Paşa"nın, "Lenin"in, Mussolini"nin ve "Gabriyel Davinci"nin fotoğraflarını yanyana basılmış görüyoruz; bu fotoğraların üstünde şöyle bir cümle vardır: Cihanın dört büyük diktatörü... (Avrupalılar bütün hakikate rağmen Mustafa Kemal Paşayı bir diktatör telakki etmekte musirdirler) "Lenin" malum olduğu üzere Rusya Sovyet Hükümetinin reisidir. "Mussolini" İtalya başvekilidir. "Gabriyel Davinci" bundan bir iki sene evvel "Füme" meselesinde kendisinden pek çok bahsedilen İtalyan şairdir. Bunlardan birincisinin, hakikaten büyük bir halk adamı olduğuna şüphe yoktur; "Lenin" insaniyetin pek seyrek yetiştirdiği büyük ve kuvvetli şahsiyetlerinden biridir; takip ettiği meslek veyahut açtığı çığır batıl veya sakim olabilir, biz onu başlı başına bir keyfiyet olarak almak mecburiyetindeyiz. Her büyük adam, cihanda oynadığı rolün ehemmiyetine göre telakki edilmelidir. Hayır ve şer mefhumları harikulâde seciyeleri ölçmek için iyi bir mikyas değildir. Esasen harikulâde insanlar, büyük

Alman filozofu "Nietzsche"nin dediği gibi hayır ve şerrin fevkinde kalmalıdırlar. Bunlar Kuva-yı tabiiyenin birer cüzü gibidirler ve bizim dar, küçük, adi mantığımızın kabul edemeyeceği bir takım hareketlerde bulunurlar. "Lenin" bunlardan biridir. Dünyanın en büyük bir imparatorluğunu devirmiştir, yüz yirmi milyonluk müheyyeb bir cemiyeti –altını üstüne getirmek suretiyle- avucunun içine almıştır; bu avuç, dört seneye yakın bir zamandan beri o yüz yirmi milyon kişiyi, bir değirmen taşı kavrulmuş buğday tanelerini nasıl öğütürse, öyle eziyor, sıkıyor ve ondan yeni bir cemiyet hamuru yapmaya çalışıyor. Bu, masallarda işittiğimiz devlerin yapabileceği bir iştir ve "Lenin" şimdiden bir masal kahramanı olmuştur. Yaptığı işin neticesi ne olursa olsun tarih, onun ismini beşeriyetin en büyük isimleri meyanında zikredecektir.

Senyor Mussollini'ye gelince, bunun oynadığı rol büyük ve harikulâde olmaktan ziyade acayip ve şayan-ı dikkattir. Bu genç adam, "faşist" namı altında toplanmış üç yüz bin musallah milliyetperverin başına geçerek İtalya parlemantosunu bir nevi muhasara altına aldı ve kısmen saltanat-ı şahsiyenin nüfuzundan istifade ederek kendini bütün manasıyle bir diktatör mevkisine çıkardı. "Parlamantarizm" usulünün şiddetle hüküm sürdüğü ve hatta İtalya gibi amele sınıfının sosyalizme doğru koştuğu bir sırada bu âni irticayı ibka edebilmek pek büyük bir azim ve irade kuvvetine mütevakkıftır. "Mussollini"nin bu irticayı ne zamana kadar idame edebileceği malum değildir. Herhalde o üç yüz bin kişilik silahlı fırkanın kendisine zahir olduğu müddetçe parlemantoyu avucunun içinde tutacağına şüphe yoktur ve bu vaziyet daimi bir "darbe-i hükümet" memleketi olan İtalya'da ilk defa vuku bulan bir hadise değildir. Hususuyla böyle bir hareket, bizi asla hayrete düşüremez. Bu nevi darbe-i hükümetler Enver Paşa'nın bizde yaptıklarının yanında bir çocuk oyunu gibi kalır. Bu nokta-i nazardan "Mussollini"nin "Lenin"in ve "Mustafa Kemal" gibi tesiri bütün cihana şamil olan iki büyük hareketin âlimleri meyanında yer buluşuna bir mana verilemez. İtalyan diktatörü nihayet kendi memleketinde meşhurdur. Zira şahsiyetindeki kudretin şumulü İtalya yarım adasının içinde mahsurdur.

Aynı büyük simalar arasında zikredilen ve bizce memleketinin mukadderatında oynadığı rol, "Mussollini"nin rolünden daha fani ve daha küçük olan "Davinci" "Füme" hareketinin başında iken şu sözleri söylemişti: "Fümenin manevi ufku dünyayı ihata ediyor, bunun mazlum milletlerin feryat ve figanı bu küçük limanda toplanmıştır, bütün İstiklal mücadelelerinin ilmi "Füme" ihtilalcilerinin çektiği isyan bayrağıdır."

Bizce, bu söz ancak "Mustafa Kemal" gibi bir istiklal kahramanının ağzına yakışır.

“Füme” meselesi bir siyasi mücadele idi; gelip geçti. Fakat Anadolu meselesi hâlâ bütün cihanı sarsan müheyyep ve muazzam bir davadır; bir milliyet ve insaniyet davasıdır. Halbuki “Füme” hareketi, Anadolu mücadelesinin yanında adi bir hudut münazaası mahiyetini tecavüz edemez.

Mustafa Kemal Paşa, ne “Musollini” ile ne de “Davinci” ile kabil-i kıyastır. Harb-i Umumiden sonra koyu bir zulmete, bir fısk u fücur zulmetine müstağrak olan küre-i arz üzerinde iki yanar dağ hasıl oldu; bu yanar dağlar, kütüb-ü mukaddesede okuduğumuz elemi ukubet hadiseleri gibi zulme itisafe, ihtiras ve maâsîye dalan beşeriyetin başına kıvılcımlar saçmaya başladı. Bu kıvılcımların aydınlığında bazıları dünyanın sonunu, bazıları yeni bir âlemin tuluunu görüyorlar, bizce bunlar öbürlerinden daha haklıdırlar. Yarınki nesiller o canlarını bu yanar dağların lavlarından yakacaklardır, çıplaklar bunun ateşinde ısınacaklardır ve körler bunun şulesinde göreceklerdir. Lakin bu iki kükremiş şahika arasında İtalya’nın o iki küçük zirvesinin neyi ifade ettiğini bilemiyoruz.

“İllüstrasyon” mecmuası, “Mussollini” ile “Davinci”nin resimlerini “dünyanın en büyük diktatörleri” serlevhası altında “Mustafa Kemal” ile “Lenin” sırasında neşretmekle kalmamış, Mustafa Kemal Paşa’nın tercüme-i hâlini yazarken ikinci bir hataya düşmüştür.

Bu hata belki kasti değildir; fakat, biz, hakikat namına bunu şiddetle protesto etmek ıztırarındayız. Zira, Avrupa matbuatının ara sıra bilerek bilmeyerek ortaya attığı yalanlar, kendi hallerine bırakıldığı vakit en halis “hakikat”lerden daha ziyade yol alıyor. Garplıların okuduğu bütün Türk tarihi hep böyle hurda yalanlardan mürekkeptir.

İKTİSAT KONGRESİ / 9280 NR._1923-01-16

Harbin ve harpten mütevellit içtimai sarsıntıların iktisadiyatımızda açtığı rahnelerin tamiri çarelerini düşünmek, hızını kaybeden işleri yeniden harekete getirmek ve bilhassa yeni Türkiye’ye bir siyaset-i iktisadiye programı ihzar etmek ve bütün bunların istilzam edeceği esaslı müzakerat neticesinde kati fiiliyata girişmek için karar-ı ittihaz eylemek üzere İzmir’de bir kongre inkıyat edeceğini kemal-i memnuniyetle haber alıyoruz. Bu kongreye memleketin her tarafından gelecek tüccar, sanatkâr, amele, şirket mümessilleri, bankacılar ve çiftçiler iştirak edecektir. Her ne kadar geçen gün refikamızdan birinin, bu teşebbüsün ameliyat sahasında müspet bir netice verip veremeyeceği hakkındaki şüphesini oldukça muhik bulmakla beraber, böyle bir harekete ön ayak olanların ne kadar vatanperverane bir saika kapıldıklarını takdir etmemenin de kabil olmadığını itiraf ederiz. Gazeteciler, yazı ve

nazariyat ile meşgul olanlar yalnız tenkit etmesini bilirler ve her tenkitlerine biraz ukalalık karıştırırlar. Biz, bu ihniyada tâbi olmak istemeyiz ve memleketimizde iktisat kongresi teşkilini esas itibarıyla elzem ve tam zamanında telakki ederiz. Lakin bu güzel fikrin öğrendiğimiz şerait dahilinde kabil-i icra ve kabil-i tatbik olamayacağını söylemeyi de zait addederiz. Bu neviden sınai tesislerle on seneden beri elde edilen menfi neticeler malumumuz iken bu şekilde bir kongrenin ittihaz edeceği kararlarla –sihirli bir asanın temasıyla cemadatın harekete gelişi tarzında- iktisadi çölün birdenbire feyizli bir bağa ve münebbit bir tarlaya inkılap edivereceğini ümit etmek fazla bir nikbinlik olmaz mı?

İktisadiyat öteden beri bu memleketin kanayan bir yarasıydı. Düşmanlarımız bize vuracakları darbeleri hep bu zayıf ve malul tarafımızdan vururlardı. Memleketin hayatına zehirli hortumunu geçirmiş olan "kapitalist" Avrupa topraklarımızın, bağlarımızın, bahçelerimizin; elimizin ve başımızın mahsulünü hep o noktadan emiyor ve fıtratın zinde, gürbüz yarattığı vücudu bir kadide döndürüyordu. Binaenaleyh yarınki vücudun şifasını, kuvvetini temin edebilmek için tedaviye o noktadan başlamak kadar zaruri olan bir hareket yoktur. Fakat nasıl? Herhalde bunun nasıl olacağını tayin edecekler, ne biziz, ne de iktisat kongresine davet edilenlerdir. Zira, hem bizim, hem de onların "cihan iktisadiyatıyla" alakamız nihayet en-nihaye bir takım nazari kitapların verdiği malumata müstenittir ve içimizde ne yüksek mali muhitlerle, ne de garbın "zanaat-ı âliye" tesmiye edilen müheyyep hayat makinesiyle mumarese ve muarefesi olan insanlar pek azdır. Bizde küçük neccar ve küçük zirai ve küçük esnaf memleketin bütün iktisadi hayatını teşkil eden yegâne anasırdır. Bunlar ise, garbın harekat-ı iktisadiyesiyle daima üçüncü dördüncü vasıtalarla münasebete girebilen kimselerdir. Halbuki, memlekete yeni ve umumi bir siyaset-i iktisadiye teminine çalışanların doğrudan doğruya garbın zanaat ve ticaret-i âlemiyle pek yakından muarefesi olmak lazım gelir. Zira, bütün prensiplere rağmen ticaret ve zanaat beynelminel ve hususuyla tamamen Avrupaî bir şeydir.

Bundan maada, "iktisadi siyaset" tabiri harbin Avrupa lehçesine yeni idhal ettiği veyahut nazariyat sahasından alıp fiiliyat sahasına sürüklediği yeni bir usulün adıdır, binaenaleyh, bu tabiri Avrupa memleketleri için bile biraz yeni bir şey gibi telakki etmemiz lazım gelir, bu, iktisadiyatın ancak bir müddet için tabiilikten inhiraf etmiş olduğunu gösteren ve bu hâletin maraziyetini ispat eden arızi ve suni bir tabirdir. Zira, hâl-i tabiinde içtimai hayatın kendi ezelî kanunlarına dönüp zaruret-i vehhabiden kuvvet alarak seyir ve harekete başlayacağı gün bir siyaset-i iktisadiye ittihazı fikri, güneşin muharriki etrafındaki hareketini tanzim için kanunlar yapmaya kalkışmak gibi fuzuli ve beyhude bir iş olur. Galip ve mağlup

bütün Avrupa milletlerinin, içinden zedelenmiş çıktığı bu harbin etrafa yaptığı hicranlı vaziyeti ıslah ancak beynelmilel bir kongrenin işidir. Zira, yeryüzünün bütün milletleri bu umumi hicrandan hemen hemen mütesâviyen müesserdir. Vakıa bizim memleketimizin vaziyet-i iktisadiyesindeki rahnelerin yalnız harpten mütevellit olduğunu iddia etmek büyük bir hatadır! Zira bizdeki hicran harb-i umumiden çok daha eskidir ve büsbütün başka bir takım tesirleri altında husule gelmiştir. Bu tesiratın başlıcası, "kapütilasyon"lar ahkamının bize tahmil ettiği ağır yükleri ve ellerimizi kollarımızı bağlayan meşum bağlarıdır. Bu yükler ve bu bağlar bizi, bütün diğer milletlerin iktisaden yükselmek için yaptıkları hareketi yapmaktan men etmiş ve bizi âdeta kendi topraklarımız, kendi emlak ve emvalimize sahip olmaktan mahrum kılmıştır.

Binaenaleyh, biz öyle düşünüyoruz ki yeni Türkiye'nin hayat-ı iktisadiyesi, ancak hayat-ı siyasiyesinin düzelmesiyle düzelecek ve bu sahadaki terakki ve teali millî istiklalimizle mütevaziyen husul bulacaktır.

İZMİT'TE ÜÇ GÜN / 9284 NR._1923-01-20

Gazeteci arkadaşlarla beraber, İzmit'te geçirdiğimiz şu son üç gün, âdeta tarihi denilecek derecede mühim ve kıymetlidir. İstanbul matbuatı erkanının İzmit'e gidişini alelade bir istihbarat işi zannedenler veyahut Başkumandan Paşa'yı istikbal nevinden merasimperverane bir siyaset suretinde görenler hakikat-i hâlden ne kadar uzaktırlar! Belki ibtidada bizi İzmit'e sevkeden his, oradan geçeceğini bildiğimiz Mustafa Kemal Paşa'yı, İstanbul'a en yakın olan bu noktada İstanbul matbuatı namına selamlamak emelinden ibaret idi. Fakat kendisiyle ilk temasımızda maksad-ı ziyaretimiz o kadar genişledi, o kadar derinleşti, öyle bir ciddiyet ve ehemmiyet kesbetti ki, âdeta her birimizde, onunla yeni bir misakı, yeni ve mukaddes bir misakı imzalamaya gelmiş kimselermişiz gibi bir his hasıl oldu. Yeni bir misak mı? Kim bilir, belki...

Zira, vatanın her köşesi Anadolu ve Rumeli topraklarının her tepesi, bir ayrı zaferini haykıran bu yılmaz kahraman, her hâli, her hareketiyle ve bilhassa her sözüyle yeni bir mücadeleye, yeni bir gazaya hazırlanmış olduğunu gösteriyor. Alnını saran zafer iklininin yaprakları henüz solmadan ve aks-i sadaları henüz kulaklarımızda uğuldayan o berkâsâ seyrinin hızı dinmeden ve daha dün güllelerle güleşen vücudu bir an dinlenmeden, yine bu hazırlık nereyedir? Sarındığı bu demirden kuşak hangi heyecan içindir? O sene bir hücum borusundaki şevkâver heyecanı veren bu azim, hangi deruni hamlelerin mahsulüdür?

Bilmiyoruz. Onun varlığı bitmez tükenmez bir hayat menbaıdır ve hayatın menbaları esrarengizdir.

Vakıa muzaffer millet kahramanını, yeniden harekete getiren ceht ve azim nefhasının nereden estiğini, hangi maksadı, hangi emeli ifade ettiğini bugünki nüshamıza intişar eden beyanatından biraz anlayabilmek, biraz sezmek mümkündür. Fakat bu anlayış, bize o nefhanın şiddet ve kudreti hakkında bir fikir verebilir mi? Bu şiddet ve kudretin derecesini, söz hâlinde gazete satırlarına inhikas eden bu satırlarla ölçmek mümkün müdür? Bahusus ki, bu beyanat kendisiyle vuku bulan mülakatlarımızın –ki her biri dörder beşer saat devam etmiştir- küçük bir zübdesi, bir hülasasıdır ve biz, bu küçük hülasadan ancak bazı hafif şuleler istiane edebiliriz, öyle şuleler ki, bize genç gazinin ve genç halaskârın yalnız bir tarafını gösterebilir. Bunu okurken hissederiz ki, Mustafa Kemal Paşa memleketi madden kurtardıktan sonra, şimdi manen de kurtarmaya azmetmiştir; zira madden kurtardığı millet yaralar, bereler içinde, solgun, cılız ve sakat bir vücuttur; ayakları çamurlara batmıştır ve çıplak sırtını yağmurlar kamçılıyor. Maddeten kurtardığı vatan baştan başa bir viranedir, bu viranenin içinde cehaletle sefalet el ele vermiş hailelerdeki korkunç tayflar gibi raks ediyor. Genç kahraman bu kullarının üstündeki sakat vücuda, bir de bu mazlum viraneye ve bu tayflara bakıyor. Kendi kendine diyor ki "Bu sakat vücudu tedavi etmek, beslemek, giydirmek ve süslemek lazımdır ve bu viraneyi derhal bir gülzara çevirecek vesaiti tehiye etmeliyim. Eğer takdir, beni, kollarımda bu sefil vücutla, bu viranenin ortasında, bu tayflara karşı durmaya mahkum edecekse, milletle beraber çektiğim bu kadar zahmet ve meşakkate ne lüzum vardı? Ve alnımdaki bu altın yapraklı zafer çelengini taşımak neye yarar? Omuzlarımı örten bu gaza hilati kimlere gösteriş yapmak içindir? Etrafımda herkes çıplak iken ve bütün başları sefaletin dikenli çemberi ihata ederken benim şanımın, benim şaşaamın ne tadı, ne ehemmiyeti olabilir?"

İşte, bunun içindir ki, Mustafa Kemal Paşa yaptığı işin tamam olduğuna kani değildir; kendisini henüz cihat yolunun birinci merhalesinde telakki ediyor ve bu merhalenin başında, tıpkı bundan üç dört yıl evvelki vazını alıyor; beline demirden meşakkat kuşağını sarıyor ve milleti yeni bir mücadeleye davet ediyor.

Geçen sefer olduğu gibi bu sefer de kendisinden şüphe edenler var mı? Bu sefer de geçen sefer gibi, "Mecnuna bak! Başından büyük ne işlere giriyor? Ne imkânsız şeyler yapmaya kalkışıyor?" diyenler olur mu? Bu büyük tecrübeden sonra, aramızda hâlâ bu nevi müteredditlerin mevcudiyetine ihtimal vermek millet aleyhine bir suizanna düşmekle

müteraddiftir. Mamafih, biz, yine fazla sade dil olmamak için böyle bir suizannın günahını üzerimize alarak bu müteraddiflerin mevcudiyetini kabul edeceğiz. Tâ ki, dünkü mücadelede milletin kahhar bir ekseriyetini kendi etrafında toplanmış bulan vatan kahramanı, bu seferki mücadelesinde de yine aynı ekseriyetin muzaheretine lüzumundan fazla bel bağlamasın ve bugün başladığı işin dün gördüğü işten yüz kat daha güç ve çetin olduğunu bilsin.

"Bilsin" diyoruz, fakat acaba biliyor mu? İrtica denilen heyulanın, herhangi bir düşman ordusundan ne kadar daha kuvvetli ve ne kadar daha salgın olduğunu bilse bilse, hepimizden ziyade yine o bilecektir. Zira Anadolu topraklarını al kana boyayan bu üç dört senelik mücadele, yalnız önümüzde duran Yunan ordusuna karşı değil, aynı zamanda arkamızda saklanan irtica heyulasına karşı da sarf edilen müheyyep bir cehdin mahsalasıdır. Sakarya Harbi'nin ferdasında İsmet Paşa ile vuku bulan bir mülakatımızda Garp cephesinin genç kumandanı bana demişti ki: "Zannediyor musunuz ki yaptığımız harplerin en zahmetlisi ve en müthişi budur? Hayır; padişahı ve padişah fikrini yenmek, emin olun ki, bize bu yüz elli bin kişilik düşman ordusunu yüz elli kilometre geriye atmaktan daha müşkül gelmişti."

Vakıa, bu günkü günde genç Türkiye'nin ne "halife ordularından", ne Şeyhülislam "fetvalarından", ne satılmış tacirlerden, ne de devrilmiş tahtlardan pervası vardır. Fakat, "irtica'"nın adı yalnız taç ve taht değildir. İcab-ı hâle göre türlü türlü renk ve şekillere giren ve derisinin rengi gibi ismini de değiştirmek de mahir olan millet ve insaniyet düşmanı bu canavar üzerimize zehrini püskürtmek için, bazen de şu veya bu kisveye bürünmek ihtiyacından varestedir ve saklandığı kemingahından kemal-i süratle koştuğumuz yolun üstüne atlamasını pek iyi bilir. İşte, bunun içindir ki, Mustafa Kemal Paşa, bu sefer, takip edilecek yolu mümkün olduğu kadar geniş açmaya çalışıyor ve dehasının nurunu, şimdiden, kat olunacak mesafelerin maverasına kadar temdit ediyor.

MUSTAFA KEMAL PAŞA: FIRKA REİSİ / 9285 NR._1923-01-21

Bazı kimseler müşirlik, gazilik, başkumandanlık, hükümet reisliği, millî kahramanlık ve müncilik ünvanları sıfatları gibi resmî ve millî bütün beşeri meratibin en yükseklerine varmış ve bir memlekete edilecek hizmetlerin en büyüğünü ifa eylemiş olan Mustafa Kemal Paşa çapında harikulâde bir şahsiyetin, dönüp dolaşıp, nihayet bir fırka reisliğine tenezzül etmeye karar verişini gayr-i tabii bir hadise şeklinde görüyorlar. Hususiyle Avrupalılar onun, şimdiye kadar kendini neden bir "diktatör" ilan etmediğine hayrettedirler vakıa onun yerinde bir başka adam, mesela bir "Enver Paşa" bu kadar büyük ve âlemşümul bir muvaffakiyetten

sonra, belki bir "diktatör"den fazla bir şey, 'lâ yus'elü ammâ yef'al' bir hükümdar olurdu. Mustafa Kemal Paşa'nın deha ve irade itibarıyla bir "Sezar"dan bir "Cromwell"den bir "Napolyon"dan farkı nedir? Hangi mantık, hangi hak onu bir tahtın kademelerine basarak başını bir taca doğru uzatmaktan men edebilirdi? Bu adam Türk milletinin mukadderatında oynadığı tarihi rol itibarıyla "Sultan-ı Osmani"den daha aşağı mıdır? Dünyanın en büyük saltanatını kuran o genç serdarın yaptığı iş, Selçuk İmparatorluğu'nun enkazını bir araya toplayıp kuvvetli bir küll çıkarmaktan ibaret ise, Mustafa Kemal Paşa birçok nukat-ı nazardan, bundan daha fazla bir iş yapmıştır. O da Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazından yeni bir hükümet kurmuştur; milletin bütün dağılan parçalarını bir araya toplamıştır ve bir taraftan da dünyanın en hain, en müthiş, en anut kuvvetleriyle çarpışmıştır. Genç Osman, Garbi Anadolu'ya, tarihin şehadetine göre altı yüz kişi ile gelmiş imiş; Mustafa Kemal Şarki Anadolu'ya geldiği vakit etrafında altı kişi yoktu. Sultan Osman, ilk adımlarını henüz satvet ve hakimiyetini kaybetmemiş bir tacdârın elinden tutarak attı idi; Mustafa Kemal herhangi bir tacdâr tarafından böyle bir himayeye mazhar olmak şöyle dursun, her adımında, dünyanın bütün taçlarıyla ve bütün satvetleriyle çarpışmak ıztırarında kaldı. Vakıa bütün millet onunla beraber oldu, fakat talih bu milletle beraber değildi. Evvela talihi, sonra düşmanları yenmek icap etti.

İşte, kısmen bu işin azametini hissedenler, kısmen de -kimbilir belki- onun şan ve şerefini kıskananlar istiyorlar ki, Mustafa Kemal Paşa, bir nam veya bir timsal mahiyetine inkılap edip millî mukaddesata karışsın. Ve badema şimdiye kadar iktisap ettiği şan ve şerefe hiçbir şey ilave etmeyecek olan işlerin haricinde veya farkında kal(ma)sın. Mustafa Kemal Paşa, bu tarzda hareket etmenin, şahsi menfaatine ne kadar uygun olduğunu müdrikdir. Bilir ki başındaki zafer çelengi siyasi ve idari mücadeleler içinde yıpranmak tehlikesine maruzdur; bilir ki, bu muheyyep meşakkatten sonra, şüphesiz vatanın mihrabını teşkil edecek yüksek bir köşeye çekilip muhteşem bir uzlete dalmak pek tatlı ve pek rahat bir akıbettir. Lakin o, aynı zamanda, pekâlâ biliyor ki bütün bu cidal ve inkılap içinde mevzubahis olan şey ne kendi şerefi, ne kendi rahatıdır. Millet ve memleket namına daima en ince bir hesap ve teenni ile hareket eden bu adam, kendi şahsiyeti ve kendi hayatı namına daima en hesapsız, en derbeder kimseler gibi hareket etmiştir. Bütün tercüme-i hâli baştanbaşa bir fedakârlıktır ve son teşebbüsü bütün o fedakârlıklar silsilesini tetevvüç eden ulvi bir feragatten başka hiçbir şeyi ifade edemez. Bu nokta-i nazardan Mustafa Kemal Paşa, tarihin meşhur simaları arasında en ziyade "Washington"a benzer; o da bunun gibi milletinin istiklalini temin ettikten, milletin teşkilat-ı esasiyesini bahşeyledikten ve senelerce müttefik cumhuriyetlerin riyasetinde

kaldıktan sonra ancak ezmine-i kadîme kahramanlarında görülen bir sadelikle "Mount - Vernon"daki arazisini ekip biçmeye gitmişti.

Türk "Washington"un feragati bundan daha büyüktür. Zira Amerikalı halaskâr bu ahenginde hiç değilse rahat ve huzuru bulmuştu; Mustafa Kemal Paşa ise, zaferle tetevvüç etmiş bir mücadeleden henüz neticesi meşkuk bir mücadeleye geçmekle şan ve şerefi kadar rahat ve huzura da asla düşkün olmadığını ispat ediyor.

"Neticesi meşkuk bir mücadele" dedik; kim bilir, bu cümlenin ihtiva ettiği şüphe ona ne kadar sevimsiz görünmüştür. Lakin itiraf etmelidir ki, Mustafa Kemal Paşa'nın bugünkü muvaffakiyeti yüzde yüz kazanılmış bir şeydir; yarınki muvaffakiyetin ise yüzde kaç nispetinde kazanılacağını bize şimdiden kimse temin edemez. Şu halde, kim ne derse desin. Millî kahramanımızın attığı bu yeni adımda hem feragat tavrı hem de "risk"i, bir muhatarayı göze almak cesareti vardır. Memleketin selameti, milletin saadeti için onun bu muhatarayı da göze alması lazım geliyor. Zira, ancak onun arkasındandır ki, milletin bütün atıl kitleleri yeni bir ufka doğru harekete gelebilecektir. O yalnız bir münci değil, aynı zamanda bir "muhyi"dir; bir cüret ve cesaret menbaıdır. Kendisiyle her temasa gelen kimsenin ilk duyacağı his, ondaki necat hassasından ziyade bu ihya kabiliyetidir. Bunun içindir ki, onun teşkil edeceği bir fırka memleketin bütün kabil-i ihya anasırını kendi muhiti içine alan ziyadar bir daire olacaktır. Bu ziyadar dairenin haricinde kalanlar ise, ya cemadat nevinden bir küme, ya müstehase cinsinden bir yığındır. Böyle bir küme ile böyle bir yığını hayata davet etmekten, hayat için hiçbir fayda mutasavver değildir; bunlar zulmetin ve mazinin malıdırlar ve daima öyle kalmaları istikbale doğru yürüyenler lehinedir.

Binaenaleyh, bundan da anlaşılıyor ki, Mustafa Kemal Paşa'nın tesis edeceği fırka, milleti tefrikaya düçar değil, tasfiyeye mazhar kılacaktır. Millî hayatın inkişafına mani olan bütün çürük ve muzır unsurlar, ancak salim ve kavi unsurların bir araya toplanışı sayesinde tecrit ve takim edilmiş olacaklardır. Bu itibar ile "Halk Fırkası"nın teşekkülüne bir nevi içtimai "tedbir-i sıhhi" nazarıyla da bakabiliriz. Bu fırkanın reisi "Yaşamak isteyenler bu tarafa, ölmek isteyenler öbür tarafa!" diyor. Bu hitap bir vecize tarzında ifade edilecek olursa müstakbel fırka programının ruhunu teşkil eden en esaslı maddelerden biri tespit edilmiş olacaktır.

İNKILABIMIZ VE TÜRK KADINLIĞI / 9286 NR._1923-01-22

İstiklal Mücadelesinde, Türk kadınının, hususuyla Anadolu kadınının gördüğü iş pek

iş büyüktür. Kışın karlı dağlarda, yazın kızmış yollarda ordunun bütün levazımını taşıyan bu kadınlardı. Harp esnasında Anadolu'da bulunanların dimağında kalan ve elbise işleyen en ulvi manzaralarından biri, nihayetsiz kağnı kafilelerinin önünde yalın ayak yürüyen bu kadınların manzarasıydı. Bunların ne giyiniş, ne tavır ve eda itibariyle erkeklerden hiç farkları yoktu ve hiç şüphesiz kalpleri de, ateşe gönderdikleri oğullarının hıncına cüret ve şecaatine benzer hislerle dolu idi. Bunlar içinde öyleleri görüldü ki, kocalarının taşıyamadığı ve lagermandların çekemediği yükleri sırtlarına alıp en sonuncu ateş hatlarına kadar yürüdüler ve birçok geceler, cinsiyetlerini unutup bir çadır altında hiç tanımadıkları erkeklerle beraber yatıp kalktılar. Anadolu kadını dişiliğini yalnız ana olduğu zaman hisseder ve hayatın sair safhatında sayde ve mesafede hep erkekle birdir. Bunun içindir ki, Anadolu'da bir "kadın meselesi" yoktur, kadın nasıl giyinir? Nasıl örtünür? Açık mıdır? Kapalı mıdır? Hiç kimse farkında değildir; hiç kimsenin bununla meşgul olmak hatrına gelmez. Zira, her hususta eri kadar kuvvetli olan bu mahluk bütün insani hukukuna bilfiil maliktir ve şahsiyeti bir vesayet altına sığamayacak derecede münkeşif ve munbasıttır. Anadolu kadınının bu salabet ve kudreti yanında İstanbul kadını bir çocuk gibi – hayır, hayır,- bir çocuk oyuncağı gibi kalır; bunun etten ve kemikten bir mevcut olduğunda şüphe edilebilir, o derece narin, fani ve sunidir. Hayat-ı umumiyedeki hareketleri kurulu bir bebeğin hareketleri gibi şumudi, intizamsız ve müterediddittir. Yürürken, otururken, kalkerken insana "Aman, şimdi düşecek, şimdi kırılacak!" gibi korkular verir ve bu his, bizde, onu daimi bir surette vesayet ve nezaretimiz altında bulundurmak ihtiyacını tevlit eder. Zannederiz ki onu kendi hâline bırakacak olursak büyük bir kazaya meydan vermiş olacağız. Zannederiz ki, onları ellerinden tutup yürütmezsek birer birer hep yere yuvarlanacaklardır ve bu yuvarlanış, içinde yaşadığımız cemiyetin intizamını bozacaktır ve evlerimiz mukavvadan köşkler gibi hep yıkılıp dökülüverecektir.

Lakin serinkanlılıkla düşündüğümüz zaman görürüz ki bu korku sebepsiz bir vehimden ibarettir. Ne bu kadınlar birer kurulu bebektir, ne de içinde oturduğumz evler birer mukavvadan köşktür. Eğer hakikatte, içtimai ve ailevi hayatımız bu derece salabet ve metanetden mahrumsa; eğer bir peçenin açılışı, bir saçın görülüşü, bir yenin sıyrılması bütün mukadderatımızı değiştirecek ve hayatımızın ahengini bozacak birer hadise mahiyetinde ise; bu kadar ufak tefek sebeplerle alt üst olmaya mahkum böyle rakik ve narin bir mevcudiyetin bize lüzumu yoktur, bunun varlığıyla yokluğu bizim için müsavi olmak lazım gelir. Bereket versin ki, hakikat-i hâl hiç de bu merkezde değildir. Biraz evvel söylediğimiz gibi bu korku sebepsiz bir vehimden ibarettir. Lakin bu vehimi bize veren de İstanbul kadınıdır. Erkeğin yanı başındaki mevkiini işgal etmesini bilmeyen ve insani, içtimai hukukunu kendi kendine

ihrazdan çeken İstanbul kadınıdır. İstanbul kadını istiyor ki, bu yeri ona biz hazırlayalım, bu hukuku ona biz bahşedelim, hülasa kadınlık altında vuku bulması lazım gelen inkılabı da biz yapalım.

Geçen gün iki hanım, sokakta bir terbiyesiz tarafından maruz kaldıkları hakareti sesleri titreyerek ve gözleri yaşararak bana şöyle hikâye ettiler:

"- Bahçekapısından Sirkeci'ye doğru kendi hâlimizde, yan yana yürüyorduk. Birdenbire karşıki kaldırımdan kalpaklı bir adam bizim tarafa geçti ve tâ yanımızdan bizi takibe başladı. Bir şeyler mırıldanıyordu. Ve kâh önümüze geçip dik dik yüzümüze bakıyordu. Biz korkarak, bu takipten kurtulmak için yan sokaklardan birine saptık, kalpaklı adam yine arkamızdan geldi ve bu sefer sokağı tenha bulup önümüze dikildi: "-Siz Müslüman mısınız? Hristiyan mısınız?" dedi. "Müslümanız." dedik. "Öyleyse bu ne kıyafet! Böyle dolaşmaktan utanmıyor musunuz?" dedi. Kıyafetimizde şayan-ı dikkat hiçbir şey yoktu. Herkes gibi mantolu, çarşaflı idik yalnız peçemizi örtmemiştik; yüzümüz açıktı. Kalpaklı adam tehditkâr bir tavır takındı: "Anadolu'da böyle mi gezilir?" dedi. Biz ne cevap vereceğimizi şaşırdık. Korkudan ağlamak üzere idik. Kalpaklı adam daha ziyade öfkelendi; elini bir kılıç gibi sallayarak: "Siz yakında görürsünüz! Hepinizi, hepinizi keseceğiz!" dedi.

Bu vahşi adam, "biz" derken acaba kimin namına söz söylüyordu? Kendisi gibi yabani ve terbiyesiz kimseler namına ise, bunların memleketimizde o kadar çok olmadıklarını biliyoruz. Eğer Anadolu namına söz söylüyorsa başından büyük bir hata işliyor demektir. Çünkü, Anadolu, kadın kafası kesmenin ne demek olduğunu bilmeyecek kadar mert ve yiğittir. Anadolu yalnız düşmanla harp etmesini bilir ve şecaat ve cesaretini yalnız harp meydanlarında gösterir. Cephe arkasının, hususuyla İstanbul kabadayılarının, yalnız kadınlar önünde galeyana gelen tehevvürleri bu nevi şecaat ve cesarete nispeten bir kuduz köpek azgınlığı mahiyetindedir, bunlar, sokaklarda dişlerine geçirebilecek en yumuşak etleri arıyorlar ve muharebe esnasında, ateş hatlarında, deneyemedikleri erkekliklerini aciz ve silahsız kadınlar üzerinde denemeye çabalıyorlar.

Lakin bu sözleri o hanımlardır ki o kalpaklı adama söyleyeceklerdi ve en yakın polis merkezine müracaatle bir yan kesiciden daha şeni olan bu mahluku kanunun pençesine teslim edeceklerdi. İstanbul kadınları kendilerini müdafaa etmek yolunu bilmedikleri içindir ki, son zamanlarda mütemadiyen böyle taarruzlara maruz kalıyorlar. Bu kadınlar arasında, kocası veya biraderi harp meydanlarında ölmüş olanlar veyahut henüz dövüşenler vardır. Bu

kadınların hepsi millî felaketin acılarını bizim kadar çekmiş, bizimle beraber ağlamış, bizimle beraber istiklal mücadelesinin ateşiyle yanmış, kavrulmuş, bizimle beraber inkılap rüzgârının hamleleriyle sarsılmıştır. Tam zafer ve halas günü gelir gelmez bunları bir mağlubiyet ve esaret havası içinde boğmaya kalkışmak hakkını hangi prensiplerden çıkarabiliriz? İstiklal muharebesinde Anadolu kadını erkeği ile ne kadar müsavi ise, inkılap mücadelesinde de İstanbul kadını erkeğine o kadar müsavi olmalıdır ve eğer değilse olmaya çalışmalıdır.

İSTANBUL'DA SİYASİ TEŞKİLAT VAR MI? / 9287 NR._1923-01-23

"İttihat ve Terakki" cemiyetinden, miras olarak, bize bazı âdetler – ve eğer tabir-i caizse – bazı zihniyetler kalmıştır. Bu âdetlerin en sakimi açıktan açığa icrasında hiç mahzur olmayan herhangi bir faaliyeti mutlaka gizliden gizliye ve esrarengiz bir tarzda yapmak âdeti ve bu zihniyetlerin en sevimsizi komitecilik zihniyetidir. "İttihat ve Terakki" bir cemiyet-i ihtilaliye olduğu müddetçe, memlekete ait bütün teşebbüsleri el altından sevk ve idare etmek her türlü aksülamelden kurtulmak için cüret ve inadını kendi içinde teksif etmek ıztırarında idi. Lakin bu cemiyet, ihtilali ikmaliyle bir fırka-i siyasiye hâline inkılap ettikten sonra ona mensup olan kimselerin hâlâ birer komiteci tarzında hareket etmelerine artık hiçbir lüzum kalmamıştı. Hususuyla aynı cemiyet, günün birinde, bir devlet hâline girdikten sonra teşkilatını, zulmette kımıldayan ellere tevdi etmekte devamı büsbütün lüzumsuz bir şeydi.

"İttihat ve Terakki" cemiyeti, bütün içtimai uzviyetler gibi, doğdu, büyüdü, ihtiyarladı ve öldü. O şimdi, her cihetten tarihe karışmış bir müessesedir; onun hakkındaki hükmü tarih verecektir. Fakat, kim ne derse desin, bizce "İttihat ve Terakki" inkılabın ve bütün inkılabi "teşkilat"ların anasıdır. Ona gelinceye kadar Türk milleti devlet ve hükümet teşkilatı haricinde, doğrudan doğruya halktan teşaüp eden millî bir nizam içinde yaşamak kudretini, rüşdünü haiz değildi; "İttihat ve Terakki" cemiyeti halka, devlet denilen müesseseden gayrı bir nevi cemaat teşkilatı bahşedilmek suretiyle ona bu devlet yıkıldığı takdirde de, âdeta "tahteldevlet" bir ikinci hayat ile yaşamak imkânını hazırladı. Nitekim, mütarekeden sonra milletin düçar olduğu o büyük afetin bütün sadmeleri, zulmetleri ve tazyikleri altında, yıkılan millî ve resmî müesseselerin enkazını karıştırdığımız zaman, toprağa karışmış bir çok iskeletler meyanında henüz tamamıyla çözülüp dağılmamış olan İttihat ve Terakki iskeletini buluyoruz vakıa bu iskelet yeniden et ve deri bağlayıp eski ismi ve eski hüviyetiyle ayağa kalkmak ve harekete gelmek kabiliyetinden mahrumdur ve esasen bu kabiliyetten mahrum olmasa bile, onu ihyadan memleket namına hiçbir fayda mutasavver değildir. Zira, bütün cemiyyetlerdeki taazzuvlar bir ihtiyaç üzerine vuku bulur ve bir zaruretin mahsulüdür.

Kendisine mahsus zemin ve şerait içinde inkişaf ve tekâmül eder, bügünkü günde ise "İttihat ve Terakki"yi doğuran ihtiyaçlar ve zaruretler mevcut değildir ve memleketin havası bunun yeniden neşv ü nümasına gayrımüsaittir. İnkılap fikri, inkılap nefhası o zamandan beri birçok istihalelerden geçerek büsbütün başka bir ruh, büsbütün başka bir hüviyetle tecelli etmektedir ve bu yeni varlığın kendi şerait-i hayatiyesi dahilinde taazzu ve teşekkül etmesi lazım gelir. Bu teşekkül ve taazzu ise "Müdafaa-i Hukuk" namı altında, çoktan meydana gelmiş bulunuyor. "Müdafaa-i Hukuk" teşkilatı, yeni doğan bütün uzviyetlere has bir feyz ve hayatiyetle memleketin her tarafına dal budak salmıştır ve bugünkü Türkiye Büyük Millet Meclisindedir.

"Müdafaa-i Hukuk", "İttihat ve Terakki" gibi kendisine her ne kadar bir fırka-i siyasiye namını verse de, haddizatında bir fırka-i siyasiye olmaktan uzaktır. Bu bir cemiyyettir ki, memleketin bütün bilpür nümayiş, salim ve muhtemil anasırını daire-i faaliyeti içine alıyor ve yine "İttihat ve Terakki" gibi yarınki fırkalar ve teşekküllerle gebe olan bir "Ana Teşkilat" mahiyyetini gösteriyor. Bu itibar ile "Müdafaa-i Hukuk"un kapısı, yeni inkılap mefkuresiyle uyanık bütün salim ve sıhhatli unsurlarla daima açıktır; hatta "İttihat ve Terakki"nin bu hasaili muhafaza eden unsurları da aynı sınıfa dahildir. Binaenaleyh, evvelce muhalif teşekküllere mensup olan memleket evlatlarının bu geniş ve şamil daire haricinde icra-yı faaliyet etmeleri hem kendileri için hem memleket için faydadan ziyade mazarratı daimdir. Kendileri için muzırdır, çünki bu kadar vâsi ve korkulu bir teşkilata karşı bir takım hurda kuvvetlerle hareket etmek nihayet menfi bir netice verebilir. Memleket için muzırdır, çünkü her zamandan ziyade vahdet ve ittifaka muhtaç bulunduğumuz bir zamanda münferit hareketler efkârda meşakkati, hayatta tesadümü mucip olabilir.

İşte, bu endişe iledir ki, son günlerde muhtelif teşekküllerle "Müdafaa-i Hukuk" arasında sıkı bir imtizaç ve ittifak tesis edilmiş, daha doğrusu muhalif ve müteferrik teşekküller bu ana teşkilata muzaherata karar vermiştir. Bu suretle eskisinden daha ziyade kuvvet ve vüsat iktisap eden "Müdafaa-i Hukuk" halk üzerinde, müspet bir irşat ve murakebe vazifesini ibka eyleyebilecektir. Binaenaleyh, bu halk şimdiden bilmelidir ki, bu nam altında vuku bulmayacak olan herhangi bir tenvir ve irşat faaliyetine bir izlal ve iğva hareketi nazarıyla bakmak lazım gelir. Hususuyla mazinin bize fena bir miras olarak bıraktığı gizli kapaklı işlerden son derece tevakki etmek ve kâfi derecede aydınlık olmayan her yerden uzaklaşmak ve bütün esrarlı sözlere karşı kulak tıkamak hepimiz için hem şahsi, hem vatani bir vazifedir.

Zulmet, hayatın; esrar, hakikatin düşmanıdır. Bunu böylece bildikten sonra lazım gelir ki, bütün işlerimizi, hususuyla memlekete ait olan işlerimizi daima güneş altında, erler meydanında mertçe görelim. Alnı açık olanların bu meydana çıkmaması ve bir kenarda kalması için hiçbir sebep yoktur.

BİR REYBÎNİN İNANDIĞI ŞEYLER / 9289 NR._1923-01-25

Gelibolu mebusu ve "İleri" sermuharriri Celal Nuri Bey, bundan birkaç gün evvel gazetesinde acaip bir makale, bir "Mektub-u Mekşuf"(!) neşretti. Ankara'dan gönderilen bu "Mektub-u Mekşuf"(!) Osmanlı üdebasından Süleyman Nazif Bey'e hitaben yazılmıştır. Bunun içinde bir nevi Babıali yarenlikler, saray hademelerine yakışır şakalar ve sözde biraz da "Anatole Franse"vari nükteler, tavır ve edalar, istihzai, afvi ve cuşişi ifade eden sözler var. Bütün manasıyla "Osmanlıca" gibi karmakarışık bir zeka ve his halitası... Celal Nuri Bey, ruhen bir şeyda sanatkâr olmak dolayısıyla ekseriya böyle usul, nizam, mantık, ve insicama mugayır şeyler yazmak itiyadındadır. İlk zamanlar "İçtihat" risalesinde, sonradan "Edebiyat-ı Umumiye" mecmuasında intişar eden makaleleri onun ne kadar rind ve kalender meşrep bir muharrir olduğuna kâfi birer vesikadır. Binaenaleyh, Celal Nuri Bey'i, İstanbul halkına yeniden takdime ve tarife lüzum görmüyoruz; tarife kalkışsak da muvaffak olamayacağımızı zannediyoruz: Zira, şahsiyeti o derece seyyal ve girizandır ki elle tutamayız ve hudutlarını tayin edemeyiz. Mevzubahis ettiğimiz "Mektub-u Mekşuf"(!)ta kendisinin bile kendine tarif etmek hususunda iyice müşkülata düçar olduğunu seziyoruz: Kâh "Yaranı" Süleyman Nazif Bey'in yer teşbihine göre "dümensiz bir diritnot"a benzediğini söylüyor, kâh fezada uçan bir seyyare kadar istinatsız ve istikametsiz olduğunu ihsas ediyor ve nihayet "paradoks"u pek sevdiğini, hiçbir şeye inanmadığını, reybîlikden hoşlandığını itiraf ediyor. Demek ki Celal Nuri Bey, her şeyden evvel "paradoksal" bir zattır ve onu tarife uğraşmak bizi de ancak içinden çıkılmaz bir paradoksa sevk edebilir. Yaşadığımız zamanın, içinde bulunduğumuz muhitin ise bu neviden zeka oyunlarına hiç müsait olmadığını zannediyorum; çünkü hayatın birçok elemleri ve cefaları burada herkesi lüzumundan fazla ciddileştirmiştir; mizahta bile kinlerimizi, gayzlarımızı ifade edebilecek tuzlu biberli şeyler arıyoruz Celal Nuri Bey'in hafif vanilya kokusuyla meşbu saray tatlılarını hayli yavan ve lüzumsuz buluyoruz. Hatta, son defa olduğu gibi, bu "tatlı" içimizden birçok kimseyi tiksindirmiştir bile. İstanbul halkının en hassas, en seriütteessür asabından biri olan ve matbuatta ve matbuat muhalifinde ve hatta Celal Nuri Bey'in konferans vermeye geleceği Darülfünun muhitinde bu tiksinmenin pek bariz alametlerinden olan işmizazları görüyor ve sesleri işitiyoruz. Zira Celal Nuri Bey, bu sefer bu yavan taamı yalnız olduğu gibi vermekle iktifa etmemiş, üzerine "garnitür" olarak

fıstık ve fındık nevinden birkaç kuruyemiş de serpmiştir ve işin asıl en fena ciheti, her sanatkâr gibi dalgınlık saikasıyla fıstık ve fındığın da en çürüklerini, en küflenmişlerini intihap etmiştir: Süleyman Nazif Bey ve Cenap Şahabettin...

Celal Nuri Bey, bu isimlerin İstanbul muhitinde, hususuyla İstanbul'un okuyan ve yazan muhitinde nasıl bir nefret ve istikrah uyandırdığını bilmiyorsa, acaba memleketin ahval-i ruhiyesi namına ne biliyor ve neye inanıyor? Bilmek ve inanmak! Lakin dememiş miydik ki – veyahut kendisi kendinden bahsederken – dememiş miydi ki, reybîdir, dünyada mutlak hakikat diye bir şeyin mevcudiyetine asla kani değildir, hatta iki kere ikinin dört ettiğinde bile şüphesi vardır? Fakat ne acayip bir "cilve-i zeka"dır ki, iki kere ikinin dört ettiğine bile inanmayan bu şeyda sanatkâr, yalnız Süleyman Nazif Bey'le Cenab Şahabettin'in kıymet ve meziyetlerine inanıyor, bunlara "sermedan-ı millet" ünvanını veriyor ve yeni bir mezhebe salik olan bir mürit tavrıyla bu yeni tayfın önünde yerlere kadar eğiliyor. Celal Nuri Bey gibi bir "reybî"de bu derece atıflı bir iman ve itikat, eğer his ve zekanın marazi bir haletine dâll değilse, mutlaka bir nevi hafîf meşrepliğe alamettir veyahut sadece, her "paradoksal" adamın mutadı olan "Esrprit de contradiction" – her şeyin aksini söylemek zihniyeti"nin icat etdirdiği cüretkârâne bir hareket numunesidir. Ammenin ak dediğine kara demek, mevcut ve müesses bütün hakikatlere, görenlere, itikaTlara karşı yürümek çok kutlu zekalar için iyice tatlı bir idmandır. Bu nevi zekalar fazla kuvvetlerini böyle oyunlarla sarf ederler ve bunun neticesine rahneliğe benzer bir zevk duyarlar. Eğer Celal Nuri Bey'in mugarrıt zekası da, bütün memleketin nefret ve istikrahına mahkum olmuş bazı kimseleri tutmak suretiyle, böyle bir fikri idman yapmak istiyorsa, buna bir diyeceğimiz yoktur, çünkü herkes, ammenin maddi ve manevi zararını mucip olmayacak bir tarzda, kendi kafasını istediği gibi kullanmak hürriyetine maliktir. Fakat, Celal Nuri Bey, maalesef, bu hürriyeti suistimal etmiştir, zira, memleketin bazı elim yaralarını kahkahalarla deşmek ve Türk milletine Yunan propagandası kadar fenalık etmiş birkaç şeni kalemi takdis eylemek gibi hatırlı bir hataya düşmüş ve bununla da kalmayarak bu hususta Anadolu namına söz söyler gibi bir vaziyet takınmak suretiyle mübalatsızlıktan fazla bir şey yapmış, âdeta, İstanbul'da iğfaya hazırlandığı vatani bir vazifeyi, daha ilk adımda, tehlikeye atmıştır.

Celal Nuri Bey, "Mektub-u Meşkuf"(!)unda buraya gelir gelmez Süleyman Nazif Beylerle, Cenab Şahabettin'lerle teşrik-i mesai niyetinde bulunduğunu ilan ediyor. Bu niyetin ne kadar fasit olduğunu söylemeye bilmem hacet var mıdır? Sabahçı Mihran Efendinin kasasına dalıp çıkmış bu ellerin vatan, millet ve inkılap işlerine karışmaları; acaba, bizi bu işlerin safvet ve samimiyetinden şüpheye düşürmeyecek kadar alelade bir hadise midir? Celal

Nuri Bey, hiçbir şeye ehemmiyet vermemek mesleğini bu suale "Evet!" diyecek kadar ileriye götürmüş ise buna karşı sükût etmekten ve kendisine acımaktan başka yapacak bir işimiz kalmaz. Heyhat, "zekanın zirveleri ve uçurumları vardır" diyenler ne kadar haklı imişler!

İSTANBUL'A AİT BAZI İŞLER / 9290 NR._1923-01-26

İstanbul, inkılap sarsıntısından hâlâ kendini toplayamadı. Vakıa bu kadar büyük ve esaslı bir tebeddülün ika ettiği tesiratın birkaç haftada, birkaç ayda zail olmasını beklemek ve derhal her şeyin yerli yerine konuluvermesini istemek fuzuli bir sabırsızlıktır. Alelumum inkılap tarihlerini tetebbu edenler pek iyi bilirler ki, bu gibi içtimai zelzelelerin raşeleri bazen senelerce devam eder, bozulup dağılan eski "nizam"ların yerine yeni "nizam"lar vaz edilinceye kadar az çok "anarşi"ye benzer bir devrenin hüküm sürmesi zaruridir. İnkılabın muharebe gibi birçok kurbanları da olur. Bu kurbanlar, ekseriyetle, hikmet mevcudiyetlerini yıkılan müesseselerin mevcudiyetine bağlamış sınıflardır. Fransız İnkılabını müteakip ortadan kalkan "Aristokrasi" sınıfı yekdiğerini takip eden birçok "restorasyon"lara rağmen kendini asla toplayamadı ve inkılap mantığının doğurduğu hadisat ve avamil içinde tamamıyle mahvolup gitti idi.

Bütün bir milleti ve bütün sınıf-ı içtimaiyeyi hep birden memnun eden inkılaplar yer yüzünde hiç vuku bulmamıştır. Her inkılap daima bir kısım halkın zararınadır. Niçin zararınadır? Bunu, inkılabı yapanlar bile bize izah edemezler. İhtimal ki zarar gören bu kısım halk her türlü taksirattan beridir, hiçbir cezaya müstehak değildir, lakin inkılap rüzgârı böyle şeyleri dinlemez, önüne ne tesadüf ederse sürükleyip götürür ve sürükleyip götüremediği kitleleri dağıtıp mahveder.

Vakıa bizim inkılabımız bu kadar şiddet ve huşunetle vuku bulmamıştır ve netayici itibarıyla, diğer memleketlerde vuku bulan inkılaplara nazaran daha az kurban vermiştir, doğurduğu facialar daha mahdut ve daha mûzîdir. Evet, hususuyla, daha mûzîdir. Denilebilir ki; inkılabın sadmelerini yalnız İstanbul hissetti ve bütün Anadolu'da bundan hiç kimse rahatsız olmadı.

Bazı kimseler iddia ediyorlar ki, İstanbul ile Anadolu arasında hiçbir ayrılık gayrılık yoktur. Vakıa İstanbul vatanın bir cüzüdür; fakat birçok nokta-i nazardan, bazı hususiyetleri olan bir cüzüdür. Buradan teşkilat-ı içtimaiyesi bile Anadolu'nunkine benzemez. Burada bir paşalar sınıfı, bir saray erkanı sınıfı, bir eski kibarlar sınıfı, bir memur sınıfı, bir esnaf ve tüccar sınıfı vardır. Anadolu'da ise böyle sınıflar mevcut değildir. Orada bir köylü ve bir de

eşraf sınıfı olarak yalnız iki içtimai zümre mevcuttur ve bunların vaziyetleri dikkatle tetkik edilecek olursa bu iki zümre menafii arasında da bir zıddiyet mevcut değildir. Zira eşraf dediğimiz sınıf köylünün zenginleşmiş kısmıdır, yani aynı kökün daha semeredâr olan bir dalıdır, bütün usaresini ondan alır. Her ikisi de aynı derecede müstahsildir ve Anadolu'da müstahlik addolunabilecek sınıf ekserisi İstanbullu olan veyahut İstanbul'dan gelen, İstanbul'a merbut bulunan memurlardan müteşekkildir. Bunun içindir ki, Anadolu öteden beri memurlara yabancı nazarıyla bakardı; onları kendisinden addetmezdi. İşte, bu his, inkılabı müteakip bariz bir şekle girdi ve nev'anmâ bir Anadolu ve İstanbul ihtilafı uyandırdı. Bu ihtilaf her ne kadar şeklî ve arızi bir şey ise de yine bütün manasıyla bir sınıf ihtilafıdır. Hemen her memlekette, hususuyla son zamanlarda Bulgaristan'da müşahede ettiğimiz müstahsillerle müstehlikler arasındaki nizama müşabih bir ihtilaftır ve bütün inkılabın düğümü bu ihtilaftadır. Bu düğüm çözüldüğü zaman her şey yoluna girmiş ve yeni "nizam" bir makine ittıradıyla işlemeye başlamış olacaktır. Lakin bu düğümü çözmek o kadar kolay bir şey midir? Müstehlik sınıf arasında eski devlet ricalinden müteşekkil bir zümre var ki, bunun menafiiyle ekseriyetin menafii telif etmek hemen hemen ihtimal haricindedir; bu zümre er geç eski devletin enkazı altında gömülüp kaybolmaya mahkumdur. Zira, yeni devlette bunun yeri yoktur ve olamaz. Bunlardan bir kısmı düne kadar ayan azası sıfatı altında, devlet makinesinin bir cüzü olarak mevcut idiler. Bugün ise hikmet-i mevcudiyetlerini tamamıyla kaybetmişlerdir. Bunun haricinde yine eski devletin mirası olan askerî ve sivil bir mütekaidin zümresi var. Bu zümreyi yeni hükümet teşkilatının hangi kadrosuna koyacağız? Son günlerde bu zümreye bir de gayr-ı faal memurlar tabakası iltihak etti ve bu suretle yeni hükümetin omuzlarındaki yük bir kat daha ağırlaştı. Vakıa bu gayr-ı faal memurların içinden mühim bir kısmı yakın zamanda faaliyete geçecek ve takıyeli bir sınıf olmak sıkıntısından kurtulacaktır. Fakat bunlar yeni hükümetin yeni şeraiti ve yeni havası içinde kendilerini ne dereceye kadar rahat hissedeceklerdir? Zira, bunlar için yeni memuriyetlere tayin edilmenin manası bir nevi muhacerete katlanmak ve hayatlarının bazı köklenmiş şeraitine veda etmek demektir. Zira, her memur bir aile sahibidir ve her aile de bütün levazımıyla bir ev manasını ifade eder. Binaenaleyh, yeni teşkilat mucibince bu aileler bu evler ya, hep seyyar bir hâle girmek ıztırarında kalacak veyahut dağılıp gidecektir. Bizce sonuncu ihtimal daha kuvvetli olduğu için bu dağılan varlıkların boş bırakacakları yerleri ne ile dolduracağımızı şimdiden düşünmek lüzumunu hissediyoruz. Hiç şüphesiz ki İstanbul, bir merkez-i hükümet olmaktan çıktığı zaman yalnız keyfiyet itibarıyla değil kemmiyyet itibariyle de ehemmiyetini kaybedecektir ve ancak Osmanlı devletinin köhne teşkilatı içinde tekasüf edebilen Müslüman ekseriyeti, bu teşkilat yıkıldıktan sonra yuvaları çöken karıncalar gibi, inkılap güneşi altında etrafa dağılmak

mecburiyetinde kalacak ve bu, memleket için son derece faydalı bir hadise olacaktır. Zira, şimdiye kadar hep muhitten merkeze doğru vuku bulan tehaccüm, memleketin sair taraflarını zayıf düşürmüş ve merkezde de bir nevi ihtinak husule getirmişti. Şimdi de merkezden muhite yayılan kuvvetlerin bu merkezi lüzumundan fazla zayıf düşürmemesine dikkat etmelidir ve dün, bir merkez-i hükümet olmak sıfatıyla yaşayabilen İstanbul'u yarın da bir sanat ve ticaret merkezi hâlinde yaşatabilecek esasatı kurmaya çalışmalıdır.

SANAYİ-İ NEFİSE MEKTEBİNİ KALDIRIYORLAR / 9291 NR._1923-01-27

İstanbul Maarif işleri, son günlerde, o kadar teşevvüşe uğradı ki, ne taraftan baksak ceht ü hayret içinde kalıyoruz. Yapılan bazı muamelelerin, inhaz edilen bazı mukadderatın menfi veya müspet esbabı hiçbir mantıkla izah edilemeyecek derecede acayip ve fuzulidir. İnsan, reiskârda bulunanların hüsn-i niyetinden emin olmasa, İstanbul Maarifine indirilen darbelerin âdeta kastî olduğuna hükmedecek veyahut maarif vekaletinin, bundan beş on sene evvel İstanbul nazırlarından birinin "Mademki sair sultanileri Galatasaray Sultanisi derecesine çıkaramıyoruz, o halde Galatasaray Sultanisini sair sultaniler derekesine indirelim." tarzındaki acayip bir düsturunu tatbik etmeye karar verdiğine zahib olacak ve kendi kendine diyecek ki: "Maarif vekili bir tesviye ameliyesi yapıyor; İstanbul mekteplerini Anadolu'daki mektepler derecesine indirmek istiyor." Vakıa, İstanbul bir merkez-i hükümet olmak sıfatını kaybettiği günden itibaren, tabiatıyle bir merkez-i irfan olmak rüchatini kaybedecektir. Fakat, biz bu neticenin tedricen husul bulması taraftarıyız. Buradaki maarif müessesatı, yeni merkez-i hükümete nakilleri esnasında, kuvvet ve ehemmiyetlerinden hiçbir şey kaybetmemeli ve bu nakil ameliyesi hiçbir sarsıntıya meydan vermeden vuku bulmalıdır. Halbuki, maarif vekaleti – tutulan hatt-ı hareketten anlıyoruz ki – bu müessesatı evvela yıkıp sonra müteferrik parçalar hâlinde Anadolu'ya taşımak usulünü takip etmektedir. Bir defa yıkılıp dağılan şeylerin yeniden ihyasının ne kadar güç ve hatta gayr-ı mümkün olduğunu burada izaha lüzum görmüyoruz.

Son on beş sene zarfındaki tecrübelerimiz bizi bu hususta kâfi derecede ikaz etmiştir. İstanbul Maarif nazırlarının biri tarafından ilga edilen Mülkiye Mektebinin ihyasında ne kadar müşkülat çektiğimizi ve bunun eski hâle ircaının ne kadar gayr-ı mümkün olduğunu pekâlâ hissediyoruz. Bugün de Sanayi-i Nefise Mektebi'nin müze müdüriyetine ilhakı ve Kız Sanayi-i Nefise Mektebinin lağvı suretiyle atılan tahripkâr adımın ne suretle geriye alınabileceğini ve bunun tevlit edeceği netayicin nasıl tamir olunacabileceğini tebyinden aciziz.

"Kız ve Erkek Sanayi-i Nefise Mektepleri" memleketimizin yegâne asri müesseselerinden biridir ve teessüs ettiği günden beri, birçok gayur ve kârâşina ellerde; mütemadiyen tekâmül etmekte idi. Son senelerde İstanbul'daki resim sergilerini gezenler Sanayi-i Nefise Mektebi'nin verdiği semeratı hayret ve takdirle müşahede etmişlerdir; bu sergilere en çok revnak ve şeref veren güzide eserlerin, gerek muallim ve gerek talebe sıfatıyla Sanayi-i Nefise Mektebi'ne mensup bulunanlara ait olduğunu bedii işlerle meşgul olanların hemen hepsi teslim ederler, esasen bizde resmin ve heykeltraşının tarihini az çok bu mektebin tarihiyle beraber başlar. Ondan evvel, Sanayi-i Nefise namına vuku bulan hareketler hep münferit, kısır ve ekseriya menfi neticeler veren yarım yamalak teşebbüslerden ibaretti. Bu müessese yalnız birçok yeni istidatların inkişafına yardım etmekle kalmadı, aynı zamanda memleketimizde bediiyat lehine bir cereyan uyandırdı, bütün manasıyle bedii heyecanlarla raşedar bir sanatkâr muhiti yarattı ve halka Sanayi-i Nefise'nin kıymet ve ehemiyyetini öğretti. Elyevm, erkek ve kız yüzlerce Türk genci kalplerindeki sanat aşkını, bu yegâne menbadan tatmim ediyor ve iyiliğin hemşiresi olan güzelliğin esrarını buradan öğreniyor ve ne büyük bir vecd ve şevk ile!..

Şimdi bunlar, yuvaları dağılan kuşlar gibi hazin bir perişanlığa düçar olmuşlardır. Mekteplerinin istiklali yani varlığı pahasına verilen bu kararın geriye alması için başvurmadıkları yer kalmıyor. Lakin bütün bu teşebbüsler bir takım mezbuhane hareketlerden başka neyi ifade edebilir? Lazım gelir ki, Sanayi-i Nefise Mektebi'nin müzeye rabtı kararını verenler bu kararın neyi ifade ettiğini hissedecek kadar, mukadderatıyla oynadıkları bu müessesenin mahiyetini, tarihçesini ve geçirdiği tekâmül safhasını yakından bilip öğresinler ve bundan on beş sene evvel aynı müessesenin, müzeye merbut iken ne halde bulunduğunu ve müzeden ayrıldıktan sonra ne hâle girdiğini tahkik ve tetkik edecek kadar insaf sahibi olsunlar, o zaman, çok eminiz ki, bu yaptıkları işin ne kadar irticai bir iş olduğunu kemal-i vuzuh ile anlayacaklar ve atılan adımı geriye almak lüzumunu duyacaklardır. Zira, sair vekaletler gibi maarif vekaletinin de hedefi terakki ve teceddüttür. Onu takip ettiği siyasetin esasatına mugayir bu nevi hareketlere sevk eden şey, olsa olsa, buradaki idare adamlarının kendisine verdiği "bürokratik" malumattır. Ankara Maarif Vekaleti İstanbul Maarif umuruna müteallik esaslı işler için pek çok tenvir edilmeye muhtaçtır. Hâlâ Osmanlı Devleti'nin küflü havası içinde yaşayan İstanbul Maarif müdüriyeti ise, bu gibi hususatta ona asla müşavirlik edemez; bu müdüriyet eski usul bir takım kırtasî muamelat içinde bunalıp kalmış bir dairedir ve inkılabın saf ve ceyyit havası bu dairenin pencerelerinden içeriye girmeye henüz muvaffak olamamıştır. Binaenaleyh, lazım gelir ki, maarif vekaleti, hiç değilse, bazı irfan

müesseselerinin ilgası gibi, kati ve cezeri kararları vermezden evvel, vaziyeti bizzat kendi vesaitiyle tetkik ve tetebbu etsin ve bu işlerde hak kelamı olması lazım gelen bir takım madun memurların mütalaasıyla hareketten birçok mahzurlar tevlit edebileceğini düşünsün!

MERHAMETSİZCE BİR KARAR / 9293 NR._1923-01-29

Şimdiye kadar mekteplerimizde leyli olarak tahsilde bulunan memur çocuklarının tedris ücretleri babalarının mütedahil maaşlarına mahsup edilmekte idi. Son günlerde bu usul ref edilmiş, yani İstanbul mekteplerindeki leyli talebenin kısm-ı azamı için artık maarif müessesatında barınacak bir yer bulmak imkânı ortadan kaldırılmıştır. Kısm-ı azamı diyoruz, belki hepsi için böyledir. Zira, pek eminiz ki, İstanbul'da çocuğunu okutan yalnız bir sınıf halk vardır, o da ekseriyetle memurlardan müteşekkil olan sınıftır. Memur ise, elyevm, ancak ekmeğine para verebilir bir haldedir. Geçen gün, gazetelerde Galatasaray Sultanisi'nin neşrettiği bir ilanın şu maddesini okur okumaz memlekette yeni bir yaranın daha açıldığını hissettim; bu madde "ücurat-ı tedrisiye tekasitinin mütedahil maaşatı ile mahsubu usulü bademe cari olmadığını" söylüyor. Bu maddenin ifade ettiği en hakika mana "Mektebimizde leyli olarak bulunan memur çocuklarını sokağa atıyoruz."dan başka bir şey değildir. Zira, bu kararı veren encümen gibi, bu ilanı neşreden mektep müdiresi de pekâlâ bilirler ki, herhangi bir memur için bu karara boyun eğmek maddeten imkân haricindedir. Vakıa bunlar içinde "evlatlarının tahsilden geri kalmaması için tedris ücretlerinin hiç olmazsa aydan aya veyahut iki taksit yerine altı taksitte ödenmesine" razı olanlar ve bu rızalarını bir rica şeklinde bana mektuplarla bildiren memurlar az değildir. Fakat lüzumundan fazla uysal ve munassıf olan bu gibi memurların adedi, son karara karşı âdeta bir hiss-i isyan ile mütehassis olanlara nispeten pek mahdut olsa gerektir. Zira bu karara dair memurlarımızdan aldığımız mütalaalar ekseriyetle acı bir şikâyet tavrıyla yazılmıştır. Bunlardan birçoğu meseleyi şu suretle muhakeme ediyor:

"Mütedahil maaşları mektep ücretlerine mahsup edilmiyor, halbuki bu kararı veren aynı hükümet diğer bir kararıyla, memurunun musakkafat vergilerinin – hatta akraba ve taallukatlarınınki de dahil olmak üzere – maaşlara mahsubun icra ettirmektedir. Bu nokta-ı nazardan irad-ı masraf edilmiş, kuyudat kapatılmış demektir. Şimdi mi bu muameleden de rücet edilecek, vergi verenlerden tekrar para mı istenilecek? Bu ne karışık bir iştir? Biz aldığımız maaşı bir hakk-ı müktesep olarak telakki ediyoruz. Eğer bu hakkımız tanınmayacaksa, o başka."

Bu acı tarz beyandan anlaşılıyor ki, İstanbul'daki maaş-ı sahabenin birbiri üstüne çöken cevr ü cefalardan artık sabrı tükenmiştir ve çocuklarının şahıslarında yedikleri bu son darbe esasen ağzına kadar dolu olan bardağı taşıran bir damla tesirini ika etmiştir.

Lakin, bizce bu karar yalnız İstanbul memurlarının değil, dolayısıyla memleketin irfan hayatına vurulmuş bir darbedir. Bunun sarsıntıları bütün bir nesle şamildir, kimbilir, bir an içinde kaç çocuk birden tahsilden mahrum kalacak, serseriyane bir ömür sürmeye mahkum olacak ve vatan bu suretle kim bilir ne kadar nafi uzvunu ilelebet kaybedecektir. Acaba, hudutları namütenahi olan bu büyük zarara mukabil elde edilen fayda ne olsa gerektir? Hiç şübhesiz, maliye bütçesinde, olsa olsa yirmi otuz bin liralık bir tasarruftan ibarettir. Daha uzak bir atideki hadsiz hesapsız netayic-i muzırra mukabil elde edilen bu gibi muvakkat ve küçük faydalar temin zihniyeti, son zamanlarda bütün idare şuabatında hemen her teşebbüse, her muameleye şiddetle hakim olmaya başladı.

Biz hükümet işlerinde lüzumundan fazla rahim ve ihsan taraftarı değiliz. Hatta ekser hususatta muvakkat ve hafif tedbirlerden ziyade kati ve kâtî "ameliyat"lar taraftarıyız. Biliriz ki, memleketin umumi menfaatleri mevzubahis olduğu yerlerde bir ferdin, bir zümrenin, bir sınıfın menfaatleri, hatta hayatı feda edilebilir. İnkılabın ruhu, merhametsiz, biaman ve kıyıcıdır. Bu ruh etrafına hiç kulak asmayarak ve önüne çıkan hailleri devirerek yalnız kendi maksadına doğru yürümesini bilir; fakat bu devrilen şeyleri, arkada, faydasız ve lüzumsuz bir enkaz yığını hâlinde bırakmak aynı ruhun prensiplerine şiddetle mugayirdir. İnkılapta kıyıcı olmak lazım gelir, fakat yıkıcı ve dağıtıcı asla... Halbuki biz bazen o kadar dağıtıcıyız ki, doğrudan doğruya takip ettiğimiz hedefe ait kuvvet ve unsurları da – şu memur çocuklarının işinde olduğu gibi – ekseriya kendi elimizle mahv ve heba etmekten çekinmiyoruz; kendi oturduğu dalı kesen adam misali, bu hususta, bu gibilerin hâlini ifade etmek için en beliğ bir misaldir.

Memur çocukları hakkında ittihaz edilen son karar yalnız merhametsizce değil, bilüzum ve bikaidedir; hatta zararı nefinden daha çoktur; yek yakın bir zamanda, şehrimizde leyli mektepten eser kalmayacak ve bundan maarif bütçesi, evvela devletin manevi ziyanı nispetinde değilse bile – çünkü bu ziyan hiçbir şeyle mukayese edilemeyecek kadar büyüktür - ona yakın maddi bir zarara uğrayacaktır. Neticesi böyle muzaif bir ziyandan ibaret olan bu kararın sebeplerini ve saiklerini öğrenip bilmek iyice şayan-ı merak olsa gerektir. Acaba maarif vekaleti bizi bu hususta tenvir etmek lutfunda bulunur mu? Hatta daha ileriye giderek aynı makamdan rica edebiliriz ki, bademe, Kız Sanayi-i Nefise Mektebi'nin lağvi teşebbüsü

ve memur çocuklarının tedris ücretlerine dair olan bu karar gibi hikmetlerine akıl, sır ermeyen bazı hareketleri bize esbab-ı mucibeleriyle izah etmek alicenabını da göstersin. Tâ ki, bunlardan hiç kimsenin şikâyet etmeye hakkı olmasın ve herkes kendi başına gelen felaketin ne kadar mukaddder ve gayr-ı kabil-i ictinap olduğunu bilsin.

"TÜRK OCAĞI"NIN VAZİFESİ / 9295 NR._1923-01-31

Dünkü nüshamızda Haşim Nahit Bey, "Türk Ocağı"nın pek müstakbel vazife ve faaliyeti hakkında bazı mütalaalar derbeyan etti. Vakıa bu hususta henüz son sözünü söylemedi, fakat açtığı bu küçük girizgahtan anlaşılıyor ki, Haşim Nahit Bey'in maksadı "Ocak"ın öteden beri olduğu gibi, daima siyasi cereyanların, adi ve amiyane manasıyla "politika"nın haricinde kalması ve milliyetperverliğin "ahlakî", "bedii", içtimai" umdelerini ihzar ve ikmale çalışmasıdır. Aramızda bu asil fikre iştirak etmeyecek kimse yoktur zannederim. Yalnız Haşim Nahit Bey'in hatası şu noktadadır ki, bu hareketi ocağın başına geçecek fertlerden bekliyor ve bu müessesenin ruhundan doğacak veyahut doğması lazım gelecek maşeri kuvvetten mühim bir şey ümit etmediğini sezdiriyor. Öteden beri Ocaklıları birbirine muhalif iki ictihat zümresine ayıran "ferdiyetçilik" ve cemiyetçilik" prensipleri bu suretle yeniden ortaya çıkıyor ve hafîfçe tesadüme başlamak istiadatlarını gösteriyor demektir. Vakıa "Türk Ocağı" bütün manasıyla hür ve serbest bir ictihat sahasıdır. Orada, "İttihat ve Terakki" diktatörünün en şiddetli, en boğucu devrelerinde bile memleketin genç ve münevver dimağları en cüretkârane fikirlerini ve en samimi emellerini söylemek, müdafaa etmek imkânı buluyorlardı. Fakat, elverir idi ki, bu fikirler "ruh-ı maksat"a zarar verecek derecede şahsi, bikayt ve serazad olmasın. Zira, "Türk Ocağı" gibi millî müesseseler her şeyden evvel bir his ve emel birliği temsil ederler, "hikmet-i mevcudiyet"leri ancak bu birlik üzerine müessestir ve bütün hayati kuvvetlerini bu birlikten alırlar. Ocağa mensup olup da ekseriyetin ittifak ve ittihat ettiği bazı tali mefkurelerde ayrı bulunmak, mesela inkılapkâr fikirlere mukabil muhafazakâr fikirler beslemek ve maşeri şuurdan ziyade ferdi melekelere istinat etmek bir nevi inhilal unsuru hâline girmek demektir. Hiç şüphesiz, bu mütalaaya iştirak etmeyen arkadaşlarımız bizi "sekter"likle itham edecekler ve fikir hürriyetine karşı yürümek istediğimize zahip olacaklardır. Lakin ben bu ithamı defe ve bu zehabı izaleye çalışmayacağım ve bilakis milliyetperverlikte mutlaka "sekter" olmanın lüzumundan bahsedeceğim. Dinde taassup, samimi ve makul olma şartıyla, ne büyük bir kuvvetse, milliyetperverlikte de, "sekter"lik o kadar lüzumlu bir silahtır ve bu silahın icabına göre tedafii ve tecavüzü bir surette istimaline de ayrıca lüzum vardır. Zira her fikir ancak müteaddi bir hâle girdikten sonradır ki bir kuvvet iktisap eder ve kuvvetsiz fikirlerin hiçbir içtimai

kıymeti yoktur.

İlk Tanzimat ve inkılap hareketlerinden biri, teceddüt ve terakki sahasında yapılan tecrübelerin bugüne kadar hiçbir semere vermemesinin yegâne sebebi bu tecrübelerin cemiyetten – yani maşeri vicdandan – ayrılmış fertler tarafından yapılmış olmasıdır. Bunların hiçbir fikri ve hatta hiçbir fiili, içtimai bir vaka hâline girmemiş ve küllden ayrılan cüzler gibi hiçbir iz bırakmaksızın dağılıp gitmiştir. Eğer bazı yüksek ve azimkâr şahsiyetlerin bu milleti teceddüt ve tarakkiye isal etmesi lazım gelmese idi, Tanzimat hareketinin vücuda getirdiği – siyasiyat, devlet, hükümet ve edebiyat adamlarının buna muvaffak olmaları icap ederdi. Bu adem-i muvaffakiyetin ispatı acaba bir çoklarımızın iddia ettiği gibi, o cereyanın ortaya attığı umdelerin sahte ve taklit olmalarından mı neşet ediyordu? Bu hüküm doğru ve fakat son derece sathidir. Bizce hem bu adem-i muvaffakiyetin, hem bu umdelerin sahte ve çiğ kalmasının en birinci sebebi bunların maşeri vicdan haricinde vuku bulmuş olmaları, bazı içtimai kıymetten mahrum bulunmalarıdır. "Foya"nın "Kuvvet-Fikirler" namına verdiği canlı umdeler ilim ve felsefe nokta-i nazarından en doğru en mantıki olanlar değildir. Eğer öyle olmuş olsaydı, şimdiye kadar birçok âlimlerin ortaya attığı mantıki, ilmi fikirlerin, nazariyelerin yürümesi ve yaşaması lazım gelirdi. Halbuki bunların ekseriyası ilimden daha haklı ve daha kuvvetli olan hayatın – içtimai hayatın – dalgaları arasında kaybolup gitmiştir ve umumi bir heyecan, müşterek bir cuşiş hâline inkılap etmiş hiçbir fikir payidar olamamıştır.

Binaenaleyh, biz öyle düşünüyoruz ki, "Türk Ocağı" bir takım içtimai, bedii ve ahlaki nazariyelerin çarpıştığı ilmi bir mahfelden, bir "akademiye"den ziyade yeni hayat umdelerini halkın vicdanına intikal ettirecek ve orada yeni bir cuşiş uyandıracak vasıtaları hazırlayan bir halk evi olmalıdır. Ve bu ev her şeyden evvel münevver zümre ile cahil tabaka arasında bir "hatt-ı vusul" hizmetini görmelidir. "Ocak" ancak bu suretledir ki, şimdiye kadar ham kalmış birçok fikirleri, pişirecek ve kabil-i hazm bir hâle sokacak harareti bulabilir. Kitaplardan alınan fikirler suikader, garizi ateşten mahrumdur, bunlar ancak bitmez tükenmez bir ateş menbaı olan "maşeri vicdan"ın sıcaklığındandır ki, mîzâb olup kaynayan bir hayat iksiri hâline girebilirler. Bu ateşte fertlerin de – veyahut daha ilmi konuşmak için – ferdiyetlerin de erimesi, yani cüzden külle geçmesi lazım gelir. Bu, hem cüzlerin, hem de "küll"ün menfaati icabındandır.

Milliyetperver ve münevver Türk gençliği, ferdiyetçi Tanzimat zihniyetten kurtulup "fenafilmillet" olmak fedakârlığına katlanmadıkça, korkarım ki bu son inkılap tecrübesi de

yalnız kitaplarda kalacak ve hayata intikal edemeyecektir.

VATAN MESELESİ VE PETROL İŞİ / 9296 NR._1923-02-01

Düşmanlarımız kısmen maksatlarına vasıl oldular: Bize, zaferin neşvesini unutturdular. Yine bütün alınlar endişe ile buruşuyor, bütün dudaklar hararetle bükülüyor. Bazı kimselere "Yarın" bundan altı ay evvelki kadar, meşkuk, mazlum ve kara bulutlarla mahmul görünmeye başladı. Gazilerin dudaklarındaki mağrurane tebessüm yeni bir hıncın işmiazazı şeklinde dondu, kaldı. Sanırım ki, İstanbul şehitlerinin mukaddes kemikleri de toprak altında, yeni bir ıztırap ile kıvranmaktadır. "Kocatepe"nin, "Dumlupınar"ın Kızıldere'nin erguvani defne yaprakları, sevgili İzmir yolunun şanlı yolcularının şakakları üstünde diken diken oldular. Sakarya, Kızılırmak ve Menderes nehirleri, Porsuk ve Gediz ırmakları bütün o yanık, o kötürüm, o lanetin bağrında, tekrar, matemli göz yaşları hâlinde akıyor; ve "Meriç" yeni kurbanların kızgın kanıyla tekrar köpürüyor. Evlerinin yandığını, mallarının yağma edildiğini, hanümanlarının söndüğünü, çoluk çocuklarının bir daha toplanmamak üzere tarumar olduğunu unutanlar birdenbire hafızalarının bir yara gibi işlemeye başladığını duyuyorlar.

Ne oldu? Yine ne var? Yine vücudumuzun hangi parçasını koparmak istiyorlar? Bir buradan evvel gün yüzünü bulandıran leylin fırtına nefhalarına müşabih bir suikast havası yine nereden esiyor? Son aylar esasındaki mesut ve coşkun seyrimizde, birdenbire nefesimizi tıkayan bu tayfun nereden çıkıyor? Petrol kuyularından mı, Karaağaç yataklarından mı? Hayır, hayır... Bu kokan "Avrupa medeniyeti" tesmiye ettiğimiz mütefessih varlığın kurtlanmış leşidir. Beyaz İzmir yolunun şanlı yolcuları birdenbire bunun önünde durdular ve bunun önünde nefeslerinin tıkandığını hissettiler; hepsini bir sıtma nöbeti kavradı, hepsinin gönlü bulandı, gözü karardı, başı döndü. Lakin bir leşe karşı ne yapılabilir? Şecaat, şehamet, fedakârlık, alicenap, hangi ulvi hareket, hangi yüksek his bir leşi yerden kımıldatabilir? Hususuyle, bu leş en büyük dağlar kadar büyük bir devin leşidir. Ne üstünden atlamak, ne onu çiğneyip geçmek kabildir. Şanlı İzmir yolcularının önüne, canlı ejderhalar çıkabilirdi, boğarlardı. Şanlı İzmir yolcularının önüne, yanardağlar dikilebilirdi, atlarlardı. Şanlı İzmir yolcularının önünü taşkın seller kesebilirdi, geçerlerdi. Fakat bu kadar müheykel ve mücessem bir leşe karşı ne yapılabilir? Bunun civarına yaklaşmak bile mümkün değildir. Taaffünü o derece şedit ve boğucudur.

Eğer Sakarya'nın kanlı sularına, Afyonkarahisar'ın, Dumlupınar'ın ateşin tepelerine

bir çitten atlar gibi geçerek Lozan Gölü kenarındaki zeytin dalını koparmaya giden İsmet Paşa üç aydan beri bütün arzu ve iradesine rağmen, elini, bir türlü bu dala uzatmıyorsa; eğer karşısındakilerle kendi arasındaki mesafe ona Haymana Ovasıyla Manisa bağları arasındaki mesafeden daha uzun görünüyorsa; bunun yegâne sebebi o kurtlu leş önünde düçar olduğu istikrah ve ihtinaktır. Hak bildiği davayı, daima açık bir alın ve açık bir kalple müdafaa etmeye alışmış tabiatı; yegâne silahları hile, yalan ve iftiradan ibaret olan muhteris ve müfteris hasımlar karşısında bilaihtiyar irkiliyor.

Bu civanmert mücahidin, geçen gün yine "Musul işi" mevzubahis olurken, Lord Curzon'a "Musul bizim için mukaddes bir vatan meselesidir, halbuki, sizin için adi bir petrol işidir." deyişi, onun konferansdaki hâlet-i ruhiyesi hakkında bize kâfi bir fikir verebilir. Filvaki, aylardan beri devam eden müzakeratta hiçbir fikir itilafına varılamamasının, bizce, yegâne sebebi, "tarz-ı telakki"lerdeki ve "nokta-i nazar"lardaki bu esas ihtilaftadır. İsmet Paşa hak, adalet, vatan kelimelerinden müteşekkil bir lehçe ile konuşuyor; karşısındakilerin konuştuğu lisanda ise bu kelimelerin yeri yoktur. Menfaat ve ticaret hissinde, sekiz milyon nüfuslu milletin hayatını sekiz tane petrol kuyusuna veyahut bin kilo kömüre feda edecek derecede ileriye gitmiş kimseler için, kim bilir, bu mücerret kelimelerin ifade ettiği mana ne kadar boş ve köhne ve habistir! Biri bütün kudretini ahlaki ve insani prensiplerden, diğeri bütün kuvvetini hasis ve adi endişelerden alan bu iki nevi zihniyetin bizce, hatta tesadüm suretiyle bile birleşmesinin ihtimali yoktur.

Herhangi bir münazara ve münakaşada iki tarafın takibine mecbur oldukları esaslı bir kaide caridir, bu da münakaşaya mevzu olan meselenin nevi ve ciddiyetini tayin etmek ve tenkit ve müdafayı aynı cinsten silahlarla yapmaktır. Bunun içindir ki, mesela dinî bir meselenin riyazi bir usulle halline veyahut riyazi bir muadelenin belagat ve hitabet kuvvetiyle izahına imkân mutasavver değildir ve yine bunun içindir ki İsmet Paşa Lord Curzon'un ve Lord Curzon İsmet Paşa'nın mantığını bir türlü anlayamıyor, ve bir türlü anlayamayacaklardır da. Zira, bunlardan biri bir vatan meselesini diğeri bir petrol işini müdafaa ediyor. Bu iki muvazi kıta bir iltisak noktası bulmak kabil midir? Hayır, bu hususta evvela riyazi, sonra mantıki bir imkânsızlık karşısında bulunduğumuzu itiraf etmeliyiz ve daima olduğu gibi hakkımızdan, mantığımızdan ziyade kuvvetimize güvenmeliyiz.

HIYANET-İ VATANİYE KANUNU / 9297 NR._1923-02-02

Anadolu'da 1336 senesi 29 Nisan tarihinden ve İstanbul'da saray ve Babıali

hükümetinin ilgası gününden beri cari olan "Hıyanet-i Vataniye Kanunu"nun birinci maddesinde şöyle deniliyor: "... Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyanı mutazammın kavlen veyz fiilen veyz tahriren muhalefet veya ifsadatta kesiman hain-i vatan addolunur." Ve yine aynı kanunun üçüncü maddesi aynen şu ibareleri muhtevidir: "Vaaz ve hitabet suretiyle alenen veya ezmine-i muhtelifede eşhas-ı muhtelifeyi sırran ve kavlen hıyanet-i vataniye cürmüne (yani Büyük Millet Meclisi hükümetinin meşruiyeti aleyhine) tahrik ve teşvik edenlerle işbu tahrik ve teşviki suver ve vesait-i muhtelife ile tahriren ve tersimen irtikap edenler muvakkat küreye konulurlar."

İstanbul'da, bu maddelerin tasrih ettiği cürümleri irtikap etmiş kimselerden kaç kişi cezasını görmüştür bilmiyorum. Fakat bu cezaya müstehak olanlardan bazılarının hâlâ ellerini kollarını sallayarak karşımızda dolaştıklarını ve son günlerde gerek bizim gerek kanunu tatbike mecbur olanların lakaydisi yüzünden âleme meydan okuyacak derecede bir cüret ve cesaret göstermeye başladıklarını kemal-i hayret ve teessüfle müşahede ediyoruz. Hayretimizi mucip olan şey bunların cüreti değil, bu cürete sebebiyet veren esbabın gayr-i tabiiliğidir.

Hayretimizi mucip olan şey bunların cüreti değildir: Çünkü, mevzubahis ettiğimiz kimseler son on beş senelik inkılap, ihtilal ve harp devrelerinde ammenin kendilerine karşı gösterdiği lakaydiden bilaistifade birçok defalar buna müşabih şer ve şirretliklerde bulunmuşlar ve efkâr-ı umumiyeyi gelmiş olan ammeyi hiçe sayarak vazifesi ihtiraslarının, çürük ve sakim seciyelerinin meçhul sevaikine uyarak memleketin içtimai sıhhatini, manevi nizamını teşevvüş ve ihlalden çekinmemişlerdir. Hususuyla bunlardan biri reyyanı diğeri nifakı neşr ve tamim etmek suretiyle vicdan-ı ammede bir nevi zaafa ve efkâr-ı umumiyede bir nevi tezebzübe bais olmuştur.

Vakıa her memlekette bu iki kişiye mümasil dönek, riyakâr ve münafık kimseler vardır; fakat bunların daire-i mazarratı kâh kanunun, kâh maşeri ruhun aksülamelleriyle mahduttur. Nitekim harb-i umuminin son senelerinde Fransa'da vuku bulan bazı hadiseler bizi bu hususta kâfi derecede tenvir edebilir. Fransa'da, başta "Bolüv Paşa" isminde bir serseri olmak üzere bazı gazeteci ve politikacılar sulh lehine bir cereyan uyandırmak için her biri muhtelif tarzlarda icra-yı faaliyet etmekte idiler. Bunlar aleyhine evvela matbuatta, sonra halk arasında derhal müthiş bir feveran hasıl oldu ve Fransa hükümeti hepsini birer birer tevkif ile kimini idama, kimini nefîye, kimini kürek cezasına mahkum etti. Bu mahkumlar meyanında cephe arkasındaki müdafaa-i milliye faaliyetini bazı müsamehe ve suiidaresiyle zaafa düşürmüş olmakla mühim bir dahiliye nazırı ve İngiltere – Fransa ittifakına muarız bir eski

başvekil de vardı. Gerek bu devlet ricalinin, gerek o politikacıların muhakemeleri aylarca sürdü ve bu muhakemeler neticesinde meydana çıkan vesaik bunlardan hiçbirinin bizim bildiğimiz tarzda bir vatan haini olmadığını ispat etti, çünkü bunlar ne Alman ordusuna casusluk etmiş ne kendi ordularının planlarını düşmana satmış ne de memleketin içinde harp cephesinin inhilalini mucip hereketler vücuda getirmiş idiler. Bunların yegâne cürmü muharebe aleyhinde propaganda yapmak, Fransız milletinin kalbindeki cengaverane cuşeşi köreltmek ve vicdan-ı ammeyi zaafa düşürmek yani bir nevi "manevi bozgunculuk" tevlit etmekten ibaretti. Nitekim, bunların hepsi de en ziyade bu sıfatla, bu "bozgunculuk défaitiste" sıfatıyla cezaya çarpıldılar. Acaba, bugün bizi müfterilikle mahkemeye davet eden küstahlar bu son üç senelik hayat ve memat kavgamızda birer "bozguncu"dan başka ne idiler; biri (Malta'daki yüzlerce mazlumun şehadetiyle müspet olduğu üzere) bir taraftan kavlen Anadolu harbinin, diğer taraftan Ali Kemal'e yazdığı bir mektupta halk ukubetinin yıldırımına çarpılan bu istiklal düşmanına hak verdiğini söylemek suretiyle "Misak-ı Millî"nin aleyhinde yürüyen; diğeri Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben neşrettiği bir açık mektupta zayıf ve çürük kalbinin bütün şüphelerini döken ve birkaç ay sonra Türk tarihinin en büyük zaferini ihraz etmiş bir ordu başkumandanına "Sizin bu davayı kazanacağınzdan emin değilim." demek namertliğinde bulunan bu iki adam millî birliği ve müdafaa-i milliye kuvvetini sarsmak teşebbüsünde bulunmaktan başka ne yapmışlardır? Vakıa bunlar: "Bizim kanaatimiz böyle idi, bundan evvel şahidi olduğumuz birçok inhizamlar bizi de münehzim etmişti. Binaenaleyh bu kanaatle ve bu inhizam hâliyle böyle yazdık, böyle söyledik." diyorlar. Damat Ferit'den, Hoca Sabri Efendi'den, Pehlivan Kadri'ye kadar bütün muhalifler aynı sözü söyleyebilir, diyebilir ki: "Biz Anadolu harbinden muzaffer çıkacağımıza emin değildik ve fuzuli yere kan dökmektense düşman hükümete inkiyadı daha makul buluyorduk ve bu suretle hareket ettik." Lakin bir heyet-i ictimaiyede herkes her istediği zaman aklına gelen her sözü haykırmak ve her fikri söylemek ve hususuyla o heyet-i ictimaiyenin mahv ve inhilalini mucip olacak herhangi bir mantık ve siyaset oyunu yapmak hakkını haiz olmadığı için, bunların bugünkü özürlerini dünkü "kanaat"lerinden daha mücrimane ve daha hayasız buluruz.

Küstah müddeilerimiz vatan meselesini bir edebiyat meselesi zannedecek ve bir muharebeye bir belagat münakaşası kadar ehemmiyet verecek derecede hafif meşrep ve mübalatsızdırlar, bunlar, hâl-i harpte bulunan bir ordunun arkasından karşıdaki düşman ordusuna (bizim mağlup olmamız çok muhtemeldir.) diye seslenmenin ve bu ordu başkumandanına harbin en müşkül safhasında (Eminim ki bu işin içinden çıkamayacaksın!) tarzında beyan-ı mütalaa etmenin, netice itibarıyla düşmana askeri bir vesika dosyası

satmaktan farkı olmadığını anlamayacak derecede mecnun ve hadsizdirler.

Buraya kadar saydığımız esbaba nazaran, bu adamların hâlâ âleme meydan okumak cüretini buluşlarına hayret ediyoruz. Teessüfümüzü mucip olan hâle gelince, bunu efkâr-ı umumiyenin ve vicdan-ı ammenin bizden daha iyi bilip hissetmesi lazım gelir. Ne acayiptir ki, daha içinden henüz çıktığımız mahşerde cennet için ayrılmış bigünahlarla, cehennem için ayrılmış günahkârlar, bin zahmet, bin meşakkat ve bin gözyaşı pahasına idrak ettiğimiz şu "ruz-i ceza"da biribirine karışıverdi; her tarafta cehennemliklerle cennetlikler kol kola dolaşmaya başladı. Bu, bizi adalet-i ezeliyeden bile şüpheye düşürecek bir hadisedir. Dün memlekette henüz bir nizam ve intizam yokken ve muhitimizde kendi kanunlarımızdan ziyade düşman zulüm ve tazyiki cari iken, yine faziletin bir kıymeti ve denaetin bir manası vardı. Memleketin salim muhtesirleri ile, musap ve sakim unsurları arasında bir nevi suni tecdit kordonu mevcut idi ve bu tedbir halkın manevi sıhhatini az çok koruyabiliyordu. Bugünki, -şuriş ve fevza devri hitame ermiş ve hasretini çektiğimiz millî nizam vatanın her tarafında teessüs etmiştir – su daha ziyade bulandı ve beyaz kumlarla siyah çamurlar biribirine karıştı. Ey, kaç yıldır adalete susayanlar, bu mübarek günde size uzatılan şifa camının içindeki mey işte bu sudur.

DÜŞMANLIĞIMIN SEBEBİ / 9298 NR._1923-02-03

"Cenap"la Süleyman Nazif Bey'e düşmanlığımın sebebini soranlar var. Hatta geçen gün, Süleyman Nazif Bey bana hitaben neşrettiği bir makalede "Cenap Şahabettin Bey'e sebepsiz ve âdeta marazi bir iptila ile mütemadiyen taarruz" ettiğimi söylemek suretiyle, kendisinin de bizzat hıncımın esbabını anlamayanlar meyanında olduğunu ispat etti. Başkalarının gafletini Süleyman Nazif Bey'in bu duygusuzluğuna karıştırmak istemem; zira, her iki anlamamazlığın aynı illetten inbias ettiğine kail değilim. Bu adam, benim kendisine ve dostuna karşı neden bu kadar "iptilalı" bir hasım kesildiğimi bir türlü tayin edemiyor, çünkü onca dostluk ve düşmanlık ancak şahsi münasebata ait müspet ve menfi mesaildendir ve bir dosta, mesail-i umumiyeye müteallik bir seyyiesi için mugayir olmak veyahut bir düşmana, umumun menfaatini mucip bir hareketi için el uzatmak marazi ve mantıksız bir fiil şeklinde görünüyor. Binaenaleyh her muhaseme ve mücadelede mutlaka bir takım şahsi sevaik keşfetmeye alışmış böyle sathi ve maddi bir adama, gerek kendisine ve gerek kafadarına karşı duyduğum nefret ve istikrahın ne kadar menfaat-ı naendiş, ne kadar gayr-ı şahsi olduğunu söylesem yine inandırmak kabil olamayacaktır. Bunun içindir ki, diğer sınıf-ı gafillere dönerek bu iki şahıs için, hususuyla "Cenap" için duyduğum kin ve gayzın ne zaman ve ne

suretle uyandığını izah edeceğim:

Mütarekenin ikinci senesinde idi. Bir gün memleketin bütün münevverleri, matbuat cemiyeti binasında toplanmışlar, bir "Pierre Loti" cemiyeti teşkil etmeyi düşünüyorlardı. Bu mecliste Cenap ve Süleyman Nazif Bey de vardı. Ve her ikisi de gazetelerdeki gibi yan yana, omuz omuza oturmuşlardı. İçimizden birisi, - mutlaka Halide Edip Hanım olacak – aza intihabı müzakeresi esasında, Mustafa Kemal Paşa'nın da bize fahriyen iştirak etmesi teklifinde bulundu. Tam bu anda – nasıl oldu bilmiyorum – gözüm "Cenap"ın çirkin bir hareketine ilişiverdi, koluyla Süleyman Nazif Bey'i dürtmüştü. Niçin? Neden? Bunu düşünmeye vakit kalmadan Süleyman Nazif Bey bu esrarengiz hareketin manasını kendisine has bir patavatsızlıkla meydana vurdu, dedi ki:

"- Efendiler, biz Mustafa Kemal Paşa'nın cemiyetimize her ne sıfatla olursa olsun duhulüne aleyhtarız. Çünkü onun velev fahriyen aramızda bulunması bizi ecanibe karşı şüpheli bir vaziyete sokar ve cemiyetin selametini tehlikeye koyar."

"Batarya ile Ateş" muharriri bu ateşsiz mütalaayı söylerken "Suriye Mektupları" kâtibi memnun ve şeytani bir tebessümle gülümsüyordu. Bereket versin ki Halide Edip Hanım'ın isyan ve feveranı bu sinsi suikastı daha töhmet hâlinde iken boğuverdi ve umumu istila eden bir ret ve itiraz karşısında teklifini geriye almak mecburiyetinde kaldı.

O zaman Cenap ve Süleyman Nazif Bey'e rağmen "Piyer Loti" cemiyetine fahri aza sıfatıyla alınmak istenilen Mustafa Kemal Paşa bugünkü Mustafa Kemal Paşa değildi. Anadolu'nun bir köşesinde yarı asi, yarı menkup bir mirliva idi ve ona taraftar görünmekte ne bir şeref, ne de bir menfaat mutasavvırdı, belki ona aleyhtar görünmek o devrin İngiliz siyasetine karşı bir mümaşaat olmak itibarıyla insana hiç değilse İstanbul'da huzur ve refahiyet temin edeceği bir hareketti. Nitekim Süleyman Nazif Bey, yanındaki arkadaşının teşvik ve tahrikiyle attığı bu adımın herkese, ne kadar sakim ve çirkin göründüğünü pek iyi anladı ve bu iğrenç hatasını, ondan birkaç gün sonra, Darülfünun konferans salonunda irat ettiği ateşin bir hutbe ile tamire çalıştı idi. Bunda iyice muvaffak olduğunu hatırlıyorum. Zira bu hutbe yüzündendir ki, hayatının en şerefli – eğer tercüme-i hâlinde bir de "Kara Gün" hadisesi olmasaydı yegâne diyecektim – sergüzeştlerinden birini geçirdi: Malta'ya nefyedildi. Lakin kendi eliyle kendi üzerine sürdüğü lekeleri, yine kendi eliyle temizlemek maharetine malik olan bu adam, bu sergüzeştin ulviyetini yine kendi eliyle telvis etmek cinnetine müptela oldu.

Evvela hutbeyi verdiği günün ferdası, muhtemel bir İngiliz takibinden korunmak için "Alemdar" gazetesine iltica etti, hutbesinin, İtilaf devletleri politikasına mugayir telakki olunan taraflarını bu satılmış gazetenin sütunlarında tahrif ve inkâra başladı ve buna rağmen yine Malta'ya sürüldükten sonra "Peyam-ı Sabah" matbaasında bulunmayı Ali Kemal ile Cenap'ın arasında, müşaşa gurbete tercih etti. Bütün bu hikâyeleri ne diye anlatıyorum? Süleyman Nazif Bey'in ne kadar müvazenesiz bir zavallı olduğunu bilmeyen var mıdır? Benim maksadım Cenap'a karşı duyduğum kinin esbap ve esasını izah etmekti.

İşte bugün, beş on satır yukarıda söylediğim gibi "Cenap"ın Süleyman Nazif Bey'i Mustafa Kemal Paşa aleyhine namerdane ve iblisane bir kol hareketi ve bir cadı timsali hâlinde tecelli eden o sinsi hareketinden tevellüt etti. O zaman bu zamandır ki, nerede Cenap Şahabettin imzasını görsem, sahibinin bu hereketi gözümün önüne gelir ve tüylerim ürperir ve bütün yazıları bir fahişenin düzgünü gibi bana tiksinme verir. Bu düzgün zehirli mevattan mürekkeptir ve müsait zaman buldukça etrafına bin türlü manevi, ahlaki ve içtimai aletler neşreder. Cenap'a karşı duyduğum kinin matbuata intikaline saik olan sebep de, işte, bu mazarratın önünü almak maksadından tevellüt etti. Zira, selamet-i umumiye için lazım gelir ki herkes bu yaldızlı yılanın derisi altında nasıl bir semm-i kâtil cevelan ettiğini bilsinler ve ondan kendilerini muhafaza etmenin çarelerini arasınlar.

CEMİYETİN UKUBETİ / 9299 NR._1923-02-04

İngilizlerin "Oscar Wilde" namında harikulâde bir şairi vardır; bu şair yalnız İngiliz edebiyatının değil, bütün on dokuzuncu asır Avrupa edebiyatının da en yüksek, en mümtaz simalarından biri olarak tanınır; bu harika İngiltere'nin "Bayern"den sonra yetiştirdiği nevi şahsına münhasır bir dehadır. Mütekebbir, müteakkif, kapalı, donuk ve soğuk Britanya, bize ancak bu iki simanın, hassaten "Oscar Wilde"ın açık, samimi, çılgın ve kalenderane ruhu sayesindedir ki, bizim gibi insanlarla meskun bir ülke hissini verir; İngiltere'yi ve İngiliz milletini takdir edenler, şevket ve azameti karşısında büht ve hayrete düşenler ve ondan korkanlar pek çoktur; fakat yeryüzünde, ne Asyaî, ne Avrupaî milletler arasında İngiliz milletine kalben merbut olanı ve onu candan seveni bulmak kabil değildir. İşte, Shakespeare'den beri, ilk defa olarak "Oscar Wilde" memleketinin bu barit havasını, kalbinin ve dehasının ateşiyle ısıtarak onu herkese sevdirmenin yolunu bulmuş ve bir müddet için Fransa'nın bütün bediiyat ve edebiyat müntesiplerini arkasından sürüklemiştir. Cihanşümullüğü İngiliz İmparatorluğunun cihangirliğinden daha vâsi daha nafiz ve daha derin olan bu adamı, bu büyük şairi ve İngiliz milleti ne yapmıştır bilir misiniz? Günün birinde,

memleketin ahlaki ve içtimai ananelerinden birine mugayir bir harekette bulundu diye, zindana atmış, yedi sene, evet tam yedi sene bu kıymetli vücudu zindanda çürütmüştür.

İkide bir; "Cenap" namındaki namertten bahsedildiği zaman, "Efendim, vakıa ahlakı bozuktur; fakat; ilmine, edebiyatına hürmeten onun kusurlarını affetmeye mecburuz." diyenler, "ukubet-i ictimaiye" namına irat ettiğimiz bu misalden ibret almalıdırlar. Hususuyle, "Cenap" ilmen ve edeben bir "Oscar Wilde" olmaktan da çok uzaktır. Otuz seneden beri, edebî şahsiyeti bir türlü tebellür edemeyen ve her yazısında ayrı bir "bedii", ayrı bir meslek peşinde sürüklenen bu yarım kalmış istidadı "Oscar Wilde" kabında bir "bütündeha" ile mukayeseye kalkışmak yalnız zevk-i edebî namına değil, akıl ve mantık nokta-i nazarından da bir küfür sayılabilir.

"Cenap", edebî meziyeti itibarıyle "Oscar Wilde"dan yüz binlerce fersah geride bulunduğu gibi, ahlaki kusuru ve kabahat itibarıyle de ondan yüz binlerce fersah ileridedir. Bu kalendermeşrep İngiliz şairi olsa olsa, milleti içinde mahdut bir cemiyetin veya bir sınıfın ahlaki telakkilerini sarsacak bir harekette bulunmuştu; lakin bu derbeder Osmanlı şairinin sayısız hoppalıkları, hudutsuz ihtirasları uğruna mensup olduğu milletin vahdetini ihlal edecek ve millî bünyesini vehne uğratacak bir sıra seyyiat ika etti ve bunların hepsi de cezasız kaldı. Bu netice, mevzubahsimiz olan derbederin hesabına değil, bizim hesabımıza, bütün Türk milletinin hesabına kaydedilecek bir ayıptır. Zira, bunun gibi seyyiat erbabını içine kabul eden ve onu bünyesinden dışarıya atmak lüzumunu hissetmeyecek derecede lakayt olan bir "heyet-i ictimaiye"ye ancak zaaf ve hüzale uğramış, uyuşmuş bir uzviyet nazarıyle bakılabilir. Lakin, bunun böyle olduğuna nasıl ihtimal vermeli? "İnönü"lerini, "Sakarya"yı, Dumlupınarı" yapan bu uzviyet değil midir? Zaferi müteakip üstüne arız olan bütün habis unsurları bir kımıldanışta, haşerat gibi yere silken ve bütün felaket imtihanlarından daima daha zinde, daha gürbüz ve daha ziyade tasfiye etmiş bir halde çıkan bu ebedî millet değil midir? Lakin bütün bu hakikatlere rağmen, "Cenap" ve "Cenap" cinsinden birkaç kehle bu gürbüz milletin ensesine yapışmış duruyor. Bu kehleler, ekser mikroplar gibi, arız oldukları vücut zaafa düştükçe, o vücudun kanı ve canı pahasına şişip kabarırlar ve biraz kuvvetlendikçe etin içine doğru sokulup bozulurlar; lakin her iki takdirde, bunların gıdası o vücudun kuvvet ve salabetini temin eden şebap ve hayat usaresidir. O usare ki, etrafımız mehalikle muhat olduğu zaman, bize demir kafesini parçalayan bir arslan galeyanı; zulmetleri yaran ve kayalara çarpan bir yıldırım hızı ve bütün hailleri, setleri ve cederleri devirip yıkan bir sel coşkunluğu verir.

İşte, bunlar müşkül-i idbar anlarımızda bize fevkalbeşer bir kudret bahşeden bu

“mafevkel-hayat” usaresinidir ki, bizden almaya, bizden emmeye ve yerine şüphenin, tereddütün, yeisin, cebanet ve zilletin zehrini akıtmaya çalışırlar. Muvaffak olurlar mı? Muvaffak oldular mı? Sıhhati ve kuvveti yerinde bir cemiyetin ilk vazifesi yalnız bu zehrin tesiratına karşı mukavemet etmek değil, doğrudan doğruya onun menbaını kurutmaktır. Çünkü, bunlar mevcut bulundukça, her zaaf anımızda manevi hayatımızı tehdit etmekten hâlî kalmazlar ve belki herhangi bir gafletimizden istifade ederek bütün varlığımızı tehlikeye sürükleyebilirler.

İşte, her cemiyette,”vahdet-i milliye”yi ve “sıhhat-i ictimaiye”yi bozan bu gibi fertlere karşı “efkâr-ı umumiye” ve “vicdan-ı amme” denilen kuvvetler öyle bir şiddet ve heybetle harekete gelirler ki, bunun netayici ne mahkemelerin verdiği cezaya, ne kanunun tayin ettiği mahkumiyete benzer; âdeta azılı ukubetten bir alamet gibidir. Mazarrı fertlere karşı bu aksülameli gösteremeyen cemiyetlerin bir tarafında bir nevi sakatlık mevcut olduğuna hükmetmek lazım gelir. Biz, halkımızda müşahede etdiğimiz bu zaafın esbabını henüz bütün manasıyle millî ve içtimai bir ahlak duygusundan mahrum oluşumuza atfediyoruz ve bu duygunun uyanması içindir ki, o halkın kalbinde hıyanete ve namertliğe karşı azami gayz ve kin tutuşturmaya çalışıyoruz.

MEDENİ AHLAKA DOĞRU / 9301 NR._1923-02-06

“Ahlak”, “Sokrates”e ve “Eflatun”a göre ruhun veya hassasiyetin bir nevi bedii idi. Kadîm Yunan ilminde bediiyat ile ahlakiyatı esas itibariyle birbirine karışmış buluruz: Bunun içindir ki, “Perikles” devrinde güzel giyinen ve güzel yaşayan zarif ve nezaketli kimselere ahlaklı adam denilirdi. “Sokrates”in ve müritlerinin hayatı tetkik edilecek olursa görülür ki, bunlara göre ahlak “yaşayış”ın üslubu idi. Nasıl ki, şimdi, bedii eserlerin, bir şiirin, bir nesrin, bir heykelin veya bir binanın iyiliği, kötülüğü hakkında bir hüküm vermek için bunlardaki üslubu arıyoruz ve üslupsuz eserlere “fena”, üsluplulara “iyi” diyoruz. O zaman da iyi adamla, fena adamı ayırmak için bunların tarz-ı maişetlerine, yani yaşayışlarındaki üsluba bakılıyor; üslupsuz yaşayanlara “fena”, üsluplu yaşayanlara “iyi” deniliyordu ve bu itibar ile her insan bir eser-i sanat hâline girmiş oluyordu. Tâ son nefesine kadar “Sokrates”in yegâne endişesi güzel bir tarzda yaşamak ve güzel bir tarzda ölmekti. Baldıran otunu içeceği gece, etrafını alan müritlerinden birine –zannedersem- “Fedon”a hitaben söylediği bir söz, o vaktin telakkisine nazaran iyiliğin güzellikten ve ahlakın zarafetten ne kadar farksız olduğunu gösterir. “Sokrates” başını dizine koyup ağlayan “Fedon”un uzun ve siyah saçlarını okşayarak demiş ki:

"- Ey Fedon; ne yazık ki, yarın bu güzel saçları kesecekler.[1] Aynı filozof, yine aynı gece kendisine Atina'dan firarı teklif edenlere:

"- Kaçışım 'güzel' bir hareket olmaz." cevabını vermişti.

Ahlak prensipleri Roma medeniyeti zamanında bu ferdi ve bedii tarzından çıkıp kanuni ve içtimai bir mahiyet iktisap etti. Romalılar "İyilik"i "devlet"in menfaatine şeref ve şevketine uygun olmakta bulurlardı ve Roma sokaklarında kalın sopasını kâh taşlara kâh kafalara vurarak dolaşan mehabetli "kanun" içtimai kanun şekline giren bu "ahlak"ın biaman bir timsali idi. Roma'nın kanunlarına, âdetlerine, ananelerine mugayir bir harekette bulunan herhangi bir fert derhal bu korkunç "ahlak" bekçisinin hışmına uğrar ve kâh nefîye, kâh hapse, kâh idama mahkum olurdu. Derler ki Roma, bu kanunvari ahlak mürakıplığının ortasından kalkması üzerine inhitata yüz tuttu, yani bu devleti bir şiraze gibi tutan o içtimai nizam gevşer gevşemez imparatorluk eski salabet ve vahdetini kaybetti, yavaş yavaş çürüyüp dağılmaya başladı. Vicdani dinlerin intişarından sonra "ahlak"ı tamamıyle dine karışmış buluruz.

Bu inkılabı müteakip iyilik ve fenalık mefhumları sevap ve günah mefhumlarıyla birleşti, ahlak prensibi kuvvetini "emir ve nehiy"den alan bir nevi "nas" hâline girdi ve gerek Şarkta, gerek Garpta "Esprit rationel" namını verdiğimiz nassi zihniyetin bilakayduşart hüküm sürdüğü kurûn-ı vusati devirlerinde zahitlere ahlaklı ve gayr-i zahitlere ahlaksız nazarıyla bakılmaya başladı. Bu tarzda "ahlaklı"ları Hristiyanlıkta "cüzviyet"ler temsil eder. Bunlar sabahtan akşama kadar riyazet ve ibadetle meşguldürler, fakat mensup oldukları millet ve cemiyete karşı hiçbir vazife ile mükellef değildir; hatta ekser ahvalde o millet ve cemiyete ihanet ve hıyanet etmekten bile geri kalmazlar. Mesela Fransa'da On Altıncı Lui zamanında olduğu gibi, Fransız İstiklalini tehlikeye ilka eden nifaklara, fesatlara ön ayak olurlar, el altından envai fezahat ve cinayet irtikap ederler, fakat bütün bunlara rağmen yine kendilerine "mübarekpeder" diyenler bulunur. Ve bunu demeyenler kilise tarafından telin ve takbih olunur.

İnsaniyet, milliyet ve medeniyet prensiplerinin Yunan ve Roma ilmine göre yeniden ihyası ve tesisi demek olan Fransız İnkılabı, yapıldığı birçok büyük işler meyanında ahlakı da dinden ayırmış ve ona kaybolan içtimai kıymeti vermiştir. O gün bugündür, asri ve medenîi telakkiye göre "ahlak", bizim vicdanımızla HalıkulzülCelal arasındaki rabıta ve vazifeleri

[1] O zamanın âdetine göre yas alameti olarak saçları kesilirdi.

tayin eden dinî düsturların bir mahsalası değil, ancak mensup olduğumuz cemiyete karşı, adli ve cezai kanunların istediği vazife ve mesuliyetlerin fevkinde bazı vazaif ve mesuliyetleri tanımak ve ona göre hareket etmek manasını ifade eder. Bir cemiyette müdavvin olan kanunlar bize ne "feragat-i nefis"i, ne "istihkar-i menfaat"i, ne "cesaret-i medeniye"yi, ne de "vatanperverlik"i emreder; hiçbir mahkemenin, bizi vatanperver olmadığımız, cesaret-i medeniyeden mahrum bulunduğumuz veya herhangi bir vesile ile kâfi derecede feragat-i nefis göstermediğimiz için muhakeme ve itham etmeye hakkı yoktur. Lakin biz, ne dinî bir nassa, ne de adli ve hukuki bir kanuna iktida etmeksizin tarihimizin amakından bu vezaifi ifa ile mükellef olduğumuzu hissederiz ve bu vazifeleri ifa etmediğimiz zaman muazzip oluruz, işte, medeniyeten ahlaklı olan adam bu hissi ve bu azabı duyandır.

Dikkat edilecek olursa bu nevi "ahlak"ta hem "Sokrates"in zehrini, hem "Katon"un sopasını buluruz. Yani güzellikle iyilik prensipleri medeni ve asri "ahlakiyat"ın müşterek esaslarını teşkil etmektedir. On Dokuzuncu asrın arefesinde büyük ve ulu "Kant" bu prensiplerin bizim ruhumuzu terkip eden ilahi anasırdan olduğunu ispat etti ve bu suretle mevcudiyetimizde ikinci bir varlıktan haberdar olduk: Bunun adına "vicdan" diyoruz. Yer yüzündeki bütün güzel ve iyi şeyleri doğuran, insanı behimiyetten kurtaran, insanı medenileştiren sevaık hep bundan nübas eder. Eğer biz, güzelliğe, iyiliğe, medeniyete doğru yürümeye azmetmiş isek, her şeyden evvel vicdanımıza bu hassasiyeti, bu intibahı vermeye ve ahlakımızı bu yüksek prensipler dahilinde ıslah ve tasfiye etmeye çalışmalıyız.

MEDENİ AHLAKIN GAYESİ / 9302 NR._1923-02-07

Medeniyet, insaniyetin tabiata, yani vahşet ve behimete galebesi demek olduğuna göre medeni ahlakın gaye ve manası da sevaık-ı tabiiyemizi yenmek ve hükmümüz altına almak olmalıdır. Sevaık-ı tabiiye denilen kör ve hayvani duyguların nelerden ibaret olduğunu burada izaha hacet yoktur, zannederim. Az çok hepimiz bunların elinden esir ve muztarip bulunuyoruz. Hususuyla esaslı bir tehezzip ve terbiyeden mahrum olan kimseler varlığımızın bu kör kuvvetleri altında bin türlü fezahattan fezahata, felaketten felakete sürüklenmektedirler; sefîhler, reziller, hayırsızlar, katiller bu nevi bedihatların tebarüz etmiş nümuneleridir. Hastahanelerde ve hapishanelerde yapılan son tabii tetkikata nazaran en şayan-ı dikkat seyyiat erbabının, "teyyip" ve dimağı teşekkülat itibarıyla en vahşi, en ibtidai insanlara yakın oldukları anlaşılıyor; fahişelerle dolandırıcılar da bu zümredendir. Bunlar hep ruhen ve aklen yarım kalmış biçarelerdir ve yegâne kabahatleri sevaık-i tabiiyelerinin esiri olmaktan ibarettir.

Jean Jacques Rousseau der ki: “İnsan, ibtidalarda iyi ve faziletli idi; onu fena ve faziletsiz kılan cemiyettir.” Bu nazariyyenin ne kadar indi olduğunu anlamak için hâl-i vahşette kalan bir adamla medeni bir insan arasındaki farkı müşahede etmek kâfidir. Vakıa vahşinin kendine mahsus güzellikleri ve hatta faziletleri vardır: Mesela riyayı ve desiseyi bilmez; kalbi gıll ü gışsizdir ve ne ise, nasıl ise öyle görünür. Lakin buna mukabil son derece hodbin ve hodendiştir, aç kaldığı vakit sizin elinizdeki lokmayı kapmaktan, üşüdüğü zaman sizin barındığınız kulübeyi yıkıp yakmaktan ve kendisine tevdi ettiğiniz emanete ilk fırsatta hıyanet etmekten asla sakınmaz. Onun her hareketi, her fiili adi bir ihtiyacın tatminine matuftur; icap ederse sizi parçalayıp yemeyi bile hiçten sayar. Âlem-i vahşette cari olan yegâne kanun maddi kuvvettir. Vakıa, Rousseau’nun izini takip eden bazı mütefekkirler medeni cemiyetlerin de esas itibariyle yalnız kuvvete istinat ettiğini söylüyorlar. Bu hakikati inkâr edecek kadar safderun değiliz. Medeni cemiyetlerin manzarası o son sistem topları, o merhametsiz silahları, o çelikten kaleleriyle bize herhangi bir vahşi kabilenin manzarasından bin kat daha korkunç, bin kat daha haşin görünür ve bunun arkasındaki para kazanma mücadelesi yanında üşüyen bir vahşinin bizim kulübemizi yakması veya acıktığı zaman elimizdeki lokmayı almak için bizi öldürmeye kalkışması bir çocuk oyunu derecesinde kalır. Asri manasıyla herhangi büyük bir iş adamının, bir sermayedarın yıktığı evler, mahvettiği insanlar ve söndürdüğü ocakları bir gözünüzün önüne getiriniz. Hemcinsine ika ettiği zararın derecesi itibarıyla bu medeninin o bedeviden daha vahşi olduğuna hükmetmemek kabil midir? Lakin şunu da itiraf lazım gelir ki, bu nevi medenilerin fenalığını ölçmek için elimize aldığımız mikyas yine vahşi kelimesinin ifade ettiği insan numunesidir. Binaenaleyh, medeni cemiyetlerin ve medeni insanların sevmediğimiz tarafları yine bize alem-i vahşeti ve vahşi insanları hatırlatan taraflarıdır ve iptidai bir adam için hiçbir fenalığı tazammun etmeyen seyyielerden iğrenmeyi ve çekinmeyi ancak medeniyetten intişar eden prensiplerden öğreniyoruz ve bu prensiplerdir ki, bizi her gün biraz daha iyiliğe, güzelliğe doğru sevk ediyor, asırlarca sarf ettiğimiz gayrete rağmen içimizde hâlâ fırsat buldukça baş kaldıran kızıl gözlü vahşiyi tamamıyla öldürmek veya hiç değilse dişini tırnağını sökmek çarelerini hazırlıyor.

İnsaniyet tabiatı yenmiş, tabiatı kendi hüküm ve iradesine ram etmiş olmak itibarıyla medeniyetin en son derecesine varmak üzere bulunuyor. Artık küre-i arz bizim elimizde bir oyuncaktır, onu istediğimiz şekle sokuyoruz, seyir ve hareketini yine kendi arzularımıza uyduruyoruz; artık ne semanın yıldırımlarından, ne yerin yanardağlarından, ne ummanın vüsatinden korkuyoruz. Sular, ateşler ve topraklar bizim hizmetkârlarımızdır. Onları

istediğimiz gibi kullanıyoruz. Asri kimya gözle görülmeyen, elle tutulmayan tabii anasırı bile en süfli işlerinde muti birer cariye gibi kullanıyor. Bütün bunlar gösteriyor ki dün bir yıldırım şulesi önünde korkusundan yerlere kapanan ve dalgalı bir deniz karşısında büht ve hayretten dağlara kaçan aciz, zayıf ve biçare "insan" artık yeryüzündeki ve denizler üzerindeki saltanatını tesis etmiş ve tabiatın zulmünden kurtularak bilakayduşart insani istiklalini kazanmıştır. Fakat bu mutantan hükümdar henüz kendi sevaikının elinde esirdir, tabiat, vahşi pençesiyle onu tâ kendi içinden, kendi mevcudiyetinden amakından kavramış, sanki âlem-i haricideki mağlubiyetinin intikamını almaya çalışıyor.

İşte, iktida etmemiz lazım gelen ahlaki prensipler bizi bu pençeden kurtarmak içindir. Garp âlemi bir asırdan beridir ki, bütün ilmi, bütün felsefesi, bütün sanatı ve edebiyatıyla, bu pençeye karşı hummalı bir mücadeleye girişmiş bulunuyor. Şimdiye kadar ne derece muvaffak olmuştur? Ne derece muvaffak olabilecektir? Bilmiyoruz. Fakat bildiğimiz bir şey varsa, o da bizim böyle bir mücadeleye girişmekten henüz çok uzak bulunduğumuzdur. Gerek aile ocaklarımızda, gerek mekteplerimizde cari olan terbiye usulleri, bizde, bu mücadelenin lüzumunu hissetmek şöyle dursun, hatta sevaik-ı tabiiyemizin tazyikini bile duymak kudretini, idrak ve şuurunu uyandırmamıştır. Bizdeki ahlak mefhumları, henüz fayda ile mazarratı, emir ile nehyi tayin ve tasrih eden bir takım karmakarışık, hayide, peszinde düsturlar hâlindedir. Kimi atalar sözünden, kimi dinî naslarsan, kimi görenek ve ananelerden terakküp eden bu düsturlarla asri ve medeni bir ahlak sistemi vücuda getirebileceğimize ihtimal veremiyoruz ve böyle bir sistemden mahrum bulundukça yapacağımız bütün medeniyet tecrübelerinin müspet bir netice vermeyeceğinden korkuyoruz.

ANADOLU, İSTANBUL / 9303 NR._1923-02-08

Makalemin serlevhasından, eski bir davayı kurcalamak niyetinde olduğum anlaşılmasın. Ben böyle bir davanın mevcudiyetine taraftar değilim ki onu ihya etmek isteyeyim. İstanbul, Anadolu, Anadolu İstanbul... Bunların bizce ne coğrafi, ne siyasi, ne tarihi, ne içtimai, hatta birkaç aydan beri ne de idari hiçbir farkları yoktur ve olamaz. Zira, Anadolu dövüşürken yalnız İzmir'i, Bursa ve Edirne'yi düşünmüyordu. Kanının bir kısmını da, belki büyük bir kısmını da İstanbul için döküyordu; elyevm, yine İstanbul için dövüşmeye ve kanı, canı vermeye hazır ve müheyya duruyor. İstanbul bunu bilmiyor, hissetmiyor değildir. O, Anadolu harbi devam ettiği müddetçe yekpare bir kalp gibi çarptı; dişinden tırnağından, hatta etinden ve kemiğinden ne arttırabildiyse oraya gönderdi. Şehit düşen yavrucakların hiç değilse yarısı İstanbullu değil midir? Zaferden sonra Büyük Millet Meclisi

hükümetinin idaresini, yani Anadolu hükümetini burada tesise gelenlerin başında hep İstanbulluları bulmadık mı? Millî ahdimizi, "millî misakımızı" ilk akdettiğimiz yer burası olmadı mı? Bununla beraber... Evet, bununla beraber, hiç kimse inkâr edemez ki müştereken akdettiğimiz bu misakın tahakkuku ferdasında fahr ve sururda iştirakımız pek muvakkit oldu; diyebiliriz ki, Anadolu başka türlü, İstanbul başka türlü sevindi; bu iki dağdar hemşire birlikte ağladılar, fakat birlikte gülmediler. Niçin? Çünkü İstanbul hâlâ zincirler içindedir ve İstanbul halkı azat olan arkadaşlarının şenliğine ancak, mahbesinin demir parmaklıkları arkasından iştirak ediyor, gece geldiği vakit zindancıların uzattığı kuru ekmeği kemirmeye gidiyor ve yarı aç, yarı tok, katı ot minderine uzandığı zaman kendi kendine soruyor:

"- Deminki neşem ne içindi? Hâlâ eskisi gibi bu kuru ekmeği yiyorum, bu acı suyu içiyorum, bu katı yatağın üstünde kıvranıyorum. Hayatımda neyim değişti? Hatta dünden biraz daha zavallı, biraz daha bedbaht, biraz daha meyus değil miyim? Dünkü aynı ekmeği yiyor, aynı yatakta yatıyordum, fakat kalbimdeki ümit nihayetsizdi; bu ümit sayesinde yemeden doyuran, içmeden teskin eden ve yatmadan rahat ettiren türlü türlü halas ve saadet hülyaları kuruyor, müteselli oluyordum. Şimdi bütün o tahayyül ettiğim şeyler oldu, fakat ben, hâlâ oyum."

İşte, İstanbullu burada yanılıyor, onun tahayyül ettiği halas ve saadet günü henüz tamamıyla gelmemiştir. Çünkü her taraf kurtulmuş fakat onun evi kurtulmamıştır; milletin talihi ve istikbali henüz onun başı üstünde bir kördüğüm hâlinde düğümlenmiş duruyor. Memurları tehdit eden parasızlık, aileleri sarsan sefalet ve müstahsil sınıfların elini kolunu bağlayan buhranlar ve tereddütler hep İstanbul'un bu müstesna, bu gayr-i tabii, bu bulanık ve meşkuk vaziyetinden tevellüt ediyor. Bu şehrin halkı arasında inkisar-ı hâle uğrayanlar, atiden ümidi kesenler var: Belki de maaşsızlık yüzünden bir gayr-ı memnunlar tabakası da hasıl olmuştur, bütün bunlar gayr-ı kabil ictinap ahvaldendir ve istiklal mücadelesinin en ağır yüklerini senelerden beri hiç sesini çıkarmaksızın taşımak sabır ve metanetini gösteren Anadolu İstanbul'un bu yeni havası içinde, bu yeni manzarası karşısında lüzumundan fazla sinirlenmemelidir. Zira, İstanbul'u bu hâle sokan avamilin hiçbiri, ne bazılarının sandığı gibi millî hükümetin İstanbul ile lazım geldiği kadar meşgul olmamasından, ne de bazılarının tevehhüm ettiği gibi Büyük Millet Meclisinde cari olduğu söylenen bir İstanbul düşmanlığından menbaistir. Fayda ve hasenatı memleketin hemen her yerinde meşhut olan bir tarz-ı idarenin İstanbul'a gelince fena neticeler vermiş olmasına da ihtimal yoktur. Binaenaleyh "rejim" değişir değişmez eski payitahtın üzerine çöken sıkıntı olsa olsa bu şehrin henüz ecnebi işgali altında bulunmasından bu işgal yüzünden tekevvün eden vaziyet ve

şeraitle, yeni "rejim"in ihdas ettiği vaziyet ve şeraitin hemen her sahada çarpışmasından ileri gelmektedir. Düne kadar burada o işgal-i şeraite uygun bir tarz-ı idare vardı; müzmin hastalıklarda olduğu gibi her ıztırap bir mesken ile geçiştiriliyor; her açılan rahneye bir yama vuruluyordu. Birdenbire bu sakat ve hasta uzvun üstünde büyük bir "ameliyat" yapıldı, şimdiye kadar birer "ur" hâlinde duran bütün çıbanlar açıldı ve işlemeye başladı. Bu, mukadder idi; olması lazım gelirdi, oldu. Fakat mukadder olmayan bir şey var idiyse o da ecnebi işgalinin devamıydı. Hiç hatıra getirilemezdi ki ruhunu ve kuvvetini istiklal ve milliyet prensiplerinden alan bir hükümetin idaresi bu prensiplere taban tabana zıt diğer bir idare ile temasa gelsin ve her hareketinde bununla sürtünmeye mecbur olsun. Bu ateşle suyun bir arada bulunması kadar gayr-ı tabii bir hadisedir ve işte İstanbul'un bütün buhranı, rahatsızlığı, maddi ve manevi üzüntüleri hep bu gayr-ı tabiilikten neşet ediyor. Memurlar başlarına çöken sıkıntının, müstahsiller ellerini kollarını bağlayan tereddütün esbabını hep bunda aramalıdırlar. Bilmelidirler ki hükümet-i milliyyemiz İstanbul'a henüz tamamıyla vaz-ı yed edememiş, onu tamamıyla benimseyememiştir ve bu çifte yüzüyle onu derhal benimsemenin de ihtimali yoktur.

Öteden beri, İstanbul için "baş" diyenler çok isabet etmişler. Filvakıa İstanbul dün, memleketin başı idi; fakat bugün, bu hâliyle bir çıban başı olmuştur. Milletin bütün ıztırapları, elemleri şimdi hep buraya toplandı. Vücudumuz bu tarafından sancılanıyor. Lakin, dikkat edelim ki bu çıban yalnız ıztıraplarımızın temerküz ettiği bir nokta hâlinde kalmayarak bir taaffün ve iltihap mihrakı şekline de girmesin.

İSTANBUL DÜŞÜNÜYOR / 9304 NR._1923-02-09

Geçen gün köprünün üstünde Anadolu'dan gelmiş bir tanıdığıma tesadüf ettim. Bana, İzmir'de açılacak iktisat kongresine gitmek üzere olduğunu söyledi. Kendisine dedim ki:

"- Bu kongre hakkında İstanbul'da muhtelif surette düşünenler var."

Sözümü bitirmeye vakit bırakmadan:

"- Aman, dedi. Bana bu düşüncelerden bahsetmeyiniz. İstanbul hep düşünüyor, hep düşünüyor."

Evet, İstanbul mütemadiyen düşünüyor. Ve Anadolu mütemadiyen yapıyor. Her gün yeni bir teşebbüs, yeni bir iş peşinde, hiç durmayan bir faaliyetle mütemadiyen çalışıyor. Bu teşebbüsler ne dereceye kadar muvafıktır? Bu işler ne kadar düzgün gidiyor? Bu faaliyetin

neticeleri ne gibi şeylerdir? Bilmiyoruz. Fakat hissediyoruz ki, Anadolu harekettedir ve İstanbul, Marmara denizinin kenarına çömelmiş karşıdan bu hareketi seyrediyor, sonra şüpheli bir tebessümle başını önüne eğip, kendi kendine, kâh: "Şimdi bunun sırası mı?"; kâh: "Acaba, doğru bir şey mi yapıyorlar?" kâh: "Sarf edilen bu gayretlere mukabil elde edilen neticeler nelerdir?" diye soruyor; yani bütün manasıyla düşünüyor.

"-Tabii değil mi efendim, tabii değil mi? İstanbul memleketin başıdır, elbette düşünecek."

İktisat kongresine gitmek üzere bulunan muhatabım güldü:

"- Düşünsün, bırakalım da düşünsün." dedi; fakat bütün bu düşünceler neye yarıyor? Ne gibi bir fenalığın önüne geçiyor? Hangi hatayı tashih ediyor? Ve meydana hangi işi çıkarıyor? Herkesi tereddüte ve şüpheye düşürmekten başka bir netice tevlit ediyor mu? Burada diyorlar ki Anadolu her işe düşünmeden atılıyor. Anadolu istiklal harbine atılırken de böyle diyenler vardı. Şimdi bu gibi kimselere bozguncu, zayıf kalpli, imansız, hatta izansız nazarıyla bakılıyor. Yarın Anadolu'nun siyaset, maarif ve iktisat sahasındaki bu cidali de müspet neticeler vermeye başlar başlamaz şimdi düşünmekte olan bu başlara dönüp aynı şeyleri söyleyeceğiz.

"Biliyorum ki, İstanbul, iktisat kongresinden büyük bir şey beklemiyor. Orada verilecek mukarratın memleketi derhal iktisadi bir refahiyete isal edeceğine kani değildir. Lakin buna kani olan kimdir? Kim diyor ki, bu kongrenin inikadını müteakip ziraatimiz, ticaretimiz, nafiamız hep yoluna girecek, millî servetimiz artmaya başlayacak; köylü doyacak, şehirli zenginleşecek. Hayır, Anadolu bu gibi hülyalardan, rüyalardan uzaktır. Anadolu ameli ve hakikatbeyan olduğu için onun bir takım "ütopik – hayalham"lara kapılmasına ihtimal verilemez. Kongreye iştirak edenler memleketin "ahval-i iktisadiye"si hakkında vazıh ve muayyen bir fikir edinebilirlerse ne âlâ! Bundan ötesini zaman ve hadisat yapacaktır. Son tetebbi seyahatlerine çıkmazdan evvel, Ankara'da iktisat vekili ile görüşmüştüm. Bu zatın bizim iktisadiyatımıza dair bir takım çiğ fikirleri vardı; kendisi hayattan ziyade kitaba merbut, yani ameli bir iş adamından ziyade bir iktisadiyat nazariyatçısı olduğu için hakikatten fazla hayale meyyal görünüyordu. Fakat birkaç aylık seyahatten sonra bir defa daha Bursa'da görüştüğümüz zaman baktım ki, vekil beyin fikirlerinde terakki ve tekemmüle doğru iyice mühim tebeddüller olmuş, vaziyeti daha iyi görüyor, ihtiyacatımızı daha iyi hissediyor; kabiliyetimizin ve noksanlarımızın nevi ve derecesi hakkında daha sarih müşahede ve

muhakemeleri var. Tamamıyle nazariyattan uzaklaşmış, hakikatle karşı karşıya gelmiştir. Bu intibah bir kâr değil midir? Bu intibahı tevlit eden hareket faydadan hâlî midir? Yarın kongrede Konyalı zirai ile, Erzurumlu tüccar ve Bursalı esnaf hep bir araya gelince bunlar arasındaki temaslardan, mükaleme ve müzakerelerden birçok hakikat şerareleri çıkmayacağını kim iddia edebilir? Hiç değilse, memleketin muhtelif insanları birbirini tanıyacak, birbirinin ihtiyaçlarını bilip öğrenecek; hepsi arasında bir kaynaşma, bir anlaşma hasıl olacaktır. Bunların hepsi bir tarafa... Bu kongre âleme ispat edecektir ki, biz say ve istihsale karar vermiş, her şeyden evvel iktisadi hayatımızı tanzim çarelerini aramaya başlamış bir milletiz ve badema bütün emelimiz bu sahada çalışmak olacaktır. Varsın İstanbul düşünedursun."

Bu sözlerin kailini lüzumundan fazla nikbin bulduğumu itiraf ederim. Fakat, yeryüzünde hangi iş adamı onun kadar nikbin değildir? Her şeyin fena tarafını düşünmekle melfuf olanlar hiçbir şey yapamamaya mahkum değil midirler? Ekser fikir adamlarının hayatta hiçbir işe yaramadıklarını kim inkâr edebilir? Bu nokta-i nazardan iddia ederiz ki Anadolu'daki bazı faaliyetler kitaba mugayirdir, fakat hayata muvafıktır. Orada her şeyin fevkinde hâkim olan "akl-ı selim" bizim ilmimizin, irfanımızın, zeka ve dirayetimizin keşfedemediği birçok hakikatleri keşfetti, birçok işleri başardı ve bu itibar ile memleket mesailindeki bütün teşebbüs kuvvetini kendi eline aldı. Şimdiye kadar Anadolu'yu idare eden İstanbul düşünen İstanbul idi. Bu idare neticesinde zavallı Anadolu'nun ne hâle geldiğini nasıl bir uçurumun kenarına sürüklendiğini gördük. İstanbul'un bütün o mutantan, cal-i devleti, o vüzerası, ulemasıyla; İstanbul'un bütün o ince zekalı, ince hisli münevverleriyle bu bedbaht ana yurduna ne kadar faydası dokunduğunu pekâlâ biliyoruz.

Evet, bunlar varsınlar düşünsünler; istedikleri kadar ve istedikleri gibi düşünsünler, fakat bu düşünceleri neşir ve tatbike kalkışmasınlar, zira senelerden beri hassaten şu birkaç seneden beri İstanbul'dan Anadolu'ya seslenen bütün akıl hocalarının, nasihatçilerin, mürşitlerin, hep yanıldıklarını, hep yanıldıklarını müşahede ettik.

İSTANBUL MUALLİMLERİ / 9305 NR._1923-02-10

Geçen gün Ankara'dan gelen bir yazı bize İstabul muallimleri kadrosunun bittiğini bildiriyordu; biraz aşağıda zikredeceğimiz neticelere nazaran, biten kadro değil bizzat muallimlerdir. Tahminime göre, bugün şehrimiz muallimin cemiyeti binasında bir kongre-i akit olacak ve bütün İstanbul muallimleri haklarında verilen son kararı münakaşa edecektir. Tanzim ve tespit edildiği bildirilen kadro her cihetten münakaşaya, tenkide va hatta ret ve

iptale muhtaçtır. Maarif vekaleti bu münakaşayı nazar-ı itibara alacak mı, almayacak mı bilmiyoruz. Zira, bu vekaletin ittihaz ettiği tarz-ı hareket Fransızların "Drakonyan" namını verdikleri bir tarz-ı harekettir. Kadîm Atina'da "Drakon" ismindeki vaz-ı kanuna atfedilen bu usul mucibince her kabahat idam cezasına müstehaktır; bunun gibi maarif vekaleti de son tensikıyatta İstanbul mekteplerini bilasebep alt üst etmek ve bu mekteplerdeki muallimlerin her birine bir suretle zarar vermek usulünü ittihaz etmiştir. Bu usul bir kürek değneği gibi her önüne rast gelen şişeyi deviriyor ve bütün geçtiği yerlerde acayip bir perişanlık bırakıp gidiyor.

Maarif vekaletinin yaptığı hatalar karşısında insan teessüften ziyade hayrete düşüyor. Mesela öteden beri cari olan bir usule göre, İstanbul sultanilerinde hikmet, kimya, ulum-ı tabiiye, tarih ve coğrafya dersleri ayrı ayrı muallimler tarafından tedris edilirken bunlardan hikmet, kimya ve ulum-ı tabiiyenin tevhidiyle bir muallime verilmesi ve keza tarih ile coğrafyanın da aynı suretle birleştirilerek bir muallimin daire-i ihtisasına hasredilmesi o nevi hatalardan biridir ki, insana hayretten başka hiçbir his ilka edemez. Zira, bu derslerin her biri başka bir ilim şubesine mensuptur ve asri tedris usullerine göre her birinin başka bir muallim tarafından tedris edilmesi lazım gelir. Nitekim bizde de Darülfünundan Sultanilerde muallimlik etmek üzere yetişen gençler bu dersleri ayrı ayrı tedris ederler ve kimi kimyada, kimi hikmette, kimi ulum-ı tabiiyede ihtisas sahibi olurlar. Ulum-ı tabiiyede sahib-i ihtisas olan bir muallimin mutlaka kimya bilmesi ve hikmet şubesinden mezun bir Darülfünunlunun mutlaka ulum-ı tabiiyeye vakıf olması lazım gelmez. Bunun gibi son ilmî telakkiye göre coğrafya ile tarih de her biri başlı başına müstakil bir ilim şubesidir ve Darülfünunda bunlar ayrı ayrı tedris edilir; coğrafyadan ayrı, tarihten ayrı şehadetname alınır. Binaenaleyh, elinde coğrafya şehadetnamesi bulunan bir Darülfünun mezununa "Sen tarih de okutacaksın!" demek, bir edebiyat muallimine riyaziyat dersini de vermek kadar gayr-i ilmi, gayr-ı mantıki ve gayr-ı mesleki bir hareket olur. Yeni kadrolar mucibince hikmet, kimya, ulum-ı tabiiyeyi tek bir muallim tedris ettiği takdirde bu muallim o derslerin birinde ihtisas sahibi ise diğer ikisinde, ancak talebeleri derecesinde bir vukuf ve malumata malik bulunacaktır. Zira, o muallim bu derslere dair, ancak sultaniyede tahsil ettiği zaman umumi bazı malumat iktisap etmiş ve onunla kalmıştır. Verdiğimiz şu tafsilattan anlaşılıyor ki, maarif vekaletinin ne bu ilimler, ne de bu asri tedris usulleri hakkında zerre kadar vukufu yoktur ve bütün hata bu vukufsuzluktan neşet etmiştir.

Tenkisiyatın diğer safhası ise, böyle bir vukufsuzluktan ziyade, doğrudan doğruya açık bir idaresizlik numunesidir: Yegâne terakkileri, maaşlarının kademelerine göre tezayüdünden

ibaret olan İstanbul sultani, Darülmuallimin ve Darülmuallimat muaalimleri son kadrolarda maaşlarının azami (2000) kuruşa indirildiğini görmüşlerdir. Diğer taraftan, bu hususta iktidar, ehliyet ve kıdem gibi şeyler katiyen nazar-ı itibara alınmamış ve bir takım yeni tecrübesiz muallimler eski, muktedir muallimlerle bir tutulmuştur. Burada isim zikrine imkân olsaydı, maaş meselesinde ika edilen haksızlıklara dair birçok şayan-ı dikkat misaller gösterebilirdik. Bunlar meyanında bazı acıklı, hatta feci vakıalara bile tesadüf etmek mümkündür. Ahiren sultanilerden birinde müdürlük eden kırk bir senelik muhterem bir muallimin ve meşhur bir âlimin almakta olduğu maaşın birden bire (4000) kuruşdan (2000)e tenzili ve ehliyet ve liyakati otuz üç senelik say ve hizmetiyle mücerrep bir lisan mualliminin (3800) kuruş maaşından kırpa kırpa nihayet son miktar olan (2000)den (1000)e indirilişi, insanın gözlerinden yaşlar getirici bir muameledir. Buna mukabil birçok sebepsiz terfiler, terfihler de nazar-ı dikkate çarpmaktadır. Bunların hiçbiri ne mantık, ne zaruret, ne de hak ve hakkaniyetle kabil-i tevfîktir ve bu yüzden birçok muktedir muallimlerimiz meslekten el çekip maarif sahasını bir takım naemellere terk etmek mecburiyetinde kalıyorlar.

Başında birçok zeki, hamiyetli ve kârâşinâ zevatın mevcudiyetinden emin bulunduğumuz maarif vekaletinin ve hüsn-i niyetiyle irfanından zerre kadar şüphe etmediğimiz maarif vekilinin İstanbul maarifini daha yakından ve daha candan tetkik etmek suretiyle gerek ilim ve idareye, gerek hak ve adle daha muvafık bir (ıslahat) yapacağına kani bulunuyoruz ve bu kanaatledir ki kendisini ika edilen hatalardan haberdar etmek luzumu hissediyoruz. Yoksa bütün bu işlerin şahsımıza zerre kadar taalluku yoktur ve bizim için yalnız bir memleket meselesi olmak itibarıyla şayan-ı tetkik ve tenkittir.

SULH / 9306 NR._1923-02-11

Bir ecnebi murahhası, Türkiye murahhası İsmet Paşa ile vuku bulan son mülakatında Paşa'nın elini sıkıp ayrılırken:

- Şimdi ne olacak?

diye sormuş; İsmet Paşa da acı ve hazin bir tebessümle gülümseyerek:

- Zannedersem on sekiz yaşından otuz beş yaşına kadar gençler tekrar birbirlerini öldürmeye başlayacak.

cevabını vermiş. Bu cevap bir diplomatın diğer bir diplomata tehdit makamında söyleyebileceği sözlerin en müthişidir.

Şu satırları yazdığım anda masamın üstünde iki genç şehidin resimleri duruyor. Biri ancak yirmi bir yirmi iki yaşlarında ya var ya yoktur ve bir ihtiyat zabiti üniforması taşıyor. Diğeri otuz üç, otuz dört yaşlarında kadar görünüyor, göğsünde müteaddit harp madalyaları var ve kaymakam rütbesindedir. Bu iki resmi bundan üç dört gün evvel hiç tanımadığım karilerimden bir hanım Bursa'dan bana gönderdi: Tâ ki fırsat düşerse suzişli akıbetlerinden bahsedeyim diye... Bunlar kayın ve enişte imişler; pek az bir fasıla ile birbirlerinin ardı sıra ölmüşler. En genci Bursa'nın istirdadı esnasında, diğeri Mudanya'da şehit düşmüş. İkincinin şehadeti hakkında karimin bana verdiği tafsilat destanlarda okunan vakıalar kadar muheyyeçtir. Kayınbiraderini pek çok seven bu enişte âdeta teskin edilemeyen bir intikam iptilası içinde intihar etmiş sayılabilir. "Sadi, muhakkak senin öcünü ben alacağım." diye haykırarak düşman üstüne saldıran bu yiğit, vücudunu yakan ateşi ancak kendi kanıyla söndürebilmiştir.

Karşımdaki resim sanki o hınç esnasında alınmış gibi müheyyep ve ulvidir. İri ve siyah gözlerle tamamen alamadığı intikamını sanki bana havale etmek istiyormuş gibi bakıyor ve öbürü arkaya doğru taranmış saçlarının açık bıraktığı asil ve geniş alnını sanki son bir kardeş busesi almak için bana doğru uzatıyor. Belli ki son nefesini verirken yanıbaşında, ne annesi, ne de hemşiresi vardı ve hayata doymadam kapanan gözleri bir maşukanın tebessümünü görmeksizin ebedî zulmetlere doğru çevrildi.

Kim bilir arkamızda bıraktığımız hayatın üzerine inen kanlı perdenin maverasında böyle kaç bin gencin cesedi çürümektedir ve bunların üstüne kaç bin kadının göz yaşları dökülüyor! Bu bitmez tükenmez göz yaşları – ki beklediğimiz sulh müjdeleri sulh şenlikleri bile kurutamayacaktır – o genç şehitlerin mezarları üstünde insan boyu otları bitinceye kadar dökülecektir.

Bana bahsettiğim şehitlerin resimlerini gönderen hanım, mutlaka bu tükenmez yaş çeşmelerinden biridir, o belki birinin hemşiresi diğerinin zevcesidir. Kendi hüviyetini bildirmeye mahviyeti, tevazuu mani olmuş; istiyor ki, uzaktan uzağa kendisiyle bir dert ortağı olalım. Zira erkeksiz kalan evlerde, dul kadınlar, karanlıkta bırakılmış çocuklar gibi yalnızlıktan korkarlar ve imdatlarına çağırmak için haykırmak ihtiyacını duyarlar. Ah, bu evlerde titreşen, bu evlerde haykıran kadınlar. Milletleri sulha isal etmek için bunların sesinden daha müesser bir ses bulmak kabil midir? Hangi diplomatın nutku bunların ah ve vahından daha bilyeğdir? Milletler, sulh konferanslarına murahhas olarak bu nevhagerleri, bu matemzedeleri, bu karalar bağlamış dulları göndermelidirler. Ancak bu parçalanmış kalplerin

yapacağı sulhtur ki, milletleri bir takım haris ve menfaatçi insanların elinde parçalanmaktan vikaye edebilir. Zira, harp faciasının en müthiş ıztırabını çeken onlar olduğu için sulhun faydasını, sulhun uğurunu bilen de mutlaka onlardır.

Amerika Almanya aleyhine harbe iştirak etmeden bir gün evvel cemahir-i mütefekkanın umumi konferansı toplanmıştı. Burada harbe karar verilecekti. Bütün murahhaslar reylerini söylüyor, kararın lehinde aleyhinde birçok nutuklar irat ediliyordu. Bu meyanda sıra bir kadın azaya geldi. Bu kadın da diğerleri gibi söz istedi, harbin lehine karar verecekti. Fakat tam kürsüye çıktığı zaman hüngür hüngür ağlamaya başladı, bir kelime telaffuz edemeden bulunduğu yere yıkılıverdi. Muharebeden bahsedildiği zaman hep bu hıçkıran kadını hatırlarım; o benim için sulhun timsali gibidir ve harbin bütün fecayii onun bu hareketinde mündemiçtir.

Lakin, maatteessüf, insaniyetin işleri, insaniyetin mukadderatı ne ıztırap çekenlerin, ne de bu hislerle mütehassis olanların elindedir. Muharebeleri harita üstünde takip eden ve ölenleri bir rakam hâlinde görmeye alışan ihtiyar ve hodbin diplomatlar için her haile bir "zaruret-i siyasiye"dir. Nitekim biz eminiz ki, harbin ne olduğunu pek yakından bilen İsmet Paşa o ecnebi murahhasa bu hazin sözü söylediği zaman ihtiyar diplomatın muhayyilesinde Lozan konferansında yazılan muahedelerin bazı maddelerinden başka hiçbir şey harekete gelmemiştir.

SULH MÜJDECİLERİ / 9308 NR._1923-02-13

Lozan kongresinden avdet eden ilk kafilelerle vuku bulan temaslarımızdan aldığmız intibalar oldukça teselli bahşeder. Bu kafileleri teşkil eden zevat, vakıa, muayyen ve sarih bir şey söylemiyorlar, fakat, hâl ve tavırlarından hissediliyor ki, hepsi de neticeden emindirler. Uzun bir zamanın ve birçok meşakkatli, çetin ve sarp müzakerelerin, münakaşaların, tetkik ve tetebbilerin mahsulü olan bir sulh projesinin temasıyla suya düşüp yeni bir muhasebeye kapı açılması için atılacak herhangi bir adım bizden ziyade karşımızdakilerin başına yeni baştan birçok gaileler açabilir ve bütün muztarip insanların dört gözle beklediği cihan sulhu badema bir serap hâline girebilir.

Karşılarında hâlâ eski Osmanlı Sultanının müterediddit ve yılgın rical devletini görüyorum zanneden Avrupa diplomatları, en küçük hakkını ve en küçük şerefini bir hayat ve memat meselesi kadar harz-ı can etmiş genç ve yeni Türkiye ile başka türlü konuşmasını öğrendiği anda, biz eminiz ki her şey yoluna girmiş ve gittikçe ("Penelope"nin örgüsünü)

andırmaya başlayan sulh muahedesi tamamıyla neticelenmiş bulunacaktır. Mertlik ve cesaret yalnız harpte değil, harbin bir ibtida ve intihası olan siyasette de elzemdir. Eğer "Penelope" dest-i izdivacını talep eden âşıklarına doğrudan doğruya "Gidiniz, sizi istemiyorum." demiş olsaydı, ne on sene mütemadiyen bir örgüyü söküp örmek, örüp sökmek zahmetine düçar olacak, ne de bütün "Antakya" gençleri kan revan içinde helak olup gidecekti.

Dün, yeni Yunanistan'ı eski "Helenos"un hakiki varisi zanneden büyük ümitlerini "Papola"nın orduları üzerine bina eden Garp devletleri bu sefer de, kadîm Yunan esatirinde bir zeka timsali olan (Ares)in karısına isal ederek, türlü türlü hilelerle vakit kazanmak istiyorlar ve sulh projesini hileli bir tezgahta bir taraftan örülen, diğer taraftan sökülen bir bez parçası hâline sokmaya çalışıyorlar. Acaba bu tarzda hareket etmedeki maksatları nedir? Acaba karşılarına yeni bir (Venizelos) çıkıp kendileri için başka bir milletin kanını dökmeye sevk edileceğini mi düşünüyorlar? Acaba kalpleri, "Penelope"nin kalbi gibi, bütün sulh âşıklarını yere serecek zorlu bir kahramanın zuhuruna dair hissikablelvuku ile mi doludur? Bilmiyoruz. Ancak bildiğimiz bir şey varsa, o da sulh âşıklarının yalnız bizim tarafımızda olmadığı, bizim kadar ve belki bizden ziyade onlar tarafında bulunduğudur ve o beklendiğini tahmin ettiğimiz hadisenin vukuunda bizden ziyade onlar tarafındakiler yeis ve hırmana düşeceklerdir. Filvakıa, Avrupa efkâr-ı umumiyesi yakından tetkik edilecek olursa görülür ki, henüz kendi işlerini düzeltmeden ve birçok buhranlar içinde bocalayan bu diyarın bütün insanları sulh ve salaha şiddetle susamıştırlar ve bir takım uzak tehlikeler ve muhtemel menfaatler için yeniden kan dökmeye, yeniden birçok gaileler içine girmeye asla razı değildirler, işte, Avrupa diplomatlarının hüsn-i niyetinden ve sulhperverliğinden ziyade Avrupa milletlerinin bu ihtiyacını ve bu hâlet-i ruhiyesini nazar-ı itibara almak suretiyledir ki, er geç sulha kavuşacağımıza kani bulunuruz. Milletlerin reisgahında bulunan kimseler efkâr-ı umumiye denilen kuvvetle ancak bir dereceye kadar oynayabilirler ve günün birinde bu salahın birdenbire kendi aleyhlerine çevrildiğini görürler.

Lozan kongresinden avdet eden zevatın birçoğu bu günün uzak olduğunu söylüyor. Nitekim, İngiliz baş murahhası bir "heyet-i şahsiye" meselesi çıkarıp Lozan'ı terk ettikten ve bunu müteakip konferans heyetine bir tereddüt ve bir perişanlık arız olduktan sonra o muhitin havasını istila eden memnuniyetsizlik ve tatsızlık o kadar umumi olmuş ve herkes o derece derin bir inkisar-ı ümide düşmüştür ki bunu ancak tatmin edilememiş kuvvetli ve ateşli bir sulh arzusuyla, bir sulh ihtiyacıyla tefsir edebiliriz. Esasen bu arzuyu ve bu ihtiyacı hisseden diplomatlar bunun için değil midir ki, vuku bulan taharrük mesuliyetini birbirlerinin üstüne atmaya çalışırlar? Eğer ortada bir mesuliyet varsa, bunun herhalde bizim tarafımızda

olmaması lazım gelir. Zira konferansın devamı müddetince, Türk heyet-i murahhasasına dair, gerek Avrupa matbuatında okuduğumuz ve gerek kendi vesaitimizle istihbar ettiğimiz malumata göre bu heyetin azami hüsn-i niyeti gösterdiğine ve azami fedakârlıkta bulunduğuna kanaat hasıl ettik. Ortada henüz bu kanaati sarsacak bir alamete tesadüf edemiyoruz. Bilakis, Lozan konferansından dönen zevatın her şeye rağmen sulha inanmaları ve bir inkıtai muvakkat bir fasıla-i müzakerat suretinde telakki etmeleri bizim sulhperverliğimizin ve sulhçülüğümüzün derecesi hakkında kâfi bir fikir verebilir. Elverir ki, son senelerin en parlak askerî muzafferiyetlerinden birinin kahramanı olmak şanını taşıyan İsmet Paşa, bu şanın şaşaasını kesrefe uğratacak bir sulh muahedesine imza atmak ıztırarına düşürülmesin. Zira, tehlikeye koyacağı o şan yalnız kendisinin değil, kendisiyle beraber ateşten ateşe atılan bütün Türk ordusunun, bütün Türk milletinin malıdır ve bunu ne o, ne de aramızdan herhangi biri tehlikeye koymak hakkını haiz değildir. Bundan başka Avrupa diplomasisi bilmek lazım gelir ki, yapılan "sulh muahedesi"nin bizce ayrı bir manası vardır: Yeni tesis eden genç Türkiye'nin istinat edeceği temellerden biri ve belki birincisi bu muahede olacaktır; bu muahededir ki bizim alın yazımızı ihtiva edecektir, bize "kin" duyacak olan muahededir ve en ziyade bunun için, onun her türlü çatlaklardan, çürüklüklerden âzâde olmasına dikkat etmek ıztırarındayız.

BİR İZAH VE BİR MİSAL / 9309 NR._1923-02-14

Geçenlerde "Medeni Ahlaka Doğru" serlevhası altında neşretdiğim bir makale, âlimlerimizden Mehmed Ali Ayni Bey'in merak ve tecessüsünü ve belki biraz da şüphesini celp etmiş, benden o makalede serdettiğim mülahazalara dair izahat istiyor: "Medeni ahlaktan maksadınız nedir?" diyor. Muhammed Ali Ayni Bey, maksadımı anlamak içini "Akşam" refikimizde neşrettiği iki sütunluk makalesinde, nafile yere "[okunamadı]"lere, "Stüvart Mil"lere, "Darvin"lere, "Kant"lara başvurmuş. Meseleye vuzuh vermek için bu kadar ilime lüzum yoktu. Ben gündelikçi bir muharririm ve "Medeni Ahlak" hakkındaki telakkimi günün hadisatından çıkaracağım bir misal ile arz edeceğim:

Muhammmed Ali Ayni Bey, ekser âlemlerin itiyadı hilafına memleketimizde çıkan gazeteleri takip ediyorsa, bilecektir ki, ortada "İkdam"la "Akşam"ın "medeni ahlaktan" mahrum bir iki şahsa karşı açtıkları bir dava var. Elyevm mahkemede kanuni bir şekilde rüyet edilen bu dava ibtidada bir ahlak ve seciye münakaşası idi. Kanuna göre bir insanı seciyesizlikle itham etmek mümkün değilmiş ve bir ahlaksızlık, umumun mazarratını dâî olmadıkça cezayı mucip bir cürüm telakki edilmezmiş. Binaenaleyh, herhangi bir seciyesizi

“Sen dönek, yalancı, namert bir kimsesin!” ithamıyla mahkemeye celp etmek veyahut hayat-ı hususiyesi bazı reziletlerle (Oice)lerle şaibedar olan bir ahlaksızı, “Sen çirkin, adi ve sakim itiyatlara mübtelasın!” diye huzur-ı adalete çekmek, “hukuk”a mugayir bir hareket imiş. Bunun içindir ki, her cemiyette bu gibi denaet ve rezilet erbabını itham eden ve cezalandıran diğer bir mahkeme vardır; bunun adına “efkâr-ı umumiye” veyahut “vicdan-ı amme” diyoruz. Bu mahkemenin müddei umumiliğini, asri cemiyetlerde matbuat ika ediyor; eskiden bu vazifeyi mecmeunnas olan Pazar yerinde hatipler ve münadiler ika ediyordu. Bizim o devirlerden ders almaya ihtiyacımız olmadığı için yeni zamanın âdetlerinden bahsedelim: Bu âdetlere göre (âdeti burada Meurs manasına kullanıyorum) elyevm birer vatan mücrimi sıfatıyla kanunen maznun bulunan o iki adamın kanundan evvel efkâr-ı umumiye tarafından itham edilmesi ve mahkemeden evvel cemiyet tarafından ukubete düçar olması lazım gelirdi. Mesela cemiyet bunları, tıpkı sari hastalara tatbik olunan bir nevi tecrit altına alırdı. Namus ve haysiyetini tanıyanlar bunlara selam vermezdi; hususi veya umumi hiçbir meclis bunları içine kabul etmezdi; evler bunların yüzüne kapılarını kapardı ve memleketin menfaatine çalıştığını, efkâr-ı umumiyeyi temsil ettiğini iddia eden hiçbir gazete bunların neşriyatına vasıta olmak zilletini irtikap etmezdi. Zira, bugün söylediği yarınki söylediğine uymayan ve millletin gönül ve fikir birliğine her zamandan ziyade muhtaç olduğu esnada, kâh heva ve hevese uyarak, kâh şahsi menfaatlere ram olarak oyun bozanlık eden bu gibi dönek ve şarlatan kimselere, ammeye hitap etmek fırsatını vermek o ammenin vicdanını hiçe saymak, o ammenin efkârıyle oynamak, eğlenmek demektir, işte bu gibi hadiselere medeni ahlak ile muttesıf cemiyetlerin hiçbirinde tesadüf etmek mümkün değildir. Medeni ahlaksızlığa misal olarak gösterdiğimiz o iki adamdan biri, günün birinde kendisine “efkâr-ı umumiye”den bahsedildiği zaman ayağıyla yeri vurarak demiş ki:

- Efkâr-ı umumiye işte bunun altındadır.

Yani ayağımın altındadır, demek istemiş. Medeni ahlakı bir tarafa bırakıyorum, fakat alelade medeni bir terbiyeye malik herhangi bir fert, zannederim ki bu kaba ve mübalatsız hareketi irtikaya cesaret edemezdi. Halbuki, maatteessüf içinde bulunduğumuz cemiyet bunların hepsini yutuyor, hazmediyor ve unutuyor. Bu unutkanlık ve bu müsamahakârlık bir nevi ahlaksızlığa alamet değilse neye alamettir? Zira, kitaplar kadar hadisatı tetkik etmesi lazım gelen Mehmed Ali Ayni Bey, pekâlâ bilir ki, bu millet şuursuz ve hissiz bir millet olmaktan çok uzaktır; bu hususstaki rüşt ve kemalini daha bugün, gözümüz önünde birçok yüksek ve ulvi hareketleriyle ispat edip duruyor. Bundan anlaşılıyor ki; ahlaksızlığa karşı bu lakaydisi, ancak ahlaki telakkilerindeki noksandan, ahlaki hislerindeki zaaftan neşet ediyor. Niçin

doğrusunu söylemeyelim: Bizim iktida ettiğimiz ahlak prensipleri gayet iptidaidir: Mesela ahlaksızlıkla müttehem tuttuğumuz kimseler, ya bir dolandırıcı, ya bir hırsız, ya bir zani, ya bir fahişedir ve bunlar haricinde, cemiyete mazarratları itibariyle bunlardan bin kat daha şeni, daha iğrenç ahlaksızlar ve ahlaksızlıklar bizim için tamamıyle meçhul kalmıştır. Bir misal daha mı istersiniz: Mahut iki şahsa gazetesinde yer veren mütefekkirlerimizden birisi daha dün intişar eden bir makalesinde onlardan bahsederken "Ahlak ve seciyelerini bilmem fakat güzel yazıyorlar." diyor, yani madem ki güzel yazıyorlar, binaenaleyh bütün kabahatlerini affetmemiz lazım gelir demek istiyor. Mehmed Ali Ayni Bey'in son derece istiskal eder gibi göründüğü Avrupaî ahlakta kabahate karşı böyle bir lakaydinin hiç bir gazete sütununda ilmen irtikabına imkân yoktur. "Ahlaksızdırlar ama, güzel yazı yazıyorlar." bu iptidai tarz-ı muhakemeye göre bir fahişeye güzel olduğu için başımızın üzerinde yer vermemiz ve bir dolandırıcıya zeki ve marifetli olduğu için el uzatmamız lazım gelmez mi? Mehmed Ali Ayni Bey, makalemde (bizim için kabil-i tahammül olmayan birçok cihetler) olduğunu söylüyor, bir âlimi, yaşadığı muhitin içinde vuku bulan birçok gayr-ı kabil-i tahammül vakıalar acaba neden bu derecede telaşa düşürmüyor? Acaba bazı "Determiyast" âlimler gibi her şeyi olduğu gibi kabul etmek taraftarı mıdır? Veyahut her şeyi bulduğu noktada bırakacak derecede muhafazakâr mıdır?

EN MÜHİM MESELE / 9310 NR._1923-02-15

En mühim mesele! Acaba bu ne olsa gerektir? Her gün, gazeteci sıfatıyla, karilerden mektuplar alıyoruz; yapılan işleri yakından görüyoruz; matbuatı dinliyoruz, halkın içinden çıkan bazı seslere kulak veriyoruz; bu okuduğumuz, gördüğümüz, dinlediğimiz şeylerin hepsi bize "en mühim mesele"den bahsediyor:

İstanbul'a göre, en mühim mesele memurin ve maaş meselesidir.

Anadolu'ya göre en mühim mesele köylünün tahsil ve terfiidir.

Mektuplara göre, en mühim mesele halkın tenvir ve irşadıdır.

İş adamlarına göre, en mühim mesele iktisadiyatın inkişafıdır. Hukuk ve idare erbabına göre en mühim mesele kanun ve nizamın tesis ve tekâmülüdür.

Bana göre en mühim mesele memleketin her tarafına yollar açmaktır, size göre en mühim mesele şimendiferler inşa etmektir ve ilaahir... Bu suretle bir çok "en mühim mesele"ler sayabiliriz; belki bunların had ve hesabı da yoktur. Kim bilir, belki, Türk milletini

teşkil eden milyonlarca insanın her birine ayrıca "en mühim mesele"nin ne olduğu sorulacak olsa, mutlaka kendine göre, kendi ihtiyacı, kendi şahsı ve kendi mevkiine göre bir "en mühim mesele" bulup söyleyecektir ve niçin en mühim diye sorulduğu zaman mutlaka her biri aynı derecede kuvvetli bir misal ile müddeasını ispat edebilecektir.

Geçen gün, bir mecliste memleket işleriyle pek yakından alakadar bir zat, en mühim meselenin himaye-i etfal olduğunu söyledi. Tahmini bir hesaba göre elyevm ortada yarım milyona yakın çocuk açlık, çıplaklık, bakımsızlık veya öksüzlük yüzünden helake mahkum bir halde bulunuyormuş. Bunlar yarınki Türklüğün tohumları olmak ve her biri laakıl beş altı çocuğun babası veya anası olmaya namzet bulunmak itibarıyla bunların tehlikede oluşu veyahut mahva mahkum bulunuşu, müstakbel Türkiye'nin laakıl üç milyon Türkten mahrum kalmak felaketine maruz olması demektir.

Maaşsız kalan memurlar için de aynı hesabı yapabiliriz. Diyebiliriz ki, aç kalan her memurun arkasında laakıl dört beş kişiden mürekkep bir aile var. Bu dört beş kişinin her biri de vatana evlat yetiştiren bir ana, millete imdat getiren bir kavl ve bir dimağ demektir. Aile reisinin başına çöken muzayaka altında bunların hepsi birden ezilip gidecektir.

Lakin bu memur tabakası neden bu kadar gadre uğramış, neden bu kadar sefalete düşmüştür? Çünkü milletin hazinesi boştur, diyoruz. Acaba milletin hazinesi neden boşalmıştır? Zira, memleketin müstahsil sınıfı birçok siyasi ve içtimai arızalarla sakat ve muattal kalmıştır. Harb-i umumi kasırgası, bizde yegâne müstahsil sınıf olan Anadolu köylüsünü bir daha toplanamayacak derecede perişan etmiştir; Yunan istilası bunların yuvalarını yakmış ve yıkmıştır. Bu badirelerden evvel, sıtma ve verem nevinden bir sürü hastalıklar mevcudiyetimizin kökünü teşkil eden bu unsuru için için kemiriyor, bitiriyordu ve hâlâ kemirip bitirmektedir. Bundan başka cehalet ve sefaletin müvellidi olan sui maaşiyet her köylüyü bir vehn ü hüzal timsali hâline sokmuştur.

Deştikçe açılan bütün bu yaralar önünde telaşa düşmemek, ne yapacağımızı şaşırıp kalmamak mümkün değildir. Nereden, hangi birinden başlamalı? Hangi yara diğerinden daha vahimdir? İşte yeni Türkiye böyle müthiş bir muamma karşısındadır. Bu muammanın düğümünü bulmak için uzanan ellerin her biri çözdüğü düğümün altında ikinci bir düğüm buluyor: "Bu öbüründen daha zorlu!" diyor. Lakin bu bir vehimdir, düğümlerin hepsi aynı derecede zorludur; yalnız bunlardan birini açmaya teşebbüs eden el diğerine uzandığı zaman kuvvetini beyhude yere sarf etmiş ve yorulmuş bulunuyor.

Bizce, bu düğümlerin hiçbiri diğerinden daha çetin olmadığı gibi, memlekete müteallik meselelerin hiçbiri de diğerinden daha mühim değildir. Hepsi de aynı derecede mühimdir ve birini öbüründen üstün tutmaya hiçbir sebep yoktur. Bize göre şu anda, hummalı bir tarzda devam eden sulh müzakeratıyla, Ankara'da yapılmak istenen maarif teşkilatı ve İzmir'de toplanan iktisat kongresi ve İstanbul'daki memur tensikatı hep bir hat üzerindedirler, hep bir plandadırlar. İşte en mühim mesele, memleket işlerini bu tarzda görebilecek derecede nazarı şümullü, fikri ihatalı zemzemedarlara malik olmaktadır. Bunlara malik miyiz? Şu suale bilatereddüt "Evet!" diyeceğiz. Çünkü bizi muhakkak bir ölümden kurtaranlar henüz tarihe karışmamışlardır, henüz iş başındadırlar. Fakat itiraf etmelidir ki, bu kanaat bize bir türlü muhtaç olduğumuz emniyet ve teselliyi veremiyor. Bu büyük şahsiyetlerin ibda ettikleri mucizeye rağmen, "yarın"a dair kendilerinden beklediğimiz işler hakkındaki ümidimiz oldukça zayıftır. Niçin? Heyhat, parmağımızın dokunacağı en mühim yara, işte, buradadır. Bu şahsiyetler dünkü mucizeyi yapmak için Türk milletinin şehamet ve şecaatinde kendilerine en büyük yardımcıyı buldular; Türk ordusu, onların ruhundan ve kalbinden doğan bu mucizenin tahkikine ulvi bir vasıta oldu. Yarınki iş için böyle bir vasıta bulabilecekler mi? Türk askeri, Türk neferi ve Türk zabiti kadar fedakârlıkla, aşkla, gayret ve cuşişle çalışmaya hazırlanmış bir fikir ordusu, say ordusu, bir imar ve ıslah ordusu, hani nerededir?

ZENGİNLERİMİZİN LAKAYDİSİ / 9312 NR._1923-02-17

Tatavala ve Galata Rumlarının, Ayasofya'dan Fatih'e kadar Müslüman İstanbul'u parça parça satın almaya başladıkları devirde idi. Bir gün, matbaaya bir adam geldi; üstü başı düzgün, temiz, fakat etvarı perişan idi ve çehresinin mahcubane ifadesinde ne söyleyeceğini, söze nereden başlayacağını bilemeyenlere mahsus bir şaşkınlık vardı. Kendini zorla topladı ve dedi ki:

"-Siz milletperver bir zata benziyorsunuz. Her gün makalelerinizi okuyor ve bütün hislerinize uzaktan şahit oluyorum. Aramızda, böylece gıyabi bir tanışma, bir anlaşma hasıl olmuştur. Buna istinaden size bir milliyet ve bir memleket meselesi için şikâyete geliyorum. Biliyorsunuz ki, burada bir Yunan hükümeti mümessilliği, bir patrikhane, bir Yunan hükümeti müdafa-i milliyesi, birçok Rum cemiyetleri, bir de Atina bankası var. Bu mümessilin kapısının üstüne yalnız altı metre uzunluğunda ve dört metre enliliğinde bir bayrak asılmakla, bu patrikhane bize karşı bir takım küfürler savurmakla, bu müdafa-i milliye Yunan ordusu için iane toplamakla ve bu cemiyetler yalnız Ayasofya'ya bir altın çan satın almakla kalmıyorlar. Bundan daha feci daha müthiş, daha müspet bir şey yapıyorlar: İstanbul'u parça

parça satın alıyorlar. Atina bankası Rumlara ve Ermenilere Müslüman emlakini iştirak etmek şartıyla yüzde yarım faizle ve hatta bazen de bilafaiz para ikraz ediyor, bu suretle her gün binlerce liralık Müslüman emlakı, ev, dükkan, han, arsa düşmanlarımızın eline geçiyor. Bütün bunlar defterhane kuyuduyla sabittir. Geçen gün ben de Sultanahmet'teki arsamı satılığa çıkardım; talip olarak karşıma çıkanlar hep Rum ve Ermeni oldu. Bunlar, istediğim bedeli bilamünakaşa vermeye hazırdılar. Fakat benim gönlüm bu alış verişe bir türlü yatmadı. Arsamın yanı başında büyük zenginlerimizden birinin konağı ve bahçesi vardır, kendi kendime dedim ki: "Bu zatın parası çoktur, ticaretle de meşgul değildir. Bu para ecnebi bankalarında muattal bir halde yatıp duruyor. Acaba kendisine bir başvursam, arsamı Rumların teklif ettiği fiyattan daha dûn bir fiyatla teklif etsem ve hâl ve vaziyeti de iyice anlatsam, kabul eder mi?" Gittim, teklif ettim, anlattım ve hatta yalvardım, evet efendim, eline, ayağına sarıldım, Müslümanlık namına, Türklük namına, hülasa ne kadar mukaddes şeyler varsa, hepsi namına yalvardım; "Aman, dedim, beni müthiş bir vicdan azabından kurtarmış, kendiniz de memlekete bir iyilik etmiş olacaksınız. Hem de bu faydasız bir iş değildir, bu civarda emlak fiyatları mütemadiyen artıyor." ilaahir... Lakin, bütün söylediklerimin hiç biri kâr etmedi. Kati bir ret karşısında kaldım. Şimdi o Rumlara gitmeye mecbur oluyorum. Arsamı onlara satacağım. Biliyorum ki, bu bir cinayettir, bu bir ihanettir, bu sağlı sollu bir hıyanet-i vataniyedir. Evet, evet, bir hıyanet-i vataniyedir. Memleketinin anahtarını düşmana teslim eden bir alçaktan farkım nedir? Fakat ne yapayım?.."

Ve diyebilirim ki, sesi hıçkırıklar içinde boğuldu. Bu zavallı Müslümanın arsasını almaktan imtina eden o zengin kimdir? Nasıl bir mahluktur? Nerededir? Bilmiyorum. Bu adam belki memleketin atisinden emin olmayanlardan biri idi; belki günün birinde kendi evini, hendi bahçesini de bir Rum'a ve bir Ermeni'ye devrederek, ecnebi bankalarına tevdi ettiği paraları Avrupa'nın sakin ve asude bir köşesinde rahat rahat yemeye hazırlanan bir hodbin idi. Lakin şu günde ki, artık memleket her türlü tehlikeden masundur, artık Ayasofya'nın kubbesine asılacak altın çan kim bilir hangi manastırın mahzeninde gömülüdür ve kim bilir Bizans bayrağı hangi demir sandukanın içinde çürümeye mahkumdur, bizim zenginlerimiz hâlâ o şüphe ve tereddüt devirlerindeki hâlet-i ruhiyelerini muhafaza etmekte ve vatan işlerine hâlâ korka korka karşıdan bakmaktadırlar. İhtimal aynı adam, aynı zengine aynı teklifi tekrar etmeye gitse aynı redde maruz kalacaktır veyahut "Dur bakalım, hele bir, işler yoluna girsin!" cevabını alacaktır. Hele bir işler yoluna girsin! Lakin hiç kimse, bu işleri yoluna sokmak zahmetini ihtiyar etmiyor. Zengin parasını saklıyor; fakir harekete gelmekten üşeniyor ve hükümet adamları işe nereden başlayacaklarını bilemeyerek şaşkın şaşkın

bakıyor. Hâlâ en hakiki milliyetperverliğin ve en müspet vatanperverliğin say ve amel sahasında sermaye ile; iş ile kabil olabileceğini anladığımıza dair ortada hiçbir emare mevcut değildir ve diğer taraftan teavün ve tesanüt hisleri gittikçe kalplerden silinip kaybolmaktadır.

Bunun en acıklı bir misalini zafer abidesi rekzi için yapılan bir teşebbüsün zenginlerimiz tarafından ne derin bir lakaydi ile karşılanmış olmasında gördük. Bu teşebbüste ilk adımı atan İstanbul matbuatı arkasına dönüp baktığı vakit baş döndürücü bir boşluk ve bir tenhalık hissediyor ve ileriye doğru yürümekten imtina eden askerlerine "Siz gelmezseniz ben tek başıma giderim." deyip de "Pekâlâ, uğurlar olsun!" cevabını alan kumandan gibi yeis ve hicaptan kıvranıyor.

Diyorlar ki, halk iane vermekten bıkmıştır, diyorlar ki, herkes ianeye muhtaç bir haldedir. Lakin biz halkın bu kısmına müracaat etmeyi hatırımızdan geçirmiyoruz. Biliyoruz ki, İstanbul nüfusunun ekseriyetini teşkil eden memur sınıfı feci bir vaziyettedir; biliyoruz ki, açıkta kalmış yüz binlerce istilazede, yüz binlerce şehit yavrusu, şehit anası ve şehit karısı var. Fakat aynı zamanda biliyoruz ki, bu çocukların babaları, bu kadınların oğullarıyla kocaları serhatlerde, kızıl ve kızgın cephelerde taze kanlarını dökerlerken, İstanbul'da, keselerini ve kasalarını doldurmakla meşgul bir sınıf veyahut bir zümre de mevcut idi; aynı zamanda biliyoruz ki, millî zaferden, kendileri için arslan payı ayıran birçok açık gözlü vatandaşımız elyevm sulh müzakaratının arka tarafında oldukça faydalı bazı borsa muamelatı yapmakla meşguldür. Biz bunlara hitap ediyoruz, biz bunlara başvuruyoruz, biz bunlara diyoruz ki: "Kazanınız, biriktiriniz, fakat saklamayınız. Paranızı yalnız kendi rahatınıza, kendi saadetinize, yalnız kendi ziynetiniz ve kendi lüksünüze tahsis etmeyiniz. Biraz da umumi sevinçlere ve umumi elemlere iştirak etmesini öğreniniz ve mensup olduğunuz millet namına dikilecek herhangi bir abidenin kendi şahsınız için yapılacak herhangi bir muhteşem apartman kadar zevkaver olduğunu biliniz ve etrafınızda herkes yeis ve hırman içinde dolaşırken tek başınıza mesut olamayacağınızı, sizin saadetinizle umumi saadetin birbirinden ayrılamayacağını hissedecek kadar duygulu olunuz.

İLTİMAS ÂDETİ KALKMALIDIR / 9313 NR._1923-02-18

Yeni idare, halkın itimat ve muhabbetini kazanmak için her şeyden evvel, bir takım eski âdetlerden, eski teamüllerden tecerrüt etmek mecburiyetindedir. Halk hükümeti tabiri yalnız şekle inhisar etmemeli ruha ve esasa da müteallık olmalıdır. Meşrutiyet tecrübesi gözümüzün önündedir. 10 Temmuz inkılabının ilk devirlerinde bu şekl-i idareye taraftar

olmayan yoktu. Hatta Abdülhamid-i sânî hükümetine pek yakından nispeti olanlar bile iyi tatbik edildiği taktirde meşrutiyetin memlekete pek çok faydalar temin edeceğini söylemekten çekinmezlerdi. Gençler vardı ki, bu kelime için canlarını vermeye hazır idiler. Vatanı dahili inhidamdan ve harici tehlikelerden kurtaracak yegâne çarenin "Kanun-i Esasi"de mündemiç bulunduğunu düşünüyorduk: Ve bunun mefluçlere hareket, âmâlara basar ve dermansızlara kuvvet veren bir tılsım kadar seri tesirleri olduğuna kani idik. Hiçbir zaman, İstanbul halkı, ilk Meclis-i Mebusan'ın açıldığı gün kadar sevinmedi. O gün anlayanlarla beraber anlamayanların, münevverlerle beraber cahillerin, vasat tabakalarla beraber alt tabakaların hep bir ümit ve bir neşve ile şenlik yaptığı bir gündü. Hürriyetin manasını bilmeyen ihtiyar nineler arabalarla geçen mebusların arkasından serhatlere giden askerlere yaptıkları gibi: "Allah sizi ananıza bağışlasın; Allah size Hazreti Ali gayreti versin!" diye bağrışıyorlar ak sakallı ihtiyarlar "Himmetiniz müzdat olsun!" duasını tâ gönülden gelen bir vecd ile tekrar edip duruyorlardı. Bütün sokaklar, heyecandan, cuşişten bağırıp çağırmadan kan ter içinde kalmış gençlerle dolup dolup boşalıyordu. O günler tıpkı Refet Paşa hazretlerinin İstanbul'a geldikleri gün gibi şendi. Abdülhamid-i Sânînin arabası arkasından ilk mebus arabası ki – içinde Ahmet Rıza Bey vardı- âdeta Mısır'ı fetihten gelen Romalı "Sezar"ın zafer gerdunesini andırıyordu ve ak sakallı meşrutiyet mücahidi bu arabanın içinde bir "vatan timsali" gibi müheyyiç bir hâle girmişti.

Sonra ne oldu, sonra neler oldu, hepiniz biliyorsunuz. Sonra bütün bu şenlikler, bu tezahürler bize tesadüfen içine düştüğümüz bir karnaval mevkebinin hatırası kadar manasız, çiğ ve bayağı görünmeye başladı. Zira, çok geçmedi, herkes, anladı ki, "meşrutiyet" bir nikaptır, bir "maske"dir ve bunun altında saklanan yüzler, senelerden beri cefalarını çektiğimiz kahırlarına maruz kaldığımız ve hiçbir iyiliklerini görmediğimiz kimselerin yüzünden farklı değildir. O zaman umumi bir inkisar-ı hayaldir baş gösterdi. Mebuslara "Allah sizi ananıza bağışlasın!" diye haykıran nineler "Allah sizi başımızdan def etsin!" inkisarına başladı; "Allah himmetinizi müzdat etsin!" duasında bulunan ihtiyarların ağzı homurtularla, küfürlerle doldu ve o cuşişli gençlerin hepsi kırağı vurmuş fidanlar gibi tâ içlerinden kuruyup soldu ve ondan sonra hadis olan bütün fenalıklar "meşrutiyet"e; kanımızla canımızla müdafasını ahdetdiğimiz meşrutiyete atfedilir oldu. Odunun çekisini on beş kuruştan otuz kuruşa fırlamış gören aile reislerinden ipekli kumaşın arşınını altmış kuruşa alırken yüz altmışa almaya mecbur kalan küçük hanımlara kadar herkes, herkes meşrutiyetin aleyhinde bulunmaya başladı. Mektepten çıkıp da derhal bir memuriyete giremeyen gençlerle otuz senelik bir hizmetten sonra tekaüde sevk olunan emektar memurlar meşrutiyetten

şikâyette yek avaz oldular. Hatta bazı evhamlılar birbiri ardı sıra çıkan yangınları, selleri, ve zelzeleleri "Kanun-ı Esasi"nin uğursuzluğuna hamletti ve Balkan Harbi'nden sonra artık "meşrutiyet" Abdülhamit idaresinden bin kat daha menfur oldu. Lakin biçare halk hiçbir zaman hissetmedi ki, bütün bu felaketlerin sebebi olsa olsa "meşrutiyet"in hakkıyla tatbik edilmemiş olmasıdır. Bu itibar iledir ki, neticede suiidareleriyle memleketi nikbetten nikbete sürükleyenler bizzat tan ve düşname uğramadı da, "meşrutiyet" denilen zavallı kelime bütün mesuliyetlerin yükü altında ezildi gitti.

"Hakimiyet-i Milliye"nin samimi taraftarları meşrutiyetin başına gelen bu feci akıbetden ders-i ibret almalıdırlar. Halk herhangi bir şekl-i idareye, onun ifade ettiği ilmi ve felsefi mananın ulviyeti itibarıyla değil, onun, kendisine temin edeceği faydalar itibarıyladır ki bel bağlar, taraftar olur ve halkın herhangi bir şekl-i idarede aradığı şey adalettir.

Muhtelif hükümet şekillerinin ruhunu arayan bir âlim, "mutlakiyet"in şan ve şeref, meşrutiyetin kanun ve nizam ve demokrasinin de adaletle kaim olduğunu söylüyor. Bilakayduşart hakimiyet-i milliyeden, biz bilakayduşart adalet anlıyoruz, adalet bekliyoruz. Rütbeleri ve sınıfları ilga eden ve efrad-ı milletten birine diğerinden fazla kuvvet ve nüfuz bahşetmeyen bu tarz-ı idare milleti, bir şahsın keyif ve arzusuna uymaktan ne derece men ediyorsa, herhangi bir ekalliyetin veya herhangi bir ekseriyyetin hükmüne ram olmaktan da o derece vikaye etmelidir. Milletin iradesini temsil eden heyet bu iradeyi, yine milletten nebean eden bir adalet duygusuyla, bir adalet prensibiyle tahdit etmek mecburiyetindedir.

Bu prensibe ne dereceye kadar riayet ediliyor? Bu hususta vaki olan ilk müşahedelerimiz bizi şüphe ve tereddüde düşürecek bir mahiyettedir. İstanbul idaresinde vuku bulan bazı aziller ve tabiiyetler bize adalet prensibine taban tabana zıt olan o eski kurun-ı vustai iltimas usulünün hâlâ cari bulunduğunu gösteriyor; kanunun tayin ve tecdit ettiği hat haricinde birçok muameleler oluyor. Ehliyet ve iktidar yine dünki gibi mühmel ve itibarsızdır ve ortada yavaş yavaş yine bir "mensuplar" sınıfı türemeye başladı; halbuki, hakimiyet-i milliye yalnız bu millete mensubiyet sıfatını tanıyor ve herhangi bir Türk diğer Türk'ün adamı, arkadaşı veya akrabası olmakla fazla bir hak, fazla bir vatandaşlık hakkı kazanmış sayılmıyor.

İSMET PAŞA NEZDİNDE / 9314 NR._1923-02-19

Her zamanki gibi beşuş idi. Ziyaretçilerin biri girip biri çıkıyor, hepsine söyleyecek bir söz bulur ve her sözünde candan gelen bir hararet, bir samimiyet, bir cazibe var. Bana dönüp:

"- Ne dersiniz? Sulhu bir türlü tamamlayamadık..."

dedi ve ilave etti:

"- Fakat kabahat bizde mi? Biliyorsunuz ki lüzumundan fazla müsaadekâr davrandık. Hatta bazı noktalarda fedakârlık bile ettik. Fakat, mesele doğrudan doğruya mali ve iktisadi istiklalimize taalluk edince durmaya mecbur olduk. Ne yaparsınız? Biz zengin bir millet değiliz. Her şeyden evvel paraya müteallık işlerimizi yoluna koymak ıztırarındayız. Asırlardan beri çektiğimiz iktisadi esaret artık canımıza değdi. Esasen terakki ve tekâmül sahasında bu kadar geriye kalışımızın yegâne sebebi bu esaret değil mi?"

Ve birdenbire sözlerinin mecrasını değiştirdi:

"- Karşımızdaki diplomatlar hep eski zihniyette kimselerdir." dedi. "Bunlara meram anlatmak ne güç! Bizi hâlâ munkarız Osmanlı Saltanatının ürkek ve gafil ricali zannediyorlar ve bu saltanat ricaline karşı bir buçuk asırdır takip ettikleri karışık, dolaşık diplomasi usullerini bize de tatbike kalkışıyorlar. Bütün fenalık buradan çıkıyor. Yeni Türkiye'nin ne kadar asri prensipler dahilinde meydana gelmiş bir varlık olduğunu bilseler, hissetseler, sanırım ki, işler daha kolay yürüyecektir."

Ve sonra kendine mahsus keskin ve nafiz tebessümüyle gülümseyerek konferans müzakeratına ait bazı şayan-ı dikkat tafsilata geçti:

"- Karşımızda çevirdikleri manevraların had ve hesabı yoktur." dedi ve benim:

"- Bu manevralar size askeri manevralardan daha mı güç geldi?"

sualim üzerine, tebessüm gibi keskin ve nafiz gözleriyle, gözlerimin içine baktı:

"- Güç değil, fakat sıkıntılı, zahmetli, müzmiç.." diye cevap verdi. "Sulh masası etrafında daha açık, daha samimi, daha civanmert kimseler bulacağımı zannediyordum."

Filvaki, bütün insaniyetin ıztırap içinde kıvranarak beklediği sulh ancak hüsn-i niyetle ve mütekabil emniyetle istihsal edilebilir. Hususiyetle ortada, münakaşayı mucip olan şeyler, İsmet Paşa'nın, İstanbul gazetecilerine dediği gibi Avrupalılar için tali bir ehemmiyeti haizdir, halbuki bizim için bütün manasıyla ve bütün vehametiyle hayati meselelerdendir. Binaenaleyh bizim bunlar karşısında aldığımız tavır vücudundan bir parça koparılmak istenen bir insanın " refleks" hareketi kadar tabiidir. Avrupa devletlerinin tarz-ı hareketi ise, hasis menfaatlerinden

başka bir şey düşünmeyen ve karşısındakini kandırmaya çalışan herhangi bir muhtekir bezirgânın hilelerini, desiselerini andırıyor. Bunun için değil midir ki, konferans müzakeratının ilk safhalarında Avrupa matbuatından bazıları Türk murahhaslarını "pazarlık etmesini bilmemek"le itham ediyorlardı. Pazarlık etmek... Lakin hiçbir Türk murahhasına bu hak verilmemiştir ve verilemez. Bir Türk murahhası ne üzerine pazarlık edebilir? Henüz eti çürümemiş şüheda üzerine mi! Henüz külü soğumamış yangın harabeleri ve henüz kendilerine bir meva bulamayıp sefil ve serseri dolaşan aç, çıplak istilazedeler üzerine mi? Eğer pazarlığın manası bir aşağı bir yukarı uyuşmak demek ise, bizim aşağımız bu kemik yığınları ve yukarımız bu açlar ve bu çıplaklardır. Bu hususta yapabileceğimiz herhangi bir uyuşmada ya bu kemiklerin ruhaniyetini tahkir etmiş ya bu zavallıların en son ümitlerini tehlikeye koymuş olacağız. Bıçak kemiğe dayanmış tabirine herkesten ziyade masadak olan Türk milleti için kendi menafiine mugayir herhangi bir muahede maddesinin manası doğrudan doğruya kalbe saplanan zehirli bir hançer ucudur. Biz göğsümüzü, şu müthiş cidalden sonra, böyle sinsi bir uca uzatmaktan tevekki edeceğiz. Türkiye ya yaşayacak, ya ölecektir. Dört seneden beri binlerce defa tekrar ettiğimiz bu mehîb vecizeye ne kadar kuvvetle sarıldığımızı, Avrupa diplomasisinin nihayet bilmesi lazım gelir.

İsmet Paşa, diyor ki:

"-Konferans müzakeratı her sarpa sardığı anda, gözlerimi kapar ve arkada bekleyen mehmetçikleri düşünürdüm. Bu tahayyül kalbime daima yeni bir kuvvet, yeni bir metanet verirdi. Maruz kaldığımız bütün müşkülata rağmen hiçbir dakika ümitsizliğe düşmedim ve düşmüyorum. Çünkü onlar henüz silah omuzda ayakta duruyorlar."

İsmet Paşa'nın mehmetçiklere bu itimadı ve bu istinadı ne kadar rikkataverdir! Ne yazık ki, Avrupa diplomatları "mehmetçik" tipini İsmet Paşa kadar yakından tanıyorlar; bu harikulâde insan örneğinin ne bitmez tükenmez bir kudret ve şecaat menbaı olduğunu bilmiyorlar. Bunlar, kendimize şiar edindiğimiz "ya hayat ya memat" vecizesinin canlı harfleri değil midir? Garp diplomasisi yeni Türk ordusunun böyle bir mana ifade ettiğinden de bihaberdir. O, karşısında hâlâ Osmanlı imparatorluğunun ürkek ve gafil ricali var zannettiği gibi bu ricalin arkasındaki ordunun da o saltanatın iştiha ve ihtirasına âlet olan şuursuz cengaver kitlelerinden başka bir şey olmadığına zâhiptir. Bu hatayı nasıl tashih etmeli? Gözleri örten bu perdeyi nasıl kaldırmalı? Avrupa devletleri ricalinde âdeta ezelî ve ananevî bir hâle giren bu suinazarı üzerimizden def etmek için ne yapmalı? Bizi ne zaman olduğumuz gibi görmeye alışacaklar? İşte, onların eski bir tabiri vechile "şark meselesi"nin anahtarları bu

suallere verilecek cevaplardadır.

İSTANBUL DARÜLFÜNUNU / 9315 NR._1923-02-20

"İstanbul Darülfünunu" diyoruz; zira son günlerde Ankara'da da âlî dersler ünvanı altında başka bir darülfünun teessüs etmiştir. Hatta istihbaratımıza nazaran bu müessesenin muhtelif kürsülerinde şimdiden ders takririne bile başlanmıştır. Bu kürsüleri işgal eden zevat meyanında İstanbul Darülfünunu edebiyat şubesi müderrislerini de görüyoruz. Hatta diyebiliriz ki ekseriyeti bunlar teşkil ediyor. İzmir'in istirdatından sonra Ankara'ya giden Şemsettin ve Ferit Beylerden itibaren Darülfünunun eski müderrislerinden Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi, Ağaoğlu Ahmet ve Yusuf Akçura Beylere kadar bütün müderrisler Ankara'da açılan bu âlî dersler müessesesinde kürsüler almışlardır. Bu zevattan sonuncuları, mütarekeyi müteakip maarif nezaretine gelen müteveffa Ali Kemal tarafından azledilmişler ve Türk hükümetinin yeniden tesisi üzerine tekrar mevkilerine iade olunmuşlardır. Vakıa İstanbul Darülfünunu edebiyat şubesi o azillerle vuku bulan haksızlığı tamir için epeyce müddet bekledi ve neden sonra talebenin milliyetperverane bir teşebbüsüyle cephesine sürülen o lekeyi temizledi. Bu suretle İstanbul Darülfünunu kendi kendini manen toplamış oluyor, fakat maddeten muhtaç bulunduğu nizam ve intizama nail olmaktan henüz çok uzaktır. Hatta diyebiliriz ki, bu zavallı müessese günden güne perişan bir hâle girmekte ve idaresi gittikce tezebzübe uğramaktadır. Arada bir gençlerimizden buna dair şikâyetnameler alıyoruz. Bu şikâyetnamelerden anlaşıldığına göre "darülfünun" kürsülerinin ekserisi dört beş aydan beri sahipsizdir ve kısmen vekalet suretiyle idare edilmekte, kısmen de tamamıyle boş bir halde bırakılmaktadır.

Darülfünun teşkilatına göre herkes bir ihtisası temsil ettiği için bunların vekaleten nasıl işgal edilebildiklerini anlamak iyice güçtür. Mesela "Türk edebiyatı", "Şerh-i mütun", "İslam tarihi" dersleri gibi her biri ayrı ayrı bir şubeye mensup ilimlerin bir tek müderriste ictimaı ve keza "Sanayi-i Nefise", "İctimaiyat", "Terbiye" derslerinin de yine bir muallim tarafından tedrisi, şimdiye kadar tali mekteplerde bile vuku bulmamış hadiselerdendir. O tali mekteplerdeki, coğrafya ile tarihi, ulum-ı tabiiye ile hikmet ve kimyayı ayrı birer ilim şubesine mensupturlar diye muhtelif muallimler tarafından tedris ettiriyoruz ve son günlerde olduğu gibi, bunlar tevhit edilmek istenilince hepimiz birden itiraz ediyoruz. Acaba aynı hâl bir ihtisas ocağı olan Darülfünun'da vuku olduğu zaman neden sesimizi çıkarmıyoruz? Vakıa, Darülfünun'daki bu "ders tevhidi" bir zaruret neticesidir. Biraz evvel söylediğimiz gibi müderrislerin ekserisi kürsüleri başında bulunmuyorlar ve bu kürsülerin tamamıyle boş

bırakılmasından ise vekaleten işgalleri daha muvafık görülüyor. Bunun kimin hesabına "daha muvafık" olduğunu bilmiyoruz. Zira talebelerden aldığımız malumata göre böyle birçok dersin aynı müderris üzerine yığılması o müderrisin kendine ait dersi bile layıkıyla vermemesini intaç ediyor ve bütün malumat talebenin dimağında gittikce "kaotik" bir hâle giriyormuş, bu talebenin ekserisi sene nihayetini büyük bir endişe ile karşılıyor ve aldığı bu mağşuş, nakıs malzemeye mukabil ne vereceğini bilemiyor.

Bütün bunları söylemekten maksadımız şuna ve buna tariz değildir. Darülfünun Edebiyat şubesi bu hâle biraz da zaman ve hadisatın ilcasıyla düşmüştür. Kürsülerinden gaybubet eden müderrisler memleket namına başka hizmetlere çağırılmışlar ve henüz asıl vazifelerine dönmek imkânını bulamamışlardır. Hususuyla bu kayıplardan beşini tenkidatımızın tamamıyla haricinde tutmak lazım gelir. Gerek Ziya Gökalp, gerek Hamdullah Suphi, Ağaoğlu Ahmet ve Yusuf Akçura Beyler kendilerine vaki olan son tekliflere teşekkür etmekle kalmışlar ve henüz vazifelerini fiilen deruhte etmemişlerdir ve henüz bazı idari ve siyasi sebeplerden dolayı kendi namlarına izafe edilen kürsüleri İstanbul'a gelip işgal etmek imkânını bulamamaktadırlar. Bundan da anlaşılabilir ki, İstanbul Darülfünununu bugünkü mahcuriyete atan avamil doğrudan doğruya müderrislerin ihmal ve tesyibinden ziyade İstanbul şehrinin gayr-ı tabii vaziyetinden mütevellit hadisattadır. Lakin bu hadisat tabii mecrasına girip İstanbul'da bulunan bütün müesseseler gibi Darülfünun da müstekar ve müspet şeklini alıncaya kadar bu hâle tahammül etmek caiz midir? Doğrusu kendimizde buna "Evet!" diyebilmek kudretini bulamıyoruz ve Darülfünunun (bittabi daima edebiyat şubesinden bahsediyoruz) hiç olmazsa mütareke senelerindeki nisbi intizamını muhafaza etmesi lazım geleceğini düşünüyoruz. Böyle bir umumi istihale devrinde her müessese gibi İstanbul Darülfünunu da kendi kendini korumasını ve inhilalden sakınmasını bilmelidir. Hususuyla dahil-i idarece haiz olduğu istiklal ona bu salahiyeti ve bu vazifeyi vâsi bir surette vermiştir. Eğer Darülfünun bu salahiyeti lazım geldiği gibi istimal edemiyor ve bu vazifeyi ifadan aciz kalıyorsa mesuliyet kendisinden başka hiçbir yere ve hiçbir kimseye raci değildir.

KEŞKE EĞLENSE İDİ... / 9316 NR._1923-02-21

Son zamanlarda İstanbul'a gelip giden mebuslardan bazıları İstanbul halkının ıztırap ve muzayaka içinde bulunduğuna inanmıyor ve: "Ne diyorsunuz, sefalet mi? Yok canım, eski payitaht hiçbir zaman bu kadar zevk ve sefaya düşmemiştir; gece gündüz, sinemalar, tiyatrolar dolup dolup boşalıyor; evlerden çeng ü çegâne sesleri sokaklara taşıyor. Kadınlar her zamandan daha müzeyyen ve mutarradır." diyorlarmış.

Geçen gece, nısfü'l-leyle doğru Gedikpaşa'dan Şişli'ye dönerken, Divan Yolu'ndan köprünün öbür tarafına kadar kat ettiğim mesafede İstanbul hakkındaki bu iddisları hatırlıyor ve acı acı gülüyordum. Bütün sokaklar ve caddeler ademe giden yollar gibi tehi, muzlim ve ıssızdı; iki tarafımdaki evlerin her biri bir büyük lahte benziyordu ve bazı yollarda karanlık o kadar tekasüf ediyordu ki, yürümekte müşkülat çekiyordum. Ruhuma bütün gaip olan şeylerin hüznü, korkusu çöküyordu, çoktan hayat ile alakası kesilmiş bir tayf gibiydim ve her adımda "Ya Rabbi, bir ses, bir hareket, biraz aydınlık!" diyordum. Vakta ki köprünün öbür tarafından bir arabaya binip Beyoğlu'na çıktım: Birdenbire her şey değişti, karşıma sanki yerin altından bir âlem çıktı veyahut sanki ben yerin altından çıkan bir adam gibi sesten sağırlaşmış, hareketten şaşırmış ve aydınlıktan kamaşmış bir hâle düştüm. Filvaki, burada mebuslarımızın dediği gibi, bütün zevk ve sefa yerleri, gazinolar, barlar, tiyatrolar ve sinemalar dolup dolup boşalıyordu, burada her evden, her sokaktan çeng ü çegâne sesleri taşıyordu; burada bütün kadınlar her zamandan ziyade müzeyyen ve mutarra idi ve sanki kaldırımlardan alabildiğine hayat fışkırıyordu. Burası, İstanbul mu? Heyhat... İstanbul, öbür tarafta bir ölünün cesedi gibi çürüyor ve bir ölünün cesedi nasıl boğucu bir koku neşrederse, öyle bunaltıcı bir zulmet neşrediyordu. Bir şehre can ve nur veren ruhlardaki sürur ve vücutlardaki huzurdur. Halbuki, İstanbul'daki ruhlar azap içindedir ve bütün vücutlar ot minderler üzerinde kıvranıyor. Lakin Beyoğlu İstanbul'un bir mahallesi değil midir? Bütün bu cuşacuş hayatta Müslümanların hiçbir hissesi yok mu? Bu eğlenenler, bu gülenler, bu kahkahalar ve şarkılarla geçen kafileler hep, Avrupa'nın üzerlerine göz yaşları döktüğü "bedbaht akalliyetler" midir? Bu suallere bilatereddüt "Evet!" diyebiliriz. Bu muhitte belki bizden bir kişiye, beş kişiye, yüz kişiye tesadüf etmek mümkündür, fakat bu zevk ve sefaya tek bir Türk'ün iştirak edebilmesine imkân kalmamıştır. Onlar buraya, demin bana vaki olduğu gibi, ıssızlıktan, karanlıktan bunalıp, biraz ses, biraz hareket ve biraz aydınlık dilenmeye gelmiş nâkâm seyircilerdir; her biri bir köşeden bu âleme hasretle bakıyor. Niçin bakmasınlar? İnsan gülen, oynayan ve taganni eden bir mahluktur, Cenab-ı Hak insanlar sair mahlukattan yalnız natıka ile mümtaz kılmamıştır; ona neşvenin ve kahkahanın sırrını da vermiştir. Yeryüzünde gülmeden ve eğlenmeden müstağni olan zihayatlara ancak hayvanat sınıfında tesadüf edilebilir. İnsan medeni olmazdan evvel de süsleniyordu, raks ediyordu ve şarkı çağırıyordu. Elyevm herhangi bir vahşetzarda bir vahşi kabileyi ziyarete gidiniz, göreceksiniz ki, bunların ihtiyacı yalnız yemekten, içmekten ibaret değildir, hepsi de gülüp oynamaya aynı derecede muhtaçtır. Kadınları saçlarına boncuk dizmeyi ve burunlarına gümüşten halkalar takmayı yemek pişirmek ve çocuk emzirmek derecesinde icrası zaruri hareketlerden ve vazifelerden biri olarak addederler. Zavallı İstanbul halkı ekmekten mahrum olduğu gibi, ekmekten mahrum

olduğu kadar, eğlenceden, zevkten ve süsten de mahrumdur veyahut öyle olması temenni ediliyor.

Dün gece, yatağımın içinde odamın pencerelerine çarpan bir çığlık sesiyle uyandım. Sokakta bir sürü kadın erkek – bir karnaval kafilesi – hep bir ağızdan şarkılar söyleyerek, haykırışarak, gülüşerek geçiyor. Evvela, uykumu bozan bu gürültüye kızıyorum; saat gece yarısından epeyce ilerlemiştir. Kendi kendime: "Bu mübalatsızlığı polis men etmelidir. Bir alay sarhoşun herkesi böyle geç bir zamanda rahatsız etmesine hangi şehrin nizamı müsaittir?" diyorum Avrupa'nın herhangi bir zevk ve sefa merkezinde mahalle aralarında gürültü edenlerin polis tarafından mümanaata uğradıklarını düşünüyorum. Hususuyla burası bir Müslüman şehridir ve yabancı bir dine ait ayinlerin takazasını çekmeye mecbur değildir. Lakin uyku hımarıyla fikrime hücum eden bu düşünceler birdenbire ufacık bir sebeple dağılıverdiler: Gürültünün arasından berrak, ahenktar ve genç birkaç kadın sesi Türkçe bir şarkının ilk sözlerini terennüme başlamıştı; bu seste bir yaz günü, suların akışından duyulan hazza benzer bir taravet hissettim, şarkı Türkçe olduğu için mi bilmiyorum; kendi kendime: "Kim bilir, dedim. Şu dakikada ne kadar Türk genci, yarı aç, yarı tok midelerin verdiği bir elemle, o karanlık, ıssız İstanbul'un bir köşesinde, basık tavanlı bir odanın içinde, bir ot minderin üstünde böyle seslerden, böyle şarkılardan ve bu gibi cuşişlerden tamamıyle bihaber, yapyalnız kıvranıp duruyor. Gençlik bunlar için neyi ifade eder? Ruhları hangi zevkten kâm alır? Acaba senede kaç defa kulaklarını böyle bir kadın sesi okşayabilir?"

Ya Rabbim, bu zavallı gençlere, ihtiyarlığın soğuk ve muhrip pençesi dokunmadan evvel biraz neşve, biraz zevk ve inşirah bahşet. Zira, zevk ve neşveden mahrum olan gençlik, hava ve ziyadan mahrum olan fidanlar gibi hiçbir yaprak açmaksızın, hiçbir meyve vermeksizin kavrulup kurumaya mahkumdur.

KELİMELERİN HIYANETİ / 9317 NR._1923-02-22

Bazı kelimeler vardır ki, iki yüzlü insanlara benzerler; dessas, riyakâr ve haindirler. İlk bakışta, her mürai gibi, muhterem, vakur, faziletli, dürüst ve emniyetbahş görünürler; fakat yakından tetkik edilince, hissolunur ki, her bir tarafı, bir gizli hançer ucu kadar mühliktir ve bütün emniyet verici zevahiri altından sizin en nazik, en can alıcı bir noktanıza doğru uzanıyor. Evet, bu kelimeler o hançerler gibidir ki, murassa ve zarif kınlar içindedir, elinize aldığınız zaman bir ölüm âleti olduklarını asla hatıra getirmezsiniz; zannedersiniz ki, bunlar sadece birer eser-i sanattır ve bazı bedii duyguları ifade etmek ve bir güzel göğüse asılmak

için yapılmıştır. Lakin, ekser müverrihlerin ifadesine göre hıyanetin timsali olan " Sezar Borcya" dostlarını ve muvaffıklarını hep bu nevi eser-i sanatlarla katleder veya katlettirirmiş.

Bazı yerlerde, bazı meclislerle, bazı kimseler görürsünüz ki, size derhal bir hürmet hissi ilka eder. Uzun ve beyaz sakalları vardır, başları sakallarından daha beyaz bir sarıkla sargılıdır; bol ve temiz yenleri atafet ve şefkatin perdeleri gibidir. Hakk'ın adı hiçbir dakika ağızlarından eksik olmaz. Otururken "Allah!" kalkarken "Allah!" derler, her hareketleri bir ibadeti andırır. Gözleri daima yaşlıdır, kendilerine muztariplerden bahsettiğiniz zaman kalplerinin çarpıntısını âdeta gözle görür gibi olursunuz. İçinizden "Ne mübarek adam!" dersiniz ve asla ihtimal veremezsiniz ki, mübarek dediğiniz bu adam dünyanın en fena, en sahte ve belki de en muzır insanlarından biridir.

Bunun gibi "ittihat ve ittifak" kelimeleri de son derece mübarektir. İçimizden hangimiz bunları fenaya almak ve bunlarda muzır bir mana istişmam etmek cüretini veya gafletini gösterebilir? "İttihat" "nifak"ın zıttı sulh ve selametin müradifi değil midir? İttihat ve ittifak sayesinde değil midir ki, en büyük, en yüksek gayelere vasıl olunur? Ve ittihattan mahrum kalanlar dalale, perişanlığa, mahv ve inkırasa mahkum olur? İttihat "hayat"ın anası ve "kuvvet"in babası değil mi? Hangi cemaate ittihatsız tasarruf müyesser olabilir? Uç, ey mukaddes kelime, ey mukaddes ve mübarek şule, sana doğru gitmeyenler, senden uzaklaşanlar ne münafık ve ne hain kimselerdir.

Lakin, biz ki, cidallikte aynı derecede mukaddes ve mübarek olduğuna kailiz, bu ittihat ve ittifak taraftarlarına sorarız ki bize hangi ittihadı ve ne ile ve kimlerle ittihadı tavsiye ederler.

- Efendim, bütün efrad-ı milletle... Bütün kan ve can kardeşleriyle... Fakat, Hoca Sabriler, Vasfi Hocalar, Said Molla, Ferit Paşalar, Rıza Tevfikler de bizim kan ve can kardeşlerimiz değil mi idiler? "Efrad-ı Millet" dediğimiz insanlar içinde çocuğunu kuyuya atan analar, babasını öldüren evlatlar, karanlıkta evimizi soymaya gelen hırsızlar, yolda yürürken arkamızdan kurşun sıkan marazi katiller, yan kesiciler, dolandırıcılar, serseriler, yalancılar ilh. yok mudur? İttihat ve ittifak taraftarları bize Hoca Sabri'den bu serserilere kadar herkesle ittifakı mı tavsiye ediyorlar.

Hayır, hiç şüphesiz ki, hayır. Bunlar "bütün efrad-ı millet" derken, hiç şüphesiz, milletten olanları, millete layık olanları, millet için ve milletle beraber hareket edenleri, hülasa iyi, faziletli, namuslu ve... faydalı kimseleri kastetmek istiyorlar. O halde fenalar ne olacak?

Fenalara karşı ne yapacağız? Vakıa biliyoruz ki, bunlar ekalliyyeti teşkil ediyorlar, fakat, akl-ı kalil değildirler ve ekseriya görünüşleri temiz, sözleri hakimane, kıyafetleri dürüst olduğu için "iyi"leri de arkalarından sürükemek ihtimalleri vardır. Zira, bazı sadedillerin düşündüğü gibi yeryüzünde daima galip gelen fazilet değildir, birçok defalar fezahatin fazilete galebe çaldığını görmüşüzdür.. Hatta, daha ileriye giderek, iddia edebiliriz ki, fezahat faziletten daha kuvvetlidir. Çünkü onun nokta-i istinadını temin eden şeyler kör ve cahil kitlelerin ihtirasları iştihaları ve vahimeleridir. Bunları harekete getirmek akıl ve mantıkın, ahlakın ve seciyenin mahsulü olan duyguları ve fikirleri yürütmekten daha kolaydır. 31 Mart kıyamının müşevvikleri meramlarına bir gün içinde erdilerdi, fakat, Vahdettin'in tahtını devirmek için bize senelerce kan dökmek, senelerce uğraşmak, didinmek, senelerce feda etmek ve feda olmak lazım geldi.

Binaenaleyh, bir heyet-i ictimaiyede fenalar ekalliyeti de teşkil etseler, yine saf ve temiz ekseriyetden daha mühlikdirler ve bu ekseriyetin bu ekalliyete karşı daima tetikte bulunması, onu nerede görürse ne zaman olursa derhal ezmesi lazımdır.

Mustafa Kemal Paşa, son seyahatinde – zannedersem Uşaklılara hitaben- şu sözü söyledi: "Mürtecileri nerede görürseniz parçalayınız!" Bir kılıçdan daha keskin olan bu söz, eminim ki, uysal ve cidalgirizlerden birçoklarının kalbine bir zehirli ok gibi saplanmıştır. Bunların kendi kendilerine şu tarzda söyleneceklerini tahmin ediyorum: "Eyvah, yine mi mücadele? Yine mi mücahede? Bize yine mi rahat yüzü yok? Bu didişme, bu girişme daha ne vakte kadar sürecek!" Bu uysal ve cidalgiriz adamlar, Anadolu harbi olurken de yine böyle uysal ve cidalgiriz idiler; yine böyle rahatlarına düşkündüler. "Canım, ne lüzumu var, bu kadar kan dökmenin; bu kadar boğuşmanın, bu kadar sert başlılığın!" diyorlardı ve kimi içlerinden, kimi dışlarından bize düşmanla (İttihadı) tavsiye ediyorlardı. Vakta ki, bu kanlı cidal bizim zaferimizle nihayet buldu, bunlar "Pekâlâ, dediler Fakat bundan sonra rahat rahat oturalım!" Eminiz ki, bu zafer bizim kadar onları da sevindirmiştir, bizim kadar onları da mesut etmiştir, lakin, dimağlarında, zihniyetlerinde, hadisatı tarz-ı muhakemelerinde hiçbir şeyi değişdirmemiştir, dönüp dolaşıp yine aynu noktaya gelsek, yine aynı tehlike karşısında aynı cidale atılmak istesek, bunlar yine eski tavırlarını takınacaklar "Adam sen de, ne lüzumu var. Rahat rahat.." diyeceklerdir.

Nitekim, bugün, ki irticaya, riyaya ve cehalete karşı, biaman bir harp açılmak üzeredir ve açılması lazımdır; bunların yüzü yeniden buruşuyor; her rahatı bozulan adam gibi inlemeye başlıyorlar "Şimdi de ahali mücadele mi?" diyorlar.

- Evet, dün vatan içindi; bugün fazilet uğruna...

REY SANDIĞI / 9318 NR._1923-02-23

Herkese malum olduğu üzere, şehrimizde bir belediye intihabatı olmakta ve bu intihabat kısmen nihayete ermektedir. Belediye intihabatının ehemmiyeti hakkında burada tafsilat etmeği zait addederiz. Zira, bunun yarınki umumi intihabat ile ne kadar alakadar olduğunu bilmeyen yoktur ve yarın İstanbul mebuslarını intihap edecekler bugünki müntehiplerdir. Binaenaleyh İstanbul halkı bugünden itibaren mebuas intihabatına başlıyor demektir.

Bazı kimseler, görüyoruz ki, buna lazım gelen ehemmiyeti veremiyorlar ve lalettayin herhangi bir namzet listesine imza atmakla bu mukaddes vazifeyi ifa edilmiş sanıyorlar. Hatta işittiğimize göre, intihabat başlayalı muhalif listelere müteaddit defalar imza atan hemşehrilere tesadüf olunuyormuş. Bizce bu gibi hadiseler, İstanbul ahalisinin rüştsüzlüğünden ziyade lakaytlığını ispat eder; zira, bu ahalinin rütbe-i siyasiyeden bu derece mahrum bulunduğuna ihtimal veremiyoruz. İstanbul hassaten on beş seneden beri, "intihabat" denilen şeyin muhtelif eşkalini gördü ve bu vatani vazifeyi müteaddit defalar ifa etti; binaenaleyh, onu bu işin acemisi farz etmek kabil değildir.

Son belediye intihabatında vuku bulan bazı yolsuzluklar olsa olsa bir takım fuzuli akıl hocalarının naimühal müdahalelerine atfedilebilir. Malumdur ki, bu geçirdiğimiz intikal ve istihale devri gibi devirlerde her şey biraz karışır ve bulanır; vaziyeti duru ve doğru bir nazarla görmek, anlamak iyice güçleşir ve meydana, tabiatıyle, bu adem-i vuzuhtan, bu bulanıklıktan istifadeye kalkan bir takım kimseler çıkar, bunlar ne yapacağını şaşıran halk kendi istedikleri hedeflere doğru çekmek, sürüklemek teşebbüsünde bulunur. Bu öyle içtimai bir marazdır ki, [okunamadı] hemen her memleketde tesadüf etmek mümkündür. Lakin her memlekette bu kabil-i suistimallerin önüne geçmek için muayyen ve muteber "teşkilat"lar vardır; bunlar efkâr-ı umumiye üzerinde açıktan açığa icra-yı tesir ederler; müteaddit tenvir ve irşat vasıtalarıyla kendi gayelerine, kendi maksatlarına isaleye çalışırlar; halk bu müteaddit teşkilattan kendi arzu ve temayülatına uygun geleni intihap eder, ona dahil olur veyahut reyini

onun namzetlerine verir. Halk üzerinde bu suretle icra-yı tesir etmek herhangi bir siyasi teşekkülün hakk-ı sarihidir, fakat şu şartla ki, bu "siyasi bir teşkil" olsun ve gücünü irade-i milliyyenin son tecelligâhı olan meclis veya parlemantolarda bulsun. Mesela, inkılapdan evvel, bizim meclis-i mebusanda bir "İttihat ve Terakki" fırkası ve bir de buna mukabil kâh "Ahrar" gâh "Hürriyet-i İtilaf" namlarını alan bir muhalif parti vardı. Bunlar her intihabatta karşı karşıya faaliyete geçerlerdi. Vakıa bunun haricinde bir de bitaraf mevcuttu. Fakat onlar muayyen bir "teşkil"den mahrum bulundukları için reyleri teşettüte düçar olur veyahut kâh bu tarafa, kâh o tarafa mâl olmak mecburiyetinde kalırdı. Bugünki günde ise, millet meclisinde belli başlı yalnız bir "tazavvu" nazar-ı dikkate çarpıyor, bunun adına "Müdafaa-i Hukuk" grubu diyoruz. Filvaki büyük millet meclisinde bütün millet vekilleri bir gruba dahil değildir; bunun haricinde birçok bitaraf veya muhtelif aza vardır, fakat bunlar henüz bir fırka veya bir heyet hâlinde teazzu edemedikleri için, şimdilik kendilerine mahsus teşkilat-ı esasiyeden mahrumdurlar. Binaenaleyh, bundan birkaç zaman evvel de yazdığımız vechile, elyevm ortada yalnız bir Müdafaa-i Hukuk teşkilatı mevcut bulunuyor demektir. İnkılap mefkuresini, hakimiyet-i milliye iradesini doğuran bu teşkilat olduğu için o mefkure ile bu iradenin yegane nigahbanı da odur. Binaenaleyh bunun haricinde icra-yı faaliyet edenler veya bu mefkureye veya iradeye karşı gelmek isteyenler nazarıyla bakmak lazım gelir. Lakin burada her türlü suitefehhüme mani olmak için şunu söyemek lazım gelir ki, Anadolu'nun doğurduğu millî teşkilat yalnız Müdafaa-i Hukuktan ibaret değildir. Vatanın birçok fedakâr evlatları istiklal harbinin devamı müddetince pek mukaddes olan diğer bir teşkilde canları pahasına hem istiklal ve hem hakimiyet-i milliye uğruna birçok büyük işler gördüler. Fakat, bu teşkil her nevi siyasi mahiyetten münezzeh olduğu için faaliyetini tamamıyla müdafaa-i milliyeye ait işlere hasretmiş idi ve müdafaa-i milliye umumi zaferden sonra Anadolu'da olduğu gibi İstanbul'da da resmiyet ve galibiyet kesbedip hükümet-i milliyenin bir şubesi hâline girdikten sonra bu teşekküle dahil bulunanlar vazifeyi artık hitame ermiş sayılabilir. Böyle addedilse bile, siyasi işlere müdahale etmesi, dün de olduğu gibi, bugün de onun ruh ve mahiyetine mugayirdir. Lakin, maatteessüf, İstanbul'da bu hakikat henüz layıkıyla anlaşılamamıştır vaktiyle millî faaliyetlerde bulunmuş olanlar bugün kendilerinde, aynı sıfat ve aynı nam ile siyasi faaliyetlere de girmek salahiyetini bulurlar; vakıa, bahsettiğimiz kimselerin bu hareketi bir suiniyete müstanit değildir, fakat herhalde bir suiharekettir. Çünkü, şu son belediye intihabatında müşahade ettiğimiz gibi, bu hareketler, lüzumsuz yere bazı teşeddüt ve teşevvüşlere meydan açıyor ve "Müdafaa-i Hukuk"un faaliyetini müşkülata düçar eden bazı hadisata sebebiyet veriyor. Ezcümle, Kadıköyü belediye intihabatında vuku bulan hadisat doğrudan doğruya halkın iradesine karşı ibka edilmiş bir suikast mahiyetindedir. Her tarafta

ekseriyeti kazanan "Müdafaa-i Hukuk" namzet listeleri, Kadıköyündeki rey sandığının açılıp karıştırılması ve esaminin tahrif edilmesi yüzünden mühim bir darbeye uğramıştır. Bu müessif hadisatın ifade etdiği mana yalnız "Müdafaa-i Hukuk" namzetlerine oynanmış fena bir oyun olmaktan ibaret değildir. Halkın reylerini ihtiva eden bir sandığın açılması doğrudan doğruya irade-i milliyeye bir tecavüz ve taarruz suretinde telakki edilmek lazım gelir ve böyle bir fiilin tazammun ettiği mesuliyet hakkında ise tafsilat vermek zaittir. Vakıa, bu hadise üzerine Müdafaa-i Hukuk İstanbul teşkilatı lazım gelen tedabiri ittihaz etmiş ve meseleyi kanuni bir surette halle tevessül eylemiştir. Lakin bizce, bu meselenin vehameti bununla zail olmuş sayılamaz. Zira, biz bu harekete yalnız kanun nazarıyla değil aynı zamanda efrad-ı milletten biri nazarıyla bakıyoruz ve bunu terbiye-i siyasiyemizin noksanı, irade-i milliyeye karşı lakaydimizi ispat eder bir hâdise şeklinde görüyoruz.

İKİ MUHİTİN FARKI / 9319 NR._1923-02-24

İlk defa olarak, şu son günlerdedir ki, İstanbul ile Ankara arasında hakikaten mühim bir fark mevcut olduğunu hissediyorum. Lozan konferansının netayici evvela burada, bura mehafil-i milliyesinde ve bura matbuatında münakaşa edilmiş, yani bu netayicin ilk akisleri burada işitilmişti. Şimdi aynı akisleri Ankara'dan duyuyoruz; fakat İstanbul'daki hafîf, hafîf ve dağınık seslere mukabil Ankara'dan gelen sedalar ne kavi, ne mehip ve ne kadar yekparedir! Belli ki, Ankara'nın bir merkez-i hükümet oluşu yalnız lafzi veya emari bir şey değildir, bu şehir milletin bütün "enerji"lerini, bütün sağlam ve salim anasırını kendinde toplamış bir vatanperverlik kaynağıdır. Bu kaynağın aynı zamanda ne yılmaz bir kuvvet ve iman mihrakı olduğunu bundan iki yıl evvel Kütahya ve Afyonkarahisar Muharebeleri esnasında bir kere daha yakından görmüştüm. Eskişehir düşmüş ve Garp cephesi karargahı Polatlı'ya çekilmişti. Polatlı Ankara'nın kapısıdır; öyle ki, Eskişehir'in sükûtundan on beş gün sonra düşman tekrar taarruza geçince top sesleri tâ Büyük Millet Meclisinin içine kadar aksediyordu. Ve her sabah birkaç Yunan Tayyaresi bombalar atarak şehrin üzerinde dolaşıyordu. Bu hadisat arasındadır ki, Büyük Millet Meclisi tâ gecelere kadar hâl-i içtimada kalıyor ve her tehlikeye rağmen sonuna kadar mukavemeti istiyordu. Vakıa millet vekillerinden bazıları içerilere çekilecek ve birçok seyahat müşkülatını göze alarak tâ Kayserilere kadar gidecek derecede ihtiyatkâr davrandı. Fakat bunlar Ankara'da, son dakikaya kadar kalmak isteyenlere ve kalanlara nispeten akl-ı kalil idi. Ben, hassaten o feci günlerdedir ki "azim ve iman" kelimelerinin halkı ve kendimizi kandırmak için icat edilmiş edebi birer lakırdıdan ibaret olduğunu anladım, hiçbir memlekette, bu kadar müheyyep ve mühellik bir harp esnasında cephe ardının cephenin kendisinden bu rütbe farksız olduğunu

görmemiştim; o zaman halkın muvakkat muhacereti yüzünden tenhalaşan Ankara'nın içinde, her mebus, bana perişan olmuş bir ordunun, her biri tek başına ölmeye karar vermiş bakiyetüsseyfi gibi gelirdi.

Son zamanlarda korkuyordum ki, Ankara'nın en şayan-ı dikkat fırkalarından biri olan bu mukavemet hissi biraz sarsılmış, daha doğrusu bu mukavemeti yapan kalp ve fikir birliğine biraz halel gelmiştir. Bana bu korkuyu ilka eden hadisat ve vekayii burada zikre lüzum görmüyorum; zira, Ankara'nın son günlerdeki manzarası, o arızi ihtilafların altında, bu ittihadın eskisi gibi ve eskisi kadar kuvvetle berdevam olduğunu ispat ediyor; bu vakur manzara karşısında gönlüm ulvi hislerle dolarak, Sakarya Muharebesi'nin feci ve mukaddes günlerini hatırlıyorum. Her tehlike anında ve her müşkül demde çelikten yekpare bir kale salabeti gösteren bu milliyet cephesinin serkudretini acaba ne gibi şeyler teşkil ediyor; ve acaba İstanbul aynı yekpare salabeti neden gösteremiyor? Zira, Ankara muhiti her türlü yabancı tesirattan ve İstanbul'un bünyesini zaafa düçar eden çürük, sakat ve sakim anasırdan beri ve münezzehdir. Zira, Ankara her cihetten tasfiyeye uğramış –mazhar olmuş diyecektim- pak ve muaffa bir hava ile muhattır. Aramızdan hiç kimse İstanbul'un havasından bu ceyyad ve bu safiyeti bulduğunu iddia edemez. Burada [okunamadı]perver evvela bu hava ile sonra kendi vicdanıyla ve daha sonra da her taraftan nüfuz eden harici tesirat ile hâl-i mücadelededir. Hergün ve günde birçok defalar tekerrür eden bu üç kat mücadeleden yorgun ve bezgin çıkmamak mümkün müdür?

Geçenlerde Ankara'dan gelmiş mücahitlerden biri: "İstanbul bu şekliyle ve bu şerait dahilinde bizim için bir sebeb-i zaaftır!" diyordu. Filvaki tasfiyeye mazhar olmamış bir İstanbul, Anadolu için daima bir sebeb-i zaaf olarak kalacaktır.

Lakin Anadolu'nun kabahati şuradadır ki, şimdiye kadar İstanbul'un zaafını yalnız müşahede etmekle ve bunu yüzümüze vurmakla kaldı, bu zaafın esbabını araştırmak, bu zaafın esbabını izale etmek lüzumünu hissetmedi veyahut zahmetini ihtiyar etmedi iddia edebiliriz ki, İstanbul'da bazı hadisat yardım edip de Vahdettin Şürekây hıyanetiyle beraber kendilerinden şehri terk edip gitmese idiler, ihtimal Anadolu, şimdiye kadar onları kollarından tutup dışarıya atmak lüzumunu hissetmeyecekti. Nitekim, elyevm Vahdettin'in peşisıra kaçanlar kadar hıyanet ve habaisle şaibedar birçok insanlar, henüz, bu sema altında hiçbir şey değişmemiş gibi aramızda dolaşıp duruyorlar ve etraflarına halklarının fena mayasından tereşşüh eden zehirli havalar neşrdediyorlar. Dört seneden beri, türlü türlü zehirler yutan, dört seneden beri yalnız husumet, hıyanet, zillet ve redaet teneffüs eden zavallı ciğerlerimizin

taaffün ve tahannüka karşı artık bundan fazla mukavemete ve mücadeleye kudreti kalmamıştır.

İstanbul'u tasfiyeye biçare hükümet memurlarından başlayan Ankara, her şeyden evvel bu şehrin manevi havasını tecdit ve tashihe gayret etmeli, her şeyden evvel İstanbul'un ruhunu kurtarmalı idi. Merhum Fikret'in tasvir ettiği, o "yılanlarla, çıyanlarla, solucanlarla dolu" "gayya-yı vücut"a pek benzeyen bu muhitin şu taaffünü devam ettikçe Ankara'nın bizden, kendi derecesinde bir salabet ve vahdet beklemeye hakkı olmayacaktır. Zira, biz, bu kuyunun içinde dört seneden beri hep levs ile ve çamurla boğuşa boğuşa yaşamaktan yorulduk, bıktık. Bu kuyuya biraz hava ve ziya dökmek vazifesi ancak yüksek Anadolu yaylarında uzun bir kuvvet ve taravet "kür"ü yapmış olanlara aittir. Ne yazıktır ki bu "kür"den avdet edenler bizim önümüzde ancak istikraha benzer bir his duyuyorlar ve etrafımızdaki haşerat ile boğuşurken bile bize ellerini uzatmak dostluğunda bulunmuyorlar. Lakin korkunuz ki şimdilik yalnız İstanbul muhitine münhasır kalan bu taaffün sizi içine çekmesin, sizin etrafınızı da istilaya başlamasın!

EVET, HÂLÂ BURADADIRLAR / 9320 NR._1923-02-25

Büyük Millet Meclisinin son içtimalarından birinde, hıyanet-i vataniye mücrimlerinden bazıları hakkında verilen hükümler tasdik olunurken mebuslar arasından şu sesler işitilmiştir:

-"Cenab Şahabettin ve Süleyman Nazif İstanbul'da hâlâ serbest geziyorlar!"

Evet, hâlâ buradadırlar ve hâlâ serbest geziyorlar. Evet, millet meclisine "şerzeme-i meşume" ünvanını veren Ali Kemal'e "Sen haklı imişsin!" diyen ve heyet vekile reisi Rauf Bey'e, "Şerefsiz yaşamayı şerefle ölmeye" tercih ettiğini söyleyen adam hâlâ buradadır; hâlâ "şerzeme-i meşume" hükümetin hükümran olduğu bu şehirde Ali Kemal'in kanını içen bu topraklar üzerinde ve "şerefle ölmeyi şerefsiz yaşamaya" tercih edenler arasında, elini kolunu sallayarak, etrafına selamlar ve tebessümler dağıtarak ve bazen de ötekine berikine meydan okuyarak dolaşıyor.

Evet, bir Frenk gazetecisine "Türklerin harp ve darptan başka bir şeye kadir olmadıklarını, medeniyet namına meydana hiçbir eser vücuda getiremediklerini" beyan eden ve Mustafa Kemal Paşa'nın bir eşkıya reisi olduğunu ispat için, "Bosfor" gazetesindeki makalelerinden başka koca bir cilt kitap yazmış olan "Payâres" nam serseriye "aziz ve

muhterem meslektaşım!" hitabıyla neşrettiği bir açık mektupta Türkiye'nin Venizelos gibi bir münecciden mahrum olduğu için helak ve izmihlale doğru gittiğini iddia eden ve Türk ordusu baş kumandanına hitaben yazdığı diğer bir açık mektupta, kelbî, reybi, müstehzi ve istihfafkâr bir lisanla İstiklal Mücahedemizin menfî ve bisut bir hareket olduğunu söyleyen ve gençliğin, civanmertliğin milliyet ve irfan merkezi olan "Darülfünun"da talebeye "Yunanlar bizim hesabımıza çalışıyorlar, bizi Anadolu'ya musallat bir sürü eşkıyadan kurtaracak!" tarzında beyanatta ve telkinatta bulunan [okunamadı] Cenab Şehabettin hâlâ buradadır; reybi tebessümüyle gülerek, muhterem meslektaşı "Payâres"in terke mecbur olduğu bu şehirde, Mustafa Kemal Paşa'nın zafer neşideleriyle raşenak bu mübarek vatan havası içinde ve kendisini bir kirli paçavra gibi sokağa atan Darülfünun gençliğinin karşısında kırıtarak ve zıplayarak dolaşıyor. Yalnız bununla kalsalar ne âlâ! Fakat, bunlar, dört sene mütemadiyen, kamçılı hafiyelerine ve Damat Ferit'in jandarmasına, nemrut Mustafa'nın divan-ı harbine rağmen ve daha bunlara benzemez bin türlü tehlikeyi göze alarak o "şerzeme-i meşume"nin gayesi yolunda ser vermiş ve şerefli ölmeyi şerefsiz yaşamaya tercih ederek, ortada henüz bir ordu yokken ordu için, henüz Afyonkarahisar zaferi, -ne diyorum- henüz Birinci İnönü muharebesi bile olmamışken muzaffer serdarlar için kalplerin en menfaat naendiş, en saf ve en cuşişli seslerini kâh yazı ile kâh sözle ve bazı fiilen etrafa neşr ü tamim etmekten çekinmeyen kimseleri, yakalarından tutup mahkeme kapısına sürüklüyorlar, "Bunları mahkum ediniz, bunlar zümam ve müfteridir!" diye haykırıyorlar. O mahkemenin kapısına ki üzerinde Büyük Millet Meclisinin forması mahkuktur; o mahkeme kapısına ki, vatanın istihlasını gaye-i ittihaz eden mukaddes bir heyetin aleyhinde bulunmuş kimseleri hıyanet-i vataniye ile müttehem tutan bu "kanun"un tatbik edildiği adalet eşiğidir.

Elyevm, bu mahkemenin maznun sandalyesinde oturanlar, nemrut Mustafa divan-ı harbinin mahkum rahlesinde oturmuş olanlardır, elyevm bu mahkemenin huzurunda müfteri sıfatıyla kendini müdafaa mevkine düşen bir genç, Yunan orduları Uşak'tan Afyon'a, Bursa'dan İnönü'ye doğru ilerlerken Damat Ferit hükümetinin umumi hapishanesinde aylarca inim inim inlemiş ve birçok defalar zavallı "nasrani"lerin, "sükûti"lerin sallandığı sehpalara doğru atılmış bir vatan çocuğudur. Bunu, hasret ve iştiyakla ölümü bile göze aldıkları günün geldiği anda mevkilerinin yine bir maznun sandalyesi olduğunu görüyorlar, ve işitiyorlar ki, müddei-i umuminin hıyaneti harbiye ile, İstanbul'un en yüksek makam-ı askerisine gönderilen isimler "bu zevat" tevcihatıyla geriye iade ediliyor. "Bu zevat" Süleyman Nazif ve Cenap Şehabettin'dir. Buna mukabil bize de "merkum maznunlar" ünvanı bahşedilmek lazım gelir. Biz maznun olabiliriz, onlara zevat denilebilir, mesele "bizlik", "sizlik" değildir; mesele

bir mücazat ve mükafat davası değildir. Mesele bir ahlak işi, bir fazilet işi, bir memleket işidir. Meselenin vahameti, redâet ve hıyaneti müddei mevkiinde gayret ve hamiyeti maznun derekesinde gösteren manzaranın henüz fazilete inanan kalplere hasıl edeceği şüphededir. Bu kalpler ki biraz evvel fazilete inanıyorlardı, bugün veyahut yarın: "-Ey fazilet sen bir boş laf imişsin!" diyeceklerdir. Çünkü bunu müdafaa mevkiinde, redâeti mücrim sıfatta göreceklerdir ve fenaların cüreti, iyilerin zaaf ve lakaydisi yüzünden fenalığın iyilikten daha kavi, daha zorlu olduğunu hissedeceklerdir.

Evet, Süleyman Nazif ve Cenab Şahabettin buradadırlar, böyle bir sahnenin üzerindedirler. Ve böyle ahlaka muzır bir komedya oynuyorlar. Dün "Peyam-ı Sabah" gazetesinde harp bozgunculuğu yapan bu adamlar bugün de bir nevi ahlak bozgunculuğu yapmakla meşguldürler. Zira, bunlar tarafından ikame edilen ünvanın içtimai ve ahlaki manası "hayatta her muvaffakiyetin küstahlık ve şirretlik sayesinde kazanılacağını" ispat etmektedir.

Rabbim, bu manzara karşısında, pak ve nezih kalmış ruhları tezelzüle uğramaktan sen vikaye et!

İSTANBUL'DA BELEDİYE İNTİHABATI / 9322 NR._1923-02-27

Birkaç zamandan beri, İstanbul'da yapılmakta olan belediye intihabatı işleri akıbet-i matbuata aksetti. Bu intihabat şimdiye kadar sessizce ve sızıltısız bir surette icra edilmekte idi; fakat son günlerde vuku bulan bazı yolsuzluklar, öteden, beriden işitilen bazı şikâyetler bunu aleni münakaşalar sahasına sürükledi ve nihayet, "İleri" gazetesinde Suphi Nuri Bey'in, Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben yazdığı bir şikâyetname İstanbul belediye intihabatının buhranlı bir safhaya girmiş olduğunu telmih eyledi. Halbuki, meseleye iç tarafından bakılacak olursa itiraf etmek lazım gelir ki, meydanda ne o derece sükûnet ve lakaydi ile karşılanacak bir vaziyet ne de bu kadar telaş ve asabiyeti mucip bir hâl vardır. Bu intihabat "şekl-i icra" nokta-i nazarından bazı kimselere belki gayr-i tabii ve gayr-i muntazam görünebilir; fakat esas ve netice itibariyle halkın amaline muvafık olmak lazım gelir. Zira, meydandaki kazanan namzet listesi, memleketin yegâne teşkil-i siyasisi olan "Müdafaa-i Hukuk"un listesidir. Bu liste, evvelce ittihaz edilen mukarrarata verilen istikamet dairesinde tanzim olunmuş ve mümessilliğe taksim edilmişti. Eğer son günlerde ihraz-ı ekseriyet eden zevatın isimleri bazı acayip manevralarla başka bir teşkile mâl edilmek istenilmişse bu hatanın mesuliyeti ne halkta, ne de intihabatı sevk ve idare edenlerdedir. İntihabat tarihçesi böyle bir hadiseyi ilk defa olarak kaydediyor; zira, şimdiye kadar reylerin çalındığı ve listelerin tahrif edildiği

görülmüştür. Fakat, şu teşkilat sayesinde kazanan namzetlerin intihap edildikten sonra başka bir teşkile mâl oldukları işitilmemiştir. Bu hadise olsa olsa ancak müntehiplerin lazım gelen rüşt ve şuurdan mahrum bulunduklarını ispat edebilir ki, buna da tamamıyla ihtimal vermek istemiyoruz ve bunun biraz evvel de söylediğimiz gibi şekle ait bir hatadan neşet ettiğine zâhip bulunuruz. Şekle ait bu hata nedir?

"Müdafaa-i Hukuk" meydana bir fırka hâlinde çıkmamak ve şehrimizde mevcut sair partileri kendi dairesi içine alarak müttehiden çalışabilmek için ismini ve mevcudiyetini gizli tutmayı tercih etmiş idi. "Müdafaa-i Hukuk" bu surette, her zamandan ziyade ittihada muhtaç olan bu memlekette [okunamadı] mucip olacak münferit intihabat mücadelelerine meydan vermemek istemişti. İstanbul şehrinin nazik ve istisnai vaziyeti, böyle bir tedbiri hassaten istilzam ediyordu. Fakat, maatteessüf, bu prensip etrafında toplanan iki partiden biri evvelce verdiği ittifak sözünde durmamış rey altından kendi başka bir takım faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Esasta hiçbir itilaf olmadığı ve müştereken tertip edilen listelerde ne o tarafın, ne bu tarafın itirazını mucip bir nokta bulunmadığı halde, sırf tatbik ve faaliyet sahasındaki bu teferrüt ve tecerrütten dolayı aram-ı umumiyede bazı teşettütler vukua gelmiş ve nihayet, malum olan iki üç hadisenin karşısında bulunmuşuzdur. Lakin itiraf etmeli ki, bu hadiseler de ehemmiyetten aridir. Zira, bu hususta lazım gelen tedbirler almış ve intihabatta gayr-ı meşru, gayr-ı kanuni telakki edilen cihetler tashih edilmiştir.

İsanbul belediye intihabatının münakaşası esnasında serdedilen itirazlar ekseriyetle muhiktir. Bunlardan biri intihabatın olay olmasına dair söylenen fikirlerdir ki, buna bütün mevcudiyetimizle taraftarız. Lakin biraz evvel de izah ettiğimiz gibi, haklı veya haksız, fakat her halde hüsn-i niyetten başka bir şeyi ifade etmeyen, bazı endişeler intihabatı sevk ve idare edenleri bu tarzda hareketten men eylemiştir. Bundan başka intihabat-ı kanuna ait itirazlara da iştirak etmemek mümkün değildir. İntihap edilmek hakkını yalnız ashab-ı emlake bahşeden bir usulün sekametini ispat etmek için belediye intihabatının şimdiye kadar verdiği neticelerden maada, malum olan son hadisedeki garabeti nazar-ı itibara almak kâfidir. Bu usulün fenalığı saikasıyladır ki, bir şehrin işe yarar münevver hemşehrileri o şehrin işleriyle doğrudan doğruya alakadar olmak hakkından mahrum bulunuyor ve ekseriyeti emlak ve akâr sahibi olmaktan başka bir sıfat ve meziyetleri bulunmayan kimseler şehrin belediye mukadderatını ellerine almış oluyor. Bizce, İstanbul belediye işlerinin bir türlü düzelememesini bu acayib inhisara atfedenler yerden göğe kadar haklıdırlar. Fakat bu muterizlerin şikâyetlerini doğrudan doğruya hükümete tevcih etmeleri lazım gelir. İstanbul belediye intihabatı bu hükümetin gösterdiği kanun ve nizam dairesinde icra edilmiştir ve

müşahede olunan bazı yolsuzluklar bu kanunun kifayetsizliğinden, fenalığından çıkmıştır. Bununla beraber, efkâr-ı umumiyeye karşı şunu da söylemek lazım gelir ki, bütün kusurlarına rağmen son İstanbul belediye intihabatı netayic-i umumiyesi itibarıyla amal-i miliyeye muvafıktır. Esasen bunun haricinde ve buna mugayir hiçbir şey olmasına ihtimal yoktur ve böyle bir mugayirriyete ihtimal vermek İstanbul'un manevi sahnından şüpheye düşmek demektir. Binaenaleyh nafile yere bir bardak suda bir fırtına çıkarmaya çalışmayalım.

HEP HALK İÇİN / 9323 NR._1923-02-28

Gazi Paşa hazretleri, kendileriyle İzmit'de vuku bulan son mülakatımızda, "Halk Fırkası" hakkında düşündüklerini izah ederken; ezcümle diyorlardı ki:

"- Bizde halktan olmayan kimse var mıdır? Hepimiz halkız. Bu memleket sınıf teşkilatının ne demek olduğunu bilmez. Dağda koyun güden çobanla kasabalarda ticaret eden esnaf arasındaki mesafe o kadar kısadır ki, bu iki nevi insanı hemen hemen aynı içtima-i daire içinde görürüz. Bunların ikisinin arasında bir de toprak sahibi köylü ve yine biraz daha fazla toprak sahibi olan "eşraf" var; bu köylü aynı zamanda o çobandır ve bu "eşraf" o esnaftır; hepsinin menfaati müşterektir, esnaf çobana, köylü eşrafa muhtaçtır ve eşraf esnafsız, çoban, köylüsüz yaşayamaz. Binaenaleyh, halk denince hatıra, Avrupa'da olduğu gibi münhasıran ameleden ve ziraatten mürekkep bir sınıf gelmesinin ihtimali yoktur. Avrupa'da partiler ekseriya şu veya bu sınıfın, şu veya bu zümrenin bazen birbirine zıt olan hususi menafiini korumak gayesiyle teşekkül ve teessüs eder; bazen tarihi ve ilmi nazariyattan doğmuş fikirler ve prensipler üzerine müessesdir. Halbuki, Türk milleti emelde olduğu gibi menafiide de müşterek müttehittir ve bizi siyasi, idari mücadelatımızda bir tek prensip sevk edebilir; o da halkın rahat ve saadetini temin edecek olan teceddüt ve terakki prensibidir."

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, bizde hiçbir sınıf teşkilatı mevcut bulunmadığını söylemekle tarihi ve içtimai bir hakikati izah etmiş oluyorlardı. Filvaki, Osmanlı tarihinin herhangi bir safhasını millet nokta-i nazarından tetkik edecek olursak görürüz ki, bize öteden beri bir halk ve bir de padişah vardır. Vezirler bu halktandır, serdarlar bu halktan çıkar, ulema bu halkın çocuğudur ve ordu bu halkın içinden uzanan bir koldur. Bazılarının zannettiği gibi, bizde zadegan sınıfı asla mevcut değildi. Ara sıra vilayetlerimizin birinde eski bir ailenin reisi fazla sivrilmeye başlar başlamaz, derhal kafası kesilirdi. Vakıa eski padişahlar, bunu halkın can ve malını sıyanet etmek endişesinden ziyade bazı şahsi gayzlar saikasıyla yaparlardı; zira, memleket içinde her sivrilen insanı kendi hakimiyetlerinin mutlakiyetini ihlal eden bir rakip

suretinde görürlerdi. Hatta padişahlarla derebeyleri arasında temadi eden bu müsamedelerden, bu mübarezelerden fayda yerine zarar gören halk olmuştur. Çünkü bu halk başı kesilen ağaların şahsiyetinde birer hami kaybediyor ve millî inkişaftan mahrum kalıyordu. Elyevm Anadolu'yu dolaştığımız zaman, gördüğümüz bütün umran ve hayrat izleri hep bu ağaların bakiye-i âsârıdır. Bundan anlıyoruz ki, bize, şimdi mümtaz ve mütegallip bir sınıf hâlinde görünen mazinin asilzadeleri haddizatında birer halk babası imişler, bütün köyler, kasabalar ve şehirler hep bunların konakları etrafında teşekkül etmiş; bütün köprüleri bunlar, yolları bunlar, han ve hamamları bunlar, imarethaneleri bunlar yaptırmışlar. Bunların karşısına merkezi hükümet daima ateş ve demirle çıkmış, yalnız soymuş, yalnız yakmış, yalnız yıkmış ve ezmiştir ve bu hâl, Tanzimat'tan sonra başka bir şekle girerek, fakat aynı esas dahilinde son senelere kadar devam edip gelmiştir. Elyevm, Anadolu'da mevcut olan memur ve jandarma gibi, işte, halk ile hükümet arasndaki bu asr-ı dide mücadeleden doğmuş bir histir ve bundan sonra atılacak her adım bunun izalesi gayesine matuf olmalıdır. Halk, hükümeti mütehakkim ve mütegallip bir kudret suretinde değil, himaye ve sıyanet edici bir kuvvet hâlinde telakki etmeye alışmalıdır ve bunun için her şeyin halktan çıkıp yine halka gitmesi lazım gelir. Halkın menfaati, huzur ve saadeti, halkın hakkı haricinde başka hiçbir hak, hiçbir menfaat tanıyamadığı takdirde bu emel kolaylıkla tahakkuk edebilir. Zira, saltanat-ı şahsiyeye hitam verildiği günden itibaren, artık ortadan, eski zamanlarda olduğu gibi, padişahın hukuku bir de halkın hakkı diye ekseriya şu veya bu şekil altında, biribiriyle çarpışan menfaatler kalkmıştır ve bir köylünün kulübesi bize bir saray kadar şayan-ı hürmet görünmeye başlamıştır.

Lakin bu zihniyet ve bu telakki hepimizde aynı derecede mevcut mudur? Hâlâ ananevî bir hisle tab'en kendilerini milletin fevkinde bulunan bir kuvvetin mümessilleri zanneden hükümet adamları, hükümetin nüfuz ve haysiyetini, hâlâ halkın refah ve saadetinden üstün tutmuyorlar mı? İşte kuvvetli bir "Halk Fırkası" ve buna istinat edecek bir hükümet sayesindedir ki, bu kurun-ı vustai zihniyet yavaş yavaş zail olacak ve halk hükümet memurlarında kendi sadık hizmetkârlarını bulacaktır. Bu neticenin birdenbire husul bulacağını ümit etmek fazla bir nikbinlik olur. Zira, tasavvur ettiğimiz gibi bir halk fırkasının değiştireceği şeyler, yalnız idare şekline ait teferruat değildir, doğrudan doğruya ruhlar ve kafalardır. Hangi ruhlar, hangi kafalar? Halkın ruhu halkın kafası mı? Hayır, halkın ruhu ne istediğini pekâlâ hissediyor, ve kafası mütemadiyen ezilmekten kurtulduğu gün pek mükemmel bir surette işlemeye başlayacaktır. Bunlara elverir ki, gadretmeyelim, elverir ki, bugün dünden daha iyi yaşadıklarını ispat edelim; karınları daha kolaylıkla doysun, sırtları

daha kolaylıkla örtülsün ve ellerindeki ellerinde kalsın. Halk, bundan başka bir şey istemiyor. Lakin hükümet umurunu ele alan idare adamlarınun istediği ve muhtaç olduğu şeyler namütenahidir, evvela, bunlar, ekseriyetle, bir halka refah ve saadet bahşedecek esbap ve vesaiti bulup hazırlamak ilminden mahrumdur. İyi bir memur olmak için ise yalnız hüsn-i niyet kâfi değildir; bilmek ve yapabilmek lazımdır. Saniyen bunlar, eski devletin enkazından oldukları için zihniyet itibarıyla hâlâ onun tesiri altında ve onun yoğurduğu şekildedirler. "Biz, halk hükümetinin memurlarıyız" diyorlar; fakat saltanat-ı şahsiyenin memurları gibi hareket ediyorlar. Uzun bir itiyadın eseri olan ve âdeta sevaik-i tabiiye derecesine çıkan bu tarz-ı hareketin yeni nizamlar, yeni kanunlarla ıslahı kabil olabilecek mi? Bu, bir zaman meselesidir.

İSTİKBALE AİT BAZI TASAVVURLAR / 9325 NR._1923-03-02

Baharın ilk harareti gibi sulhun da ilk kokuları hissedilmeye başlandığı şu günlerde kalbe bir onulmaz gençlik şevki doluyor ve mazinin bütün feci hatıralarına ve hâlin müellem levhalarına rağmen, insan bilaihtiyar müstakbele ait tahayyüllere, tasavvurlara terk-i nefs ediyor. Bu tahayyüllerin ekserisi tatlıdır ve bu tasavvurlar hep azim ve imandan doğmuş şulelerin dimağa vuran parlak inikaslarıdır. Gündüz geceden ve hayat ölümden çıktığı için dünkü felaketten ve bugünkü müzayakadan da yarınki saadetin, yarınki inşirahın doğacağına hiç şüphe yoktur. Bazen, "mistik"lerin hadsî bir kudretle buldukları hakikatler, tecrübe ile sabit hakikatlere ne kadar tevafuk eder! "Mistik"ler derler ki: "Azamı bir dereceye varan her nikbetin sonu bir selamettir." Filvaki, fennen sabittir ki, hadiselerde lâyetenâhî yoktur, mutlaka her vakıada bir iptida ve bir intiha vardır.

Tarih tetkik edilirken görürüz ki, nice imparatorlıklar azami kemale vasıl oldukları gün zevale yüz tutmuşlar inhitata başlamışlardır ve yine nice milletler vardır ki, düştüğü noktadan kalktığı müşahede olur. Bu devr-i daim tabiatın ezelî kanunlarındandır. Biz ki, millî mukadderatımızın en muzlim devirlerinde bu kanaati muhafaza ettik ve elbette bir gün halas olacağımıza inandık; cihanı sarsan büyük bir zafer ferdasında fütura düşmek neden? Hâlden nefret etmek ve atiden ümidi kesmek neden? Bazı kimseler var ki, bu acayip hâlet-i ruhiyeyi gösteriyorlar; bunlar en küçük vakalardan en büyük neticeleri ve en münferit hadiselerden en umumi fikirleri çıkaranlardır. Mesela bir camii avlusunda titreşen bir küme muhacir gördüler mi bütün milleti aynı halde tahayyül ediyorlar ve hemen "Eyvah, bittik." diye haykırmaya başlıyorlar. Yolda memuriyetten çıkarılmış ve maaşsız kalmış bir memura tesadüf ettiler mi, derhal "Bu ne adaletsizlik! Heyhat, biz adam olmayacağız!" hükmünü veriyorlar. Geçen gün

bu bedbin insanlardan birisi, fukara mahallelerin birinde veyahut bir yangın yerinde çınar ağacına iple bağlanmış bir ev görmüş. O zamandan beri bütün memleketi bu iple ağaca bağlı viran ev şeklinde görüyor ve kendisinin bunun içinde olduğunu düşündükçe bütün tüyleri ürperiyor, benzi sapsarı oluyor.

Diğer bir kısım var ki şu kanaattedir: Bizde askerlikten başka bir şey yoktur. Ordumuz mükemmeldir; bunun yanında bulunanlar nadir ve müstesna insanlardır; kendilerinden her mucize beklenebilir. Fakat, idare-i melekiye kısmı berbattır. Hükümet makinesi perişan bir haldedir. Ve düzelmesinin ihtimali yoktur. Çünkü, bu şubede sahib-i ihtisas şahsiyetlerden mahrumuz. Ne maliyeden, ne ilmiyeden, ne nafiadan, ne maariften hakkıyla anlayan bir tek kişi göremiyoruz. Yarınki ıslahatı kimler yapacak?

Bütün bu mütalalar, bu endişeler doğru olabilir, fakat bizi "yarın"ı düşünmeden, "yarın"ı ümit ve iman ile düşünmeden men etmemelidirler. Asıl seciyeler, halis çelikler gibi en ziyade örs ile çekiç arasında salabet peyda ederler. İçinde bulunduğumuz müşkülat ancak bizim azimvar irademizi kuvvetlendirmelidir. Millî mücahedemizin en başında bulunanlardan birini gördüm ki, ümidin mahvolduğu bir anda her zamandan ziyade pür-ümit idi ve azim ve iradesi şahlanmış bir at gibi ayağa kalkmıştı. İçimden "Bu adam deli midir?" diyordum. Hadisat onun değil, benim deliliğimi ispat etti.

Millet ve memleket işlerini, kendi işlerimiz gibi dar bir mantık için sıkıştırmaktan tehaşi edelim. Tabii hadiselerde olduğu gibi içtimai ve millî hadiselerde de ekseriya hesabı ve kitabı alt üst eden bir hassa bulunduğu asla hatırdan çıkarmamamız lazım gelir. Dört seneden beri geçirdiğimiz mehîb ve müthiş tecrübe bize bu hikmeti takayyün ediyor. İzmir'in işgali günü, büyük halaskârı kaç kişi bekliyordu? Harb-i Umumi hezimetinin inkırazından üç yıl içinde üç yüz bin kişilik bir ordu çıkarmaya kim ihtimal veriyordu? Birinci İnönü Müdafaasından evvel buna inananlara mecnun deniliyordu ve salim fikirli zannedilen ekseriyeti bunların sandığından masun kılmak için kimini ipe çekiyorlar, kimini zindanlara atıyorlardı. Elyevm, hâlâ mevki-i revaçta bulunan "mantık zindanına" ve "şüphe ipine" rağmen bu cinnetimizde devam edelim.

Sulh havasının esmeye başladığı şu günlerde, ateşin bir neşve ile dönen başımda bir takım mehabetli ve ulvi tasavvurların, "alegorik" resimlerde görünen esatiri bahadırlar gibi, el ele vererek raksa başladığını hissediyorum. Bu tasavvurların birincisini hür fikirli ve münevver zümrenin ittihat ve ittifakı teşkil ediyor. Elyevm kuru bir sözden ibaret olan "fikir

ordusu" teceddüt ve terakki pişdarlarıyla beraber yarın mutlaka bir hakikat-i hâle girecektir. Ben bu fikir ordusunun başında da bugünkü ordunun başındaki insanı görüyorum. Türk milleti içinde hangi genç, bu genç serdarın arkasından yürümeyecek kadar cebindir? O, vakti gelip de ilk "Kalk!" borusu çaldığı anda, bu münevver zümre yeni bir ruh ile zihayat yekpare bir kitle hâlinde ayağa kalkacak ve "İleriye!" kumandasında tıpkı Anadolu neferine has bir şecaatle ileriye doğru atılacaktır. Bu ordunun efradı, tıpkı Anadolu neferi gibi her türlü mahrumiyete katlanmasını ve her tehlikeye göğüs germesini bilecektir: Yalın ayak yürüyecektir, kuru ekmek yiyecektir, kışın yağmur altında ıslanacak, yazın güneş altında kavrulacaktır. Anadolu neferinin karşısında Yunan ordusu vardı. Fakat fikir ordusunun efradı türlü türlü düşmanlarla boğuşmak ıztırarında kalacaktır. Bir taraftan "cehalet" denilen yedi başlı ejderhaya karşı yürürken, diğer taraftan ayaklarına dolaşan "irtica" adlı yılanı ezmeye mecbur olacaktır. O bu cidal ile meşgul iken hiç umulmadık bir zamanda "riya" denilen namert el onu arkasından hançerlemeye çalışacaktır. Derken bir yol döneminde "hasetle ihtiras" ansızın karşılarına çıkacak ve bu iki çehreli canavarla da ayrıca dövüşmek lazım gelecektir. Bu suretle genç Türkiye'nin tarihinde yeni bir kahramanlık devri açılacaktır ve dünkü zaferin iklîllerinden mahrum kalan başlar bu ikinci zaferin çelenkleriyle donanacaktır. Kim demiş ki, millî hayatımızın adi ve sönük bir devresine giriyoruz? Dâsitan devam ediyor ve meydana yeni kahramanlar çıkacaktır. Dünkü cedelin kahramanları bize ölümü leziz gösterdilerdi, yarının kahramanları bize hayatın lezzetini öğretecekledir. Zira, yukarıda saydığımız düşmanlar –ki haddizatında birer tayfdırlar- mağlup olup dağıldıktan sonra bir kabustan kurtulmuş gibi olacağız; hepimizin üzerinden bir kalın rida sıyrılacak ve hakiki güneşin nuru "jevans" çeşmesinin oluğundan akan su gibi kalbimize dolacak, bize ikinci bir hayat bahşedecektir. Öyle ki, şimdiden bunlara "meserret ülkesinin pişdarları" namını vermek istiyorum.

Hamiş:

Divan-ı umumiye idaresi tarafından, dört beş ay evvel, siyasi vaziyetin müsadesinden bilaistifade, tatbik edilen tensikatın gizli avamili ve istihdaf ettiği maksat ve gaye hakkında "Hakimiyet-i Milliye" gazetesinde intişar eden makalelerimden birinde mezkur idarenin müfettiş-i umumiyesi Mösyö "Vigoro"ya taalluk eden birkaç satırı tashihen sözüne itimat edilen, bu hususta söz söylemeye salahiyetdar tanınmış ve milliyetperver bir hemşehriden aldığım izahatı aynen neşr ediyorum:

"Mösyö "Vigoro" Türk düşmanı değildir ve son tensikatın tasavvur ve tatbikinde onun

zerre kadar mesulü yoktur. Eski bir Fransız konsolosunun oğlu olan bu zat Suriye'de tevellüt etmiş ve bütün terbiyesini bu memlekette yapmıştır. Mösyö (Vigoro) lisanına ve edebiyatına derin bir surette vakıf olduğu Türk milletini halis bir muhabbetle sever; en vahim dakikalarda bu muhabbetin kıymetli delaleti ibrazdan çekinmemiştir. Bu hususta maalesef şimdilik fazla tafsilat-ı itasına imkân yoktur. Harp esnasında (korsika) isra garnizon kumandanlığında bulunduğu sırada esir Türk zabitlerine karşı göstermiş olduğu muhabbet ve şefkatin en kuvvetli delili; esaretten dönen her zabitin, İstanbul'a ayak basar basmaz beyan-ı teşekkür için onu ziyarete lüzum görüşüdür. Birçok hususatta birçok Türkleri kendine minnettar etmiş olan bu namuslu zata karşı müspet delaile müstenit olan bu izahatı ita etmeği ve bu izahatın tarafgirden neşrini rica etmeyi bir vazife addettim efendim."

İSTANBUL'UN MÜSTESNA VAZİYETİ / 9326 NR._1923-03-03

Karilerden bir zat İstanbul'un Türk ve Müslüman kalması için bir takım tedbirler ve çareler düşünmüş. Bunları bana gönderdiği bir mektupta madde madde tespit ve izah ediyor. Bu mektubun sahibine nazaran şehrimizin millî ve dinî şeklini muhafaza edebilmesi için bir sene, iki sene, beş sene kâfi değildir, bunu temin için acil ve kati usuller bulmak lazımdır. Dört yıldan beri devam eden vaziyet Müslüman İstanbul'un bütün menabi servetini emmiş, kemirmiştir, şehir halkının üzerine birçok borçlar yüklenmiştir. Yok pahasına birçok Müslüman emlakı satılmıştır ve bu emlakın kısm-ı azamı Ermenilerin ve Rumların eline geçmiştir; yani geçenlerde de yazdığımız gibi Atina bankası ve Rum Patrikhanesi fakir düşen zavallı Müslümanların elinde ne var ne yoksa hep kendi adamlarının zimmetine almak suretiyle âdeta İstanbul'u iktisaden zabt ve feth etmek gayesini takip etmiştir. Onların bu gayeye ne dereceye kadar vasıl olduklarını anlamak için son senelerde vuku bulan intikal muamelatının defterhanedeki kuyuda müracaatla kaça ve neye baliğ olduğunu görmek kâfidir. Maatteessüf içimizden hiçbirimiz, henüz bu elim "istatistik"i tutmak zahmetini ihtiyar etmemiştir.

Karim, bana "Her ne ise olan oldu, şimdi İstanbul'un sinesinde açılan bu korkunç yaranın ne suretle kapanabileceğini düşünelim." diyor ve şunları düşünüyor:

" 1- Hükümetimiz, Yunan hükümetinden garbi Anadolu tamiratı – veyahut alelumum tamirat namıyla pek haklı olarak bir miktar tazminat istiyor.

2- Hükümetimiz, dört seneden beri İstanbul'da Rumlara satılan veya vefaen ferâğ edilen emlakı – ki bu emlakın kıymeti neye bâliğ olursa olsun – tamirat bedelinden tenzil

etmek üzere vazıyed edebilir. Bu, onun bir hakk-ı meşruudur. Yunan hükümeti Müslüman emlakını zabt etmiyor mu?

3- Bu suretle istimlak edilen emlak –ki Rum ve Ermeniler onları yok pahasına ve âdeta faizle kapatmışlardır – asıl sahiplerine iade olunmalı ve bunlar hükümete borçlu kalmalıdırlar ve bu emlak hükümetin vazedeceği bir hacz-i umumi altına girmelidir.

4- Emlak sahipleri hükümete borçlu olunca, hükümet bu borcu onlara 15 ila 20 sene zarfında, hatta faiz nizamisiyle ceste ceste ödetmelidir.

5- Bu borcun hükümet tarafından suret-i tahsili gayet basittir: O mülkün senelik kirasının nısfı borca mahsup edilmelidir. Maliye tahsil şubeleri bunu vergi ile beraber pek kolaylıkla tahsil edebilirler.

6- Sahib-i asıllarına iade edilen bu emlakın sigorta edilmesi mecburi olmalı, hatta hükümet bizzat bunu mal sahipleri hesabına sigorta ettirmelidir ve mezkur emlak, borç ödeninceye kadar ahire ferağ edilmemek gibi bir teminata da bağlanmalıdır. Bu suretle iade edilen emlak, sahipleri tarafından, tekrar ne bir Ruma ne bir Ermeniye satılamaz.

7- Bu emlakın anahtarları maliye tahsil şubelerine mevdu bulunmalı, ücreti mal sahibine ait olmak üzere gazetelerle ilan edilerek, gerek müzayede, gerek pazarlık, gerekse ecr-i misil suretiyle bu şubeler tarafından kiraya verilmeli, mal sahibi de hakkını gelip şubeden aramalıdır. Hem, bu usul sayesinde hükümet de matlubunu kolaylıkla tahsil etmiş olur."

Muhabirim, aynı zamanda hükümetin de bundan pek çok istifadeler temin edebileceğini düşünüyor ve bu kaideleri şu suretle tespit ediyor:

"Gerek mal sahibinden, gerek kiracıdan alınacak komisyonlar; icra edilecek muamelattan dolayı yol vesaire gibi resimler; bir mülkün varidatının kati bir surette bilinmesi yüzünden vergilerin muntazaman cibâyeti; kâtip eller tarafından kontratların tasdiki; sigorta kumpanyalarıyla mal sahipleri arasındaki komisyonculuğun – bu vazifeyi hükümet göreceği için- kendiliğinden ilgası ve gayri faale sevk edilen biçare memurların bu yeni muamelatta istihdamı ve ilh..."

Görülüyor ki, muhterem karim, bizim gibi İstanbul şehrinin kendi kendini kurtarması taraftarıdır. Bu hususta bulduğu şu çarelerin ne dereceye kadar kabil-i tatbik olduğunu pek iyi

bilemiyorum, fakat herhalde bu gibi tasavvurların "İstanbul'u kurtarmak", Müslüman ve Türk İstanbul'u inhialden vikaye etmek yolunda ittihazı lazım gelen tedbirlerden bir kısmına bir zemin hazırlayabiliceğine kaniim. Ara sıra, bir İstanbul ve Ankara münakaşası olduğu zaman, hiç hatıra getirilmeyen şeylerden biri de, şüphesiz ki, İstanbul'un merkez-i hükümet olmak sıfatını kaybettikten sonra, şimdiki hayat şeraiti içinde mutlaka mahva mahkum olacağıdır. Memleketimizin hiçbir noktası bu zavallı şehir kadar tehlikeye maruz değildir. Hristiyan ekaliyetler yalnız burada mütekasiftir; eskisi gibi Rum Patrikhanesi buradadır; Ermeni ticareti ve Ermeni sermayesi en ziyade burada icra-yı faaliyet edecektir; burası ister istemez beynelmilel bir liman hâline girecektir ve Türk milletinin iktisaden en zayıf kısmı olan İstanbul ahalisi bu hengamenin içinde kendi hâline bırakılacaktır. Böyle bir ihmalin tevlit edeceği vahim neticeleri tahmin edebilmek için bir kehanet kuvvetine malik olmak lazım değildir. Şimdiden her gördüğümüz hadise, bize İstanbul'un, Müslüman ve Türk İstanbul'un kangren olmuş bir uzuv gibi çürüyüp dökülmek üzere olduğunu ispat ediyor.

İstanbul, bazılarının zannettiği gibi, eski bir payitaht olmak, bir takım tarihi ve dinî abidatı ihtiva etmek, bir takım tarihi ve dinî hatıratın menbaı bulunmak, milletin münevver ve güzide anasırını kendi sinesinde toplamış olmak ilh, gibi sebeplerle değil, fakat memleketin en zayıf, en narin, en hasta bir tarafı olmak dolayısıyladır ki, her vilayetten daha fazla bir itinaya, bir ihtimama, bir rikkate muhtaçtır. Ve yine ancak bu nokta-i nazardandır ki, İstanbul vilayetinin şekl-i idaresi Sivas vilayetinin şekl-i idaresinden başka türlü olmalıdır.

MÜDAFAA-İ HUKUK VE MÜDAFAA-İ MİLLİYE / 9328 NR._1923-03-05

Siyasi vaziyetin tevzihini müteakip, İstanbul'da Anadolu'nun milî "teşkilat"larına dair yazılan yazılar ve söylenen sözler bura efkâr-ı umumiyesi henüz layıkıyla tenvir edememiştir. Bundan birkaç gün evvel yegâne teşkil-i siyasi olan Müdafaa-i Hukuk İstanbul heyet-i merkeziyesi tarafından benim resmî bir surette verilen bazı beyanat –ki Vakit ve İkdam gazetelerinde intişar etmiştir- bile bu vukufsuzluğu lazım geldiği derecede izaleye muvaffak olamamıştır. Belli ki İstanbul halkı Anadolu'da olup biten işlere uzaktan iştirak ile iktifa etmiş, bunların künh ve mahiyetlerini yakından tetkike lüzum görmemiş, bunlara karşı Frenklerin dediği gibi "platonik" bir alaka göstermiştir. Son zamanlara kadar, burada "hareket-i milliye" tabirinin bir çok dimağlarda ifade ettiği mana Büyük Millet Meclisi azası namı altında Ankara'da toplanan bir heyet ile, beş on fedakar ve gayyur kumandanın himmetiyle teşekkül ve tahaşşüt etmiş, bir ordudan ibaretti. Lakin bu iki kuvveti doğuran ana teşkilattan büyük ve ekseriyetin haberi bile yoktu "Müdafaa-i Hukuk" terkibi Millet

Meclisinde teşekkül etmiş bir grubun ünvanı olarak telakki ediliyordu. Fakat, ve fena ki, büyük zaferi müteakip Gazi Paşa Hazretleri, riyaset kürsüsünden "Müdafaa-i Hukuk" namını zaferin en büyük amili olmak sıfatıyla tebcil etti, o zaman herkes anladı ki, mühim bir ifade ile Harekat-ı Milliye tesmiye ettiğimiz teşkilatın asıl adı "Müdafaa-i Hukuk"tur ve hükümet-i milliye, Büyük Millet Meclisiyle, ordusuyla, heyet-i vekilesiyle, Müdafaa-i Milliyesiyle hep bu vâsi teşkilatın dairesi içindedir; hatta son senelerde iki numaralı grup namını alan muhalefet partisi bile bu dairenin haricine çıkamamıştır. Çünkü, hâlâ bazılarının zannettiği gibi "Müdafaa-i Hukuk" bir fırka değildir; ne de, İttihat ve Terakki cemiyeti gibi bir cemiyettir. Bu sarf ve zannın istihlasını ve amal-i milliyenin istihsalini temin maksadıyla teessüs ve teşekkül etmiş bir "vatanperverler ittifakı", bir "inkılapçılar ligi"dir; kendisini, hiç olmazsa manen bu ittifaka dahil telakki etmeyenler ya Sevr muahedesinin kabulüne taraftar olanlar idi veyahut "Saltanat-ı Milliye"nin aleyhinde bulunanlardır. Zira, "Müdafaa-i Hukuk" müntesiplerinin iktida ettikleri yegâne umdeler –geçen gün verilen benim resmî beyanatta söylendiği gibi- Misak-ı Millî ile Hükümet-i Milliye düsturlarıdır. Bu esasi ve hayati prensiplere sadık kalmak şartıyla yarın Müdafaa-i Hukukun içinden müteaddit fırkalar çıkabilir, fakat bu teşaüpler ve bu yeni taazzuvlar hiçbir zaman bu ana teşkilatı sarsacak veyahut onun inhilaline sebebiyet verecek birer hadise suretinde telakki edilemez. Bilakis bu taazzu ve teşaüpler, vatanın amakına kök salmış olan bu teşkilatın bütün memleket üzerine dal ve budak salması demek olacaktır.

Düne kadar "Müdafaa-i Milliye" de bu kökte böyle bir dal idi; fakat yalnız İstanbul'un üzerine doğru uzanmış bulunuyordu ve Anadolu'da, eski harbiye nezareti yerine geçen ve resmî bir hükümet şubesi olan Müdafaa-i Milliye vekaletinden başka ayrıca bir "Müdafaa-i Milliye" teşkilatı yoktu. Elyevm bu vekaletin İstanbul'da resmî bir mümessili bulunuyor ve memleketin askeri umuruna ait işleri bu makam idare ediyor. Binaenaleyh, hükümet-i milliyemiz namına icra-yı faaliyete başladığı günden itibaren, artık "Müdafaa-i Milliye" diye ayrı bir "teşkilat"ın yalnız İstanbul şehrine mahsus olarak mevcudiyetini icap ettirecek, ne mantıki, ne kanuni, ne de vatani hiçbir zaruret kalmamıştır ve evvelce bu teşkilde hizmet eden vatanperverler vazife-i vataniyelerini bademe, ancak "Müdafaa-i Hukuk" teşkilatı içinde ifa edebilirler. Nitekim bundan bir iki ay evvel, Gazi Paşa Hazretlerinin bizzat söylediği sözler millî teşkilatta bulunanlara bu veçheyi izale etmiş idi. Fakat gayeden ve asıldan ziyade ünvana ve feraha ehemmiyet veren ve mutlaka bir fırkacı zihniyetiyle hareket etmek isteyen bazı milliyetperverler henüz bu hakikati anlayamadıklarını ispat eder, tefrikacı hareketlerde bulunuyorlar. Hatta bazen, verdikleri sözü unutacak derecede inat ve hissiyata kapılıyorlar ve

mutlaka her şeyi kendileri yapmak istiyorlar, millî ve vatani işlere bir "sizlik", "bizlik" karıştırıyorlar. Biz bu halde eski komitecilik zihniyetine doğru bir rücu görüyoruz. Zira, İstanbul'da "Müdafaa-i Hukuk" teşkilatı haricinde çalışmak isteyenlerin yaptığı şey bütün manasıyla maturidiye bir fırkacılıktır.

Milletin aldığı yeni istikamete göre badema "fırka" kelimesinin ifade edeceği mana vatani bir gaye için muayyen bir program ve muayyen bir fikir etrafında toplanan kimselerden müteşekkil gruplardır. Yoksa mazide olduğu gibi müşterek hisler ve müşterek menfaatler veyahut müşterek garazlarla bir araya gelmiş "arkadaş"ların vücuda getireceği programsız ve fikirsiz "sakat"lar değildir. İki fırkaya ayrılmış insanlara "Siz ne istiyorsunuz, sizin maksadınız nedir?" diye sorulduğu vakit bunlardan her biri kendine mahsus muayyen bir maksat, muayyen bir emel gösterebilmelidir. Yoksa bundan evvel İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf arasında olduğu gibi maksatsız ve gayesiz ihtilaflara meydan verilmemelidir. Hürriyet ve İtilaf, İttihat ve Terakki'ye neden muarızdı? Meşrutiyetin aleyhinde veyahut tevsi-i mezuniyet lehinde olduğu için mi? Hayır! Hürriyet ve İtilaf programında İttihat ve Terakki programında olduğu gibi meşrutiyetçilik esasi bir umde idi ve İttihat ve Terakki hükümeti İtilaf ve Hürriyetçilerin arz-ı can edindikleri tevsi-i mezuniyet usulünü tatbike karar vermişti. O halde bu iki fırka arasında nizaî ve muarazayı mucip nokta ne idi?

Hiç şüphesiz bu muaraza, bu iki fırkanın başında bulunanlar arasındaki şahsi gayzlardan, şahsi hasetlerden ve "Sen dur ben yapayım!" "Sen çekil ben geçeyim!" gibi acayip iddialardan, vikayelerden hasıl olmuş bir şey idi. Elyevm İstanbul'da –ikide bir İstanbul'da diyorum, çünkü hamd olsun memleketin sair taraflarında böyle bir ihtilaf yoktur.- baş gösteren ihtilaf da bize bu mahiyette bir ihtilaf şeklinde görünüyor. Çünkü esasta hem Müdafaa-i Hukuktan olanların, hem de Müdafaa-i Milliyedeniz diyenlerin takip ettikleri gaye birdir. Fakat bu gayeye doğru yürürken mutlaka öne geçmek isteyen ve hiç yoktan mızıkçılık eden bir takım vatandaşlara tesadüf olunuyor.

GAZİNİN SON NUTKU / 9330 NR._1923-03-07

Büyük Millet Meclisi reisi, nihayet, kemal-i merak ve endişe ile beklenen nutkunu irat etti. Bu nutuk yalnız memleketçe değil, bütün cihan tarafından beklenmekte idi. Sulhu özleyenler, harbi isteyenler, dostlar ve düşmanlar atinin anahtarını Gazinin ağzından çıkacak kelimelerle imale hazırlanmıştılar. Gazi söyledi, lakin ati her zamanki kadar kapalı ve

muammaengîz duruyor. Niçin?

Zira, bu nutuk herkesin, basit ve sathi ammenin, şimdiye kadar, dinlemeye alıştığı alelade bir politikacı beyanatı, bir hükümet reisi sözleri değildir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin riyaset mevkiinden memlekete ve bütün âleme hitap eden, her zamandan ziyade bugün, derin ve ateşin bir "idealist"tir. Tam, bir Loyd Corc gibi milletlere meydan okuyacağı veyahut bir Wilson gibi hissî ve hayalî bir sulhperverlik göstereceği zannedildiği sırada, o, ne kılıcını çekip âleme meydan okudu; ne de mesihane bir tevekkülle yere diz çöküp sulh iştiyakını ifade etti; kemal-i azim ve metanetle sulh ile harbin, cennetle cehennemin ortasında durdu. O, bu vaziyette, bir tarafına gölge, diğer tarafına ışık düşürmüş tunçtan bir heykeli andırıyor. Lakin bu heykel, acaba neyi temsil ediyor? Yakından bakalım: Bir zaferi, bir ümidi; bir korkuyu veya bir endişeyi mi? Hiçbiri değil, bu heykel "zaman-ı hazır'ın" timsalidir. Bütün manası, bütün sırrı ve yarının şimşekleriyle yıldırımlarını kendi içinde taşıyan bu dolgun ve müheyyep sükûnuyle "bugün", şu yaşadığımız meşkuk ve tehditkâr devir, onun tavır ve edasında, onun tarz-ı beyanında azami ifadesini buluyor. Hiçbir vakit, hiçbir adam, Mustafa Kemal Paşa kadar asrını temsil etmemiştir. Onda mazinin fikrî ve hissî bekayasından hiçbir iz bulmak kabil değildir; onda atiye ait hiçbir korku yoktur. Bütün sinirleri, bütün ruhu, bütün melekatıyla yalnız bulunduğu ânı yaşıyor ve onun ıztıraplarına, onun hummalarına, onun ihtiyaçlarına, onun kuvvetine tercüman oluyor. Garpta, ihtiyar diplomatlar var ki, mazinin taaffünleriyle, levsleriyle mülhemdirler ve inkıraza yüz tutmuş medeniyetleri temsil ediyorlar. Şarkta inkılapçılar var ki, atiye ait kanlı hayaller peşinde koşuyorlar. Yeni Türkiye'nin reisi – yeni Türkiye-, biri hâl-i inhidamda, öbürü hâl-i indifada bulunan bu iki âlemin ortasında yegâne hakikat olan şeyi, yaşanılan ânı müdafaa ediyor. Bu an nedir? Bu an mutasallıt ve mütevelli kapitalizmin, bu an akur ve âmâ emperyalizmin insaniyeti bağrında açtığı diş ve tırnak yaralarının her milletin bağrında ayrı ayrı sızladığı "an"dır; bu an bütün mazlum milletlerin Türk ordusunda muzaffer oldukları ve bu zaferin mükafatını, bu zaferin hakkını telep ettikleri bir "an"dır. Biz, dünkü gibi, bu hakkı alacağız demiyoruz; biz bu hakkı aldık, diyoruz. Biz bu hakkı dişimiz ve tırnağımızla, biz bu hakkı kanımız ve canımız pahasına kazandık. Bunun namına söz söylemek bize düşer; bütün beşeriyetin beklediği sulh bizim eserimiz olmalıdır. Zira Avrupa'nın açtığı kan ve ateş selinin önüne set çeken mehîb bent bizim kemiklerimizden teşekkül etmiştir. Kendi memleketlerinde bir türlü kana doyamayıp da, zulm ve vahşet ateşini bizim üzerimizde tatmine gelen kurun-u vusta tayflarına o haile-engîz devrin çoktan kapandığını öğreten biz olduk. Lazım gelir ki bu günün sulhu onların menfaati ve hırsı üzerine değil, bizim arzumuza ve bizin emelimize göre yapılmalıdır.

Bunun içindir ki, Mustafa Kemal Paşa, son nutkunda açıktan açığa o kurun-u vusta tayflarına, o ehl-i selip bakiyelerine hitap etmek lüzumunu hissetti ve ihtiyar "Homer(os)"in destanında [okunamadı] cesetleri üzerinde, "Hektor"un naaşını sürükleyen galip ve kahhar Aşil gibi kendi kendine söylendi. Türk kahramanının deruni bir hasbihali andıran bu sözlerindeki manayı anlayabilenlere "hayyalessalah" deriz. Lakin bir yığın habide diplomasi usulleri, bir takım çürük ve müteaffin siyaset belagatleri içinde kalmış olan yeni günün bu yeni hitabını anlamakta güçlük çekeceklerdir ve "Ne demek istiyor? Bizimle harp mi edecek? Sulh mu?" diyeceklerdir. Hayır, o ne doğrudan doğruya harp taraftarı, ne de açıktan açığa sulh aleyhtarıdır. Daha doğrusu o, harp ve sulh kelimelerine büsbütün başka bir mana veriyor onun için harp demek Garp diplomatlarının bize karşı daima aynı zihniyette, aynı histe kalmaları demektir ve sulhtan maksadı yeni Türkiye'ye yeni bir nazarla bakılmasını temin etmektir. Mustafa Kemal Paşa, "Garp devletleri bize karşı maatteessüf eski tarz telakkilerini değiştirmemişlerdir." demekle, bu tarz-ı telakki değişinceye kadar onlarla anlaşmamızın imkân haricinde kalacağını söylemiş oluyor. Bizce, günlerden beri heyecan ile beklenen nutkun en can alıcı noktası burasıdır.

Yeni Türkiye, falan ve filan devletin ordularını mağlup etmek için dövüşmedi, yeni Türkiye şu veya bu devletin ordularını mağlup etmek için dövüşmeyecektir. Yeni Türkiye, bütün cihanı dar bir çember içine alan bu eski zihniyetle mücadele etmekte ve yalnız hakkını koparmak için değil, ne oduğunu, nasıl bir "hakikat-i içtimaiye" olduğunu ispat için boğuşmaktadır. Bu hakikat teslim edilmedikçe, o hakkın teslimi bize, bizim istediğimiz sulhu getiremez. Biz, muahede nameleri üzerindeki sılhu değil, kafalardaki ve ruhlardaki sulhu istiyoruz. Son Lozan konferansının havasında ise, murahhaslarımızdan hiçbiri böyle içten gelen bir sulh, böyle gönülden gelen bir itilaf şemmesi hissetmemiştir. Yeni Türkiye'nıin mümessilleri kendilerine tebessüm eden ağızlarda dünkü dişlerin gıcırtısını işitmiş ve teslim ettikleri sulh projesinde dünkü ruhun, dünkü zihniyetin izlerini görmüştür. Binaenaleyh, elyevm, mevzubahis olması lazım gelen şey, bu projenin şu veya bu maddeleri değil, ona nefh edilen bu ruhtur.

Zavallı genç ve civanmert Türkiye, sen ihtiyarladıkça hırs ve hasedi, gayz ve kini artan bu âlemle hak namına, hakikat namına ve hayat namına daha çok zaman mücadelede kalacak gibi görünüyorsun.

ŞİRKETLER VE TÜRKLER / 9331 NR._1923-03-08

Malum olduğu üzere birkaç zamandan beri İstanbul vilayeti İstanbul'daki bütün şirketlerle bu şirketlere mümessil müesseseler nezdinde, muamelatın bademe Türkçe lisanıyla cereyanı hakkında teşebbüsatta bulunmuştu. Bütün şirketler diyoruz. Çünkü bu bütün tabiri içine imtiyazlı ve imtiyazsız olanlarla Duyun-ı Umumiye ve reji ve bankalar – ve hassaten Osmanlı bankası? – gibi müessesat da dahildir. O Osmanlı (?) bankası ki, şimdiye kadar memleketimizde en az Osmanlı olan bir müessesedir ve şimdiden sonra da millileşmek hususunda iyice müşkülata düçar olacaktır. Bundan beş on sene evvel mizahi gazetelerimizden birinde acayip bir bina resmi intişar etmişti, bu binanın üstünde şöyle bir levhanın asılı olduğu görülüyordu:

"Banka-i Şahane-i Osmaniye"... Bu çetrefil zenci Türkçesi, o zamandan beri benim için Osmanlı bankası denilen müessesenin mahiyetini en güzel, en beliğ bir surette anlatan bir cümledir. Bu Osmanlı müessesenin yanı başıdaki "inhisar-ı duhan" şirketi de bu neviden bir garibedir. Galata'nın öbür tarafında, haşmet ve tantanasıya zavallı Müslüman İstanbul'un başında çömelmiş bir deve benzeyen "Divan-ı Umumiye" namındaki Galata halkı ise bu acayip seba-yı âlem, meyanında ayrıca zikre lüzum görmüyorum. Çünkü buna dair yazmadığımız, söylemediğimiz söz kalmadı; şimdiye kadar neşredilen saikin hacmi ciltler teşkil eder. Lakin duvarları o derece muhkem yapılmıştır ki, hiçbir vaveyla, hiçbir figan oradan içeriye nüfuza kadir olamaz. Esaret devrimizin bu müheyyep yadigârları istiklal yolunda dökülen bütün kanlara rağmen henüz başımızın üstünde granit şekline girmiş birer kâbus kalinde kahhar ve muhakkar durmaktadırlar. Hatta bunlardan sonuncusu devrin tebeddülünden o derece bihaberdir ki, hâlâ Abdülhamit Han zamanında olduğu gibi bazı şikâyete cesaret eden ağızları resmî yumruklarla kapattırmak teşebbüsünde bulunacak derecede müttehkem ve müttahkemdir.

Birçok hususatta kendi hâline bırakılan zavallı İstanbul vilayeti, açlık ve sefalet içinde kıvranan gayrıfaal Türk memurlarını buralara yerleştirmek istemekle bu muhkem ve tecebbüre karşı mukaddes bir mücadeleye girişmiş oluyor. Fakat, bu mücadelede şimdiye kadar ne derece muvaffak olduğunu bilemiyoruz. Vakıa "Duyun-ı Umumiye" Yunan tabiiyetinde bulunan yetmiş kadar memurine izin vermiştir; vakıa reji şirketi yine aynı düşmanın tabiiyetinde bulunan bazı memurlarını azletmiştir. Fakat bunların yerine henüz Müslüman memurlar almak lüzumunu hissetmemiştir. Bin dereden su getiriyorlar; kâh umur ve muamelata vakıf kârâşinâ Türkler bulamadıklarını söylüyorlar; kâh yeni kadroların

tanzimine kadar beklemek lazımdır diyorlar. Bazen de memura ihtiyaçları olmadığını ihsas ediyorlar. Filvaki, biliyoruz ki, kendilerine yol verilen Yunanlılar eski memuriyetlerinde pek lüzumlu bir iş görmüyorlar ve ilk makalemde yazdığım gibi bir nevi "sinecure" yapıyorlardı. Öteden beri memleketimizdeki şirket ve müesseselerin hemen hepsi işe göre adam değil, adama göre iş bulmakla meşgul idiler. Bazı bazı ecnebi nüfuzları altında mutlaka terfiye ve iaşeleri lazım gelen casus ve hain bozuntusu kimseler bu gibi müesseselerde hemen hemen kayd-ı hayat şartıyla geçim yolunu buluyorlardı. Bunlar iddia edildiği gibi umur ve muamelata vakıf olmak şöyle dursun, hatta içlerinden bazıları doğru dürüst okuyup yazmak bile bilmezlerdi. Fakat bir takım dolaşık ve bulanık işlerde ehliyet sahibi oldukları için kendilerine bu ehemmiyetlerine mükafaten şu veya bu vazifeler verilirdi. Son günlerde "Duyun-ı Umumiye" ile "reji"nin yol verdiği Yunanlı memurlar bu neviden olsalar gerektir; bittabii onların yerini hiçbir Müslüman dolduramaz, çünkü bu ocaklara aynı hizmeti göremezler; yani mensup oldukları asıl ve bedbaht milletin zararına bir takım ecnebi menfaatlere, ecnebi ihtiraslara körü körüne hâdim olamazlar. Memleketimizdeki şirketlerin "Türkler iş göremiyorlar, işe yaramıyorlar." demeleri işte yalnız bu nokta-i nazardan doğrudur ve bundan böyle, muamelatın Türkçe lisanıyla ifası prensibi kabul edilse bile şirketler Türklere karşı yine kapılarını kapamak yolunu bulacaklardır. Zira şimdiye kadar, Türk memurların bu gibi müesseselere giremeyişlerinin sebebi yalnız muamelatın Fransızca veya İngilizce oluşu değildir; memleketimizin Hristiyan nüfusuyla Müslüman nüfusu arasında bir lisan aşinalığı müsabakası açılacak olursa anlaşılır ki mektep görmüş insanlar içinde Fransızcaya en çok vakıf olan Türklerdir. İktisadi sahada bize mürecceh tutulan Rum ve Ermenilerin terbiye ve tahsil sahasında da mutlaka bizden üstün tutulmaları için hiçbir sebep yoktur. fakat, maatteessüf, muhayyel noksanlarımız, kusurlarımız meyanında kendimizde bu noksanı da tevehhüm edecek kadar safderunluk etmişizdir.

İşte bu safderunluk saikasıyladır ki, son günlerde İstanbul vilayeti, umum müessesatı, gayrıfaal memurlarımızın malumat ve mümaresesini ikbal için açılacak derslere muallim göndermeye davet etmiştir. Şirketlerin bu talebe verecekleri cevaba göre derslere derhal ticaret mektebinde başlanacakmış. Mesmuatımıza nazaran şirketler bu civanmerdane davete henüz cevap vermeyeceklerdir; belki de bademe yeni memur almaya ihtiyaçları olmadığını söyleyeceklerdir. Nitekim İstanbul reji şirketi mütemadiyen memur kadrosunu daraltmak zaruriyetinde olduğunu söyleyip duruyor; çünkü bu idare son vaziyet üzerine Anadolu'daki müstemlekelerini kaybetmiş ve bademe tasarrufa rağbet etmek lüzumunu duymaya başlamıştır. İstanbul Duyun-ı Umumiyye idaresi de aynı mahzuru göstermeye son derece

hazırdır. Tramvay, tünel ve elektrik kumpanyaları gibi şirketlere başvuracak olursanız, size hemen hemen iflas etmek üzee olduklarını söyleyeceklerdir. Fakat, hükümet bütün bu müesseselerin iki nevi defteri, iki nevi bütçesi olduğunu unutmamalı ve her şeyden evvel "Trants généraux" tabir edilen mesarif-i umumiye veyahut hususiye cetvellerinin yekunlarını tetkik zahmetini ihtiyar etmelidir. Ancak bu tetkikat neticesindedir ki, şimdiye kadar her türlü murakebeden müberra olan ve kendi başlarına bırakılan bu müessesatın zavallı Türk milletini nasıl soyduğu ve bu "han-ı yağma"ya Türklerin el uzattıkları bir anda her nimetin birdenbire, nasıl bir sihir ve füsun ile ortadan kaybolduğu anlaşılacaktır.

BAZI ACI HAKİKATLER / 9332 NR._1923-03-09

İstanbul, son zamanlarda çok sinirli oldu. Kendi hakkında ne söylense, ne yapılsa hemen alınıyor, hemen küsüyor. Hafif bir tenkide, ufak bir ihmale, gelip geçici bir lakaydiye bile tahammül edemiyor. Nazlı İstanbul, hemen her muhalif havadan nem kapıyor, öksürmeye, aksırmaya başlıyor: Zavallı İstanbul hastadır.

Bundan birkaç ay evvel "Yeni Gün", İstanbul'un bir tezat mecmaı olduğunu ve en zelil insanlarla, en ulvi şahsiyetlerin burada toplandığını söylemişti. Derhal şehrin asabı olan gazeleter hazin ve şikâyetkâr nağmelerle ihtizaz eden bir erganun telleri gibi inim, inim inlemeye başladılar.

Çok geçmedi; Büyük Millet Meclisinde İstanbul memurlarına dair bir münakaşa çıktı. Bu münasebetle mebusların bir kısmı İstanbul halkının lehinde, diğer kısmı aleyhinde telakki edilebilecek sözler söyledi. İstanbul bu sözleri içinde hep kendi aleyhine olanları hissetti ve yüzünü ekşitmeye başladı.

Geçenlerde, ne vesile ile bilmiyorum, yine Millet Meclisinde mebuslardan biri: "Bize ne fenalık gelmişse İstanbul'un münevverlerinden, İstanbul'un okuyup yazmışlarından geldi." dedi ve bu cümle İstanbul hemşehrilerinin kalbine bir zehirli ok gibi saplandı.

İzmir'de inikat eden İktisat Kongresinden gelenler bize haber veriyorlar ki, bu kongrenin havası da bir an gelmiş tamamıyle İstanbullular aleyhine husumetkâr bir hararetle kızışmış; hassaten ziraat encümeninde Anadolu zirailerinden birçokları "Bize İstanbul'da tahsil etmiş ziraat mütehassıslarının lüzumü yoktur. Şimdiye kadar bunlardan fayda yerine hep zarar gördük." demişler. Bu sillelerin altında İstanbul'un yüzünden kan fışkırıyor ve gözleri şimşek gibi çakmaya başlıyor. Bu hâl karşısında bütün İstanbul'un kalbi hayretle

haşyet arasında acayip bir hisle çarpıp durmaktadır. Fakat, şimdiye kadar memleketin dimağı olduğunu iddia eden İstanbul bir an için olsun, dimağına müracaat edip kendi aleyhine söylenen sözleri ilmi bir bitaraflıkla tahlil ve tetkik etmek lüzumunu duymadı, niçin? Çünkü İstanbul pek sinirlidir.

Benim İstanbul'la alakam, bu şehirde beş on sene oturmuş bulunmaktan ibaret olduğu için, istedim ki, hiç olmasa hissî bir bitaraflıkla İstanbul'la Anadolu arasındaki bu anlaşılamamazlıkların, bu birbirine yan bakışların, bu dudak büküp, yüz buruşturuşların ruhi sebeplerini tahlil edeyim. İstanbul her şeyden evvel şunu bilmelidir ki, Anadolu'nun her tarafından maruz kaldığı bu hakaretlerle mazinin seyyiatını ödüyor demektir. Zira, bu son istiklal mücadelesine kadar, Anadolu'nun İstanbul'dan çekmediği cevr, görmediği cefa kalmamıştır. Bu son istiklal mücadelesine kadar diyorum, çünkü bu mücadele esnasında Anadolulularla İstanbullular tarihinde ilk defa olarak, misli görülmemiş bir surette bir birleşmişler ve terleriyle kanlarını bir arada dökmüşlerdir. Fakat bundan evvel, denilebilir ki İstanbul başlı başına bir devlet idi. Anadolu onun müstemlekesi gibi bir şeydi ve bu devlet her müstemleke sahibi devlet gibi Anadolu'nun hayat menbalarını kendi menfaatine emip kemirmekten başka bir şey yapmıyordu. Evet, son defa İktisat kongresinde söylendiği gibi, İstanbul Anadolu'ya hep asker toplamak için jandarmalar ve hep vergi almak için tahsildarlar göndermiştir. Bu jandarmalar bir düşmanla harp eder gibi senelerce Anadolu dağlarında Anadolu delikanlılarını kovalamıştır, bu tahsildarlar gelinlerin boynundaki ziynet altınlarından, en ücra izbelerdeki bakır tencerelere kadar köylünün nesi var nesi yoksa, âdeta mal-ı ganaim gibi yağma etmiştir. Buna mukabil İstanbul'un gönderdiği valiler, hiçbir tarafta ne bir karış yol yaptırmış; ne bir tek köprü inşa ettirmiş; ne de bir mektep açtırmıştır. Mutasarrıflar rüşvet almıştır; kaymakamlar cebr ve tahakkümden başka bir şey yapmamıştır ve hakimler gasp ve garanla meşgul olmuştur. Anadolu'da, İstanbul'dan gelen her memura bir türedi nazarıyla bakılır, çünkü İstanbul'dan Anadolu'ya giden her memur bir türedidir. Anadolu halkı bu türedilerden yalnız zulüm ve tazyik görmezdi, aynı zamanda hakaretlerin envaına maruz kalırdı. Güya şehirli olduğu, güya okumuş yazmış bulunduğu için hukuk mezunu bir adliye memuru mahkemede düzgün lakırdı söylemesini bilmeyen bir köylü ile alenen alay etmeği kendi zekasının bir hakkı zannederdi.

Ben, bir Anadolulu olmak ve bütün çocukluğumu ve gençliğimin yarısını Anadolu'da geçirmiş bulunmak sıfatıyla, öyle memurlar, öyle idare müdürleri görmüşümdür ki, aileleriyle beraber gelip yerleştikleri memlekette, senelerce yerlilerden hiçkimse ile temas etmez ve kapılarını hiçbir zaire açmaz idiler. Bunlar pencerelerinin arkasından hepimize hakaretle

bakmayı vezaif-i memuriyetlerden bir şey addederlerdi.

Evet, Anadolu zirailerinden, tahsil görmüş ziraat mütehassısları hakkında söyledikleri doğrudur. Ben öyle bir ziraat mütehassısı tanırım ki, bir çam ağacı nasıl dikilir ve ne gibi vesaitle yetiştirilir, bilmezdi. Fakat, kitaplardan yarım yamalak öğrendiği malumat ile, rençberlere ve bağcılara cebren bir takım acayip ziraat usulleri kabul ettirmeye kalkışır ve bunlar tatbikatta aksi neticeler verince ya omuz silker; ya hükümetin kendisine verdiği salahiyetten bilaistifade o rençberleri ve o bağcıları cezaya çarptırırdı. Bir çiftlik sahibi, mektepten henüz çıkmış ve zannederim, Halkalı Ziraat Mektebindeki tahsilini bitirdikten sonra Fransa'da bilmem hangi ziraat mektebinden diploma almış bir genci çiftliğine müdür tayin etti. İlk seneden itibaren çiftliğin bütün işleri alt üst oldu; hayvanların birçoğu öldü; bağlar ve bostanlar bozuldu, tarlalar bir şurezara döndü ve asıl en garibi o zamana kadar muntazaman işleyen bir "patoz" nakabil-i tamir bir surette bozuldu ve nihayet, o ziraat mütehassısı cehaletten müşteki, halktan müteneffir âlimane ve münevverane bir gurur ve istihkar ile tarlalardan şehir kaldırımlarına avdet etti.

Büyük Millet Meclisinde, "Bize ne zarar geldi ise okumuş yazmışlardan geldi." diyen mebusa, (eğer bu gibi okumuş yazmışları kastediyorsa) hak vermemek mümkün değildir. Fakat, bu söz, iki üç sene zarfında meydana hiç yoktan dünyanın en asri en medeni ordularından birini çıkaran ve bunu hakiki bir fen ve maarif sayesinde zaferden zafere yükselten mektepli kumandanlar mevzubahis olduğu vakit, bir hezeyan mahiyetini iktisap edebilir. Bunun için, lazım gelir ki, İstanbul münevverleri aleyhinde bulunan Anadolulularla, bunlar aleyhinde bulunduğu zaman hiddet ve hayrete düçar olanlar İstanbul'un kötü tarafları kadar iyi taraflarını, İstanbul'un mazarratı kadar faydasını da hatırlamalılar ve o taraf tenkit ve tezyifte, bu taraf da infial ve iğbirarda imsak etmelidir.

ÖLÜME KARŞI SET / 9333 NR._1923-03-10

Geçenlerde, doktorlarımızdan, hukukşinaslarımızdan, memur ve müderrislerimizden müteşekkil ilmi bir mecliste bulunuyordum. Nasıl oldu bilmiyorum, bahis, birdenbire mebus Salih Efendinin "İzdivaç Kanunu"na intikal ediverdi. Fakat, leh ve aleyhinde henüz muayyen bir fikrim yoktu; zira, Salih Efendiyi böyle bir kanun projesi hazırlamaya sevk eden fikir ve endişe, bana son derece muhik ve milliyetperverane görünüyordu. Bizde, tenakus-u nüfus hadisesi, en müellim ve en mühlik hadiselerden biridir, denilebilir ki, bütün dertlerimizin, bütün felaketlerimizin müvellidi bu hadisedir. Eğer bugün iktisaden dünyanın en acınacak

milletlerinden biri isek, bunun sebebi kısmen nüfusumuzun azlığıdır. Eğer bugün köylerimiz harap, şehirlerimiz imaretten mahrum, yollarımız bozuk, şimendiferlerimiz mefkut zanaat ve ticaretimiz madum ise bunun yegâne sebebi kesret ve tekaiften mahrumiyetimizdir. Bütün milletlerin terakki ve tekâmül tarihleri tetkik edildiği vakit görülür ki, zirai, sınai ve ticari inkişafı, mutlaka tekessür-ü nüfus denilen mesut hadise tevlit etmiştir; hep üreyen milletler ilerlemiştir.

Salih Efendi, mecburi izdivaç kanununu bu fikirle teklif ettiği için, teşebbüsü, maksadı itibariyle son derece şayan-ı takdirdir. Fakat, böyle bir kanunun o maksadı temine kefil olduğunu zannederim ki, hiç kimse iddia edemez. Salih Efendi, marazı keşfetmiştir; lakin buna karşı bulduğu deva, bazı hastalıklara karşı eski üfürükçülerin bulduğu devalardan farksızdır. Bunun içindir ki, bulunduğum meclisteki zevat mecburi izdivaç kanunundan bahse bile lüzum görmediler. İçlerinden biri dedi ki:

"- Yeniden çocuk yetiştiemeye ne lüzum var! Mevcut olanları kurtaralım. Bugün, takriben yarım milyona yakın Türk çocuğu taraf taraf ölüme mahkum bir halde bulunuyor. Bunlar muharebelerde ölenlerin kimsesiz çocuklarıdır. Fena doğurma, fena besleme yüzünden türlü türlü hastalıklara giriftar olmuş, daha yüz binlerce sıtmalı saracalı, fakruddemli çocukları bu hesaba katmıyorum. Bunlar analı, babalı olmakla beraber diğerleri kadar ölüme mahkumdurlar. Binaenaleyh, her şeyden evvel ölümün önüne bir set çekmeye çalışalım.

Ölümün önüne bir set... Evet, ölüm memleketin her tarafından kara bir sel hâlinde akıyor, hayat namına neye rast gelirse adem deryasına doğru alıp sürüklüyor. Bu selin adı, kâh harptir, kâh istiladır, kâh sefalet ve zarurettir, kâh cehalettir, kâh öksüzlük veya bakımsızlıktır. Ben böyle düşünürken konuşan zevattan bir diğeri şu hazin ve feci vakayı anlatıyor:

"-Harput tarafında seyahatte idim. Bir gün arabamın içinde etrafı seyrederek giderken, uzakta bir tümseğin üzerinde birçok şeyin kımıldamakta olduğunu gördüm. Bir köyün yakınında idik. Arabacıya "Bu kımıldayan ufacık şeyler nedir?" dedim. Bilmiyordu; arabasını o tarafa doğru sürmesini söyledim. Yaklaştık. Bir de ne bakayım: Büyük bir yığın müzahrefat üzerinde irili ufaklı bir sürü çoçuk mütemadiyen süprüntüleri karıştırıyor, bunlar arasında buldukları kemik ve deri parçalarını ağızlarına sokup kemiriyor. Hepsinin eli yüzü simsiyah ve kanlar içinde idi. Üzerlerindeki paçavralar vücutlarının dörtte birini ancak örtebiliyordu. Bu çocuklar insanlıktan o kadar çıkmışlardı ki, bizi karşılarında görür görmez çil yavrusu gibi dağıldılar."

Bu faciayı dinlerken aklıma buna benzer birçok elim levhalar geliyor. Zavallı Anadolu köylerini, zavallı Anadolu köylülerini, düşünüyordum. Sakarya havalisindekiler ne oldular? Uşak'tan İzmir'e kadar uzayan harabedar içindeki insanlar ne haldedir? Onların arasında da böyle mezbelelerde kemik parçaları ve karpuz kabukları kemiren çocuklar görmemiş mi idim? Yanmış buğday tanelerini iki taş arasında ezip ve sonra çeşmede hamur hâline sokup, bu acayip gıdayı ekmek diye yiyen kadıncıklara tesadüf etmemiş mi idim? Heyhat, yarınkı nesil bunlardan mı çıkacak? Beklediğimiz insan feyzini, insan bereketini bize temin edecek mevad-ı esasiye bunlar mıdır? Bu insan enkazı mıdır?

Mecliste bulunanlardan diğer bir zat:

"- Memlekette darüleytam ve himaye-i etfal gibi bazı müesseseler var. dedi. Fakat bunların takip ettiği tahlis ve himaye usulü o kadar bozuktur ki, bu ölüm mahkumlarının ancak binde birini kurtarabiliyor. Bizde darületyamlar birer meccani mektep hâlindedir. Buralarda çocuklara bazı dersler öğretiliyor, bazı sanatlar talim ediliyor. Halbuki bu yoklukla, bu vesaitsizlik içinde bu gibi müesseselerin yegâne vazifesi çocukların yalnız ölümden kurtarmak olmalıdır. Biz her şeyi birden yapmak istiyoruz ve onun için bir şey yapamıyoruz. Elyevm mevcut bulunan çocuk müesseseleri birer "darültalim"den ziyade birer "darüleman" hâline inkılap etseler eminim ki, hem vazifeleri daha basit, daha kolay bir şekle girer; hem de adetleri çoğalır. Mesela şimdiki şekliyle bir darüleytamdan hiç olmazsa beş on "çocuk deposu" çıkabilir ve bu suretle ölümden kurtulan çocukların adedi de tazayüt eder.

Bugün iki bin öksüze sarf edilen para ile on bin öksüzün hayatını kurtarmak kabildir. Elverir ki, bu işi en basit şekline ifrağ edelim. Mesela iki bin yetimi, sıcak ve etli yemeklerle besleyecek yerde on bin yetimi kuru ve soğuk gıda ile beslemeye razı olalım. Çünkü bugünkü usullerle o iki bin yetimin refahını temin etmek için on bin tanesinin açlıktan ölmesini göze almış oluyoruz. Az masrafla çok hayat kurtarmak... İşte, darüleytamların takip edecekleri yol bu olmalıdır."

Bu mütalaanın ne dereceye kadar doğru olduğunu anlamak için bizi tehdit eden tehlikenin nasıl dev adımlarıyla yürümekte olduğunu bilmek kâfidir. Yangın saçağı sarmıştır ve bir an evvel evin içindeki eşyayı kurtarmak lazımdır. Bu eşya kurtarılırken lüzumundan fazla ihtimam ve intizama riayet mümkün değildir. Zira, böyle bir endişe bizi, ferî asla tercih etmek gibi bir hataya sevk edebilir. Mevzubahis ettiğimiz meselede ise "asıl" "hayat"tır, "tahsil ve terbiye" ise "ferî"dir.

TEKÂMÜL MERHALELERİ / 9335 NR._1923-03-12

Muhteren âlim Ziya Gökalp Bey, "İktisadi Tekâmülün Merhaleleri" sernamesi altında "Küçük Mecmua"da bir makale neşretti ve bu makale, evvelki gün, "Akşam" refikimiz tarafından iktibas olundu. Her cihetten şayan-ı dikkat olan bu makaleyi şu sütunlarda hülasa etmek faydadan hâlî değildir. Ziya Gökalp Bey, cemiyetlerin istihsal sahasında geçirdikleri merhaleleri, bazı iktisadiyatçıların nazariyatına göre beş devreye ayırıyor. Bu devrelerin birincisine "Aile Sanayii Devri", ikincisine "Sanatçılar Tarafından Yapılan Hirfetler Devri", üçüncüsüne "Müteşebbisler Devri", dördüncüsüne "İmalathane Devri", beşincisine "Fabrika Devri" namlarını veriyor.

Muhterem âlime göre, bir cemiyette istihsalin en iptidai şekli aile sanayii ismini verebileceğimiz şekildir. Henüz milletler lazım geldiği gibi tekasüf ve teazzu etmeden evvel her aile başlı başına bir cemaatti, bütün sınai ve zirai ihtiyaçlarını kendi kendine istihsal ederdi. Mesela giyilecek libası, örtünecek örtüyü evin kadınları dokurdu; aile reisi esirleriyle ve evlatlarıyla beraber toprağını kendi sürer, kendi eker, kendi biçerdi. Tarlanın buğdayı evde öğütülür, ekmek evde yoğurulup, pişirilirdi. Bütün aile efradının dışarıdan almaya muhtaç olduğu hiçbir şey yoktu. Bunun içindir ki, böyle "patriyarkal" cemiyetlerde münhasıran şu veya bu sanatlara mensup kimselere tesadüf edilmezdi. Terzisinden kunduracısına kadar her aile bütün aradıkarını kendi içinde bulurdu. Daha doğrusu bu ailelerin her ferdi aynı zamanda hem ziraatçi, hem sanatçı, hem çoban ve hem dülger idi.

Vakta ki aile lüzumundan fazla büyümeye başladı ve bir evden birçok evler ayrıldı, o vakit istihsal şekilleri de birçok kollara ayrıldı ve meydana doğrudan doğruya cemaatin ihtiyacatı için çalışır hirfet erbabı çıktı. Ziya Bey'in sanatçılar namını verdiği bu ilk içtimai tip, muhtelif yerlerden, muhtelif kimselerden muhtelif vesaitle topladığı ham eşyayı işe yarar bir hâle sokar ve bunları mensup olduğu nahiyenin loncasında mübadele suretiyle satar, yani bir nevi "ev senedini" alırdı.

Sonraları, yavaş yavaş bu münferit şanatçılar bir "müteşebbis"in hesabına çalışmaya başladılar. Ziya Gökalp Bey'in "müteşebbis" tesmiye ettiği kimse, şimdiki zamanda "patron" veyahut "sermayedar" dediğimiz adamdır. Bu yeni müstahsil numunesini meydana getiren avamil, cemiyette vaki olan tekasüf ve teşaüptür. Cemiyetlerin hayatında bir an gelir ki, lonca namını verdiğimiz "kasaba çarşısı ehemmiyetten düşerek yerini millî çarşıya veyahut beynelmilel çarşıya" terk ediyor. O vakit sanatçılar için tek başlarına, hem mevad-ı iptidaiyeyi

tedarik etmek, hem sermayeyi bulmak, hem imalatı, bu büyük çarşının ihtiyacatına tekabül edecek bir surette vüsat ve süratle yapabilmek imkânı kalkıyor ve binaenaleyh dördü beşi bir araya gelip bir sahibin veya bir amirin idaresi altında çalışmak mecburiyetinde kalıyor. Ondan sonra, milletlerin tevsiiyle beraber, bu istihsal tarzı da genişleyerek bir "imalathane devri" başlıyor. Burada çalışanlar amele dediğimiz gündelikçilerdir ve iktisadiyatta taksim-i imal denilen tarz-ı mesai ile, buhar ve elektrik ışığını müteakip açılan fabrika devrinin mebdei budur.

Cemiyetlerin istihsal sahasında geçirdikleri merhalelere dair bu küçük hülasadan sonra her Türk'ün aklına gelmesi melhuz olan ilk sual şudur: "Biz bu merhalelerin hangisindeyiz?"

Evet, biz bu merhalelerin hangisinde bulunuyoruz? Eğer mesaengîz ve ukala görünmekten korkmasak hepsinde veya hiçbirinde diyebilirdik. Fakat böyle bir cevap bizim merakımızı defe kâfi değildir. İçimizden bir his bizi mutlaka istihsal sahasındaki mevkimizi tayine sevk ediyor. Bunun için memleketimizin her tarafına bir göz gezdirmemiz lazımdır: Anadolu'nun, hususiyetle merkezî ve şarki Anadolu'nun bazı nahiyelerine ve köylerine bakacak olursak görürüz ki, biz iktisaden henüz "patriyarkal" devreyi atlamamışız, zira bu köylerde ve nahiyelerde istihsal şekli, Ziya Gökalp Bey'in "aile sanayii" namını verdiği şekle çok benzer. Buralarda her aile, yiyeceği ekmekten giyeceği gömleğe kadar kendi ihtiyacatına lazım gelen şeyleri hep kendisi husule getirir. Abayı dokuyan, ekmeği yoğuran, sütü ve yoğurdu yapan evin kadınlarıdır; tarlayı süren, buğdayı eken ve hayvanı kesen evin erkekleridir. Bu köylerin hatta lonca denilebilecek bir çarşıları bile yoktur ve kasabadaki pazarlarla alakaları hemen hemen "lüks" telakki edilebilecek levazımın tedariki içindir ve bundan da ekseriya, kemal-i suhuletle vaz geçebilirler.

Kasabalara gelince, buralardaki istihsal şekli ikinci devre ait olandır. Yani bir takım münferit sanatçılar "müşterilerin verdikleri siparişler üzerine bazı iptidai mamulat vücuda getirmekte" ve bunları ya mevad-ı iptidaiye ile veyahut kendilerine lazım olan eşya ile mübadele etmektedirler. Ziya Gökalp Bey'in, az çok asri bulduğu imalathane devrine tesadüf edebilmek için Bursa, İzmir, İstanbul gibi büyük şehirlere inmek lazım gelir. Fakat bu şehirlerde de, şimdiye kadar sınaat hemen hemen tamamıyle denilecek surette ecnebilerin veyahut yerli Hristiyanların elinde idi; binaenaleyh, istihsal sahasındaki bu tekâmül merhalesine kendi kendimize varmış olduğumuzu iddia edemeyiz. Şu halde, kemal-i teessüfle itiraf etmek lazım gelir ki, biz iktisadi tekâmülün ilk merhalelerinde durup kalmışız. Küçük hirfet erbabı ve küçük rençberlerimiz en son yetiştirdiğimiz müstahsil enmuzecleridir ve

bunların istihsalatı Avrupa'nın büyük sınaati ve büyük ziraatı karşısında mukavemete imkân bulamamış, yarım asırdan beri, yavaş yavaş boğulup mahvolmaya mahkum kalmıştır. Elyevm dünya pazarında Türk çarşısı diye bir şey mevcut değildir ve Türk, beynelmilel iktisadiyata ancak bir müşteri sıfatıyla iştirak edebiliyor. Bizi bu akıbete düçar eden sebepler müteaddittir; onları burada saymaya imkân göremiyoruz. Lakin biliyoruz ki bunlardan biri ve belki en mühimi bizde vâsi teşebbüsleri meydana getiren büyük sermayelerin fikdanıdır. Büyük sermayeler nasıl hasıl olur?

Herkese malumdur ki, bu büyük sermayeler, birçok küçük sermayelerin muhasalasıdır. Küçük sermayeler haddizatında bazı şahsi servetlerden başka bir şeyi ifade etmez; bunların istihsal sahasında hiçbir faydaları yoktur, zira, sabit ve atıldırlar. Ancak hepsi bir araya geldikten ve bir küll hâlinde harekete başladıktan sonradır ki bu servetlerin heyet-i mecmuasına, iktisadi manasıyla, sermaye namı verilebilir, para da ancak bu suretle bir kuvvettir, bir terakki ve tekâmül amilidir. İşte, para, bizde hiç bir zaman böyle bir kuvvet hâline gelmediği içindir ki, saye imkân hasıl olamamış ve istihsal sahası daraldıkça daralmıştır. Binaenaleyh, iktisadi tekâmülün ilk pişdarları her şeyden evvel saye hız ve istihsale vüsat veren yegâne çarenin –sermayenin- sırırnı keşfe çalışmalıdırlar.

FRANSA'DA BİR AHLAK MESELESİ / 9339 NR._1923-03-16

Fransa matbuatını takip edenler, sanırım ki, "La Garson" romanının müellifi "Victor Margueritte"in başına gelenlere vakıftırlar; vakıf olmayanlar varsa onlara da hadiseyi şöylece hülasa edelim:

Victor Margueritte, tabiiyün mesleğine mensup ihtiyar ve meşhur bir romancıdır. Şimdiye kadar gerek mütevaffa biraderi Poul Margueritte ile, gerek kendi başına neşrettiği eserler keyfiyet ve kemiyet itibarıyla iyice mühim bir külliyat teşkil eder. Bu adam Fransız ordusunda hizmet etmiş bir generalin oğlu olmak itibarıyla da edebiyat haricinde ayrıca mutena bir içtimai mevki sahibidir ve resmî Fransa ile arası pek iyidir. Vakıa Zola'nın muakkiplerinden olduğu için Fransız Akademiyasına aza intihap edilemedi; fakat birçok senelerden beri "Légion d'honneur" nişanını taşımakta idi. "Taşımakta idi" diyorum, çünkü bir ay var ki, son neşrettiği bir eser yüzünden, bu nişan kendisinden nez edildi. Fransız cumhuriyeti böyle bir cezayı ilk defa olarak bu ihtiyar muharririn şahsında tatbik ediyor ve matbuatın mühim bir kısmı buna taraftar görünüyor. Victor Margueritte'nin "La Garson" romanı nasıl bir şeydir ki bu zavallı adamı böyle müşkül ve hacil bir mevkiye düşürdü?

Ünvanını “erkek tavırlı kız” suretinde tercüme edebileceğimiz bu kitap haddizatında pek o kadar açık saçık bir roman değildir. Müteveffa Zola bundan bin kat daha açık romanlar yazmıştı. On sekizinci asır Fransız hikâyecilerinin de bizim “Heft Peyker” masallarını andırır birçok hikâyeleri vardır. Hele on altıncı asır İtalyan edebiyatını tetkik edecek olursak “La Garson” romanını gölgede bırakacak birçok eserlere tesadüf edebiliriz. Bunların en başında “Bocaccio”nun “Decameron” kıssaları gelir ki, her biri ayrı ayrı birer ayıp ve rezalet levhası gösterir. Bununla beraber, tâ Romalı “Petron”un “Trimalchio’nun Sofrası” hicivnamesine kadar, bütün bu eserler Garp edebiyatının klasik külliyatı arasında mutena bir mevki tutarlar ve asla ahlaka mugayir telakki edilmezler. Şu halde nasıl oldu da Paul Margueritte’nin bu eseri Fransa gibi hürriyetperver bir muhitte böyle bir nefret ve telin hareketi uyandırdı? “Sanat, sanat içindir” veyahut “Her edebî eser ahlakidir” telakkileri yeni bir istihaleye mi uğradı? Fransız ammesi ve Fransız hükümeti artık “Hürriyet-i kalemiye” denilen hakkı tanımıyor mu? Nitekim, “Tan” gibi bazı ağırbaşlı gazeteler var ki, hükümetin bu işe karışmasını hürriyet-i kalemiyeye karşı bir taarruz mahiyetinde telakki ediyor ve “Eğer bir eser ahlak-ı umumiyyeye münafi ise veyahut bir muharrir fena ise bunun cezasını, o eseri okumamak ve o muharriri rağbetten düşürmek suretiyle amme vermelidir.” diyor. Halbuki, Fransız ammesi Victor Margueritte’nin son romanını emsali görülmemiş bir rağbet ve iştiyak ile karşılamıştır; zira bu romandan bir hamlede altı yüz bin nüsha satılmıştır ve hemen, her lisana tercüme edilmiştir. Hatta zannederim ki, “Erkek Kız” ünvanı altında Türkçeye de tercüme edildi. Bundan da anlaşılıyor ki, Victor Margueritte, bu eseri neşretmekle “Légion d’honneur” nişanını kaybetmiş, fakat milyonlar kazanmıştır ve hayatının hiçbir devrinde vasıl olamadığı şöhret zirvesine bu romanıyla çıkmıştır. Şu anda, ihtiyar muharririn nasıl bir hâlet-i ruhiyye içinde bulunduğunu bilmiyoruz; bu muvaffakiyetten memnun mudur? O cezadan müteessir midir? Zira, kabahat işlemiş çocuklar gibi bir köşeye büzülmüş susuyor. Vakıa kendisini müdafaa edenler de eksik değildir. Bunlar diyorlar ki: “Victor Margueritte bu romanında son asrın genç kızını olduğu gibi tasvir etmekten başka bir şey yapmamıştır. Bu kız, her türlü ahlaki kuyuttan mahrum olabilir; birçok yüz kızartıcı hareketlerde bulunabilir ve “naturalist” bir romancının yegâne vazifesi bu yeni çeşit içtimai tipi olduğu gibi göstermek, olduğu gibi tespit etmektir. Victor Margueritte bunu yapmıştır. Binaenaleyh, lazım gelir ki, aleyhine yürüyen münekkitler her şeyden evvel hayatta böyle bir genç kız örneği var mıdır, yok mudur? Onu tetkik etsinler; eğer yok ise, eğer romancının ibda ettiği bu kız gayr-ı hakiki ise ve canlı değilse, o zaman yaptığı işin fena olduğuna karar verilebilir. Halbuki, hakikat-i hâl büsbütün bir aksidir. “Victor Margueritte”in bahsettiği kızın eşleri hayatta mevcuttur; yaşıyorlar, sevişiyorlar, gülüyorlar, oynuyorlar.”

Lakin Fransa hükümetini hiddetlendiren şey de asıl bu noktadadır. Fransa, "Victor Margueritte"i mensup olduğu milletin genç kızlığına karşı ihanetle itham ediyor. Zira, ummi telakkiye göre bu romandaki kız, bütün ecanibe şimdiki Fransız kızlarının bir numunesi gibi görünecek ve bu suretle millî şerefe, millî haysiyete, -bir kelimede- Fransa'nın hariç üzerindeki manevi nüfuzuna halel gelecektir. Bu nokta-i nazardan "La Garson" meselesi öyle alelade bir matbuat cürmü değil, bir vatan ve millet cünhasıdır.

Milletler, harb-i umumiden son derece hassas ve seriütteessür olarak çıkmışlardır; ufacık bir şeyden alınıyorlar ve hususuyla ahlaki kıymetlerini bir genç kız iffetini nasıl kıskanırsa öyle kıskanıyorlar. Bundan iki sene evveldi; bir gün gazetemiz Fransız sansürü tarafından on gün müddetle tatil edildi ve buna sebep olarak da "Maten" gazetesinden tercüme ettiğimiz alelade bir zabıta vakası gösterildi.

Bu zabıta vakası harp esnasında bir ihtilasta bulunup firar eden ve nihayet çaldığı para bittikten sonra memleketine avdet eyleyip yakalanan bir serserinin oldukça şayan-ı dikkat bazı sergüzeştlerinden ibarettir. Fransız matbuatı, hususuyla böyle vekayie bir roman lezzeti vermekte pek mahir olan "Maten" gazetesi günlerce buna dair tahrirî ve tersimî neşriyatta bulundular. Biz de o zamanlar yazacak bir şeyler bulamıyorduk, çünkü her bahis memnu idi ve bunu herkesi eğlendirebilecek zararsız bir havadis telakki ederek tercüme etmiş ve neşretmek teşebbüsünde bulunmuştuk. Teşebbüsünde diyorum; çünkü, bu fıkra mevkii intişara bile çıkamadı ve on gün müddetle tatilimize sebep ancak onu tercüme edip sansüre göndermek cüretinde bulunmamız oldu. Fransız sansürünün bu tarz-ı hareketi bana o derece haksız ve manasız göründü ki, bizzat mümessiline gidip şikâyet etmekten kendimi alamadım. Dedim ki "Bu fıkra bizim değil Fransız matbuatının malıdır ve bunda ne esrar-ı askeriye, ne de esrar-ı siyasiye vardır. Alelade bir zabıta vakasıdır. Hususuyla sansürünüz tarafından vuku bulan mümanaat üzerine gazetemizde intişar bile etmemiştir. Binaenaleyh bu ağır cezaya ne sebebe mebni müstehak olduğumuzu anlamak isterim."

Bana verilen cevap şu oldu: "Siz bu fıkrayı tercüme etmekle âleme karşı, Fransa'yı ahlaken düşük göstermek istediniz. Cezayı istilzam eden sebep bu suiniyetinizdir." Heyet-i tahririyemizin hiçbir zaman böyle bir niyetle hareket etmediğini ve bu hükmün son derece yanlış olduğunu bildiğim halde Fransızların gösterdiği bu ahlaki taasubun o vakit son derece hoşuma gittiğini itiraf ederim. Bir millette millî gururun bu marazi şeklinde bile ulvi bir şey hissetmemek mümkün değildir.

HAKİKATE DOĞRU / 9341 NR._1923-03-18

İhraz ettiğimiz askeri zaferin neşvesi bizde bir nevi fazla nikbinlik tevlit etti. Her şey bize kolay, kabil-i icra veyahut olmuş bitmiş gibi görünüyor. Sanki bir icaz kuvvetinin sırrına ermiş gibiyiz; sanki hepimizin elinde gizli bir asa-yı Musa var; ne tarafa dokunsak derhal şahirahı açılacak, ya bir saadet menbaı fışkıracak veyahut meydana bağ ermeden birer nümume çıkacaktır. Bu asa önünde yalçın dağlar eğilecek, denizler ikiye ayrılıp bize yol verecek çöllerde kumların adedince şehirler vücuda gelecektir. Vakıa her millet için zafer büyük bir nikbinlık amilidir. Fakat bizde, hissediliyor ki, bu nikbinlik ekseriya "hayal-i ham"a kadar varıyor. Hayal-i ham ise ruhun bir aydınlığı değil, bir karanlığıdır; bu karanlık içinde atılan her adım bizi bir uçuruma sevk edebilir.

Birçoklarımızın zannettiği gibi askeri zaferimiz öyle kolayca ve âdeta mucize nevinden vuku bulmuş bir hadise değildir. Bu müheyyep ve ulvî muvaffakiyetin ne müheyyep ve ne ulvi zahmetler, müşkülatlar mukabilinde kazanıldığını bilmek için İstiklal harbi namını verdiğimiz o müthiş hengamenin tâ içinde bulmak lazım gelirdi. Bu şerefe nail olanlar, şimdi, gözlerini kapayıp Birinci İnönü'den Kocatepe'ye kadar, bütün o kanlı harp sefahatini tahattur ettikleri vakit, netice itibariyle bir mucize gibi görünen bu zaferin, en çıplak hakikatlerden daha ne kadar feci daha ne kadar zorlu ve ne kadar hakiki olduğunu hissederler. Millî mücadelenin, meşhur İtalyan şairi "Dante"nin tasvir ettiği ateşten kavslara benzeyen geniş ve büyük bir çemberi vardır; bütün vatanı dairen madar ihata eden bu kızgın ve kızıl kavsı millî mücahedeler tam üç buçuk yılda kat edebildiler. Ve bu kavsın, cehennemi bir altın çarhı gibi binlerce sivri dişleri vardı, bu dişlerde etler yarıldı, kemikler parçalandı ve kanlar en yüksek dağların irtifaını aşan fıskiyeler gibi fışkırdı. Birçok sefahatini gözümle gördüğüm bu muazzam hailenin bir misline daha tesadüf etmek için insaniyet tarihinin efsanelere ulaşmış zirvelerine kadar tırmanmak ıztırarında kalıyorum; o zirvelerdeki, yalnız nihayetsiz bir baş dönmesi hissedilir ve akıl ile idrak mütezelzil olup durur. Bunun içindir ki, henüz hiçbirimiz, Anadolu harbi veyahut İstiklal Mücadelesi denilip geçilen, o millî hangamenin derecesini ölçmekten ve miyarını bulmaktan aciz kalıyoruz ve "Bu bir mucizedir!" deyip geçiyoruz.

Hayır, bu bir mucize değildi. Bunu insan dimağları hummalar içinde düşündü; bunu insan kolları takalluslar içinde imar etti. Bunu terleyen alınlar, sızlayan omuzlar ve her bir tarafı ayrı bir kalp vuran uzleler ileriye doğru itti. Ey, her biri bir şehidin iskeletinden yapılmış gibi feryat ve figan ile sürüklenen kağnılar, ey yorganlarını mermi yığınlarının üzerine örtüp kendileri soğuktan donan ihtiyar nineler, ey Erzurum dağlarından ve Sivas yaylalarından tâ

Sakarya vadilerine kadar yalın ayak, başı kabak yürüyen çocuklar şimdi bir mucize telakki ettiğiniz bu zafer sizin eserinizdir ve fevkaltabiiye kuvvetlerin, talihin, tesadüfün bunda zerre kadar hissesi yoktur. Dört seneden beri ne oldu ise, hep azmimiz, her irademiz, hep fedakârlığımız sayesinde olmuştur. Binaenaleyh, lazım gelir ki, bu zafer bize, fazla bir nikbinlik, fazla bir ümit yerine, daimi bir azim ve irade dersi versin, çünkü önümüzdeki müşkülat arkamızda bıraktığımız müzahimden bin kat daha beterdir.

Kütahya ricatı esnasında idi; Eskişehir'in şarkına doğru feci bir akın başlamıştı; çocuklar, kadınlar, askerler, ihtiyarlar, köylüler, memurlar yangından kaçan bir galebelik hâlinde kimi henüz memedeki yavrusunu göğsünün üstünde sıkarak, kimi evinden kurtarabildiği bir küme eşyasını başının üstünde tutarak, kimi silahı sırtında, kimi sapanı elinde karmakarışık geçiyorlardı. Bu müheyyeç insan selabelerinin ortasında duran kumandan yanındaki bir genç muharrire dönüp dedi ki: -Görüyor musunuz; bütün bunlar hep hakikat, hep hakikat. Burada hayale hiç yer yok. Bütün acılığı, bütün çıplaklığı ile hep hakikat..

O zamandan beri bu söz hiç hatırımdan çıkmamıştır. Millet ve memlekete ait işler önünde kendi kendime bir vecize gibi daima bunu tekrar ettim. Genç ve inkılapçı Türkiye bugün her zamandan ziyade "realist" olmak mecburiyetindedir. Bu acı imtihandan sonra artık her şeyde azami ile asgariyi, memnunla, gayr-ı memnunu, hayal ile hakikati birbirinden ayırmak hassası yegâne şiarımız olmalıdır. Çünkü artık beyhude yere sarf edilecek kuvvetimiz kalmamıştır; kanımızın her damlası aziz bir hazinedir; icap eder ki bu kuvvet mutlaka müspet bir teşebbüse masruf olsun ve bu bir damla kanın aktığı yerden yeni bir hayat menbaı fışkırabilsin.

Bundan başka Türk milleti artık bir tecrübe tahtası olmaktan bıkmıştır. Hayattan ziyade kitaba ve hakikatten ziyade hayale meyyal olan münevver dimağlar, artık her akıllarına gelen fikri bu zavallı milletin üzerinde tatbikten tevekki etmelidirler. Maksat bizim fikirlerimizin ispatı değil onun saadetidir; onun huzuru, onun refahıdır. Binaenaleyh, onu yarınkı hayata hazırlayacak olan kanunlar doğrudan doğruya onun ihtiyaçlarından, onun zaruretlerinden doğmalıdır. Halbuki şimdiye kadar bizde her şey mücerret nazariyattan çıkmıştır; her hareketimizi mutlaka hayattan ziyade kitaba uydurmak endişesi bizi daima menfi neticelere sevk etmiştir. Şimdiye kadar memleketin başına geçenler memleketi hiç tanımayanlar veyahut yalnız bir taraftan tanıyanlardı. Bunların tesir ve faaliyeti daima yukarıdan aşağıya doğru inen ve muallakta kalan bir hat hâlinde idi; bunun içindir ki hepsi de kök salamadan kuruyup gitti. Diyorlar ki, memleketi iktisaden ve irfanen kurtarmak ve

yükseltmek için lazım geldiği kadar ihtisas erbabına malik değiliz. Biz ihtisas erbabı tabirinden halkın ihtiyaçlarına yakından vakıf olanları anlıyoruz ve bu nevi adamlarımızın, filvaki, pek az olduğunu görüyoruz. Yarının en esaslı müşkülatı işte bu noksanımızdan tevlit edecektir.

KUTLU DEVLET, KUTLU MİLLET / 9343 NR._1923-03-20

Gazi Paşa Hazretleri, büyük zaferi takip eden nutuklarının birinde, Osmanlı saltanatının bir tarihçesini yaparken, bu saltanatın en parlak haşmet ve azamet devirlerinde bile Türk milletinin şimdiki kadar kuvvetli olmadığını söylemişlerdi. İlk nazarda bir "paradoks" gibi görünen bu söz sağlam ve derin bir hakikati ihtiva etmektedir. Filvaki, milletlerin tarihi tetkik edildiği zaman hissolunur ki, hiçbir zaman, devlet ve saltanatların takip ettikleri hatt-ı tekâmül, milletlerin terakki ve tealisiyle mütevazi gitmemiştir. Kurun-u ulada Roma İmparatorluğu şevket ve azametinin en yüksek zirvesine vasıl olduğu anda bu imparatorluğu teşkil eden milletler, hatta asıl Roma halkı sefalet ve nikbetin ka'rına doğru iniyordu. Kurun-u vustada Şarlman saltanatı aynı nikbet ve sefaleti örten bir muhteşem perde idi. Nitekim o cihangirin vefatını müteakip bu perde ortadan kalkar kalkmaz gördüğümüz manzara beşeri faciaların hiçbiriyle kabil-i kıyas değildir. Daha yakın devirlere inersek yine aynı tarihî ve içtimai hakikatin birçok misallerine tesadüf ederiz. İmparatorluk zamanının Fransası mal-ı ganaim yığınları altında açlıktan ve parasızlıktan can çekişiyordu. Avusturya Macaristan saltanatının siyasi hegomanyasının altında askerî, millî, içtimai esaretlerini güçlükle saklayabiliyordu. Elyevm Fransa devlet itibarıyla Napolyon Bonapart devrindeki şevket ve şaşaasından bir zerreye malik değildir, fakat millet itibarıyla hiçbir zaman bugünkü kadar kuvvetli olmamıştı. Koca Avusturya imparatorluğu ise ilk darbede hâk ile yeksan oluvermiştir, lakin bu enkazın altından –Viyana halkı istisna edilecek olursa- birçok genç ve zinde millet unsurları çıkmıştır. İngiltere hariç olmak üzere, şimal devletlerinden kim bahsediyor? Hangimiz bu basit ve mütevazı cepheler arkasındaki devasa mevcudiyetleri sezebiliyoruz? Oralardan, artık ne demirbaş Şarl gibi fütuhatçılar yetişiyor, ne de Moskoflu büyük Katerina ayarında kraliçelerin narası işitiliyor. Fakat bugünkü günde şimal milletleri dünyanın en mesut, en mütekamil, en kuvvetli ve en muazzam cemiyetlerini teşkil etmiş bulunuyorlar.

Biz Osmanlı saltanatının şevketli zamanlarını hatırlamıyoruz. Fakat, tarih vasıtasıyla maziye dönüp baktığımız vakit bilaihtiyar gözlerimizin kamaştığını va kalbimizin ricî bir gururla kabardığını hissediyoruz. Kendi kendimize: "Meğer o zamanlar ne imişiz ve ne hâle

düşmüşüz!" diyoruz. Bu bir galat-ı rüyet ve galat-ı histir. Zira, okuduğumuz tarih Türk milletinin sergüzeştini değil, Osmanlı devletinin menakıbını hikâye etmektedir. Bu menakıp hep kahramanlık, hep hamasiyat, hep tantana ve ikbal şuleleriyle yaldızlıdır; fakat bu yaldızlı örtünün altında inleyen zavallı insan kitlelerinin serencamından kim haberdardır? Müverrihlerin bize bu hususta verdikleri malumat, hep nakıs, mütenakız, müphem ve yanlıştır. Zira müverrihlerimizin, vakanüvislerimizin hiçbiri devlet kadrosu haricine çıkıp doğrudan doğruya halk ve milletle meşgul olmak lüzumunu duymamışlardır. Bu itibar ile denilebilir ki bizim tarihimiz Osmanlı saltanatının tarihidir ve Türk milletinin tarihi değildir. Saray, yeniçeri, Babıali rejimlerinin ağırlığı altında, Türk milleti dediğimiz varlık asırlardan beri âdeta tahtelarz bir hayat yaşamaktaydı. Onun mevcudiyetinden kimsenin, dost ve düşman hiç kimsenin haberi yoktu. Meziyetleri nedir, kusurları nedir? İhtiyaçları nelerden ibarettir? Bunlara hiç kimse vakıf değildi. Vakta ki, son İstiklal mücadelesinin sarsıntıları ile onu örten, onu tazyiki altında ezen "tabaka-ı arz" yarıldı, bu varlık hayata ilk çıkan insanların takallüsleri, feryatlarıyla başını kaldırdı, gözlerini açtı. Biz, bu takallüsleri, bu feryatları biten ve yıkılan şeye haiz zannediyoruz. Biten ve yıkılan şey... O, tabii ömrünü ikmal eden bütün varlıklar gibi sessizce göçüvermiştir ve havadaki bütün bu ihtirazlar, bu raşeler, bu hummalar bu ateşler yeni doğan dünyanın, yeni doğan Türk dünyasının maziye karşı aksülamelini ve istikbale doğru hamlelerini haber veriyor. Yalnız "Türk milleti eskisine nisbeten daha kavidir." demeli, " Türk milleti asıl şimdi vardır, Türk milleti dört seneden beri mevcuttur." demeliyiz. Zira, ancak kendi mukadderatını kendi idare eden milletlere mevcut nazarıyla bakılabilir. Bunun içindir ki asırlardan beri ilk defa olarak kendi mukadderatını, kendi eline alan Türk milleti için "Hakimiyet-i Milliye" ve "Saltanat-ı Şahsiye" tabirlerinin manası alelade birer "rejim" farkını ifade etmemeli, birincisi "hayat", ikincisi "ölüm" kelimelerine müradif olmalıdır ve yine bunun içindir ki, saltanat-ı şahsiyeye avdeti hazırlayan herhangi bir harekette biz bir ölüm tehlikesi görürüz, maziye bir karanlık uçurum nazarıyla bakarız: İrtica ile inkılap mücadelesi bizim için bir hayat ve memat kavgasıdır.

Büyük zaferi müteakip her şeyin eski hâline avdet edeceğini bekleyenler ve saltanat-ı şahsiyenin ilgasını muvakkat bir tedbir addedenler oldu. Aramızda hâlâ böyle düşünenler var mıdır, bilmiyoruz. Fakat yarın veya öbür gün irtica denilen canavarın baş kaldırmayacağını bize hiç kimse temin edemez; buna karşı şimdiden mücehhez ve müteyakkız durmamız ve her an için bu tehlikeyi hatırdan çıkarmamamız lazımdır.

Geçenlerde Adana Türk Ocağı gençlerinin kendileriniz ziyarete giden Gazi'ye ettikleri yemin bu nokta-i nazardan, bize istikbal için en emniyetbahş vaatlerden biri mahiyetinde

göründü. Bu gençler "...Milletin hakimiyetine engel olmak isteyen kara dimağları kahredeceğimize yemin ederiz." dediler. Bu mukaddes yemini ferden ferda bütün milletin gençliği birbirine mütemadiyen tekrar etmelidir. Gençlik diyoruz; bu yaşın gençliği değil, kalbin gençliği, fikrin gençliğidir. Zira, nice gençler vardır ki, geçenlerde yerin altından çıkarılan "Tutankhamun"dan daha ihtiyardırlar. Milletin kuvvetini teşkil edecek olanlar bunlar değildir.

FAŞİZM VE İRTİCA / 9344 NR._1923-03-21

İtalya başvekili "Senyör Mussolini" henüz mevkii iktidara gelmezden evvel "faşizm"i şöyle tarif ediyordu:

"Faşizm, milletin sinesindeki maddi ve manevi kuvvetlerin umumi seferberliğidir. İstihdaf ettiği gaye nedir? Biz, her türlü sahte tevazuyu bir tarafa atarak, diyoruz ki: Halkı, İtalyan milletinin maddi ve manevi azametini temin eden bir programla idare etmektir. Biz, mütenevvi, mütegayyir ve karışık "hakikat"i ihtiva etmesi veya feda eylemesi lazım gelen kati programlara ve bazı nevi dar ve mütesallip kadrolara inanmıyoruz.

Biz, başkalarını atalet ve rehavete mahkum eden ve ezen menfi, bazen müspet birer lafz-ı mürekkep hâlinde hülasa olunan "tezat"ları cem ve telif etmeyi ve nefsimizi bu tezatların fevkinde tutmayı kendimize şiar ediniyoruz. Biz, yaşamaya ve çalışmaya mecbur olduğumuz yerin, muhitin ve zamanın şeraitine göre, kâh demokrat, kâh aristokrat, kâh muhafazakâr, kâh terakkiperver, kâh mürteci, kâh inkılapçı, kâh kanunperver ve kâh kanunşiken olmaya karar veriyoruz."

"Senyor Mussollini" bugün de "faşizm"i aynı tarzda mı tarif ediyor, bilmiyoruz. Fakat, tuttuğu hatt-ı hareketten anlıyoruz ki, hükümeti eline alan bir teşkilat açıktan açığa, doğrudan doğruya, irticai istihdaf etmektedir. Zira, "Senyor Mussolini" ve rüfekasının iktidar mevkiine gelmesiyle hemen yarım asırdan beri, ufak tefek farklarla yekdiğerini takip eden "liberal-hürrriyetçi" tarz-ı idare tamamıyla çökmüş ve göçmüş görünüyor; "Senyor Mussolini" kadîm Roma "protoryan"larının ikide bir "senato"nun başına getirdikleri müselleh diktatörlerden farksızdır. Pek iyi hatırlıyoruz ki, bu adam başvekil olmazdan biraz evvel, "Milano"da irat ettiği bir nutukta şöyle demişti:

"Faşist fırkasına mensup olmayan vatandaşlar üç sınıfa tefrik edilmelidirler: Beni tasvip edenler –ki derhal faşistler sınıfına girmeye mecburdurlar; bitaraflar –ki evlerinde rahat

oturmak kabiliyetini haizdirler. Muhalifler –ki kurun-u vustanın mürtetleri gibi muamele göreceklerdir."

Bundan da anlaşılıyor ki, yeni "faşist" hükûmetinde artık muhalefete imkân kalmamıştır; bu hükümetin teşri kuvvetleri tâ esasından sarsılmıştır ve başa geçen faşistler, arkalarında üç yüz bin süngüye istinaden parlemantoyu muhtelif fırkalarıyla daima avuçlarının içinde tutmak ve icap ederse sıkıp mahvetmek iktidarını haizdirler. "Senyor Mussolini" millet vekillerinin önüne çıktığı vakit "Ben şuna karar vereceğim, şöyle yapacağım, siz ne dersiniz?" diye sormuyor: "Ben şuna karar verdim, şöyle yaptım. Siz ister kabul edin, ister etmeyin!" diyor. Bir diktatör bundan başka bir şey midir? "Senyor Mussolini"nin cenubî Amerika hükümetlerinde, mesela Meksika'da kâh topla, kâh kılıçla iktidar mevkiine geçen "Hoerna"dan farkı nedir? Hariçten bakınca her gördüğümüz ve her işittiğimiz bize böyle bir diktatör karşısında bulunduğumuzu ispat ediyor ve her diktatör bir gasıp olduğu için "Senyor Mussolini" de bize bir gasıp gibi geliyor. Fakat, faşizm hareketi faşizm teşkilatı yakından tetkik edildiği zaman görülür ki, "Mussolini"ye ne diktatör, ne de gasıp denilebilir. O, milletin arzusu ve zamanın icabatı ile mevkii iktidara gelmiş bir hükümet adamıdır. Zira, faşizm başlı başına bir fırka değil, İtalya'daki bütün fırkaları ihtiva eden millî bir teşkilatın adıdır. Bazıları, faşizmi sosyalistlere ve bolşeviklere karşı silahlanmış genç milliyetperverlerden müteşekkil bir ordu zannediyor. "Faşizm" iptidalarda belki böyle bir şeydi; fakat bu teşkilat elyevm, en ihtilalci sosyalistlerle, en muhafazakâr Katolikleri kendi sinesinde kucaklamış bulunuyor. Eğer bunun haricinde kalmış kuvvetler varsa, bunlar cemiyetgiriz ve hodbin bazı faydasız kuvvetlerden ibaret olsa gerektir. Senyor Mussolini bunlara "Ya bir kenarda rahat oturup hiç işe karışmayın veyahut sizi ezerim." diyor. Çünkü, ona göre millet ve memleket için muzır olan kuvvetler hükümetin faaliyetini akim bırakan menfi kuvvetlerdir ve faşizmin açtığı harp ancak bunlara karşıdır.

"Senyor Mussolini" zamanın muhitin icabatına göre kâh demokrat, kâh aristokrat, kâh muhafazakâr, kâh terakkiperver ilh; olduğunu iddia etmekle acayip ve mantıksız bir şey söylemiş oluyordu, eğer "faşizm" milletin sinesindeki maddi ve manevi kuvvetlerin umumi seferberliğidir dememiş olsaydı... Zira, faşizm prensibine göre bir cemiyeti vehne düşüren veya bir milletin vahdetini bozan avamil, o cemiyetin içindeki fikir ve his ihtilafları değildir; ancak bu ihtilafların muayyen ve müşterek bir çerçeve dahilinde vuku bulması ve doğrudan doğruya cemiyetin hayati umdelerine mugayir olmasıdır. Faşizm fikir ve içtimat ihtilaflarından korkmuyor; onu tedhiş ve teslih eden yegâne tehlike intizamsızlık, karışıklık yani anarşidir. Binaenaleyh, namuslu ve kuvvetli bir hükümetin yegâne vazifesi şu veya bu

cereyanlara karşı koymak ve kendini mevkii iktidara getiren cereyanın sadık esiri kalmak değil, hepsini birden kendi eline geçirip "selamet-i umumiye"nin talep ettiği gayeye sürüklemektedir. Muhtelif fikir cereyanları namını verdiğimiz şeyler, tıpkı bir arazi üzerinde her biri ayrı bir istikamete –eğer ayrı bir istikamette akmak mümkün ise- doğru akan nehirlere benzerler. Bu nehirlerin cereyanı "kanalizasyon" usulüyle bir takım cetveller açılarak tanzim edilmeyecek olursa, üzerinden geçtikleri araziye hiçbir fayda temin etmezler, boş yere akıp giderler ve hatta bazen de yalnız faydasız olmakla kalmayıp muzır ve mühlik olurlar; kâh yataklarını değiştirip önlerine rast gelen ağaçları ve nebatatı mahvederler, kâh feyezan ve tuğyan hâline girerek etraflarını kaplarlar ve yıkarlar. Lakin bu gibi tehlikeler melhuzdur diye hiçbir zaaman insanların hatırına nehirleri kurutmak gibi bir tedbir gelmemiştir ve biraz evvel söylediğimiz gibi kendi hallerine bırakıldığı vakit faydasız veya muzır olan bu tabii kuvvetleri fenni bir tanzim altına almak suretiyle insaniyete hadim bir şekle sokmuşlardır.

İtalyan "faşizm"i ilk defa olarak bu fenni usulü, cemiyetin sinesindeki manevi kuvvetlere tatbik ediyor ve kendisi bu kuvvetlere tâbi olacağı yerde, onları kendi hükmü altına alıyor. Esasen bütün manasıyla hükümet de buna denilmek lazım gelir. Çünkü parlamenterizm ile idare edilen memleketlerde iş başına geçen fırkavi heyetlerin hakiki mahiyeti ve iktidara gelişlerinin tarzı bir hükümetten ziyade bir "tahakküm"ü mutazammındır. Binaenaleyh, birçoklarının zannettiği gibi, yeni faşist hükümeti ne irticai, ne de müfrit milliyetçidir. Yalnız bütün manasıyla "étatiste" yani devletçidir. Devletçilik ise hiçbir zaman saltanatçılık manasını ifade etmeyeceği için "faşizm"de bir nevi mutlakiyet taraftarlığı tevehhüm edenler yanılıyorlar. Zira "bolşevizm" bile "étatiste"tir. Lakin acaba bir devletin kuvvetli olması milletin kuvvetli olmasını istilzam eder, yani kuvvetli devlet demek kuvvetli millet mi demektir? Burası da ayrıca tetkike değer bir meseledir.

DAVA BİZİM DEĞİLDİR / 9345 NR._1923-03-22

"Akşam" ve "İkdam" gazeteleri sahip ve muharrirleri aleyhine, isimleri malum kimseler tarafından ikame edilen dava, birdenbire müddeiler aleyhine bir şekil aldı, bunun üzerine o kimseler davalarından vaz geçmek –amiyane tabirle- işi kapatmak çarelerine başvurmaya başladılar. Bunun içindir ki, son günlerde, meydana bir uyuşmak ve barışmak sözü çıktı. Kimler kimlerle barışmak istiyor? Dava kimin davasıdır? Maatteessüf bu noktaları düşünen yoktur. Hâlâ herkes zannediyor ki, ikinci ceza mahkemesinde rüyet edilen dava alelade bir zem ve kadeh veya bir iftira davasıdır veyahut bazılarının düşündüğü gibi iki gazeteci arasında çıkmış bir kavganın neticesidir. Biz, her ne kadar, bunun bir memleket

meselesi olduğunu söyledik ise de efkâr-ı ammenin bir kısmı bunu hâlâ bir Ali Kemal ve Lütfü Fikri davası mahiyetinde görmekte berdevamdır. Halkın gazetecilerden o derece sıtkı sıyrılmış ki, onlar tarafından vuku bulan her hareket, kendi sürümlerini temin etmek gayesinden başka bir şeye matuf değildir sanıyor ve hiçbirinin samimiyetine inanmak istemiyor. Lakin bu suizan erbabına bir kere daha söylemek isteriz ki, her şeyde olduğu gibi gazetecilikte de eski devir tamamıyla kapanmıştır; bu ateşin vatan havası içinde artık Baba Tahirler bir takım sahte muharrir münakaşaları çıkaramazlar, "Ali Kemal"ler ulvi ve mukaddes şeylere hücum etmek suretiyle kendilerine şöhret temin etmek usulünü takip edemezler, Cenaplar ve Süleyman Nazifler riya ve tekapunun edebiyatını yapamazlar. Memleket tehlikeye girdiği andan itibaren hepimiz anladık ki, kendi selametimiz umumun selametindedir ve ıztırap çeken milletler içinde mesut fertler bulunmasına imkân yoktur; millet zengin ise biz de zengin, millet hür ise biz de hürüz, millet rahat ve huzura nailse biz de rahat ve huzur içindeyiz. İnsanlar cemiyet hâlinde yaşamaya başladıkları günden beri, hiçkimse için tek başına mesut olmak imkânı kalmamıştır. Bunun aksine inananlar ya Cenaplar ve Süleyman Nazifler gibi müterediller veyahut Rıza Tevfikler gibi mecnunlardır. Bunlar, her vartada "Gemisini kurtaran kaptandır" düsturuna iktida ederler. Birisini tanırım ki, harb-i umumide bilmem hangi Paşanın lütuf ve ihsanıyla kazandığı dolgunca bir serveti memleket haricinde bir yerde mâdâmelhayat tatlı tatlı yemeyi düşünürdü. Bir diğerini bilirim ki, mütareke ahkamının azgın ve kuduz bir şiddetle hükümferma olduğu günlerde "Ah, bu hengamenin içinden bir sıyrılıp da İsviçre'nin asude bir köyüne çekilsem, kitaplar arasında rahatıma baksam; bütün siyasi gürültülere karşı kulaklarımı tıkasam ve artık hiçbir şey görmesem, hiçbir şey duymasam..." derdi. Bir başkasını hatırlarım ki, ikidebir, "Ben bu memlekette bir mebus olmaktansa Londra'da bir Darülfünun kapıcısı olmayı tercih ederim. Efendiler, emin olunuz kalmayacağım, gideceğim." der dururdu. Bu adam dediğini yapmak istedi, fakat muvaffak olamadı. Kaç defa Londra'ya başvurdu, orada Darülfünun kapıcılığı şöyle dursun, isimlerini o kadar ihtiram ile yad ettiği zengin ve büyük İngilizlerin yanında bir hizmetkârlığa bile kabul edilmedi. Çünkü Londra İngilizlerindir ve Türkiyeliler ancak Türkiye'de yer bulabilir. Avrupa'nın muhtelif yerlerinde temekkün etmiş öyle zengin vatandaşlara tesadüf etmişimdir ki, maişetlerinin bütün rahat ve refahına, hatta tantana ve debdebesine rağmen her dakikaları bir daüssıla ah u zarı içinde geçerdi; çünkü vatan esarete düştükçe bulundukları yerlerde onlar da bir esir muamelesi görürdü, her tarafta "Türk!" diye tahkir edilirdi. Kaplumbağalar için sırtlarında taşıdıkları kabuk ne ise insanlar için de milliyet odur. Biz nereye gitsek, ne yapsak, ne kadar serazat ve müstağni olsak, her şeyden evvel, hatta insan olmaktan evvel Türküz, Türk milletindeniz ve bunun haricinde hiçbir şey

olmamızın, hiçbir şey yapmamızın ihtimali yoktur. Binaenaleyh, -hususuyla dört seneden beri geçirdiğimiz bu acı imtihandan sonra- anlayamayız ki, millet meselesi fevkinde bir şahsiyet meselesi mevzubahis olsun! İhtimal veremeyiz ki bizi bir takım şahsi endişeler, şahsi menfaatler, şahsi fikirler, şahsi ihtiraslar sevk ve idare edebilsin! Mukadderatımızın, etimizle ve damarlarımızla hatta, evet hatta kesemizle merbut bulunduğu millet ne düşünürse biz öyle düşünmek, ne hissederse biz öyle hissetmek ve ne yaparsa biz öyle yapmak ıztırarındayız. Millet ise, kendisi gibi düşünmeyenleri, kendisi gibi hissetmeyenleri ve kendisi bir vartaya düştüğü zaman bir kenara çekilip seyirci kalanları artık kendi içinde görmek istemiyor; onları, kuvvetli bir uzviyetin, faydasız ve muzır mevadı ifraz edişi gibi kendi bünyesinden harice atıyor. Süleyman Nazif-Cenap meselesi, işte böyle bir hadisenin neticesidir. Türk milleti daha birçokları gibi kendine yabancı olan bu iki unsuru da hazm ve temsil edemiyor, kendinden dışarıya doğru itiyor, reddediyor ve biz –millî hadiselerin sadık şahitleri- bu hadiseyi de müşahede ettikten başka bir şey yapmadık ve bir şey yapmıyoruz. Dava bizim davamız değildir. Dava Türk milletiyle Cenap ve Süleyman Nazif arasındadır; bundan vazgeçmek hakkı ne onlarda, ne de bizdedir.

Türk milleti diyor ki, felaket ve nikbet demlerinde benimle beraber olmayanların selamet ve saadet devirlerimde benimle bir olmalarına razı değilim. Bu bir his meselesi midir? Bu alelade bir gayz ve kinden mi ibarettir. Hayır, hayır... Bu her zamandan ziyade bugün ve yarın daha kuvvetli olmak lüzumunu idrak eden millî şuurun, kendi safiyet ve kudretine halel getiren anasırdan tecerrüt ve tasaffi cehtidir. Bu ceht-i mübarektir çünkü elzem ve faydalıdır; çünkü bir içtihattan değil bir ihtiyaçtan doğmuştur, millî ve vatani bir ihtiyaçtan doğmuştur.

Zira Türk milleti, şimdiye kadar, ne çekti ise, hep kendi kanına karışan muzır ve zehirli anasırdan çekti; şimdiye kadar bünyemizi sarsan bütün hummalar, bütün ihtilaçlar ve bütün buhranlar hep bizi için için kemiren bu dahili anasır yüzündendir. Memleketimizin istilaya uğramasına sebep olan bunlardır; istiklalimizi tehlikeye koyan bunlardır; Sevr muahedesi bunların eseri idi; Sevr muahedesi bunların himmetyanları tarafından imza edildi. Bunlar Sevr muahedesini müdafaa eden hortlakların safında uludular, bunlar vatanın harabesi üstünde hezimeti, ihlali, zaafı, sekeratı ve ölümü terennüm eden baykuşlardı.

KALPLER YUKARIYA! / 9347 NR._1923-03-24

“O demlerde ki hepimiz hürriyet uğruna can veriyordu; Avrupa’nın diğer kısmında hâlâ esaret zincirlerini muhafaza için harp edenler bize ya bir alay ahmak, ya bir sürü rezil

şeklinde görünüyordu; onların hepsini bizim inkılabımızı ezmeye ceht eden müstebitlere satılmış nazarıyla bakıyorduk. İsimleri, hâlâ ihtilalin aksi sadalarıyla kulaklarımızda çınlayan, "Pit" ile "Coburg"u bu arazilin reisleri ve dünyada hıyanet ve belahet namına ne varsa hepsinin mümessilleri telakki ediyorduk. O demlerde, her şey, şimdi izlerini bile göremediğim, derin bir hisle muhattı. Elli yaşını geçmemiş kariler arasında bir çokları pek iyi hatırlarlar ki, 1794'te belli başlı hiçbir dinimiz yoktu: Fakat bütün deruni vecdi hislerimiz yalnız şu fikrin etrafında tekasüf ve temerküz etmişti: Vatana faydalı olmak...

"Vatana faydalı olmak! Ve bunun haricide kalan her şey, giyinmek, yemek, içmek bir memuriyette terfi ve terakki etmek, bütün bu endişeler bize hayatın en geçici ve en sefil teferruatı kabilinden görünüyordu. O zamanlar, salon hayatı da olmadığı için, millî seciyemizin en esaslı ihtiyaçlarından biri olan salon muvaffakıyatının da nazarımızda hiç ehemmiyeti kalmamıştır.

"Sokakta, gözlerimiz, genç 'Bara'nın namına hakkedilmiş alelade bevar kitabesine tesadüf eder etmez yaşlarla dolardı; o küçücük asker ki, bir düşman baskınını haber vermek için elindeki trampeteyi ölünceye kadar vurmaktan feragat etmedi ve düşman kurşunlarıyla delik deşik olarak "şeref meydanına" düştüğü anda henüz on üç yaşında idi. Vatanperverane nümayişler haricinde hiçbir büyük insan-ı içtimai tanıyamayan bizler için, birçok millî bayramlar, müheyyeç "merasim"ler yapılır ve kalplerimizdeki ulvi hisler bunlarla gıdalanırdı."

Bu sözleri, Fransız muharrirlerinden "Stendhal" on dokuzuncu asrın iptidasında, Birinci Napolyon'a dair yazdığı bir kitabın mukaddimesinde söylüyordu. Stendhal, zannedilir ki, bizim biraz evvelki hâlleri tasvir etmektedir. Biz de dört seneden beri vatani hislerin haricinde hiçbir hisle mütehassis olmasını bilmezdik; dört seneden beri, biz de, vatana faydalı olmaktan, vatan için çalışmaktan, vatan için ağlayıp gülmekten başka bir meşgale tanımazdık. Bütün elemlerimizin ve bütün sürurlarımızın menbaı vatandı. Sultan Abdülhamit Meydanında yaşadığımız o mehiç günden, düşmanı İzmir körfezine döktüğümüz mehîb güne kadar kalbimiz, millî endişeler ve maşeri heyecanlar haricinde hiçbir kaygı, hiçbir duygu tanımadı. Malımızdan canımıza kadar her şeyi İstiklal mücadelesine vakfetmiş idik. İhtiyar nineler yorganların satıp orduya iane veriyordu. Ak sakallı babalar serhatlere sırtlarında cephane taşıyordu ve dokuz yaşında çocuklar tâ düşman hatlarına kadar vatan fedailerine pişdarlık ediyordu. "Stendhal", vücudu delik deşik olarak şeref meydanında can veren on üç yaşındaki kahramandan bahsederken "Gaziantep"in mini mini fedailerini düşündüm. Geçen gün,

bunlardan bazısına dair, Antep müsademelerinde bizzat bulunmuş vatandaşlarımızdan biri birçok mehiç menkıbeler naklediyordu; bunlar, bize bir uzak maziye ait efsaneler gibi geldi; hepsini, başka bir milletin ve başka bir asrın destanı gibi gözlerimiz yaşarmadan ve kalbimiz çarpmadan dinledik. Niçin? Gözlerimize bu yübûseti ve kalbimize bu ataleti veren şey nedir? Birdenbire içimizde hasıl olan bu soğukluk nedendir? Daha dün hepimizi eritip bir kızgın külçe hâline sokan o ateşin mücahede havası birdenbire neden dağılıverdi? Daha ordu dağılmadı; daha İzmir yolcuları evlerine dönmedi; 26 Ağustos sabahı Kocatepe'nin üstünde bir ejderha sürüsü gibi hep birden ateş püsküren topların kamaları henüz sıcaklıklarını muhafaza ediyorlar. Eminim ki, Dumlupınar'da yaralananların yaraları henüz tamamıyla kapanmamıştır ve Uşak yolunda bir rüzgâr gibi koşarken bacağını veya kolunu veya gözlerini kaybedenlerin beyninde henüz biri boş kalan bu uzuvların hatırası sızlıyor.

Lakin biz artık onlardan bahsetmiyoruz; biz artık ne o kanlı mücadelelerden, ne o şanlı zaferlerden, ne gazilerden, ne şehitlerdem bahsetmiyoruz. Bütün bunların üzerinden daha bir yıl geçmeden bütün bunlar bize bir asır evveline ait vekayi kadar uzak, müphem ve silik görünüyorlar. Birdenbire, mideler konuşmaya ve bağırsaklar guruldamaya başladı. Birdenbire kalpler taş kesildi ve hafızalarda gece oldu ve o dumanı üstünde tüten ulvi ve mehîb destanın üzerine demirden bir kapı kapandı.

Bu kapı vakitsiz kapanmıştır, bu kapıyı açmak lazımdır; bu kapıyı rezeleri ve kilitleri paslanmadan evvel hemen açmak lazımdır; zira, o mehabetli kıssadan bu küçük kalplerimiz henüz hissesini kâfi derecede almadı. Küçük ve sert kalplerimizin bu tatlı cehennemin son hararetinde bir müddet daha eriyip kaynamasına ihtiyaç vardır. Zira, hissediyoruz ki, şimdiden, henüz toplarımızın kamaları gibi kızgın duran, henüz deruni ve ulvi hararetini muhafaza eden bu gaza toprakları üzerinde üşümeye başlamaktayız. Evet, üşümeye başlamaktayız; evet, soğuktan tir tir titriyoruz, yarın mutlaka donacağız. Nereden geldiği bilinmeyen bir buzlu hava, alınlarımızdaki hummayı söndürüyor; gözlerimizdeki yaşları kurutuyor ve göğsümüze bir ölüm ürpermesi veriyor.

Ah, ben onu tanıyorum, ben bu buzlu havayı tanıyorum. O, hodbinlik ve hodendişlik cumudiyelerinden geliyor. O şahsi ihtirasların şahsi endişelerin nefsinden başka bir şey değildir. Mutlaka onu sen de tanıyacaksın, ey her söze dudak büken kari! Bundan on dört sene evvel, yine vatan ve hürriyet sesleri yeri göğü sarsıyordu; yine birçok kahramanların isimleri kulaklarımızda terennüm ediyordu; yine halasa ve istiklale doğru yol almaya başlamıştık; hepimiz omuz omuza kol kola bir safta idik; vatan şarkıları söylüyorduk. Çocuklar gibi gülüp

oynuyorduk. Yine bugünkü gibi açtık, çıplaktık; fakat, ne açlığımızı, ne de çıplaklığımızı hissediyorduk, "Yaşasın millet! Yaşasın hürriyet!" diye bağırıyorduk. Birdenbire, bu kendinden geçmiş şeyda saflardan ayrılanlar oldu, aramız seyrekleşmeye başladı; herkes yanıbaşında bir boşluk hissediyordu; kimi yere düşüyor, kimi geride kalıyor, kimi ani bir gayz ile dişlerini gıcırdatarak uzaklaşıyordu. Bir zaman geldi ki, herkes tek başına kaldı ve bu uzlet, bu infirat yıllarca devam etti.

Yine böyle bir infirada doğru mu gidiyoruz? Heyhat, bu suale cevap vermeye dilim varmıyor. Lakin etrafımızda her şey, her söz, her hareket, her vakıa bize bir manevi inhilal arefesinde olduğumuzu gösteriyor ve İstanbul, her yerden ziyade bu feci alametlere saha olan bir yerdir. Her yerden ziyade burada kalplerin derece-i harareti inmektedir, her yerden ziyade burada mideler kızışmakta bağırsaklar haykırmaktadır. Ah, o güzel demler; etten ve kemikten olduğumuzu bile unutmuştuk ve hepimiz mukaddes bir ateşin kıvılcımları gibi idik...

SEFA GELDİNİZ! / 9348 NR._1923-03-25

Kiminiz bir, kiminiz iki, kiminiz üç senelik gurbetten sonra nihayet anavatana kavuşuyorsunuz, gurbet... Anavatan... Hiç şüphesiz, bu kelimelerin mefhumu sizin için büsbütün başka bir şeydir. Bu iki kelime kim bilir, size neler söylüyor. Biz onların yalnız lügavi manasını biliyoruz ve arkalarında saklı kalan esrara vakıf değiliz. Vakıa, hasretle ayak bastığınız bu toprakların da bize bir gurbet kesildiği demler oldu;

Gurbet kelimesinin ifade ettiği faciayı sizin kadar değilse bile, siz söyleyince ne olabileceğini hissedecek kadar biliyoruz. Söyleyiniz, neler çektiniz? Yediğiniz kuru ve siyah ekmek ne dereceye kadar sertti? Kirli çanaklar içinde önünüze konulan çürük yemekler ne dereceye müteeffen ve müstekrehti? Yatıp kalktığınız yataklar ne gibi illetlerin yuvası idi? Kaç geceyi karanlıkta geçirdiniz? Türlü türlü hummalarla yanan başlarınız kaç yastığı ölüm terleriyle sırsıklam etti? Aziz yurtlarınızda bıraktığınız aziz çehrelerin hayalatı karşınızda dolaştığı anlarda bağrınızdan kopan ah ve vahlara nasıl bir hain sükût cevap verdi?

Bundan dört beş ay evvel, bilmem hangi bir gizli vasıta ile gelen bir esirin mektubunda şu satırları okumuştum:

" Kimi suitagaddiden, kimi sari hastalıklardan, kimi dehşet ve haşin muamelelerden günde laakıl dört beş vatandaşımız terk-i hayat edip gidiyor. Ekseriya bunların naaşı saatlerce bizim aramızda kalıyor, kimse gelip kaldırmıyor. Böyle kaç tanesini garnizonumuzun içinde

kendi ellerimizle gömdük."

Ah, hiç şüphesiz bu ölenler gibi düşman toprağında ilelebet gömülü kalmak belki sizi en çok tedhiş eden akıbetlerden biri idi. Lakin sizi bekleyen Yunan askerlerinin cevr ü hakareti arttıkça en çok istediğiniz şeylerden biri muhakkak ki "ölüm"dü. Hususuyla Yunan ordusu Sakarya vadilerine doğru ilerlerken, orduda esarette bulunanlarınıza, bu fani düşman muvaffakiyetleri kim bilir, ne zalimane bir tantana ile haber verilmiştir ve kim bilir, bunları işittikçe siz atiden nasıl ümidinizi kesmişsinizdir! Hem gurbette olmak, hem ümitsiz düşmek, bunun diri diri bir mezara gömülmekten farkı nedir? Siz ölümden farkı olmayan böyle bir nikbetten kurtulmuş olmak itibariyle yeniden hayata gelen insanlar gibisiniz. Anavatanın mukaddes topraklarına ayak basarken iki kere Türk olduğunuzu hissediyorsunuz ve bu vatan sizin için, ondan ayrıldığınız günden daha azizdir. Hiç şüphesiz ki, o, sizi bizden daha ziyade seviyor ve siz onu bizden dört kat daha ziyade seviyorsunuz. İşte, bu sevgi sizin muhannetinizin en tatlı mükafatıdır. Vakıa gönül isterdi ki, avdetinizde her şeyinizi yerli yerinde bulasınız! Köyünüz, kasabanız, eviniz, tarlanız, bağınız, bahçeniz size bıraktığınız zamandaki taravetleriyle ağuş açsınlar. Lakin göreceksiniz ki, heyhat, hakikat-i hâl böyle değildir. Köyleriniz bir harabeye dönmüştür, evleriniz birer baykuş yuvası gibidir ve bağlarla bahçeleriniz birer şurezardır. Hususuyla, ey Aydınlı, ey Manisalı, ey Alaşehirli gurbetzede siz evlerinizin yerini bile bulamayacaksınız ve "Truva"nın nevhagerleri gibi "Eyvah eyvah, şu külleri başımızın üstüne dökün!" diye inleyeceksiniz ve o küller henüz sıcaktır ve o küller arasında belki arkada bıraktığınız aziz vücutların kemikleri henüz çıtırdamaktadır. Sizden ricamız şudur ki, metin olunuz! Size bu faciayı takdir hazırladı; tâ ki, avdet sevinci içinde düşman eliyle çektiklerinizi unutmayasınız diye... Evet, takdir istedi ki, Türk'ün kalbinde Yunan kini bu küller gibi ateşini muhafaza etsin ve nesilden nesile miras olarak geçsin. Karınıza "Merhaba!" demeden evvel "Yunana lanet!" diye haykırınız. Çocuklarınızı öpmeden evvel, kulaklarına eğilip en keskin "intikam" sözlerini fısıldayınız ve gece son kalan şiltenize uzandığınız zaman kendi kendinize "Ya onlar, ya biz!" diye söyleyiniz.

Meserret, sizi, asla yumuşatmasın! Siz bizim aramızda, daima millî kinin naşirleri olarak kalacaksınız. Olabilir ki, yavaş yavaş mağlup düşmanı istihfafa başlarız; olabilir ki, yavaş yavaş bu istihfaf bir nevi merhamete inkılap eder. Olabilir ki, günün birinde vura vura yorulan yumruklarımız o şerir başların üstünde bir afv işareti hâlinde gevşeyip açılabilir; zira, galipler civanmerttir; zira, galebenin sonu rahmettir! Lakin siz ki, hepimizden ziyade çektiniz, derhal bu gevşeyen yumrukları sıkacaksınız, bu istihfaf ve bu merhamet cereyanının önüne duracaksınız; bu rahmet selinin önüne evlerinizin enkazından birer set çekeçeksiniz. Her gün,

her gün, sabah akşam, tâ mahşere dek, beş vakit minarelerden Allah ismini haykıran müezzinlerle beraber "Yunan'a lanet!" diye bağıracaksınız. Bu sadaya ihtiyacımız vardır. Eğer bazılarınızın yolu İstanbul şehrine uğrayacak olursa, göreceksiniz ki, buna hatta şimdiden, hatta bugünden, bu saatten itibaren ihtiyacımız vardır. Bakınız, başını, şu Rum berberin makasına uzatan Türk gencine; bakınız, şu Yunanlı tacirin mağazasına giren Türk kadınına; bakınız, yemeğini Rum işçisine pişirten ve sofrasını Rum hizmetçisine kurduran şu Türk zenginine; bütün bu acayip manzaralar size birer ders-i ibret olmalıdır. O berber, siz kuru esaret ekmeğini kemirirken Anadolu'daki Yunan efzunları sıcak çorba içsin diye iane veriyordu. O tacir, siz yalın ayak dolaşırken Yunan zabitleri rahat ve sağlam potinler giysin diye Türk parasıyla dolu kasasının kapısını bilakayduşart Yunan Müdafaa-i Milliyecilerine açıyordu. Bu hizmetkârlar Eskişehir'in sükûtu günü şimdi içine girdiğimiz evlerimizin kapıları önünde, bedmest ve bedâvâz "Kato Türko" diye bağırıyordu.

Bütün bu feci şeyleri, anavatana daha ilk adım attığınız bir anda size hatırlattığım için beni affediniz. Elimde olmayarak sizi göz yaşlarıyla, şikâyetlerle, ah u vahlarla karşılıyorum. Vakıa buralarda, siz yokken birçok şenlikler de yapmış idik. İyi ki siz o günlerde gelmediniz; çünkü bizim gibi siz de, o çeng ü çegâne içinde bütün ıztıraplarınızı, bütün kinlerinizi unutacaktınız. Tıpkı bizim gibi soğuk, yumuşak, adi ve havai olacaktınız. Rahat ve sefahat arzusuna düşecektiniz. Bizim gibi bütün millî davalara "Adam sen de!" diyecektiniz. Bizim gibi, muztariplerin feryadına "Neme lazım!", galiplerin zaferine "Yeter artık!" demeye alışacaktınız.

Sefa geldiniz! İşte biz böyle bir hâldeyiz; işte, gazi ordunun altı saat berisindeki Türk şehri, İstanbul, bu asri "Sodome" böyle bir haldedir.

MASUNİYET-İ ŞAHSİYE KANUNU / 9349 NR._1923-03-26

Masuniyet-i Şahsiye Kanunu, Büyük Millet Meclisi'nde münakaşa edildiği esnada, buna taraftar olan mebuslardan biri şu hazin vakayı anlatmıştı:

"... kazasında kaymakamlık ediyordum. Bir gün, jandarmalar, merkez kazaya bir hafta uzakta bir köyden eli kolu bağlı bir ihtiyar getirdiler. Yorgun, perişan bir hâlde idi. İhtiyara dedim ki: "-Baba; senin kabahatin nedir?" Ağlamaya başladı: "-Beni buraya yanlışlıkla getirdiler; dedi. Asıl kabahatli yirmi yirmi beş yaşlarında bir delikanlıdır ve şu saatte dağlarda eşkıyalık ediyor." Yaptığımız tahkikat ihtiyarın ifadesini tekit etti. Tahliyesi esnasında kendisine dedim ki:

"- Baba, bizi affet! Bu hükümet namussuzdur."

Haksız yere tevkif edilip, on gün yaya ve aç yürütülen bir adama karşı bir hükümet memurunun bu tarzda bir tarziye verişi bilmem, ne dereceye kadar doğrudur. Fakat, vaka hakikaten insanı çileden çıkaracak kadar müheyyeçtir. Kim bilir, buna benzemez, daha ne haksızlıklar, ne zulümler olmuştur da bizim haberimiz yoktur. İçimizden birisi çıksa da şimdiye kadar kanun namına veyahut hükümet memurları namına halka reva görülen fena muamelelerin bir bilançosunu yapsa, eminim ki, meydana herhangi bir haileden daha müellim ve daha müheyyiç bir elem ve işkence kitabı çıkar. Binaenaleyh, biz de şu vakayı göz yaşlarıyla anlatan mebus gibi, kendimize lazım gelen intibah hissesini almak ıztırarında bulunuyoruz ve bir ihtiyar adama beyhude yere on gün yol yürüten hataların tekrarına meydan verilmemesini hırz ü can ile istiyoruz. Fakat, sırf merhametten veyahut adalet hissinden doğan bu temenniyi, asıl kabahatli olan delikanlının kendi başına dağlarda dolaşmasına müsait olacak bir dereceye vardırmamak da en ziyade insani vazifelerimizden biri olmalıdır. Zira, adalet hissi, bize bir masumu sıyanet etmeyi ne kadar telkin ediyorsa, bir mücrimi cezalandırmayı da o kadar emreder. Herhangi bir cemiyette cezasını görmemiş bir mücrim vicdan-ı ammeyi, nahak yere cezaya çarpılmış bir masumdan ziyade rahatsız eder. Dinlerin esası gibi, kanunların esasını da ceza ve mükafat prensipleri teşkil eylemektedir. Vakıa, şimdiye kadar tatbik edilen cezaların insanın tabiatındaki fenalığı azalttığına hükmetmek, daha açık bir ifade ile, cezanın [okunamadı] fakat ceza kanunları böyle terbiyevi bir hassaya malik bulunmak iddiasından çok uzaktadırlar. Eğer bazı kimseler, size, caniler asıldığı için cinayetlerin azaldığını veyahut hidematı şakkanın mahkumları nedamet ve intibaha davet ettiğini söylerse inanmayınız. Cemiyetler teşekkül edeliden beri idam vardır, zindan vardır ve daima sehpalara asılacak adamlar ve zindanlara doldurulacak bedbahtlar bulunur. Binaenaleyh bu hakikate bizden ziyade vakıf olan vazı kanunlar ortadan cinayeti ve cürmü kaldırmak hissiyle değil caniyi ve mücrimi kaldırmak veya tecrit etmek endişesiyle mütehassısdırlar. Zira, vâzı-ı kanunlar her şeyden evvel cemiyetin selametini düşünmek ıztırarındadırlar; ferdin ahlakı ile meşgul olanlar pedagoji âlimleridir. Bu nokta-i nazardan denilebilir ki her kanun kısmen fertlerin aleyhine ve tamamen cemiyetin lehine yapılmış bir şeydir. Fert ile cemiyet arasında münakit zımni mukaveledeki maddeler birer birer tetkik edilecek olursa görülür ki, cemiyet hükümetle beraber bütün hükmü kendine almıştır ve ferde pek az hak bırakmıştır, mükellefiyetin kısm-ı azamı ve en ağırı bunun omuzlarındadır. Onun içindir ki, ne kadar medeni olursa olsun, her fert, mensup bulunduğu cemiyete karşı gizli bir isyanla mütehassisdir ve ilk fırsatta bunu izhar etmek onun ezelî şiarıdır; bütün ihtilallerin

nüvesi bu histedir, kendisini aldatılmış telakki eden ferdin bu deruni tehevvüründedir.

Lakin zannetmeyiniz ki, cemiyet, fertlerin kendisine karşı beslediği bu tehevvürden bihaberdr. O pekâlâ bilir ki, bütün mevcudiyeti ve bütün müessesatı daimi surette çıtırdayan bir kıvılcım yığını üzerindedir; eğer birdenbire yanıp tutuşmuyorsa; bu saadeti, mütemadiyen icra ettiği tazyike medyundur; bu tazyiki biraz hafifltetecek olsa, bilir ki, altındaki kıvılcımların her biri bir madde-i infilakiye hâlinde kendini tarumar edeceklerdir.

Bu tehlike inkılap, ihtilal, harp ve istihale gibi gayr-ı tabii devirlerde daha ziyade artar. Zira, bu esnada cemiyet dediğimiz yekpare varlık mütemadiyen kımıldayan bir hâldedir; bu kımıldanışlar ise, mütemadiyen ateşi eşer ve eşilen ateşler daha ziyade parlamak istidadını gösterir. Onun içindir ki, bu esnalarda cemiyet, sabit, müstakkar ve tabii zamanlarda icra ettiği tazyiki artırmak ıztırarında kalır ve muhafaza-i nefs endişesi onu bir takım dehşet ve haşin hareketlere sevk eder.

Acaba bizim elyevm geçirmekte olduğumuz devir, bu devirlerden biri değil midir? Yeni bir hükümetle, yeni müesseseler ve yeni kanunlarla henüz teşekkül eden cemiyetimiz, temelleri üzerine kâfi derecede bir metanet ve mesanetle yerleşebilmiş midir? Artık her nevi irtica ve ahlak tehlikelerinden masun muyuz? Eğer masun isek, masuniyet-i şahsiyeye hakikaten ihtiyacımız vardır; eğer değilsek, bizce cemiyetin masuniyetini, cemiyetin selametini temin eden kanunlar, şahsa masûniyet ve hürriyet veren kanunlardan bin kat daha elzemdir; bin kat daha akdestir.

Lazım gelirdi ki masuniyet-i şahsiye kanununun yanıbaşında, bir de "masuniyet-i inkılap" kanunu çıksın. Zira, irtica bunun kadar onun da düşmanıdır ve masuniyetler şahsiye kanunundan cüret alarak faaliyete geçecek olan mürtecilerin –yani asi fertlerin- ilk yapacağı iş, diğer birçok hürriyetler ve masuniyet gibi, şahsın hürriyetini ve şahsın masuniyetini de ilga ve imha etmek olacaktır. Acaba, inkılabın öz evladı olan ve irticaın has düşmanı olması lazım gelen Büyük Millet Meclisi, doğrudan doğruya kendi mevcudiyyetini tehdit eden bu tehlikeye karşı şimdiden bazı tedbirler ittihaz etmeyi neden düşünememiştir?

BİR ULVÜN DEVERANI / 9351 NR._1923-03-28

"Kelam iptida mevcut idi ve kelam Allah'ın nezdinde idi ve kelam Allah idi. –Bu iptida da Allah'ın nezdinde idi.- Her şey onun vasıtasıyla vücuda geldi ve vücuda gelmiş olanlardan onsuz bir şey vücuda gelmedi- hayat onda idi. Hayat dahi insanların nuru idi ve

nur zulmette ziya verir zulmet dahi onu idrak etmez idi."

Bilmem neden, Gazi Mustafa Kemal'in son seyahatlerine ve bu seyahatlerde irat ettiği nutuklara dair haberleri okurken, havari "Yuhanna"nın İncil'inden şu ilk satırları hatırlıyorum. Bu harikulâde insan uluv hâline girmiş bir ruh ve söz hâline girmiş bir uluv gibi, memleketi dairen mâdâr dolaşmaktadır. Onu, teftişe bir baş kumandan, politika propagandaları yapan bir fırka lideri veyahut alelade siyasi devirler icra eden bir hükümet reisi şeklinde görmek ne mümkün! O doğrudan doğruya "inkılap" denilen hadisenin mücessem timsalidir.

Geçen gün, Konya'nın yerli tüccarından Kaşıkçızade Tahir Efendi Paşa'ya hükümetin ticaretimizi inkişaf ettirmek için neler düşünüğünü sordu ve o da şu cevabı verdi idi:

"- Evvel emirde şunu söyleyeyim. Bendeniz içinizde hükümet namına değil, meclis namına değil, ordu namına değil sadece bir mebus gibi, yalnız bir arkadaşınız, bir kardeşiniz gibi bulunuyorum."

Bu sözün ihtiva ettiği remzi anlayanlara ne mutlu! Zira, Mustafa Kemal Paşa'nın bugünkü maksadını ve millet içinde bugünkü vaziyetini şu sözden daha beliğ bir tarzda ifade etmek mümkün değildir. Senelerden beri daima ve ancak resmî şahsiyetler huzurunda toplanmaya alışmış olan bu halk Mustafa Kemal'de de mutlaka Türkiye Büyük Millet Meclisi reisini, Türk ordusu başkumandanını, Müşir-i azamı hülasa ona insanların verdiği sıfat ve ünvanları görüyor fakat ona Allah'ın bahşettiği mevhibeyi, o mukaddes hidayet nurunu lazım geldiği kadar keşf ve hissedemiyor.

Ümit olunur ki, bu seyahatlerden, bu temaslardan sonra bütün Anadolu halkı Mustafa Kemal Paşa'yı hakiki ve samimi simasıyla görüp tanımıştır. O, hükümetin, ordunun adamı olmazdan evvel bütün vatanın ve bütün memleketin adamıdır ve şimdiye kadar söylediği nutuklardan anlaşılıyor ki o en ziyade bu sıfatına ehemmiyet veriyor, açtığı mücahedede en ziyade bu sıfatına istinat ediyor. İrticaya karşı açılan mücadeleden bahsederken söylediği şu son ve kati sözlere bakınız:

"Farz-ı muhal olarak eğer bunu temin edecek kanunlar olmasa, bunu temin edecek meclis olmasa, öyle menfi adım atanlar karşısında herkes çekilse ve ben kendi başıma yalnız kalsam onları yine tepeler ve yine öldürürüm."

Bir hükümet reisinin ağzında bu sözlerin yeri yoktur; fakat herhangi bir inkılapçı

maksadını bundan başka bir tarzda ve bundan daha güzel ifade edemezdi. Bazı kimseler, Mustafa Kemal Paşa'nın bu nevi feveranlarını, hürriyet-i kelama ve hürriyet-i fikre karşı bir hücum mahiyetinde telakki edebilirler; filhakika, eğer Gazi Paşa bu hiddet ve şiddeti resmî sıfatıyla göstermiş ve hükümet namına ika etmiş olsa idi, hepimiz, hürriyet-i şahsiyemizin tehlikede bulunduğunu zâhip olabilirdik. Fakat, o, bu ikinci mücadele meydanını süngülerle ihata ettirmiş bir kumandan değildir; o bu sefer bir fikir ordusunun başında yürüyor ve elinde tuttuğu silahlar, ateşten daha kuvvetli olan lisanıdır ve demirden daha metin olan mantığıdır. Eğer karşı taraftan da aynı silahlarla mücehhez olanlar varsa meydan açıktır.

Karşı taraf? Karşı taraf neresidir? Yunanlılar mı? Avrupalılar mı? Hayır; Gazi ve galip kumandan diyor ki: "Düşman yalnız hariçte değildir."

Belki bunu da anlamayanlar vardır. Zira, memleketin sathı dalgasız ve dümdüz görünüyor ve bu sakin sathın altındaki kaynaşmalardan ve girdabatlardan kimsenin haberi yoktur. Fakat uzağı görmeye ve derini sezmeye alışmış gözler bu durgun suyun amakındaki sessiz fırtınayı hissediyor ve şimdiden tedbirler almak ihtiyacını duyuyor. Bu tedbir harici düşmana karşı ittihaz edilen tedbirler gibi ateş ve demirle mi olacaktır? Belki lüzum görülürse böyle olacaktır. Fakat şimdilik gönüllerin ve fikirlerin birliği, hüsn-i niyet ve akl-ı selim sahiplerinin ittifakı, her cihetten nakabil-i nüfuz ve hücum bir (müceddidler bloku), her nevi irtica tehlikesine karşı koymaya kâfidir. Zira, irtica her yerde olduğu gibi bizde de müspet ve müteaddi bir kuvvet olmaktan çok uzaktır. İnkılap daima ileriye doğru atılan ve irtica daima geriye doğru çekilen bir şey olduğu için galebenin tabii kanunları tabiatıyla inkılabın elindedir ve bu tabii kanunlara karşı yürüyecek hiçbir kudret yoktur. Yalnız irtica inkılaba karşı bir nevi "hareketsiz mukavemet" yapabilir; yani atıl ve câmid bir cismin hâl-i cereyanda olan bir unsurun önüne geçişi ve ona set ve hail oluşu gibi bir "kuvve-i mania" gösterebilir. İşte, bu memlekette her türlü teceddüt ve terakki hareketlerine düşman olan kitle, inkılap taraftarlarıyla, ancak bu tarzda tedanii bir harbe girişebilir. Lakin düşünmelidir ki, herhangi bir muharebede taarruz müdafaadan bin kat daha güç bir iştir; taarruza geçenlerin hem keyfiyet, hem kemiyet itibarıyla müdafaada kalanlardan hiç olmazsa üç misli daha kuvvetli olması lazım gelir. Bizde, inkılap ve teceddüt ordusunun böyle bir kuvveti var mıdır? Burası, ayrı ve uzun bir makalenin mevzuunu teşkil edebilir. Lakin bu hususstaki şüphemizi bir an evvel izale etmek için son senelerin hadisat ve icraatında kendi kendimize sorduğumuz şu suale dair bazı cevaplar bulabiliriz. Mesela bu hadisat bize der ki: Bilfiil istiklal mücadelesini yapanlar hep inkılap ve teceddüt taraftarlarıdır; harici düşmanı bir yıldırım gibi vuranlar ve yere serenler hep memleketin genç ve münevver evlatlarıdır. Zafer onların malıdır, istiklal

onların eseridir. Demek ki, memlekette yegâne zihayat kitleyi müteceddit ve münevverler teşkil ediyor, bunlar yaşıyor, bunlar yaşatıyor; bunlar kımıldıyor; bütün millet, bütün Türk milleti hep bu azasıyla harekette ve faaliyettedir. Binaenaleyh, şimdiden söyleyebiliriz ki, inkılapçılar –hiç değilse keyfiyet itibarıyla- mürtecilere üç kat değil yüz kat faiktirler. Kemiyete gelince... Kemiyet hakikaten onlarda mıdır? Buna dair de elimizde pek sahih bir mikyas yoktur. Zira, mevcudiyetlerini tekit eder hiçbir emare göstermiyorlar. Kim mürtecidir? Kim değildir? Ve irtica hangi fikre müstenittir? Bunları bilmek kabil değildir.

İşte, dikkatli gözler, ulvün deveranı esnasında; kelam hâline girmiş inkılap uluvvü memleketi dairen mâdâr dolaştığı esnada, bütün o aydınlanan ve tutuşan yerlere bakarak şu son şüpheyi de izale edebilirler.

SARA BERNAR / 9352 NR._1923-03-29

-"... Bir bahar havasında birçok çiçeğin..."

"Lifild" ajansının verdiği bir habere göre, Sara Bernar'ın son sözleri bu olmuştur; ne sade bir temenni, ne masum bir arzu, ne rikkataver bir dua!.. Büyük ve ihtiyar bir facia sanatkârının ruhu, son dakikasına kadar gençliğini, taravetini ve hayata fart-ı irtibatını muhafaza etmiş, hayata hiç küsmeden, hayattan hiç bıkmadan, hayata tebessüm ederek sönmüştür. Diyorlar ki, Sara Bernar yetmiş dokuz yaşında öldü; lakin, gönül buna inanmıyor ve onu on dokuz yaşını hiç tecavüz etmemiş bir "harika-i hilkat" telakki ediyor. Filvaki eğer yaş yalnız senelerle ve yalnız uzviyet üzerindeki zaman izleriyle tayin edilir bir şey değilse, eğer asıl yaş bizim kalbimizin yaşı ise bu kadın ihtiyarlığın kâbusunu, ihtiyarlığın soğukluğunu asla duymamış ve daimi bir sebahat şevki içinde yaşamıştır.

Onu, bundan on sene evvel "L'aiglon" rolünde görmüştüm: Narin bir delikanlı idi; onu daha yakın bir zamanda "La Tosca" rolünde görmüştüm: Şeyda bir maşuka idi. Onu birçok kereler "La Dame aux Camélias"da gördüm: Şuh ve zarif, çılgın ve hafif bir fahişe idi. Ne vakit bir ihtiyar kadın oldu? Bunu hiç kimse hatırlayamaz; çünkü Sara Nar hiçbir an sahneden çekilmedi, elli seneden beri sahnededir. Elli seneden beri hep narin delikanlıların, şeyda maşukaların, şuh ve çılgın fahişelerin derisinin içinde yaşadı; kalıptan kalıba giren bir ruh gibi... Nihayet ölümün kalıbı içine girdi; belki bu da bir roldür! Ya Rabbim, emret ki bu da bir rol olsun.

Herhangi bir büyük adamın ölümünü haber alır almaz, bilaihtiyar ağzıma gelen şu

mısraları, hassaten Sara Bernar için tâ içimden, tâ ruhumun amakından tekrar ediyorum:

Öldürme ey avalimin Allah u ekberi,

Nurunla keşf-i rah-ı sevap eyleyenleri.

Vakıa, "Sara Bernar" sanat haricinde kalmış kâfirler için hiçbir sevap yolunun kâşif değildir ve insaniyete ettiği hizmeti ancak sahneyi ilahi bir şevk ve cuşiş menbaı telakki edenler bilir. "Sara Bernar" sahne denilen bu şevk ve cuşiş menbaının en cömert ve en müstesna perilerinden biri idi; "Ölülere hayat ve hayaletlere ihtiras" bahşeden eli nice dehaların serini, süzerek başlarımız üstüne serpti. Aksa-yı Şarkın sıtmalı bataklıklarından hatt-ı üstüvanın kızgın çöllerine kadar Küre-i arzın hemen her noktası ondan dökülmüş, ondan süzülmüş, ondan serpilmiş bir tahassüs ve teheyyüç bakiyesi saklıyor. Dört renk ve yetmiş cins insan içinde "Sara Bernar"ın bu lütfuna mazhar olmamış hemen hiçbir millet kalmadı. Onun kim olduğunu, onu neye kadir olduğunu, bizim kadar "Haiyiti"ler ve "Haiyiti"ler kadar Nivezenlandalılar da bilirler; Sara Bernar bu yuvarlak çamur kitlesini bir kıvılcım gibi dolaşmıştır ve her yerde kendi ateşinden bir iz bırakmıştır. Bir gün –bundan on altı yıl evvel- Mısır-ı Aliya'da, Nil kenarında bir deve gezintisi yapıyorduk. Dikkat ettim. Benim deveci, ikide bir bindiğim hayvanı "Sara, Sara!" diye çağırıyor. "Bu devenin adı Sara mıdır?" diye sordum. Çöl çocuğu beyaz dişlerini göstererek güldü: "Sara; dedi. Evet Sara Bernar, Sara Bernar! Buralara her gelip gidişinde bu deveye binerdi, onun için adını "Sara" koyduk, kendi öyle istedi, Allah selamet versin, kendi öyle istedi..."

O zamandan beri, o genç bedevinin bu Fransız sanatkârından bu kadar samimi ve laubali bir tavırla bahsedişi hiç hatrımdan çıkmadı ve yine o zamandan beri düşünüyorum ki, bir milleti, harice karşı en iyi temsil edecek olanlar o milletin sanatkârlarıdır; Fransa, Sara Bernar gibi bir mümessileye malik olduğu için bahtiyardır; çünkü Fransız lisanının lezzetini, azamet ve belagatini, insaniyetin yarısı eminim ki, "Sara Bernar"ın hançeresinden tanımış ve tatmıştır ve insaniyetin yarısına Fransa'yı sevdiren – biraz mübalağa ile – belki yine bu harikulâde kadın olmuştur. Acaba, Fransa hükümeti bunun tabutunu doğrudan doğruya "Pantegon"a götürmek lüzumunu hissedecek midir? Bizce Fransa hükümeti bu lüzumu hissetmelidir; zira, Fransızların "Malikâne-i Manevi" tabir ettikleri ülkelerin hiç olmazsa üçte birini bu kanatlı sahne serdarı fethetmiştir; Fransa kendi manevi malikânesi addettiği yerlerin kısm-ı azamını Sara Bernar'a, ve Sara Bernar gibi sanatkârlarına medyundur.

"Sara Bernar" son zamanlarını hep Amerika'da geçirir olmuştu. Vakıa büyük

faciabazın Amerika ile münasebeti epeyce eskidir. Bundan yirmi beş otuz sene evvel şimal Amerika'nın vahşi bir mıntıkasında, treni durdurularak; "Kovboys"lar tarafından dağa kaldırılan genç Fransız aktrisi "Sara Bernar"dır. Bu beli ve eli tabancalı dağ serserileri zavallı kadını tam bir ay kendi aralarında tuttular ve ona bütün görmek istedikleri rolleri oynattılardı. Yeni dünyaya, ilk seyahatinin bu ilk macerası, Sara Bernar'ı Amerika'dan ve Amerikalılardan ürküteceği yerde bilakis, o macera toprağına karşı meyelanını arttırdı. Zira, bu muhteris, taşkın ve serazat bir ruh idi: Tehlikeleri, nagehzuhur vakaları, esrarengiz işleri ve hiç hatır ve hayale gelmeyen fevkalade heyecanları pek severdi. Ve bunlar kendi ayağına gelmediği vakit, kendisi bunları aramaya çıkmaktan yorulmazdı.

Yorulmak mı? "Sara Bernar"ın hiç bilmediği ve bilmek istemediği şeylerden biri varsa o da yorulmaktı.

O ilk defa ölüm döşeğinde dinlendi. Lakin hakikaten dinlendi mi? Buna inanmak ne nümkün! Ne güç!

LÜZUMLU BİR MÜNAZARA / 9353 NR._1923-03-30

Geçenlerde yine bu sütünlarda "Kalpler Yukarıya!" ünvanı altında neşrettiğim bir makale muhterem Dersim mebus esbakı Lütfü Fikri Bey'in nazar-ı dikkatini celp etmiş; dünkü "Tevhid-i Efkâr"da, bu makalaye dair bana hitaben bir açık mektup yazıyor. Lütfü Fikri Bey matbuatta söz söylemek için her hadiseyi fırsat-ı ittihaz eden nevheveslerden değildir, ekseriya sükûtu tercih eder ve seneleren beri, bir nevi itikaf içindedir. Binaenaleyh, onu pek sevdiği bu itikaf içinden çekip çıkaran makalemin hiç değilse mevzu itibarıyla iyice mühim olmasına inanmak lazım gelir. O makalenin mevzusu ne idi? Belki karilerin kısm-ı azamı bunu unutmuş veya hiç okumamıştır bile... Mamafih, Lütfü Fikri Bey'in açık mektubundan alacağımız şu cümlelerde mevzubahis olan makalenin kâfi derecede vazıh bir hülasasını bulabiliriz. Muhterem Dersim mebus esbakı diyor ki: "Evet, azizim; haklısınız!.. Bana da öyle geliyor ki sizin tarifiniz veçhile bir 'manevi inhilal arefesindeyiz' ve işte bunu, ben de böyle gördüğümden dolayıdır ki daha bir müddet sükût etmek hususundaki arzuma rağmen bahse karışmak, bu babdaki birkaç düşüncemi söylemek isterim. (Lakin) sizinle benim aramda yalnız bir nokta farkı var: Siz tasvir ettiğiniz ahvalden pek müteaccip ve mütehayyirsiniz, memleketin hâlet-i ruhiyesinde nasıl bu kadar az bir zamanda, yine sizin ifadeniz veçhile 'toprak kaymaları henüz sıcaklıklarını muhafaza' ederken, böyle azim bir tehevvül, bir inkılap ruhu oldu? Siz bunu anlayamıyor, bundan kalbinizde büyük bir acı

duyuyor ve âdeta isyan ediyorsunuz. Fakat ben bundan hiç mütehayyir değilim. Gerçi sizin kadar müteellim ve muztaribim, ona hiç şüpheniz olmasın. Fakat ortada, maatteessüf, evvelden tahmin etmediğim hiçbir şey göremiyorum."

Lütfi Fikri Bey'e nazaran, birlikte müşahede ettiğimiz bu "inhilal-i manevi"nin esbabını kendi tabirleri üzere, her şeyden evvel "hayat-ı içtimaiye kanunlarında" aramalıdır. Bu "hayat-ı içtimaiye" kanunlarının bahsimize tealluk eden kısımlarını, muhterem muhabirim şöyle tarif ediyor:

"Bir millet, diyor; daima tenevvi ve tebeddül eden ihtiyacatını tazmin ettirmek ister; bunu yapamadınız mı, derhal sizden soğur, sizi artık sevmez. Eski hizmetler, hiçbir hatıra-i muazzeze ve mukaddese onu oyalayamaz. Siz isterseniz buna "nankörlük" diyebilirsiniz. Fakat elyevm memleketimizde sizin söylediğiniz veçhile bir "buzlu hava" esiyorsa, tekrar bir manevi inhilale doğru gidiliyorsa bunun mutlaka pek mühim sebepleri vardır. Bu sebepler kemal-i ciddiyyetle tetkik ve tespit olunmalıdır ki, ona göre ittihaz olunacak tedabir de müsmir olabilsin, müfit neticeler verebilsin. Bence o esbabı başlıca son ayların vekayi ve icraatında aramak lazımdır."

Acaba şu "son ayların vekayi ve icraatı" nelerden ibarettir. Lütfü Fikri Bey, burayı tasrih etmiyorlar, lakin biz muhterem muhalifin hangi vekayi ve hangi icraatı telmih ettiğini pekâlâ seziyoruz: İstanbul'da Babıali Hükümeti'nin ilgasından sonra vükelasından kalem mümeyyizine kadar –kemiyet itibarıyla değilse bile keyfiyet itibarıyla- epeyce mühim bir kitle, kimi memuriyetine hitam verilip açıkta kaldığı, kimi gayr-ı faale geçip şek ve tereddüde düştüğü, kimi de lazım gelen dikkat, ihtimam ve himayeden mahrum bulunduğu için, memlekette ister istemez bir nevi gayr-ı memnunlar sınıfı teşkil ediyor. Bu sınıf, evvela millî zaferin neşvesi içinde şahsi zararının acısını duymuyor veyahut her şeyin birdenbire düzelivereceğine kani bulunuverdi. Vakta ki bu zafer neşvesi yavaş yavaş gevşemeye başladı, vakta ki Lütfü Fikri Beyefendinin bahsettiği "hayat-ı içtimaiye kanunları" mucibince her şey birdenbire yoluna girmedi, düzelemedi; bu zümre meyanında bir inkisar-ı hayaldir baş gösterdi; bir takım fısıltılar, mırıltılar hasıl oldu. Bu hâli, maatteessüf, henüz millî ve içtimai bir tasfiyeye mazhar olmayan İstanbul muhitindeki fena ve bed hava-ı anasır kendi hesaplarına, alttan alta tekit ve tenmiyeye başladılar. Bunlar meyanında dünkü Hürriyet ve İtilafçılar, mürteci ve müzevverler, lalettayin her inkılap esnasında bir külah kapmak arzusunda bulunanlar veyahut doğrudan doğruya Hakimiyet-i Milliye aleyhinde olanlar vardır, yeni bir inkılap yapmış hiçbir millet, yeni tesis etmiş hiçbir hükümet, kendi içinde

hasıl olan böyle mağşuş, muzlim ve meşkuk bir zümreyi tatmin ve teskin etmek iktidarını haiz değildir ve bunu doğrudan doğruya kendisine düşman telakki eylemek ve ona göre hareket etmek ıztırarındadır. Binaenaleyh, Lütfü Fikri Beyefendinin "Bir millet daimâ tenevvi' ve tebeddül eden ihtiyacatını tazmin ettirmek ister." sözü, sanırım ki, böyle bir zümreye taalluk edemez. Eğer bugün, memlekette, son ayların vekayi ve icraatından muztarip olanlar varsa, bunlar mutlaka umum-ı millet ve memleket namına değil, kendi nam ve hesaplarına muztariptirler ve bu gibilere karşı yapılacak şey kendilerine "fedakârlık" ve "feragat-i nefis" denilen yüksek mefhumları ve ulvi hisler, telkin etmekten ibarettir. Bunu ise, son senelerin vekayi kâfi derecede telkin etmiştir zannında idim ve "manevi inhilal" emarelerini müşahede ettikçe hayret ve taaccübe düşüşümün sebebi bu zannımda yanılmış olmamdandır. Türk milletinin, Türk köylüsünün, millî istikll uğruna, dört seneden beri katlanmadığı meşakkat, felaket ve nikbet kalmamıştır. Açlığa tahammül etmiştir. Çıplaklığa tahammül etmiştir, silahsız harp etmiştir. En genç, en dinç, en kıymetli evlatlarını kendi elleriyle, gözleri yaşarmadan ateşe atmıştır. Acaba bunların adedi, elyevm "mütenevvi' ve mütebeddel ihtiyaçları" tatmin edilemediği için sızlayanların, mırıldananların, fısıldayanların adedinden daha mı dûndur? Onlar ki, hiç mızıldanmadan, hiç sızlanmadan gülerek terk-i can ettiler ve yarın yine gülerek terk-i can etmeye hazırdırlar.

Lütfü Fikri Beyefendi: "Bir memlekette hürriyet kelam-ı takyit edildi mi, mutlaka fikirlerin intişarı için gizli kanallar peyda olur; diyor. Halk, alenen tefhim-i maksattan men olundu mu, (kulağa söylemek) usulü vücut bulur. Nasıl ki, siyasi fırkaların serbestçe icra-yı faaliyetine, serbest intihaplar husulüne mümanat edildi mi, halk mutlaka (komplo) usullerine, (cemiyet-i hafiye) teşkiliyle zorba hükümetler yapmak yollarına gider."

Lütfü Fikri Beyefendiyi, bu mütalaatı yürütmeye sevk eden başlıca sebep, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Atina çiftçilerine hitaben söyledikleri şu sözlerdir. Onları da aynıyla muhterem muhabirimin mektubundan istinsah ediyorum:

"İyi biliniz ki bu emniyet ve itimadî ihlale sâî olanlar vardır. Sizi iğfal ve izlal etmek isteyenlere açıkça sorunuz: 'Hakimiyet-i Milliye, istiklal ve devlet mefhumlarında fikriniz nedir?' Biliniz ki, o iğfalkârlar açık sözden kaçınırlar. Onlar kulaktan kulağa söylemeyi tercih ederler. Siz onlara: 'Fısıldamayın; istemiyoruz.' deyiniz. O hainlerin fısıltısı kesilsin; millet, her şeyi açıkça öğrensin ve açıkça sorsun!"

Bunu müteakip, Lütfü Fikri Beyefendi devam ediyor:

“Bence, diyor; Mustafa Kemal Paşa şu sözlerle sizin şikâyet ve feryadınızı itmam etmektedir. Siz memleketin hâlet-i ruhiyesinde gayr-ı muntazır ve nâgehzuhur bir tebeddül ve inkılaptan müteessir ve müştekisiniz; müşarünileyhte o tebeddülün aldığı şekilden, tarz-ı cereyandan müştekidir. Paşa istiyor ki, her şey açık bir surette cereyan etsin; millet, halk gizli propagandalara, hafi tahrikata maruz kalmasın; bundan daha mert, memleket ve millet için bundan daha hayırlı bir temenni ve arzu olamaz. Fakat yine nokta-i azimetimize gelelim; sizi müteellim eden “inhilal-i manevi” nasıl benim için gayr-ı muntazır değilse, Paşa hazretlerinin telin ettiği gizli propaganda ve tahrikat usulü de benim nazarımda ahval ve hadisat-ı hazıraya nazaran hiç muntazır olmayan bir eser değildir.”

Ve işte muhterem Dersim Mebus esbakının biraz yukarıda “hürriyet-i kelam” ihtiyacına dair serdettiği mütalaat bu eserin avamilini izah sadedindedir.

Lakin, biz bu hususta da Lütfü Fikri Beyefendi’nin fikrine iştirak edemiyoruz. Bizce, eğer, Paşa hazretlerinin “iğfalkârlar” tesmiye ettiği kimseler, fikir ve maksatlarını açıktan açığa söylemiyorlarsa, bunun sebebi hürriyet-i kelamdan mahcuriyetleri değil, sıdk u hulûstan ve “iffet-i içtihat”dan mahrumiyetleridir. Bunlara istediğiniz kadar “hürriyet-i kelam” veriniz, maksatlarını açıktan açığa asla izah edemeyeceklerdir.

Nitekim, Lütfü Fikri Bey gibi hüsn-i niyet sahibi ve temiz maksatlı muhalifler, memleketin en koyu milliyetperver gazetelerinde bile, daima fikirlerini neşr ve ilan etmek fırsatını bulmuşlar, fakat onlar kendilerine ihzar edilen (neşr ve ilan çarelerinden) daima korkup kaçmışlardır.

TÜRK OCAĞINA DAİR / 9354 NR._1923-03-31

Geçen akşam, Antalya mebusu Hamdullah Suphi Bey’in de hazır bulunduğu bir mecliste, kendisiyle benim aramda “Türk Ocağı”na dair epeyce faydalı bir hasbihal cereyan eti. Bu hasbihal gayet hususi ve dostane bir müdavele-i efkârdan ibaret olmakla beraber, gazete sütûnlarına geçirmekten men-i nefis edemiyorum. O da ben de iki eski ocak arkadaşıyız; vakıa onun “ocak”la münasebeti benim münasebetimden çok daha eski ve ve daha kıymetlidir. Hamdullah Suphi’yi elyevm, bütün Türk memleketinin ve bütün Türk milletinin halas ve zaferiyle neticelenen milliyetperverlik cereyanının ilk pişdarlarından addedebiliriz. Çok zaman evveldi ki biz onun arkasından yürüdük ve bu zahmetli yolda onun sevk ve idaresine ihtiyaç duyduk ve felaket zamanı geldiği vakit aynı safta, aynı tehlikelere karşı göğüs gererken onu yanımızda hissetmekten mütevellit bir emniyet ve itimatla

kuvvetlendik.

Bundan üç yıl evvel, kim derdi ki, günün birinde İstanbul'da "Türk Ocağı" tekrar açılacak! Mütarekenin ilk senelerinde ocak üç defa işgal edilmiş, üç defa dağıtılmış ve ocaklılar taraf taraf envai takibat ve tehdidata uğramıştı. O günlerde Hamdullah Suphi'yi, etrafındaki beş on arkadaşıyla beraber her zorbaya bir aks-i zorba ile mukavemet ederken ve ocağın eşyasını bir itfaiye neferi gibi, oradan buraya buradan oraya taşırken görürüz. Bu perişan eşyadan şimdi ortada ne kaldı, bilmiyoruz, fakat ocak haftaya tekrar açılıyor ve ateşi ilk açıldığı gündekinden daha kuvvetli ve daha şevklidir. Lakin bu sefer, "ocak" bu ateşini ne yolda ve hangi sahada mevki-i intifaya koyacak? İşte geçen akşam Hamdullah Suphi Bey'e sorduğum sual bu, oldu. Dedim ki:

"- Türk Ocağının dünkü tarz faaliyeti bugünkü vaziyete göre gayr-ı kâfidir. Dün yalnız milliyet fikri etrafında toplanmıştık. Hepimizin vazifesi bu fikri muhtelif vasıtalar ile neşr ve tamim etmekten ve kendi aramızda onu mümkün olduğu kadar teksif ve takviye etmekten ibaretti. Bugün, o fikir herkesin malıdır; en basit Türk köylüsünden en münevver Türk gencine kadar milletin her sınıfına, her ferdine sirayet etmiştir. Bu fikir et, kemik, ateş ve demir hâline inkılap edip ortaya bir ordu ve bir hükümet çıkarmıştır. Şimdi memleketin her tarafı Türk ocağıdır. Binaenaleyh bu büyük ocağın içinde, ayrıca bir takım küçük ocaklara ne lüzum var?"

"-Türk ocaklarının vazifesi henüz bitmemiştir; dedi; Türk milleti kurtulmuş ve varlığını hissetmiştir. Fakat henüz medeni ve fikrî inkişafını tamamlamamıştır. Türk ocaklarının yarına ait vazifesi bu inkişafı tekit ve tesire matuf olacaktır. Bütün memleket maddi olduğu kadar manevi bir sefalet içindedir.

Cehalet Anadolu'da halkın aşağı tabakalarında sıtma ve sair bulaşık hastalıklar kadar hasarât ika ediyor. Bunun önüne geçmek, halkın ve köylünün bu manevi ve fikrî biçareliğine imdat yetiştirmek lazım geliyor."

Bu itibar ile Hamdullah Suphi Bey'e göre, tabir-i caizse badema Türk ocakları bir nevi Hilal-i Ahmer vazifesini görecektir; halka ve köylüye irfan ve imran sahasında muavenet edecektir. Nasıl ki, harp zamanında cephe arkasının en mühim hizmetlerini Hilal-i Ahmer heyetleri görüyor, nasıl ki, bunlar doktorlarıyla, sargılarıyla, ilaçlarıyla, sedyeleriyle, hastaneleriyle yaralananların imdadına koşuyor; yarın girişeceğimiz teceddüt ve tekâmül mücadelesi esnasında da bu cephe arkası hizmetini Türk ocakları görecek, zaafa düşenlere

kuvvet, delalette kalanlara nur, mütemerrit ve mürtecilere hidayet bahşetmeye çalışacaktır. Elyevm, Anadolu'nun muhtelif merkezlerinde otuza yakın ve belki otuzu mütecaviz Türk ocağı bulunmaktadır. Bunlar memleketi şefkatli bir kol gibi çepçevre ihata edecek, bütün halkı manevi himayesi altına alacaktır. İstanbul'dan çıkıp mesela Samsun'dan şarkî vilayetlerimize doğru seyahate çıkacak ve oralardan garbi Anadolu'ya sarkacak olan bir ocaklı bu uzun yolunun her merhalesinde bir ocak bulacak ve bu suretle şu münevver yolcunun taşıdığı fikir bir kıvılcım gibi bütü memleketi, dairen mâdâr kolaylıkla devredecektir.

Hamdullah Suphi Bey, Türk ocaklarının asıl şimdiden sonra en müspet ve en vâsi iş görebileceğine kanidir. Ona göre ocak şimdiye kadar ancak memleketin okumuş yazmış gençleri üzerinde icra-yı tesir etmekte idi. Bu tesir ise birçok cihetten pek mevzuya bir hâlde kalmıştır ve milliyet cereyanını hep bir noktada teksif etmiştir. Bundan sonra bu mütekasif kuvvet, bir kanın damarlara yayılışı gibi bütün vatana, bütün Türk vatanına istila edecek ve bu suretle on beş seneden beri ekdiğimiz fikirler, hisler, heyecanlar halkın en aşağı tabakalarına kadar kök salacaktır.

Bu büyük mefkure Hamdullah Suphi Bey'i tâ ruhundan kavramış ve ona âdeta yeni hidayete ermiş kimselere mahsus bir vecd ve cuşiş vermiştir. Eğer, Hamdullah Suphi Bey'le beraber yüzlerce ve belki binlerce gencin aynı vecd ve cuşişle mütehassis ve müteheyyiç olduğunu bilmeseydim, bütün bu tasavvurlar bana birer hayal gibi görünecekti. Fakat eminim ki, Türk münevverlerinin yarısından fazlası hep bu emelin ve bu maksadın peşindedir.

Konuşurken, öteden beri beni tazip etmekten halî kalmayan bir endişemi de açtım, dedim ki:

"-Ocaklar, siyasi cereyanlardan, politika ve fırka ihtirasâtından nasıl muhafaza olunabilecek?"

Hamdullah Suphi Bey:

"- Şimdiye kadar olduğu gibi... dedi. Ocağın on beş senelik bir mazisi vardır ve bu mazi her türlü politikacılık şaibelerinden muarradır. Politikacılığın en salgın zamanlarında bile ocak istiklalini muhafaza etmiş ve hiçbir fırka cereyanı kapımızın eşiğine uğramamıştır."

Filvaki, Hamdullah Suphi Bey'in bu mütalaası çok doğru idi. Bir zamanlar İttihat ve Terakki bile ocağı kendi daire-i nüfuzu içine almak istemişti de bir türlü muvaffak

olamamıştı. Memleketi baştan başa saran ittihatçı ve itilafçı mücadeleleri, dedikoduları ocakta ufacık bir aks-i sada bile hasıl edememiştir ve o devrin bütün siyasi ihtirasları bu mübarek müessesenin kutsi ateşi içinde eriyip gitmiştir. Temenni edelim ki, hep böyle olsun!

REJİ VE MALUL GAZİLER / 9355 NR._1923-04-01

Harb-i Umumiden sonra, perakende tütün bayi inhisarı hakkı, hemen her harpden çıkmış olan memlekette malul ve sakat askerlerle, meydan-ı harpte ölenlerin yetimlerine ve dullarına verilmiştir. Son defa çıkan bir kanun ile, bu hak, bizde de malul gazilerimize verilmiş olduğu halde reji idaresi bin türlü müşkülat çıkararak kanunen verilen bu hakkı zavallı gazilerimizden nez etmek istemişti. Geçenlerde, şehrimizin muhtelif gazetelerinde İstanbul reji idaresinin kanuna karşı vaki bu serkeşliğinden şikâyet eden İstanbul mebusu Ali Rıza Bey "Bu şirket hakkındaki intibaatımı Meclis-i Âlîyeye arz edeceğim." diyordu.

Ali Rıza Bey, o günden beri ihtimaldir ki bu fikrinden vazgeçmiştir. Çünkü, elyevm meseleye halledilmiş nazarıyla bakılıyor; reji malul gazilerin hakkını –kendilerine lazım gelen teshilatı göstermemekle beraber- tanıyor. Hatta rejinin bu cebrî ve ıztırarî hareketini bir eser-i nezaket ve samimiyet suretinde görenler bile var. O halde, hadise kapanmış olmak itibariyle, artık rejiden bahsetmeye lüzum yoktur da diyebiliriz. Vakıa bazı kimselere göre Büyük Millet Meclisi ile reji şirketi arasında tahaddüs eden mesele, yalnız malulünün menfaati nokta-i nazarından değil, hükümet-i milliyenin şeref ve haysiyeti nokta-i nazarından da haiz-i ehemmiyettir. Biz böyle düşünenlerin safındayız ve düşünürüz ki, eğer bütün kanunlarımız, kendilerini ecnebi addeden bir takım müesseselerin eşiğinden derhal içeriye girmek kuvvetine malik olamıyorsa ve bu kanunların kabiliyet-i tetbikiyeleri evvelden temin edilmemişse neşr ve tamimlerine de lüzum görülmemek icap eder. Türk kanunları ve Türk hükümeti, bundan sonra artık ecnebi ihtirasatına baziçe olamaz. Vakıa biliyoruz ki, senelerin biriktirdiği, teksif ve tekit ettiği bir itiyada, bir ananeye göre, bizde ecnebi sermayesiyle teşekkül etmiş bütün müesseseler kendi arzu ve iradelerini hükümetin kanunlarından üstün tutmayı bir hakk-ı müntesip telakki etmeye çok alışmıştırlar. Onlara bu kanaati ve bu küstahlığı bahşedenleri ise, Hristiyan ve Levanten anasırdan ziyade bizim içimizde aramak lazım gelir. Zira, son hadisede de olduğu gibi, bu gibi müesseselerin avukatlığını edenler daima kozmopolit Türkler olmuştur. Harb-i Umumide, reji menafiinin en hararetli, en fedakâr müdafileri o müessesenin başında bulunan büyük Türk memurları idi. Bunlar sayesinde reji milyonlar kazandı ve bu kazanç daima hükümetin zararına yapılan "iş"lerin bir neticesi oldu. Bunun içindir ki, mütarekeden sonra küçük Türk memurlarını istiskal eden reji idaresi diğer "sadık Türkleri"

atiyeler ve bahşişlerle kendine daha ziyade bent etti ve mütareke esnasında da bu hakşinaslığının birçok mükâfatını gördü. Herkes bilir ki, gerek Damat Ferit zamanında, gerek Tevfik Paşa zamanında, ikide bir muzayakaya düçar olan İstanbul hükümeti başını kâh rejiye, kâh divan-ı umumiyeye, kâh "banka-i şahane-i Osmaniye"ye vururdu ve kendisine içeriden ses verenler daima bu müesseselerin Türk bendegânı olurdu. Bunlar bir takım fahiş şeraitle, bunlar devlet ve milletin şeref ve haysiyetini, mali ve idari istiklalini tehlikeye koyan bir takım ağır ve zalimâne şeraitle müflis Babıaliye paralar teklif ederler, bu meşkuk alışverişlerin delali olurlar ve bu hizmetlerine mukabil kâh bir taraftan, kâh her iki taraftan komisyon ücreti alırlardı. Ali Rıza Paşa kabinesinde maliye nazırlığı eden Raşit Bey. Bu nevi Türk dellallerin eliyle kurulan tuzaklardan en âlâsını bilir; zira, kendi hamiyet ve metaneti mâni olmasaydı, bu tuzağa öyle bir şiddetle düşecekti ki, bir daha kalkınmasına imkân bulunamayacaktı.

Malul gaziler meselesinde reji namına hareket eden bir Türkle karşılaştık. Vakıa malulin askeriye heyetinin huzurunda "rejinin fikirlerini tebliğe memur" olan zatın bu fikirleri ne dereceye kadar hararetle müdafaa ettiğini bilmiyoruz. Fakat müzakerenin verdiği netice itibarıyla muvaffakiyetin yüzde elli reji tarafında kaldığını görüyoruz. Bu içtimada sami sıfatıyla bulunan zavallı Ali Rıza Bey işin hassaten bu cihetini hazin bir tavırla anlatıyor: "Rejinin murahhası beni tatmin edemedi." diyor. Acaba, bu murahhas müdafaa etmek istediği menfaatin kimlerin menfaati olduğunu biliyor muydu? Vakıa herhangi bir memur için ilk vazife, mensup olduğu dairenin veyahut amirleri tarafından kendisine tevdi edilen işin sadakatle ifasından ibarettir; vakıa bir memur bir vatanperver olmaktan evvel bir vazife-i şinas olmak ıztırarındadır; fakat, bizce bu ıztırarın bir haddi, bir derecesi tayin edilmek lazım gelir. Pek aykırı bir tarzda mensup olduğumuz milletin zararını bâdi olacak bir vazifeyi, ne kadar memur zihniyetli adam olsak, yine ifada biraz tereddüde düşmemiz tabiidir. Hususuyla bu reji meselesinde –ki mevzubahis olan menfaaat doğrudan doğruya rejinin bile değildir- hiçbir Türk tasavvur edemeyiz ki, malul gazilerimiz aleyhine verilen bir kararı tasvip edebilsin, zira; malul gazilerimizden nez edilmek istenen bu hak, Hristiyan bayilere bahşolunmak isteniyor ve reji kendi menafiinden ziyade bunların menfaatini korumak kaygısındadır. Eğer reji hakikaten bitaraf bir idare olsa idi, müşterilerinin şu veya bu cinse, şu veya bu sınıfa mensup kimseler olmasına ehemmiyet vermezdi. Çünkü onca esas olan şey tütünlerini satmaktır ve hiç bir mantık bize ispat edemez ki, Hristiyan veya Acem bayiler mutlaka malul Türk gazilerinden daha iyi ve daha çok tütün satmak kabiliyetini haizdirler. Tütün, her yerde olduğu gibi, bizde de havaiç-i zarriye yerine geçmiş bir metadır, bunun

sürümünü temin etmek için bazı satıcılık ihtisaslarına lüzum yoktur. Bir tütün bayi ne beliğ, ne sağlam, ne malumatlı, ne de usul-ü defteriyeye aşina olmak ıztırarındadır ve onun için bir "yenice" paketi alan müşteriye bir liranın üstünü verecek kadar hesap bilmek kâfidir. Ekserisi zabitlerden mürekkep olan malul gazilerimizin ise bu kadarcık bir hesaba akıl erdiremeyecek derecede gabi olduklarına ihtimal veremeyiz; bunlar hep beyinlerinden vurulmamışlardır, hepsi de melekat-ı akliyelerine sahiptirler. Ancak bunların hakkı ve meziyeti teslim edilmek için reji idaresinin azıcık hüsn-i niyet sahibi olması lazım geliyordu.

Reji son mukarrarata nazaran bu hüsn-i niyeti göstermiş sayılabilir mi? İşte, bize, reji meselesini tazelemek arzusunu veren bu hususstaki şüphemizdir. Eğer bu şirketin arkasında yarım asra yakın bir mazinin hesapsız seyyiatı olmasaydı, eğer onunla Türk milleti arasında, altmış bine (60000)e –bu hesap tahmini değildir- yakın Türk gencinin cesedi bulunmasaydı, rejinin irade-i milliye önündeki bu inkıyadını birçoklarımız gibi, biz de bir hüsn-i niyet eseri telakki edebilirdik. Fakat iyi dikkat etmelidir ki, diğer bütün ecnebi şirketleri gibi reji de, daima üstümüze daha iyi atlayabilmek için geriler ve sinsi muameleleri civanmerdane hereketlere tercih eder.

Binaenaleyh, reji ve emsali şirketlerin her türlü takazasından bir defaya mahsus müebbeden kurtulmak için her şeyden evvel bunları bütün manasıyla avcumuzun içine almamız lazım gelir. Bunun için de yegâne çare bu müesseselerden yalnız Rum ve Levantin unsurları değil, Türk ismini taşıyan kozmopolitleri de uzaklaştırmak ve onların yerine vatanın sadık ve öz evlatlarını yerleştirmektir.

ŞAMATAYA MEYDAN VERMEYELİM! / 9357 NR._1923-04-03

Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey'in maktuliyeti efkâr-ı umumiyi bütün şiddetiyle işgal etmekte perdevamdır. Bu elim vakanın Büyük Millet Meclisinde çıkardığı gürültü memleketin her tarafında hususuyla Ankara ve İstanbul matbuatında müselsel aks-i sadalar uyandırıyor. Lakin bu aks-i sadalar henüz müphem, boğuk ve karışık bir uğultu hâlindedir. Cinayet tahkikatına dair Ankara'dan gelmeye başlayan haberler bile bu müphem uğultuya lazım gelen vuzuhu veremiyor, herkes bağırıp çağırmakta devam ediyor. Öyle ki, nerde ise, meselenin mahiyeti ortadan kayıp olacak ve buna dair kemal-i sükûn ve teenni ile yapılması lazım gelen tahkikat, içinden çıkılmaz bir hâle girecektir. Vakıa bu heyecan ve bu galeyan bize bir cihetten hoş görünüyor. Abdülhamit idaresi zamanında madum ve ittihat ve terakki devrinde mahpus ve mahkum olan efkâr-ı umumiye ilk defa olarak varlığını izhar ediyor ve mamulün

fevkinde bir şiddet ve zindegi ile, canlı, asabi ve hatta serbaz ve mütehakkim baş kaldırıyor. Neye karşı? –Allah'ım sana bin şükür;- bir şahsın hayatı için, hakimiyet-i milliyeyi temsil eden bir ferdin masuniyeti için, bir adalet, evet bir adalet meselesi, bir adalet davası için... Eğer beni, millete veya efkâr-ı umumiyeye karşı hürmetsizlikle itham etmeyeceğinizi bilsem, diyeceğim ki, böyle mesut bir hadise bizde ilk defa olarak vuku buluyor; vicdan-ı amme ilk defa olarak böyle bir uyanıklık, böyle bir asabiyet gösteriyor, ilk defa olarak bu kadar açıktan açığa adalet istiyor, haksızlığa karşı baş kaldırıyor. Bu ispat ediyor ki, Türk milleti artık dünki Türk milleti değildir; Abdülhamit zamanında, çocuğu, kardeşi veya babası sürgüne giderken ve zindanlarda inlerken susan, göz yuman, "Adam sen de!" diye yorganını başına çeken; İttihat ve Terakki devrinde memleketin bazı güzide evlatları kâh kurşunla öldürülür, kâh sopa ile dövülürken ve kâh iplere çekilirken gözlerini çevirip zalimlerin yüzüne bile bakmaya cesaret edemeyen insanlar artık aramızda kalmamıştır. Artık, millet meclisindeki mebustan, en küçük bir vilayet gazetesi muharririne kadar herkes hak bildiği sözü açıktan açığa haykırabiliyor; heyecanını hiçbir tazyike maruz kalmadan ağzıyla, kalemiyle ifade edebiliyor, yani eski devirlerde bin türlü tıkaçla, bin türlü yumrukla tıkanan içini açıyor. Bu bir tekâmül merhalesidir; bu bir inkişaftır.

Lakin diğer nokta-i nazardan icap ederdi ki, bu tezahürat daha şuuri, daha medeni ve binaenaleyh, muntazam bir tarzda vuku bulsun ve ekser iptidai cemaatlerdeki şuursuz galeyanlar gibi bir kuru patırtı şekline girmesin.

Büyük Millet Meclisi, bu hususta hüsn-i misal olmalı idi. Halbuki, bu mecliste mebuslarımızdan bazılarının kopardığı vaveyla ancak hadd-i bir ihtilal devresine yakışacak derecede bir şiddet ve asabiyetle mümtelidir.

Bu şiddet ve asabiyet İstanbul matbuatına kadar sirayet etti. Hatta muharrirlerimizden birine 31 Mart'a takaddüm eden günlerin hadisatını hatırlattı. Filvaki, "Serbestî" gazetesi muharririnin katlini müteakip yapılan matbuat ve sokak nümayişleriyle Ali Şükrü Bey'in feci ve müellim sergüzeştine dair vuku bulan tezahürat arasında bazı müşabehetler bulmak kabildir. O vakit de şimdi olduğu gibi gazetelerimizin bazıları siyah matem çerçeveleriyle, suzişli ve müheyyeç hitabelerle, dilsiz resimler ve işaretlerle intişar ediyor; her mahfelde gözü yaşlı adamlar dolaşıyor, nihayet, bir ucu Eminönü'nde, diğer ucu Sultan Ahmet'te muazzam bir cenaze alayı tekbirler ve tehlillerle İstanbul şehrini sarsıyordu. Bu cenaze alayını, hâlâ, daha dün icra edilmiş gibi hatırlarım. Ahrar fırkasının bütün azası siyahlar giyinmiş, ellerine siyah eldivenler takmış, tıpkı zaman-ı kadîmin nevhagerleri gibi ısmarlama bir facia edasıyla

tabutun önünde yürüyorlardı. Her sokak köşesinde "Kahrolsunlar! Kahrolsunlar!" diye bağıran adamlar vardı. Bazı evlerin pencerelerinden, perişan saçlı kadın başları uzanıyor ve halkı teheyyiç etmek için ağlayarak feryat ediyordu.

Lakin neticede bunların hiçbiri, ne katilin bulunmasına, ne de adaletin tezahürüne yardım etti, ancak 31 Mart kıyamı gibi bir haile ile hitam buldu. Cenab-ı Hak yeni inkılabımızı böyle bir buhrandan masun buyursun! Hususuyla bu inkılap henüz bir sürü harici tehlikelerle de muhattır. Siyasi vaziyetin yarım karanlığı içinden birçok düşman gözleri, bizim bir zaafımızı yakalamak ihtirasıyla parıl parıl yanıyor. Bunlara aradıkları şeyin bulunmuş olduğu zannını vermemeliyiz. Bizi, bu günlerde, her şeyden, hatta adalet meselesinden evvel yalnız vatan davası işgal etmelidir. Hususuyla Ali Şükrü Bey faciasını bir fırka mücadelesinin neticesi şeklinde göstermek hıyanete kadar varan bir ihtiyatsızlıktır. Ölümüne ağladığımız Ali Şükrü Bey sağlığında vatana hizmetten başka bir şey yapmamıştı. Lazım gelir ki öldükten sonra, biruh cesedi şer ve nifaka alet-i ittihaz edilmesin bu onun temiz ve faziletli ruhuna karşı bir hürmetsizlik olur.

İKİNCİ MERHALE / 9358 NR._1923-04-04

"Büyük Millet Meclisi" kendi kendini feshe karar vermekle, dört seneden beri göstermekte olduğu kahramanane faziletleri parlak bir surette tenviç etmiştir. Feragat ve fedakârlık hissinin bu derecesine hayran olmamak mümkün değildir. Vakıa tarihte kendi arzusuyla taç ve tahtını terk eden hükümdarlara tesadüf olunmuştur, fakat bu feragatlerin hemen hepsi, mutlaka ya bir cebir ve tazyikin, ya bir tehevvür ve asabiyetin, yahut da ihtiyarlık, bezginlik gibi uzvi ıztırarların birer netice-i tabiiyesi suretinde tecelli etmiştir.

Bütün kudret ve salahiyetiyle saltanatı temsil eden "Büyük Millet Meclisi" ise, milletin kalbindeki tahtını bu mecburiyetlerin ve bu sebeplerin hiçbiri olmaksızın sırf vatani bir endişe ile terk ediyor. Tâ kurun-ı uladan son asırlara kadar gelip geçmiş millet meclislerinin –herhangi bir şekl-i idare içinde bulunursa bulunsun- bu kadar büyük muvaffakiyetlerden sonra kendi arzusuyla kendini feshettiği ise hiç görülmemiştir. Vakıa, Fransız "konvansiyon"u, tıpkı Türkiye Büyük Millet Meclisi gibi, saltanat-ı şahsiyeyi tamamıyla ilga ettikten, dahili nifak ve şikaklara nihayet verdikten ve inkılapçı Fransa üzerine yürüyen müttefik Avrupa devletlerini yendikten sonra henüz kapısının üstündeki zafer çelenkleri solmadan, henüz kuvvet ve cuşeşi vehin ve hüzale uğramadan dağılmış Büyük Millet Meclislerinden biri idi. Fakat bu dağılışa da muhtelif fırkaların tesadümünden hasıl

olma bir dağılış nazarıyla bakabiliriz. Hamd olsun, Türkiye Büyük Millet Meclisinde böyle tesadümlere de şahit olmadık ve bu son infisah kararının bile hemen hemen ittifak-ı ara ile verildiğini gördük. Filvaki yeni intihabata başlamak teklifinde bulunanlar, ekseriyetle birinci gruba mensup olanlardır. Fakat ikinci gruba mensup mebuslar da bu teklifi büyük bir hâhişle karşıladılar ve kendi emellerinin de yeniden milletin arasına müracaat olduğunu söylediler. Binaenaleyh, bu fesih kararı hiçbir surette, bir ihtilaf neticesi değildir. Her iki taraf ayrı ayrı yollardan aynı noktada birleşiyor: Birinci gruba göre sulh muahedesinin tasdiki için yeni bir meclisin teşekkülüne ihtiyaç vardır; ikinci gruba göre "misak-ı millî"yi lüzumu kadar tatmin edemeyen sulh muahedesinin tadil ve tashihi için yeniden milletin arasına müracaat etmek lüzumu hissediliyor. Binaenaleyh, her iki tarafın endişesi de son defa olarak bir kere daha milletin reyini sormadan sulhu imza ve tasdik etmemektir. Acaba, şimdiye kadar üzerine birçok mesuliyetler alan Büyük Millet Meclisi, kan ve ateşle dolu bir mücadele yolunun sonunda, neden birdenbire böyle bir tereddüde, böyle bir korkuya müptela oluyor? Ve o kadar elim, mahfuz-ı şerait içinde başladığı işi büsbütün tamamlamadan çekilmek ıztırarını duyuyor? Acaba, bugünkü vazife dünkü işe nispeten daha mı çetindir? Daha mı tehlikelidir?

Eğer dünkü mücadele makus bir netice ile nihayet bulsa idi, Büyük Millet Meclsi ferden ferda bu akıbetin bütün mesuliyetini kendi canı ile ödeyecekti. Bunun içindir ki Büyük Millet Meclisi, düne kadar, ölümü göze almış kimselere mahsus ulvi ve fevkalbeşer bir cüretle daima ileriye doğru yürüyor, sağına soluna bakmıyordu ve hatta bazı müşkül anlarda kendisi milletin reyine ittiba edeceği yerde, milletin iradesini kendi arkasından sürüklüyordu. Zira, biliyordu ki, bu müheyyep hamlenin sonunda, eğer bir uçurum varsa, oraya milletten evvel kendisi yuvarlanacaktır.

Halbuki, bugün, millet muvahecesinde meclisin vaziyeti büsbütün başkadır. İmzalanacak olan sulh muahedesiyle, meclis kendisini tamamıyla kurtarmış olacak, fakat bu kurtuluş belki milletin zararına bazı neticeler tevlit edecektir. Bu endişe ile değil midir ki, başmurahhasımız İsmet Paşa Lozan'da sulhu imza edemeden döndü ve Büyük Millet Meclisinin reyini sormak lüzumunu hissetti? İşte, Büyük Millet Meclisi de şimdi aynı suretle, sulh muahedesinin tasdiki ânı gelir gelmez doğrudan doğruya milletin reyine müracaat lüzumunu hissediyor ve son defaya mahsus olarak aziz ve mukaddes Türkiye'nin mukadderatını tayin ve tespit edecek olan bir "hüküm"ün karşısında dört senelik cüret ve cesaretinin kırıldığını görüyor. Ekseriya, harp yapan hükümetlerin sulhu yapmaktan imtina edişlerinin en büyük sebebi bu olsa gerektir.

Vakıa bütün manasıyla bir harp hükümeti olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin sulh arefesinde dağılmaya karar verişi yalnız bu sebebe atfedilemez. Her yeni devir yeni adamlara ihtiyaç gösterir. Elyevm Büyük Millet Meclisini teşkil eden ekser azanın ise bu ihtiyaca tekabül etmediklerini söylemek bir haksızlık olmaz sanırım. 1335 intihabatının ne gibi şerait içinde yapıldığını bilenler, pekâlâ takdir ederler ki, millet, vekillerini intihap etmek hususunda lüzumu kadar müşkülpesentlik gösterememiştir. Refiklerimizden birçoklarının itiraf ettikleri gibi memleketin münevver, mütehassıs ve güzide evlatları o devirlerin kargaşalığı içinde müntehiplerin gözüne görünememişler ve her biri bir tarafta unutulup kalmışlardır; bazıları da –bu çok müellim bir hakikattir!- mücadelenin neticesini meşkuk görerek intihap haklarından vazgeçmişler, vazifelerinden kaçmışlar, hatta bazıları intihap edildikleri halde, 16 Mart vakasını müteakip, yılarak bir köşeye sinmişlerdir. Millet, bu sefer birinci kısım münevverleri hatırlayacak ve onları bulup çıkaracaktır. Fakat, ikinci kısım münevverlerin ve hassaten intihap edildikten sonra müstenkif kalanların ikinci mecliste de yeri olmamalıdır. Vakıa, milletin, yarınki vekillerinde arayacağı evsaf, kahramanlık ve fedakârlık gibi fıtri faziletlerden ziyade irfan ve ihtisas gibi müktesep meziyetlerdir ve bu gibi meziyetlere sahip bulunanlar, aramızda, maatteessüf, pek nadirdir. Binaenaleyh, halk, bunları bir de seciye farklarına göre tefrik ve tasnife kalkışacak olursa, adam bulmak hususunda iyice müşkülata düçar oluruz. Lakin, bu meyanda, intihaplarından sonra müstenkif kalanların adedi nihayet beş on kişiye bâlîdir ve bunlardan vazgeçmek bize pek de pahalıya oturmaz zannederim.

Herhalde bu sefer Türk milleti intihap edeceği mebusların mahiyet ve kıymetlerine göre, kendi kemalinin ve kendi rüştünün derecesini göstermiş olacaktır. Bütün manasıyla inkılabımızın ikinci merhalesinde bulunuyoruz ve bu merhalenin ikinci bir imtihan meydanı olduğunu hissediyoruz. Düşünmeli ki, İkinci Büyük Millet Meclisi bizim için ya bir felaket uçurumu, ya bir selamet zirvesi olabilir.

İTTİHAT VE TERAKKİ Mİ? / 9360 NR._1923-04-06

Meclis infisah kararını verirken mebuslardan bir zat "Milletten geldik, millete dönüyoruz." sözlerini söyledi. Bu bence demokrasi namına söylenmiş sözlerin en güzelidir. Fakat acaba en doğrusu mudur? Milletten çıkanlar her vakit millete dönebilmek hakkını haiz midirler? Burası calib-i iştibah bir noktadır. İttihat ve Terakki erkanının hepsi de milletten, halktan, hatta ekseriyetle halkın en özlü tabakalarından çıkmış adamlardı, fakat bunların büyük bir kısmı şimdi tekrar millete dönemeyecek bir haldedirler. Çünkü bunlarla millet arasında harb-i umuminin yığın yığın seyyiatı var; çünkü bunlarla millet arasında bir milyona

yakın genç, gürbüz, Anadolu Türk'ünün kemiklerinden hasıl olmuş nakabil-i mürur bir set var. Çünkü bunlarla millet arasında Sarıkamış hailesi, Irak hezimeti; Galiçya maceraları var. Çünkü bunlarla millet arasında harp zamanlarının konakları, vagon dalavereleri, şeker, ekmek ve gaz dolapları ve yüzlerce dürülmüş sefahet sofraları var. Bu kadar hailin üstünden atlayıp öbür tarafa geçmek kabil midir? İstanbul halkı senelerce hamur yerine çamur yediğini henüz unutmadı; hafızalar sussa bile mideler bağırmaktadır. Trakya ve İzmir hadsiz hesapsız vagon ticaretlerini pekâlâ hatırlıyor; çünkü her vagonun istiap ettiği şeker çuvalı nispetinde bir ev yıkıldı, bir bark tarumar oldu. Bu evlerin, bu barkların sükkanı öldüyse bile viraneleri ortadadır.

Levazımcı İsmail Hakkı Paşa'nın depolarında çürüyen zahire yığınlarının dalhıraş manzarası, hâlâ, Eskişehir, Konya, Ankara ahalisinin gözü önünden gitmiyor; çünkü onlar açlıklarından kıvranırken bu depolardaki buğday ve nohut tanelerini kurtlar kemiriyordu. Bütün bu facialarn ve bu rezaletlerin müsebbipleri, amilleri milletin önüne ne yüzle çıkabilirler? Millet bunların hepsini unutmuş olsa bile, dört yıldan beri kimlerin hatası yüzünden, kimlerin gafleti ve hiffeti yoluna harap ve perişan olan vatanı, etiyle dişiyle nasıl müdafaa etmek mecburiyetinde kaldığını pek iyi biliyor.

Geçen gün, Hamdullah Suphi Bey'in (Vatan) refikimize vaki olan beyanatında İstanbul'daki Müdafaa-i Hukuk teşkilatının İttihat ve Terakki ile intihabat tesadümüne girişmesi ihtimaline dair söylediği sözleri okurken bütün bunlar hatrımıza geldi. Biz böyle bir tesadümün vuku bulabileceğine ihtimal verenlerden değiliz. Halkın kalbi İttihat ve Terakki'ye karşı müebbeden kapanmıştır ve bunu bizden ziyade onlar hissediyorlar. Bunun için değil midir ki, mütarekenin arefesinde "İttihat ve Terakki" kendi kendini feshe karar verdi; belli başlı erkanını memleketin haricine attı. Yani bir nevi tasfiye-i nefis ameliyesi yapmak ıztırarında kaldı. O vakitten beri, bizim kadar İttihatçılar da İttihat ve Terakki tabirinin artık hiçbir şeyi, hiçbir hizbi, hiçbir fırkayı ifade etmediğini müdriktirler. Bunlardan büyük bir kısmı, üzerlerinden yalnız İttihat ve Terakki yaftasını atmakla kalmadılar, aynı zamanda ruhlarından da itihatçılık duygusunu söküp çıkardılar ve vatanın temiz evlatları arasına karışıp, tahakküm ve tecebbür yerine feragat ve fedakârlığın; fırkacılık ve komitecilik yerine milliyet ve vatan aşkının tadını tattılar; bunlar artık geriye dönemezler; o dar; basık ve muzlim ocağa sokulamazlar, böyle bir hava onları bunaltır, boğar; çünkü dört seneden beri milliyet mücadelesinin yüksek zirvelerinde, gögüslerini en temiz, en ceyyit rüzgârlara vermeye alışmışlardır.

Bizce millete dönemeyecek İttihatçılar onlardır ki, doğrudan doğruya yukarıda saydığımız seyyiatın amilleri olmuşlar, tâ iliklerine kadar zehirlenmişler ve bu zehirden tasaffi ve teşeffi etmek lüzumunu hissetmemişlerdir. Bunlar için millete giden yegâne yol nedamet yoludur. Sarp, çetin ve uzun bir nedamet yoludur, dört senede, beş senede kat edilemeyecek derecede uzun bir nedamet yolu.. Bunun içindir ki, yine dünkü (Vatan) refikamızda İttihat ve Terakki mensubiyetinden bazılarına atfedilen şu mütalaaları muhik ve mantıki buluyorum; bunların bir kısmı "İntihabat ile meşgul olmak niyetinde bulunmadıklarını" beyan etmişlerdir. Ve bir diğeri de "Şimdilik ihtiyar-ı sükût etmek lazım geleceğini ve şahısları itibarıyla intihabata bigâne kalmayacak iseler de şimdilik atideki faaliyetlerinden bahsetmek zamanı gelmediğini" söylemiştir.

Evet, bunun henüz zamanı gelmemiştir ve bu zamanın hiç gelmemesi hem memleketin ve hem bu zevatın menfaati icabındandır. Bir zihayatın öldükten sonra tekrar dirilmesi ne kadar kabil değilse, tarihe karışmış bütün siyasi ve içtimai müesseselerin de yeniden teşekkülü o kadar müstebittir. Herhangi bir milletin tarihini karıştıracak olursanız olunuz herhangi bir teşkilatın dağıldıktan sonra toplandığı vaki olmamıştır: İşte Fransız ihtilalinin doğurduğu Jakoben ve Jironden teşkilatı... İşte İtalya'nın Karbonari teşkilatı... İşte Yunanîlerin Etingi Etriyası.., elyevm, küre-i arz üzerinde bunların bazı müstehaselerinden başka bir şeye tesadüf edemiyoruz. Vakıa Fransa'da bir nevi Jakoben zihniyeti, İtalya'da bir nevi Karbonarilik ve Yunanistan'da bu nevi Etriyacılık kalmıştır, fakat o kadar "pest-zinde" bir halde ki, hiçbiri bademe müspet bir rol oynayamazlar.

Bonapartistlerin, Napolyon Bonapart'ın bakiye-i azamını Sentelen adasından Fransa'ya naklettikleri gün, "Lamartine" şöyle bağırıyordu: "Ey gafiller, sağ iken hiçbir hayrını görmediğiniz bu adamın şimdi kemiklerinden mi medet umuyorsunuz?"

Herhangi birimiz ikide bir merkez-i umumiyenin kemiklerini şakırdatanlara karşı aynı sözü tekrar edebiliriz veyahut tekrar etmek mecburiyetindeyiz.

BİR NUMARALI, İKİ NUMARALI? / 9361 NR._1923-04-07

İstanbul ahalisi, son zamanlarda, bir numaralı grup, iki numaralı grup diye bir şeyler işitiyor; matbuatta bunlara dair bazı bahisler görüyor. Fakat bu hususta henüz lüzumu kadar vazıh bir fikre malik değildir; bu hususta kim vazıh bir fikre sahiptir? Bir mecliste iki fırka tasavvur edin ki aynı nam altındadır, her ikisi de aynı prensipleri takip ettiğini söylüyor ve bunlar arasında bir "ihtilaf" vardır. Niçin? Bazı kimseler bunun teferruata ait birkaç içtihat

farkından neşet ettiğini, bazıları da İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf arasında olduğu gibi şahsi münaferetlerden, mevki ve iktidar rekabetlerinden mütevellit bir ihtilaftan ibaret olduğunu iddia ediyor. Biz ikinci tahmine daha ziyade ihtimal verenlerdeniz. Zira, birinci grupla ikinci grubu yekdiğerinden ayıran saik ve sebeplerin muayyen bir içtihat mübayenetine müstenit bulunmadığını şuradan anlıyoruz ki, ikinci grubu temsil eden kimseler arasında hiçbir fikir ve his birliği yoktur, bunlar yalnız "muhalefet etmekte" birleşiyorlar. Mesela bir Hüseyin Avni Bey'le bir Hoca Şükrü Efendi'nin aynı fikirde ve aynı içtihatta bulunduklarına nasıl ihtimal verilebilir? Hüseyin Avni Bey ki, şiddetle hürriyetperverdir, saltanat-ı şahsiyenin en biaman düşmanlarındandır. Şükrü Efendi ise bütün manasıyla mürteci, muhafazakâr ve saltanat-ı ferdiye taraftarıdır; Hoca Efendi, bu mahiyetini son zamanlarda neşrettiği bir risale ile kâfi derecede isapt etmişti; vakta ki hükümet veyahut ekseriyet grubu bu irticai harekete karşı bazı tedbirler ittihaz etmek lüzumunu hissetti, kendisine en çok muhalefet edenler arasında Hüseyin Avni Bey'i gördü. Sonra yine ikinci grupta bir Necati Bey var ki, izdivaç kanunu sahibi Salih Efendi ile bir safta otururlar. Bunlardan biri açık fikirli, akl-ı selim sahibi bir gençtir, diğeri, batıl ve vahyî maksatlar peşinde dolaşan ve hürriyet-i fikriyeden ziyade istibdata meyyal görünen bir zattır.

Binaenaleyh ikinci grubun mahiyetini anlamak için, bu grubu teşkil eden azayı ayrı ayrı ele almak ve onların maksat ve seciyelerini ayrı ayrı tetkik etmek lazım gelir. Bu acayip bir iştir, fakat başladığımız intihabatın hüsn-i suretle cereyan etmesi için böyle bir vuzuha ihtiyaç vardır. Müdafaa-i Hukuk teşkilatının faaliyetleri ancak bu vuzuh içindedir ki müspet bir netice verebilir. Aksi takdirde bu faaliyetten birinci gruba mensup olanlar kadar ikinci gruba mensup bulunanların da aynı derecede istifade edecekleri şüphesizdir. Halk reylerini Müdafaa-i Hukuk namzetleri, namına verirken aynı teşkilatın dairesi içinde bulunan bir Vasıf Bey'le bir Refik Şevket Bey'i yekdiğerinden tefrik etmek hususunda da iyice müşkülat çekecektir.

Vakıa birinci grubu temsil eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, her taraf için namzetlerini kâfi bir sarahatle ilan edecektir. Fakat, bu listeler umumiyet itibarıyla Müdafaa-i Hukuk namına neşredileceği için memleketin muhtelif taraflarında muhaliflerin de aynı listeden istifadeye kalkışacakları ve bunları tahrif ve teşviş fırsatlarını bulacakları pekâlâ varid-i hatır olabilir; zira, biraz evvel de söylediğimiz gibi muhalifler de Müdafaa-i Hukuk teşkilatına dahildirler; bu öyle bir teşkil ki bütün memleketi ordusuyla, meclisiyle, hükümetiyle ağuşuna almış bulunuyor. Müdafaa-i Hukuk namı intihabatta, bu şümul ve vesaitin zararını görecektir ve müşkülatın en büyüğü bundan çıkacaktır. O halde, Müdafaa-i Hukuk'un kendi sinesinde

yer bulan bir ihtilafı iktiham etmek için ne yapmak lazımdır? Bunun bir çaresi vardır: Halka, ikinci gruba mensup olanların isimlerini bildirmek... Bu suretle ortada biri müspet, diğeri menfi iki liste dolaşmış ve ara-yı umumiye bu iki listenin arasında muhayyer bırakılmış olacaktır. Mademki ikinci grup mensuplarının her biri muhalefeti ayrı bir tarafta temsil ediyor, mademki bunlardan her birinin kendine mahsus bir fikri ve bir emeli vardır; binaenaleyh halkın bunları ferden ferda tanıması lazım gelir; tâ ki, (Eğer ikinci grubun adamlarına rey vermek meyline düşecek olursak) hiç değilse bir Hüseyin Avni Bey'le bir Şükrü Hocayı, bir Necati Bey'le bir Salih Efendi'yi yekdiğerinden tefrik etmesini bilelim.

İnkılap, teceddüt ve imran taraftarları, bu intihabatta dostlarından evvel düşmanlarını tanımak ıztırarındadırlar. Âlemde "güzellik" ve "çirkinlik" gibi "iyilik" ve "kötülük" de birbirlerine nazaran mevcutturlar. Bir güzelin ne derece güzel olduğunu hissetmek için yanında bir çirkinin bulunması lazımdır; bir fenanın ne derece fena olduğunu anlamak için yanında bir iyinin bulunması pek faydalıdır. Bu gibi mukayeseler bizdeki fark ve temyiz melekesine çok yardım eder. Binaenaleyh, Müdafaa-i Hukuk namzet listelerini neşrederken bunun bir tarafına müspet şahsiyetlerin, diğer tarafına menfi şahsiyetlerin isimlerini koyacak olursa halkın temyiz hassasını iyice takviye etmiş olur zannındayız. Mesala farz edelim ki, bu listelerin yüzüne Kazım Karabekir Paşa'nın, Fevzi, İsmet ve Rafet Paşaların; tersine de izdivaç kanunu sahibi Salih Efendi'nin, saltanat-ı ferdiye taraftarı Şükrü Hoca'nın, hatta Necati, Avni ve Vasıf Beylerin isimlerini yazıyoruz ve diyoruz ki; "Birinciler bir numaralı gruba, diğerleri de iki numaralı gruba mensupturlar. Buyurun, gönlünüz hangi tarafa temayül ederse o tarafa gidin!" Millet içinde makul bir fert tasavvur edebilir misiniz ki, tamamıyla hürriyetine malik olmak şartıyla birincisinden yüz çevirip ikincisine teveccüh etsin?

EN KOLAY İNTİHABAT / 9362 NR._1923-04-08

Bu sefer intihabatın çok çetin ve mücadeleli olacağını tahmin edenler var. Böyle bir tahmine meydan verecek emarelerin nelerden ibaret olduğunu hiç bilmemekle beraber, şimdiden hepimizi bir nevi "telaş sıtması" yakaladı. Ekseri bu nevi hummalara bir uzun seyahate çıkacağımız esnada müptela oluruz. Eşyamızı hazırlarken, tren veya vapur saatini düşünürken içimize acayip bir halecan, bir sıkıntı gelir; lüzumsuz yere bir takım sabırsızlıklar, sinirlilikler göstermeye başlarız, erafımızdakilerle kavga ederiz; bir çantayı on kere yirmi kere açıp kapadığımız olur. Öyle bir ihtilaç ki, neticede derece-i hararetimizin artması, başımızın bu nevi ihtinaka uğraması ve kalbimizin şiddetle çarpmaya başlamasıyla nihayet bulur. Almanlar bu hâletin adına "rayize fibor" yani "sefer sıtması" derler. İşte biz, intihabatın

arefesinde böyle bir sıtmaya müptela olmuş kimseler gibiyiz. Fakat bu sahte bir sıtmadır, uzvi bir arızadan ileri gelmiyor, bir nevi "telkn binnefis" mahsulüdür ve aksi bir telkin ile, hiç bir ilaca muhtaç kalmaksızın zail olabilir. Mesela kendi kendimize demeliyiz ki, bu kadar telaşa hacet nedir? Her şey, zaman ve hadisatın mantıki dairesinde vuku bulmayacak mı? Ve bizim etvar ve hareketimizi tanzim edecek olan şey milletin bir saat gibi işleyen kalbi değil midir? Kulağımızı bu kalbin üstüne koyalım, dinleyelim ve bütün hazırlıklarımızı onun çaldığı saniyelere ve dakikalara göre yapalım. Bu kalp hepimiz için mükemmel bir rehnümadır ve ayarı yerindedir. Bu ayarın mükemmeliyetinden şüpheye düştüğümüz andadır ki, irademizin kuvvetini, hedefimizin selametini, hatt-ı hareketimizin intizamını kaybedeceğiz ve mazallah bazı hileli aletlerle elimizdeki rehnümanın zembereğini karıştırmak gibi bir fart-ı gayret de gösterecek olursak, o vakit bütün korktuğumuz şeyler vuku bulacak, düşmanlarımızın ekmeğine yağ sürülmüş olacaktır.

Böyle bir vehamete meydan vermemek için milleti mutlaka kendi hâline bırakmamız lazım gelir. Çünkü her şeyin iyisini o biliyor ve ondan gelen her şey hayırlıdır. Dört yıl süren şu acı imtihan devresinde, o, yalnız ağyar elinden ıztırap çekmekle kalmadı, aynı zamanda kendisine kimlerin dost, kimlerin düşman olduğunu öğrendi. İyiyi kötüden ayırabilmemiz için büyük bir felaket devri kadar müsait bir fırsat bulunamaz ve Türk milleti için geçen seneler en büyük felaket devirlerinden biri idi. Bu esnada kimler ona elini uzattı, kimler ondan yüz çevirdi; kimler onunla beraber ağladı ve kimler uzaktan onun hâline güldü? Kimden ne derece fayda, kimden ne kadar zarar gördü? O, bunların hepsini pekâlâ biliyor. Hiçbir zaman, hiçbir millet kendi adamlarını bu kadar katiyetle tecrübe etmemiştir; içimizde mihenk taşına vurulmayan hiçbir seciye, hiçbir irfan ve hiçbir vicdan kalmamıştır.

İttihat ve Terakki zamanında birçok şahsiyetleri keşif ve icat etmek zarureti vardı; ortaya atılan isimlere dair propaganda yapılıyor, münakaşalar açılıyor; halka ya şunun aleyhine, ya bunun lehine yekdiğerine zıt bir sürü telkinatta bulunmak mecburiyeti hasıl oluyordu ve bu halk, bu tesirat altında bilmeyerek kendine vekil intihap ettiği kimseleri, ancak sonradan mecliste tanıyordu. Memleket âdeta bir kapalı kutu gibi idi ve her intihabatta bu kutunun anahtarını tutanlar onun içinden ne çıkarırlarsa bahtımıza oluyordu. Şimdiki intihabat böyle hileli bir baht oyunu olmayacaktır.

Binaenaleyh, bütün bunları nazar-ı itibara alarak düşünüyoruz ki, bu seferki intihabat evvelki intihabata nispeten daha az müşkülatla, daha buhransız vuku bulacak, çünkü efkâr-ı umumiye mebus namzetlerini daha büyük bir vuzuh ile görüp takdir edecektir.

Memleketin geçirdiği sarsıntı, sinesinde ne kadar iyi ve fena anasır saklı ise hepsini dışarıya vurmuştur; aramızda hüviyeti meşkuk hiçkimse kalmamıştır. Dün efkâr-ı umumiye üzerinde şu veya bu tarafın hesabına bir takım tesirler icra etmek kabildi, fakat bugün bu vuzuh ve bu serbesti içinde artık bu gibi tesirlerin icrasına imkân yoktur. Hususuyla harb-i umuminin sonuna kadar bütün rey sandıklarını kendi inhisarı altına alan kuvvet artık kendi adamlarından hiçbirini öne süremez, çünkü bunların ekserisi ele alınamayacak derecede yıpranmıştırlar, o zamandan beri inkılap meydana öyle yeni ve kuvvetli unsurlar çıkarmıştır ki, bunlar göz önünde dururken ara-yı umumiyenin öbür tarafa meyletmesine ihtimal verilemez. Bunun aksi ancak milletin vicdani ve içtimai bir buhran geçirdiğine dâl olabilir. Yeni zamana göre yeni adamlar... İntihabatta yegâne nokta-i hareketimiz bu olmalıdır ve halka verilecek istikamet buna göre tayin edilmelidir. Yeni adamdan maksadımız, inkılap ruhuna sadık, yeni fikirli kimseler olduğuna şüphe yoktur. Çünkü vatanı o onulmaz badirelerden kurtaran bu inkılaptır, bu yeni fikirlilerdir. Bize istiklali bunlar bahşetti, zafer bunlarındır ve yarınki refah ve imranı da bunlar tesis edebilecektir. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın ateşin ve şuledar bir varlık hâlinde temsil ettiği bu zümre haricinde adam aramaya çıkanlar yanlarına "Diyojen"in fenerini alsalar da yine maksatlarını temin edemezler. Binaenaleyh, Gazi Mustafa Kemal Paşa namzetlerinin ismini neşrettiği andan itibaren intihabat gayet sarih ve müstakim bir hat üzerinde ve son derece muayyen bir hedefe doğru yürüyecek ve bir takım inhiraflara, teşettütlere imkân kalmayacaktır. Tâ ki teşettüt bizim içimizde, bizim kalbimizde olmaya... Zannederim ki vaziyeti bulanık ve müşevveş görenler âlem haricinde kendi kalplerinin inikasını görenlerdir. Böylelerine gerek memleketin ve gerek kendilerinin huzur ve selameti için zaman ve hadisatın mantıkı ile oynamamalarını tavsiye ederiz.

Vicdan ve insaf kadar akıl ve idrak de bize kendi ihtiraslarımızın iğvakâr sesini dinlemekten ziyade bu mantıka uymayı emrediyor.

YİNE İNTİHABATA DAİR / 9364 NR._1923-04-10

Şu son üç senelik millî mücadele devri, memleketin belli başlı bütün şahsiyetleri için bir imtihan devresi olmuştur. Bunlardan her biri vatanı ne dereceye kadar seviyor, ne dereceye kadar vicdan ve irfan sahibidir, kimler halk dostudur, kimler halk düşmanıdır, kimlerin zararı dokunabilir, kimlerden fayda umulur, kimler cebin ve müterediddittir, kimler civanmert ve cüretkârdır, kimler külah kapıcıdır, kimler ser vericidir, kimler akl-ı selim sahibidir, kimler hırs ve hifletle maluldür, bütün bunlar, hep, meydana çıkacaktır. Geçen makalemde de

söylediğim veçhile bu nokta-i nazardan, bu seferki intihabat büyük bir vuzuh içinde ve gayet kolaylıkla cereyan edecektir. Elverir ki müntehab-ı sanilerimiz tam bir fikir ve vicdan hürriyetine, bir takdir ve irade istiklaline malik bulunsunlar ve şunun bunun tesiri altında kalmasınlar. Biz, açık ve riyasız düşmanlardan korkmayız ve bunlarla herhangi bir mücadeleye girişmekten zevk duyarız. Asıl o sessizler, o sinsiler, o hilekârlardır ki bizi endişeye düşürürler. Suret-i zahirede dost ve hayırhahtırlar. Gizli tilki dişleri arasından bir kuzu gibi melemesini bilirler ve bizim etrafımızda sanki tecessüm etmiş birer mülk-ü siyane gibi dolaşırlar. Siz Hakimiyet-i Milliye taraftarı mısınız? Onlar sizden ziyade Hakimiyet-i Milliye taraftarıdırlar. Siz terakki ve teceddüt dusturlarının pişvası mısınız? Onlar sizden daha teceddütperest, sizden daha terakkiperver görünürler. Siz koyu bir milliyetçi misiniz? Onlar bütün manasıyla birer "Şoven" kesilirler.

Geçen belediye intihabatında bazı tecrübeler gördük: Yekdiğeriyle hiçbir alakası olmayan müteaddit heyetler, hatta müteaddit şahıslar namzet listelerini hep aynı nama ve aynı maksada dolaştırırlarmış. Mahallemizden bir zat bana anlattı:

"-Bir gece evimde oturuyordum, dedi, kapı çalındı, kalpaklı iki adam yanlarında bir polis; bana bir namzet listesi uzattı; bunu mühürleyiniz! Anadolu'yu temsil eden yegâne heyet biziz, dedi. Mühürledim. İki gün sonra bir akşamüstü yemeğe oturmak üzere idim, çat çat kapı: Bir kalpaklı daha; elinde bir namzet listesi, mühürleyiniz, dedi. –Aman nasıl olur, birkaç gün evvel başka bir liste daha mühürlemiştim?- Hayır, o sahte bir listedir. Amal-i Milliyeye hadim olanı asıl budur. Biraz kafa tutmak istedim, ne mümkün! Karşımdaki öyle bir mantıkla mücehhez ki, çarnaçar mühürlemeye mecbur oldum. Üç dört gün ya geçti, ya geçmedi. Tanıdığım bir zat beni ziyarete geldi. Bana mühürlü bir Müdafaa-i Hukuk listesi uzattı; dostane bir tavırla "Şunu mühürleyiver!" dedi. Hayretler içinde kaldım; bunun üçüncü liste olduğunu söyledim. Hangisine inanayım? Dostum benden ziyade hayrete düştü. Ne listesi, ne namına diye soruyordu. Dedim ki, hepsi de Anadolu namına, amal-i milliye namına..."

Evet, şimdi herkes, bilaistisna herkes, amal-i milliye namına hareket etmektedir. Eskiden hiç değilse bir İttihat ve Terakki ile bir İtilaf ve Hürriyet vardı, ve birinin ne mal olduğunu, diğerinin ne meta olduğunu hepimiz bilirdik. Bilirdik ki İttihat ve Terakki zor ve ceberrutu, Hürriyet ve İtilaf hıyanet ve cebaneti temsil ediyor ve mizacımıza göre kâh ona, kâh buna temayül ederdik. Fakat şimdi... İttihatçılar amal-i milliyeye hadimdir, itilafçılar Mustafa Kemal Paşa taraftarı olduklarını söylüyorlar, bitaraflar doğrudan doğruya Müdafaa-i Hukuka mensupturlar, bazı açık gözler –vaziyeti anlayıp- bir numaralı Müdafaa-i Hukuk

grubuna hizmet eder görünüyorlar. Hangi birine inanalım? Hangi birine?.. Hissediyoruz ki, herkes bu suali haykırmaya başladı. Buna verilecek cevap şudur: Vicdanınızın emrettiğine!

Bundan başka, vakta ki, bir numaralı Müdafaa-i Hukuk grubu, reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın imzasıyla namzet listelerini ilan edecektir, o vakit kimlerin amal-i milliyeye hadim olduğu, kimlerin hakimiyet-i milliyeye sadık bulunduğu anlaşılacak ve yine o vakit bütün temiz ve dürüst vicdanlar bu listelerde kendileri için en doğru rehnümayı bulacaklardır.

Bu itibar ile birinci Müdafaa-i Hukuk grubunun bu intihabatta ifa edeceği rol halk üzerinde bir irşat vazifesi olacaktır; ve bu vazifeyi, bu vatani vazifeyi ifa için de bundan evvelki fırkaların hassaten İttihat ve Terakki'nin o mazlum ve dürüst usullerini kullanmaya lüzum yoktur. İttihat ve Terakki silah, bıçak ve sopa kuvvetiyle âdeta müstebit bir hükümdar namına vergi toplar gibi rey toplardı. Hakimiyet-i Milliye prensibi üzerine ibtina eden Müdafaa-i Hukuk ise bu gibi vasıtalara müracaat etmekten mütevakki ve mütenefrittir. Buna inanmayanlar var. Çünkü, hususuyla İstanbul'da halkın gözü intihabat manevralarından yılmıştır; elyevm, bazı gruplar mevzubahis olduğu vakit "Acaba hangi taraf daha kuvvetlidir?" diye soruyor. Hangi taraf daha kuvvetlidir? diye sormayınız. Kara gün dostları ne taraftadır? Halkla yani bizimle beraber ıztırap çekenler, bizim dert ortaklarımız kimlerdir? diye sorunuz! Bakalım, İstanbul'da mevcut olduğu söylenen gruplar arasında hangisi size şafi cevabı verebilecek. Şafi diyorum, çünkü biraz evvel de söylediğim gibi, belki hepsi de "Biziz, ey halk senin en samimi dostun biziz." diyeceklerdir. Fakat siz bu seslerin içinde en samimi olanını mutlaka tanıyacaksınız. Eğer bu kadarcık bir temyiz kudretinden mahrum iseniz, başınıza gelen ve gelecek olan dertlerden de şikâyet etmemeniz ve kendi kendinize her millet layık olduğu hükümete nail olur demeniz lazım gelir.

Bir çok defalar tekrar ettiğimiz gibi Türk milletinin talihi bu intihabat neticesinde tekerrür edecektir. Bu hakikati daima göz önünde tutarak ona göre hareket etmemiz icap eder.

VUZUHA DOĞRU / 9365 NR._1923-04-11

Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk cemiyeti namına neşredilen beyanname tam zamanında yetişti. İstanbul halkının böyle bir vuzuha ihtiyacı vardı. Son günlerde ne Müdafaa-i Hukuk namına gösterilen faaliyetler, ne bunun umdelerine dair neşredilen fikirler efkâr-ı umumiyeyi bu teşkilatın hakiki mahiyeti hakkında tenvir edemiyordu. Bazı kimselere –hatta belki birçok kimseye- "Hakimiyet-i Milliye" ve "Misak-ı Millî" tabirlerinin ifade ettiği mefhum, şimdiye kadar alışılmış olan siyasi fırka

zihniyetine, siyasi fırka teamüllerine göre gayr-i kâfi geliyordu. Deniliyordu ki, Hakimiyet-i Milliye cümlenin esas amalidir, hepimiz misak-ı millînin emrettiği yolda ölmeye hazırız; bunun için mutlaka Müdafaa-i Hukuk cemiyetine dahil bulunmak lazım gelmez; bu iki düstur her Türk'ün en tabii ve en esaslı iki vazifesini tespit ediyor ve bunun haricine çıkanlar ya kendi haklarını, kendi mevcudiyetlerini hissetmeyecek derecede şuursuz veyahut sadece haindirler. Bu itibar ile Müdafaa-i Hukuk'tan bahsedilince memleketin bütün temiz ve vatanperver evladı kendisini bunun aza-yı tabiiyesinden addedilmek ıztırarında bulunuyor, fakat bunun herkese şamil olan vatandaşlık sıfatına fazla olarak ne ilave ettiğini bir türlü anlayamıyordu. Bu anlayamamazlık Müdafaa-i Hukuk teşkilatı etrafında bir takım yanlış fikirlerin, yanlış farziyatın neşv ü nüma bulmasına yardım etti. Herkes "Müdafaa-i Hukuk"a atfen kendine göre bir program yapıyor; ikinci grup şöyle düşünüyormuş, birinci grup böyle istiyormuş tarzında bir takım tahminat ile bu vatani teşkilin sinesinde mutlaka bir fırka ve fırkacılık kokusu iştişmam etmek arzusuna düşüyordu. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın beyannamesi bütün bu gıll ü gışlere nihayet verdi; memleketin işlerinin en hurde teferruatına kadar Müdafaa-i Hukuk'un bütün umdelerini artık hiçbir ipham ve iltibasa mahal kalmayacak bir vuzuh ile neşr ve ilan etti. Artık Hakimiyet-i Milliye tabirinin neyi ifade ettiğini, tevhid-i kavanin ne suretle temin olunduğunu hiçkimse kendine göre tefsire kalkışamaz ve artık hiçkimse bize diyemez ki, "Anladık; Müdafaa-i Hukuk şunu yaptı, bunu yaptı; lakin bundan sonra ne yapacak? Sulhtan sonra memleketin idaresi, iktisadiyatı, imranı, maarifi için ne esaslar vaz etmiştir?" Zira, Mustafa Kemal Paşa'nın beyannameleri bu mukadder suallere şimdiden yegân yegân cevap vermektedir.

Lakin, epeyce zamandan beri esrar ve müphemat içinde yaşayan, esrar ve müphemat ile tagaddi eden halk, korkarım ki, şimdi de bu kadar vuzuha, bu kadar aydınlığa tahammül edemeyecek ve gözlerini zulmette kalanların, saklananların, susanların tarafına çevirecek, onların ne demek istediklerini, ne yapmak istediklerini anlamaya çalışacaklardır.

Geçenlerde, en münevver gazetecilerimizden biri bile, bu marazi tecessüse mukavemet edemeyerek karanlığa ve sükûta doğru başını uzattı ve orada bir takım hakikatler keşfettim sandı ve bunu ikinci gruba mensup bazı mebuslarla mülakat şeklinde bize bildirdi idi. İkinci grup mensupları kendilerine hiç yoktan böyle bir takım maksatlar bahşeden muharrire ne kadar müteşekkir kalsalar azdır. Çünkü, şimdiye kadar bu zevat bizzat kendilerinin ne istediklerini bilmiyorlardı ve bir üçüncü şahsın, çıkıp, onlara ne istediklerini söylemesini bekliyorlardı. Lakin bu üçüncü şahsı çıkıp da onların ne istediklerini söyler söylemez, gariptir ki, ikinci grubun itibarı kuvvetini teşkil eden füsun bozuldu; onu ihata eden esrar dağılır

dağılmaz, kendisi de dağılıverdi. Bu nokta-i nazardan bir ikinci kâşif-i esrar daha çıksa da ittihatçıların maksatlarını meydana vursa, zannederim ki memlekete büyük bir hizmet etmiş olacaktır. Çünkü bunlar bütün kuvvetlerini gizli kalmakta buluyorlar.

Fransa tarihinin on sekizinci asır faslında bir demir maskeli adam efsanesi vardır. 1679'da Pignerolle kalesine ve daha sonra Bastille hapishanesine meçhul bir şahıs getirildi, bu şahıs her iki mahpeste mahpus bulunduğu müddetçe demirden br maske taşımaya mahkum idi; ölünceye yüzünü kimse görmedi. Herkes zannederdi ki, bu adam on dördüncu Lui'nin biraderidir; fakat sonradan anlaşıldığına nazaran bu, Manivelli isminde bir İtalyan casusundan başka hiçbir kimse değilmiş.

İttihatçılığın bugünkü siması da işte, bin türlü yanlış faraziyata meydan veren böyle bir maske ile örtülüdür. Fakat teşekkür olunur ki, şimdiye kadar hiç kimse bu nikabın, mağdur ve mazlum bir prensin yüzünü örttüğüne zahip olmamıştır. Lakin birçoklarımız onun göz yaşlarıyla ıslanmış bir nedamet çehresi olabileceğine ihtimal vermekte ve kim bilir, belki ıslah-ı nefis etmiştir demektedir.

Eğer ittihatçılar ıslah-ı nefis etmiş olsalardı Müdafaa-i Hukuk gibi muayyen, sarih bir programla meydana çıkmakta hiçbir mahzur görmezlerdi. Fakat, bunu yapmak mümkün müdür? İttihat ve Terakki bundan dört sene evvel kendi kendini feshetmedi mi idi? İttihat ve Terakki manen ölmemiş midir? Manen intihar etmemiş midir? Elyevm ittihatçılığın bir basübadelmevt sırrına mazhar olması için acaba o günden bugüne kadar ittihaatçılar lehine ne gibi bir mucizenin hidayeti erişti? Bu rahmet ve bu gufran onların hangi sevapları içindir? Diyebilirler ki, inkılap fikrinin, inkılap ateşinin anası bizim teşkilatımızdı; evet... Lakin bu ana yabani bir kedi gibi yavrusunun başını yediğini unutmamalıdır. Müdafaa-i Hukuk teşkilatı dört seneden beri inkılap namına ne yaptı ise yeni baştan yapmıştır. İttihat ve Terakki hükümeti ordu gibi bu fikri de, bu cereyanı da kurutup mahvetmişti. Müdafaa-i Hukuk, ordu ile beraber idari, siyasi, millî ve vicdani inkılabı da yoktan var etti, yoktan çıkardı; nitekim kendisi de kendi kendine tekevvün eden kuvvetlerden biridir ve onun üzerinde hiçkimsenin hak takaddüm ve tesahubu olamaz.

"İSTANBUL KURTULMAMIŞTIR" / 9366 NR._1923-04-12

Ankara'dan gelen bir ikaz sesi bize İstanbul'un henüz kurtarılmamış olduğunu bildiriyor; bu ses "onun" sesidir, vatanı kurtaranın sesidir. Sanırım ki, içimizden hiç kimse bunun aksini iddia edemez. İstanbullular burada İdare-i Mülkiyenin değişmesiyle her şeyin

olup bittiğine kanaat getirdiler; dört senelik mesaiyi bir anda unutuverdiler; kendilerini artık her türlü tehlikeden beri ve masun zannettiler. Halbuki İstanbul'un vaziyetinde henüz esaslı bir tebeddül vaki olmamıştır. Henüz işgal orduları buradadır; düşman henüz içimizdedir. Vakıa Anadolu ordusunun kapımızda bizi beklemekte olduğunu hissediyoruz, bu bize şimdiye kadar tatmadığımız bir huzur ve emniyet veriyor. Fakat... Bu "fakat"ı söylemeye bilmem lüzum var mıdır? Pek çok hususta feraset ve dirayetini ispat eden İstanbul halkı, birdenbire neden böyle bir ihtar ve izaha muhtaç olsun? Bu halk 1334 senesi teşrin-i evvelinin, bu halk 1336 senesi 12 Martının, bu halk 1337 senesi 33 Temmuzunun halkı değil midir? Iztırap ve felaket günlerindeki o emsalsiz tesanüdü, o ulvi vifak ve ittihadı bu saadet günlerinin arefesinde birdenbire unutuvermesine acaba sebep nedir? Eğer bugün, bu şehirde ayrı ayrı emeller, ayrı ayrı maksatlar peşinde koşan ve ayrı ayrı yollara sapan kimseler veya zümreler mevcut ise, bunlar dün de mevcut idiler. Fakat aralarındaki bütün ihtilafları unutmuş görünüyorlardı, hepsi bir gayeye doğru yürümesini biliyorlardı; feragat ve fedakârlık hepsinin mihver-i hareketi idi.

Vakıa biliyoruz ki bu, insiyaki bir birleşmeden ibaretti. Bora ve fırtına saatlerinde dağ başlarındaki sürüler kendiliklerinden bir araya toplanıp başbaşa verirler ve bora devam ettikçe birbirlerine o derece sokulurlar ki âdeta yekpare bir kitle teşkil ederler. Denilebilir ki, İstanbul halkı da tehlike karşısında böyle bir korku ile, böyle bir muhafaza-i nefs sevk-i tabiyesi ile başbaşa verip hep bir araya sıkışmışlardı. Fakat vakta ki, hava açılır gibi oldu, vakta ki gök gürültüleri sustu ve şimşekler kesildi, her kuzu kendi başına bir ayrı noktada otlanmaya gitti. Fakat ahval-i havaiyeyi bunlardan daha iyi bilen çoban haykırıyor, başınızın üstündeki kara bulutlar tamamıyla dağılmamıştır, toplu durmakta devam edin, diyor. Buna kim kulak asıyor? Şimdiden her kuzu bir kurt kesilmiştir ve her biri kendi başını kurtarabilecek bir kuvvete malik bulunduğu zehabındadır.

Bizde hürriyetsizlikten şikâyet edenler bu manzara karşısında ne düşünüyorlar bilmiyoruz. İşte bu, anarşiye kadar giden bir hürriyettir. Bu hürriyette her fert, her zümre kendi hesabına bir fayda umuyor, şahsi bir ihtirasını tatmin ediyor, şahsi bir emelini temine çalışıyor, fakat acaba bu hürriyetten cemiyetin kârı nedir? Bir heyet-i içtimaiye itibarıyla daha ziyade mi kuvvetleniyoruz? Daha ziyade mi salabet ve metanet kesbediyoruz? Millî ve vatani gayemize daha ziyade mi yaklaşmış oluyoruz? Hayır; hiçbiri değil... O halde bütün bu gürültü ne içindir? Eğer yegâne maksadımız vatanın istihlası ise, eğer her fert, her zümre kendi saadetini umumun saadetinde arıyorsa, şu (ben ve sen kavgası) nereden ve neden çıkıyor? Korkarız ki bu suallerin cevabını henüz içimizde bulunan düşmanlarımız vermesinler; zira

hiçbir dost ağzı bu çirkin ve elim esrarı faş etmek kudretini haiz değildir. Biz, olsa olsa bu nifak ve ihtilafatın bazı tezahüratını müşahede ve muhakeme edebiliriz. Nitekim bunlardan birini Meclis-i Umumi-i Belediyede görüyoruz. Bu meclisin azasından bir kısmı ile diğer bir kısmı arasında beş on günden beri nihayete eremeyen ve gittikçe had bir safhaya giren bir ihtilaf var. İşin iç yüzüne vakıf olmayanlarca bunun sebebi bir prensip veya bir kanun meselesidir: Heyet-i Teftişiye azası şehremini tarafından mı tayin olunur? Yoksa meclis tarafından mı intihap edilir? Ortada bir teamül ve bir de kanun var: Teamüle göre bu hak şehremininindir, kanuna göre meclisindir. Acaba kanun mu teamülden, teamül mü kanundan kuvvetlidir? Bu hukuki meselenin hallini mütehassıslarına bırakırız. Yalnız bize göre izahı lazım gelen hakikat şudur ki, bu mesele intihabatta amil ve müesser olmak isteyen bir zümrenin mensupları tarafından çıkarılmıştır ve hiçbir prensip endişesiyle alakası yoktur. Hususuyla son vaziyet nazarı itibara alınınca kemal-i serahatle görülür ki, bu ihtilafatın nevi ve mahiyeti tamamıyla siyasidir ve onu bu noktadan muhakeme etmek lazım gelir. Bundan başka ne gariptir ki, Meclis-i Umumi-i Belediyede teamülü inkâr edenler bizzat bu teamülü icat eyleyenler ve senelerden beri kanunu asla hatırlamamış olan kimselerdir. Şimdi bu teamül kendi alayhlerine döner dönmez hepsi birden kanunun arkasına sığınıyorlar, ve bu mukaddes kelimeyi bir pusu hâline sokmak istiyorlar.

Lakin herkes bilir ki teamül ekser-i ahvalde kanundan daha muteberdir. Hususiyetle o teamül, bu meselede mevzubahis olan teamül gibi, bir zaruret eseri ise, hadisatın ilcaatından çıkmış bulunuyorsa büsbütün muteber tutulmak lazım gelir. Dört seneden beri İstanbul'da birçok istisnai muameleler cereyan ediyorsa, bugün, aynı istisnaiyetin vuzuhu bahis olmaması için hiçbir sebep yoktur. Anadolu'da cari olan kanunlardan bir kısmının hâlâ burada tatbik edilemediğini görmekteyiz. Bu da ayrıca İstanbul'un istisnai vaziyetini muhafaza etmekte olduğuna bir delil değil midir? Niçin yalnız fırka meseleleri mevzubahis olunca, niçin yalnız siyasi ihtiraslarımız kaynamaya başlayınca bu hakikati unutuyoruz? İstanbul'da kendimizi biz bize sanıyoruz? Ve her türlü harici tehlikeden masun, hür ve müstakil bir yerde bulunduğumuza zahip oluyoruz?

Heyhat, bu zehabı tekit eden gün henüz gelmemiştir. Henüz başımızın üstündeki bulutlar tamamıyla dağılmamıştır; Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın dedikleri gibi İstanbul henüz kurtarılmamıştır. İstanbul henüz kurtulmadıktan maada, kendini bir takım yeni felaketlere, yeni perişanlıklara sevk eden bir yola sapmak üzeredir. Lazımdır ki, bir demirden pençe bu gümrahın omuzundan yakalayıp onu cebren doğru yola sevk etmek ıztırarını duysun. Lakin İstanbul'un şeref ve haysiyeti namına ben böyle bir ikaz darbesini epeyce mühlik bulurum ve

şimdilik Ankara'dan gelen sesi kâfi bir vesile-i intibah telakki ederim.

İŞSİZLİK VE ÜMİTSİZLİK / 9368 NR._1923-04-14

Evvelki gün, kendini kuyunun içine asarak intihar eden memurun feci ve dilsûz akıbeti bize İstanbul'daki sefaletin ve füturun ne dereceye kadar varmış olduğunu gösteren yüzlerce vakadan biridir. Bundan birkaç zaman evvel Ankara'nın bu sefaletle kâfi derecede meşgul olmadığını ve Hükümet-i Milliyenin bu yüzden hayli tenkidata uğradığını biliyoruz. Halbuki o zamandan beri Hükümet-i Milliye İstanbul'daki sefaletin önünü almak için her vasıtaya başvurdu; bu vasıtaların hiçbiri müspet bir netice vermedi. Nihayet, iş döndü, dolaştı. Yine hazinenin başına çattı. Çalışan çalışmayan bütün memurlara yine maaş vermeye başlandı.

Dünkü, gazetelerde gayr-ı faal memurların maaşı hakkında verilen kararı okuduktan sonra yine aynı gazetelerin bir az ötesinde kendini kuyunun içine asarak intihar eden zavallının mahv u serencamını görür görmez, içimizden "Ah, ne olurdu, biraz daha bekleseydi!" demeden kendimizi alamadık. Lakin bu temenni veya bu esef sathi bir düşüncenin mahsulüdür. Bir az daha beklemiş olsaydı, ne olacaktı? Bu maaş kararı onun hayatına ne ilave edecekti? O bu kararda beklediği tesellinin, beklediği ümidin bütün müjdesini bulabilecek mi idi? Heyhat, bunu hiç zannetmiyorum. Gazetelerin bu intihar faciasına dair verdiği tafsilat meyanında, zavallı Şemsettin Efendi'nin –bu müntehirin ismidir- aylardan beri borç ederek geçinmekte olduğunu öğrenmiştik. Son karar mucibince acaba kendisine verilecek maaştan –ki bin kuruş mütecaviz olamayacağını zannediyoruz. Ne kadarını borçlarına, ne kadarını kendi taayyüşüne tahsis edebilecekti? Geçinme derdi onun için daimi bir muamma hâlinde kalmayacak mı idi? Bundan hiç şüphe etmemeliyiz. Şemsettin Efendi maaşını almaya başladıktan sonra da intihar fikrinden vazgeçmeyecekti. Zira, dediğimiz gibi olan, alacağı para onun ihtiyaçlarından yüzde birini tatmin edemeyecekti. Saniyen bu adam daima işsiz bir ferdin, tıfli ve avare bir ferdin melalini, füturunu içinde taşıyacaktı. Bir insan tasavvur edin ki, henüz gençtir, kuvvetlidir; bütün akli ve uzli melekatına maliktir ve bir köşede bir amelmande gibi yaşamak mecburiyetindedir. Bu, sağlam bir adamın aylarca bir hasta gibi yatakta yatmaya mahkum oluşunu andırır elim bir vaziyettir, öyle bir vaziyet ki tahayyül ve tasavvuru bile kalbe bir onulmaz kasavet verir. Hususuyla hareket ve faaliyete alışmış kimseler için senelerce hidematı şakkaya mahkum olmak böyle bir vaziyete düşmekten bin kat daha evladır.

Binaenaleyh, biz zannediyoruz ki, İstanbul'da birçok alaimini gördüğümüz sıkıntının

esbabını maddi sefalet kadar manevi sefalette de aramak lazımdır; düşünmeli ki, bugün açıkta kalan memur yalnız aç kalan insan demek değildir. Bu adam dün mensup olduğu heyet-i içtimaiyede resmî bir mevki sahibi idi, umumi hayata müteallik işlerde bir vazife ifa ediyor, bir rol oynuyor, kendini bir şeye lazım ve faydalı sanıyordu. Bundan başka bugün ayda bin kuruş alıyorsa yarın iki bin kuruş almak ümidini besliyordu; zamm-ı maaş, tahvil-i memuriyet ve terfi gibi bazı küçücük hırsları ve emelleri de vardı. Açığa çıkar çıkmaz bunların hepsi bitti, karnı kadar ruhu da aç kaldı. Ona ne verirseniz veriniz artık kırılan gönlünü tamire imkân bulamazsınız, bu artık kendini boş, faydasız, lüzumsuz bulan, bezgin ve kırgın bir adamdır, beklediği, ümit ettiği, istediği hiçbir şeyi kalmamıştır.

Geçen gün gazetemiz sahib-i imtiyazı Ahmet Cevdet Bey'in benim bir makalem münasebetiyle yazdığı uzun ve dolgun bir bentte, aynı hâlin, aynı içtimai arazın başka memleketlerde nasıl zuhur ettiğini ve ne gibi çarelerle tashih ve tehvin edildiğini öğrendik. "Hogustiyenes" isminde bir büyük sermeyedarın; Alman imparatorluğunun enkazı altında ezilmiş kalmış olan yüz binlerce insanı yeniden nasıl herekete getirdiğini, memleketin bütün atıl kitlelerine nasıl taze bir hayat hamlesi verdiğini gördük. Vakıa bizim memlekette, aynı hareketi ve aynı hamleyi vücuda getirebilecek bir "Hogustiyenes" beklemek daha pekçok zaman için bir hayal-i hamdır. Fakat niçin küçük mikyasta bir sermaye birliği, bir sermayedarlar ittihadı, yeis ve füturdan çürüyen ve parça parça ölen şu mahdut gayr-ı faaller tabakasını yeni bir ümit ve hayat seyyalesiyle harekete getirmekten aciz kalsın? Memleketimizde bu sermayeler de, o işsiz insanlar gibi küflenip durmakta ve kendi kendini yiyerek mahva mahkum olmaktadır.

Ne gariptir ki, başka yerlerde bütün teşebbüslerin, bütün faaliyetlerin müvellidi olan ihtiyaç ve zaruret bize gelince yalnız ataleti yalnız füturu, yalnız yeis ve akameti doğuruyor. Bunun sebeplerini şahsi teşebbüs kabiliyetinden mahrum bulunuşumuzdan ve her şeyde hükümetin vesayit muavenetine muhtaç oluşumuzdan başka neye atfetmek kabildir? Bu yüzden millet hazinesi bir teavün sandığı hâline girmiş ve hükümet vasi bir darülaceze şeklini almıştır. Dün böyle idi, bugün yine böyledir. Yarın hâlâ böyle olmakta devam edecek mi? Heyhat, buna "Hayır!" diyebilmek için daha bir nesillik zaman beklemek lazım geliyor.

PAYLAŞMA DEVRİ / 9369 NR._1923-04-15

Geçen gün, Kadıköy vapurunda genç bir zabit yanındaki arkadaşına Afyonkarahisar harbinin bir safhasını anlatıyordu. Ben başbaşa vermiş konuşan bu iki gence mülasık

denilecek kadar yakın olduğum için bütün sözlerini harfi harfine işitiyordum. Bu genç zabit mütemadiyen mensup olduğu alaydan bahsediyor ve kendi şahsı hakkında bir tek kelime söylemiyordu.

"- Fırkanın erkan-ı harp reisi, diyordu; bizim alayı bir dama taşı gibi oynatıyordu. Hiç bu kadar suhuletle hereket eden cüz-i tamlar görmedim. Bölüğümüz sanki muallakta gibi mütemadiyen mevki değiştiriyor. Kâh sağa, kâh sola geçiyor, kâh merkezde mevki alıyordu. Hiç böyle şey görmedim."

"Bizim fırka", "bizim bölük", "bizim erkan-ı harp reisi"... Dikkat ediyordum, bütün musahebetin devamı müddetince bir kerecik olsun "ben" demedi. Mensup olduğu fırkanın veyahut alayın ihraz ettiği şereften kendi başına ayrılacak bir zerre yok mu idi? Kendi başına hiç bir yararlık göstermemiş mi idi? Hiç şahsi bir heyecan, hiç şahsi bir cüret ânı geçirmemiş miydi? Henüz yirmi üç yaşını geçmemiş olan bu delikanlının hatırına övünmek denilen şey asla gelmiyordu; halbuki bütün gençler için, bilhassa hayata yeni atılanlar için her vakıa mutlaka bir vesile-i tefahrüttür ve feragat-i nefis, mahviyet ancak yaşla gelen bir hassadır. Bahusus Afyonkarahisar muharebesi gibi tarihin en büyük vakalarından birine karışmış ve onda muhakkak müspet bir rol oynamış genç bir asker için, bütün çektiği zahmetlerin, geçirdiği tehlikelerin yegâne mükafatı ordunun muazzam şanından kendine ufacık bir pay ayırmaktan ibaret olsa gerektir. Eski muharebelerde galebenin sonunda "mal-ı ganimet" diye bir şey vardı, her fert kendisine bundan bir hisse ayırırdı ve belki "havahiş-i cengaverane" denilen hamlenin en birinci saiklerinden birisi de bu idi. Halbuki, şimdiki askerler böyle maddi bir mükafattan bile mahrumdurlar. Yalnız kendi canları pahasına aldıkları toprakları bize vermekle iktifa ederler.

İzmir'e girdiğimiz günün ikinci gecesi idi, henüz İzmir yanmamıştı. Rıhtımdaki binalardan birinin balkonunda yumuşak ve yaylı koltuklara yaslanmış aşağıyı seyrediyoruz. Rıhtımın kaldırımları üzerinde, bize çoktan hasretini çektiğimiz güzel İzmir'in en güzel bir yerinde bu rahatı ve bu saadeti bahşeden gaziler üst üste bir elbise ve kundura yığını hâlinde o uzun yolculuğun yorgunluğunu çıkarıyorlardı. Rıhtımın kaldırımları üstünde yatıyorlar ve biz yumuşak koltuklar içinden onları seyrediyoruz! Böyle bir manzaranın kalbe verdiği hisleri burada taraf etmek mümkün değildir.

Kadıköy vapurundaki genç zabitten bahsederken, niçin o geceyi ve o sokakta yatan askerleri hatırladım? Zira, bu çocuk da o ulvi kümenin bir cüzüdür ve o ulvi küme gibi bu da,

biz, zaferin şerefini paylaşmak için birbirimizi didiklemeye başladığımız şu günlerde karanlıkta kalmayı ve kurtardığı toprakların üstünde uzanmayı dünyanın bütün zevklerine tercih ediyor.

Ordunun haricinde kalanlar dünkü askerlerden azim ve iradenin ne demek olduğunu öğrendilerdi, askerlerin bugünkü vaziyeti, bugünkü tavır ve hareketi bize feragat ve mahviyetin ne demek olduğunu öğretmelidir.

Karilerim, beni fazla militarist olmakla itham etmesinler; ben hakiki ve samimi vatanperverliği yalnız orduda gördüm ve orduda görüyorum. Biz siviller; zaferden evvel bir sürü muztarip ve canından bezmiş kimselerdik. Vakıa çektiğimiz mihnette epeyce sebat ve mukavemet gösterdik, birçok tehlikelere karşı gögüs germesini bildik. Bütün manasıyla orduya layık bir kitle teşkil ediyorduk. Hepimiz onun arkasına sığınmıştık; varımızı yoğumuzu hep ona vermiştik. Fakat vakta ki ordu zaferi kazandı, bilmem ne oldu? Bu tesanütten eser kalmadı. Vatanperverlik yerini siyasi ihtirasata terk etti. Ortada millî bir şan, millî bir şeref var. Herkes bundan kendisine bir arslan payı ayırmak sevdasındadır ve bu arslan payına asıl istihkakı olanlar karşıdan bize hayretle bakıyorlar. Hayretle diyorum, temenni ederim ki, yarın bu hayret bir nefrete inkılap etmesin.

Ben kendi hesabıma ve ordunun hesabına bu nefreti duymaya başladığımı inkâr edemem. Yanımdaki genç zabit o civanmert tavrıyla, o mahviyet ve o tevaziyetle konuşurken, kulaklarım onun sözlerinde idi, fakat gözlerim bir İstanbul gazetesinin sütunlarında dolaşıyordu. Bütün bu sütunlardaki sözleri o genç kahramanın sözlerine benzemekten ne kadar uzaktı! Bu başka bir ruhu, o başka bir ruhu ifade ediyor. İki zıt âlemin ortasında gibiydim. Gazeteme baktıkça, daha bir yıl geçmeden Afyonkarahisar gününden ne kadar uzaklaşmış olduğumuzu, Kocatepe'yi, Dumlupınar'ı ne çabuk unuttuğumuzu hissediyordum. O zamanlar bütün düşüncelerimiz hep vatan içindi. Bugün bütün endişelerimiz hep... kendimiz, hep şahsımız içindir.

Bu hâl, manevi ve ahlaki bir "disiplin"den mahrum bulunuşumuzdan başka neyi ifade eder. Orduda ve askerlerde müşahede ettiğimiz fazilet kendi kendine hasıl olmuş bir şey değildir. Askeri inzibat onlarda insani şahsiyetlerinin fevkinde bir şahsiyet daha yaratmıştır ve bizim hayret ve takdirimizi celp eden taraf onların bu tarafıdır. Eğer askerlik haricinde kalmış zümreler veya fertler vahdet ve tesanüde bir türlü alışamıyorlarsa bunun sebebini içtimai hayatımızdaki anarşide aramalıdır. Henüz muayyen bir hedefe doğru sevk edilemeyen kitleler,

çobansız kalmış sürüler gibi kendi başlarına kâh oraya, kâh buraya giderek dağılıyorlar. Fikir ve his sahasında hiçbir velayete malik değiliz. Ne kadar insan varsa o kadar fikir, o kadar his var. Dün müşterek bir tehlike hepimizi bir araya toplamıştı, şimdi o tehlike kalkar kalkmaz bizi birbirimize bağlayan bağlar da gevşemeye ve çözülmeye başladı. Bugün de tekrar bir araya gelmemiz ve müttehit bir kitle teşkil etmemiz için bir takım müşterek hislerin, müşterek fikirlerin tekevvününe lüzum vardır ve bu da dediğimiz gibi "içtimai bir inzibat" tesisinden sonra hasıl olabilir.

... DİRİLEBİLİR Mİ? / 9371 NR._1923-04-17

Son günlerde, epeyce zamandan beri unutumuş bir isim tekrar bütün dillerde dolaşmaya başladı ve bütün dillerde dolaştıktan sonra nihayet matbuata da aksetti. "İttihat ve Terakki"den bahsetmek istiyorum. Neden bütün tüyleriniz diken diken oldu? Zavallı karilerim, biliyorum ki bu isim söylenir söylenmez kalbinize acayip bir endişe çöker, vücudunuzu tuhaf bir raşe istila eder, tıpkı önlerinde bir umacıdan veya bir hortlaktan bahsedilen çocuklar gibi olursunuz. Vakıa "İttihat ve Terakki" bir hortlaktan başka bir şey değildir, fakat siz bir çocuk olmaktan çok uzaksınız. Binaenaleyh, kendinizi nafile yere bir takım vahyî korkulara kapılmaktan vikaye etmenin yolunu bilmelisiniz. Hiç ölen bir şey dirilir mi? İtiihat ve Terakki ölmüştür. Lakin onu diriltmeye çalışanlar mı var diyeceksiniz! Bunlar kimlerdir? Bunlar o kudreti haiz midirler? Bunlar o kudreti haiz kimseler olsaydılar, bundan on beş sene evvel, bitmez tükenmez hayat menbalarıyla bitmez tükenmez inkişaf kabiliyetleri ve itila kuvvetleriyle ellerine teslim ettiğiniz şu memleketi tâ ölümün serhaddine kadar getirirler mi idi? Vakıa geçen gün, bu cemiyetin mensuplarından birisi, kendi gazetesinde "İttihat ve Terakki"nin yapıcı bir kuvvet olduğunu söylemek garabetinde bulunmuştu. Lakin buna hiçkimse inanmadı zannederiz, çünkü eser ortadadır. Uzun söze ne hacet! Altı yüz senelik Osmanlı saltanatını altı sene içinde yıkan İttihat ve Terakki değil midir? Şu tam takır hazineyi kimler boşalttı? Şu bir milyon mezarı kimler kazdı, şu şehir isketleri, şu kemik yığınları, şu kanayan vatan parçaları kimlerden şikâyet ediyor? "İttihat ve Terakki"de yapmak kabiliyeti? İttihat ve Terakki neyi yaptı? Bunu sorabilir miyiz?

İttihat ve Terakki geçen gün de yazdığımız veçhile vakıa inkılap fikrinin anasıdır, fakat kendi doğurduğu yavruları yiyen yabani kediler gibi, inkılabı mahveden, inkılap ateşini söndüren de İttihat ve Terakkidir. On dört senelik o zalimane "oligarşik" idare bu milletin ruhundaki bütün hamleleri birer birer ezmiştir. Abdülhamit istibdadı zamanında bile ateş ve cuşişini etrafına saçmak için bazı ferceler bulan hürriyetperver Türk gençliği İttihat ve

Terakki zamanında manevi esaretin en müthişine düçar olmuştur. Bizce bu cemiyyet Osmanlı saltanatının bütün zulmünü, seyyiatını, fezayih ve kabayihini yüz misli büyülten bir dev aynası gibiydi. O bütün kuvvetini bu saltanattan aldı, azgın ve şeytani bir ruh hâlinde bu matuh ve yıpranmış varlığın içine girip onu şişirdi, buruşuk derisi çatlayıncaya kadar şişirdi, kemikleri dökülünceye kadar şişirdi. Ondan, meydana muztarip hasta bir dev çıkardı ve bu dev evvela memleketi sonra kendini yiyerek içinden havası boşalan bir balon gibi söndü, gitti.

Şimdi o ruhun aramızda tekrar dolaşmaya başladığını hissediyoruz. Haddizatında "ham bir kuvvet-Force brute"den ibaret olan bu ruh hangi cisme girmek istiyor? Haddizatında bir "madde-i infilakiye" olan bu ruh hangi kalpte ve nasıl bir forma altında tekasüf edecektir? Eğer ham kuvvetlerle ve mevad-ı infilakiye ile bir insan gibi konuşmak mümkün olsaydı bu sualin cevabını yine İttihat ve Terakkiden alabilirdik. Fakat onun şuuru yoktur. Eğer şuuru olsaydı ortaya evvela bir "İttihad-ı anasır" sonra bir "millet-i hakime", daha sonra monarşik ve şiddetle merkeziyetçi bir hükümet düsturlarıyla çıkar mıydı? İttihat ve Terakki'nin bir şuuru olsaydı bir cihetten "İttihad-ı İslam" diğer cihetten "Panturanizm" taraftarı olur muydu? İttihat ve Terakki'ni muayyen bir maksadı, bir programı olsaydı, bir taraftan miliyetçi, diğer taraftan devletçi; bir taraftan ihtilalci, diğer taraftan militarist olur muydu? İttihat ve Terakki inkılabın, hürriyetin, gençliğin ve yeni fikirlerin pişdarı olsaydı, ikide bir kadınların kirpiklerini yolup menfalara gönderir veyahut fessiz resim çıkaran geçleri seyahat etmek veya evinde rahatça oturmak gibi medeni haklardan mahrum eder miydi?

Bütün bunlar ispat ediyor ki, İttihat ve Terakki ne bir mefkureyi, ne bir emeli, ne de muntazam ve muayyen bir cereyanı temsil eylemiştir. Memleketin üstünden tabiatın kör kuvvetleri hâlinde bir fırtına, bir bora, bir sel gibi önüne ne rast gelirse, devirerek yıkarak geçip gitmiştir.

"İttihat ve Terakki" ham bir kuvvetti; bu tarifi asla hatırdan çıkarmayalım ve her şuursuz kuvvet gibi lalettayin hakim olmak istiyordu. Memlekette bir devlet mi var, onun içine giriyordu. Memlekette yeni bir fikir cereyanı mı var, onun içine giriyordu. Memlekette herhangi bir hayat kabiliyeti gösteren bir müessese mi var, onun içine giriyordu. Çünkü, yaşamak için ona bir cisim, bir şekil lazımdı; çünkü hüküm sürmek için ona müsait bir saha lazımdı. Vakta ki memlekette ki bütün müesseseler –yani bütün kalıplar- yıkıldı, vakta ki hüküm sürmek için hiçbir saha kalmadı. Bir müddet için bu serseri ruh ortadan kayboldu. Fakat şimdiki millet ve memleket bir basübadelmevt sırrına mazhar olmuştur, şimdiki vatan bütün millî müesseseleriyle yeniden vücut buluyor, o ham kuvvet yeniden sokulacak bir yer

aramaya başladı. Lakin bu sefer her müessese, her cisim kendine mahsus taşkın ve tüvana bir ruh ile dolu olduğu için hiçbirinde hariçten gelecek bir tufeyliye yer kalmamıştır. İttihat ve Terakki ise kendi kendine dirilemez, kendi kendine yaşayamaz. Ebedî olan mefkuredir, şahıslar değildir, kuvvet değildir. İttihat ve Terakki, ise şahıslarda temessül eden bir kuvvetti ve hiçbir mefkuresi yoktu.

HÜKÜMET ŞEKLİ / 9372 NR._1923-04-18

Fransızca mizahi tiyatro piyeslerinden birinde eşhas-ı vakadan bir ihtiyar kadın şu sözleri söyler:

"- Aman, bana hükümet şeklinden bahsetmeyiniz! Çocukluğumdam beri tam yedi türlü hükümet gördüm: İmparatorluk, restorasyon, kraliyet, ikinci imparatorluk, meşruti saltanat, cumhuriyet, komün; size yemin ederim ki, bunların hepsi birbirinden berbat, birbirinden manasızdır. İşleyen hep aynı makinedir, fakat mütemadiyen etiketini değiştirir. Niçin? Çünkü halk bilhevestir, maymun iştihalıdır; hükümete geçmek isteyen kimseler bunu biliyorlar ve bunun için ıslahat namı altında, inkılap namı altında halka daima yeni bir şey vermek lüzumunu hissediyorlar. İnanmayınız, esas hep birdir, işleyen makine her dönüşünde sizi biraz daha yıpratmaktan başka bir şey yapmıyor. Siz eskiyorsunuz, siz didik didik oluyorsunuz ve hükümetlerin şekli yenileşiyor."

Bizde yavaş yavaş meydana çıkmaya başlayan muhafazakârlar esasta bu ihtiyar kadın gibidirler. Fakat ne yazık ki, itirazlarını aynı nokta-i nazardan yürütmüyorlar; zira, bu suretle bize biraz haklı görünmelerinin ihtimali olurdu. Filvaki, bir hükümetin iyiliği veya kötülüğü onun şekline tâbi değildir. Elverir ki idarenin başına geçenler her şeyde millet namına, halk namına hareket etmesini ve muhtelif halk tabakalarının veya sınıflarının hususi ve mütenevvi menfiini telif ve temin eylemesini bilsinler.

Roma diktatörü Oktav Ogustüs'den bahseden bir eski müverrih der ki: "Romalılar hiçbir vakit bu adamın idaresi altındaki kadar mesut olmadılar. Zira, Ogustüs her sınıf halka seyyanen muamele etmesini biliyordu. Ayak takımı ondan memnundu; çünkü bunlara ekmek, yağ ve şarap tevzi ediliyordu. Müreffeh tacirlerden, ordu zabitanından, ikinci derece memurlardan mürekkep olan orta sınıf ondan memnundu; çünkü evvelki idarede devletin monopolu altına giren ticaret serbest bırakılmıştı; zabitane kendi mesleklerinde muntazaman terfi etmek hakkı verilmişti ve eskiden ahaliyi soymak suretiyle geçinen memurlar devlet hazinesi tarafından bol bol itma ve tatmin olunuyordu. Yüksek sınıf ondan memnundu, çünkü,

bu sınıf Sezar tarafından gasp edilen bütün imtiyazları kendilerine iade edilmiş ve hepsi de kanun nazarında Ogustüs'le müsavi hukuka malik olmuştu. Fakat, bütün bunlara rağmen hakikatte her şeyi yapan ve bütün iktidarı elinde tutan Ogustüs idi."

Ne tarih-i kadimde, ne son asırlar tarihinde bir misline daha tesadüf edilemeyen bu mükemmel idarenin tevzin-i kuvva usulüyle temin olunduğunu iddia edemeyiz. Ogustüs'ü bir şahsiyet-i manevîye hâlinde temsil eden ve onun gibi doğrudan doğruya halktan çıkan, kudret ve salahiyetini doğrudan doğruya halktan alan Büyük Millet Meclisi idaresinin de, bir muvazene-i kuvva esasına istinat etmediğini, mutlaka menfi bir netice vereceğini düşünmek, bazı mücerret nazariyelere lüzumundan fazla saplanıp kalmış olmaktan başka bir şeyi ifade edemez. Büyük Millet Meclisi, hukuk ve hakimiyeti gayr-ı kabil tecezzi bir halde kendi nefsinde cem ve tevhit etmesini bir nevi "Anonim diktatörlük" telakki edenler halkın diktatörlüğü ile şahsın diktatörlüğü arasındaki farkı gözetmeyenlerdir. Mütemadiyen hürriyet mefhumunu ileriye sürerek saltanat ve hakimiyeti bilakayduşart millete vermek istemeyenler "hürriyet"in yalnız millet için, yalnız millete ait olduğunu düşünmüyorlar. Parlemanterizm ve meşrutiyet kelimelerinin arkasında saklanan tevzin-i kuvva usulü, kâh bir fırka, kâh bir hükümet hâlinde kendi fikirlerine göre hüküm sürmek isteyen kimselerin buldukları bir hiledir. Avrupa milletlerini, yatağı içinde sağdan sola, soldan sağa dönmek suretiyle nafile yere tahfif-i ıztıraba çalışan hastalara çeviren parlamentarizm usulünün seyyiatını burada uzun uzadıya teşrihe imkân olsaydı, tevzin-i kuvva, tevhid-i kuvva etrafında vuku bulan münakaşalara hiç meydan verilmemiş olurdu. Temenni ederim ki, bu vazifeyi hukukşinaslarımızdan biri deruhte etsin ve bize herhangi bir meşruti devleti misal göstererek, meşrutiyet veya cumhuriyet denilen hak ve hakikat perdesinin arkasındaki iğrenç, feci ve mühlik oyunların millet hesabına neyi ifade ettiğini bildirsin.

Muvazene-i kuvva lakırdısı bir efsanedir, bazı mevki-i iktidar harislerinin milleti aldatmak, uyutmak için icat ettikleri bir tatlı masaldır. Hükümet işlerine yakından vakıf olan herkes bilir ki, icra kuvveti teşri kuvvetinden daha ağırdır, çünkü daha tatlıdır ve bu kuvveti ihraz eden herhangi bir şahıs vaya herhangi bir heyet karşısındaki teftiş veya murakebe kuvvetinin düşmanı olur, ona karşı mütemadiyen daha ağır basmak lüzumunu hisseder, ağır basmanın yegâne çaresi ise gittikçe sıkletleri arttırmaktır. Bir devlet terazisinde "sıklet"in ifade ettiği mana iş "Autorité" yani hüküm ve hakimiyettir. Binaenaleyh kuvve-i teşriiyeyi temsil eden heyet karşısında hüküm ve hakimiyetini çoğaltmak mecburiyetindedir ki, hakimiyet büsbütün öbür tarafa geçip kendisi devrilmesin diye... Bu suretle bir tarafın hesabına gittikçe çoğalan hakimiyet bir tahakküm ve tagallüp mahiyetini alır ve milletin

hakimiyeti bir lafz-ı bimana hâline girer. Millet zanneder ki kendisini idare edenler, kendi intihap ettiği kimseler, yani kendi vekilleridir. Halbuki hakikatte bir hükümdar veya bir reis-i hükümet tarafından nısb ü tayin edilen veyahut heyet-i teşriiyenin sinesinden ayrılıp başlı başına bir kuvvet hâline girmiş bir fırkanın, bir grubun desiseleriyle mevki iktidara gelen bir hükümet, o millet gibi o milletin vekillerini de kendi hüküm ve iradesine tâbi kılmış demektir. Bunun mazarratlarından bir tanesi şudur ki, herhangi bir grubun veya herhangi bir şahsın kuvvetine istinat ederek mevki iktidara gelen hükümet badema o şahsın ve o grubun malı ve baziçesi olur, bunların her nevi arzularını ve bazen her nevi ihtiraslarını, hasis menfaatlerini temin etmek ıztırarında kalır. Bu nevi hükümetler milletle milletin vekilleri arasına girmiş bir türedi gibidir. Hakiki ve samimi demokrasi taraftarları kendi aralarında, menşe-i meşkuk böyle bir yabancı varlığa tahammül etmemelidir. Millet bir kitle-i vahidedir ve onun hakimiyeti de kendisi gibi gayr-ı kabil-i tecezzi olmalıdır.

Biz halis demokrasi istiyoruz; içine su karıştırılmış hileli ve mağşuş şeylerden tiksiniyoruz.

NAGEH-ZUHUR AY / 9373 NR._1923-04-19

Neden saklayalım; evvelki gün çoğumuzun ramazandan haberi yoktu. Mübarek ay öyle vehleten geldi ki, âdeta herkes bir baskına uğramış gibi oldu. Sabahleyin sokakta sigara içerek yürüyen, tramvaylarda simit yiyen veya sucuların önünde tevakkuf edip "Bana bir bardak taş delin!" diyen Müslümanların adedi nazar-ı dikkati celp edecek kadar çoktu.

- Birader ne yapıyorsun? Söndür sigarayı...

- Ay, unuttum tövbeler olsun!

- Bu kadar alenen naks-ı siyam olur mu ya!

- Ramazan mı? Yok canım; vallahi hiçbir şeyden haberim yok.

- Sabaha karşı davulları işitmediniz mi?

Evvelki gün öğleye kadar İstanbul halkının büyük bir ekseriyeti arasında hep bu tarzda mükalemeler cereyan ediyordu. İtiraf edeyim ki, davul seslerini işitmeyenler meyanında ben de varım. Fakat bu hususdaki kabahat veya günah bende değil davulda ve bir ayın girdiğini davulla ilan etmek âdetini çıkarandadır. Ben kendimi asri bir adam telakki etmeye ve okuyup

yazmaya başladığım günden beri aylarımı, senelerimi takvimle ve günlerimi, gecelerimi saatle tayin etmeye alıştım. Binaenaleyh, her sene Ramazan ayı gelince irademin, yatmamın, kalkmamın, yememin, içmemin hep sokaktan işiteceğim gürültüye tâbi olması beni biraz rahatsız etmiyor desem yalan söylemiş olurum. On bir ay evimdeki ahval ve harekatımı kendi kendime tayin ederken birdenbire en hususi işlerime sokakta dolaşan bekçinin müdahaleye kalkışması bana gayr-ı tabii bir hâl, âdeta şahsi hürriyetime bir tecavüz gibi geliyor; düşünmeli ki, sokak bekçisi benim tâ yatağıma, uykuma kadar karışıyor, boynuna asıp dolaştığı o acayip aletle bana,"Kalk" diyor, "Yat" diyor! Ben biliyorum ki, eğer oruç tutmaya niyet etmiş isem, beni tam sahur vakti uyandıracak bir çalar saatim vardır ve istiyorum ki, Ramazan ayının hulul edip etmediğini de duvarda asılı duran takvimimden öğreneyim. Bu böyle olduğu halde hangi zarurete hangi ihtiyaca binaendir ki, ya bu seferki gibi hiç işitmemeye mahkum olduğum veyahut işitmeye lüzum görmediğim bir anda bir sokak patırtısına tâbi olayım? Belki hastayım; belki uykumun herhangi bir bahane ile olursa olsun ani bir surette ihlal edilmesi benim sıhhatim ve hatta hayatım pahasınadır. Çünkü ilm-i tıp ispat ediyor ki, bazı kalp illetlerine müptela olanları gürültü ile korkutacak veya vehleten uyandıracak olursak bunların mevtine sebebiyet vermemizin ihtimali vardır. Belki ben de böyle bir illetle malulüm ve evimde yattığım oda sokağa pek yakın olduğu için her gece tâ kulağım dibinde patlaması ihtimali olan bu azim gürültü birdenbire kalbimin darabanını sektedar edebilir.

Bundan başka akıl ve vicdanına sahip bir ferde, herhangi bir dinî veya içtimai vazifeyi kafasına vurur gibi ihtar etmek âdeti son derece örfi ve kurun-ı vustai bir keyfiyettir. İnsanlar henüz bir kabile hâlinde yaşarken, bu kabilenin efradı okuyup yazmadan mahrum iken ve henüz "saat" denilen makine ve takvim denilen defter icat edilmemişken, günlerini, aylarını, satlerini ve bu günlere, bu aylara, bu saatlere ait vezaifini ya bir davul, ya bir top veya bir münadi sesiyle öğrenmek ve hatırlamak mecburiyetinde idi, halbuki, şimdi artık gerek Allah'a, gerek mensup bulunduğumuz cemiyete karşı ifasıyla mükellef bulunduğumuz vazifeleri bu gibi iptidai ve vahşi vesaitle hatırlamak mecburiyetinden iyice uzak bulunuyoruz. Her medeni memlekette münadi vazifesini gazeteler görüyor. Bizde de hamdolsun birçok gazete var, sabah akşam çıkıyorlar, şehrin her tarafını dolaşıyorlar ve bunların bazıları bekçinin davulu kadar gürültülüdür ve şehre ait, halka ait işlerden haber vermek ümmi bir bekçiden ziyade bunlara düşer.

Bundan beş on gün evvel, bir akşamüstü yine davullu bir adan bizm mahalleyi bir an içinde acayip bir at cambazhanesine çeviriverdi. Bu adam hem bağırıyor, hem davul

çalıyordu. Ne demek istediğini anlamak bir türlü kabil olamıyordu. Pencereden başımı çıkarıp kendisine bu cehennemî patırtıdan maksadının ne olduğunu sormak istedim. Ne mümkün! Benim gibi bütün komşular da başlarını sokağa çıkarmışlar hep bir ağızdan ne var? Ne oluyor? Haykırıyorlar ve bekçi baba mütemadiyen davul çalıyor ve bir borudan daha samiahıraş sesiyle mehîb, korkunç bir hadiseden haber verir gibi bağırıyordu. Nihayet, güç hâl ile anladık ki, maksadı mahalle heyet-i ihtiyariyesini filan gün, filan saat, filan câmide içtimaya davet imiş! Bu adi vaka bana halkın terbiye-i siyasiyesi namına pek acıklı bir hadise şeklinde göründü.

Neredeyiz? Hangi devirde yaşıyoruz? Eğer takip ettiğimiz yol bir terakki ve teceddüt yolu ise bize kabile ve aşiret hayatımızdan bergüzar kalmış bu şekilleri, bu hareketleri, bu kıyafetleri ve bu tavırları muhafaza etmekteki inadımız nedendir? Bekçi namını verdiğimiz bu ümmi adam hangi kanunun münadisidir? Elinde, taşlara vurarak sokak sokak dolaştırdığı o acayip sopa hangi çadırın direğidir? Boynuna astığımız bu tabl, bu haşin ses tulumu hangi kalın zarlı kulaklar içindir?

En esaslı mesailde bile, zaman ile ahkamın tebdili lazım geldiğini emreden din-i mübinimiz acaba şekle ait olan bu gibi tali ve feri mesailde daha ziyade mi muhafazakâr olmamızı emreder?

Ey Ramazan, ey huşu, riyazet ve itikaf ayı, senin namına ne garabetler yapıyoruz, ne günahlar işliyoruz. Sen ki deruni ibadetler, uzun ve derin murakebeler, sessiz vecdler ayısın, seni hep şekilden ibaret velveleli bir nümayiş kisvesine saran biziz; bizim sathi ve kaba ruhumuz, bizim içten ziyade dışa, batından ziyade zahire esir olan zevahirperest zihniyetimizdir. Sen bir rahmet ve mağfiret emsali iken, seni bir zahmet ve meşakkat âleti hâline sokan bizim hamlığımız ve bizim duygusuzluğumuzdur.

İLK HÜR RAMAZAN / 9375 NR._1923-04-21

Bu yıl, Ramazan bize iki nokta-i nazardan hür olarak geldi. O, mütarekenin iptidasından beri, senenin bütün ayları içinde ümmet-i Muhammed'e, siyasi esaretini en çok ihsas eden bir aydı; her aydan ziyade bu ayda boynumuzdaki halkalar, ellerimizdeki kelepçeler ve ayaklarımızdaki laleler bize taşınılamayacak derecede ağır gelirdi. Ecnebi işgalinin, düşman istilasının acılığını ve fecaatini en çok Ramazan'da duyardık. Niçin? Bu hâlet-i ruhiyeyi, şimdi nafile yere tahlile çalışıyoruz. Fakat geçen sene bu ayda asude mütevazı Müslüman mahallelerinin birinde, bir cami kapısı önünde şarkı söyleyerek geçen bir

sürü kitleler karşısında bu hissin nasıl bir şey olduğunu biliyorduk. Bir takımlarının taarruz ve tasallutlarından ürkerek, çil yavrusu gibi karanlık sokaklara dağılan kadınlarımızın hâli; akşamüzerleri Eminönü'nden veya Karaköy'den tramvaya binerken nizama mugayir bir harekette bulundular bahanesiyle yakalarından tutulup birer ağaç dalı gibi sarsılan zavallı oruçlu Müslümanların manzarası; işgalin tevlit ettiği yıl türlü mezahim altında ne evlerinde, ne camilerinde bir dakika rahat ve huzur yüzü göremeyen tiryakilerle zahitlerin ah u zarı kendi memleketinde garip kalmış bütün bu kimsesiz ve avare halkın, yılda bir kez olsun, en aziz bildiği merasim-i diniyesini bile rahatça ifadan mahrumiyeti hâlâ ne göz önünden gidiyor, ne hatırdan çıkıyor.

Vakıa bu yıl da rahatımızı bozanlar hâlâ içimizdedir. Fakat bunlar içleri boşalmış bir nevi mahlukat hâlindedir, hepsi de birer biruh u kalp şekline inkılap etmişler, birer kurma bebek gibi dolaşıyorlar, gidip geliyorlar. Artık gözleri bize bakamıyor, yumrukları bize uzanamıyor, yanıbaşımızdan birer hayalet gibi sıvışıp uzaklaşıyorlar ve biz kendimizi tatlı bir halvet içinde hissediyoruz ve ara sıra başımızı kaldırıp etrafımıza baktığımız zaman onları bir dürbünün tersinden bakıyormuş gibi, uzak, küçük birer nokta hâlinde görüyoruz ve bu küçücük noktaların dünkü devler olduğunu hatırlayarak, tâ kalbimizden bir büyük belayı savmış kimselerin inşirahını duyuyoruz. Her dakika "Rabbim sana bin şükür!" diyoruz. Bir zamanlar bize, elemimizi iki kat hissettiren rahmet ve gufran ayı, bu yıl, şu bulutsuz ve berrak vatan seması içinde, ilk defa olarak bir şefkat ve teselli yüzü gibi mütebessimdir. Eğer aramızda, eğer ümmet-i Muhammet arasında, henüz bu tebessümün tadını tatmayanlar varsa, bunlar ya ruhları topraktan daha kesif ve taştan daha sert olanlar veyahut henüz esaret zincirlerinden kurtulamayanlardır. Bunlardan bir kısmına hidayet, diğer kısmına halas ve selamet temenni ederiz.

Ramazan ayının bu seneki tecellisinde başka bir saadetin daha sırrı var. Bilmem farkına vardınız mı? Bu sefer ilk defa olarak, hiçbir el vicdanımızın üstüne uzanmadı ve hiçbir ses bize (haddizatında cavidani bir haz olan) dinî vazifemizi cebri bir hizmet suretinde ihtar etmek küstahlığında bulunmadı. Senelerden beri ilk defa olarak bu yıl, her Müslüman Allah'ı ile karşı karşıyadır ve Halik ile mahluk arasındaki perdeler kalkmıştır. Eğer saim isek, hükümet emretti diye saim değiliz; eğer abid isek polisin zoruyla ibadet etmiyoruz. Senelerden beri, o fuzuli müdahalelerle, o acayip emirlerle bu şefkat ve rahmet ayını bir havf ve riya ayı hâline sokanlar artık ortadan kalkmıştır. Günde beş vakit namaz yerine beş kere yemek yiyip halka savm ve riyazeti emreden mürai şeyhülislamlar ve katillerle hırsızları takip edeceği yerde oruç bozanların arkasından dolaşan vazife naşinas polisler devri artık

kapanmıştır. Ey mübarek Ramazan, seni ilk defa olarak bu yıl her türlü cebr ve zordan azade, hür bir vicdan ile takdis ve tesit ediyoruz ve senin bir bayram ayı olduğunu doğduğumuz günden beri ilk defa öğreniyoruz.

Mübarek inkılabımızın bize bahşettiği bu mezaif-i istiklali din-i mübinimizin bir zaferi telakki etmemek mümkün müdür? Sahte sofilik devrinin nihayete ermesiyle hakiki İslamiyet en son tekâmül merhalesine varmış oluyor. Artık ağyar arasından hiçkimse, onu şahsi ve içtimai hürriyeti takyit eden kurun-ı vustai bir müessese suretine telakki edemez. Bizim dinimiz zaman ile beraber yürüyor ve her dinden ziyade tekâmülün, terakkinin pişdarıdır. Asırlardan beri ortadan kaybolan bu hakikatin anlaşılması için ümmetin kendi mukadderatına kendisi sahip olması, ve (şûra...) sırrının tecelli etmesi kâfi geldi. Şimdiye kadar bu hakikatle bizim aramızda bir tacın ve bir tahtın gölgesi vardı ve başımızın üstünde bir paslı kılıç, alnımızı bu azılı nura doğru kaldırmamıza mani oluyordu. Hissediyorduk ki, bu kılıç Muaviye'nin kılıcıdır; fakat ucunda asılı duran kitabımızda ona karşı yürümek imkânını bırakmıyordu ve Hazreti Ali'nin dilavereleri gibi içimize manevi bir haşyetin raşesi çöküyordu. Ehl-i İslam bu hileli kılıç karşısındaki manevi haşyeti, bu hezimet unsurunu, tam on üç asır kalbinde bir kâbus gibi taşıdı. Eğer âlem-i İslamda vuku bulan medeniyet hamleleri, ümmet-i Muhammed'i son tekâmül zirvesine çıkaramadı ise bunun yegâne sebebini bu manevi haşyette aramalıdır. Türk milleti o ordudur ki, Kureyş'ten itibaren bütün Müslüman kuvvetleri mahkum-ı inkıraz eden mühlik bir hileyi ortadan kaldırmak suretiyle İslamiyete hakiki şevketini ve hakiki asaletini bahşetti.

Türk milleti İslamiyeti iki defa kurtardı; bir defa cihat ile dışından ve bir defa içtihat ile içinden kurtardı.

VAİZLERİN VAZİFESİ / 9377 NR._1923-04-23

Şeriye Vekaleti, bu yıl, her şeyden evvel vaizler meselesiyle meşgul olmalı idi. Bir vaizler meselesi mi var? Ona ne şüphe! Bütün dinî, ahlaki ve içtimai buhranlarımızın mastarı camilerimizdeki vaaz kürsileri değil midir? Bu kürsüler, kim bilir kaç zamandan beri, her ramazan, taassubun bir hindi gibi kabardığı ve cehaletin bir papağan gibi nutka geldiği mühmel ve garip tünekler hâlini alır ve bunların etrafında toplananlar doluya tutulmuş tavukları andırır. Filvaki vaizin o haşin belagati sert ve sıkı bir dolu sağnağından farksızdır, öyle ki, bunun tesiri altında, velev bir saat bunalan ruhlar uzun bir zaman için hurd ü haş olup kalırlar; artık bütün bir ay, belki bütün bir sene hatta ihtimal ki mademelömr bunların yegâne

nasibi kin, gayz, yeis ve nevmididir, zira vaizin talakatı bunlara hayatı zehretmiştir. Bıyıklarını tıraş eden delikanlıdan, ince çorapla dolaşan genç kızdan, musikiye ve tiyatroya kadar asri hayatın ne kadar temasili varsa hepsini birer cehennem alameti hâlinde göstermiştir; her nevi şevk ve süruru haram ve yeis ve tehevvürü bilakayduşart helal kılmıştır; bir kelimede bütün cihanı onların gözüne zindan etmiştir. Geçen yıl bir tanesi camilerimizin birinde şöyle bağırıyordu:[2]

"- Abdestli misiniz? Gusül ettiniz mi? Ne gezer! Pis köpekler!.. Köpek mi? Hâşâ! Köpek sizden daha temizdir. Cenab-ı Hak ona gusül et; dememiştir. Size emretmiştir. Siz ise bu emri tutmuyorsunuz. Günden güne zındıkların yoluna gidiyorsunuz. O sürüdüğünüz kokular nedir? Lavanta! Lavanta ha! Ulan, hiç beden lavanta ile temizlenir mi? Onu kimler imal ediyor? Biliyor musunuz? Kâfirler, kâfirler onu domuz yağından çıkarıyorlar."

Vaiz taharet ve nezafeti bu suretle uzun uzadıya tarif ettikten sonra bilmem nasıl bir silsile-i mantıkiye ile insanın faydasından şeref ve haysiyetinden bahsetmeye başlıyor:

"- İnsanım, insanım diye öyle lüzumundan fazla mağrurlanma! İnsan dediğin nedir? ...dan hasıl olma, ...dan çıkma bir şey değil mi? Sanki insan olmuşsun da ne olmuşsun! Behey ahmak, insanlığın şerefi ululemre itaat iledir. Hoca, ululemr de nedir? Ha, bana bak, bana bak, şu karşında gördüğün sarıklı herif yok mu? İşte ululemr odur, ama sen benim sözümü dinlemezsin de gider gazetelerin yazdığına uyarsın. Gazeteci... Ulema dururken gazeteciler ha; sen görürsün! Bir gün gelecek, ayaklarıma kapanacaksın, hocam ben ettim sen etme diyeceksin. Diyeceksin ama, iş işten geçecek."

Ve cemaat bu tehdit karşısında sapsarı kesilip titremeye başladı.

Aynı camide, beş on adım ötede diğer bir hoca etrafına kırk elli kişi kadar toplamış, siyasiyattan bahsediyor:

"-Wilson'un on iki maddesi mi? (On dört olacak) Adam sen de... Hani Nasraniyette on iki havari yok mu? İşte ona telmihen on iki madde demiş! Neden on altı madde değil, neden yirmi beş madde değil, sorarım ona... Hoca efendi, nasıl soracaksın? O Amerika'da sen İstanbul'dasın. Evet o Amerika'da ben de İstanbul'dayım. Fakat senin nene lazım, ben kolayını bulur ona sorarım, telgrafla mı? Hayır. Mektupla mı? Hayır. Bir sır dili vardır ki onu

[2] Karilere bu muzlim belagat hakkında kati bir fikir vermek için herhangi bir terbiyeli adamın tekrar edemeyeceği sözleri burada yazmaya mecbur oluyorum.

yalnız ben bilirim.”

Ve cemaatin gözleri beht ve hayretten fincan gibi açılıverdi. Ben o dadikada caminin içinde nasıl oldu da haykırmadım? Nasıl oldu da bu iki mürai ve cahil hatibin üzerlerine hücum edip “Bedbahtlar bu zavallı halkı bitiriyorsunuz. Zehirliyorsunuz mahvediyorsunuz!” demedim? Zira, gözüm önünde geçen bu vakalar manevi bir katliam sahnesinden başka bir şey değildi. Şeref ve haysiyetleri bu derece hırpalanan, kalpleri bu derece gayz ve nefretle doldurulan ve dimağlarına bu kadar zulmet yığılan insanlardan artık ne hayır umulur? Biz, her sene, bu zavallıları kendi ellerimizle vaaz kürsüsü denilen o akıl ve vicdan mezbahalarına sürüklüyoruz. Ve belki bu hareketimizle bir sevap işlediğimize zahip oluyoruz. Halbuki Şeriye Vekaleti’nden itibaren herhangi samimi bir Müslümana kadar ika ettiğimiz günahların en büyüğü bu olsa gerektir. Bizim ihmal ve lakaydimiz yüzünden cevami şerife her zaman birer mahalle kahvesine dönüyor ve oralara ruhen temizlenmek ve fikren tenevvür etmek için giren Müslümanlar kendilerinde insani asalet ve fikrî selamet namına ne varsa hepsini kaybediyorlar ve her yıl, kim bilir ne kadar zamandan beri, her yıl bu içtimai facia gözlerimiz önünde cereyan edip duruyor da, içimizden hiçbirimiz buna mâni olmak, buna bir nihayet vermek lüzumunu hissetmiyoruz.

Vakıa bu seneki vaizlerden haberdar değiliz. Belki bu sefer geçirmekte olduğumuz bu ateşin ve şaşaalı inkılap yüzü hürmetine camilerimizi de cehalet ve taassup zulmetinden, gayz ve kin dumanından halas etmek çaresi düşünülmüştür. Biz bu çarelerin gayet kolay ve sade olabileceğini zannediyoruz. Vaaz kürsülerini ilim ve irfanı kadar ahlak ve nezahetiyle maruf ulemaya tahsis etmek ve nereden geldikleri, ne oldukları bilinmeyen cerrarlara hatta cemaatle temas etmek fırsatını bile vermemek lazımdır. Hiçkimse bize ilim ve fazileti temsil edecek ulemadan mahrum bulunduğumuzu iddia edemez. Lakin şu vardır ki, bu mümtaz sınıfa mensup olan hocalarımız ekseriyetle ya dünyevi işlerle lüzumundan fazla meşgul bulundukları veyahut içtimai mevkileri itibarıyla bu gibi vazifeleri deruhte etmekten müstağni kaldıkları için kendilerinden istifade etmemiz birçok kuyut ve şeraite – daha açık bir tabirle- birçok fedakârlığa mütevaffık bulunuyor. Acaba evkaf hazinesi böyle bir fedakârlığa tahammül edemeyecek derecede boş ve zayıf mıdır? Veyahut acaba bütçesi halkın tenvir ve irşadından daha mühim bir takım işlere mi tahsis edilmiştir?

23 NİSAN / 9378 NR._1923-04-25

Her millet, bir zaaf ve kuvvet halitasıdır; bütün efradı bilaistisna azimli, iradeli, cesur

ve fedakâr camialara tesadüf olunamayacağı gibi, yekpare bir korkaklık, tereddüt veya hıyanet cephesi teşkil eden cemiyetlere de tesadüf etmek mümkün değildir. Birer vehn ve hüzal numunesi gibi telakki etmeye alıştığımız nice munkariz, yorgun milletler var ki, son demlerinde muhayyerelukul bir gençlik ve canlılık alameti gösterdiler. Kurun-u Vusta tarihinde ehl-i salip akınının önüne geçen Selahattin Eyyubi müstereddi bir medeniyeti temsil ediyordu. Bir ihtiyar fahişeden daha pörsük sandığımız Bizans, demir pazulu Türk padişahına karşı kendini bir genç kız gibi müdafaa etti. Daha yeni zamanlara gelecek olursak aynı harikaları belki birkaç misli fazla olarak İspanya ve İtalya'da görürüz. Bin beladan arta kalmış, yıpranmış ve melez İspanyolların Napolyon'un kaskı altında ne kuvvetli, ne zorlu bir yumruk hâline girdiklerini ve bu kaskı nasıl yuvarladıklarını biliyoruz. Senelerce merhametsiz ve haris Hamburg hanedanının elinde, bir kedinin pençeleri arasındaki fareyi andıran İtalya; o her bir parçası kadınlaşmış bir dükün veya çocuklaşmış bir prensin elinde bir gatu dilimi kadar kolay çiğnenen İtalya; nasıl birdenbire köpükler saçan bir küheylan gibi şahlandı ve nasıl birdenbire bir yanardağ hâline girdi idi? Vakıa bir içtimaiyatçı veya bir müverrih bize, milletlerin bu nevi hareketlerine dair birçok izahat verebilir. Bize bu hareketleri tevlit eden esbap ve avamili anlatır; ne gibi şerait dahilinde ve ne gibi tesirat altında vuku bulduklarını öğretir. Fakat bize kim ilk ve son cümlenin sırrından bahsedebilir? Hangi göz, hangi kafa "teşebbüs" denilen cüretle, "muvaffakiyet" denilen kuvvetin nasıl tecelli ettiğini bize söyleyebilir? 23 Nisan 336 tarihinde Ankara şehrinde toplanan 120 kişilik heyetin ifade eylediği tarihî ve millî manayı bize hangi âlim, hangi hakim izaha kadir olabilir? Bu heyet o gün neyi temsil ediyordu? Ne yapmak için toplanmıştı?

Harb-i Umumi denilen badire günü, bir afet gibi dünyanın altını üstüne getirmişti. Avrupa'nın en muazzam iki İmparatorluğu yerin dibine geçmişti. Şarkta Osmanlı saltanatı namı altında yedi yüz seneden beri dört kıta üstünde yaşayan tarihî ve siyasi bir varlık altı yedi gün zarfında parçalanmış bir dev iskeletini saklayan bir mezar hâline girmişti. Bu mezarın üzerinde üç büyük ve kutlu devletin orduları hurra tepiyor, kadîm harp İlahı "Merkür"ün yeri göğü titreten, yeri göğü ateş ve dumana katan o esatiri şimşek ve yıldırım ocağından çıkmış muhrip ve müthiş kuvvetleri hatırlatır toplar, tüfekler, mitralyözler, tayyareler tıpkı cehennemden boşanmış zebaniler gibi etrafımıza haşyet ve hiras saçıyordu. Bu sırada cesaretten bahsetmek bir cinnet idi; zira, bütün beşeriyet, tâ Aksa-yı şarktan, Aksa-yı garba kadar ve şimalden cenuba kadar küre-i arzı örten bütün insan yığınları bir kıyamet gününde gibi yerlere kapanmış ve takdire inkıyattan başka bir çare kalmadığını anlamıştı. Türk milleti bu insanlardan ayrı bir şey miydi? O da padişahı başta olmak üzere "Kainatın

kuva-yı külliyesini ellerinde tutanların önünde diz çökmüştü. Çünkü on milyonluk bu insan kitlesinin hayat ve mematı da diğer bütün insanların hayat ve mematı gibi galiplerin elinde idi, onların ağzından çıkacak bir tek söze bağlı idi. Bütün cihan eski Roma sirkini andırıyordu; yerde sırt üstü gelmiş mağluplar vardı ve galipler bunlara son darbeyi indirmek için Kayser'in bir parmak işaretini bekliyordu. Kayser, - o Loyd Corc idi- bazı mağluplar için parmağını yukarı kaldırdı. Bazıları için aşağıya indirdi. Türk milleti bu son işarete hedef olanlardan biri idi. Lakin ne oldu, bilemiyoruz, sırt üstü yerde yatan bu mağlup, Kayser'in işaretine, göğsüne saplanan hançerin tazyikine rağmen birdenbire silkindi, ayağa kalktı ve müsellah galibin gırtlağından yakaladı.

Bütün bunları söylemek kolaydır; belki yapmak da kolaydır. Fakat yapmaya karar vermek, bir an içinde "Kayser"i ve onun zırhlı askerlerini ve bütün cihana hükmeden kanunlarını unutmak, ne olursa olsun demek, Roma halkının kendini parçalayacağını bildiği halde yine son kuvvetini istimale cüret etmek... Böyle bir hareket muhayyerelukul bir azim ve irade kuvvetine mütevakkıftır ve bu cüret insana haşyet verecek derecede mehiptir.

336 senesi 23 Nisanında, Ankara'da Taş Han'ın karşısındaki o küçük binada toplanan heyetin hâlini tasavvur edebiliyor musunuz? Bunlar birkaç gün evvel İstanbul'da idiler. Her birinin bir karısı, bir anası, bir çocuğu, hülasa bir evi vardı. Mebus sıfatıyla Fındıklı sarayında bulunuyorlardı, belki bazıları hakiki manasıyla bir refah ve saadet içinde idi. Bir gün ne oldu bilmiyoruz, herkes bir sinecek delik arıyordu. Fındıklı sarayı, Türk meclis-i mebusanı bir batakhane gibi polisler tarafından baskına uğruyor ve millet vekillerinden bir kısmı caniler gibi tevkif ediliyor ve birer birer ortadan kalkıyordu. İstanbul, Türk devletinin payitahtı; birkaç saat içinde, kardeşin kardeşi, ananın evladı, evladın babayı kaybettiği acayip, ıssız ve mühlik bir giriveye dönmüştü. Burada kalmak bir badire, buradan çıkmak bir tehlike idi. Memleketin bütün düşünen başları idrak ve feraset hassalarını kaybetmiş, bütün çarpan kalpler durmuştu. İşte, bu bitkin ve yılgın kitlenin içinden bir avuç insan ayrıldı; ve her biri bir taraftan, her biri bin mihnet ve meşakkatle çepçevre çelikten zırhlıların, çepçevre çelikten orduların ihata ettiği bu dehşet muhasarasından kendini dışarıya atmanın yolunu buldu. Nereye gitmek için? Hangi emniyet ve halas diyarına? Anadolu'ya mı? Lakin Anadolu'da ihtilal, nifak ve hıyanet ateşleriyle yanan haşin, mahuf bir şurezar idi. Her tepede bir düşman pusu kurmuştu ve bütün uzun yollar kıta-ı tariklerle dolu idi. Şurada Ermeni çeteleri, orada Rum casusları, beride... Heyhat Anadolu'nun da hiçbir tarafı tekin değildi. Nereye ayak bassanız sanki toprak altınızdan kaçıyordu.

İşte 1336 senesi 23 Nisan günü böyle bir toprak üstünde ve böyle bir hezimet ve dehşet havası içindedir ki, toza ve dumana karışmış yorgun ve belki aç ve belki çıplak bir küme insan, orada Ankara dediğimiz o viranenin taşları arasında, yalnız çocuklarda bulunan bir ruh taraveti, yalnız meczuplarda görülen bir vecd ve cuşişle bütün cihana, evet bütün cihana karşı isyan bayrağını çekti: Yüz yirmi kişi, düşmanın, düşmanların yüz binlerle kişilik ordularına karşı yüz yirmi kişi... Beşeriyetin tarihinde bundan daha mehiç, daha mehip bir vakaya tesadüf etmek mümkün değildir. Bizce bunun neticesi bir hezimet olsaydı bile şu fevkelbeşer cüret hamlesi yine bütün faziletli, mert, şeci ve mağrur insanların dilinde destan olarak kalacaktı.

Ey; İstanbul halkı; sen geçen gün neyi tesit ettiğini iyice bilseydin; fahr u gururuna bu şehir değil bütün dünya dar gelirdi.

TAKDİR EDİLEMEYEN BİR NOKTA / 9380 NR._1923-04-27

Geçen gün 23 Nisan'a dair makalemizi yazarken Türk milletini, celladının satırı altından sıyrılıp onu bir hamlede yere seren bir ölüm mahkumuna benzetmiştik. Lakin bu son dört sene zarfında Türk'ün yaptığı şey yalnız bundan ibaret midir? Diyoruz ki, düşmanlar üzerimize saldırdılar, payitahtımızı işgal altına aldılardı, son melceimiz olan Anadolu'yu taraf taraf istila ettilerdi; bir taraftan Rus, bir taraftan Fransız, bir taraftan İtalyan, diğer taraftan Yunan ordularıyla muhat idik. Bizi ateşin dairesi içinde hergün biraz daha sıkıştıran bu kızgın çember hiçbir savletin, hiçbir bazunun kıramayacağı kadar mehip ve kuvvetli idi. Lakin bir karıncaya kendi sıkletine nisbeten bir filin kudretini veren ve bir küçücük kediye bir arslan kadar heybet ve dehşet bahşeden müdafaa-i nefis saiki bizde de bu cehennem çemberini her taraftan kırıp parçalamak azmini verdi. Filvaki insanda – yalnız insanda değil – yerde sürünen naime ve zahifelerden, dağ başlarında dolaşan sabaya kadar bütün zihayat mahlukatta en kuvvetli, en harikulâde taraf şu müdafaa-i nefis tarafıdır ve hilkat ne kadar esrarengiz ise bu saika da o kadar esrarengizdir. Zira onun her hareketi insana mucize kabilinden bir hadise gibi görünür. Lakin haddizatında bütün zihayatları sevk ve idare eden ve hükm-ü nüfuzu altında tutan herhangi bir "garize"den farklı değildir. Bunun için, demek isterim ki, Türk milletine, "Bir müdafaa-i nefis mücadelesi yaptı ve mevcut kuvvetinin yüz misli gayret göstererek muzaffer oldu." demek onun tarihî şanına pek büyük bir şey ilave etmez. Çünkü bundan üç sene evvelki vaziyet karşısında onun için yapacak başka bir şey kalmamıştı. Ya ölüme razı olacaktı, ya kendini müdafaa edecekti. Binaenaleyh yukarıdan beri arz ettiğimiz sevaik-i tabiiyeye uyarak kendini müdafaa etti ve... Muvaffak oldu. Vakıa bu muvaffakiyet müthiş bir

kabiliyet-i hayatiyeyi ispat etmiştir; yalnız azli, yani maddi bir kuvvete değil aynı zamanda manevi ve ahlaki bir selabet ve şehamete de dâl olmuştur. Anadolu harbinin ilk safhatına şahit olanlar bütün bu işlerin maddî kuvvetle husul bulduğuna ihtimal veremezler. Zira, meydanda fevkaltabiiye tesirlere hemletmek ıztırarındayız. Ben de bu ıztırardayım. Fakat buna rağmen yine itiraf ederim ki, Türk milleti o müdafaa harbinde olduğundan ziyade bu inkılap mücadelesindedir ki beşeriyet tarihinin en şanlı ve en muazzam harikalarından birini yaratmıştır.

Harb-i Umumiden sonra ortaya atılan insani, millî ve medeni prensiplere göre hemen her milletin terakki ve tekâmüle doğru büyük bir adım atacağını zannedenler gittikçe emperyalist, gittikçe kapitalist ve gittikçe muhafazakâr bir Avrupa karşısında hayretten hayrete düştüler. Güya dört senelik badirenin müellim ve müthiş imtihanı kâfi gelmemiş gibi zavallı muztarip beşeriyet, o faciaya zeyl kabilinden Anadolu harbi gibi daha bir takım ihtiras ve istila muharebelerine de şahit oldu. Vakıa mağlup devletlerden birkaçı iztırari bir hareketle harb-i umumiyi doğuran o zulüm ve itisaf müesseselerini terk edip sırf halkın iradesi ve halkın menafii üzerine istinat eden hükümetler kurdular ve zalimler gibi hareket etmek iktidarından mahrum bulundukları için mazlumlar safında adalet dilenmeyi tercih ettiler: Almanlar, Avusturyalılar, Bulgarlar bu nevi inkılapçılardandır. Bunlar zahiren demokratik müesseselerinin içinde eski ruhu muhafaza etmektedirler. Galiplere gelince, denilebilir ki, harb-i umumi imtihanının bunlar üzerindeki tesiri bütün manasıyla menfi olmuştur; yani devletlerin menafii namına gerek milletlere ve gerek beşeriyete ika edilen şenaatlerden kendi hesaplarına hiçbir ibret ve intibah dersi almamışlardır. Zira, eğer almış olsa idiler, her şeyden evvel o harbi tevlit eden esbap ve avamili ortadan kaldırmak lüzumunu hissederlerdi. Bu esbap ve avamilin en başında cihangirlik hissiyle kapitalist zihniyeti vardı, şimdi ise aynı his ve aynı ziniyet eskisine nispeten iki kat şiddetle hüküm sürmekte ve milletlerin mukadderatını idare edenlerin hatt-ı hareketini çizmektedir. Eğer bugün bedbaht şarkta sulh bir türlü tesis edemiyorsa, bunun yegâne sebebi yeni dünyaya eski usulleri tatbikte inat eden garp siyasileridir. Dün müselleh zalimi çıplak pençesiyle boğan Türk milleti bugün harb-i umuminin – hem mağluplar ve hem galipler için – yegâne ganimeti olan inkılap umdelerini siyasi zulme karşı çıplak sinesiyle nafile yere müdafaaya çalışıyor ve bu hususta, dünkü mücadeleden daha çetin müşkülata maruz kalıyor. Daha düne kadar bize Osmanlı saltanatının tebaası nazarıyla bakmakta büyük bir menfaat uman bu köhne diplomatlar elyevm bizim hayata yeni doğmuş bir millet olduğumuzu ve müselsel bir cinayet ve habaset örgüsü olan mazi ile bütün alakalarımızı kesmiş bulunduğumuzu anlamaktan tevakki ediyorlar ve

karşımıza o muzlim devirlere ait bir takım aletlerle çıkıp bütün tavırları bütün sözleriyle insanları uçuruma sürükleyen o kanlı macerayı bir daha tekrar etmek niyetinde olduklarını söylüyorlar. Yalnız millî değil, beşerî inkılabın pişdarları olan genç Türkiye, bize bu kurun-u vusta-i siyaset cephesi karşısında, Sakarya cephesindekinden daha kahraman görünüyor. Çünkü o zaman müdafaa ettiği şey ise bir adalet prensibi, bir hak ve insaniyet davasıdır. Acaba, kendi hırs ve menfaatleri yüzünden sulh-u âlemi yeniden tehlikeye düşürenler neyi müdafaa ettiklerini bize sarahaten söyleyebilirler mi?

Heyhat, söyleseler de bizim anlamamızın ihtimali yoktur. Çünkü onlar kanlı, kirli ve karanlık mazîyi ihyaya çalışan hortlaklardır biz ise, henüz doğan bâkir ve beyaz fecirlere doğru per açmış zihayatlarız.

YİNE BİR SİNEMA ŞERİDİ / 9381 NR._1923-04-28

Halide Edib Hanımefendi'nin, geçen sene "İkdam"da tefrika edilen "Ateşten Gömlek" romanı bu sefer Kemal Bey –film darülsınaisi tarafından sinemaya çekildi; İstanbul ahalisi beş altı günden beri bunu temaşaya koşuyor ve perdenin üzerinde mütarekenin ilk aylarından Sakarya Muharebelerine kadar millî mücahedenin bütün safhatını görüyor. Orada bir taraftan İstanbul sokaklarında resmî geçit yapan İtilaf orduları; nümayişci Rum palikaryaları, Galata meyhanelerinde kokonalarla hora tepen efzunlar; diğer taraftan nereye sineceğini bilemeyen mahcup ve meyus Türkceğizler; köprüden yürürken bir hakarete maruz kalmaktan korkup bir kenara çekilen ve apoletlerini sökmek ıztırarında kalan genç Türk zabitleri; husumetkâr bir kalabalık içinde şaşkın şaşkın dolaşan kolsuz ve bacaksız Anadolu neferleri; şehrin ücra mahlelerinde çırılçıplak titreşen yetimler; ağyare avuç açan dullar; pencerelerinin kafesleri arkasında her an bir tehlike bekleyen ihtiyar kadın başları var. Orada, genç kadınların boyunlarına boyunduruk geçirip çift süren avare köylüler; Yunan askerlerinin dipçik darbeleri altında ezilen küçücük çocuklar; taraf taraf baskına uğrayan aileler var. Orada İzmir ve Aydın mezaliminin müheyyeç levhaları; Sultan Ahmed mitingi; Anadolu'ya geçen ilk mücahit kafilelerinin perişanlıkları var. Hülasa bu perdede, son dört senelik millî hailenin ne kadar elim safhaları varsa, alevden birer tasvir hâlinde gözümüz önünden geçiyor ve kalbimiz tıpkı o günlerdeki gibi çarpmaya başlıyor ve gözlerimiz tıpkı o günlerdeki gibi yaşlarla doluyor. Heyhat; biz o günler gibi bu asıl heyecanı da çoktan unutmuştuk. Şimdi, bize öyle geliyor ki, bütün bu gördüğümüz şeyler bir başka asra, bir başka millete ait vekayidir. Yanımda filmi seyreden bir arkadaşım diyor ki:

"- Vallahi, İstiklal mücadelemizin bu kadar müheyyeç, bu kadar ulvi ve bu kadar güzel olduğunu bilmiyordum!"

Bu söz ruhumuza târî olan nisyanın en beliğ bir tarifidir. Arkadaşım o mücahedenin ne asil ve ne güzel bir şey olduğunu biliyordu, çünkü onun bütün raşelerini kendi ruhunda hissetmişti; o dullarla beraber ağlamış, o yetimlerle beraber titremiş, o gaza erleriyle beraber ter dökmüş; o köylülerle baraber mihnet çekmiş, o şehitlerle beraber ölüp dirilmişti; zira o sokakta apoletlerini söküp cebine saklayan genç zabitlerden biri idi. Nasıl oldu da şimdi hatırlamıyor. Nasıl oldu da şimdi, bütün bunlar hafızasından siliniyordu? Bu manevi hadiseyi tahlil edilemeyecek derecede karışık ve muzlim buluyorum ve başka milletlerin, mesela Fransız milletinin kalbinde elli yıl yaşayan ve zaferden sonra bile şiddetine halel gelmeyen millî kinin bizim kalbimizde bu kadar çabuk sönmeye yüz tutmuş olmasına şaşıyorum.

Bu hayretimi, kendisine tebliğ ettiğim bir dost bana dedi ki:

"- Bunda şaşılacak ne var! Çünkü o büyük günlerden artık hiç bahsetmiyoruz. Gazetelerimizi dolduran şu yazılara, kitapçı camekanlarında serilen şu kitaplara baksana, bunların hangi birinde o günlere dair bir tek kelime var? Millî mücahede dediğimiz muazzam vakayı fiil adamları yaptılar, bunun hatırasını temdit etmek vazifesi de fikir ve sanat adamlarına düşerdi. Halbuki bu hususta ne bir kalem, ne bir fırça işledi, ne de bir ses duyuldu!"

Filvaki, Halide Edip Hanım'ın "Ateşten Gömlek"i istisna edilecek olursa, görülür ki, İstiklal mübarezesi sanat âleminde hemen hiçbir aks uyandırmamış, sanatkârlarımızın kalbinde hiçbir iz bırakmamıştır, her şey âdeta bir buz üstünden gibi geçip gitmiştir. Halbuki, biraz evvel, aksi bir kaziyeye misal olarak aldığımız Fransa'da, tam elli sene bütün şairler, bütün ressamlar, bütün musikişinaslar, bütün romancılar Alman kinini ve Alsas Loren hasretini tekrar ede ede bitirememişlerdi. 1781den beri yazılmış en muhallet eserlerden en basit mektep kitaplarına kadar bakınız, hepsinde az çok aynı hissin şerarelerini görürsünüz. Fransız üdebası meyanında en az vatanperver tanılan "Guy dö Maupassant" bile birçok hikâyelerinde, Almanları tehzil ve tezyif etmekten kendini alamamıştır. Demek oluyor ki, bir millette acı veya tatlı herhangi bir hatırayı devam ettirenler ve onu her dem taze ve kavi tutanlar o milletin sanat ve edebiyat erbabıdır, bu itibar ile edebiyat âdeta milletin hafızası gibidir. Millî vicdan kendi sergüzeştini onun vasıtasıyla hatırlar, hisseder. Aksi takdirde kendi hâline bırakılacak olursa, bizdeki gibi yaşanılan ânın tesiratından başka bir şeye tâbi olmaz,

bugün mihnet günü ise ağlar, meserret günü ise güler. Hiçbir duygusu daimi değildir.

Biz, halkı her şeyden evvel bu "günü gününe yaşayıştan", bu "günü gününe maneviyattan" kurtarmaya; onun ruhunu ezeliyet ve ebediyetle aşina kılmaya gayret etmeliyiz. "Ateşten Gömlek" romanı ve "Ateşten Gömlek" filmi bu hususta ifası lazım gelen vazifelere kuvvetli bir örnek teşkil edebilir. Temenni ederiz ki Türk milletinin en ulvi ve en mehabetli sergüzeştlerinden birini gösteren bu film bir ateşten şerit gibi (yalnız bizim memleketi değil) bütün küreyi çepçevre ihata etsin. Zira, bunda, bizden ziyade yabancı milletlerin de görmeleri veya öğrenmeleri lazım gelen birçok şeyler vardır.

BİR MATBUAT MESELESİ / 9382 NR._1923-04-29

Dünkü "Tanin" gazetesinin ilk iki sütununda serlevha olarak büyük harflerle dizilmiş şu satırları görüyoruz:

"Hürriyet-i matbuata gülünç ve bifaide bir tecavüz. Serbest-i içtihat ve tefekkürün şanlı bayrağını taşımak şerefi Tanin'e kısmet oluyor."

Ve bunun altında Hüseyin Cahit Bey'in "Lozan"dan yazdığı bir mektup var, mektup şöyle başlıyor:

"Lozan konferansına heyet-i murahhasamız büyük ve şanlı bir zafer ile başlamak istedi: Taninden intikam almak! Tanin gazetesi Türk vatandaşlık hukukundan hariç bırakılıyor! Heyet-i murahhasanın matbuat mümessili Nihat Reşat Bey'e Rıza Nur Bey tarafından tebliğ edilen emr-i resmîye göre heyet-i murahhasa Tanin gazetesi ile hiçbir münasebette bulunmayacaktır ilh."

Bundan sonra Hüseyin Cahit Bey köpürüyor, "Heyet-i murahhasa bizi kendi şahsi tebaları mı zannetti?" diyor. Hayır, Tanin bu heyetle alakasını kesmiştir ve başka menbalardan havadis almanın yolunu bulmuştur; Tanin Lozan konferansında Türk murahhasalarıyla temasta bulunmak lüzum ve ihtiyacını hissetmeyecektir. İşte "Tanin" gazetesinin "serbest-i içtihat ve tefekkür" namına atıldığı cihat bundan ibarettir. Bu hakikaten şanlı şerefli bir hareket midir? Bir Türk gazetecisinin kendi memleketinin hayat ve memat davası mevzubahis olduğu bir konferans etrafında sırf kendi hesabına bu nevi tehditlere kalkışması ve "Ben başka vasıtalarla her şeyi göreceğim. Her şeyi haber alacağım." demesi hakikaten bir hürriyet kahramanlığı mıdır? Herkes bilir ki, Lozan konferansında bir Türk gazetecisi için yalnız tek bir istihbarat menbaı olabilir: Türk matbuatı mümessilliği. Bunun

haricindeki menba düşman menbaıdır, bin türlü zehirlerle dolu, bulanık, mağşuş, hileli düşman menbaıdır. Eğer kendi heyet-i murahhasımıza inat olsun diye Tanin sahibi bu menbadan "teskin-i atş" edecek ise bu hareketiyle bize çok kuvvetli bir mideye malik bulunduğunu ispat etmiş olacaktır. Vakıa geçen seferden hatırlıyoruz ki Hüseyin Cahit Bey'in kursağı bu nevi yabancı sulara alışmıştır. Zira geçen sefer de, bu sefer olduğu gibi, gerek Rıza Nur Bey'in aleyhinde bulunmak, gerek sulh müzakeresinin inkıtaından Türk heyet-i murahhasını mesul göstermek için ortaya serdiği vesaik kısmen kendi eser-i icadı, kısmen de ecnebi malı idi. Eğer bu defa Türk heyet-i murahhasının matbuat mümessilliği "Tanin" gazetesiyle münasebette bulunmaktan vazgeçti ise, buna lüzum görmediği içindir. Böyle bir münasebet ne Tanin için, ne de bizim heyetimiz için faydalıdır. Tanin için faydalı değildir. Çünkü o bir zamanlar Türk matbuat kalemi ile pek samimi münasebette bulunmasına rağmen yine kendi bildiklerini ve başkaları tarafından kendine telkin edilen şeyleri neşretmekte büyük bir zevk duyardı; "Bu benim şahsi kanaatim, şu benim hususi müşahedem" diye ekseriyetle Fransız nokta-i nazarına çok muvafık düşen ihbarat ve mütalaatta bulunurdu. Binaenaleyh, bu kere Türk heyeti murahhasası Hüseyin Cahit Bey'le münasebette bulunmaktan istinkaf etmekle onun "serbest-i içtihat ve tefekkür"üne bir darbe vurmuş olmuyor, bilakis kendisini her türlü kuyuttan azat kılıyor, hürriyetini ve istiklalini tamamıyle kendi eline veriyor; bu sayede değil midir ki, Tanin sahibi müzakerenin hitamını bile beklemeye lüzum görmeyerek şahsi kanaatlerini ulu orta meydana atmaktan çekinmiyor ve mesela bütün Türk matbuatının neşriyatı hilafına olarak bize "Fransızların samimi sulh arzularından" ve "bize karşı besledikleri hüsn-i niyetten" bahsetmek cüretini gösteriyor? Şehrimizde çıkan Fransızca "İstanbul"un dünkü baş makalesini okuyanlar, Hüseyin Cahit Bey'in bu cüretini Fransız muhafilinin ne kadar hararetle alkışladığını rânâ görürler.

"Tanin" sahibi ile münasebette bulunmak Türk heyet-i murahhasası matbuat mümessilliği için faydalı değildir. Zira, herkes bilir ve teslim eder ki bu nevi matbuat boruları ekseriyetle kendi mensup oldukları heyetin nokta-i nazarını neşr ü tamim ile mükelleftirler ve herhangi bir gazeteci ile ancak bu vazifeyi ifa ettirmek için münasebette bulunurlar. Hüseyin Cahit Bey, son derece müstakil alelefkâr bir zat (!) olduğu cihetle tabii böyle bir kayıt altına giremezdi ve binaenaleyh Türk matbuat mümessilliği ile münasebette bulunuşu Türk heyeti murahhassasına bir fayda temin edemezdi. Bunun içindir ki, biz Tanin muhabirinin Lozan'daki Türk muhafilinden uzaklaştırılmasını her iki cihetten makul ve hatta tabii buluyoruz. Bunu bir mesele, hatta bir "skandal" hâline sokmaya ne lüzum var! Koca "Tanin" zannediyor ki, dünya kendi etrafında dönüyor; zannediyor ki, kendi başına gelen herhangi bir

hadise bizi sulh müzakeresinin mevzunu teşkil eden meselelerden daha ziyade alakadar edebilir. Her konferansta bir de "Tanin" meselesi! Bu kelime memleket davası içinde neyi temsil ediyor? Bir vilayetin, bir adanın, bir nehrin veya bir limanın adı mıdır? Bir cemaate veya bir ekalliyyete mi alemdir? Tarihî bir mana mı ifade ediyor? "Tanin" gazetesinin konferans haberlerine ait sahifesini görenler, sanırlar ki, sulhun imzalanmasına mani olan üç sebep var; biri Chester mukavelesi, diğeri mesail-i maliye, üçüncüsü de Hüseyin Cahit-Rıza Nur meselesidir.

Muazzam vatan davası içinde kendi şahsi davalarımızı unutmak sırrını ne vakit öğreneceğiz? Başımızdan geçen bu kadar felaket kâfi gelmedi mi? Bu felaketler bize kâfi derece ispat etmedi mi ki, tehlikeye giren vatan demek tehlikeye giren şahıslar demektir? Ve bizim kendi haysiyetimiz, kendi menafiimiz, kendi rahatımız milletin haysiyetinden, milletin menafiinden, milletin rahat ve saadetinden kabil-i tecezzi şeyler değildir. Bir zamanlar Hüseyin Cahit Bey Malta adasında bir menfi iken, Rıza Nur Bey Ankara'ya iltica etmiş bir idam mahkumu idi. Her ikisini vuran darbe aynı yumruğun eser-i husuneti idi. İstanbul'da taraf taraf sehpalar kurulurken ve Arapyan Hanı'nın kapısı bir devin ağzı gibi açılıp kapanırken her ikisinin kalbi de aynı hiras ve endişe ile çarpıyordu. Biz, bu dört senelik zulüm ve istila devrinden sonra yalnız din ve kan kadeşi değiliz, felaket arkadaşıyız, hep birlikte ıztırap çektik. Bunu asla hatırdan çıkarmayalım.

Tashih ve itizar: Dünkü makalemin ser levhası (Münebbih Bir Sinema Şeridi) olacak yerde sehv müretteb olarak (Yine Bir Sinema Şeridi) suretinde intişar etmekle tashih ve itizar edilir.

Y. K.

DİVAN YOLUNDA BİR KÖŞE / 9384 NR._1923-05-01

Bu yıl İstanbul tarafında ilk nazar-ı dikkati celp eden şey Rusların gaybubiyetidir. Geçen sene ve daha evvelki seneler, Sultanahmet'ten itibaren ta Fatih'e kadar o ne mağşuş izdiham idi! Mojikler, Macuckalar, küme küme, bazen kafile kafile ve Volga nehrinin bulanık dalgaları hâlinde en küçük sokaklara kadar sağlı sollu dal budak salarak akıyordu. Bu dalgaların içinde boğulan Türkceğizlerin çok olduğunu söylüyorlardı. Ben bunlardan hiçbir tanesini görmedim; fakat Türkçe ile Rusçanın havada birbirleriyle sarmaş dolaş olduğunu; "Pajaski"lerin "Lütfen"lerle, "da"ların "peki"lerle kol kola yürüdüklerini pek iyi biliyorum; hatta bir zaman geldi ki, Aksaray'ın Sinekli Bakkal mahallesinde bile "Evet"le "Niyet"i

birbirinden ayırmak hayli güçleşmişti. Damat Ferit polisin hamiyet ve müsamahasıyla açılan kumarhaneler, güvercin avlayan tuzaklar gibi her adım başında beş altı Müslüman gencini içine alıyor ve bir daha bırakmamak üzere zabt ediyordu. Tombala oyunları aleyhine yazdığımız makaleleri hatırlar mısınız? Bu makaleler üzerine karilerimden ne kadar yanık mektuplar almışımdır. Analar bana "Var ol evladım!" diyordu. Zevceler beni daha şiddetli yazmaya teşvik ediyordu ve ihtiyar babalar benim elimi öpmeye geleceklerini söylüyorlardı. O Moskofkârî sefahet istilası içinde zavallı Müslüman İstanbul fırtınaya tutulmuş bir gemiden farksızdı ve o zamanlar halkın yegâne mercii olan matbuata uzanan istimdat kollarının haddi ve hesabı yoktu. Bu sefer gördüm ki, tehike tamamıyle zail olmuştur. Herkes yerli yerine oturmuştur ve kahveler nargilelerini kurmuştur. Yeniden tam "Piere Loti"nin haz ettiği gibi bir İstanbul peyda olmuştur. Lakin buna bütün manasıyla bir "basübadelmevt" diyemeyeceğiz. Zira, ahali henüz letarji hâlindedir; baygın mıdır? Uyukluyor mu? Henüz belli değildir. Zannederim, bu geçen fırtınanın sersemliği olacak! İstanbul dün lüzumundan fazla bir ihtilaç içinde idi, şimdi ise can sıkıcı bir uyuşukluk içindedir. O kadar ki, insan kısacık bir gece tenzihinden sonra âdeta bütün İstanbul'u birkaç kere çepçevre dolaşmış gibi bir keselana düçar oluyor ve herhangi bir aydınlık yerde, bir mecmuada oturduğu zaman gönlünün vücuduyla beraber çöktüğünü hissediyor. Burada her kahvehane sanki bir hamamda bir göbek taşı gibidir ve hava-yı nesimi rabit bir necar ile boğuludur.

Bizim son derecede büyük bir kusurumuz var: Muhitimizi şenlendirmesini bilmiyoruz. Bu, bugüne veya düne ait bir mesele değildir. Hemen yarım asra yakın bir zamandan beri kendimize göre ne bir eğlencemiz, ne bir neşvemiz vardır. İstanbul'da canı sıkılan hep Beyoğlu'na taşınır. Gözünü, gönlünü hep orada avutmaya çalışır ve hiçkimsenin hatrına oranın cazibesini buraya çekmek fikri gelmez. Niçin, İstanbul tarafında "Tukatilyan" gibi bir otelimiz ve "Majuka" gibi bir sinemamız yoktur. Neden Gülhane parkının bir köşesinde Tepebaşı bahçesinin köşe ve bucaklarındaki eğlence mahalleleri gibi şeyler yapmak teşebbüsü hiç aklımızdan geçmemiştir! Eğer hayatta bu gibi şeylerin lüzumuna kail değilsek ve eğer her türlü zevk ve neşveden mahrum, keşişler gibi yaşamaya karar verdikse, bari kendimizi bir takım fikrî ve ruhani cuşişlere terk etmesini bilelim. İstanbul'da o da yoktur, bu da yoktur.

Ne diyorum? İşte, Çemberlitaş'ın karşısında şu köşe başındaki küçücük levha beni bir resim sergisine davet ediyor. Köşeyi dönüyorum, kapısı bayraklarla, elektrik ziyalarıyla süslenmiş bir küçük binanın önündeyim: Burası, bir "serbest resim atelyesi"dir. Eşikten beni, temiz ve mütebessim çehreler bir takım gençler istikbal ediyor ve bunların arkasında ressam Ruhi Bey'i görüyorum. Yegâne tanıdığım kendisi olduğu için beni arkadaşlarına takdim

ediyor. Onlar bir seneye yakın bir zamandan beri bu küçücük sanat ocağında hep bir arada çalışmakta imişler.

Ressam Ruhi Bey şeyda bir sanatkârdır. Eğer tabirime fena bir mana vermeyeceğini bilsem onun için meczup diyeceğim. Filvaki, gözlerinde Rönesans devri bedâyi-i perestânının o tatlı cinnetinden bir şey var. Sanat aşkıyla o kadar kendinden geçmiştir ki, bana şu küçücük resim atelyesinin "İstanbul'da bir Floransa" olduğunu iddia ediyor. Gerçi bundan üç yüz, dört yüz yıl evvel Floransa'da bir resim atelyesi şu gördüğüm yerden ne derece daha büyük daha muhteşemdi, bilmiyorum. Yalnız tahmin edebildiğim bir şey varsa o da şudur ki, dört asırlık bir mesafeye rağmen hâlâ gözlerimizi kamaştıran o şaheserlerin vücuda geldikleri yerlerde hava, bu hava idi, bu samimiyet, bu cezbe ve bu aşk ve iptila havası idi. Ressam Ruhi Bey beni atelyenin içine alırken:

"- Bu darlığa, bu basitliğe ve bu çıplaklığa bakmayınız, diyor. Atelyemizin manevi hududu bütün âlemi ihata ediyor. Göreceksiniz, az zaman zarfında ne kadar genişleyeceğiz.

Herhangi bir işte muvaffak olmak için böyle bir iman ve böyle bir kanaat kâfi değil mi? Ruhi Bey sermest bir adam tavrıyla sözüne devam ediyor:

"- Daima muhitin lakaydisinden ve sanata karşı bîgâneliğinden şikâyet ederiz. Bu yeis ile ortaya hiçbir eser koyduğumuz yoktur. Sanatkâr her şeyden evvel kendisi için çalışır. Rağbete mazhar olsa da olmasa da cehdine devam eder, çünkü bu tatlı bir cehttir.

Ve bana karşı duvarı boydan boya kaplayan bir büyük levhayı göstererek:

"- Bakınız, şu levhama... Ben bunun üzerinde bütün bir kış çalıştım. Zemini taş, soğuk bir odada, yarı aç, yarı tok bütün bir kış... Ailem ne haldedir, çoluk çocuğum ne yapıyorlar? Onları bile unuttum. Tek bu meydana gelsin diye...

Bu meydana gelen şey, vakıa, bir şaheser değildir. Fakat üzerinde ateşin bir sanatkâr ruhunun sıtması var. Levha bütün safhatıyla Anadolu harbini gösteriyor. Bir tarafta cephane taşıyan köylü kadınlarının sarp ve ıssız vadilerdeki ihtilacatı, diğer tarafta bir muhacir kafilesinin hüznü ve ortada muzaffer Türk askerlerinin şahlanan atları, parıldayan kılıçları var.

Düşünüyorum ki, ressam Ruhi Bey'in, şu cephane arabalarını arkasından iten köylü kadınlarından hiç farkı yoktur, bir mefkure yolunda onlar kadar zahmet çekiyor, meşakk ve zarurete göğüs geriyor. Bu çetin işin sonunda bir zafer müyesser olacak mı, olmayacak mı,

düşünmüyor bile...

"- Adam sen de, biz bu yolun şeyda kafilesiyiz." diyor.

Ve kır bıyıklarının altından, saf ve mutmain, bir çocuk gülüşüyle gülüyor. Genç arkadaşları da şimdiden onun kadar, sanatkâr hayatının bütün meraretlerini göze almış ve gençliklerini bu güzel mefkure yolunda heder etmeye karar vermiş görünüyorlar. Bunlardan İhsan Bey isminde bir yeni ressam var ki buraya eline geçen parayı dökmüştür. Haddizatında bir depo olan binayı ziyadar, temiz ve düzgün bir atelye hâline koydurmuştur.

Kim bilir, belki günün birinde, bu küçücük atelye, bizim sanayi-i nefise tarihimizde bir mühim merhale olacaktır.

BU MU İMİŞ? / 9385 NR._1923-05-02

Bazı timsali resimlerde "hakikat" çirkin ve galiz bir kadın şeklinde gösteriliyor. Filavaki hayale nispeten hakikatin çok daha az güzel bir şey olduğunu itiraf etmek mecburiyetindeyiz. Fakat şunu da itiraf etmek mecburiyetindeyiz ki, bütün çirkinliğine, bütün çıplaklığına rağmen hakikat hayalden daima daha kuvvetli, daha gürbüz ve daha müthakimdir. O tezahür ettiği zaman önünde kemal-i inkıyat ile eğilmeyecek bir baş tasavvur etmek mümkün değildir. O vakit şuur ve esrarın müzehhep perdeleriyle müzeyyen ve meşuş olan "hayal" bize derhal gülünç ve mâyup bir şey gibi görünür ve gönlümüz bu tatlı maşukayı yarı yolda bırakıp bilatereddüt o çıplak devin ağuşuna atılır.

Erzurum mebusu Hüseyin Avni Bey'in, "Tevhid-i Efkâr" refikimize verdiği beyanat ile kaldırmış olduğu perde bizi, ilk defa olarak hayalden daha cılız, daha aciz, daha malul bir "hakikat"le karşı karşıya koydu. Kaç zamandır o kadar merak ve endişe ile, görmek ve tanımak istediğimiz meğer ne zavallı, ne görülmeye, tanınmaya değmez bir şey imiş! Bunun eczalı şişeler içinde saklanan "cenin"lerden hiç farkı yoktur, bu doğrudan ölmüş bir bir hakikattir. Hüseyin Avni Beyefendi, arkasında o kadar cazip ve ekmel varlıklar saklı gibi duran iki numaralı perdeyi kaldırmakla, mensup bulunduğu zümrenin menfaati hilafına çok büyük bir hata eylemiştir. Hüseyin Avni Bey, susacaktı; çünkü gerek kendisinin ve gerek arkadaşlarının sükûtu sözlerinden daha beliğ idi. Tevekkeli sükût altındır, dememişler; Erzurum mebus-u muhteremi yanlış bir hareketle ikinci grup hazinesinin bu yegâne altınını yere düşürdü ve hazine tam takır kaldı. Vakıa bu düşen akçe yerinde kalacak, onu hiç kimse toplamak zahmetini ihtiyar etmeyecektir, çünkü bu bütün manasıyla kalıp bir akçedir, bir işe

yaramasının ihtimali yoktur.

Hüseyin Avni Beyefendi, biraz daha sabredip susmalı idi. Zira, bizim memlekette susan adam akıllı, susan adam temkinli, susan adam vakar ve hakimdir. Meşrutiyetin ilk günlerinde, pek iyi hatırlarım, hemen herkese bir belagat ve hitabet sıtması arız olmuştu. Yolu üstünde yüksekçe bir yer bulan herhangi bir zat hemen ahaliyi başına topluyor ve bütün kuvvetiyle, sesi kısılıncaya kadar bağırıyordu. Diğer taraftan hemen herkes yazı yazıyordu. O ne çok risale, ne çok gazete, ne çok kitap, ne çok makale, ne çok imza idi ya Rabbim! İşte, "bu mahşer-i kelam ve makal" içinde ismini söylemeye lüzum görmediğim yalnız bir tek insan susuyordu. Halbuki bu en belli başı hürriyetperverlerden ve mücahitlerden biri idi; herkesin susup onun söylemesi lazım geliyordu. Fakat, o söylemiyordu ve söylemedikçe halk arasındaki itibarı artıyordu. Herkes onda kabına erilmeyen yüksek bir hikmetin vakar u azametini seziyordu. Ara sıra ağzından bir tek kelime düşer düşmez efkâr-ı umumiyede bu derhal müthiş akisler peyda ediyordu; buna hepimiz ayrı ayrı manalar veriyorduk, bunu bir lügaz gibi hall ü tahlile çalışıyorduk. Lakin günün birinde, ne oldu, nasıl oldu bilmiyorum, bu muhteşem sükûtu vehleten nutka geldi, söylemeye, söylemeye başladı ve söyledikçe takdirkârlarının adedi azaldı, bir an geldi ki, etrafında hiçkimseler kalmadı. Biçare hakim memleketin en budala bir ferdi hâline girdi ve garibi şudur ki, bu hâle girmekle şayan-ı merhamet olacağı yerde umumun gayz ve hiddetini celp etti; zira, amme kendisine düşmanlık edenlerden ziyade, kendisini inkisar-ı hayale uğratanlardan mütenefferdir. Temenni ederiz ki, Hüseyin Avi Bey de böyle bir gayz ü tehevvüre maraz kalmasın; zira, İstanbul halkı bugüne kadar, belki "ikinci grup" tabirinin arkasında gayet mühim ve harikulâde bir takım şeyler tevehhüm etmekte idi. Kapak açılır açılmaz bir de baktı ki, bu, bomboş bir kutudur. Bomboş mu? Hayır! o kadar insafsız olmayalım; bunun içinde altmış tane isim var. Bu altmış isim neyi temsil ediyor? Şüphesiz her biri bir insanı temsil ediyor: Her biri et ve kemikten, bizim gibi altmış insanı... Ve bunlardan her birinin kendine mahsus bir şekli, bir sureti, bir rengi, bir temayülü vardır. Mesela biliyoruz ki, Hüseyin Avni Beyefendi gürbüz ve müfret bir teceddüt taraftarıdır; Şükrü Efendi kara bir mürtecidir, Vasıf Bey koyu bir ittihatçı olmak ve ittihatçılıkta saltanat-ı meşrutacıdır. Salahattin Bey hararetli bir inkılapçıdır, Hacı Tahir Efendi mutedil bir muhafazakârdır. Diyap Ağanın kendine mahsus hiçbir fikri yoktur, ara sıra rüya tabir eder; ekseriyetle ikinci gruba rey veren Vehbi Efendi ise için için mutlakiyet-i idareye mütemayildir; Cemal Paşaya gelince o yalnız Cemal Paşacıdır. İlaahire... Şu halde acaba hangi tesadüf her biri başlı başına bir âlem olan bütün bu zevatı bir araya toplamış? Bunlara "biz" dedirten hangi müşterek hisler, müşterek fikirlerdir? Hüseyin Avni Beyefendi,

vakıa ikinci grubun umdeleri diye ortaya bir takım umdeler atmıştır. Lakin bu maddelerin birinci grubun umdeleri haricinde belli başlı neyi ifade ettiğini anlamak mümkün değildir. Hüseyin Avni Bey de herhangi bir birinci grup azası gibi saltanat-ı ferdiyenin şiddetle aleyhindedir; teşrii ve icrai bütün hukuk ve vezaifi Büyük Millet Meclisine vermiştir. Maarif siyasetinde millî hırsın inkişafı taraftarıdır. Adliye siyasetinde tevhid-i kaza esasını kabul etmiştir, muhakemenin ıslah ve tanzimini istihsalatın tezyidini bir büyük hükümet gibi ortaya sürüyor. İlaahire... Biz, birinci grubun bu umdeleri haricinde bir hatt-ı hareket takip etmek niyetinde olduğunu bilmiyoruz; son zamanlarda intişar eden bir beyannamede Hüseyin Avni Bey'in gayet müphem ve nakıs bir tarzda ifade ettiği bütün bu umdeler, bin kat daha sarih, daha etraflı, daha kuvvetli bir surette tespit edilmişti. Binaenaleyh aynı fikirleri aynı maksatları daha muğlak, daha muhtasır bir programla tekrarlamaya bilmem ne lüzum vardır? Eğer Hüseyin Avni Bey, kendi grubunun eser-i himmeti olduğunu iddia ettiği bazı kanunlar gibi bu umdelerin de esasen kendileri tarafından vaz edildiğini ispat etmek ve bir hakk-ı müktesep talep eylemek iddiasında ise hem kendi namına, hem arkadaşları namına son derecede şahsi bir davayı güdüyor demektir. Erzurum mebus-u muhteremi, bize bu vaziyet içinde tıpkı Hürriyet ve İtilaf reisi Sadık Bey suretinde görünüyor. O zat da, ilk muhalefet hatasını: ("İttihat ve Terakki"nin ilk müessesi bendim.) tarzında bir iddia ile atmıştı ve kendisine lazım gelen mevkiyi vermeyen arkadaşlarına kuvvet ve ehemmiyetini tanıtmak için yabancı ve gayr-i mütecanis bir kalabalığın içinde türlü türlü maceralara sapmıştı. Temenni ederiz ki, akl-ı seliminden ve iktidar vehmiyetinden emin bulunduğumuz Hüseyin Avni Bey, bu neviden şahsi bir iğbirar, şahsi bir hırs ile aynı güruhlara düşmekten masun kalır ve münevver, müceddit ve müspet hadimlere pek muhtaç olan memleket de Hüseyin Avni Bey'in şahsında kıymetli evlatlarından birini kaybetmez.

TELİF VE TERCÜME / 9387 NR._1923-05-04

Ankara'da toplanan telif ve tercüme encümeni muhterem âlimimiz Ziya Gökalp Bey'in bir teşebbüsüyle klasik âsârın lisanımıza nakline karar verdi ve memleketin erbab-ı kalemi tercüme edebilecekleri muhalledatı intihap etmeye davet olundu. Öteden beri müdafaa ettiğimiz bir fikrin bu suretle vücut buluşuna ve hemen hemen tatbik sahasına geçmek üzere oluşuna sevinmemek mümkün değildir. Bu, hakiki irfana, hakiki harsa doğru attığımız ilk adımdır. Biz bu hususta belli başlı Garp milletlerinden tam dört yüz sene gerideyiz, etrafımızdaki küçük Avrupa milletleri de bize nazaran hiç olmazsa bir asır ileridedir. Sırbistanlı Türklerden bir zat bana demişti ki:

"-Sırplar henüz tercüme devrindeler. Kadîm Yunanîlerden itibaren Almanlara kadar bütün klasikleri tercüme etmişlerdir ve bu kitapların halka mahsus tabları da vardır. Elyevm orta tahsilli herhangi Sırp "Virjil"in kim olduğunu bilir; beyninde "Horatius"dan laakıl beş on mısra mahfuzdur. "Dante"yi tanır. "Corneille"den haz alır, "Descartes"i okuyup anlayabilir."

Bizde orta değil, âlî tahsil görmüş kimseler meyanında bile "Virjil"i okumuş "Horatius"dan beş on mısra ezberlemiş, "Dante"nin lezzzetine varmış, "Descartes"i anlayabilmiş kaç kişiye tesadüf etmek mümkündür. Hatta aramızda bunları bilip öğrenmek lüzumuna kail olanlar bile pek azdır zannederiz. Geçen gün refikamızın birinde, ilim ile meşgul olduğu hissedilen bir zat, telif ve tercüme encümeninin şu son teşebbüsünü lüzumsuz ve hatta faydasız bulduğunu yazmadı mı? Bu zata göre bir eser ancak umum tarafından anlaşılıp takdir edildikten sonra muhallet olurmuş. Bu nokta-i nazardan Garp âleminde muhallet telakki edilen –çünkü anlaşılan ve takdir edilen- âsârı bizim lisanımıza nakletmek nankör bir iştir; zira, biz henüz bu gibi eserleri anlayacak bir seviyede değilmişiz. Lakin bu muarız farkına varmaksızın telif ve tercüme encümeninin maksadını müdafaa etmiş oluyor, muhallet âsârı lisanımıza nakleden maksat, işte, bu seviyeye yükseltmek içindir.

Şimdiye kadar takip ettiğimiz irfan işlerinde, biz daima hırs ile marifeti, bilgi ile ilmi birbirine karıştırmışızdır. Muhallet âsârın tercümesinden hiçbir fayda ummayanlar da bu farkı gözetmeyenlerdir. Bunlara göre alelade bir "ilm-i tabakatülarz" kitabı okumak, "Descartes"in "Discours sur la Methode"yi mütalaa etmekten daha faydalıdır. Biz, bu nokta-i nazarı anlayamıyoruz. Fikrî tezhip sahasında "Descartes"in "usul"ü ile muayyen bir fen kitabının ifa ettiği vazifeler ayrı ayrı şeylerdir. Telif ve tercüme encümeninin kararına itiraz eden zatın tavsiye ettiği neviden malumat-ı fenniye kitapları bize bir takım ham ve mürekkep bilgiler verebilir; "Descartes" ise bizde bu bilgileri hazmedecek ve onlardan lazım gelen usareyi çıkartacak dimağî kabiliyeti tekvin eder. Bu kabiliyete mazhar olmayan dimağlara yığacağımız ham malumat, ne kadar mütenevvi, ne kadar çok olursa o kadar faydasız, hatta o kadar muzırdır. İstidlal ve istikra usullerini bilmeyen, tahlil ve terkip kabiliyetinden mahrum olan bir kafaya dolduracağımız bilgiler, nihayet, bizde şimdiye kadar olduğu gibi bir takım muhîtü'l-maârifçiler yetiştirmekten başka bir şeye yaramaz. Vakıa bir memlekette bu gibi insanlar da lazımdır, fakat bizim istihdaf ettiğimiz ilmî ve medeni intibahı, fikrî ve tehzibî inkişafı ihzar ve temin edecek olanlar bunlar değildir.

Asri ulum ve fununun mübadeyesine çıkacak olursak görürüz ki, bunların hepsinin başında bir Aristo mantığı ve bir Eflatun "Metafizik"i vardır. Kim ne derse desin bugünkü

medeniyet, bugünkü Garp medeniyeti kadîm metinlerin tercüme, tefsir ve tenkidinden çıkmış ve müspet ilimlerin pirleri keşfiyatçı olmazdan evvel insaniyatçı, yani "Umanist (Hümanist)" olmuştur. Son zamanlarda bile "Umanite"sini yapmamış kafalara yarım nazarıyla bakılıyor ve herhangi bir Avrupa "Lise"sinde Yunan mantıkçılarıyla Latin şairlerine ait tedrisat tabakatülarz ilmi ile kimyayı uzvi derslerine müvazi olarak okutuluyor. Bunun esbabı kuru bir ananeperestlikten ibaret değildir, şimdiye kadar pek büyük faydaları görülen bir tehzip usulünün icabatındandır.

Ben, bizdeki tahsil ve terbiye tatbikatının müspet bir netice verişini bu usulden mahrum bulunuşumuza atfediyorum. Elli seneden beri mekteplerimiz Avrupa mektepleri gibidir, okutulan dersler Avrupa ilminden naklettiğimiz bilgilerdir; fakat bugüne kadar –bütün manasıyla mesleki birer mektep olan- Harbiye ile Tıbbiye istisna edilecek olursa bu mekteplerimizin hiçbirinden Avrupalı kafasında bir tek adam yetişmemiştir. (Burada her türlü suitefehhüme mâni olmak için şunu söyleyelim ki, bizce Avrupalı kafası, yaratıcı ve doğurucu kafa demektir.) Acaba bunun esbabı nedir? Acaba niçin bütün teferruatıyla Garptan istiane ettiğimiz bir makine orada başka bir mahsul, burada başka bir mahsul veriyor? Acaba Garplıların cevheri veya madde-i esasiyesi bizimkine nisbeten daha kuvvetli, daha özlüdür de onun için mi? Buna ihtimal vermek yalnız miliyet namına değil ilim namına da en galiz bir hatayı irtikap etmektir. Bir milletin diğer bir millete nazaran daha kabiliyetli veya daha kabiliyetsiz olabileceğine dair meydana hiçbir delil konulamaz. Hususuyla birçok medeniyetler halk etmiş olan Türklerin Garp medeniyetini temsil edebilmek hassasından mahrum kalması için ortada hiçbir sebep yoktur. Binaenaleyh, yarım asırı mütecaviz bir ceht ve gayret neticesinde hâlâ Garp medeniyetini tamamıyla temsil ve temsile muvafık olamıyorsak bunun yegâne illeti o medeniyeti en cansız tarafından almış olmamızdır. Biz Garp medeniyeti namına bir takım kalıplar almışız ve bunların içindeki cevheri sahiplerine bırakmışız; zira, bunu yabancı bir unsur telakki etmişiz, bütün beşeriyete ait bir şey olduğunu anlamamışız. "Homeros"tan "Geothe"ye kadar yüzlerce ekalim ve yüzlerce asır dolaşarak her uğradığı yerde bir fecir yaratan bu şule bizim hududumuza gelir gelmez acayip bir gümrük muamelesine maruz kalmış ve geriye dönmüştür. Şimdi onu gidip almak bize düşüyor. İşte muhallet eserlerin tercümesi, bizim tarafımızdan medeniyet namına böyle civanmerdane bir hareketi mütezammındır ve bizde ilim yolunda, hars yolunda atılan adımların bu en müspetidir.

VATAN VE HÜRRİYET / 9388 NR._1923-05-05

İstanbul henüz ecnebi işgali altındadır. Düşman orduları henüz seferberdir. Gazilerimiz henüz barut tutuyor. Ordumuzun daha ifa edecek vazifeleri olduğunu söyleyenler var. Buna inanmamak ve bunları görmemek bir cinnetdir. Maatteessüf, son günlerde birçoklarımızın bu cinnete müptela olduğunu hissediyoruz. Güya sulh olmuş, güya düşman memleketin her tarafından çekilmiş, güya her şey yoluna girmiş, güya tamamıyla biz bize kalmışız gibi istiklal mücahedesini unutup herkes ağzına geleni söyleyebilsin; hatırından geçeni yapabilsin. İstiyoruz ki, herkes kendi zevkine, kendi keyfine göre hareket etmekte muhtar olsun. Efendiler, neredeyiz? Memleketin bir kısmı kışladır; mahpeste bulunanlar ise hürriyetten bahsetmek hakkından mahrumdurlar. Bu basit hakikati inkâr edenlere, en hür memleketlerin kanunlarına nazaran bile yalnız bir vasıf verilebilir: Asi...

Vakıa "isyan"ın bazen meşru bezen de zaruri olduğu zamanlar vardır. İsyan güzeldir, eğer hedefi umumun selamet ve saadeti ise; isyan meşrudur, kanunu ihlal eden bir zulme karşı vuku bulursa; isyan zaruridir, eğer mihrakı bir hayat ve memleket meselesi ise... Biz, memleketimizde bazı alametlerine tesadüf etmeye başladığımız isyanların hiçbirinde bu evsafı bulamıyoruz. Bunlar ne namına ve niçin vuku buluyor? Bunu bile tayinden aciziz. Hissediyoruz ki, kimi karanlıkta dişlerini gıcırdatıyor; kimi boşluğa yumruklarını sıkıyor; kimi bilasebep –sanki bir tarafına bir çuvaldız batırılmış gibi- yaygarayı basıyor. Bir sinirlilik, bir huysuzluk ki, esbabını araştırdığımız zaman yine bu sinirliliği yine bu huysuzluğu buluyoruz.

Vakıa bazı insanlar vardır ki, fıtraten serkeş, geçimsiz ve atakdırlar; fakat bu bahsettiğimiz kimseler bu neviden de değildirler. Çünkü, ne dün, ne evvelki gün bize böyle bir mizacın alaimini göstermedilerdi. Dün, bir taraftan yerli itisafın diğer taraftan ecnebi zulmünün iki başlı bir ejderha gibi şahlanıp üzerimize saldırdığı anlarda bu serkeşlerin, bu atakların, bu cesur hürriyetperverlerin her biri bir köşede sinmiş oturuyordu. Evvelki gün, memleket bütün hayat menbalarıyla Alman imparatorluğunun şerefine kurban verilirken bu efendiler kalplerinde galeyan ve heyecana ve hatta merhamete benzer hiçbir şey hissetmiyorlardı. Anlaşılan zavallıların asabı bütün o fecai silsilesiyle o derece sarsılmış ki, içlerinde tekasüf eden ve her nedense bir türlü dışarıya vuramayan hınçlarını ancak şimdi, ancak herkesin biraz nefes almaya ve memleketin halas ve selamete doğru yürümeye başladığı şu günlerde, meydana dökebiliyorlar.

Bazı gayr-ı tabii mizaçlar vardır ki, bunlar üzerinde iyi veya kötü hiçbir vakanın tesiri ani değildir. Bir felaket esnasında taş kesilirler. Bir saadet esnasında yeis ve kasvetlerine payan yoktur. Vakta ki bu felaket geçer ağlamaya, vakta ki bu saadetin tesiri zail olur gülmeye başlarlar. Ben öyle zannetmek istiyorum ki, bu günlerde bir yeis ve matem havası terennüm eden veyahut bir gayz ve tehevvür fanfarı çalan huysuzlar, geçimsizler ve sinirliler zümresinin hâlet-i ruhiyesi de bu neviden bir şeydir. Lakin onlar, kendilerinden böyle acayip ve marazi birer keyfiyet gibi bahsedişimizden memnun değildirler. İsterler ki her hareketlerini ve her sözlerini ciddiye alalım; sözün kısası; isterler ki, kendilerine ehemmiyet verelim.

Zaten bütün şikâyetleri, bütün öfkeleri bu arzularının husul bulmamasından ileri gelmiyor mu? Dün memleketin birinci safında idiler: İkbal, iktidar, nüfuz ve servet hep onlar içindi; bir dedikleri iki olmazdı. İçlerinden birine yan bakanın gözü çıkarılır ve fena bir söz söyleyenin dili kesilirdi. Hepsi de bir büyük konağın şımarık çocukları gibiydiler, kırdıkları kırdık, döktükleri döktük olurdu ve bunlar tarafından işlenilen her kabahatin, ika edilen her kazanın mesuliyeti eski konaklarda cari olan bir âdete göre daima hizmetçilerden, lalalardan, dadılardan, sığıntılardan, dalkavuklardan birinin üzerine atılırdı ve bu konakta hizmetçi, lala, dadı, sığıntı, dalkavuk muamelesi görenler onun hakiki sahibi olan halk idi. Eğer günün birinde bu konak tutuştu ise o afacan ve şımarık çocukların ellerinden çıkan bir kaza ile tutuştu ve kurtuldu ise, bu halkın hamiyetiyle kurtuldu. Şimdi mesele şudur ki, o sakar ve yaramaz yumurcaklar bu yere tekrar girmek istiyorlar: "Bırakınız, diyorlar, bırakınız bizi... Burası babamızın malı değil mi? Biz tekrar o geniş sofalarda koşuşmak; o yekpare camları kırmak, o eşyaların altını üstüne getirmek, o duvarları delip deşmek, o kilitleri sökmek, o kapıları tekmelemek istiyoruz." Ve dünkü tevabiin buna müsaade etmediğini, birer amir tavrıyla eşikte nöbet beklediğini görerek hırçınlaşıyorlar, çıldırıyorlar; kapının önünde tepinip bağırmaya başlıyorlar; sövüyorlar, sayıyorlar ve dışarıdan pencereleri taşlıyorlar. Bu hareketleri de gösteriyor ki, ettikleri kabahattan henüz nadim olmamışlar, henüz usanmamışlardır; içeriye bırakılsalar yine aynı tehlikeli oyunları tekrara başlayacaklardır. Onun için nöbetçiler "Yasak!" diye bağırıyorlar.

Yasak mı? Aman, ne haşin, ne dürüşt, ne kaba bir kelime! Bu, hiç medeniyete, terbiye ve nezakete sığar mı? Doğdukları günden beri hep güler yüze, naz ve niyaza, nevazişe, izz ü ikrama alışmış olan bu kibarzadeler böyle bir söze, böyle bir muameleye nasıl tahammül ederler? Hey gidi günler hey, bakınız, dünkü uşakları bunlara "Yasak!" diyor. Ne hakla? Hadlerine mi düşmüş? Bu onların hürriyetine bir tecavüz değil mi? İşte, son günlerde ortada dönen "hak ve hürriyet" kelimelerinin "müştakkun minh"i böyle bir hadisedir. Vatan davası

bu yüzden unutuldu. İstiklal mücahedesinin ateşi bu yüzden söner gibi oldu. Çünkü hak vatan kadar mukaddestir, çünkü hürriyet istiklalin hemşiresidir. Birini öbüründen nasıl tefrik etmeli? Birini öbürüne nasıl tercih eylemeli? İşte, zamanenin hak ve hürriyet yaygaracıları bu iltibastan ve bu teradüften cüret alaraktır ki, bize meydan okuyorlar. Lakin biz bu sahte hürriyet pişdarlarının "31 Mart" şeriatçilerinden farkı olmadığını pek iyi biliyoruz. Onların ağzında "şeriat" ne idiyse, bunların ağzında da "hürriyet" odur. Lazım gelir ki, biz söylenen kelimeye değil, söyleyen ağızlara itibar edelim ve bütün bisud münakaşalara bir nihayet vermek için diyelim ki, bize göre "vatan", "hak"tan daha mukaddestir ve "istiklal" "hürriyet"ten daha azizdir.

KARA GÜN DOSTLARINA / 9389 NR._1923-05-06

Madam Gulise, Mösyö Piyer Loti'ye ve Mösyö Kaludfarer'e hitap ediyorum:

"Fedakâr ve aziz dostlarımız, üçünüzün ismini taşıyan beyannameniz bize vasıl oldu ve sizi seven bütün Türkler bunu okudular. Emin olunuz ki, aynı beyanname bize başka imzalarla gelmiş olsaydı, muhitimizde umumi bir hiddet ve infial uyandıracaktı. Fakat siz bizim kara gün dostlarımızsınız. Birçok defalar muhabbet ve müveddetinizin samimi nişanelerine şahit olduk. Bütün Garp aleminin –buna Fransa da dahildir- zavallı Türk milleti aleyhine ateş püskürdüğü anlarda, siz bu cehennemin içinden birer "melekü's-*siyâne*" gibi onun üstüne titrediniz. Bazı günler oldu ki, bizim uğrumuzda, kendi dininizdem ve kendi cinsinizden birçok kişilerle çarpışmak ıztırarında kaldınız; bazı günler oldu ki, bizim için kendi milletinizin ve kendi hükümetinizin siyaseti aleyhinde bulunmak civanmertliğini gösterdiniz. O zamanlar tıpkı şimdi bize yaptığınız gibi Fransa'ya insaf, hikmet ve akl-ı selim tavsiyesinde bulunan siz idiniz. Pek iyi hatırlıyoruz ki, "Aziz Fransamızın Şarkta Ölümü" kitabı üçünüzden birinin eseridir. Bu eserde Fransa'nın Şarktaki manevi ölümünden bahsediliyor ve onun bize karşı takip ettiği hatt-ı hareket büyük ve derin bir elemle muvaheze oluyordu. Bu da ispat eder ki Fransa, bize beyannamenizde iddia ettiğiniz veçhile daima samimiyet ve dostluk dairesinde muamele etmemiş ve Mondros mütarekesini müteakip bizi pekçok rencide ettiği zamanlar olmuştur. Eğer meydanda sizin o vakitki itirafatınız birer ateşin hat hâlinde mehkuk bulunmasaydı, bu müddeamızı ispat için, size aziz Atina'mızın yanmış, yıkılmış köylerini canlı birer misal olarak gösterebilirdik. Fakat biz bu acı hatıraları ihya etmek taraftarı değiliz. Bir taraftan sizin irşadatınız, diğer taraftan vakayi ve hadisat diplomatlarınızı doğru yola çağırdı ve kadîm Türkiye –Fransa muhadeneti eskisine nispeten iki kat daha kuvvetli olarak yeniden tesis etti idi. Eğer son günlerde muhadenetin tezelzülünü

görerek telaşa düşüyorsanız, biliniz ki, bu bizim yüzümüzden değildir.

"Dünyayı bir takım hasis ve haris insanlar idare ediyor. Her hükümet gibi, heyhat, sizin hükümetiniz de bunların tesiri altındadır. Heyhat, diyorum: Çünkü bu ana kadar Türk münevverleri, Türk mütefekkirleri Fransa'yı fazilet ve hakkaniyetin timsali gibi telakki ederlerdi. Onlar senelerden beri hep sizin temsil ettiğiniz güzel ve asil Fransa'yı; Ronanların, Russoların, Lamartinelerin, Lotilerin, Fararların Fransasını tanırlardı. Son münakaşalar esnasında karşılarında birdenbire beynelmilel tehevvüdî bankalarının simsarlarını görür görmez feci bir inkisar-ı hayale düçar oldular. Eğer bizi biraz sinirlenmiş buluyorsanız, emin olunuz ki, bu, tatlı uykusundan şiddetle uyandırılmış bir kimsenin asabiyeti nevinden bir şeydir.

"Diyorsunuz ki: "Umumi siyaset icabatı, sizin Fransa'dan beklediğiniz şeylerin tahakkukuna imkân vermemiştir." Bizim Fransa'dan beklediğimiz şey, Fransa'nın sizin Fransanız olarak kalmasıdır. Sarraflar hiçbir milleti temsil edemezler. Çünkü onların memleketi bankalardır ve milletleri paradır. Bu gibi insanlardan siz de bizim kadar müteneffirsiniz ve aramızı açanların bunlar olduğunu bizim kadar siz de bilirsiniz. Size, milletlerin eti ve kanıyla tağdi eden bu canavarlar sürüsünün fevkinden soruyorum: O halde niçin asil Fransa ile aziz Türkiyemiz arasında tahaddis eden şu elim vaziyeti umumi siyasetin icabatına hamlediyorsunuz? Affınıza sığınarak söylüyorum:

"Burada umumi siyaset tabiri çok aykırı düşmüştür. Buna umumi siyaset namını vermek şöyle dursun, hatta Fransız siyaseti bile diyemeyiz. Bu, bütün münasebetiyle hususi bir sarraf siyasetidir ve Fransa, Şarktaki manevi nüfuzunu, o hudutsuz malikanesini cinsiyeti meşkuk bir avuç tebasının hasis menfaati uğruna feda etmek üzeredir. Bu bir avuç insanın Fransa namına bizden ne istediğini size tasvir etmek mümkün olsa, eminiz ki tüyleriniz ürperir. Bunlar, senelerden beri çamur yiyen Türk köylüsünün buğdayını; bunlar dağ başlarında yersiz yurtsuz kalmış yüz binlerce Yunanzedenin gömleğini; bunlar, her karış toprağından birkaç şehidin kanı fışkıran veya baştan başa hazin bir meşhede dönen Anadolu'nun en son hayat usaresini emmek istiyorlar ve size diyorlar ki, Fransa'nın menfaati bunu icap ediyor. Hayır, Türk köylüsünün son lokması, Türk'ün son kalan gömleği ve son hayat usaresi Fransa'nın refah ve saadetine hiçbir şey ilave edemez. Kendimiz bin güçlükle yaşıyoruz, kendi lokmamızdan size ne verebiliriz? O hadsiz hesapsız müstemlekeleriniz neyinize yetmiyor? Birkaç kilometrelik toprağı bir Anadolu vilayetine bedel olan Suriye, bizim dünkü Suriyemiz, bütün bir imparatorluğu besleyen bu feyz ve bereket diyarı iş

adamlarınıza ve aç gözlülerinize kâfi bir istihsal ve istimar sahası değil midir?

"Diyorsunuz ki, İngiltere, Fransa'yı Yunanistan yerine sizinle harbe sevk etmek istiyor. Eğer hakikat böyle ise, onu kendi milletinize ihtar ediniz. Tâ ki, tarihine, (mağlup olsa da, galip gelse de) bir şerefsiz sahife ilave etmek felaketinden masun kalsın! Zira, Fransa bizimle harp edecek olursa, bir takım serseri sarrafları, birkaç milyon İngiliz lirasını ve bazı Yahudilerin bizim namımıza imzaladıkları ticaret mukavelelerini müdafaa için harp etmiş olacaktır ve kime karşı? On seneden beri, on defa şehit, on defa gazi olan bir millete karşı...

"İmdi, kara gün dostluğunuz namına, sizden son ricamız şudur ki, bu acı hakikat üstüne, bizden evvel kendi vatandaşlarınızın basiretini açınız ve onları bu galiz maceradan çevirmeye çalışınız! Onların akl-ı selimine, onların kalbine müracaat ediniz, onların hubb-ı nefsine dokununuz; diyiniz ki, "Usterliç'ten, İyana'dan, Vağram'dan, Verdun'dan, Maren'den" sonra bir Anadolu seferi, Fransa için bir şeyn ve rezalet uçurumu olacaktır.

"General "Vegan"ı neden Suriye'ye gönderiyorsunuz? Bizi tedhiş için mi? Heyhat, bilirsiniz ki bir dehşetin envaını gördük. Diğer bir generaliniz Fatih'i takliden, beyaz bir at üstünde İstanbul'a girdiği günden, Atina'daki kumandanınız bir gaza beldesinden yaya olarak çıktığı güne kadar hep ateşle demir arasında dövülen biziz.

"İşte aziz ve fedakâr dostlarımız, hakikat bu merkezdedir ve sizin de bunu böyle bilmeniz, böyle bildirmeniz lazımdır. Senelerden beri, bin türlü müşkülata, tan ve teşniye gögüs gererek takip ettiğiniz hak yolundan, kendi milletinize mensup beş on harisin menfaati mevzubahis olur olmaz inhiraf etmeniz bütün fikrî ve kalbî hayatınızın, bütün samimiyet ve necabetinizin kahkarî bir hezimeti olacaktır. Gelecek nesiller artık sizin hiçbir sözünüze inanmayacaktır. Fransa belki Samsun-Sivas hattını kazanacaktır, bize borçlarımızın faizini İngiliz altınıyla ödetmeye muvaffak olacaktır. Fakat siz, fakat asıl Fransa ebediyet üzerindeki hakkınızı kaybedeceksiniz.

SULHTAN SONRA... / 9392 NR._1923-05-09

Memlekette büyük bir ekseriyet, sulhtan sonra, hepimizin o kadar muhtaç olduğumuz rahat ve refahın birdenbire teessüs edeceğine kanidir ve bu kanaatle hummalı bir sabırsızlık içinde sulhu bekliyor. Bu ekseriyetin ümidine dokunmaktan korkuyorum. Çünkü, hiç şüphesiz, en çok ıztırap çeken ve binaenaleyh ümit ve teselliye en çok muhtaç olan bu ekseriyettir. Lakin bu böyledir diye, "hakikat-i eşya" ile bunlar arasındaki hayal perdesini

daima inik tutmak ve bunun arkasında sulh gününü tatlı bir serap gibi göstermekle acaba ne dereceye kadar doğru bir harekette bulunmuş oluyoruz? Bunu tayin ve takdirden aciz olduğumu itirâf ederim. Kalben istiyorum ki bu ümit ve bu hayal devam etsin; aklım bana emrediyor ki, şimdiden her şeyi olduğu gibi ve olacağı gibi görelim.

Biz bugüne kadar sıtmaya tutulmuş kimseler gibiydik; vücudumuzu saran hararetin şiddetinden kendimizi kaybetmiş, ıztıraplarımızı duymaz olmuştuk. Lakin bu hararet düşmeye yüz tutunca sızılarımız, sancılarımız yavaş yavaş kendilerini hissettirmeye başlıyorlar, demin nöbetimizin verdiği bir kuvvetle çarpınıp ve çırpınıp dururken şimdi parmağımızı kımıldatamayacak kadar derin bir zaaf içinde bitap olduğumuzu görüyoruz. Vakıa o kuvvet gibi bu zaaf da gayr-ı tabiidir. Biz fikir ve his selametini ancak bu iki hâletin ortasında bulabiliriz ve atiyi lazım gelen sarahatle ancak bu tabii ve selim anlarımızda müşahede edebiliriz. Lakin bu anlarımız o kadar çabuk gelip geçiyor ki, onlardan istifade etmek imkânı bir türlü hasıl olamıyor, mütemadiyen ifrattan tefrite, ümitten yeise, neşveden gama, gamdan neşveye düşüşümüzün yegâne sebebi budur. Biz o kadar müthiş bir sarsıntıdan çıkıyoruz ki, birdenbire muvazenemizi bulmamızın ihtimali yoktur. Bu hakikati takdir edemeyenler lüzumsuz yere sinirleniyorlar, huysuzlanıyorlar ve etraflarında –amiyane tabirle- çatacak adamlar arıyorlar; bu hâlin mesuliyetini kâh şuna, kâh buna atmaya çalışıyorlar. Bilmiyorlar ki, mesuliyet hadisenin mantıkındadır. Bilmiyorlar ki, hepimiz bir hastalığın mukadder olan safahatını geçirmekteyiz. Dün bir humma içindeydik. Bugün derece-i hararetimiz hâl-i tabiiye iniyor; yarın bütün manasıyla bir nekahat devresine gireceğiz.

Mademki şu millî hadisata dair nokta-i nazarımızı bir takım tabii misallerle izah ediyoruz, şunu da söylemekten çekinmeyelim ki, herhangi bir hastalığın en nazik ve en mühlik safhası bu nekahat devridir, ufak bir ihtiyatsızlık, bir adem-i takyit bünyemizde derhal pek vahim ihtilatata sebebiyet verebilir. Sulhtan sonra tam ve kati bir halas ve salaha ihtimal verenler, işte bu nekahat devrini hiçe sayanlar ve bunun icabatına uymak lüzumunu hissetmeyen ihtiyatsızlardır. Tabip, nafile yere bunlara bir takım tedbirler tavsiye eder, fakat bunlar kendi bildiklerine hareketi herhangi bir kayıt altına girmeye tercih ederler, zahiri iyiliklerini tam ve kati bir sıhhat alameti sanırlar.

İşte bu gafillerdir ki, şimdiden kendilerinden beklenilen ve istenilen itidal ve inkıyadı bir nevi esaret telakki ediyorlar ve sulhtan kendi şahıslarına hudutsuz bir serazadelik hissesi ayırmaya hazırlanıyorlar. Bunun içindir ki, ara sıra hakikati örten perdeyi kaldırmak ve memleketin sulhtan sonra arz edeceği manzarayı göstermek icap ediyor. Bu manzara çok

feciü'l-feci olduğu kadar ibretengiz bir şeydir:

Evvela, dörtte üç kısmı harap ve perişan bir ülke görüyoruz; bunun üstünde ne yiyeceğini, ne giyeceğini, nerede oturup kalkacağını bilmeyen yüz binlerce insan kâh viranelerden dağlara, kâh dağlardan beyabanlara daimi bir sefalet meddüceziri hâlinde gidip geliyor. Bu viraneler ıssız, bu dağ başları soğuk ve bu beyabanlar korkunçtur ve bu insanlar insanlıktan çıkmış bir haldedirler. Bunlar içinde öyleleri var ki, konuşmak ve düşünmek melekesini kaybetmiştir. Bunlar içinde öyleleri var ki, tâ mağara devirlerindeki mahlukat gibi aylardan, senelerden beri ot yiyor ve taş kemiriyor. Bunlar içinde öyleleri var ki, kendi kemiklerini, kendi derilerini bile taşımaktan aciz kalıp kucaklarındaki yavrucaklarını dağ kovuklarındaki inlere bırakarak yürümüşlerdir. Birkaç zamandan beri İstanbul sahnelerinde şarkılarını dinlediğimiz şark yetimlerinden bazılarının nerelerden toplandıklarını sorsanıza; sorsanız –A, bunların anaları nerededir? Babaları ne oldu? Doğdukları köylere hangi yollardan gidilir? Bundan iki sene evvel Sakarya sahillerinde kaç köy yandı? Kaç kasaba hâk ile yeksan oldu? Kaç kişi aç ve açıkta kaldı biliyor musunuz? Garbi Anadolu'nun ne müthiş sancılarla işleyen bir yara olduğundan haberdar mısınız? Eğer haberdar iseniz, eğer bütün bunları görüyor biliyorsanız, sulh gününün bu fecai ve ıztırap yığınını nasıl bir şule ile aydınlatacağını şimdiden tahmin etmeniz lazım gelir. Emin olmalıyız bu şule bir perinin asası gibi dokunduğu yerden derhal bir hayat ve neşat fevvaresi çıkarmayacaktır; belki bir katliam gecesinin üstüne doğan beyaz ve solgun fecirler gibi o fecaat sahnesini bütün teferruatıyla meydana çıkaracaktır. Lazım gelir ki, bu muzlim kitlenin üstüne, biz, şimdiden kendi içimizden akseden bir aydınlıkla eğilelim ve şahsi varlığımızın bütün endişelerini bir tarafa atıp bizde kalan son hayat usaresini ona vermeye hazırlanalım.

Eğer böyle bir fedakârlığa ve böyle bir feragate amade değilsek ve eğer sulhu şahsi rahatımız ve şahsi refahımız için bekliyorsak o sulhun gelmemesi gelmesinden daha hayırlıdır.

BİR TİRYAKİNİN SÖZLERİ / 9393 NR._1923-05-10

Bu, kırçıl sakallı ve sıska bir efendi idi. Ara sıra şehir emanetine ve evkafa dair münasebetsiz işlerden şikâyet etmek için matbaaya gelir giderdi. Geçen akşam Şehzadebaşı'nda dolaşırken göz aşinalığımızdan bilistifade yanıma sokuldu, o yaştaki adamlara has babayane bir tavırla selamsız sabahsız söze başladı:

"- Nasıl, bu yılın Ramazanında bir başkalık buluyor musunuz? dedi. Her şey hoş, her

şey güzel değil mi? Daima bugün dünden daha iyi... Bazılarınız yalnız bunu söylemekle kalmıyor. İşi kehanete kadar dayatıyor; yarın bugünden daha iyi olacak diyor. Görüyorum ki, siz de bu zümredensiniz. Yazılarınızı okudukça sizi afyon yutmuş bir adama benzetiyorum: O ne tahayyülat, o ne tatlı tatlı hayalat. Vallahi tadına doyamıyorum. Mümkün olsa da hiç evden dışarıya çıkmasam ve hep gazetelerle muhat olarak yaşasam, dünyayı hep sizin makaleleriniz arkasından görsem ne iyi olacak! İnsanda gam ve gussa namına ne varsa hepsini birden alıp götürüyorsunuz. Fakat kör olasıca ihtiyaç beni rahat bırakmıyor ki.. Mütemadiyen sizin meclisinizden ve sizin tatlı sohbetinizden ayrılıp sokağa çıkmaya, şu veya bu ile, şununla veya bununla temasa mecbur kalıyorum ve görüyorum ki, hakikat hayale hiç benzemiyor. Gazeteler bize büsbütün başka bir âlemden bahsediyorlar. Her şeyin değiştiğini haber veriyorlar. Terakki ve tekâmüle doğru yürüdüğümüzü söylüyorlar. Artık mazinin seyyiatından eser kalmadı diyorlar. Ben de sevinerek dışarıya çıkıyorum, bir de bakıyorum ki, her şey eski tas eski hamam... Evlat, maksadınız bizimle alay etmek midir? Şu koltuğumun altındaki yüke bak!"

Muhatabımın koltuğu altında kundaktaki bir çocuğu andıran kâğıda sarılı şekilsiz bir şey vardı:

"- Bu ekmek! dedi. Hani hepinizin birden zuhurunu alkışladığınız yeni usul ekmekler yok mu? İşte bu onlardan biridir.. -Ve kundaktaki çocuğa benzeyen o şekilsiz şeyi iki elleri arasında havaya kaldırarak ilave etti- ne hoş, ne latif değil mi? Hamd olsun, ekmekler bu hâle geldikten sonra artık fırıncıların hilesinden halas olduk, öyle mi zannediyorsunuz? Heyhat, şimdi ortaya ikinci bir hilekâr çıktı, kâh bizi, kâh fırıncıyı aldatıyor: O işte budur- dedi ve tekrar ekmeği gösterdi.- Bu parça sözde bir kıyyedir, fakat haddizatında belki bir kıyyeden fazla, belki bir kıyyeden eksiktir. Zira, bir şeyin sıkleti onun şekline tâbi değildir: Aynı cesamette çok pişmiş bir ekmekle az pişmiş bir ekmeğin vezni müsavi olamaz. Mutlaka hamur daha ağır çeker. Vakıa bunun böyle oluşu ne fırıncının lehine, ne bizim aleyhimizedir. Fakat vezin denilen adalet makinesinin vâhî ve itibarî bir şey olduğuna delalet eder. A, efendim. Nede adalet var ki. Geçen gün "Ucuz ve âlâ yağ almak istersen Üsküdar'a git!" dediler. Ben Fatih'te otururum. Ucuz yağ almak için Üsküdar'a gitmek biraz istiğrabımı mucip oldu. Dedim ki: "Canım, ne kadar ucuz olursa olsun, gidip gelme tramvay ve vapur masrafını hesaba katarsanız kuzu yağından daha pahalıya gelir." Halbuki, benim yerime komşulardan biri bunu tecrübe etti ve hesap ve kitap anlaşıldı ki, Üsküdar'daki bakkalın sattığı Trabzon yağı yol masrafı da dahil olmak üzere Fatih'teki bakkalın sattığı Trabzon yağından daha ucuzdur. Fatih Üsküdar... Sanki orası başka bir hükümetin burası başka bir

hükümetin kanunlarına tâbiymiş gibi... Size bir şey daha öğreteyim: İzmit'te yüz paraya satılan İstanbul gazeteleri Büyükada'da üçbuçuk kuruşa satılıyormuş. Siz bizzat gazeteci olduğunuz hâlde belki bundan haberdar değilsiniz. Zaten neden haberdarsınız ki... Mütemadiyen halk hükümetinden bahseder dururusunuz; fakat halkın ne olduğunu, neler çektiğini bir kerecik olsun tetkik zahmetini ihtiyar etmezsiniz. Hangi halk hükümeti, evlat, hangi halk hükümeti? Ben arada bir tekaüt maaşımı almaya gittiğim zaman görüyorum. Küçücük bir maliye memuru sizi saatlerce ayakta bekletir. İhtiyar mısınız? Yorgun musunuz? Hasta mısınız? Aç mısınız? Yüzünüze bile bakmaz. Sanki, size kendi cebinden sadaka verir gibi bir tavrı vardır. Ben kırk senelik bir hükümet memuruyum, kırk günlük bir katip beni önünde divan durdurur. Biraz sabırsızlık alameti gösterdiniz mi, sizi kolunuzdan tutup dışarıya atmak cüretini bile gösterir. Bu adam halk hükümetini mi temsil ediyor? Söyleyiniz Allah aşkına! Halk hükümetini mi?

"Gelelim, inkılaba... İstanbul'da kalan bütün hükümet müesseselerini dolaşınız. Göreceksiniz ki her şey ve herkes yerli yerindedir. Şehir emaneti tıpkı Salim Paşa'nın zamanındaki gibidir. Adliyede zannedersiniz ki, Sait Molla hâlâ müsteşardır. Her tarafta Damat Ferit Hükümeti'nin mahlukatı... Ve bunların bir çokları resen "tedvir-i umur" etmektedir. Bu mütefessih anasırla yeni bir idare makinesi kuracağınıza inanıyorsanız, size acırım.

"Size millî intibah namına yazdığınız yazılar için de acıyorum. Bir taraftan Atina bankasını kapatıyorlar. Fakat diğer taraftan karılarımız, kızlarımız şişman Yanko'nun, Papa'nın, Estarangolos'un, bilir miyim daha ne biçim gizli ve açık Rum ticarethanelerinin ezelî ve ebedî müşterileridirler. Gammazlık gibi olmasın ama, size haber vereyim ki, bizim komşunun kızı tepeden tırnağa kadar hep Beyoğlu'nda donanıyor. Lakin, ben bu kıza hak veriyorum. Biz bir zamanlar ailece yerli malı diye bir şey tutturduk da az daha insan içine çıkamayacak bir hâle girecektik. Sonra yavaş yavaş vaz geçmeye başladık."

Ekmekten halî olan eliyle başından fesini çıkardı ve bana doğru uzatarak:

"- Bakınız, dedi. bu halis muhlis ecnebi malıdır ve Kirkor'dan alınmıştır. Tüccar Hüseyin Efendi aynı malı aynı fiyata versin, ona giderim."

Bu basit adamın sözlerinde birçok hezeyana rağmen bazı hakikatler de vardı. Onun için kendisine bazı cevaplar vermekten men-i nefis edemedim. Lakin ihtiyar tiryaki bana ağzımı açmaya vakit bırakmadı. Zannederim evinin önüne gelmişti:

"- Laf, yeter, laf yeter! dedi. Biraz da iş, Allah'ınızı severseniz biraz da iş..."

Ve sesi bir sokağın köşesinde dağıldı gitti. İstanbul'da efkâr-ı umumiyenin bir kısmı bu tiryaki gibi düşünüyor. Daima ufacık müşahadelerden büyük ve umumi hükümler çıkarıyor. Onun için günün birinde mutlaka şu adamı bulup kendisine müşahedelerinin ne kadar doğru ve mütalaalarının ne kadar yanlış olduğunu söyleyeceğim.

YENİ BİR NİFAK CEPHESİ / 9394 NR._1923-05-11

"Peyam-ı Sabah" battı, yerine "Tanin" çıktı. Bu yeni "Peyam-ı Sabah"ta Ali Kemal'i istihlaf eden Hüseyin Cahit Bey'dir. Cenap'ın yerini Fazıl Ahmet Bey tutuyor; mahut İsmail Müştak da nevama bir Süleyman Nazif rolünü oynuyor. Eşya ve eşhasın ne acayip ne ibretengiz bir istihalesi! Lakin yine ne ibretengiz bir hadisedir ki, bu müteredddi "Peyam-ı Sabah"ın karşısında da daima bir iki arkadaş, biz varız. Ali Kemal'in iftira ve tezyif kamusunda benim adım kâh "Kapıkulu", kâh "Çanak yalayıcı" idi; Falih Rıfkı'nın lakabı kâh "benât-ı meknûn dellâli", kâh Cemal Paşa dalkavuğu" idi. "Tanin" gazetesi heyet-i tahririyesi de bize yine aynı kamusun aynı ıstılahlarıyla hücum ediyor. Şimdiki nifak ve iftira cephesinde amirler ve emirberler değişmiş, fakat Ali Kemal denilen kumandanın vaz ettiği taarruz sistemi, o malum ve muayyen sevkul-ceyş noktası noktasına muhafaza edilmiştir. Bilmem hangi Frenk muharriri söylemiş: "İftira ediniz, daima iftira ediniz! Düşmanlarınızı maglup etmek için bundan mükemmel silah yoktur." Filvaki, avamfirip muharrirlerin ve politikacıların ekserisi münakaşa ve muaraza sahasında daima bu saftan ve bu silahla hareket ederler. Hakiki harpte bazen müspet neticeler veren müdafaa usulü söz harbinde insanı ekseriya hezimete sevk eder. Esasen bu nevi muharrirler şahsen o kadar seciyesiz ve zayıftırlar ki kendilerini müdafaaya kalkışır kalkışmaz mutlaka yere düşeceklerini bilirler ve böyle bir imtihana asla yanaşmazlar. Arkasında yirmi beş otuz senelik bir serseri hayatının seyyiatını taşıyan zavallı Ali Kemal de –belki herkesin hatırındadır- kendini hiç ortaya koymazdı ve şahsına vaki olan hücumları daima mukabil hücumlarla defe çalışırdı. Bu neviden olarak Hüseyin Cahit Bey ve uşakları da civanmerdane ve açık münakaşalardan kaçarak ve kendileri hakkında söylenen sözleri redd ü cerhe cesaret edemeyerek doğrudan doğruya şahsımıza taarruz etmek suretiyle hak kazanmak istiyorlar. Fakat biz, nefsimizi bu adi ve avamfiribane hedaya müracaattan müstağni addedeceğiz, Ali Kemal'in kulandığı silahı yere atacağız ve herkesin önüne olduğumuz gibi çıkmaktan tehaşi etmeyeceğiz: Muarızlarımıza soracağız ki, biz atfettikleri sıfatlara hangi fiilimiz, hangi sözümüz, hangi hareketimizle layık olduk? Kime dalkavukluk ediyoruz? Hangi hasis menfaatin peşinde

koşuyoruz? Dört seneden beri her nevi cevr ve zulme rağmen takip ettiğimiz mukaddes vatan ictihadında onların dediği gibi (sahtekârlığımızı, kalpazanlığımızı) ispat eden eserimiz nedir?

Benim üç seneden beri "İkdam"da intişar eden yazılarım ortadadır ve bunların hepsi, ayrı ayrı, İstiklal mücadelesinde takip ettiğim yolun dürüstlüğüne birer şahid-i adildir. Ortada henüz ne bir Türk ordusu, ne bir başkumandan, ne bir Büyük Millet Meclisi yokken ve henüz Mustafa Kemal Paşa atisi muzlim bir asi, İsmet Paşa rütbesiz bir zabit ve Rafet Paşa Demirci Efe'nin yanında bir fedai iken şimdi bu satırları yazan kalem yine aynı kanaat ve aynı sadakatle Türk askerinin, millî hakimiyetin ve önünde yürüyen kahramanların hadim ve sitayişkârı idi. Eğer o zamanlar bir kuvvet önünde eğilmek veya herhangi bir kâseye ağız uzatmak veyahut şahsi herhangi bir tehlikeden sıyanet etmek isteyen bir adam tıynetinde olsa idim, ya İsmail Müştak gibi İngiliz zabitlerine kadın simsarlığı eder; ya Fazıl Ahmet Bey gibi emin bir köşeye çekilip bütün olan şeylere karşı uzaktan uzağa reybi bir tebesssümle güler ve belki de Hüseyin Cahit Bey gibi birkaç nüfuzlu ecnebi dost bulup Malta'da bir köşkte veya Avrupa'da bir Palas otelde keyfime bakardım.

Bu tarzda hareket etmek için de çok zahmet çekmezdim. Zira hayatın bazı tesadüfleri eseri olarak o sıralarda mevki-i iktidara geçen muhaliflerin ekserisi ile şahsi ve hususi muarefem vardı. Bunlardan bir tanesi de esbak dahiliye nazırı Reşit Bey idi ki, Damat Ferit hükümeti üçüncü defa mevki-i iktidara geldiğinin üçüncü günü muhalefetin aleyhine "İkdam"da neşrettiğim bir makale üzerine beni yanına çağırttı ve yarı dostane, yarı resmî bir lisanla beni nemrut Mustafa divan-ı harbiyle tehdit etti idi. Acaba, Yunan ordusunun Bursa'ya girdiği, Anzavur çetelerinin Kuva-yı Milliye üzerine yürüdüğü, İstanbul meydanlarında sehpalar kurulduğu bir sırada o taşkınlıkları kimin hesabına ve hangi şahsi menfaat yoluna yapıyordum? Acaba günün birinde bütün o bozgun Kuva-yı Milliyeden dünyanın en mükemmel ordularından biri çıkacağını, bunun Mustafa Kemal Paşa gibi muzaffer bir kumandanı olacağını ve o vakitler herkese bir çocuk oyunu gibi görünen Büyük Millet Meclisinin bir gün gelip de bu memleketin mukadderatına hükmedeceğini tahmin edecek derecede bir nüfuz-ı nazara mı maliktim?

Hiç şüphesiz ki, bende hiçbir meziyet bulmayan muarızlarım böyle aklî bir kudrete malikiyetime hükmedecek kadar mecnun değildirler. Ben hesapsız ve kitapsız bir adamım ve her hareketimde yegâne saikim kendi heyecanlarım, kendi hislerim ve kendi vicdanımdır. Ben Anadolu mücahitlerini sevdim ve onlara taraftar oldumsa, bu, onları asil ve güzel bulduğum içindir. Ben Mustafa Kemal Paşa'yı hiçbir zaman Kütahya ve Eskişehir felaketleri

esnasındaki kadar sevmedim; ona en ziyade yaklaştığım, onun hakkında en ateşli yazılarımı yazdığım zaman o askerî yıldızı küsufa uğramış bir kumandandı.

Elyevm cihan siyasetinin parlak simalarından biri olan İsmet Paşa'yı ise Sakarya muharebeleri esnasında Polatlı köyünde bir köylü izbesinde tanıdım. O vakit İzmir bize ne kadar uzaktı! Lozan şehri ne kadar hatıra gelmeyen bir şeydi! Lakin bu dalkavuk muharririn o harap beyabanlardan (İkdam) gazetesine gönderdiği mektuplar hep bu fedainin, bu mazlumun medâih ve sitayişi ile doluydu. Bütün bunları neden yazıyordum? Acaba o zaman hatırımdan geçiyor muydu ki, günün birinde o köylü izbesinde oturan adam muzaffer bir milletin heyet-i murahhasa reisi sıfatıyla "Lozan"a gidecek ve bana da bu heyetin içinde bir mevki verecektir? O gün gelmiş ve İsmet Paşa beni Lozan'da görmek istemiştir. Fakat ben bin türlü eğlenceler ve zevkler vaat eden bu seyahate iştirak etmemişimdir. Niçin? Ben Hüseyin Cahit Bey'den yaşça çok daha gencim; "Lozan Palas"ın dans salonları, Hüseyin Cahit Bey kadar beni de cezbedebilirdi. Fakat maattessüf o heyette ben bir işe yaramazdım. Vakıa belki, memleketin mukadderatı mevzubahis olan o muhitte Hüseyin Cahit Bey kadar muzır ve Hüseyin Cahit Bey gibi bir nifak ve teşettüt unsuru olmazdım. Onun gibi hoppalıklar ve züppelikler etmezdim, onun gibi şahsi bir iğbirar yüzünden bütün Türk heyet-i murahhasasının nüfuz ve haysiyetini kıracak iftiralarda bulunmazdım. Fakat...

Fakat, Hüseyin Cahit Bey düne ait bütün bu acayip ve mağşuş hareketlerini evvelki günkü seyyiatı misillü tamamıyle unutmuşa benziyor; esbak men-i ihtikar komisyonu reisi ve lâhik Ali Kemal bu suretle birbirine itmam etmiş oluyor. Buna gülmek mi, ağlamak mı lazımdır bilmiyoruz. Yalnız şunu biliyoruz ki, kendi vatanından ziyade ecnebi maliye âlemine mensup olan bu adamın cezası Türk hükümeti tarafından yalnız heyet-i murahhasamızdan tebit ettirilmek raddesinde kalmamalı; bütün Türk milletinin vicdanı önünde bir daha söz söyleyemeyecek kadar hüküm-ü lanet olmalı idi.

Bundan bir iki sene evvel İngiltere hariciye nezareti, "Taymis" gazetesi Lyod Corc ve Gürz'ün siyaseti aleyhinde neşriyatta bulunuyor diye "Taymis"in ve Taymis sahibinin bütün diğer gazetelerinde çalışan muhabirlerini "Furning Ofis" muhitinden kovmuştu. İşlediği hata Taymis gazetesinin muhalefetine nispet edilemeyecek kadar ağır olan "Tanin" sahibi acaba şu ufacık menkubiyete neden tahammül edemiyor? Bunun yegâne sebebi onun hep tahakküme ve hep tecebbüre alışmış vazife ve mesuliyet diye bir kayıt tanımamış olmasıdır. Hüseyin Cahit Bey siyasi hayatında belki ilk defa olaraktır ki, mukadder ve haklı bir menkubiyetin acısını tadıyor ve bu, insanın başına her ilk gelen kazalar gibi onu hayretten hayrete

düşürüyor. Zavallı şımarık çocuk!

TİRYAKİYE CEVABIM / 9395 NR._1923-05-12

Evvelki gün, bir ihtiyar tiryakinin bana söylediği sözleri yazmıştım. Belki hatırınızdadır, bu adam diyordu ki: Memlekette değişen hiçbir şey yoktur; yine hep eski tas, eski hamamdır. Salaha doğru yürüdüğümüz bir vehimden ibarettir ve bu vehni gazeteciler icat etti, gazeteciler neşr ve tamim ediyor. İlaahire.

Hiç bir tiryakinin sözlerine kulak asılır mı? Onun için her şey, her hadise, günün her vakası münakaşa ve mübarezeye bir vesile değil midir? Huysuzluk bir zehir gibi mütemadiyen kanında işlemez mi? Bu gibilere neyi beğendirmek, hangi hakikati kabul ettirmek mümkündür? Bir tiryaki o adamdır ki selam verseniz hakaret addeder, elini öpseniz ısırdığınıza zahip olur. Hülasa Derviş Fuzuli'nin aksine "Ona ne verseniz şakir değildir, ne kılsanız şad olmaz." Ona deseniz ki: Efendi bak; artık ecnebi polisleri seni ikide bir yakandan tutup karakola götürmüyorlar; tramvay durmadan atladın diye beş liranı, dükkanın önünü temiz tutmadın diye yüz liranı almıyorlar. Mevhum suikast tertibatını vesile ittihaz ederek seni gece yarısı yatağından kaldırıp Galata'daki hanların veya Beyoğlu'ndaki otellerin taş mahzenlerine atmıyorlar. Bak, Eskişehir'i, Afyon'u, Bursa'yı, Kütahya'yı, Manisa'yı, İzmir'i, Edirne'yi düşman elinden kurtardık. Artık oralarda hemcinslerin katliamlardan, yangınlardan, yağmalardan, hetk-i arzlardan, hakaretlerden, tecavüzlerden kurtulmuştur. Sen artık müstevli bir toprak üstünde daima ezilmeye mahkum bir tufeyli değil; müstakil bir vatanın hür bir ferdisin; bu vatan hiçbir zaman bu kadar müstakil ve sen hiçbir zaman bu kadar hür olmamıştınız! Eğer ortada hâlâ bazı fenalıklar, hoşuna gitmeyen, menfaatine uymayan, haksız ve muzır bulduğun şeyler varsa bunları ıslah etmek, hiç değilse bunları tenkit eylemek hakkına bülgatünmabülga maliksin. Düşün bir kere o muzlim Abdülhamit devrini; düşün bir kere o müthiş İttihat ve Terakki zamanını! Hiç şimdiki kadar geniş nefes aldığın ânı hatırlıyor musun?

Tiryaki bu sözlere omuz silkerek veyahut afyonu patlamış bir esrarkeş gibi acı acı bağırarak:

"- Hani maaşım? Üç aydır maaş almıyorum; üç aydır... der veyahut yine aynı tehevvür ve aynı sesle:

"- Bunlardan bana ne! Ben evimde eskisine nispeten daha rahat ve daha müreffeh

miyim? Unun kıyyesini eskisi gibi on kuruşa alabiliyor muyum? Eskisi gibi iftar tepsimin üstünde üç türlü reçelim, iki türlü zeytinim, pastırmam, balık yumurtam, havyarım var mı? Ayda kaç defa hindi dolması yiyebiliyorum?" diye bütün mideli mahrumiyetlerini sayıp dökmeye başlar. Bereket versin ki, bu nevi gayr-ı memnunların adedi ekal-i kalildir. Bereket versin ki, İzmir'i bir kâse çorbaya, Bursa'yı bir tabak balık yumurtasına tercih edenler ekseriyeti teşkil ediyorlar ve bütün vatandaşlar için Duyun-ı Umumiye faizlerinin altınla tediye edilip edilmemesi davası, bu bayram maaşların nısfı mi, tamamı mı veya iki misli mi verilip verilmeyeceğine dair dönen şayialardan bin kat daha mühimdir. Zira, eğer bugün millet hazinesi tam takırsa, ahalinin yarısı fakr u zaruret içinde ise, bunun sebeplerinden bir tanesi de hiç şüphesiz Osmanlı saltanatının şu zavallı millete yüklediği bu pürüzlü, bu ağır, bu tahammülfersa borçlardır. Elyevm ortada müşkülat namına ne görüyorsak, seyyiat namına neye şahit oluyorsak hep eski devirlerden miras kalmış illetlerin âsârıdır. İsteniyor ki, üç yüz bu kadar senelik suiidarenin bütün arızaları bir anda ortadan kalkıversin; isteniyor ki, üç senelik bir hükümet, bu üç yüz senelik "Han-ı Yağma"nın memleket üzerine böyle bir mucize ancak fevkalbeşer bir kudrete mütevakkıftır. "Jüpiter"in oğlu "Herkül" bile "Augeias'ın yiğidini muzahrafatî bir hamlede temizleyiversin! ahurlarını" ancak koca bir "Alfa" nehrinin sularıyla temizleyebildi idi. Şimdi iş başında bulunan "Herkül"lerin tathir ve tamire kalkıştıkları yer ise koca bir ülkedir ve tabiatın bütün kuvvetleri bunların emirlerine amade değildir. Vakıa şimdiye kadar yapılan iş, insan havsalasının alamayacağı kadar büyük ve harikulâdedir. Türk milleti gayr-ı mümkünü mümkün kılmıştır. Lakin bir milletin ibda ettiği mucizeler bir hokkabazın icat ettiği ve oyunlar gibi keyfe ve arzuya tâbi olamaz. Haydi! denince yapılmaz; bu ruhtan doğan bir şeydir ve bir şeyin husul bulup doğması mutlaka muayyen bir zamanda mütevakkıftır. Cenab-ı Hak bile kainatı altı günde halk etmiştir. Yeni Türkiye'nin tekevvün etmesi için neden iki üç sene beklemeyelim? Lakin, tiryaki bütün bu hakikatlere kulak verecek bir hâlde değildir. O, memleketin arzu ettiği intizam ve mükemmeliyete vasıl olmasını, iftar topunu bekler gibi bekliyor; o derece sabırsızdır.

Siz ona deseniz ki, Kadîm Roma'da imparatorluğun tesisi için bir asırlık zaman geçmiştir; Fransa'da inkılap hareketi elli sene devam etmiştir ve Osmanlı saltanatı son ve kati şeklini alabilmek için yıllarca ateş ve duman arasında çalkalanmıştır. Buna ihtimal veremeyecektir.

Biz tarihî tehevvüllere yukarıdan kuş bakışı baktığımız cihetle bütün hadisatı hep bir planda, bir mesaha-i sathiyede gibi görürüz. Zira, tarihî müşahedelerimiz hep neticeler üzerine müessestir. Bu neticeleri tevlit eden esbap ve avamil ise o vakayinin içinde bizzat

bulunmadığımız için bize mestur kalır. Halbuki, içinde bizzat bulunduğumuz hadisat ve vekayinin da ancak tarz-ı tekevvününü görebiliriz ve daima neticelerinden bihaber kalırız. Zannederiz ki, hiçbir şey olmuyor. Zaman-ı hazır, daimi bir atalet içinde sabittir.

Bu itibar ile şu dört sene zarfında olan işlerin azamet ve mehabetini anlamak ve geçirmekte olduğumuz inkılabın neler doğurduğunu görüp bilmek için bugüne hiç olmazsa on senelik bir zaman mesafesi maverasından bakmak lazım gelir.

ÇİRKABA TAŞ ATTIM... / 9396 NR._1923-05-13

Geçen gün bahsettiğim nifak cephesi, kin ve haset zulmetinde bilenmiş, parlatılmış birçok iftira silahlarıyla ilk umumi taarruzunu yaptı. Bu, bizim hayli zamandan beri beklediğimiz bir taarruzdur ve bunu günlerden, aylardan beri alttan alta, gizliden gizliye kaynatılan fesat kazanının müteaffin buharına tercih ediyoruz. Tâ ki, düşmanlarımız bize ne söylemek, ne yapmak istiyorlarsa bilelim ve icap ettiği takdirde hak ve hakikat namına alın alına çarpışalım. Fakat ne yazık ki, düşmanlarım arasında pişdar vazifesini gören adam kendisiyle alın alına mücadele edilemeyecek derecede alınsız ve yüzsüzdür. Matbuat ve siyasat münakaşaları haricinde ismini bile ağzıma almaktan haya edeceğim ve sokakta rast geldiğim zaman selam vermekten çekineceğim bu serseri ile yumruk yumruğa gelmekten de utanırım. Düello usulünün cari olduğu yerlerde herhangi bir namuslu adam ne kadar hakarete maruz kalırsa kalsın "mazanne-i sû'" erbabıyla çarpışmaktan istinkaf eder ve kendilerine selam vermeye tenezzül edilmeyen kimseler tokatlanmaz.

Zira, böylelerinin hakareti insan için bir şeref ve taarruzları birer kuvvettir. Binaenaleyh düşünüyorum ki, bilcümle seyyiatı İstanbul halkının her ferdi tarafından malum olan sabıka-i mükerrere sahibi İsmail Müştak'ın bana atfedeceği bütün reziletler benim şeref ve haysiyetimi tezyitten başka hiçbir şeye yaramazlar. Çünkü efkâr-ı umumiye benim kim olduğumu ve onun kim olduğunu pekâlâ bilir. Onun için değil midir ki, bu müfteri bana atfetmek istediği seyyiatı burada, kendi memleketimde değil, Türk efkâr-ı umumiyesinin murakebe ve alakasından mütecerrit olan yerlerde, Avrupa'da, İsviçre'de aramaya gitmiştir. Eğer ben onun dediği gibi "Arsen Lüpen"vari bir roman kahramanı isem, aynı fesahat kabiliyetini acaba kendi memleketimde neden göstermemişimdir? İsviçre'de "otelcilerden terzilere kadar dört tarafı dolandıran" bir adam acaba niçin kendi muhitinde isminin ve şahsiyetinin maruf ve malum olduğu bir yerde aynı dolabı çevirmek maharetini iktisap edememştir? Bir kimse tasavvur edebilir misiniz ki, Konya şehrinde faziletli ve Erzurum'da

rezil olsun. Bizce rezil ve yalancı olan adam İsmail Müştak gibi daima her yerde rezil ve yalancıdır.

Lakin bu şahıs fazilet rolünde olduğu gibi yalan uydurmakta da ne kadar beceriksizmiş! Onun iddiasına göre güya ben İsviçre'de otelcilerden terzilere kadar bütün esnafa borçlandıktan sonra "Harb-i umuminin verdiği muafiyet içinde İstanbul'a kapağı atıp ferih ve fühur dolaşmaya başlamışım." Yalan, efsanenin ilk satırlarını teşkil eden bu sözlerden itibaren başlıyor. Herkes bilir ki, ben İstanbul'a harb-i umumi esnasında değil, mütarekeden tam bir sene sonra avdet ettim ve o sıralarda cari olan seyahat nizamlarına göre pasaportumu İsviçre polisine, İtalya konsolosuna ve İstanbul'da işleyen mütareke komisyonuna vize ettirerek avdet ettim; İstanbul'a çıktığım gün de ayrıca İtilaf zabıtasının kontrolünden geçtim. Binaenaleyh, eğer o sefil ve beceriksiz müfterinin hikâye ettiği gibi ben İsviçre'nin dört kantonunda hapse, zindana mahkum olsa idim bu dört kantondan biri olan "Cenevre" kantonu zabıtasından izin alamaz ve hududu geçemezdim. İşte bu İsmail Müştak'ın birinci yalanıdır.

İkinci yalanına gelince: O diyor ki, beni burada İsviçre'deki alacaklıların hesabına Fransız polisi takip etmiş ve ben bundan korkarak Anadolu'ya kaçmışım. Şu hakikati herkes bilir ki, Fransız kuvvetleri burada hiçbir ecnebi millet hesabına hareket etmemişlerdir ve hususuyla hiçbir zaman İsviçrelilerin hamisi olmamışlardır. Burada mütarekeden sonra "Onin Sevis" namı altında resmî bir makam vardı ve İsviçrelilerin umurunu burası tedvir ederdi; bu, âdeta bir nevi resmî konsolosluktu ve zannederim ancak bundan bir sene evvel burada İsviçrelilere ait mühim bir iş bulamayarak tatil-i faaliyet etmişti. Binaenaleyh, olsa olsa ancak bu konsolosluk marifetiyledir ki, İsviçre'deki dainlerim benden haklarını talep edebilirdi. Sözü tağlit ve tatvile ne hacet! Eğer hakikaten bir borç davasından dolayı hakkımda İsviçre mehakiminden ilamlar çıkmış ve bunun hükmünü İstanbul'daki Fransız zabıtası icra etmiş ise, Fransızlarla pek samimi münasebeti olan "Tanin" gazetesi bu takibe dair muharreratı Fransız zabıtasından aldırıp neşrettirebilir.

Şu da var ki dolandırıcı sıfatı, gurbette borcunu veremeyen adama değil, İsmail Müştak gibi bir zavallı kadının bin lirasını çarpıp bana atfettiği tehlikeden korunmak için aylarca ihtifaya çekilen avareye denilir.

İsmail Müştak'ın üçüncü yalanı ise derhal –hemen yarın- kabil-i tekziptir. Ben Anadolu'ya maatteessüf kendim müracaat ederek gitmedim. Oradan davet edildim. Hatta davet edildiğim zaman mevsim kış idi ve ben de rahatsızdım. Seyahatimi Nisan'a kadar tehire

mecbur oldum. Eğer bir ecnebi zabıta tazyikine maruz kalarak kaçsa idim, hemen ilk davette, hatta davet vuku bulmadan İstanbul'u terk etmem lazım gelirdi. Binaenaleyh, benim Anadolu'ya ne suretle ve ne gibi tabii şeraite tâbi olarak gittiğimi elyevm şehrimizde bulunan Halide Edip Hanımla, Hamdullah Suphi Bey bu çirkin iftira üzerine, ümit ederim ki, bugün yarın alenen beyan ve ilan ederler.

İsmail Müştak dördüncü yalanı ile bütün iddialarını esasından yıkmış oluyor. Güya ben Anadolu'dan ümit ettiğim parayı bulamayınca İstanbul'a avdet etmiş ve derhal "Nur Baba" romanını neşretmişim. Bereket versin, bütün karilerim bilirler ki, "Nur Baba" romanı ben Anadolu'da iken "Akşam" gazetesinde tefrika suretiyle neşredilmiş ve Anadolu'da bundan aldığım para ile geçinmiştim. Ortada vakalar, vakaların tarihleri vardır ve bu vakalar üzerinden henüz üç dört sene bile geçmemiştir ve bunlara şahit olanlar henüz sağdır. Karşımdaki müfteri, Nur Baba romanını kitap hâlinde sattıktan sonra tekrar Ankara'ya gittiğimi söylüyor. Bu da vaki olmamıştır ve ben Ankara'ya iki defa seyahat etmemişimdir.

İsmail Müştak'ın bir dergahtan iane aldığıma dair olan iftirasına gelince bunu tekzibe bile lüzum görmem. Herkes bilir ki, dergahlar iane vermez, iane alır ve benim bu teamüle rağmen iane verecek yerde iane almam için tarikatte bir hususi mertebem yoktur.

"Tanin"in çığırtkanı bilmem kimin ağzından duyduğu bir vakayı da esasından tahrif etmek suretiyle beşinci bir yalan daha söylemiş oluyor. Bu da, benim Kıbrıslı Şevket Bey'e müracaatle bir İngiliz pasaportu almak teşebbüsünde bulunuşumdur. Kıbrıslı Şevket Bey benden ziyade kendi şeref ve haysiyeti aleyhine bir darbe teşkil eden bu bühtanı ümit ederim ki lazım geldiği gibi reddedecektir. Şevket Bey, İstanbul'da Türklerle İngilizler arasında mütevassıt vazifesini gören bir zat değildir.

Mamafih, ben bu sonuncu iftira vasıtasıyla öğrenmiş oluyorum ki, İsmail Müştak, dünkü "Tanin" nüshasında naklettiği o mülevves efsaneyi hatta kendisi bile uydurmamış, yeryüzünde yegâne şahsi düşman olan diğer bir münafıkın vasıta-i neşriyesi olmuştur. İcap ettiği zaman onu da bütün levsiyatıyla teşhir etmek benim elimdedir. İsmail Müştak'ı herkes tanır, fakat öbürünü en çok ben tanırım. Zira, aylarca evimde beslediğim ve günün birinde, bazı namuslu ailelerin ırz ve haysiyeti aleyhinde dedikodu yapmaya başladığını işittiğim zaman evimden kovmak ıztırarında kaldığım bir serseridir.

Karilerim bu elim hakikatleri bu kadar açık bir lisanla ifade ettiğimden dolayı beni mazur tutsunlar. İlk defadır ki şahsiyat denilen çukurun ka'rına kadar iniyorum ve orada bir

takım haşeratla didişmek ıztırarında kalıyorum. Bu, hayatımın en bedbaht, en feci anlarından biridir. Bu haşerat yalnız benimle uğraşsalar ne ise, fakat benim şahsımda bütün bir memleket cereyanının öne doğru atılan dalgalarından birini boğmaya çalışıyorlar. "Tanin" sinsi ve mürettep bir sevkülceyş ile aylardan beri, malum olan bir grubun hesabına, inkılaba karşı bu suikastı tenmiye ediyor. Lakin "Tanin" gazetesi bu iş için herhalde İsmail Müştak'tan daha az kirli hadimler bulabilirdi. Geçen gün hayatının yalnız bir köşesini gösterdiğimiz bu adamın daha birçok muzlim köşeleri vardır. Bunları birer birer tenvir edeceğiz; İsmail Müştak'ın kim olduğunu göstermek için değil, -buna asla lüzum yoktur- fakat sadece o fesat ve nifak ocağının mahiyetini ve gayesini ilan maksadıyla...

MÜSTAKBEL MECLİSE DAİR / 9397 NR._1923-05-14

Yusuf Akçura Bey, geçen akşam, Darülfünun konferans salonunda yeni intihabatın doğrudan doğruya sulh meselesiyle alakadar olduğunu söylemekle millî mukadderatımıza ait mühim bir noktaya dokunmuş oldu. Bazı kimseler var ki, yeni intihabattan bahsedilirken şimdi bunun da sırası mı? Daha sulh meselesi halledilmeden..." diyorlar. Vakıa bunların mülahazası bir nokta-i nazara göre doğru olabilir. "Pek eski zamanlardan beri meşrutiyete alışmış ve intihabat mücadelelerinde mümarese sahibi olmuş milletlerde bile iki meclis arasındaki fasıla muvakkat bir fetret ve teşettüt devresi sayılır. Bu esnada muhtelif cereyanlar birbiriyle tesadüme başlar; uyuyan ihtiraslar uyanır; hükümetin mütekasif kuvvetleri dağılır, ortaya bir takım yeni yeni müesseseler çıkar, eskileri sarsılır ve yıkılır, hülasa, cemiyetin nizamında bir nevi zaruri buhran hasıl olur ve böyle bir buhranın henüz harici tehlikeler tamamıyla zail olmadığı bir anda ve kavi bazı mahzurları dâî telakki edebilirler. Lakin, işte, yine bu nokta-i nazardandır ki böyle tehlikeli bir anda yeni bir intihabat devresine giren halk her şeyden evvel tesanüt ve inzibatı muhafaza etmek mecburiyetindedir.

En son ümitlerini aramızda çıkacak nifaka bağlayan Avrupalılar, bu sefer bir kere daha görmelidirler ki siyasi cephemiz askeri cephemiz kadar metin ve yekpâredir ve millî vahdetimizin hiçbir sebeple, hiçbir tesir altında inhilaline imkân mutasavver değildir. Ara sıra Avrupa matbuatından bize bazı sedalar aksediyor. Bu sedalar diyor ki: "Hele bir Türk intihabatının netayicine intizar edelim; bakalım, o vakte kadar neler olur, neler olmaz." Bu nevi mütalaalardaki suiniyeti, bilmem ki, izaha hacet var mıdır? Şimdiye kadar birçok defalar, düşmanların birçok oyunlarını bozan, birçok hesaplarını alt üst eden Türk akl-ı selimi bu sefer de kendini gösterecektir, onun bu manevi silahı, maddi silahından daha kuvvetlidir.

Muhterem Türk âlimi Ziya Gökalp Bey, ahiren "Doğru Yol" ünvanıyla neşrettiği bir risalede: "Akıl ve mantık siyasi hakimiyetlerin fevkinde cihanşümul bir hakimiyete maliktir." diyor. Biz de iddia edeceğiz ki Türk camiasında, hususuyla Anadolu'da her şeyin, her prensibin, her nazariyenin ve her hissin fevkinde hakim olan "akl-ı selim"dir. Bütün Türkler bu hassada birleşiyorlar. Türk demek akl-ı selim demektir. Şimdiye kadar doğru yolu o hep bununla bulmuş ve gerek istiklal, gerek inkılap mücadelesinde bütün menfi kuvvetlere karşı hep bununla muvaffak olmuştur.

Binaenaleyh, biz eminiz ki bu sefer her türlü cebr ve tazyikten masun olarak vuku bulacak intihabatta halk arasında inzibat vazifesini bu fıtri hasletimiz ifa edecektir. Şimdiden görüyor ve işitiyoruz ki, milletin her sınıfı, her zümresi bilatereddüt ve bilamünakaşa Müdafaa-i Hukukun neşredeceği namzetleri tasvip ve intihaba müheyya olduklarını ihsas etmektedir; bu hâli belki lüzumundan fazla mütaveatkârane bir uysallık şeklinde görenler var. Lakin böyle bir zehaba düşmemiz için "Müdafaa-i Hukuk"un da kendisinden evvelki siyasi müesseseler gibi sopalarla, süngülerle hareket etmiş olması lazım gelirdi. Halbuki o muvaffakiyete bu gibi nameşru vasıtalarla vasıl olmaktan müstağnidir, zira, o Ziya Bey'in dediği gibi bütün siyasi ve idari kuvvetlerin fevkinde olan mantıkına güveniyor.

Bu memlekette muayyen umdelerle meydana çıkan ilk siyasi müessese hiç şüphesiz ki, Müdafaâ-i Hukuktur, fakat Müdafaa-i Hukuk bu umdeleri neşr ve tamim etmemiş olsaydı ve halka sadece "Reylerinizi benim namzetlerime vereceksiniz!" deseydi, acaba istediği veyahut layık olduğu muvaffakiyeti istihsal edemez miydi? Bize göre mutlaka ederdi. Zira, bu müessese nüfuz ve kuvvetini yalnız atide yapacağı şeylerden almıyor, arkasında bıraktığı o muazzam ve muzaffer maziden istihsal ediyor. Onun şimdiye kadar yaptığı iş ortadadır ve bundan sonra yapacağı işlere de bu parlak imtihandan hasıl olan emniyet ve itimat ile inanmak lazım gelir.

Denilebilir ki, yeryüzünde hiçbir siyasi müessese halkın huzuruna bu kadar şerefli bir mazi ile çıkmamıştır. Bunun için icap eder ki, sinesine alacağı şahsiyetler de kendi şahsiyet-i maneviyesi gibi kuvvetinin en büyük kısmını mazilerinden alan kimseler olsun? İstiklal ve istihlas mücadelesinde müspet bir vazife ifa etmeyenler, vatan yolunda nefislerini fedaya alışmayanlar, bir köşeye çekilip oturanlar, kaygısızlar, lakaytlar, uysallar, hülasa seciyeleri millî imtihandan geçmeyenler ve azim ve iradeleri dünkü mücahedenin ateş ve demiri arasında dövülmeyenler bize neleri vaat etseler nazarımızda yine şüpheli kalmalıdırlar. Bu itibarla, bize öyle geliyor ki, millet, yarınki vekillerinin ekserisini bugünküler arasından

seçecek ve bu meclisteki menfi şahsiyetleri, millî vahdete ve inkılabî tesanüde sonuna kadar sadık kalmayanları reddeylemekle iktifa edecektir. Bu suretle yarınki meclis bugünkünün tasfiyeye uğramışı olacaktır.

Demek ki, bu kadar basit ve kolay bir ameliye yüzünden memlekette vakitsiz bir buhran çıkacağını zannedenler yanılıyorlar. Bilakis, her nevi buhranın önünü almak için, millet şimdiden bu ameliyeyi yapmaya mecburdur. Bundan başka dört seneden beri hem icrai, hem teşrii sahada mütemadiyen hâl-i faaliyette bulunan bu heyete bir takım yeni ve taze kuvvetler bahşetmek zamanı da çoktan gelmiştir. Dünyada hiçbir varlık yoktur ki zaman ile yıpranmasın.

SON İZAH / 9398 NR._1923-05-15

Hitabım efkâr-ı umumiyeyedir. Başkalarına izahat vermekten nefsimi vareste addederim, efkâr-ı umumiye ki manevi bir varlıktır, efkâr-ı umumiye ki vicdan-ı millet demektir, efkâr-ı umumiye ki, birkaç gündür devam eden şu mülevves ve müstehcen münakaşadan rencide olmuştur, kendimi her zaman için ona hesap vermeye mecbur telakkî ederim. Zira, ne söylüyorsak, ne yazıyorsak hep onadır; bizi dinleyen, bize inanan, bize itimat eden, belki bizi seven veyahut sevmeyen odur. Muharrirle efkâr-ı umumiye âdeta bir zevc ile zevce gibidir, bunun ne yaptığını o, onun ne yaptığını bu bilmelidir. Binaenaleyh, şu sütunlarda dört seneye yakın bir zamandır takip ettiğim mesleğime şahit olan ve benim simamı daima bu gibi şahsi münakaşaların ve münazaaların haricinde görmeye alışan karilerim, beni, birdenbire "Tanin"deki adam gibi bir mahlukla şaç şaça baş başa görür görmez mutlaka derin bir inkisar-ı hayale uğramışlar ve benim şimdiye kadar, sahte bir vakar ile kendi hüsn-i nazarlarını suiistimal ettiğime zahip olmuşlardır.

Lakin muhterem karilerim beni bu müteaffin bataklığın tâ içine sevk eden ıztırarın ne kadar mücbir ve tahammülfersa bir şey olduğunu bilseler eminim ki, beni mazûr tutacaklardır.

Matbuat aleminin bir dış yüzü olduğu gibi bir de iç yüzü vardır. Taaffün evvela iç taraftan başlar, sonra yavaş yavaş vakayi ve hadisatın seyrine göre bir çıban gibi yüze vurur ve cerahatlerini etrafa saçmaya başlar. Peyam-ı Tanin, sütunlarına vuran iltihabın da böyle evveliyatı, mukaddematı vardı. Aylardan beri kimi hususi ve şahsi düşmanlıklarına, kimi siyasi ve mesleki ihtiraslarına kapılan kimseler benimle beraber bir iki refikim aleyhinde, benimle beraber bir iki refikimin namus ve haysiyeti aleyhinde gizliden gizliye bir suikast hazırlamakta idi. Bunun bazı alametleri bir iki aydan beri, kâh ismi serd etmeksizin telmih

suretiyle, kâh açık tehditler hâlinde "Tanin" sütunlarına aksediyordu; belki karilerimiz bunların farkına varmamışlardır. Çünkü onların bizim şahıslarımızdan daha alakabahş, daha mühim meselelerle meşgul olduklarını biliriz. Fakat biz, sinsi ve hain bir ihtimam ile kanımıza telkih edilen bu zehirleri hissediyor ve bir an evvel o suikastın meydana çıkmasını bekliyorduk. Gizli kalan illetler mübtelaları için harice vuranlardan daha mühlikdirler. Binaenaleyh biz böyle bir tehlikeden kurtulmak için istedik ki, derinden derine işleyen bu yara meydana çıksın, tâ ki lazım gelen ameliye ile onu kökünden def edelim. İşte bunun içndir ki, ilk fırsatı vesile ittihaz ederek "Peyam-ı Tanin"in kuduz muharririni kuyruğuna basmak suretiyle havlamaya tahrik ettik. Havladı ve iki üç aydan beri kâh "hamiyet kalpazanları", "kâh sahte vatanperverler", kâh "dalkavuklar ve kâselisler" tabiratıyla sürüp gitmekte olan hırıltıların hakiki manası bilindi ve öğrenildi.

Tekrar ederim ki, bu, müfteriler aleyhine vicdan-ı amme huzurunda bizim tarafımızdan tahrik edilmiş bir davadır. İşte, şimdi o dava rüyet edildi; müfteri iddialarını ispat etmek istedi. Maznunaleyh bunları ret ve cerh etti ve nihayet dün "İkdam" gazetesinde bu sütunların biraz daha aşağısında bizzat müfterinin davet ettiği şahitler dinlendi. Şimdi hükmü vermek efkâr-ı umumiyeye düşer. Ben bu hükümden korkmuyorum, eğer korkmuş olsaydım bütün iftiralarının neden ibaret olduğunu pekçok zamandan beri işitip dinlediğim o şirret hayasızı aleniyet meydanına çıkmazdım. Eğer kendimi müdafaadan aciz sansa idim, ilk günden itibaren müdafaa mevkiine geçmezdim. Halbuki, o çirkin münakaşayı yakından takip edenler gördüler ki ben daima müdafaada, o veya onlar daima tecavüz ve taarruzda kaldılar. Çünkü ilk makalemde de söylediğim veçhile kendi şahıslarına güvenmeyenler hiçbir zaman kendilerinden bahsedilmeye meydan bırakmazlar. Daima sualci vaziyetinde kalırlar, tâ ki, kendilerine hiçbir sual teveccüh edilemesin diye...

"Peyam-ı Tanin" muharriri de görüldüğü veçhile benim ağır ithamlarıma rağmen cevap vermekten kaçınıyor ve bana dün de yine bir takım sualler tevcih ediyor. Bu suallerin cevapları dünkü "İkdam"da lazım gelen vuzuh ve katiyetle intişar ettiler. Bunlar düşmanları ne dereceye kadar iskat edecekler bilemem. Çünkü iftira gibi mugalatanın da hududu yoktur. Yalnız şunu şimdiden söylemek isterim ki, bana tevcih edilen en büyük iftiraya cevap veren Kıbrıslızade Şevket Bey, üç seneden beri yüzünü görmediğim bir zattır. Sevk-i hadisat ile daima o başka muhitlerde, ben başha muhitlerde kaldık. Bu vakayi müfterinin şimdiden hazırladığı itiraz silahına karşı serde lüzum görüyorum.

İaşecilerin naşir-i efkârı olan "Peyam-ı Tanin"in dünkü neşriyatından şunu da anladım

ki, ismim etrafında çıkarılan bu yaygaraların sebeplerinden biri de benim Saruhan mebusluğuna namzetliğim olmuştur.

Bu işin bu derece haset ve ihtirası tahrik edeceğini hiç hatırıma getirmemiştim. Bu, eğer bir İttihat ve Terakki propagandası ise, o müessese bilmelidir ki, kendisinin benden pek çok daha kuvvetli ve daha kahir düşmanları vardır. Hususuyla benim aleyhimde ekilmek istenen fesat tohumlarının Manisa livasında semere verebileceğini hiç tahmin etmiyorum. Çünkü benim taşıdığım aile namını Manisa'nın taşı toprağı tam dört yüz seneden beri tanır. Bu taşlar ve bu topraklar benim ecdadımn kanları ve kemikleriyle yoğrulmuştur ve Cenab-ı Hak kısmet eder de günün birinde ben de, İsmail Müştaklarla, iaşecilerle, "Peyam-ı Tanin"lerle havası teneffüs edilmez bir hâle gelen bu riya ve iftira dünyasını terk edip ebedî uykuma kavuşacağım zaman onun sinesi bana bir ana şefkatiyle açılacaktır. Doğdu doğalı nereden gelip nereye gittiği malum olmayan ve kâh "mabeyn"de hafiye, kâh ayanda dalkavuk ilaahire; ve şimdi de Ermeni kulübünde heyet-i idare reisi olan İsmail Müştak'ın cüretine bakın ki bu ana ile bu evlat arasına girmeye çalışıyor.

HARAP İZMİR / 9399 NR._1923-05-16

Geçenlerde İzmir ve havalisinden gelen bir zata:

"-Nasıl, oraları hâlâ ilk gördüğümüz gibi mi?" diye sorduğumuz zaman melul melul önüne baktı:

"- Hâlâ öyle..." dedi. Biz orayı yanarken görmüş ve üstünde henüz dumanı tüterken, külleri havalara savrulurken terk etmiştik. O günden beri İzmir'den bahsederken daima ağır bir hastadan haber sorar gibi içimin titrediğini hissederim ve sanırım bana verilecek cevap mutlaka bir kara haberdir. Sanırım ki, bana İzmir vilayeti öldü diyeceklerdir; vakıa onu şimdiki hâlinde bırakmak, bize, sekeratının devam etmekte olduğunu ifadeden başka bir manayı tazammun etmez. Eğer o harabeler içinde yine o perişan halk dolaşmakta ise, eğer bunların bir kısmı hâlâ dağlarda, bir kısmı hâlâ ovalarda etvar-ı iptidaiyeyi andıran bir vaziyetin bütün meşak ve mezahimini çekmekte iseler, eğer o güzel bağları, vahşi otlar sarmış ve o münbit tarlalar bir şurezar hâline girmişse, eğer ortada hâlâ ne çift için hayvan, ne ziraat için alat ve edevat tedarik edilememişse zavallı ülkenin kalkınması imkânı iyice meşkuk telakki edilmek lazım gelir. İzmir ve havalisinden gelen zat:

"- Hâlâ öyle! Dedi ve ilave etti; bu sene bağlara da kırağı vurdu.

Vilayeti yakından görenler, bu sözün ne elim bir vakayı, ne büyük bir felaketi ifade ettiğini pek iyi bilirler. İstila afetinden sonra bu tabii afet o mazlum diyar halkının belini tamamıyla bükmüş olsa gerektir. Zira, onlar bütün ümitlerini o tatlı meyvenin kütüklerine bağlamışlardı. Evleri yananlar bu seneki mahsulle ev yaptıracaklardı; malı yağma edilenler bununla yorgan ve yatak alacaklardı. Şimdi bu halk her zamandan ziyade hükümetin muavenetine muhtaç bir halde bulunuyor.

Lakin, acaba İzmir bağları bu afete uğramasa idi ve bu sene üzüm mahsulü feyizli ve bereketli olsaydı acaba hangi vesait ile beklenen servet hâline inkılap edecekti? İzmir limanı tehidir, ihracat için lazım gelen çareler tehiye edilmemiştir ve bu yüzden herhangi bir mahsulün elde kalması ihtimali vardır. Vakıa üzüm ve incirin Avrupa piyasalarındaki rağbet ve kıymetine hiçbir halel gelmemiştir. Fakat senelerden beri Avrupa ile İzmir arasında daimî bir hatt-ı vasl teşkil edenler ortadan kalkmıştır ve bunların yeri maatteessüf bizim tarafımızdan halâ işgal edilememiştir.

Yunanistan'ın askerî istilasından evvel, yine Yunanistan'ın iktisadi istilası altında bulunan İzmir limanı bugün tamamıyla askerî ve idari hakimiyetimize avdet etmiştir, fakat burada iktisadi hakimiyetimiz el'an teessüs edememiştir. Korkuyoruz ki, yine aynı muzır unsurlar, bu kadar fedakârlıklar, bu kadar zahmetler mukabilinde istirdat olunan ve bundan dolayı bizim için iki kat daha aziz ve kıymetli olan bu vilayetin şah damarlarına musallat olacaklar ve tatlı kanını emmeye başlayacaklardır.

Nitekim işitiyoruz ki, şimdiden Avrupa'nın muhtelif yerlerinde fırsata müterakkıp bir takım Rumlar İzmir ticaretini yeniden ellerine almak için büyük bir azim ve teşebbüs alameti göstermektedirler. İzmir'de kalan bir takım tatlı su Frenkleri de bunlara dahilden ajanlık vazifesini ifa edecek, yani dahilden toplayacakları mahsulü Avrupa'ya bunlar vasıtasıyla satacaklardır. Bu itibar ile yine bal tutan parmaklar bu yabancı ellerde olacak ve Türklere başkalarının hesabına arılar gibi çalışmaktan maada yapacak bir şey kalmayacaktır. Yine eskisi gibi çelebiler Kordonboyu'nda, Buca'da, Bornova'da birer küçük sarayı andıran mükellef kâşâneler kuracaklar; limon ve portakal bahçelerinde zevk ve sefalarına bakacaklar ve vilayetin ve toprağın hakiki sahipleri kırağı ve yağmur altında sergi yerlerini bekleyecekerdir.

Son defa İzmir'e gittiğimiz zaman –hemen istirdadı müteakib- beş on gün için bir ecnebinin halî evinde misafir olmuştuk. Bu Bornova'da muhteşem bir köşktü. Bahçesinde

seraları, tenis yerleri, koruları, lakları ve havuzları vardı; buraya bir cennet diyebilmek için yalnız huriler eksikti. Binanın içini ise muhayyerülukul bir servet ve ihtişam ile döşenmiş ve donanmıştı. Öyle ki, biz eşyalardan biblolardan, seccadelerden, kadifelerden, evanîden herhangi birine dokunurken âdeta hayret ve hürmete yakın bir hisle mütehassis oluyorduk. Bu ev, bir üzüm tüccarının evi idi ve İzmir'in yerlileri onun İzmir'e bundan otuz sene evvel geldiğini ve geldiği vakit sırtındaki gömlekten başka bir şeyi olmadığını söylüyorlardı. İzmir'de böyle binlerce saray ve binlerce saray sahibi vardır. Bunlar hep komisyonculuk sayesinde bu mertebeye erişmişler, bu servet ve refahiyeti hep zavallı Türk bağcıların, Türk zürraın malını ucuza alıp pahalıya satmak suretiyle iktisap etmişlerdir. İşte bize halledilmez bir muamma gibi görünen yerlinin sefaleti ve yabancının refahiyeti meselesi bu basit sebepten mütevellittir. Filvaki, öteden beri biliriz ki, bu toprağın hakiki sahipleri hep muzayaka içindedir, bağcılar çiftçiler boğazlarına kadar borca batmışlardır ve diğer taraftan bu biçareler sayesinde de birçok yabancılar zengin olmuşlardır. Nasıl; hangi sihir, hangi, kerametle? Bu ne bir sihir, ne bir keramettir, bu bir el çabukluğudur.

Lakin aynı hileli oyun bundan sonra yine devam edecek mi? Artık gözlerimiz kâfi derece açılmamış mıdır? Açılmıştır. Fakat yalnız gözlerimizin açılmış olması kâfi değildir. Ellerimizin kollarımızın da bir an evvel harekete gelmesi lazımdır.

YENİ BİR KİTAP MÜNASEBETİYLE / 9400 NR._1923-05-17

Sabık Azerbaycan şura-yı millîsi reisi Resulzade Mehmed Emin Beyefendi'nin "Azerbaycan Cumhuriyeti" ünvanıyla neşrettiği kitabından maattessüf ancak bugün bahsedebiliyorum. Bu kitap İstanbul'da basılalı ve dağılalı hiç değilse bir ay oluyor ve matbuatımızda henüz lazım gelen aksi uyandırmamıştır. Bunu, Türkiye halkının ırki alakalara karşı gösterilmiş bir lakaydisinden ziyade, henüz içinde bocaladığımız siyasi ve millî keşmekeşlerin tesiratına hamletmek lazım gelir. Hiç şüphesiz ki, Lozan konferansı haberleri bizi kardeş ve komşu Azerbaycan'ın millî ve siyasi vaziyetine veyahut başından geçen elim maceraya dair vuku bulan neşriyattan ziyade meşgul ve alakadar ediyor. Büyük Türkiye için daha istiklal mücadelesi ve istiklal hasreti hitama erememiştir ki, etrafına göz gezdirebilsin ve yanı başndaki zincirbent milletlerin ah u vahına kulak verebilsin. Biz henüz kazandığımız güreşten nefes nefeseyiz; kalbimizin çarpıntısı henüz dinmemiştir ve henüz vücudumuzun her tarafından kanlar sızıyor.

Bundan başka "büyük Türkiye" halkı, nefes nefese ve şerha şerha çıktığı şu son

amansız can kavgasında görmüş ve hissetmiştir ki, her millet kendi çarmıhını kendi taşıyan ve zaaf ve tehlike anından tamamıyla kendi başına bırakılan yalnız ve mütecerrit bir camiadır, içtimai ve tarihî kanunlara nazaran, bir millet efradını bir felaket anında hep bir araya toplayan sevaik ve avamil, bu milletin efradı gibi ırki ve dinî revabıtla birbirine merbut olması lazım gelen camialar arasında da aynı infak ve tesanüdü tevlit edemiyor. Harb-i umumi birçok hakikater meyanında bize şunu da öğretmiştir ki, millerler arasındaki ittihadı temin etmek için yalnız kan ve mezhep alakaları kâfi gelmiyor ve her ittifak müşterek menfaatler üzerine teessüs ediyor. Böyle olmasaydı, ırken Germen olan Anglosaksonların Latinlerle birleşip Almanlar üzerine yürümesine ve bizim dindaşlarımızın kâh Katolik, kâh Protestan ordularıyla beraber bize düşmanlık etmelerine imkân bulunamazdı. Eğer aynı dinden veya aynı kandan olan camialar beyninde müspet ve hayati birer hakikat mevcut olsaydı, mütarekeyi müteakip bir taraftan Arap dindaşlarımız, diğer taraftan Türk ırkdaşlarımız bizi ilk terk edenler ve hatta bazen Avrupa siyasetinin icabatına göre bizim menafiimize zıt menfaatlere doğru atılanlar olmazdı.

İtilaf devletleri İstanbul'u ve Yunan eşkıyası İzmir'i işgal ve istila eder etmez neden Sivaslılar ayağa kalktı? Neden İzmir'den ve İstanbul'dan yüzlerce kilometre uzakta bulunan Havza kasabasında ilk millî teşkilatın esasları kuruldu? Niçin kendilerini düşmana karşı müdafaa edenler yalnız İzmirliler yalnız İstanbullular olmadı? Eğer Aydın'da ve Ayvalık'ta ilk patlayan kurşunun aksi sedası tâ Erzurum'dan duyuldu ise; eğer İzmir rıhtımında ilk yere düşen Türk şehidin acısı Samsun'daki Türk'ün bağrını yaktı ise, bu onların sadece aynı ırkdan, aynı dinden oldukları için değil senelerden beri tarihî, coğrafi, iktisadi bir vahdet içinde bulunduklarından dolayıdır.

Biz Anadolu harbi yaparken, etrafımızdaki ırkdaşlarımızın ve hemdinlerimizin hepsi de bize karşı az çok seyirci vaziyetinde kaldılardı. Vakıa bunlar bizim tarafın kazanmasını isteyen seyircilerdi. Fakat o anda küre-i arz üzerinde ne bizim kanımızdan, ne bizim dinimizden olmayan öyle insanlar ve öyle milletler vardı ki sırf hak ve adalet duygusuyla bizi iltimas etmekte, bizim muvaffakiyetimizi istemekte idi. Hatta diyebiliriz ki, ekser ahvalde bu yabancı milletlerin muhabbeti bize birçok müspet faydalar temin etmiş ve kendi kardeşlerimizinki "platonik", flatoni bir meyelan hududunu asla geçmemiştir.

Bu sözleri, kitabını çok büyük bir hürmet ve muhabbetle okuduğum Resulzade Emin Bey'in bazı telmihkârane serzenişlerine mukabele için söylemiyorum. Mehmed Emin Bey bağrı yanık bir vatanperverdir ve bize kanlı bir maceranın içinden hazin bir şüheda kafilesi

arasından hitap ediyor. Bizim de aynı maceranın içinden, aynı şüheda safı arasıdan nevmidane bir sayha ile bağırdığımız anlar olmuştur ve o andan beri bütün mazlum milletlerin davası âdeta kendi davamız hâline girmiştir. Bize istiklal aşkından, istiklal hasretinden bahsediniz. Derhal kalbimizin çarpmaya ve gözlerimizin yaşarmaya başladığını görürsünüz. Lakin kendi istiklali yolunda bu muazzam cehtten sonra "büyük Türkiye"nin; etrafındaki, zincirbent milletlere karşı göstereceği alaka bundan ibaret kalmalıdır ve hiçkimse, bizden bundan fazlasını istememelidir. "Büyük Türkiye" küçük kardaşlarına tarihinde misli görülmeyen son gazasıyla lazım gelen dersi vererek onlara karşı en son hizmetini ifa etmiştir ve esasen onun yaptığı büyük işin en şerefli tarafı yalnız kendisini kurtarması değil, komşu ve kardaşlarına istiklal yolunda pişdarlık etmiş olmasıdır. Biz, bu nokta-i nazardan kendimizi her türlü serzenişten vareste telakki ederiz ve Resulzade Mehmed Emin Bey'in, kitabının son satırlarında serdettiği temenniyi çoktan hakikate kalbettiğimize kaniyiz.

Mehmed Emin Bey, ("Misak-ı Millî"si ie yalnız kendinin değil, bütün şarklıların "hukuk-ı beşeriye"sini ilan eden yeni Türkiye'nin muasır Rusya emperyalizmini kızıl sözleriyle değil, kara işleri ile takdir) etmesi lazım geldiğini söylüyor.

Bu hakikati bilmeyen ve takdir etmeyen hiçbir Türk yoktur. Fakat "Büyük Türkiye" halkı her şeyden evvel kendi işleriyle meşgul olmak ve cihadının dairesini genişletmemek ıztırarındadır. Niçin ve neden? Bunu da bedbaht komşu kardeşlerimizin bilip takdir etmesi lazım gelir.

BİR DAHA VUR! / 9401 NR._1923-05-20

Lozan konferansından son gelen telgraflar bize yeni bir ihtilaf karşısında bulunduğumuzu bildiriyor. Bu ihtilaf, hatta, neticesi inkıtaa kadar varabilecek bir buhranın mukaddematı gibidir: Yunanlılar bize tazminat vermek istemiyorlar. Bundan daha sade ne olabilir? "Paramız yoktur; şimdiden üç buçuk senelik harp masraflarının yükü altında soluk alamayacak bir haldeyiz. Ezildik. Bittik." diyorlar ve bir ihtiyar timsah gibi gözyaşları dökmeye başlıyorlar. Ne kadar hüzünaver bir manzara değil mi? Buna hangi kalp dayanır (!) Medenî (!) adil (!) ve merhametli (!) Avrupa devletlerinin mümessilleri şimdiden başlarını eğip melul melul düşünüyorlar! Kendi kendilerine "Artık bu Türkler de çok oluyorlar. Anadolu topraklarında yüz bin Yunan gencinin cesedini bırakan biçare Yunanistan'dan bir de para istemeye kalkışıyorlar." diyorlar.

Filvaki, bu devletlerin mümessillerine böyle düşünmek ve böyle söylemek düşer.

Fakat bu kaziye üzerinde imal-i fikretmek zahmeti herhalde bize düşmez. Bizim derdimiz kendi başımızdan aşkındır ve biz oraya mahkum olarak değil müddei sıfatıyla gittik. Bizim için Sakarya sahillerinden Marmara ve Akdeniz kıyılarına kadar yüzlerce kilometre murabbaî vatan parçası üzerindeki şehir, köy ve kasaba enkazının arz ettiği müthiş ve feci manzaralar vardır; bizim için bir milyona yakın yersiz, yurtsuz, aç ve çıplak insanın ihtilacatı, ıztırabatı, ah u vahı feryat ve istimdadı vardır. Biz bunlar haricinde hiçbir şey düşünmüyoruz, hiçbir şey görmüyoruz, hiçbir şey işitmiyoruz.

Bunun içindir ki, tazminat ve tamirat meselesine dair telgrafları okurken mağlup bir milletin bütün tarih-i harp teamüllerine, hukuk-u beyneddüvel kanunlarına göre ne dereceye kadar tazminat vermeye mecbur olduğunu, bunun siyaseten ve iktisaden ne suretle hal ve faslı lazım geldiğini bir tarafa bırakarak gözlerimi kapıyor ve bahsettiğim o mazlum ve feci saha dahilinde şahit olduğum şenaat ve cinayet levhalarını yaslı hafızamda en hurde teferruatına kadar birer birer ihya ediyorum. Alevden bir rüzgârın yakarak kavurarak, kuru ağaç dalları hâlinde o nihayetsiz taş yığınları üstüne attığı Anadolu kadınlarını görüyorum. İstila kasırgasının, hazan yaprakları gibi her birini bir tarafa dağıttığı avare Anadolu çocuklarını görüyorum. Artık bir daha yanmayacak ocağı başında, bir daha dönmeyecek aziz vücutları bekleyen beyaz sakallarından başka sinelerini örtecek bir örtüleri kalmayan Anadolu ihtiyarlarını görüyorum. Kimi üç, kimi iki, kimi bir seneden beri ölümle hayatın sınırında sinmiş kalmış olan bu haşyet ve felaket timsalleri, bizim gibi doğdular, bizim giibi büyüdüler, bizim gibi yediler ve içtiler, sevdiler, güldüler ve yaşadılardı. Bizim gibi birer insandılar. Bu güneş altında onların da bir parça neşveye bir parça saadete ve bir parça rahata hakları vardı. Şimdi ise arasında sürüklendikleri viranelerdeki taşlardan, tahtalardan, kül ve paçavra kümelerinden farkları yoktur. Biz onları bu hâlde bırakamayız. Şimdiye kadar dökülen kanlar, feda olan canlar hep onları ölümden, sefalet ve esaretten kurtarmak içindi. Zira, bizce Yunan istilasının manası ölümdü. Sefalet ve esaretti. Eğer bugün Yunan istilası Türk silahlarının kahhar kudetiyle müebbeden def edilmiş bulunuyorsa o istilanın bıraktığı mevt ve nikbet tohumları henüz zehirlerini saçmakta berdevamdır. Dün Yunan süngülerinin altında inleyen garbi Anadolu halkı bugün o süngüleri tutan ellerin yadigarı olan açlık ve sefaletin esiridirler. Binaenaleyh, millî mücahede şimdiki hâlde onları düşman elinden yarım kurtarmış oluyor ve bu, amal-i milliyemiz son noktasına kadar tahakkuk etmedikçe kılınçlarını kınlarına sokmamaya ahdeden mücahitler ve halaskârlar için sabr ü tahammülü taşıran bir vaziyettir.

Türk'ün azmiyle oynayanlar bu mühlik ve müthiş oyuncağı daha ne zamana kadar ellerinde tutacaklar? Bu azmin nelere kadir olduğunu bunca senelik kanlı ve acı tecrübeler

düşmanlarımıza kâfi derecede ispat edememiş midir?

Onlara bir defa daha söyleyelim ki bizim için bir zamanlar İzmir'in ve Edirne'nin istirdadı ne kadar ateşin ve halik bir mefkure idiyse, bugün de harap yerlerimizin tamiri ve bu harap yerler ahalisinin tahlis ve terfihi bizim için o kadar kadir ve kavi bir gayedir. Biz bu halkın düşman elinden kurtulduktan sonra kendi kollarımız arasında kıvranarak can çekişmesine tahammül edemeyiz. Bunların ıztırabatına pek yakından vakıf olan başmurahhasımız İsmet Paşa tazminatsız bir sulh muahedesine elleri titremeden imzasını atamaz. Çünkü o "Lozan Palas"a herkesten ziyade bu halkın, bu perişan ve bedbaht kitlenin hakkını müdafaaya gitmiştir.

Bizce Yunanistan mağlup olmuştur, fakat henüz işlediği muhayyerulukûl cinayetin cezasını çekmemiştir. Mağlubiyet, manevi bir cezadır, şeref ve haysiyetle hiç alakası olmayan bu milletin ise manevi cezalardan hissedeceği azap laşey mesabesindedir. Yunanistan'a maddi bir ceza lazımdır; hırsız ve taamkâr Yunanistan'ı mağlup etmek için elinden parasını almalıdır; o ancak bu suretle tecziye edilebilir. Yoksa, şimdiden o bütün çektiklerini unutmuş ve yeni suikastlar hazırlamaya başlamıştır. Bu kuzgun hâlet-i ruhiyenin bir misalini mi istersiniz? İstanbul'daki Rumların yüzüne bakınız! Neler fısıldadıklarına kulak asınız. Dört ay evveline gelinceye kadar çenelerini bıçak açmayan bu gafil ve avare güruh yavaş yavaş canlanmaya ve ümitlenmeye başladı. Ayasofya hülyası bazı kalplerde yeniden kanatlanıyor. "Gelecekler! Geliyorlar!" sözleri İncil'den bir "verese" gibi yine ağızdan ağıza dolaşıyor. Bu millet tekmeyi belinin ortasından yedi, fakat ikiye ayrılan gövdesi, bazı zahifelerin vücudu gibi ayrı ayrı yaşamasını biliyor.

Ey halaskâr, bir daha vur! Bir daha vur! Ve bu sefer tam can evinden; tam canından ziyade sevdiği yerden malından vur! Tâ ki asırlar asrı yerinden kımıldayamasın!

KALMAK İSTİYORLARSA... / 9402 NR._1923-05-21

Eğer Rumlar burada kalmak istiyorlarsa, Yunanistan, kendisinden talep ettiğimiz zarar ve ziyanı ödemelidir. "Gediz" vadilerinden "Porsuk" çayı kıyılarına kadar garbi Anadolu'nun viraneleri, Yunan zulüm ve vahşetinin bu feci ve mehîb nişaneleri, ortada durdukça yeni Türkiye'de tek bir Rum'un durmasına imkân yoktur. Bu viraneler her Türk için ebedî bir gayz ve kin mihrakı olacaktır ve daima kızgın küllerle yanık mazlum kemikleri kokan bu memleketin havası onlardan rahat rahat nefes almak ihtimalini selbedecektir.

Benim kendi nefsimde tecrübe ettiğim bir hakikat var: Vakta ki, Sakarya harbinden sonra Haymana ve Sivrihisar fecayi mıntıkasını ve İzmir'in istirdadını müteakip Manisa'yı, Alaşehir'i, Salihli'yi ve Uşak'ı gördüm; buralarda ika edilen itisafatı dinledim ve bekayasını kısmen gözlerimle müşahede ettim; İstanbul'a döndüğüm zaman her Rum bana âdeta bir sırtlan yavrusu şeklinde görünmeye ve kalbime, uzaktan bile tahammülfersa bir nefret ve tehevvür ilka etmeye başladı idi. Vakıa o tehevvürüm, o nefretim sevk-i itiyat ile iyice itidal kesbetmiştir; fakat, her an bir ufak kıvılcım; o yanık, o viran yerlerden aldığım bir haber, işittiğim bir söz, bu hisin ilk günlerdeki şiddetle yeniden canlanmasına kâfi geliyor.

Bundan sonra bizim ömrümüz hep bu viraneler içinde geçecektir; yolumuz hep bu elem ve felaket vadileri olacaktır, her adımımızda daima sıcak duran küllerin arasından bir kurbanın kemiği ayağımıza çarpacaktır. Vakta ki muztarip başını yastık yerine bir taşa dayayıp can çekişen ihtiyarı göreceğiz, bir Rum'un, İstanbul'da, yumuşak bir yatakta, kuş tüylü yastıklara dayanarak yatması bize kanun-ı tabiate mugayir bir hareket, tahammül edilmez bir haksızlık, âdeta bir canavarlık gibi gelecek. Vakta ki, her tarafta bütün binalar yakıldığı ve bütün köprüler yıkıldığı için nişanesiz beyabanda yolunu kaybeden yalın ayak, başı kabak avare çocukları göreceğiz; Taksim bahçesinin gölgelerinde, müşfik ve ihtimamlı dadıların nezareti altında oyun oynayan, giyimli ve süslü Rum yavruları bizim nazarımızda korkunç bir haşerat sürüsü mahiyetini alacaktır. Rum'un apartmanı, bize damsız ve çatısız Türk evlerini, Rum'un esvabı bize gömleksiz Türk kadınlarını, Rum'un sofrası, lokantası bize küller arasında yanık buğday taneleri ayıklayanların açlığını hatırlatacaktır. Hep zannedeceğiz ki, buradaki refahiyeti, oradaki sefalet ve fecaat tevlit etmiştir. Hep zannedeceğiz ki, Türkiye'deki Rumluk, giden Yunanlılığın kendisine yadigar bıraktığı şehit naaşlarıyla tagaddi ediyor, besleniyor, kuvvetleniyor ve günün birinde tekrar bizi yutmaya kalkışmak için...

Bütün muahedeler, bütün mukaveleler, siyasi ve iktisadi itilaflar, Yunanistan'ın yerli Rumlukla müteneffen ika ettiği bu mezalim ve fecayi nişaneleri meydanda durdukça hiçbir şeyi, hiçbir şeyi ifade edemezler. Henüz felakete uğramış, bağrı yanık bir adamı mantıkla teskin etmek kabil değildir; siz söylerken o saçlarını yolar, kendini yerden yere atar ve eline ne rast gelirse kırıp parçalar, bu ihtilaç ve galeyan ıztırabın şiddetine göre bazen mehîb ve korkunç bir dereceye çıkar. İşte biz harap yurtlarımız ve bu harap yurtlardaki perişan vatandaşlarımız hatıra geldikçe tıpkı böyle bir galeyan ve feverana mübtela oluyoruz. Bu hâle karşı ittihazı lazım gelen tek bir tedbir vardır, o tedbir de bu feveranı bir takım suni vasıtalarla bastırmaya çalışmak değil, onun esbap ve illetini ortadan kaldırmaktır. Muahedeler bize İstanbul'da kalacak Rumlara hoş geçinmemizi söylüyor. Fakat hislerimiz, fakat vicdanımız

bize bunu emretmiyor, fakat kalbimizin sesi bize "Rum senin ebedî düşmanındır." diyor. Niçin? Çünkü Rum'un yaptığı şenaat henüz ortadadır. Evvela aradaki kurban naaşlarını, köy ve kasaba harabelerini, kül ve kemik yığınlarını kaldıralım, belki ancak ondan sonra birbirimize el uzatmak, birbirimize yanaşmak; hiç değilse bizim yüzümüz tehevvürden, onların yüzü hicaptan kızarmadan karşı karşıya, yüz yüze gelebilmek imkânını buluruz ve bu imkânı hazırlamak Yunanistan'ın elindedir. Etrafımızdaki yangın yerlerinin dumanı gibi tüten kin ve gayzımız ancak onun vereceği "diyet"le biraz sükûn bulabilir vâlâ büyük İtalyan şairi "D'annunzio"nun dediği gibi "Kalbimizin zirvesinde yanan alevi muhafaza edeceğiz."

Tamirat ve tazminatsız bir musalaha yeni bir harbin başlangıcı olacaktır. Bu harp belki beynelmilel bir mahiyet iktisap etmeyecek. Belki topsuz ve tüfeksiz, sessiz ve sedasız vuku bulacaktır ve derinden derine işleyen bürkanlar gibi senelerce devam edecektir. Fakat, kurbanları daha çok, neticesi daha feci olacaktır.

Eğer Rumlar burada kalmak istiyorlarsa, Yunanistan kendisinden talep edilen zarar ve ziyanı ödemelidir. Aksi takdirde bunu biz yerli Rumlardan çıkarmak ıztırarında kalacağız. Çünkü biz fakir bir milletiz. On seneden beri süren muharebeler, muhaceretler; sağdan soldan mütemadi ehl-i salîb akınları bizde ne ekilecek tohum, ne biçilecek mahsul, ne de işleyecek kol bırakmıştır. Paralarımız bin bir oluktan Avrupa bankalarına akmıştır. Bir sürü hırsız ve dolandırıcı ecnebi şirketleri bizi tâ içimizden emip kurutmuştur. Bütün bunlar böyle olduğu için de o harap yurtlarımızı kendi hâline bırakmamızın imkân ve ihtimali yoktur. Burada kalmak isteyen Rumlar, bizimle beraber temenni etsinler ki, o harabeler bir an evvel mamur olsun; o perişan istilazedeler bir an evvel evlerine ve ocaklarına yerleşsin. Aksi takdirde ne onlar için, ne de bunlar için rahat yüzü mutasavverdir.

İKİNCİ UMDE / 9404 NR._1923-05-23

Ne yazık ki, Müdafaa-i Hukuk namına neşredilen umdeler İstanbul'da kâfi derecede münakaşa edilmiyor. Bu hususta Ankara matbuatı İstanbul matbuatına bir hüsn-i misal olmalıdır. Bir kere ora yevmi gazetelerinin hemen her nüshasında dokuz umdenin muntazaman intişar ettiğini ve bunlara dair hemen hergün birkaç makale yazıldığını görüyoruz. Bazen bu makalelerle de iktifa edilmiyor, her biri ilmî bir tetkikin mahsulü olan son derece şayan-ı dikkat risaleler çıkıyor. Bunlardan bir tanesi muhterem Türk alimi Ziya Gökalp Bey'in "Doğru Yol" ünvanı altında neşrettiği risalelerdir ki, onu İstanbul gazetelerinden bazıları yalnız iktibas etmekle kaldılar. Halbuki, baş muharrirlerimizin mübtela

olduğu fikr-i cuşiş kıtlığı esnasında, bu, ne kadar hararetli makalelere mevzu teşkil edebilirdi.

Biz zannediyoruz ki, bazı hakikatler müruruzamanla kuvvet ve ehemmiyetlerini kaybederler; "Müsaade-i efkârdan barika-i hakikat çıkar." vecizesi de bu nevi hâyîde ve mühmel düsturlardan biri hâline girdi. Halbuki, mantıkçı "Sokrates"ten, hadisçi "Bergson"a kadar hakikatin yegâne çare-i keşfi münakaşa ve münazara olmuştur; "Sokrates" müritlerine münazara usulüyle ders verirdi. "Bergson"un istikra aleti ise, kendi kendimizle bir nevi münazara demek olan murakebe ve "tahlilbi'l-nefs" usulüdür, hiç bir salim dimağ aynı noktada birleşen bu iki yol haricinde yürüyemez ve münakaşaya tahammülü olmayan hiçbir fikir doğru değildir. Onun için değil midir ki, dinlerin en doğrusu olan İslamiyet içtihat kapısını daim açık bırakmıştır; hangi "kitap" Kuran-ı Kerim kadar tefsir, teşrih ve tahlile maruz kalmış ve yine onun gibi her tefsirden, her teşrihten daima daha kuvvetli, daima daha nur-a-nur çıkmıştır?

Bize öyle geliyor ki, -eğer teşbih caizse- yeni Türkiye'nin bir nevi "içtimai amentü"sü olan bu dokuz umde lazım geldiği kadar ciddiyet ve ehemmiyetle münakaşa edilmiş olsaydı efkâr-ı ammeye daha büyük bir sarahet ve katiyetle birleşecek ve nihayet gayr-ı kabil redd-i hakikat düsturları meyanına girecekti. Halbuki, elyevm, bazı kimselerin –neden inkâr etmeli?- bu umdelerin, hiç değilse, siyaset-i dahiliyeye müteallık birkaç maddesi üzerindeki şüphe ve tereddütlerini muhafaza ettiklerini görüyoruz. Ezcümle "tevhid-i kuvva" bahsinde kanaatleri katiyet kesbetmiş kimselerin, şüphelerini muhafaza edenlere nisbeten ne kadar daha mühim bir ekseriyet teşkil ettiğini anlamak mümkün değildir. Bunlar "tevhid-i kuvva" esasını tamamıyle kabul etseler bile, bunun mahzurdan salim olmadığı fikrindedirler. Lakin insanların şimdiye kadar buldukları hükümet şekillerinden hangisinin tamamıyla mahzurdan salim olduğunu iddia edebiliriz? Tâ Mısrîler ve Yunanîler zamanından son asri cemiyetlere kadar gelip geçen muhtelif hükümet şekilleri arasında hiçbirinin insanlara tam bir saadet temin ettiği görülmemiştir. En müstebit saltanatlardan, en hür cumhuriyetlere kadar geçirilen bütün idari safahat kâh ifrat, kâh tefrit yüzünden bin türlü buhranlarla nihayet bulmuştur. Hemen her nevi hükümet şeklini tecrübe eden kadîm Romalılar, bize cumhuriyet devrinde mi, Kayserlerin diktatörü altında mı, yoksa ikinci imparatorluk zamanında mı daha rahat, daha mesut, daha müreffeh olduklarını söyleyemezler. Zira, bir milletin refah ve saadeti şekilden ziyade ruha ait bir meseledir. Elyevm, hürriyet ve müsavat esasları üzerine müesses olan Fransa cumhuriyetinin, bir takım eski saltanat ananelerine istinat eden İngiltere krallığından daha hürriyetperver olduğunu bize kimse ispat edemez. Bunu içindir ki, "kuvve-i teşriiye" ile "kuvve-i icraiye"yi kendi nefsinde cem eden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin iki yüz şu

kadar kişilik bir "diktatörlük" şekline gireceğini ve her kontrolsüz, yani murakebe ve muvazenesiz kuvvetin, bir istibdat amili kesileceğini iddia edenler ruhtan ziyade şekle ehemmiyet verenlerdir. Meydanda nazariyatın fevkinde vakalar ve tecrübeler var. Türk milleti şu son üç sene zarfındaki kadar hür olduğunu hatırlamıyor ve onun mukadderatını eline alan hiçbir idare heyeti şu son üç senelik heyet kadar namus, iffet ve istikamet eseri gösterememiştir. O murakebeli ve muvazeneli meşrutiyet devrinde olduğu gibi millet vekillerini imtiyaz peşinde koşturmaktan ve hükümet adamlarını bir takım dolaşık para işleri içinde lekelenmekten ne ve kim men etti? Padişah mı? Padişaha istinat eden icra kuvveti mi? Hayır... Bu sefer millet meclisi kendi kendini kontrol etmiş ve her müessesenin, her kuvvetin fevkinde olan millet onu doğrudan doğruya kendi teftiş ve murakebesi altında tutmuştur.

"Parlamenter" memleketlerde millet, vekillerini bu kadar yakından murakebe edemez. Zira, onunla kendi arasında nereden geldiği bilinmeyen bir takım ecnebi kuvvetler vardır. Mesela bir padişah veya bir reis-i hükümet vardır ki onu doğrudan doğruya millet intihap etmemiştir. Ve buna rağmen bu gayr-ı mesul kuvvetler işlerine gelmediği vakit, herhangi bir buhran vesilesiyle, milletin intihap ettiği vekilleri dağıtmak salahiyetini haizdir. Binaenaleyh, herhangi bir meclis, bir kere millet tarafından intihap olunup teşekkül ettikten sonra bütün azası ve bütün fırkalarıyla beraber icra-yı kuvvetin nüfuz ve tesiri altına giriyor demektir. Zira bu andan itibaren onun mukadderatı artık ya hükümdarın veya onun adamları olan icra heyetlerinin elindedir. Teşri kuvvetinin icra kuvvetine karşı alacağı vaz ve tavır esirane değilse bile mutlaka mutedilane ve itilafperverane olmalıdır ki, ikide bir dağılmak tehlikesinden masun kalsın ve devre-i içtimaiyesini mümkün mertebe buhransız ve sarsıntısız geçirebilsin. Bu itibar iledir ki, her yeni teşekkül eden meclisten daima bir fırka veya bir grup ayrılır ve bu grup icra kuvvetiyle bilakayduşart akd-i ittifak eder, yani – en fena manasıyla- uyuşur; bütün fena kanunları onunla beraber yapar, bütün müşkül ve mağşuş teşebbüslere onunla beraber girer ve meclisin ve millet vekillerinin heyet-i umumiyesi bunlardan ekseriya – her şey olup bittikten sonra- haber alır.

Hakimiyet-i Milliyenin bu şekli, bizim tahmin ve tasavvur ettiğimiz mahzurlardan âri olsa bile; civanmerdane ve ahlak değildir. Zira bu hileli bir hakimiyet-i milliyedir. Kendilerini millete intihap ettirip, milletvekilleri sıfatıyla bir araya toplanan kimselerin, meşru hiçbir vekaleti haiz olmayan bir şahıs veya bir heyetle bu ittifakı ve bu iştirakı millete karşı bir ihanet değildir de nedir? Millet bunlara sormaz mı ki: "Ben sizi gidip de onlarla uyuşun diye mi intihap ettim?" Onlar... Lakin onlar kimdir? Kökleri nereye merbuttur? Gayr-ı mesul bir hükümdara mı, gayr-ı mesul bir reise mi? Gayr-ı mesul... Evet! Ve milletin hukuku, işte,

dönüp dolaşıp bu gayr-ı mesul makamda nihayet buluyor.

"Tevzin-i kuvva" ferdî bütün saltanatların milletleri aldatmak için buldukları bir nevi hiledir. Bu hile sayesinde milletler sanıyor ki kendi mukadderatlarına kendileri sahiptir ve kendi işlerini kendileri görüyorlar. Filvaki, zevahir itibarıyla bunun böyle olduğuna hükmedilebilir. Lakin parlemento kulislerinin esrarına vakıf olanlar bunun ne kadar aykırı bir yalan dolabı olduğunu söylemekten kendilerini alamazlar.

VATAN HİZMETİNDE / 9406 NR._1923-05-25

Yeni intihabatta takip edilmesi lazım gelen gayelerden biri de, her yerden, mümkün olduğu kadar çok ihtisas erbabı çıkarmaktır. Mühendis, hukukşinas, maliyeci, ziraatçi, maarifçi, doktor ilaahire; her daire-i intihabiyenin, diğerlerine tercihen seçeceği mebuslar bu neviden kimseler olmalıdır. Vakıa bu gibi serbest ve faydalı meslek sahiplerinin kendi işlerini ve kendi kâr ve kesplerini terk edip umumi mesaile ve umumi menafie vukuf-ı nefs etmeleri epeyce büyük bir feragattir. Bir hekim tasavvur ediniz ki, bir taraftan ayda bin liraya yakın ve belki daha fazla para kazanıyor, diğer taraftan muayene veya tahlilhanesinde her gün yeni yeni "metod"lar ve yeni yeni müşahedelerle marifet ve malamatını tevsi ediyor. İşte böyle bir zatı, kendisi için bu kadar semerebahş olan muhitinden alıp siyaset sahasına çekmek onu hem maddi ve hem manevi bir ziyana sokmak demektir. Bunun gibi mesela avukatlıkla meşgul bir hukukşinasın kendisine mühim kazançlar temin eden hususi meşagilini, davalarını terk edip mahkeme salonlarından, meclis encümen odalarına geçişi şahsi menfaatlerini, "hususi iş"leini hiç değilse iki sene için yüz üstü bırakmaktan başka bir manayı ifade edemez. Bir mühendis ve bir maliyeci için de keyfiyet tamamıyla böyledir. Mühendis herhangi bir şirket nezdinde daha çok para kazanabilir, daha çok iş görür. Maliyeci bir takım siyasi kuyutla bağlanmadığı takdirde bazı büyük teşebbüslere girişebilir. Bu itibar ile mebusluk serbest meslek sahiplerinin elini kolunu bağlamaktan başka bir işe yaramayacak gibi görünüyor. Vakıa bu şahsa göre değişen bir meseledir. Bazı kimseler vardır ki, memleket işlerini kendi işlerine, ammenin menfaatini kendi menfaatlerine tercih ederler ve bu hâlet-i ruhiye münhasıran, bazı hissi saiklerin neticesi değildir. Her meslek erbabı bilir ki, memleketin işleri yoluna girmedikçe, içtimai ve idari müessesat tanzim ve tensik edilmedikçe kendi ihtisasî dairelerinde rahat ve selamet bulmalarına imkân yoktur. Avukatın, davalarını zahmetsizce takip edebilmesi için adliye makinemizin muntazam bir surette işlemesine; maliyecinin büyük teşebbüslere girişebilmesi için iktisadi vaziyetimizin mükemmel olmasına ve bir doktorun faydalı bir tarzda icra-yı sanat etmesi için memlekette bir sıhhiye siyaseti mevcut bulunmasına ihtiyaç

vardır. Binaenaleyh, gelecek meclisin atılacağı umran, ıslah ve tensik hareketine bütün ihtisas erbabının iştirak etmesi bu nokta-i nazardan da elzemdir.

Son zamanlarda, şimdiki veyahut dünkü millet meclisine tevcih edilen itirazlardan ve tenkitlerden ekserisi memleketimizin "erbab-ı ihtisası" tarafından vuku bulmaktadır. Hukukşinaslarımıza göre, Büyük Millet Meclisinden bazı kanunlar çıkmış ki, en iptidai hukuk esasatına mugayirmiş; muktesis veya maliyecilerimize göre, öyle nizamlar ve usuller vaz edilmiş ki, tatbik olunabilmelerine imkân yokmuş; maarifçilerimize göre, öyle tedris "teşkilatları" yapılmış ki, ilm-i terbiye düsturlarına taban tabana zıtmış; ilaahire... Bütün bu zevatın o feci harp senelerinde nerelerde bulunduklarını, nelerle meşgul olduklarını bilmiyoruz. Yalnız bildiğimiz bir şey varsa, bunların, her şey olup bittikten sonra karşıya geçip istihfafkârane dudak büküşleri ve "Beğenmedik!" deyişleridir. A, efendim, mademki bu kadar ilim, bu kadar ihtisas, bu kadar akl-ı selim sahibi idiniz; mademki her şeyin doğrusunu, iyisini hep siz biliyordunuz, şimdiye kadar neden hiç meydana çıkmadınız. Ortada mevzubahis olan dava, yapılan iş, münakaşa edilen menfaat "Patagonya"ya ve "Patagonyalılar"a ait bir dava, bir iş ve menfaat değildi ki... Ankara adamsızlıktan kıvrandığı zamanlarda; Ankara henüz şehadetnamesini almamış mekteb-i tıbbiye talebelerinden doktor; doktorlardan nafiye vekili; askerlerden maliye müsteşarı ve maliye müsteşarlarından hariciye memuru çıkarmak ıztırarında kaldığı sıralarda siz ihtisasınızı ve iktidarınızı hangi diyarda ve kimlerin nefine istimal ediyordunuz? Yıkılan köprüleri muharip ihtiyat zabitleri tamir ederken; ordunun bütün sıhhiye teşkilatı beş on askerî hekimin elinde dönerken ve hariciye vekaletinin bütün muhaberatını Hilal-i Ahmer katiplerinden bir genç idare ederken; hariciyemizin meslekten yetişmiş tek gözlüklü diplomatları; tıp âlemimizin Plastronlu ve mağrur bakışlı profesörleri, hendese-i âliye mektebinin işsiz güçsüz mezunları nerede idiler? Ne yapıyorlardı?

Frenkler, "Tenkit kolay, fakat sanat güçtür" derler. Bu bizim için söylenmiş bir söz gibidir. Seneler var ki, her şeyi tenkit etmek hiçbir şeyi beğenmemek yegâne şiarımız olmuştur. Bu garip hâlet-i ruhiyeye o kadar müptela olmuşuz ki hatta bazen, Nasrettin Hoca gibi, kendi yaptığımız şeyleri bile beğenmemeye, onların aleyhinde bulunmaya kadar varıyoruz. Vakıa tarih bize gösteriyor ki, her ibda devresine bir tenkit devresi taktim etmiştir. Milletler ancak münakaşa ve mübareze içinde kendilerini bulabiliyorlar. Fakat, bu devir bizde lüzumundan fazla uzun şürmüştür. Garp medeniyetini timsale karar verdiğimiz günden beri – aşağı yukarı altmış yetmiş senedir,- kendimizden gelen her şeyi fena bulmakta ve Türk'ün kendi sayi, kendi kabiliyeti ile hiçbir iş göremeyeceğine hükmetmekte müsırız. Fuat ve Ali

Paşalar zamanında olduğu gibi bugün de her teşebbüsü Avrupalılara bırakmak, her idare şubesine bir Avrupalı müşavir getirmek fikri birçok ricalimizin zihninde yer etmiş düşüncelerden biridir. Zira, şu veya bu tarafından Garp medeniyetini temsil etmiş her Türk kendini bir Garplı mevkiine görüyor ve memleketin işlerine hariçten bir yabancı dost nazarıyla bakıyor; bazen hâlimize acıyor, bazen gülüyor, bazen dudak büküyor. Fakat hiçbir zaman üzerindeki o rütbe ve ünvan hilatini şöyle bir tarafa bırakıp Türk toprağının içine atılmıyor, ellerini kollarını sıvayıp gördüğü kusurlardan hiç değilse birkaçını bizzat ıslaha tenezzül etmiyor.

Abdülhamit Han zamanında Mısır'da bulunan Jön Türklerden bazıları istibdada karşı esaslı bir harekette bulunmak için, orada bulunan Türk paşalarından birine müracaat ederler. Derler ki "Biz şunu, şunu yapmak istiyoruz. Fakat ne nüfuzumuz, ne de paramız vardır. Siz bizim başımıza geçiniz. Bize maddi ve manevi muavenetinizi vaat ediniz! Göreceksiniz ki pek yakın zamanda emelimize muvaffak olabileceğiz!" bu teklif karşısında Paşa bir hayli düşünmüş taşınmış ve nihayet şu cevabı vermiş: "Ben ancak bir şartla size muavenet edebilirim: Kandili bulursunuz; yağını, suyunu koyarsınız; fitilini hazırlarsınız. Sonra ben gelir yakarım!"

Bizdeki ihtisas ve iktidar sahipleri hep bu paşa gibi düşünürler ve böyle yapmak isterler. Vatan hizmetinde bulunmak onlar için âdeta bir angaryadır.

ANANEYE MUVAFIK MI? / 9407 NR._1923-05-26

Genç hukukşinaslarımızdan Edip Bey, "Yeni Mecmua"nın son nüshasında intişar eden bir makalesinde "Büyük Millet Meclisi"ne "Kurultay" namını veriyor ve bununla, demek istiyor ki, Büyük Millet Meclisi bir hükümet şekli olarak öteden beri Türk âleminde malum idi. Cetlerimiz uzun zamanlar bu şekl-i hükümet altında yaşadılar. Binaenaleyh, bu rejim bizim için yeni bir şey, bir bidat değildir; belki ırkî ananemize, ırkî uzviyetimize en muvafık olan bu rejimdir.

Genç hukukşinas, diğer taraftan İslam tarihini karıştırıyor ve bu tarihin bidayetlerinde müşahede ediyor ki, ilk Müslümanlar kendi kendilerini "şura" usulüyle idare ediyorlarmış. Filvaki Müslüman cemiyetlerinin, Hazret-i Osman devrine kadar irae ettiği manzara tamamıyla enâmi (demokratik), yani en vâsi, en asri manasıyla şuraîdir. Binaenaleyh, bizim şimdiki şekl-i hükümetimiz, bir taraftan millî töremize mutabık olmakla beraber diğer taraftan dinî ananemize de muvafık olduğu anlaşılıyor. Tarihin bu muzaaf şehadeti yeni teşkilatımızın

lehine kaydedilecek şeylerdendir. Fakat, tarih bunu aksini ispat etmiş olsa idi, acaba ne lazım gelecekti? Dinî ve ırkî ananemize muvafık değildir diye Büyük Millet Meclisi hükümetini, ceffelkalem ret ve tezyif etmek mi icap edecekti? Acaba, birçok Türk'ün kanı ve canı pahasına vuku bulan buhranların ihtilal ve inkılapların doğurduğu bu yeni devleti mücbir bir zaruretin mahsulü olarak almak daha doğru değil midir?

Bu hususlaki en kuvvetli misaller ve en canlı vakalar henüz düne ait olduğu cihetle müddeamızı ispat için tarihi karıştırmaya lüzum görmeyeceğiz. Bundan iki üç sene evveline bakacağız, bundan iki üç sene evvel ne görüyoruz? Milletine ihanet ve düşmanlarla ittifak etmiş bir padişah ve bu padişahın evamirine münkat bir hükümet... Bu padişah etrafımızı saran düşmanlar arasında yalnız kendi tahtını, yalnız kendi tacını kurtarmak istiyor ve hükümeti bu taç ile tahtın kurtulması için, milleti, kendinden bir takım ağır fedakârlıklar yapmaya icbar ediyor: "Dur, kımıldama, rahat otur! Ve bırak, o sarışın ovaların, o yeşil bağların; bırak, yegâne medar-ı hayatın olan o münbit ve mübarek toprakların, yegâne menfez ve mahrecin olan o büyük limanların düşmanın eline geçsin! Bırak, iki milyonu mütecaviz can ve kan kardeşin düşmana esir olsun... Elverir ki, padişahının hukukunu, vakar ve haysiyetini, padişahının taç ve tahtını kurtaralım." diyor ve ilave ediyor: "Bu kıymetli şeyleri kurtarmak için, düşmanlara bir fidye-i necat vermek lazımdır. O fidye-i necat İzmir'dir, Edirne'dir, Bursa'dır! Ne çıkar? Üç vilayet için devleti, saltanatı tehlikeye mi koyacaksın?"

O zaman millet anlıyor ki, ortada bir kendi menfaati, kendi hayatı, kendi hukuku; bir de padişahın manfaati, padişahın hayatı, padişahın hukuku varmış! Ve bu iki türlü hak birbirini itmam etmek şöyle dursun, birbirinin tamamıyla zıttı imiş! Çünkü birinin müdafaası diğerini tehlikeye düşürüyor ve diğerinin tehlikeye düşüşü öbürünü kurtarıyormuş; işte, bu müteakis kaziye kaşısında, millete iki şıktan birini iltizam etmek lazım geldi. Millet, kendini kurtarmak şıkkını iltizam etti. Bundan daha tabii, daha zaruri ne olabilirdi? Hususuyla bu millet ki, asırlarca o taç ile o tahtın istinatgâhı olmuş, ezilinceye kadar onun bütün ağırlığını yüklenmişti. Fakat, tam kendisinin bir istinatgâha muhtaç olduğu gün, yalnız başına kaldığını hissetmiş, hatta, o tahtın bütün şevket ve azametiyle kendisine rakip kesildiğini görmüştü. İşte bunun üzerinedir ki, milletin pişdarı olan Anadolu mücahitleri silahlarını bir taraftan bu dahili rakibe, diğer taraftan o harici düşmana tevcih etmek ıztırarında kaldı ve Anadolu harbi bu suretle iki taraflı, iki cepheli oldu ve Yunan orduları İzmir'den çıktığı gün Osmanlı hanedanının son mümessili, son padişah Vahdettin de İstanbul'dan çıkıp gitti.

Görülüyor ki, bu işlerin böyle olmasını hayat ve hadisat istemiştir; bütün nazariyelerin,

bütün felsefelerin, bütün hükümetlerin ve bütün hakikatlerin fevkinde olan hayatın kanunları istemiştir ve bugünkü şekl-i hükümet ne ananenin, ne hesap ve kitabın mahsulüdür; ancak böyle bir zaruretten böyle mücbir ve amir bir zaruretten doğmadır ve onun için kuvvetlidir, onun için haktır.

Kainatta vuku bulan herhangi bir tabii hadiseyi, kendisinden evvelki hadisata ne dereceye kadar uygundur, ulum-ı tabiyede müdevven olan kanunlara ne dereceye kadar mutabıktır diye tetkik etmek ne kadar ilmî bir hareket değilse, cemiyetlerde vuku bulan tekevvün ve taazzuların kıymetini de tarihi müşahedelerle mukayeseye kalkışmak o kadar gayr-ı ilmî bir harekettir.

Gerek tabiatta, gerek cemiyetlerde her neticenin kendine mahsus bir illeti vardır. (Tarih bir tekerrürden ibarettir) diyenler hep neticelere göre hüküm verenler ve illetleri tetkike lüzum görmeyenlerdir. Bu illetler her devre, her cemiyete göre değişir ve kuvvetleri binnefs kendilerindedir. Binaenaleyh, son Türk inkılabı başlı başına bir vakıa gibi mevzubahis olurken bunun kıymetini ve kuvvetini ölçmek için onu tevlit eden hususi esbabın ve hususi sevaikin kuvvet ve kıymetini bilmek lazım gelir. Bu esbap ve sevaik henüz ortada dururken Türk inkılabının doğru ve muhakkak olduğunu ispat etmek için bir takım tarihî delaile müracaat ihtiyacını hissetmemeliyiz ve demeliyiz ki, Türk inkılabı zarurî bir vakıadır; olacaktı, oldu, oldu; çünkü olmaması kabil değildi. İşte, bu itibarladır ki, "Büyük Millet Meclisi Hükümeti" kendi müdafaasını kendi yapan ve meşruiyetini ispat için kitaplardan, nazariyelerden, ananelerden kuvvet istianesine muhtaç olmayan bir müessesedir.

Yedi yüz seneden beri tarihî bir zaruret ve tarihî bir hakikat mahiyetinde yaşamakta olan "saltanat-ı ferdiye"nin büyük bir imtihan esnasında ne kadar suni, ne kadar bilüzum ve hatta muzır bir müessese olduğu nasıl vekayi ile anlaşıldı ise, onun yerine kaim olan saltanat-ı milliyenin de ne kadar tabii, lazım ve nâfi bir teşkil olduğu öylece anlaşılmıştır. Binâanaleyh, biz bunun bünyesindeki zaafı veya kuvveti tetkik ederken acaba ananeye muvafık mıdır, değil midir? demeyeceğiz. Ne dereceye kadar bir zaruretin mahsulüdür, onu söyleyeceğiz.

Lakin bu suretle hareket etmek, hiçbir zaman inkılapçı âlimlerimizin, bir takım ilmi misallerle bizi tekit etmelerine mâni değildir ve genç hukukşinaslarımızdan Edip Bey'in "Yeni Mecmua"da yaptığı tetebbuat nevinden vezaif bizi birçok hususatta tenvir eder ve bazı şüphe ve tereddütlerimizi izaleye yarar. Ancak biz burada, şunu arz etmek istiyoruz ki, inkılabımızı, daima kitap tarafından değil, aynı zamanda ve en ziyade hayat tarafından tetkik

ve tekit etmek, nokta-i nazarımızı daha büyük bir kolaylıkla ve daha vazıh bir surette isapta kâfidir.

İKBALDEN FERAGATA / 9408 NR._1923-05-27

Nevi şahsına münhasır mütefekkirlerden birisi, "saltanat-ı mutlaka"nın gurur, "saltanat-ı meşruta"nın korku ve "demokrasi"nin ihtirasat üzerine müesses olduğunu söyler. Vehle-i ulada, insana, acayip ve indî bir nazariye hâlinde görünen bu tarif ve tasnif esas itibariyle bazı hakikatleri ihtiva etmektedir. Filvaki, bir saltanat-ı mutlakada her şey devletin şan ve şerefi içindir. Memleketin ve halkın bütün kuvvet ve servet menbaları bir sarayın ve bir hükümdarın azamet ve şevketini tenmiye etmekten başka bir şeye yaramaz. Avrupaî manasıyla "monarşi"nin en yüksek bir mertebesine varan On Dördüncü Lui zamanında Fransız milletinin bütün sınıfları zaruret ve ıztırap içinde idi; bazı yerlerde kıtlık ve sefalet daimi bir hâle girmişti. Şehirlerde dilencilerden, kır yerlerinde hırsızlardan geçilmiyordu. Sarayın debdebesi içinde yaşamak emeliyle malikanelerini terk edip Versay'ın tavan aralarında yerleşen asilzadegân borçlarını ödeyebilmek için karılarının mücevheratını satmaya mecbur oluyorlardı. Öteden beri faal ve müteşebbis olan burjuvazi sınıfı mütemadi gasplar ve hacizler yüzünden çalışıp kazanmak şevkini kaybetmiş ve kendini sefahate bırakmıştı. Bütün bunlara rağmen, o zaman bu zavallı Fransa'nın Kralı yeryüzündeki kralların en büyüğü, en muhteşemi, en zengini ve en şevketlisi idi. Ona "Güneş-Kral" deniliyordu. Memleketin en yüksek kafaları onun önünde akla hayret veren bir zilletle eğiliyordu ve kralını bu kadar büyük ve zengin gören halk kendi sefaletini unutuyor, kendini de büyük ve zengin zannediyordu. Görülüyor ki, bu saltanat devrinde cemiyetin yegâne "merkez-i sıkleti" ve yegâne "mihver-i hareketi" hükümdardı ve hükümdar kendi gururundan başka bir şeyi temsil etmiyordu.

"Saltanat-ı meşruta"da hâkim olan his korkudur. Çünkü, bu şekl-i hükümette bütün müesseseler birbirinin murakıbı, birbirinin rakibidir. Hükümdar vükelasını devirecek diye parlamentodan; parlamento kendisini dağıtacak diye hükümdardan mütevahhiştir. Böyle bir rejimde büyük bir iş görmek ve kati teşebbüslerde bulunmak ya istibdada meyl ile, ya anarşiyi göze almak suretiyle kabildir. Muvazene üzerine müesses bu nevi hükümetler içinse istibdat güç ve anarşi mühlikdir. Binaenaleyh, her şeyi olduğu gibi muhafaza etmek hiçbir sızıltıya meydan vermemek bu hükümetlerin en esaslı hatt-ı hareketidir. Demek ki, bir saltanat-ı meşrutada murakebe korkuyu ve korku tereddüdü tevlit ederek, müspet ve kati bir iş görmek imkânı kalkıyor.

Enâmiyet veya halk saltanatı namını verdiğimiz "demokrasi"ye gelince bunun da ihtiras üzerine müesses olduğuna şüphe yoktur. "Demokrasi"de her hareket aşağıdan yukarıya doğrudur. Halkın herhangi tabakasından olursanız olunuz; bir kunduracı çocuğu, bir köylü oğlu, bir kayıkçı hafîdi veya bir arabacı yeğeni; mevki-i iktdara giden yolların hepsi size açıktır ve her demokratik memlekette tahsil-i iptidai mecburi ve tahsil-i tali zaruri olduğu için her fert aşağı yukarı münevver sayılır, her gün gazete okur, siyasi âlemde neler oluyor, neler geçiyor hepsine vukuf-ı peyda eder ve yavaş yavaş kendi muhiti ona dar gelmeye başlar. Babasının nasırlı ellerine istihkâr ile bakar, küçük ve basık tavanlı evi ona bir zindan gibi görünür. Derhal "vasıl olmak" emeline kapılır: Vasıl olmak; bunun Türkçe'de tam bir mukabili olmadığı için, tazammun ettiği manayı ancak "ikbal düşkünlüğü" ile ifade edebileceğim. İşte, demokratik memleketler hep bu ikbal düşkünleriyle doludur ve ikbalin en kısa yolu politikadır. Bunun içindir ki, ekser gençlerin daha müspet işleri bırakıp buna süluk ettğini görürüz. Daha müspet işler; mesela ilim, edebiyat, ticaret, ziraat ilaahire... Bütün bunlar fazla ehliyete, fazla zekaya, fazla istidada, fazla saye ve fazla sabra muhtaç şeylerdir. Bir ilim şubesinde mütehassıs olmak ve nam kazanmak mebus, nazır veya başvekil olmaktan bin kere daha güçtür. Meydana bir şaheser getirmek bir fırkanın beyannamesini yazmaktan elbette ki yüz bin kere daha müşküldür. Binaenaleyh mektepten çıktığı gün muayyen bir ehliyet ve istidat sahibi olmaktan ziyade, taze ve ateşin iştihalarla dolu olan genç kendini derhal politika mücadelatına atar. Bu mücadelede muvaffakiyet en çok bağıranın, en önde dolaşanın, vaat edenin, aldatanındır. Zira halk her yerde çocuk gibi saf ve sadedildir ve onun gönlünü almak, gözüne girmek kin ve gayzını tahrik etmekten daha kolaydır ve bahsettiğimiz demokratik memleketlerde herkes halktan olduğu ve halk terbiyesini aldığı cihetle halkın nelerden hoşlandığını bilmeyen yoktur. Bu nokta-i nazardan denilebilir ki, "enâmiyet" ile "enâmfiriblik" arasında hemen hemen bir telaffuz farkı vardır.

Bu müşahedattan şunu itiraf etmek lazım gelir ki, her şekl-i hükümet gibi, "demokrasi"nin de kendine mahsus kusurları vardır. Lakin bu kusurlar kolaylıkla kabil-i ıslahtır. Mesela, Avrupa'daki manasıyla demokrasinin en büyük kusuru şahsi ihtirasata, ikbal ve iktidar düşkünlüğüne fazla bir cevelan sahası açmak ise, ikbal denilen şeyi söndürmek ve iktidarı tehdit etmek icap eder. Bunun en güzel misalini bizim demokrasimiz gösteriyor. Bizde mevkii iktidar bütün cazibelerinden tecrit edilmiş ve âdeta feragatin en son noktası hâline girmiştir. Millet vekilleri, artık pencereleri boğazın serin ve tatlı rüzgârlarına açılan Fındıklı Sarayı'nda toplanmıyorlar, dünkü nazırların yerine gelen icra vekilleri her saat kapısı önünde türlü türlü arabalar ve otomobiller bekleyen muhteşem ve mutantan konaklarda

oturmuyorlar ve bunların her ay ceplerine giren para herhangi bir tüccar kâtibinin aldığı paradan daha çok değildir. Binaenaleyh, bundan böyle politikadan umulacak ikbal veya menfaat nihayet manevi bir ikbal ve manevi bir menfaat olabilir. İnsanı böyle bir ikbale sevk eden ihtiras ise daima yüksek ve asil bir his suretinde telakki edilmelidir.

LOTİ'NİN SON GÜNLERİ / 9410 NR._1923-05-29

Arada bir, Fransa matbuatından akseden haberlerden büyük dostumuz "Loti"nin son günlerini yaşamakta olduğu anlaşılıyor. Loti; son günlerini! Bu sözleri yazı ile tekrar edişte bile ne müessir bir elem var! Temenni ediyorum ki, Türk diyarının bu ilk ve son âşıkı, Türklerden birinin kendisinden, kendi ölümünden bu kadar tabii bir eda ile bahsettiğine vakıf olmasın! Vakıa o bir yıldan beridir ki, hâl-i ihtizardadır ve ölümle karşı karşıya, alın alına bakışmaya çoktan alışmış olması lazım gelir; fakat, son günlerde kendisini ziyarete giden doksanlık muhibbelerinden beri, Madam "Jülyet Aden" bunun aksini iddia ediyor ve Loti'nin gözlerinde ebedî vedanın ıztırabını okuduğunu söylüyor. Esasen bizi bu satırları yazmağa sevk eden şey de bu ihtiyar, -ve kendi tabirince- bu (nerede ise asr-ı dide) edibenin "[okunamadı]" gazetesinde intişar eden bir mektubudur. Ne hazin bir mektup! Ve onun tesiriyle ruhum hâlâ sırsıklam gibidir. En adi, en hurde tecelliyatına kadar hayatı, daima hayatı seven ve tabiat karşısında ilk insanlar gibi fasılasız bir vecd ü cuşişle yaşayan bu iki şeyda-yı saldîdenin –ki kalpleri mutlaka hâlâ çocuk gibidir- el ele verip birbirlerine:

"- Ölümden korkuyor musun? –Hayır, hayır; o benim tatlı dostumdur. –Doğru söyle; bütün bu güzel şeyleri nasıl bırakacaksın! Daha yerine getiremediğin hiçbir nezrin, hiçbir emelin yok mu?- Kim bilir belki; ölmeden evvel Türk dostluğunun daha muhkem bir tarzda teessüsünü görmek isterdim ve "Roşfor"un gittikçe daha mamur olduğunu; halbuki "Roşfor" şimdiden bir ölmüş şehirdir ve Türk dostluğu..- Denize doğru gidelim mi?"

Deyişlerinden daha hüzünengiz ne olabilir? Onlar, dibi görünmeyen, nihayetsiz ve karanlık uçurumun kenarında, şimdiden birbirlerine cesaret vermeye çalışan iki raşedar ruh gibidir.

Loti'nin oğlu Samuel soruyor:

"-Nasılsın, nasılsın baba? –Mesudum; sadece mesudum! –Ve bir sedyeyi andıran uzun sandalyenin üstünde doğrulmaya çalışarak bahçenin yeşilliklerine bakar. –Nerde ise, bütün bunları terk edip gitmek lzım gelecek!"

Nereye? Bunu "Loti"den; bunu "Filyenin Ölümü" şairinden, bunu "Memfis" seyyahından sormayınız; zira, kalbinin en derin yaralarından birine dokunmuş olursunuz. Tam elli senedir ki, yazıyor ve taganni ediyor; bu, hep o, dibi görünmeyen, uçurum kenarındaki baş dönmesini anlatmak içindir. Eğer İstanbul'u sevdiyse, eğer Eyüp mezarlığı ona dünyanın bütün bahçelerinden daha munis ve daha ruhefsa geldiyse, eğer Bebek kabristanında yavuklusunu bekleyen bir çoban gibi şen ve şatır dolaştıysa, bu, İslam çerçevesinde ölüm çehresinin, hakikaten bir "tatlı dost" yüzü kadar munis ve müşfik görünüşündendir. Burada bir ihtiyar bir servinin gövdesini saran bir taze şarmaşık gibi, hayat, ölümü aguşuna almıştır; burada "Siteks" nehriyle "Juvans" çeşmesinin suları birbirine karışmıştır. Akşam, karanlık basar basmaz İstanbul'un iç mahalleleri hep birer kabristana ve buradaki evler birer türbeye benzemiyorlar mı? Geceleri kendi ayaklarımızın sesi, kendimizi ürküttüğü o ücra sokaklardaki muhavvef ve derin sükûtun ölüm diyarında tahayyül ettiğimiz ıssızlıktan farkı nedir? İstanbul'da ölmenin ifade ettiği mana biraz da göçmek, yani bir evden diğerine nakletmek değil midir? Bütün bunları böyle gören ve böyle anlayan Loti, bunun içindir ki, "Aziyade"nin kabrini, âdeta canlı bir cismi kucaklar gibi haz ile derağuş etti idi! Ve yine "Loti"dir ki, burada ölmenin bir mertebeye ermek olduğunu sezmişti. İstanbul'un bütün güzel şeyleri, minareler, türbeler, serviler, sebiller, hep ebediyete, hep ahirete ait temasilden başka nedir? Evet, burada her şey ahiret için yapılmış, her şey ona hasredilmiştir. O kadar ki, arka safta kalan dirilerin yegâne meşguliyeti ölülerin bekçiliğini yapmak telakki olunabilir. Şu çeşmenin oluğuna açılan avuç geçmiş bir ruh için rahmet dileniyor. Şu muhteşem türbenin içinde diz çöken sade ve mütevazı hocanın okuduğu şey, ölmüş br padişahın uhrevi istirahati için, bir "Yasin" suresidir. Şu siyahlar giyinmiş, yüzü örtülü kadın, mutlaka zevcinin kabrini ziyarete giden bir taze duldur. İlaahire. İşte Piyer Loti Türk âlemini, kendi dimağının adesesinden hep böyle görmüş veya böyle tahayyül etmiştir ve bunun için, en çok bunun içindir ki, ölüm fikrini, ölüm korkusunu ilk gençlik anlarından beri daimi bir sıtma hâlinde tâ ruhunun içinde taşıyan bu adam yalnız bu yerde biraz sükûn ve teselli bulabilmiştir. Türklere karşı, kalbindeki lâyezal muhabbet en çok bundan geliyor; bu muhabbette, bir hastanın tabibine karşı hissettiği minnettarlığa müşabih bir şey de vardır.

Bu derin ve muzaaf rabıtanın hatırasını teyit için, ölümünden sonra, onun kalbini buraya getirmek ve burada gömmek bizim tarafımızdan ne samimi bir hürmet ve muhabbet nişanesi olabilir. Esasen o kalp bize aittir, küre-i arz etrafında, senelerce avare bir kuş gibi dolaşan bu kalp en emin mevasını kuzguni yeşil servilerimizin dalları arasında bulmuş ve gaipten sır veren sesi en ilahi lahnelerini burada taganni etmişti.

O bizim kadar, Çin'den, Japonya'dan, Hint'ten, İran'dan, Mısır'dan, Tunus'tan, İstanbul'dan, Amerika'dan da bahsetmiştir. Fakat onu bu milletlerin hiçbiri bizim kadar benimsememiştir! Bu esrar ve iklim kâşifinin adı herkes tarafından daima Türk dostu diye anılmıştır. En güzel eserleri bize dair yazılanlar olduğu için mi? Bu ince ve derin şairin külliyatını okuyanlar pekâlâ bilirler ki, bize dâair olan eserleri, bir "Filye'nin Ölümü"nün, bir "İsfahana Doğru"nun, bir "İzlanda Balıkçıları"nın yanında edebi kıymet itibarıyle büyük bir şey ifade etmezler. "Aziyade" dağınık ve nakıs bir kitaptır. "Dejanşante" lebi ve çerçevesi olmayan bir romandır. "Şark Hayaleti"ne gelince buna bir kitap demek bile caiz değildir. Bununla beraber "Pierre Loti" diğerlerinden ziyade bu eserleriyle tanınır ve bunlarla anılır. Niçin?

Bunun esbabı gayet basittir. Pierre Loti haddizatında "sensitif" yani havâsî bir şairdir. Tabiatı ve insanları daima sinirleriyle görür, sinirleriyle hisseder. Mesela bir şaheser olan "Biraderim Yves", insan üzerinde mütemadiyen mühettez bir tel tesirini yapar ve sonunda bütün asabımızı kırar geçirir. Halbuki, bize dair yazarken "Loti"nin başka bir adam olduğunu görürüz. O hasta ve muhteliç mizacını bir tarafa bırakmıştır. Bütün mevcudiyetine ermiş kimselere mahsus ilahi bir sükûn gelmiştir ve bu sükûn içinde bizim işitebileceğimiz ses yalnız kalbinin darabanıdır, müşfik, reşit ve kâmil bir kalbin muttarit darabanıdır.

Dehanın kalpte olduğunu söyleyenler ne büyük bir keşifte bulunmuşlar ve ne derin bir hakikati ifade etmişler!

ESKİMEYEN BİR MESELE / 9411 NR._1923-05-30

Ankara'nın payitaht olarak kalmasına aleyhtar olanların ortaya sürdükleri itirazlardan başlıcası bu şehrin binasızlığına, eşyasızlığına ve alafranga bir tabire göre "konfor"suzluğuna taalluk ediliyor. Filvaki, Ankara'da ne oturacak ev, ne yaslanacak koltuk, ne de "şofâj santralli" banyo tesisatı vardır. Bu küçük ve harap kasaba bir kerpiç ve tuğla yığınından ibarettir. Sokakları herhangi bir dağ yolundan farksızdır. Geceleri tenvirat yoktur. Misafirler için yatacak bir otel ve yemek yiyecek bir lokanta bulmak mümkün değildir. Burada dünyanın en büyük adamına tahsis edilen ikametgah herhangi bir banka müdürünün oturmaktan istinkaf edeceği mütevazı ve rustai bir bağ köşküdür.

Namı cihana ün salan nice kahramanlar, burada, camsız ve çerçevesiz odalarda birer bekar talebe hayatı sürüyorlar. Büyük Millet Meclisi dediğimiz yer, Avrupa'nın en küçük köy karakollarından farksız bir katlı küçücük bir binadır. Yarı cihanın satvet ve ceberutuna pest

dedirten muzaffer Türk milletinin vekilleri bu binanın içinde bir takım tahtadan mektep sıraları üstünde toplanıyorlar. Avrupa (Düvel-i Mazma)sı murahhaslarını kapıları önünde bekleyen vekillerin daireleri birer vilayet noteri bürosunu andıracak kadar basit, çıplak ve gösterişsizdir.

Geçenlerde İstanbul'daki şirketler mümessillerinin, işte böyle bir yere gideceklerini işitir işitmez aramızdan bazı zevatın yüzleri kızardı. Bu nazenin çelebiler nerede yatıp kalkacaklar; eşyalarını, evrak çantalarını nerelere yerleştirecekler; hangi salonda toplanıp müzakere edebilecekler; bütün bu müşkülat az çok hepimizin zihnini işgal etmişti. Hatta bu endişemizi sezen yolculardan bazıları ikide bir telaşlı ve korkak bir tavır ile:

"- Acaba gidince her şeyi hazır bulacak mıyız?" diye sorup duruyorlardı. Her şey? Her şey, onlar için, üstü yeşil çuhalı masalarıyla, maroken koltuklarıyla, daktilografları yla, dosya memurlarıyla, zabıt kâtipleriyle, tercümanlarıyla, telefonları, zilleri, hademeleri, sırma kordonlu kapıcılarıyla, bilir miyim daha nelerle bütün bir Avrupakâri mali meclis tersanesi idi.

Zavallı çelebilerin, Ankara'ya gidince bunların hiçbirini bulamadıklarını söylemeye hacet yoktur zannederim. Fakat, aldığımız haberlere göre, bütün bu elim mahrumiyetlere rağmen müzakereler pekâlâ yolunda gidiyormuş; münakaşayı mucip meseleler birer birer hallediliyormuş; şimdiye kadar Osmanlı devleti umurunda görülmeyen bir süratle kararlar veriliyormuş ve iş başa düşünce Mösyö Veil cenapları Taş hanla hükümet dairesi arasındaki tozlu yolda yaya olarak gidip gelebiliyormuş ve Mösyö Dolüe ile Mösyö Monü yataklı vagonları içinde aşırı derecede rahatsız olmuyorlarmış. Zira, bunlar için Ankara seferi bir tebdil-i hava seyahati değil, bir iş seyahatidir ve onlarca matlup olan gaye bu işlerin bir an evvel hitama ermesidir. Görüyoruz ve görüyorlar ki o muaddel işler bu basit ve iptidai vesaitle, bu basit ve iptidai şerait içinde daha çabuk ve daha kolay halledilebiliyor.

Unutmayalım ki, Ankara bundan daha iptidai ve daha basit vesait ve şerait içinde bu işlerden bin kat daha mühim, bin kat daha müşkül umuru halletmiştir. Unutmayalım ki, madum Osmanlı devletinin ricali Babıali'nin oymalı tavanları altında, yumuşak maroken koltuklarında ve etrafları en son vesait-i medeniye ile mücehhez olarak bocalanıp dururken, Ankara'nın evsiz, yataksız, masasız ve sandalyesiz vükelası hazineye para buluyor, ordular teşkil ediyor, top kamaları imal ettiriyor; (Düvel-i Muazzama) hükümetleriyle notalar teati eyliyor, ayağına elçiler geliyor ve o, en mühim, en uzak siyasi merkezlere heyet-i

murahhasalar gönderiyordu. Benim gördüğüm zamanda, Ankara'daki Hariciye vekaletinin, kendi idari umurunu bile tedvir için kullanacak kâğıdı yoktu. Fransızlarla Atina itilafı yapılırken, bir kâtip, müzakeratı cep defterine kurşun kalemle zabt ediyor, sonra bin müşkülat ile ele geçen bir tabaka kâğıdı üzerine yine bizzat kendisi defterine yazdıklarını beyaza çekiyor ve Fransızca bir (tahrirat) tertip edileceği vakit taraf taraf bir yazı makinesi aranıyordu. Lakin buna rağmen yüzde yüz eminim ki, o sırada İstanbul'da, (Devlet-i Âliye-i Osmaniye) hariciye nezaratında (rüyet olunan müham-ı umur) buradan daha muntazam, daha seri cereyana mazhar olamıyordu.

Bu tecrübeden sonra bizde öyle bir kanaat hasıl oldu ki, iş vesaitte değil, bilhassa kafalarda, bilhassa ellerdedir. Ekser beceriksiz ellerde dünyanın en mükemmel makinesi atıl ve battal bir hâle girer. Nitekim şoförlük etmesini bilmeyen bir adam için bir otomobil bir kağnı arabasından daha hareketsizdir. Kolaylığın, rahat ve huzurun birçok azimleri, birçok iradeleri ezip mahvettiğini gördük fakat buna mukabil yine birçok azimlerin ve iradelerin meşak ve mezahim ve müşkülat içinde bir çelik salabeti iktisap ettiği de müşahede olundu.

Binaenaleyh Ankara'nın merkez hükümet kalmasına mâni gösterilen sebeplerin en birincisi olan "konfor"suzluk, gerek dünkü tecrübeler gerek bugünkü müşahedelere göre hiçbir şey ifade etmiyor ve belki bu iddianın aksini ispat ediyor demektir. Geçenlerde mülga Babıali'nin odalarını, salonlarını dolaşan Anadolu mücahitlerinden bir zat bütün o derin koltuklara, o yumuşak kanepelere, o geniş ve kocaman masalara bakarak: "- Şimdi anlıyorum, bu kadar rahat içinde çalışılır mı?" demişti. Haddizatında bir latifeden ibaret olan bu söz, neden bilmem, her İstanbul ve Ankara meselesi mevzubahis olunca, pek ciddi ve esaslı bir mütalaa şeklinde hatırıma geliyor.

Filvaki, eğer ortada bir takım siyasi ve askera mâniler olmasaydı da, millî hareketin merkezi İstanbul olsaydı, acaba gayeyi aynı azim ve savletle istihsal imkânı husul bulacak mı idi? Bu suale kati ve müspet bir surette ne (Evet), ne de (Hayır) denilebilir. Fakat hissimize müracaat ettiğimiz takdirde de vereceğimiz cevap mutlaka menfidir. Rusçuk yaranından, İttihat ve Terakki erkanına kadar bütün inkılapçılarımızı yiyen ve çürüten bu şehrin şeameti ilmen, fennen değilse bile muhakkak tarihen sabittir ve bu recmi korku ati mevzubahis olunca da asabımızı sarsıyor. Buna ister bir nevi hissikablelvuku, ister yeni bir tabire göre hadsî bir seziş diyiniz, merkez-i hükümet bahsinde bize en doğru, en salim yolu gösteren bu korkudur.

KOMÜNİSTLERİN MUHAKEMESİ MÜNASEBETİYLE/ 9413 NR._1923-06-01

Bizde "Komünizm" cereyanlarına karşı, gazeteciler içinde en çok köpüren "İkdam" sahibi Ahmet Cevdet Bey'dir. Onun nokta-i nazarına göre bu cereyan hassaten bizim için mühliktir. Zira, biz herkesten daha çok ve daha muntazam çalışmaya mecburuz. Komünizm ise, grevleriyle galeyan ve feveranlarıyla, nümayişleriyle, ikide bir işçi sınıfının sayini ihlal etmekten ve bunları tembelliğe alıştırmaktan başka bir şeye yaramaz. Filvaki Avrupalıların grev dedikleri usul hemen her memleketin, her cemiyetin başına bir bela kesilmiştir. Amele aklına estiği zaman "İşlemeyeceğim!" diyor. İşlemiyor, her şey duruyor, memleketin intizamı bozuluyor, istihsale sekte arız oluyor ve bundan zenginler kadar fakirler de zarar görüyor, her grevi müteakip sefalet daha ziyade artıyor. Harb-i Umumiden evvel tesiratı mevzii ve mahdut kalan bu nevi amele hareketleri, harb-ı umumiden sonra hemen bütün hükümetlerin şiddetle mâni olmaya çalıştığı içtimai tehlikelerden biri hâline girmiştir. Zira, harbin ika ettiği harabiyet ve perişanlık yüzünden galip ve mağlup bütün milletler ancak bir yerine iki çalışmakla yaşayabiliyorlar. Avrupa'nın her tarafında iktisadi buhrana karşı bulunmuş yegâne tedbir iki kat say, iki kat istihsaldir. Bu tedbir ise amelenin sekiz saati ve altı saati ile hiç uyuşmuyor ve hükümetlerle işçi sınıfları arasında kâh hâdd, kâh müzmin bir mücadeledir sürüp gidiyor.

Avrupa'da işçi sınıfları başka bir illetle de maluldürler. Haddizatında pek mukaddes ve mübarek olan bazı hak ve insaniyet prensipleri bunların beyninde garip ve mühlik şekiller alarak hepsini menup oldukları cemiyet ve devlete karşı daimi bir tehevvür ve isyan içinde tutuyor. Bu da ayrıca bir takım içtimai ve manevi buhranlara, ihtilatlara sebebiyet veriyor ve cihanın huzur ve sükûnunu mütemadi bir surette ihlal ediyor. Hususuyla Rus ihtilalinden sonra sosyalizm cereyanı eskisine nisbeten bin kat daha tehlikeli bir şekil almaya başlamıştır. Bolşevizm ocağı etrafa mütemadiyen kıvılcımlar saçıyor ve bu kıvılcımlar her düştüğü yerde yangınlar çıkarıyor. Bunun içindir ki, hükümetler bütün kuvvetlerini bu içtimai ve iktisadi badireye karşı âdeta seferber bir hâle koyuyorlar ve her nerede bir komünizm mihrakı bulurlarsa onu bilamerhamet ve kemal-i şiddetle bastırmaya çalışıyorlar. İtalya'da Mussolini mevki-i iktidara bunun için gelmiştir. Fransa'da Puvankara'nın Alman tazminatından sonra yegâne uğraştığı mesele budur. Hatta geçenlerde bu yüzden bir buhran bile çıkmak üzere idi, nihayet hükümetin lehine zail oldu.

Bununla beraber Avrupa'da işçi sınıflarının pek de haksız olduklarını iddia edemeyiz. Orada sermayedarların tahakküm ve tagallübü bazı defalar hakikaten tahammülfersa bir

raddeye varmaktadır. Bunlar kâh bir şirketin, kâh bir adamın hesabına hayvan sürüleri gibi çalıştırılıyor. Bazı yerlerde hâlleri son derece merhameti caliptir. Bunların kendi teşkilatları olmasa ve bunlar patronlar karşısına müteazzız ve mütesanit bir kitle hâlinde çıkmasalar her an daha feci bir vaziyete düşebilirler ve kurun-ı uladaki esirlerden hiç fark edilemezlerdi. Buna rağmen elyevm işten kovulup veyahut iş bulamayıp açlığından ölen amelenin adedi hemen her yerde yüz binlere, hatta bazen milyonlara bâliğ oluyor. Diyorlar ki İngiltere'de birçok milyon amele açıktadır, işsizdir ve tüyler ürpertici bir sefalet içinde inlemektedir. İşçiler bir taraftan iki kat saye, iki kat istihsale davet olunuyor, diğer taraftan solgun yüzlerine bütün say kapıları kapanıyor. Bunun için Avrupa amelesinin bazı zaman ve mekanlarda pek haklı olduğunu itiraf etmemek mümkün değildir.

Lakin bizde böyle bir şey mevzubahis bile olamaz. Çünkü bizde ne belli başlı bir amele sınıfı, ne de hakiki manasıyla bir tek sermayedâr vardır. Bazı ecnebi şirketlerinde çalışan işçilerimizin hâli ise birçok memurlarımıza gıbta verecek bir mahiyettedir. Hatta denilebilir ki, elyevm İstanbul'da en müreffeh, en mesut, en çok para kazanan sınıfı, hamalından tramvay kondüktörlerine kadar, ameleler teşkil etmektedir. Binaenaleyh, bizde hiç yoktan bir say ve sermaye mücadelesi çıkarmak oldukça mecnunane bir teşebbüstür. Hususuyla bu teşebbüs bir takım komünist hareketleriyle birleşip ihtilalkârane bir şekil alırsa âdeta bir cinayet ve bir hıyanet mahiyetini alır.

Son günlerde İstanbul ikinci bidayet ceza mahkemesinde rüyet edilen komünistlik davası, bize işte böyle sebepsiz ve lüzumsuz bir tehlike karşısında bulunduğumuzu ispat ediyor. Türk âlemi henüz harici tehlikelerden tamamıyla kurtulmadığı ve millî vahdetini henüz tesis ettiği bir anda bu gibi anarşik hareketlere tesaddi edenlerin fiilini ve mazur ve muafî gösterecek hiçbir sebep yoktur. Fakat gazetelerde intişar eden mahkeme zabıtlarındaki maznun isimlerini görerek şuna zahip oluyoruz ki, bu davada bilfiil komünizm yapmak isteyen bazı serserilerle, sosyalistlikleri ilmî ve fikrî bir içtihat hududunu geçmeyen birkaç münevver Türk genci birbirine karıştırılmıştır ve bu hadise en ileri prensiplerin ve en coşkun halkçılık cereyanlarının pişdarı olan yeni Türkiye için pek de şayan-ı iftihar bir şey değildir. Elyevm Avrupa'nın ilim, fikir ve edebiyat âleminde birçok yüksek ve muhterem şahsiyetler vardır ki, bunlar "Karl Maks"ın nazariyatını kendi kanaatleri gibi neşr ve tamim ederler; açıktan açığa sosyalist veya komünist olduklarını söylerler; hatta bu namı taşıyan bazı "teşkil"lere de dahildirler. Fakat böyle oldukları için hiçbir zaman maznun mevkiine düşmezler. Bunlar meyanında (Romen Rolan) gibi öyle mümtaz simalar görüldü ki, harb-i umumi esnasında İsviçre'de intişar eden bütün harp aleyhtarı mecmua ve gazetelerde beşeri

muhadenete, sulha ve hatta Alman ve Fransız dostluğuna dair yazılar yazdı ve memleketine döndüğü zaman hiçbir suale maruz kalmadı idi. Samimi fikir adamları, içtihatları ne olursa olsun, daima hürmetle muamele görmelidirler; çünkü fikir mukaddestir ve her fikir ancak diğer bir fikirle mağlup edilebilir.

Binaenaleyh, temenni ederiz ki, bu muhakemede politikacı komünistlerle, idealist sosyalistler aynı muameleye maruz kalmasınlar ve mahut beyannameyi dağıtan serserilerle, bir zamanlar "Kurtuluş" veya "Aydınlık" mecmualarında yazı yazmış gençler aynı maznun sandalyesi üstünde yan yana oturtulmasınlar.

"KATO MELATYUS!.." / 9415 NR._1923-06-03

Bundan iki sene evvel: "-Barbar Türklerin Bizans'a hücumuyla seleflerimin "Ayasofya Kilisesi'nde" yarım bıraktıkları ayini tamamlamaya geldim!" diyen Papas Melatyus, evvelki gün, az daha bu "yarım kalan ayini" kendi kanı içinde itmam edecekti ve bu, vuku bulsaydı, Melatyus, ilk ve son defa olarak, hakikaten Bizanskârî bir vakanın kahramanı olacaktı. Ne yazık ki, bu fırsatı kaybetti! Yarın öbür gün, yüzünde birkaç tırmıkla, "Aya Ganadiyosların, Lö Karilerin, Gırıgoriyosların bu eski tahtgahını" alelade bir yolcu gibi terk edip gidecek! Melatyus bir "Martir" bile olamadı; zira, Halık onu, mensup olduğu millet gibi, küçük ve dar bir baht ile yaratmış; mensup olduğu millet gibi, ondan da hatta haileengiz olmak kabiliyetini bile nez etmiş, ona "Bütün hayatın küçük ve adi vakalarla dolacak" demiş.

Hakikaten, Melatyus bu itibar ile mensup olduğu millete çok benziyor. Bu millet ikbal ve saadet günlerinde ne kadar gülünç idiyse, idbar ve felaket anlarında da o kadar gülünç oldu; hiç kimsenin kalbine ona merhamet etmek hissi gelmedi. Üzerine biraz nefreti ve biraz da istihfafı celp etti. Orduları Sakarya sahillerine doğru ilerlerken diyorlardı ki "İskender'in destanını tekrar edeceğiz!". Bu söz tıpkı Melatyus'un "Yarım kalan ayini itmam edeceğim!" demesi gibi bir şeydi. Ne gariptir ki bu iki "büyük tasavvur" aynı küçük neticelerle nihayet buldu ve görüyorsunuz ki, takdir Yunanlılığın her ne suretle olursa olsun büyük görünmesine mânidir. Lakin tarih!.. Ah, evet, tarih bunun aksini istiyor. Tarih istiyor ki, Mora Yarımadası'nın bugünki sükkanı, mutlaka dünkü Yunanistan'ın, şu Periklosları, şu Filiposları, şu İskenderler Yunanistan'ının hayrülhalefleri olduklarını ispat etsinler. Tarih istiyor ki, bir Homeros daha çıksın ve bir "İlyada" daha yazılsın. Yalnız tarih mi? Hayır, bütün Avrupa bunu istedi ve belki hâlâ bunu istiyor.

Mösyö Kuludfarar'la beraber bulunduğumuz bir akşam bu büyük Fransız edibi şöyle

bir itirafta bulunmuştu:

"-Neden saklayayım? Ben sizi ve Yunanlıları yakından tanımadan evvel bütün muhabbetim bu sonunculara aitti. Mektep sıralarından itibaren aldığımız bedii ve fikrî terbiye bize Yunaniyatı ve dolayısıyla Yunanlılığı sevmeyi ve hatta takdis etmeyi öğretir. Bütün kitaplar bize ilimlerin, edebiyatların, felsefenin, sınayi-i nefîsenin menbaı olarak Yunanistan'ı gösterir ve aramızda eski Yunanlılarla yeni Yunanlıları ayıran kimseler pek azdır. Bunun içindir ki, Türklerle aramızda 1897 Harbi olduğu vakit bütün münevver Fransa gençliği Yunanistan'ın galebesini temenni ediyordu. Zira, bu galebe bizce medeniyetin vahşete galebesi demekti."

Avrupa'da cari olan bu kanaat vakıa son zamanlarda esasından sarsılmış ve yeni Yunanistan'ın ne meta olduğu meydana çıkmıştır. Lakin ne çare ki, bu hakikatin anlaşılması için insaniyete şeyn olacak birçok acı ve kanlı tecrübeler geçirmek ve bu tecrübelerin senedini de Türk kanıyla yazmak lazım gelmiştir.

Yunanlılar kendilerini şişiren kibir ve azamet nefhasının yarısını Avrupalılardan almıştır. Rus parasıyla yapılan ve İngiliz Fransız şairlerinin kalemiyle takdis edilen İstiklal muharebesinden bugüne kadar Yunanlılar ne yaptılarsa hep bir sahne heyeti gibi Avrupalı seyircileri memnun etmek için yapmışlardır. Lazım gelir ki, artık bundan sonra Yunanistan kendisi için yaşasın ve evlatlarının kanını şiir, belagat uğruna akıtmaktan vaz geçsin. Bunun yegâne çaresi "Megola İdea"nın müvellidi, kadîm Yunan efsanesini, şöyle bir tarafa bırakmak ve Bizans tarihini ilelebet kapamaktır. Bu iki hülya menbaının verdiği iksiri içmekte devam ettikçe Yunanlıların, bütün şarkın sükûnunu ihlal eden bu bedmestlikten kurtulmalarına imkân yoktur. Yunan yavrularının küçük yaştan beri mekteplerde aldıkları telkin bundan böyle maziye ait olmaktan ziyade onları atiye hazırlamalıdır. Aksi takdirde bu milletin başından geçen acı tecrübelerin hiçbiri, bir işe yaramayacaktır. Şimdiye kadar olduğu gibi gözleri "Büyük Yunanistan" haritası üzerine açılan ve kulakları kadîm Helenos kahramanlarının menakıbıyla dolan neslin içinden er geç, yeni bir Venizelos, yeni bir Melatyus, yeni bir Papolas çıkacak ve yeni baştan birçok insan sürülerini maceradan maceraya sürüklemek imkânını bulacaktır.

Binaenaleyh, hiç değilse Türkiyeli Rumlar, bundan böyle bizimle hoş geçinmeye niyetleri varsa, bunu, yalnız Melatyus'a karşı bir isyan suretiyle değil bütün o muzır kitapları kapamak suretiyle ispat etmeli ve "Kato Melatyus!" bağırırken "Kato büyük Yunanistan

haritası! Kato Bizans hayalhamı!"diye bağırmayı da unutmamalıdırlar. Zira, Melatyus bu hayalhamın bir timsalidir ve bizim için, her şey bu timsalin devrilmesiyle hitama ermiş olmayacaktır.

Belki, İstanbul Rumları, bundan birkaç zaman evvel ayaklarına kapanıp takdis ettikleri Papazı kaybetmekle, yine birkaç zaman evvel, ayaklar altına alıp ezdikleri Türk kalbini kazanmaya çalışıyorlar. Bu, o kadar kolay olmayacaktır. Türkler için Melatyus binlerce Rum arasında bir Rum'dur ve bize karşı ika ettiği fenalık, bütün bir cemaatin yaptığı fenalıktan ne daha az, ne daha çoktur.

Onun için bizce haiz-i ehemmiyet olan şey bu fenalıkların menbaı, bu ufunetin mihrakıdır. İstanbul Rumları kâfi derecede hüsn-i niyet sahibi iseler, bunu onlarla beraber arayıp bulabiliriz ve onlarla beraber kurutmaya çalışırız. İsterler mi ki bu işe evvela mekteplerden, millî cemiyetlerden, kitap ve kütüphahenelerden başlayalım ve ondan sonra yavaş yavaş kiliselere doğru gidelim? Vakıa İzmir yangınında kiliselerin bir cephaneden farkı olmadığını gördük ama, biz yine o kanaatdeyiz ki Rumluğun en fena tarafı kilise tarafı değildir.

İSTANBUL'UN TESFİYESİ? / 9416 NR._1923-06-04

Geçen günkü makalemde hükümet merkezi ve İstanbul bahsini tazelemiştim. Esasen bu bahis her dem tazedir. İçin için herkesin zihnini kurcalamaktan bir an hâlî kalmıyor. Bu, bazılarımıza göre hissî, bazılarımıza göre idarî bir meseledir ve İstanbullular meyanında hemen hiç kimse bu meselenin katiyen halledilmiş olduğuna inanmıyor veyahut inanmak istemiyor. Halbuki, şimdiye kadar en salahiyetdar muhafilde ve en salahiyetdar kimseler nezdinde yaptığımız tahkikata göre İstanbul şehrinin tekrar merkez-i hükümet ittihazı mevzubahis bile değildir. Bunu böylece kabul ettikten sonra kendi kendimize soracak bir sualimiz kalıyor: İstanbul patitaht olmaktan çıktığı günden itibaren nasıl bir şekil alacak? Alelade bir vilayet gibi mi idare edilecek? Hükümet-i milliyemizin, şimdiye kadar, İstanbul hakkında ittihaz ettiği hatt-ı harekete ve yaptığı icraata bakılacak olursa buna da "Evet" demek icap ediyor. Evet, İstanbul şehrinin bundan böyle, idareten bir Sivas, bir Konya ve bir Kastamonu vilayetinden farkı olmayacaktır. Lakin bu kabil mi? İşte bütün zihinlerin durduğu ve bütün meselenin düğümlendiği nokta burasıdır. Belki şimdiye kadar buna benzemez birçok düğümleri çözen eller bunu da çözecektir. Fakat bu günkü müşahedatımıza nazaran bunun pek müşkül olduğunu biliyoruz. Bu şehir bir vali ile idare edilmeye başlandığı günden beri vuku

bulan idari ve içtimai ihtilatatın bir bilançosunu yapacak olursak bu müşkülün derecesini ancak tayin edebiliriz. Vakıa suret-i zahirede burayı, Sivas'tan gelen bir vali, tıpkı Sivas vilayeti gibi idare ediyor ve hükümetin işleri eskisine nisbeten ne daha iyi, ne daha fena gidiyor. Lakin meselenin iç yüzü hiç de böyle değildir. Sivas'tan gelen valinin altında, İstanbul, huylu ve haşin bir at gibidir ve idare gemleri ne kadar kuvvetli, ne kadar sıkı olursa olsun onun sert başını zabtetmekten acizdir; sağa çekseniz sola, sola çekseniz sağa dönüyor. Vakıa ne şahlanıyor, ne çifte atıyor, fakat karnı mahmuzlandığı zaman ileriye atılacağına geri geri gidiyor veyahut bacaklarını gerip olduğu noktada kalıyor.

Men-i müskerattan Atina bankasının seddine, şehir emaneti işlerinden Duyun-u Umumiye nizamatına ve adliye umurundan maarif mesailine kadar birçok teşebbüsler oldu ki hiç birisi henüz müspet bir netice veremedi. Gerçi lalettayin zikrettiğimiz bu müşkülat meyanında bazıları İstanbul'un henüz kısmen ecnebi işgali altında bulunmasından neşet ediyor; lakin birçokları da İstanbul'un binefsihi haiz olduğu istisnai vaziyetten tevellüt etmektedir. Bu istisnai vaziyeti inkâr etmek bizi pek yanlış bir yola sevk edebilir; eğer İstanbul'u memleketin bu sarp çıkıntısını tesviyeye taraftar isek bile, bunu görüp bilmemiz ve ona göre hareket etmemiz lazım gelir mesela memleketin idari vahdeti nokta-i nazarından böyle bir tesviyeyi elzem addedenlerdenim, fakat tesviye etmekle yıkmak veya ezmek arasındaki farkı iyice tayin etmek şartıyla... Bu tayin etmiş midir? Hiç zannetmiyorum.

İstanbul'un istisnai vaziyetini hemen hepimiz görüyoruz. Lakin bu vaziyeti tevlit eden esbap ve avamil hakkındaki fikrimiz pek nakıs ve pek muzlimdir. İstanbul, yalnız şehir itibarıyle cesameti, vüsati, tarihî kıymet ve azameti veyahut sükkanının fikrî ve içtimai seviyesinin yüksekliği nokta-i nazarından müstesna değildir. Onun coğrafi ve "etnik" bir istisnaiyeti de vardır. Şurada istitraden söyleyeyim ki, İstanbul'a atfettiğimiz bu müstesna sıfatı hiçbir zaman rüçhan ve tefevvuk manasını mutazammın değildir. Biz müstesnalıkla sadece başkalığı kastetmek istiyoruz ve idari, siyasi ve hatta millî vahdeti temin için yekpare memleket içinde bu başkalığın izalesine çalışmak lazımdır kanaatinde bulunuyoruz.

Lakin nasıl ve ne suretle? Şimdiye kadar idare reislerimizin yaptığı gibi bu başkalığı keenlemyekun addetmek suretiyle mi? Hayır! Ve işte, onlarla ayrıldığımız nokta buradadır. Bizce bu başkalığı bir emrivâki olarak kabul etdikten maada bunu tevlit eden avamili de araştırmak, bulmak ve ona göre neticeleri değil sebepleri izaleye çalışmak lazım gelir. Zira, sebepler olduğu gibi bırakılıp yalnız tevlîit ettikleri neticeleri izaleye çalışacak olursak pek akim bir harekette bulunmuş oluruz. Aynı sebepler daima aynı neticeleri tevlit eder. Hastalık

kanda mevcut olduğu müdetçe bugün kesilen urun yerine yarın bir ur daha çıkar ve bu suretle İstanbul daima budanmaya muhtaç hasta bir uzviyet hâline girer. Bizim korktuğumuz şey, memleketin vücudunda İstanbul'un böyle bir taaffün ve iltihap mihrâkı hâline getirilmesidir. İşte böyle bir tehlikenin önünü almak içindir ki, pek yakında vuku bulacağını işittiğimiz tahliyeyi müteakip İstanbul meselesini başlı başına bir mesele gibi lazım gelen ehemmiyetle tetkik etmenin ve bu hususta kati bir tedbir ittihazının lüzumuna kani bulunuyoruz.

Bu tedbirlerin nelerden ibaret olması lazım geldiğini burada izaha imkân yoktur; yalnız şu muhakkaktır ki, İstanbul'a verilecek idari şekil buradaki Türk unsurunun her zamandan ziyade teksif ve takviyesine matuf olmalı ve yalnız bu şehre münhasır kalan kozmopolit hayat içinde bu unsurun inhilaline mâni olacak mukavemet vesaitini hazırlamalıdır. Bunun yolu İstanbul merkez-i hükümet olmaktan çıktı diye, burada ne kadar siyasi ve millî müessesat varsa hepsini Anadolu'ya nakletmek değildir, ne de onu herhangi bir Anadolu vilayetine benzetmektir. Anadolu vilayetlerinin hiçbirinde buradaki tehlikelerden eser yoktur ve burası memleketin her yerinden ziyade sıyanet ve himayeye muhtaçtır. Bir defa bunu kabul ettikten sonra –ki kabul etmemek mümkün değildir- İstanbul'a bazı idari imtiyazlar vermek lüzumu kendiliğinden tezahür ediyor. Lakin dikkat etmeli ki bu imtiyazlar daima Türk unsurunun lehine olsun ve asla burada mevcudiyetlerini kabul ettiğimiz ecnebi hayatın şeraitinden mütehassıl zaruretlere uymak gibi bir manayı tazammun etmesin! İstanbul, sair vilayetlerimizle bir seviyede olmalıdır, ancak bu cihetten.. İstanbul, sair vilayetlerimize benzemelidir, ancak millî vahdetin ve millî hakimiyetin tesisi nokta-i nazarından... İstanbul halkı da tıpkı Anadolu halkı gibi içinde yaşadığı şehrin bütün manasıyla kendisinin olduğunu hissetmelidir. Her ne tarafa baksa kendi ruhunun, kendi zevkinin, kendi hayatının inikasını görmelidir. Her yerde kendi vatanında olan Türk İstanbul'da yabancı kalmamalıdır.

HALKIN RÜYASI / 9418 NR._1923-06-06

"İttihat ve Terakki" erkanı, tam on bir sene, korku ve endişe içinde yaşadı. Her ne maksatla ve her ne nam altında olursa olsun muhalefet ve irtica, bunların gözü önünde sabit bir heyula gibi durdu. Vakıa, "31 Mart" nevinden bir kanlı imtihan geçiren herhangi bir inkılap heyetinin bu korkusuna haksız ve nâbecâ nazarıyla bakmak mümkün değildir. "İttihat ve Terakki" bu imtihanı geçirinceye kadar, ne korkmuş, ne korkutmuş ve memlekette sekiz ay süren bir hürriyet devri, tam bir hürriyet devri açmıştı. Fakat vakta ki bunun sonu müthiş bir irtica hareketiyle neticelendi, "İttihat ve Terakki" sandı ki, millete hürriyet fazla geldi ve bu nm altında ona neler verdi ise hepsini birer birer geriye aldı. Yani tam mürtecilerin yapmak

istediği şeyi yaptı, meşruti idare yerine keyfî idareyi kurdu ve irticayı kendine mâl etti.

Sultan Ahmet Meydanında toplanan asiler şeriat mı istiyorlardı? "İttihat ve Terakki" onlardan ziyade şeriatçı kesildi. Mürteciler kısası mı talep ediyorlardı? "İttihat ve Terakki" onlardan çok kısas taraftarı oldu ve bu nokta-i nazardan tarihin garip bir cilvesiyle, inkılapçılar, asılan mürtecilerin istediğini yaptı.

Babıali vakasını seyreden bir İngiliz polis müfettişinin şu mütalaası asla hatırımdan çıkmaz: "Bu memleket ne acayib şey. İcabında mürtecilerle hürriyetperverler el ele verip hareket ediyorlar. Kime karşı ve ne için bir türlü anlayamıyorum."

Bu adam ikinci Kamil Paşa hükümetinin zabıta ıslahatı için Mısır'dan getirdiği bir polis müdürü idi. Kendisine Jön Türklerin Babıali'yi bastığını haber vermişler, o da kalkmış gitmiş; bir de ne görsün! Pir ü fani hacılar ve hocalarla dinç ve tüvana genç Türkler hep bir araya gelmişler, müttefiken aynı şeyi istiyorlar. Halbuki bu manzaraya şahit oluncaya kadar biçare adamın beyninde iki türlü Türkiye varmış. Biri "Jön Türk" Türkiyesi ki, hep terakkiperver, hürriyetçi ve inkılapçı gençlerden müteşekkildir; diğeri eski Türkiye ki, istibdat taraftarı ihtiyar muhafazakârlardan mürekkeptir. Bu nokta-i nazardan, Kamil Paşa hükümeti ona muhafazakârlığı ve İttihat ve Terakki de fazla hürriyetperverliği temsil eden iki mütehâlif grup suretinde görünmüş ve ona göre bu gruplardan birincisinin azası ekseriyetle sarıklı hocalar ve sakallı paşalarmış. İşte bunun içindir ki, Babıali hadisesinde bu sarıklılarla genç Türkleri bir arada görür görmez kendi kendine "Yapacak bir şey kalmamış. Demek, uyuştular!" demiş ve bastonunu sallayarak bırakıp gitmiş.

Filvaki, bir Frenk kafasının bizdeki siyasi ihtilafatı anlamasının ihtimali yoktur. Çünkü, bunların memleketlerinde fırkalar ve sınıflar arasındaki ayrılıkları tevlit eden şey, bazı fikir ve prensip farklarıdır ve bunların meyanında vuku bulan mücadeleler bizde olduğu gibi münhasıran mevkii iktidara geçmek için değildir. Mutlaka bir fikrin diğer bir fikre, bir umdenin diğer bir umdeye galebesi içindir. Mevkii iktidarda bulunan bir hükümete sen çekil, ben geçeyim, diyen bir fırkanın mutlaka ne için geçmek istediğini söylemesi lazımdır. Halbuki, bizde yekdiğerini istihlaf eden hükümetlerin yaptıkları şeyler daima birbirinin aynıdır. Şu hâlde halkın, her hükümet tebeddülünde, neden bu değil de o –veyahut- neden o değil de bu?..) diye sorması lazım gelir. Vakıa, bizde halk bunu sormuyor; fakat o derin sükûtuyla bu hususta ki lakaydisini kâfi derecede gösteriyor. Bu zavallı halk, on bir sene süren o "İttihat ve Terakki" devrinde geçirdiği bin türlü acı tecrübelerden sonra gayr-ı kabil şifaber

surette bir nevi müzmin rayb hastalığıyla zehirlenmiştir. Daha iyi bir şeye inanmak hassasını kaybetmiştir ve tamamıyla "adam sendeci" olmıştur. Bütün yapılan şeylere şüphe ile bakıyor; söylenen sözleri anlamaya, tahkik etmeye lüzum görmeyerek dinliyor: "Adam sen de, netice hep bir olmayacak mı? Ha bu gelmiş, ha o gelmiş; bana göre müsavi!" diyor.

Vatan harici düşman istilasına uğrar uğramaz, vakta ki tehlike evimizin saçaklarını sarmaya başladı bu atıl ve lakayıt halk o zehirli raybiliğini bir tarafa attı; yeni bir azim ile, yeni bir iman ile harekete geldi ve bu seferki mücadelenin bir mevkii iktidar kavgası değil bir hayat ve memat musaraası olduğunu hissetti ve diyebilirim ki memlekette ilk defa olarak herkes vatan işleriyle uğraşmaya başladı, herkes kendi kendine bu ulvi cidale iştirak etti. Bu sefer aramızda hiç "Adam sen de!" diyen olmadı. Çünkü bu sefer mevzubahis olan dava doğrudan doğruya milletin kendi menfaati, milletin kendisi içindi.

Şimdi bu ulvi vatan mücadelesi cihanın bildiği o emsalsiz zaferle neticelenmiş bulunuyor ve onun yerine siyasi mücadele yeniden baş gösteriyor. Halk hissetti ki, hava değişti. Halk hissediyor ki, bu hava, biraz, bundan on beş sene evvelki havayı andırıyor ve bunun için yeniden yorganını başına çekip bize "Geceler hayrolsun!" demeye hazırlanıyor. Biz nafile yere, onun etrafını alıp, kendine bir şeyler anlatmaya çalışıyoruz; şundan bundan bahsediyoruz; bazen dünkü destanı tekrar okumaya başlıyoruz; enva-ı müheyyiç şarkılar söylüyoruz. O, hiçbirine kulak asmıyor, kımıldamıyor, kendi rüyasına dalıyor.

Acaba bu rüya nedir? Nasıl şeydir? Bu yorganı başına çekilmiş adam acaba uykusunda neler görüyor? Uyansın da kendisi anlatsın diye bekleyelim mi? Evet, uyansın! Uyansın da kendisi anlatsın! Fakat anlatsa da bu rüyayı kim tabir edebilir? Bir kısmımız biliyoruz ki, o, birçok ovaları, birçok bağları ve bahçeleri ve birçok şehirleri ihtiva eden geniş, geniş ve baştan başa nuranur bir saha görüyor. Bu sahada akan dereler, işleyen şimendiferler ve her biri bir köşeden çıkarak, geniş yollar üstünde, o şehirden bu şehre gidip gelen meyve, zahire ve sebze yüklü arabalar var. Bu sahada yeşil bayırlar ve yeşil bayırların üstünde müteharrik beyaz köyleri andıran koyun sürüleri ve her biri birer kaya parçası yuvarlanır gibi ağır ağır dolaşan inekler ve bunların etrafında kolları sıvalı, beyaz baş örtülü mütebessim ve müterennim köylü kadınları var. Bu kadınlar mütemadiyen inekleri sağıyorlar ve kafile kafile kovalarını sallayarak her biri bir tarafa dağılıyorlar. Uykudaki adam sanıyor ki bütün bu gördüğü şeylerin sahibi hep kendisidir, sanıyor ki, bu nuranur sahada küheylan gibi bir at onu almış bir rüzgâr gibi koşturuyor, sonra gölgelik ve serin bir yerde duruyor, o kadifeden yumuşak bir çemenzara uzanıyor ve yalnız rüyalarda vaki olan bir sürat ve garabetle bütün o

deminki gördüğü meyve, zahire ve sebze yüklü arabalar sıra sıra gelip hamulelerini etrafına yığıyorlar; koyun sürüleri de geliyor, inekler de geliyor ve süt dolu kovalarla köylü kadınları da geliyor. Tam bu esnada birdenbire bir şimşek çakıyor. Bir anda arabaların bıraktığı zahireler, ekmek, yemek ve tatlı hâline girip tabak tabak yatanın ağzına dökülüyorlar. Kuzular bir saniyede pişmiş et hâlinde parça parça dişlerinin arasına sıkışıyorlar ve o köylü kadınları kovalarını gümüşten hunilerle boğazından aşağıya boşaltmaya başlıyorlar.

İşte, size aç bir adamın rüyası!.. Eminim ki, halk münevver sınıfın bütün fikrî ve hissî gıll u guşları haricinde böyle bir rüya içinde, böyle bir umran, böyle bir ferah, böyle bir feyz ve bereket hasreti içinde yaşıyor. Onun bu yakıcı hülyasını tahakkuk ettirecek olanlar kimlerdir? Hangi şekl-i hükümettir? Hangi usuller, hangi prensiplerdir? Halk bütün mevcudiyetiyle yalnız bunlara taraftar olacaktır. O, ne yıkılan tahtı, ne ortadan kalkan saltanatı, ne de hilafetin hukukunu düşünüyor.

YERLİ, YABANCI / 9419 NR._1923-06-07

İntihabata dair aldığımız haberler meyanında bazıları var ki, bize bir yerlilik taassubu karşısında bulunduğumuzu bildirmektedir. Devair-i intihabiyelerin ekserisinde halk, kendi mebuslarını kendi hemşerileri arasından seçmek istiyor ve hariçten vaz edilen namzetleri epeyce bariz bir hoşnutsuzlukla karşılıyormuş. Frenklerin "rejyonalizm" dedikleri "yerlilik hissi" Anadolu'da yeni bir şey değildir. Anadolu ahalisi öteden beri "rejyonalist"dir. Bir liva halkı diğer bir liva halkına, bir kazadan olan diğer bir kazadan olana daima yabancı nazarıyla bakar hatta aynı kaza dahilinde bulunan iki komşu köy arasında bile nazar-ı dikkati calip bir ayrılık gayrılık duygusu vardır. Herhangi bir Anadolu köylüsü kendisini tavsif için milliyetini ve dinini söylemeden evvel şu veya bu köydenim, der. Yunan ordusunun ricatini müteakip Sakarya ve Haymana havalisindeki fecayi sahasını dolaşırken kemal-i hayretle müşahede ettiğimiz şeylerden biri, herhangi bir köy ahalisinin, kendisinden dört beş saat uzakta olan bir köyde neler olup neler bittiğini bilmeyecek derecede kendi sınırı içinde mahsur kalışı olmuştu. Bunlara sorardık:

"- Acaba "filan" köy de yanıp yıkıldı mı? Bu sualimize karşı "Bizim neyimize lazım!" der gibi omuzlarını silkerler ve gözlerini bulundukları yere dikerlerdi.

Bence bu hâl Anadolu halkının münhasıran çiftçi olmasından neşet ediyor. Onun için vatan sürdüğü topraktır ve vatandaş doğrudan doğruya kendi tarlasının, kendi sayinin şeriki olan kimselerdir. Bu sebebe bir de, iktisadi hayattaki vahdetsizliğini ilave edecek olursanız

Anadolulların "rejyonalist" kalmasındaki hikmeti ve zarureti derhal takdir edersiniz. Anadolu'da öyle köyler, kazalar ve livalar vardır ki, buraların ahalisi öbür köylerde, kazalarda ve livalarda yaşayanların senelerce yüzünü bile görmez. Zira, bunlar arasında yolsuzluk ve vesait-i nakliyesizlik gibi birçok mânialar mevcut olduktan başka, bu mevâni-i iktihama saik olacak ticari münasebetler de yoktur ve işte bu gibi maddi rabıtaların fıkdanı manevi rabıtaların tesisine imkân vermemiştir. Vakıa son senelerde bütün Anadolu'yu hep birden tehdit eden harici tehlike bu dağınık cemaatler arasında kati ve emsali namesbuk bir ittihat ve tesanüt tevlit etmiştir; fakat bu tehlike zail olur olmaz eski hâl yine yavaş yavaş avdet etmeye başlamıştır. Hatta diyebiliriz ki, bu sefer eskisine nispeten daha mütebariz bir şekilde... Evet eskisine nispeten daha mütebariz bir şekilde; çünkü Anadolu'nun her tarafı düşman istilasından aynı derecede mütezarrır olmamış veyahut düşmana edilen mukavemet de aynı inat ve metaneti gösterememiştir ve bu yüzden çok zarar görmüş bir kasaba halkıyla, az zarar görmüş diğer bir kasaba halkı arasında veyahut fazla metanet ve şecaat göstermiş bir liva ahalisiyle metanet ve şecaatini lüzumu kadar ispat edememiş diğer bir liva ahalisi beyninde – hakikati neden gizlemeli?- âdeta bir nevi kardeş kıskançlığı hasıl olmuştur. Bu itibar ile "biz ve siz" meselesi yalnız Anadolu ile İstanbul arasında değil taraf taraf Anadolu'nun içinde de zuhur etmiştir. Bunların hepsi bir tarafa... Son içtimai devresi esnasında devair-i intihabiyelerin birçokları kendilerinden olmayan mebuslarında, bekledikleri hususu ihtimam ve alakayı bulamamışlardır. Bunun içindir ki hemşerilik hissi vatandaşlık hissine, küçük vatan muhabbeti, büyük vatan muhabbetine bir kere daha galip geliyor.

Biz kısmen –yukarıda söylediğimiz gibi- iktisadi ve medeni hayat teşkilatının fıkdanından, kısmen de bu nevi hissî saikalardan mütevellit bu hâlet-i ruhiyeyi takdir ve terviç etmek niyetinde değiliz. Çünkü bu kadar kuvvetli ve şedit bir "rejyonalizm" herhalde, ekseriyetin hissettiği ve anladığı vatan ve millet mefhumlarına münafidir. Her köy, her kasaba ancak büyük Türkiye'nin birer cüzü sıfatıyla vardır ve ancak bu sıfatla yaşayabilir ve mecliste toplanacak olan mebuslar evvela Türktürler, Türk vatanının mümessilidirler ve sonra falan ve filan yerlidirler; şu veyahut bu yer ahalisinin vekilidirler. Binaenaleyh, her mebus namzedinin mutlaka kendi daire-i intihabiyesinin hemşerisi olması lazım gelmeyeceği gibi bunun böyle olmasını istemekte de bir fayda yoktur. Çünkü bu inhisar yüzünden birçok yerler, memleketin bazı kıymetli ve münevver ve kârâşinâ evlatları tarafından temsil edilmek fırsatını kaybedecektir. Münevverlerin ekseriyetle İstanbul'da tekasüf ettiğini söylemeye, bilmem ki, hacet var mıdır? Vakıa bunların en azimli, en iradeli, hatta en işe yarar kısmı çoktan Anadolu'ya dağılmış bulunuyor. Fakat daha birçok taze ve yıpranmamış kuvvetler bu şehrin

surları içindedir. Ve bunları mevkii intifaa koymak lazımdır. Çünkü, bunlar için, yeni hükümet şekline göre, İstanbul'daki faaliyet sahası son derece daralmıştır ve hepsi de inbisata muhtaç bir hâlde bulunuyorlar. Eğer eski, habide bir teşbihe göre memleketi bir insan vücuduna ve İstanbul'u da bu vücû-udun kafasına benzetecek olursak, diyebiliriz ki, münevver sınıfın yalnız tekasüfü bir nevi "ihtinak-ı dem"i tevlit etmiştir. Lazım gelir ki hep bir noktaya toplanmış ve oturmuş olan bu kan muhtelif vasıtalar ve muhtelif damarlarla vücudun sair taraflarına dağılsın ve fenni bir tabir üzere "dinamik" bir kuvvet hâline girsin. Müdafaa-i Hukuk grubunun takip ettiği intihabat sistemi bizi bu gayeye isal edecek yollardan biridir. Bu sisteme göre şimdiye kadar yalnız "İstanbul çocuğu" hâlinde kalan ve Anadolu ile sırf nazari bir alakaları olan münevver gençlerin her biri bademe, kendi doğup büyüdüğü şehrin haricinde bir diğer vatan parçasıyla tesis-i rabıta edecek; oranın halkıyla yakından temas mecburiyetinde kalacak, mahalli ihtiyacatın nelerden ibaret olduğunu görüp anlayacak ve bunların tatmini için elinden gelen say ve gayreti sarfa çalışacaktır. Zira, bilecektir ki, kendisini bir defa intihap eden o halkın ikinci defa reyini kazanabilmek için ona muhtaç olduğu alakayı, dikkat ve muhabbeti göstermek lazımdır.

Bu nokta-i nazardan yerlilik hissine "rejyonalizm" usulüne mugayir olarak yapılan bu intihabatı hem müntehiplerin, hem müstakbel mebusların ve dolayısıyla memleketin maddi ve manevi menâfiine son derece muvafık buluyoruz.

AHLAK VE TERBİYE / 9420 NR._1923-06-08

Ara sıra, şuradan buradan bazı şikâyet ve hoşnutsuzluk sesleri yükseliyor: Ahlakımız tereddi ve tefessühe uğruyor diye... Acaba hakikaten öyle mi? Geçen gün birisi anlatıyordu:

"Sinemada idim, diyordu. Gösterilen film son derece açık saçık bir şeydi. Perde üstünde en hurde teferruatına kadar bir fahişe hayatının bütün safhatını seyrediyorduk. Aramızda birçok genç hanımlar, hanım kızlar ve hatta çocuklar vardı. Bunlar da bizimle beraber, tıpkı bizim gibi, mütebessim ve alakadar bu ve sefahet ve rezalet sahnelerine bakıyorlardı. Hiçbirinin yüzü kızarmıyordu; hiçbirinin başı önüne eğilmiyordu. Hepsi de behimi bir dikkat içinde idi. Bütün hareketleriyle; bütün vazılarıyla bu temaşadan son derece lezzet aldıklarını gösteriyorlardı."

Bir başkası, başka bir şey hikâye etti: "Geçen akşam Madam "***"ın çay ziyafetinde idim. Kadın, erkek, ecnebi, yerli, Mösyö ve Levantin birçok kişi vardık. Burada beni iki küçük hanıma takdim ettiler. Ya Rabbim, ne kadar garip giyinmiş idiler! Acemice yapılmış

yağlı boya iki resim bu iki genç kızdan daha siliktir. Gözleri, sürmeden iki siyah çukur hâlini almış dudakları turuncu kesilmişti. Tavır ve hareketleri o kadar cali, hoppa ve ahenksiz; konuşuşları o kadar mübalatsız ve laubali; erkeklerle muameleleri o derece şuhane idi ki, herkes tuhaf ve gülünç görünmemek için âdeta yanlarından çekilmeye mecbur oluyordu."

Biri ahlak, diğeri terbiye meselesine taalluk eden bu iki müşahedenin daha yüzlerce, daha binlerce emsalini zikredebiliriz. Bunların birçoğu kendi gözümüzle gördüklerimiz, birçoğu da işitip dinlediklerimizdir. Memleketin sair yerlerini pek iyi bilmiyoruz. Fakat İstanbul'da, İstanbul Türk âleminde ahlak ve terbiyenin büyük bir buhran geçirdiğine hükmetmemek mümkün değildir. Eski terbiye esasları, eski ahlak prensipleri yıkılmıştır ve bunlar yerine henüz yenileri ikame edilememiştir. Bazı kimseler, ana ve babalarımız bu buhranı Avrupalılık cereyanının bir neticesi olarak telakki ediyorlar. Fakat Avrupa'yı yakından içinden tanıyanlar, Avrupa'yı Levantinlerden öğrenmek felaketine maruz kalmayanlar, pekâlâ bilirler ki, orada, ne, herhangi bir orta halli ailenin çay ziyafetinde –biraz yukarıda naklettiğimiz tarzda- yüzü boyalı ve laubali tavırlı genç kızlara tesadüf edilebilir; ne de açık saçık temaşa yerlerine genç kızlarla çocukların duhulüne müsade olunur. Hatta İsviçre'de ve zannederim şimal memleketlerinin bazılarında umumiyetle on beş yaşından aşağıya çocukların sinemalara duhulü memnudur. Çünkü "ekran"larda gösterilen filmlerin ekserisi ya taze muhayyileleri bozacak derecede garaip ve acayiple dolu veyahut körpe sinirleri tezelzüle uğratacak kadar müheyyeç, korkunç vakaları musavverdir. Bunları seyreden bir çocuk iştihasını kaybediyor, uykusunu şaşırıyor, hurdehaş olan cümle-i asabiyesinin elinde enva-ı ihtilacata uğruyor. Birçok pedagoji mütehassısları, bugün, müttefikan "sinema"nın maddi ve manevi mazarratlarından müştekidirler ve bunun için mensup oldukları memleketlerin kanunlarına, bu tehlikeli eğlenceye karşı bir takım memnuiyetler ilave etmeye çalışıyorlar.

Bunun ne kadar musip bir hareket olduğunu burada izaha bilmem ki hacet var mıdır? Bizce sinema şeritlerinin ekserisi, hırsızlığı, katilliği, zinayı, macerayı neşr ve telkin etmekten başka bir şey yapmıyor. Vakıa bunlar umumiyetle hep ahlaki bir netice ile nihayet bulan vakaları musavverdir; fakat, bu, o vakaları dimağıyla ve muhakemesiyle seyreden olgun adamlar için böyledir, çocuklar ve genç kızlar için ise, iş büsbütün aksinedir. Zira perdedeki levhaların doğrudan doğruya aksettiği yer bunların sinirleri ve muhayyileleridir. Sinirlerle muhayyileler ise hariçten aldığı tesiratı tetkik ve teftiş etmeksizin kabul eder ve gayr-ı şuuri bir tarzda onun hüküm ve nüfuzu altına girer. Bunun için değil midir ki, memleketimizde sinema eğlencesi revaç bulduğu günden beri kadınlarımızdan birçoklarının meşhur sinema

artistlerine mahsus bir takım sahnevi etvar ve harekatı taklit ettikleri, onlar gibi oturup onlar gibi kalktıkları ve tıpkı onlar gibi cilveler ve işveler yaptıkları görülüyor? Bu nevi mukallit kadınlardan başka birçok çocuklar da tanırım ki, "Gariboy"ları, "Şarlo"ları, "Maks Linder"leri büyük bir muvaffakiyetle meşk etmekte ve onlar gibi ellerine rast gelen şeyi kırıp dökmekte, merdivenlerden yuvarlanmakta, ötekine berikine azizlik etmekte âdeta maymunları gölgede bırakan insiyaki bir hüner ve maharet gösteriyorlar.

Lakin memleketimizde müşahede ettiğimiz ahlaki ve terbiyevi buhrana yalnız sinemanın sebep olduğunu söylemek büyük bir haksızlık olur. Hiçbir vakanın yalnız bir tek sebebi yoktur. Hususuyla içtimai ve ahlaki vakalar ekseriyetle birçok esbap ve avamilin mahsulüdür. Bu esbap ve avamilin içinde iktisadi ve siyasi olanlar da vardır, nitekim, bizde terbiye ve ahlakın yegâne ocağı olan eski Türk ailesinin hemen hemen tamamıyla ortadan kalkışı en ziyade iktisadi buhranlara atfedilebilir. Aşağı yukarı otuz kırk seneden beri, ana baba vesayetinden azade, kendi başına yetişen bir nesil kâh Şarktan, kâh Garptan gelen tesiratlara tâbi; kâh kendi arzu ve heveslerine göre; kâh her türlü usul ve intihaptan muarra karmakarışık kıraatların nüfuzu altında manevi bir perişanlık içinde yaşıyor. Bundan başka on beş seneden beri, yekdiğerini takip eden siyasi inkılaplar Türk hayat-ı içtimaiyesinde istikrar namına hiçbir şey bırakmamıştır. Mütemadi sarsıntılar, mütemadi felaketler, mütemadi muharebeler ve muhaceretler vücutlar gibi ruhları da kökünden koparmış ve her tedbiri alt üst eden bir şevreşkin içine atmıştır. Herkesi günü gününe yaşamaya mecbur eden bu fuzuli hayatta bu avarelik ve bu derbederlik arasında sabit ve muayyen bir takım ahlak prensiplerinin tutunabileceğine ihtimal vermek mümkün değildir. Bunun için evvela, siyasi, içtimai ve iktisadi hayatımızın durulup intizamına girmesine intizar etmek lazım geliyor.

AHLAK VE TERBİYEYE DAİR / 9421 NR._1923-06-09

Bundan evvelki makalemde memleketimizdeki ahlak ve terbiye buhranından bahsetmiştim ve demiştim ki, buhranlar birbirinin mütemmimidir. Mademki siyasi, içtimai ve iktisadi hayatımızda daimi bir ihtilat ve ihtilaç vardır, manevi hayatımızda da ister istemez bu ihtilat ve ihtilaca müptela olacağız ve ondan kurtulmadıkça bundan da kurtulamayacağız. Bütün ah u zarlar, bütün şikâyetler, teessüfler, teessürler beyhudedir ve ahlaksızlığın önüne zabıta ile geçmeye imkân yoktur. Her hastalık gibi içtimai hastalıklar da tabii seyirlerini takip ederler. Biz, bugün hastalığımızın, belki, en had bir devresindeyiz. Siyasi hayatımızda da öyle değil mi? Koca bir inkılap devri geçiriyoruz ve bunun hummalarını raşelerini, hissediyoruz. Etrafımızda her şey baş döndürücü bir süratle değişiyor, birçok müesseseler yıkılıyor,

yerlerine başkaları geliyor veyahut gelmek üzeredir. İçimizde de aynı inkılabat ve aynı tebeddülat var; ruhumuz da esaslı bir istihale devresi geçirmektedir. O, artık ne dünkü, ne de bugünkü prensiplerle mücehhezdir. Sıtma içinde görülen rüyalarda olduğu gibi, nihayetsiz bir boşlukta baş aşağıya uçuyor. Düşüyor demiyorum; çünkü bütün müşahedelerimize rağmen memleketimizde umumi ve kati bir ahlak sükûtuna kani olanlardan değilim ve dünkü neslin bugünkü nesilden daha faziletli, daha terbiyeli daha seciyeli olduğuna ihtimal vermiyorum, hatta belki biraz da bunu aksini düşünüyorum. İkinci Abdülhamit devrinin fezahatları ve rezaletleri henüz gözümüzün önündedir. Bu devirde hükümet memurları ekseriyetle hırsız ve mürteşi, saray adamları alçak, hain ve casus, fikir ve kalem erbabı zelil, riyakâr ve mütebasbıs; gençler uyuşuk, atıl ve ateşsiz; kadınlarımız şedit bir tazyik yüzünden hile, desise ve fısk u fücur içinde bir takım gayr-ı tabii reziletlerle malul idi. O zamanlar her şey kapalı ve gizli, her şey bir riya ve korku perdesi altında örtülü olduğu için cemiyetimizi birer kanser gibi kemiren bu fecayinin hiçbirini lazım gelen vuzuh ile göremiyorduk. Bugün hiç değilse, o boğucu, o mütefessih havadan eser yoktur. Bütün iyiliklerimiz gibi, bütün fenalıklarımız da meydandadır ve bu meydanda imtihandan geçmemiş tek bir adam kalmamıştır.

Bir cemiyet ahlaken çürümeye yüz tutunca, onun içinden bir takım bariz ve enmuzeci fezahat simaları yetişir, bunlar hasta bir vucutta biten urlar ve çıbanlar gibidir ve biz ancak bunlar vasıtasıyladır ki o cemiyetin bünyesindeki illetten haberdar oluruz. Mesela, karnından Fehim Paşa gibi bir galat-ı hilkat doğuran bir cemiyetin sohbet ve selametinden şüpheye düşmemek ve bu numuneyi görür görmez asıl metaı hakkında da ona göre bir hüküm vermemek mümkün değildir. Meşrutiyet inkılabından sonra halk bu canavarı parçaladı, fakat çok geçmedi, her uzvundan küçük birer canavar daha peyda oldu ve memleketin içine dağıldı. Biz bunlara bakarak aynı malul devrin devam ettiğine hükmediyorduk. Lakin şimdi, aramızdan bu gibi fezahat enmuzeclerinin çıkabileceğine ihtimal veremeyiz. Çünkü memleketin manevi havası emsali nâmesbûk bir ciyadet iktisap etmiştir. Ve bunun içinde hiçbir mikrobun yaşamasına imkân kalmamıştır. Bu nevi redâet erbabının en sonuncularını da cemiyetimiz şu mesut inkılap hareketiyle son defa olarak kendi bünyesinden harice atmıştır.

Bu nokta-i nazardan iddia edebiliriz ki, memleket maddeten olduğu gibi manen de kati bir tasfiyeye uğramış, Bizans yadigarı olan birçok müesseseler yıkılırken, bu müesseselerin bir muhasalası olan Bizans ahlakı da yıkılmış, mahvolmuş; fakat bunun yerine henüz muayyen bir takım ahlak düsturları, ahlak prensipleri doğmamıştır. Dünkü neslin terbiyesi ve ahlakı bozuktu. Bugünkü neslin ise hiç ahlak ve terbiyesi yoktur. Yani ne ahlaksızdır, ne de ahlaklıdır. Âdeta bütün ruhlar arafta gibidir. Günah ile sevap, hayır ile şer ortasında,

muallakta duruyor.

Kim, bunlara cennetin yolunu gösterecek? Yakın, fakat sessiz ve kapalı duran iyilik, güzellik ve doğruluk bahçesinin kapısını bunlara hangi el açacak? Millî ve siyasi hayatında necat ve selamete eren bu millet manevi ve ahlaki hayatında da kendisini necat ve selamete isal edecek nurdan elleri bekliyor. Bunlar, ona şiir ve sanat sahasından uzanacaktır. Kahramanlar vazifelerini ikmal edip silahlarını fethedilmiş kalelerin duvarlarına astılar. Şimdi vatan, güzellik ve iyilik mebdei olan evlatlarını iş başına davet ediyor memleketin toprakları gibi, milletin ruhu da işlenmemiş, sürülmemiş ve ekilmemiş bir hâldedir. Lazım gelir ki, köylü sapanını tarlasına sapladığı anda şiir ve sanat erbabı da dimağları ve kalpleri sürmeye başlasın, bu topraklar ne kadar münbitse, bu dimağlar ve bu kalpler de o kadar feyizlidir, elverir ki, iyi işlensin ve saçılacak tohum kuvvetli olsun. Lakin bu manevi harasetçiler nerededirler? Kaç kişidirler? Ve hazır mıdırlar? Heyhat, bu üç suale müspet bir cevap verebilmek epeyce müşküldür ve kalbimizi kemiren elem, bize, bu cevabı verememekten geliyor. Memleketimizdeki fikir ve kalem erbabı ekseriyetle ekmekten ziyade biçmek taraftarıdırlar. Bunlar hayatı ve hadisatı hep arkadan takip ediyorlar ve asla öne geçmek kudretini gösteremiyorlar. Bizde Namık Kemal vicdan banilerinin ve ruh müncilerinin ilki ve sonuncusu olmuştur. Ondan evvel ve ondan sonra gelenler hayatı olduğu gibi kabul etmekten ve şer önünde yeise düşüp, hayra karşı lakayt durmaktan başka bir şey yapamamışlardır. Bugün milletin manevi kuvvetleri, manevi kabiliyetleri, memleketin maddi kuvvetleri ve tabii kabiliyetleri gibi hep boş yere akıp gidiyor ve bunlardan istifade etmek kimsenin hatırına gelmiyor. Anadolu'da nehirler var ki, "kanalize" edildiği takdirde layetenahi ovalarda altın dalgalı ekin deryaları husule getirir; yer altında öyle hazineler medfundur ki, himmet ve marifet sahibi bir el onlara dokununca yüz binlerce açı yüzlerce sene doyurur ve her açıldıkları yerde mamureler kurulur. İşte tıpkı bunlar gibi milletin manevi hazâini de henüz keşf ve tanzim edilmemiş bir hâlde bulunuyor, onun ruhu, sathından bakılınca, memleketin toprakları gibi, çıplak, fakir ve perişan görünüyor. Ne mutlu, o bahtiyara ki bu toz ve toprağa bulanmış külçeden o pak ve kıymettar cevheri çıkarmanın yolunu bulacaktır.

MÜHLİK SULH / 9423 NR._1923-06-11

Şu satırlar intişar etmezden evvel ihtimal ki, sulhun tahakkukuna mani olan son müşkül de ortadan kalkmış bulunacak; ihtimal ki, Türk heyet-i murahhasasının hüsn-i niyeti bir defa daha Avrupa heyet-i murahhasalarının kayalardan daha sert olan inat ve ısrarına çarpıp dağılacaktır. Aramızda, bu neticelerin her ikisini de müsavi addedenler var. Çünkü bizi

kati bir “esaret-i iktisadiye”ye sürükleyecek herhangi bir muahedenin reddi bizim için sulh akdi kadar hayırlıdır. Hususuyla bizden ziyade düşmanların menafiine uygun kâtil bir sulha, harbin bütün fecayiini tercih etmek lazım gelir.

Avrupa kapitalizminin demir pençelerinde yavaş yavaş boğulmakla ateş ve kan dalgaları içinde mahvolup gitmek arasındaki farkı çoktan anlamış bulunuyoruz. Çünkü Garp âlemi bu ölüm ve işkence usullerinin her ikisini de bize tatbik etti. Bir tanesinin acısını yarım asırdan beri çekiyoruz; diğerinin fecaatine sekiz seneden beri göğüs geriyoruz ve bu iki çeşit imha aletinin birbirini itmam ettiğini de biliyoruz. Şu Avrupa devletleri, bizi hâlâ ne kadar tecrübesiz, ne kadar çiğ ve ne kadar safderun zannediyorlar! Vakıa şimdiye kadar, biz bunların elinde, tıpkı bir takım mürabahacı, muhtekir sarraflar eline düşmüş mahcup, şaşkın, saf, hesabını bilmez bir müsrif asilzadeye benziyorduk. Bunlar her sıkıntılı zamanımızda bizim etrafımızı alıyorlar, bin türlü tatlı sözler, tatlı tebessümlerle muavenetlerini teklif ediyorlar: “Ne istersiniz? On milyon mu, elli milyon mu? Pekâlâ; hazırız, emrinize amadeyiz!” diyorlar ve gözlerinin ucuyla oturduğumuz malikanenin kıymettar eşyalarını sinsi sinsi tetkike koyularak: “Fakat, şunu karşılık gösterirseniz; bunu rehin bırakırsanız, ötekini bize hediye ederseniz!” tarzında suret-i zahirede ehemmiyetsiz görünen, bir takım şartlar dermeyan ediyorlardı. Biz “Peki buyurunuz! Beğendiğinizi alınız!” diyorduk ve üste, bir de yerlere kadar eğilip teşekkür etmek ıztırarında kalıyorduk. Böylece yavaş yavaş bütün ecdat yadigarlarımız, bütün kıymettar eşyalarımız parça parça bu adamların eline geçti. Şimdi biz hâlâ büyük, fakat boş ve çıplak malikanelerimizin içinde kuru tahta üzerindeyiz. Onlar tekrar birer birer etrafımızı alıyorlar, fakat bu sefer eskisi gibi mütebessim, nazik ve hayırhah değildirler. Şimdi ellerinde altın keselerine mukabil bir takım sararmış yıpranmış hesap pusulaları vardır. Bunların üzerinde muhtelif faiz yekunlarını gösteren dizi dizi rakamlar duruyor ve hepsi bir ağızdan bağırıyor:

“- Öde!

Ödemek! Fakat ne ile? Nasıl? Hiç bunu sormaya bile vakit bırakmıyorlar: “Bizim istediğimiz gibi, bizim istediğimiz tarzda...” diyorlar ve herhangi bir alacaklının koparacağı gürültünün yüz mislini koparıyorlar. Bizi ateş ve demirle tehdit ediyorlar. Görmüyorlar ki kuru tahta üzerindeyiz, görmüyorlar ki, [okunamadı] vahşi suikastlardan o güzel, o zengin malikanelerimizin her tarafı harap ve tebah olmuştur. Duvarlarımız yıkılmıştır, bağ ve bahçelerimiz bozulmuştur, eşyamız kırılıp geçirilmiştir, yatak ve yorganlarımız yakılmıştır, sırtımızdaki kanlı gömlekten başka hiçbir şeyimiz kalmamıştır. Soruyoruz:

[okunamadı]

Bu sözlerin hiçbirini işitmiyorlar: "Öde!" diyorlar ve yarım milyon şehidin taze mezarlarına doğru yumruklarını sıkıyorlar. Zavallı İsmet Paşa kaç defa, heyecandan ve nefretten titreyen bir elle bu hailenin üstündeki perdeyi kaldırdı:

"- Bakınız; dedi.

Bütün bu fecaat ve sefalet yığınının hakkını bir kere daha sulh yoluna feda ediyorum. Bu şurezarlar sürülüp biçilmeye, bu viraneler yapılıp kurulmaya; bu açlar, bu çıplaklar giyinip doyunmaya; bu avareler iskâna; bu yetimler ve bu dullar tatmin ve teselliye muhtaçtır. Bunların hepsini bir tarafa bırakıyoruz. Tek sulh olsun diye... Lakin siz sulh için faizlerinizin faizinden bir santim fedaya razı olamıyorsunuz. Buna da peki; fakat bende ödemek kudretini bırakmadınız ki ödeyeyim!"

Bu vaziyette, İsmet Paşa, bize en hazin haile kahramanlarından daha müheyyeç görünüyor. Konferans zabıtnamelerini okurken, bunun içindir ki, bazen tüylerimizin ürperdiğini hissediyoruz. Zira, dünyanın hiçbir sahnesinde, şu dakikada Lozan şatosunda oynanan faciaya müşabih bir facia daha oynanmamıştır. Beşeriyete ait ne kadar fezahat, garabet, zulüm ve itisaf kabiliyetleri varsa [okunamadı] temsil edilmekte ve hak ve fazilet, Shakeaspeare'in o meşhur hailesindeki ihtiyar ve alil kral gibi yerden yere sürüklenmektedir. İnsaniyet yüzünü örten bütün riya perdelerinden burada tecerrüt ediyor ve Garp medeniyeti bütün çirkin, galiz ve iğrenç taraflarını burada açıyor.

Bu sahneyi hakiki manasıyla, hakiki dekoruyla görmeye muvaffak olanlar ne kadar bedbahttır! Çünkü bunlar için artık iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa, hakka ve adalete inanmak kabiliyeti kalmayacaktır. Çünkü bunlar ruhlarını avutan bütün yüksek ve ulvi prensiplerin birer hayalhamdan ibaret olduğunu anlayacaktır. Çünkü bunlar, yeryüzünde, hakim olan mantıkın, Hazret-i İsa'yı bir dinara satan Şem'ûn'un mantıkı olduğunu hissedecektir.

İçimize böyle bir nefret ve istikrah dolduktan sonra artık sulh gelse de neye yarar? Bir taraftan bu kadar ikrah, diğer taraftan bu kadar suiniyet üzerine teessüs edecek bir sulhtan ne hayır umulabilir? Ömrü ne kadar sürebilir? Avrupa emperyalizminin takazasından bizar olan mazlum ve mustarip Şark milletlerine böyle bir sulh nasıl bir rahat, nasıl bir huzur ve emniyet bahşedebilir?

AVRUPA İSTEMİYOR! / 9426 NR._1923-06-14

Gazetemiz sahib-i imtiyazı Ahmet Cevdet Bey, Lozan'dan gönderdiği son mektuplarının birinde, sözüne şu cümle ile başlıyor:

"Ben artık katiyen kani oldum ki, Avrupa, Garp bizim umduğumuzu istemiyor."

Buna şüphe mi var? Avrupa yalnız umduğumuzu değil, mevcut olduğumuzu ve herhangi bir millet gibi kendi mukadderatımza kendimiz sahip olarak, hür ve müstakil yaşadığımızı da istemez. Çünkü Şarkta kuvvetli ve müstakil bir Türkiye Garp devletlerinin ihtirasatına karşı daimi bir hail, daimi settir. Bu devletlerin her biri Şarka dair gizli veya açık bir emel besliyor. Arkasında kapitalistlerin altın keseleri, önünde orduların top ve mitralyözleri olduğu hâlde, kâh bir yılan gibi yerden yere sürünerek, kâh sırtlan gibi taştan taşa atlayarak, kâh azgın bir boğa gibi tos vurup şahlanarak Batıdan Doğuya doğru ilerleyen bu kuzgun emel, senelerden beri ilk defa olarak başını genç Türkiye denilen sert kayaya çarpıp sersemledi. Onun için artık daha ileriye gitmek mümkün değildir; geriye dönmek ise son derece müşküldür. Çünkü geride darlık, açlık ve zulmet vardır; çünkü menfez bulamayıp mütemadiyen yerinde kabaran ve taşan altın dalgaları onu boğmaya hazırlanıyor. Ne yapmalı? Mutlaka, mutlaka yol kesen bu kayayı devirmek lazım. Asıl aydınlık, asıl bol bol soluk alınacak geniş saha bunun arkasındadır; neft, petrol, bakır ve kömür madunları bunun arkasındadır. Henüz balta girmemiş bakir ormanlar, henüz sapan yüzü görmemiş gürbüz ve feyyaz topraklar, henüz açılmamış ticaret şahrahları bunun arkasındadır. Bu defa bu kaya devrilecek olsa, efsanevi defineler ülkesi bütün eski dünya baştanbaşa ve bilakayduşart bunların olacaktır.

Avrupa milletleri, şimal cemudiyelerinden kopmuş çığlar gibi, cihan saltanatının makarrı olan Roma İmparatorluğunun üzerine yığıldıkları günden beri zannediliyor ki, tarihte "Barbarların istilası" namıyla yâd edilen badire hitam bulmuştur. Bu yanlış bir nazariyedir. Kurun-ı vustada "ehl-i salip" akınları ve yeni Dünyanın keşfinden sonra Amerika muhaceretleri ve son asrın "istimar" ve istismar cereyanları hadisenin muhtelif safahatından başka bir şey değildir. Bir zamanlar medeni ve mamur Roma'nın üzerine musallat olan o muharrip vahşi sürüleriyle bugünkü müstemereciler arasında yalnız bir şekil ve kıyafet farkı vardır. Kimi ilim, kimi din, kimi sınaat ve ticaret kisvesi altında yavaş yavaş etrafımızı alan bugünkü metruş, zarif, eldivenli, rugani kunduralı Avrupalıların yüzlerine dikkatle bakacak olursak dünkü kızıl saçlı Germenlerle, boz kıllı çehrelerindeki sibâî ifadeyi derhal keşfederiz.

Bunlar vakıa cetleri gibi kurt postlarına sarılı değildir. Bunlar vakıa cetleri gibi bakır kuburları içinde uçları zehire batırılmış oklar taşımıyor, fakat celalî göğüslerinin altında çarpan kalp aynı kalp; fakat yumuşak kumaşlarının içindeki deri aynı deridir. Âlim ve mütefekkirlerinin burunlarındaki gözlüklerin camı o eski behimi iştihanın parıltılarını ancak örtebiliyor.

Geçenlerde bunlardan biri, Asya'da baş gösteren "millî intibah"tan korkulu bir lisanla bahsediyordu. Diyordu ki: "Artık Şark milletleri uyanmıştır. Bunlar mevcudiyetlerini ve istiklallerini kıskanç bir aşk ile bütün ecnebi tesirlere karşı müdafaaya hazırlanıyorlar. Yarın öbür gün Buhara'da, Afgan'da, İran'da ve Hindistan'da milliyet cereyanları coşkun birer sel gibi kabarıp Avrupa'nın istimar emellerini katiyen boğacağına şüphe yoktur. Şimdilik tahtelarz bir seyir takip eden bütün bu cereyanların merkezi Türkiye olduğunu (!) unutmayalım. O, istiklali uğurunda son defa gösterdiği parlak ve kahramanane ceht ile, etrafındaki milletlere bir numune-i imtisal olmuştur. Şimdi Asya'nın bütün milletleri muzaffer ve yeni Türkiye'nin eserini takip etmek emelini beslemektedir." İlaahire.

Ve bütün bu sözlerinin neticesinde demek istiyor ki, gözlerimizi açalım; bu "intibah"ın önüne geçmeye çalışalım. Bu hususta Avrupa ilmi, Avrupa sınaati, Avrupa kapitalizmi hep bir fikirdedirler. Avrupa'nın iktisadi, ilmî ve siyasi cereyanları hep "istila-i cihan" gayesine doğru yol almaktadır. Denilebilir ki, "Galileo" Dünya'nın yuvarlak olup döndüğünü bunun için ispat etmiştir; kendisinden hayret ve takdir ile bahsettiğimiz "Kristof Colomb" Amerika'yı bunun için keşfetmiştir; bu adam denilebilir ki müstamerecilerin ilk pişdarıdır ve yine denilebilir ki, barut kâşifinden domdom kurşununu imal edene kadar bütün sınaat ve fen muhterileri, o bitmez tükenmez istila hırsının sadık hizmetkârlarıdırlar. Zira bunların meydana getirdikleri sınaat ancak silahsız ve çıplak milletlerin katliamına yarıyor. Avrupa ilminin bu maddi sahasından, manevi sahasına geçecek olursanız hep aynı gayeye doğru bir fikir cereyanı görürsünüz. Garb'ın belli başlı filozofları, içtimaiyatçıları ve şairleri hep mensup oldukları milletlerin harsi ve ahlaki faikiyetlerini ispata çalışırlar. Bunlar zımnen demek isterler ki, ilim bizde, sanat bizde, servet ve marifet bizdedir. Binaenaleyh, dünyaya hâkim olması lazım gelen bizleriz. Hatta bunlar meyanında "Gobineau" gibi, "Chamberlain" gibi ve şu mecnun Alman Filozofu "Nietzsche" gibi şeyda ırk nazariyatçıları vardır ki, bütün küre-i arz üzerinde bir nevi Avrupa "hegomanya"sı iddia ederler: "Biz, Şimalilerin, Germenlerin damarlarında yırtıcı kuşların kanı var ve yeryüzü bizim şikarımız olmak için halk edilmiştir. Doymamak, daima daha fazlasını istemek, istedikçe daha istemek bizim şiarımızdır. Fikren ve ilmen, bütün kainat, bütün hilkat küreleri ve fezaları, layetenahî ebadı ile tâ esirî âlemlere kadar bizim hükmümüz altına girmiştir. Aramızdan öyle başlar yetişti ki kehkeşanlara kadar

yükseldiler. Artık ayağımızın altındaki şu çamur parçasını avucumuzun içine alıp istediğimiz şekli vermemize ne mani olabilir?"

Avrupa bu şahlanmış ve kudurmuş ihtiras içinde karşısına çıkan herhangi bir diğer hakkı işte bunun için tanımak istemiyor. Bu güneş altında her şey benim içindir, bana mahsusdur; diyor ve siz birazı da benim olsun dediğiniz zaman öfkesinden çıldırıyor. Bu, onun damarlarındaki yırtıcı kuş kanından gelen bir tehevvürdür.

MÖSYÖ VENİZELOS DİYOR Kİ... / 9427 NR._1923-06-15

"Mösyö Venizelos diyor ki, birkaç güne kadar sulh olacağına eminim."; "Mösyö Venizelos, beni dün beşuş bir çehre ile ve fevkalade büyük bir nezaketle kabul edip artık Türklerle Yunanlılar arasındaki dava halledilmiştir, dedi." ; "Mösyö Venizelos'la bir saat süren mülakatımız çok samimi olmuştu." ; "Mösyö Venizelos, beni dün otomobiline alıp Oşi'ye götürdü. Yolda gülerek dedi ki: Maziyi tamamıyla unutmalıyız. Bundan sonraki münasebetimiz gayet dostane olmalıdır. Ben bu kanaatteyim." ; "Lozan Palas'ın holünde Mösyö Venizelos'u yalnız bulup yanına yaklaştım: - Nasıl efendim, bu Fransızlarla aramızdaki müşkül nasıl halledilecek? – Bana göre her hâlde halledilecek hem sizi, hem onları tatmin edecek bir formül bulunacak!" ; "Mösyö Venizelos'a dedim ki; - Siz tecrübeli bir diplomatsınız rica ederim, bana söyleyin. Eğer devletlerle sulh yapamazsak, sizinle münferiden bir mukaddemat-ı sulhiye muahedenamesi imza edebilir miyiz? Mösyö Venizelos: Hay hay, ederiz. dedi." ve ilaahire.

Bu muhavereler, bu yarenlikler Türk gazetelerinin Lozan'da bulunan Türk muhabirleriyle şu mahut Yunan başvekili, şu Giritli avukat arasında cereyan ediyor. Laalettayin herhangi bir İstanbul gazetesini açıp okuyacak olursanız, bu adamın bu yolda bir sürü sözlerine, hareketlerine, tebessümlerine, muhakemelerine, mütalalarına, hatta bazen de nasihatlerine, tavsiyelerine tesadüf edebilirsiniz. Ve kendi kendinize dersiniz ki: "Acaba Venizelos bizim istihbarat kaleminin reisi mi oldu?" Zira, görüyoruz ki, son günlerde, bizim muhabirlerin konferans havadisine ait yegâne kanalı bu Yunan diplomatının hançeresi olmuştur. Bütün tatlı haberler hep oradan çıkıyor; kalbe ümit ve teselli veren bütün sözlerin menbaı orasıdır. Bunları dinledikçe, Venizelos için âdeta "Ne kadar da mübarek bir zat imiş! Şimdiye kadar hiç de kıymetini takdir edememişiz!" diyeceğimiz geliyor. Tevekkeli Galata ve Tatavala Rumları onun için günlerce, aylarca, senelerce kiliselerde ayinler yapmadı! Tevekkeli bütün Rum mağaza ve dükkanlarının camekânlarında onun resmi defne dallarına

sarılıp rengarenk elektrik ampulleriyle tenvir edilmedi! Tevekkeli İzmir'den, Bursa'dan, İzmit'ten, Edirne'den, kırk kiliseden İstanbul'a akın akın Müslüman muhacirleri geldiği günlerde, Beyoğlu sokakları "Zito Venizelos!" alkışlarıyla çın çın çınlamadı! Tevekkeli karşı dağların arka taraflarında yanan Türk köylerinin kara dumanı âfâkı tuttuğu esnalarda rıhtım boyundaki kahvehane ve meyhanelerde şehr-i ayinler yapılmadı! Tevekkeli, ah, evet; tevekkeli Yunan eşkiyası İzmir rıhtımına ilk ayak bastığı gün, şu biçare Türk zabiti, Fethi Bey "Yaşasın Venizelos!" diye bağırmadığı için on yerinden süngülenmedi; filvaki, "Türk'ün aklı sonradan gelir!" diyenler ne kadar haklı imiş! Biz böyle "tecrübeli diplomat"ların, böyle ana ve baba dostlarının, böyle hakîm ve durbîn kimselerin, kıymet ve ehemmiyetini hep iş işten geçtikten sonra anlarız. Eğer bunu evvelce anlamış olsaydık, bu kadar kan dökmeye lüzum görür mü idik? İzmir'in, Manisa'nın, kasabanın, Alaşehir'in, Salihli'nin, Uşak'ın ve bunların etrafındaki yüzlerce köyün ve Sakarya ile Porsuk çayı kıyılarından tâ Marmara sahillerine kadar bine yakın köy ve kasabanın hâk ile yeksan oluşuna meydan verir mi idik? Heyhat, heyhat, bilememişiz vesselam!..

Teşekkür olunur ki, Türk gazetecileri, bir zamanlar bizimle beraber aynı hataya, aynı gaflete düşen arkadaşlarımız var kuvvetleriyle çalışarak o eski suitefehhümleri izaleye himmet ediyorlar. Ne kadar olsa Avrupa havası bu... Gider gitmez bittabi gözleri açıldı, zihinleri açıldı, akl-ı selimleri yerine geldi ve yüksek diplomasi muhitinde, hepsi de terbiye ve nezaketin, medeniyet icabatının ne olduğunu öğrendi. Düellodan sonra bir eski düşmanla nasıl dost olunur, her şey nasıl unutulur, nasıl el ele verilir, bütün bu "adab-ı muaşeret" sırları onlara birer birer ayan oldu.

Lakin nedendir, bilmiyoruz, akıl ve mantıkımızın tasvip ettiği (!) bu tarz hareketi hissimiz, vicdanımız hâlâ kabul edemiyor. Henüz "Bilecik harabelerine" çok yakın olduğumuz, henüz Bursa dağlarının arkasından yanık kokuları duyduğumuz, henüz Türkiye felaketzedeganının feryat ve figanını işittiğimiz, henüz İzmir vilayeti halkının fırtınalı bir deniz üstünde oradan buraya, buradan oraya dağılan bir gemi enkazı gibi gözümüz önünde dolaştığını gördüğümüz için midir, nedir, Yunan dostluğuna ait sözler, bize, Venizelos'un ağzından naklen söylenmiş bile olsa; henüz cenaze çıkmış bir evde koparılan bir kahkaha tesirini yapıyor? Tiksiniyoruz, kızıyoruz veyahut sadece utanıyoruz, evet, utanıyoruz. Henüz başını sokacak bir oda bulamayan avarelerden, henüz doyunamayan açlardan, henüz giyinemeyen çıplaklardan, henüz göz yaşları kurumamış analardan; henüz karnının delik ve deşikleri kapanmamış genç kızlardan, henüz bel kemikleri doğrulmamış zulümdîde ihtiyarlardan utanıyoruz. Çünkü bunlar General Papolas'dan ziyade, çünkü bunlar Hacı

Anesti'den ziyade, çünkü bunlar Yunan milletinden ve Yunan ordusundan ziyade Venizelos'u, Venizelos'un ismini biliyorlar; hepsinin kalbinde bu isim bir ateşten damga gibi mahkûktur. Bunlar: "Ne yaptı ise, bize Venizelos yaptı!" diyorlar. Belki günün birinde Yunan milletiyle dost olabiliriz. Fakat bu dostluğun vasıta-i teessüsü asla Venizelos olmayacaktır. Venizelos, bizim nillî tarihimizde ilelebet, bin kere melun olarak kalacaktır.

Bundan üç buçuk, dört sene oldu; bir ilk bahar günü, kırçıl sakallı ve yuvarlak gözlü bir adam, etrafına tebessümler saçarak ve meserretinden elerini ovuşturarak, Paris'te, Versay sarayının muhteşem salonlarının birinden dışarı çıkmıştı ve bir şeme koşan pevaneler gibi etrafını ihata eden Fransız, İngiliz ve Amerikan gazetecilerine "Her şey kararlaştı. Şu dakikada Yunan ordusu İzmir'i işgal ediyor." demişti. Gazeteciler ona sordular: "Bilâhadise mi?" Yuvarlak gözlü adam: "Hadise neden olsun? Yunan ordusu ayağını yabancı bir toprağa basmıyor ki... Kendi millettaşları tarafından çiçeklerle karşılanacaklar. Buna emin olunuz!" dedi ve ince sesi Versay bahçesinin fıskiyeleri gibi keskin ve uzun bir kahkahayla havaya dağıldı. O anda İzmirli Türk kadınları, şehre yeni çıkan Yunan askerlerinin şadımanlık için attıkları kurşunlar çocuklarına isabet etmesin diye, titrek elleriyle pencerelerini kapıyor. Dışarda kalanlar saçlarından yakalanıp yerden yere sürükleniyor ve yalın kılıç Giritli jandarmalar önünde yalın ayak Türk gençleri, elleri arkalarına bağlanmış sokak sokak dolaştırılıyordu.

Düşünmeli ki bize bu feci günlerin vekayiinden haber verenler ve bu vekayii telin edenler; dört sene evvel Versay sarayında ellerini ovuşturarak gülen o kırçıl sakallı adamla şimdi dostça konuşan Türk gazetecileridir.

Meğer harp ne kadar ulvi ve siyaset ne kadar çirkin ve mülevves bir şeymiş!

TIK NEFESLER / 9428 NR._1923-06-16

Vusta Afrika'da, bazı kabileler, yağmur mevsimi geçti mi, artık lüzumu kalmadı diye, barınakları kulübeleri yıkarlarmış. Zannederlermiş ki, gelecek yıl tekrar yağmur yağmayacak ve zavana, saçağa ihtiyaç olmayacaktır. Bunlar gibi biz de, esaret ve istila tehlikeleri zail olur olmaz, millî mücahede ve millî tesanüt cephesine artık lüzum kalmadığına zahip oluyoruz ve bu cepheyi her gün biraz daha gevşek bırakmakta hiçbir beis görmüyoruz. Cephe denilince hatıra askerî cephemiz gelmesin. O, zaman ve mekanın fevkinde emsalsiz bir kuvvet ve kudretle yaşamakta ve belki de günden güne mehabet ve resaneti artmaktadır. Binaenaleyh, bizim burada kastettiğimiz cephe, politikacılardan, tüccarlardan, memurlardan,

mütefekkirlerden, muharrirlerden, şair ve ediplerden, hocalardan, sanatkârlardan, servet ve irat sahiplerinden, mektepli gençlerden; ilaahire... müteşekkil olan arka cephedir ve işte zayıflayan budur, yumuşayan, bükülen ve dağılmak istidadını gösteren budur. Nerede o dünkü ateşin birlik? Nerede ruhların bir gayeye doğru o müşterek hamleleri? Nerede kalpden kalbe koşan ve her kalpde aynı mukaddes çerağı tutuşturan ilahi şerare? Nerede o söylemeden birbirimizi anlayış ve o anlaşmaya meydan kalmadan insiyaki bir tarzda yan yana yürüyüş? İtiraf edelim ki, bunların hiçbirinden artık eser görmemeye başlıyoruz. Yine eski devirlerin bergüzarı olan o ferdiyetçi ruh, o enaniyet ve o nühüvvet baş kaldırıyor. Yine "sen ve ben" davası veyahut bundan daha feci daha mühlik olan "adam sen de" havası... Birçok kimselere tesadüf ediyoruz ki artık sulh müzakeratına ait haberleri bile takibe lüzum görmüyor. Birçok gençlere rast geliyoruz ki gayr-ı faale ayrılmış veyahut tekaüde sevk edilmiş ihtiyar memurlardan daha bezgindir. Kadınlarımız artık şehitlerden bahsetmiyorlar, gazilerin menakıbında tat bulmuyorlar. Bir zamanlar – bir zamanlar da söz mü?- daha bundan dört beş ay evvel tâ varlığımızın amakında çın çın öten kelimeler; İnönü, Sakarya, Kocatepe, Kızılca Dere, Uşak, İzmir, artık bize alelade birer yer ve şehir isimleri gibi geliyor. Herkes kendi başının kaygısına düşmüştür. Tüccar için sulh müzakeresi bir borsa işidir. Memur için zafer bir maaş meselesidir. Münevver ve mütefekkir için inkılabın manası kendi fikirlerinin vayahut kendinin öne geçmesidir. O muazzam, o ulvi vatan mücahedesi parçalana parçalana adi bir maişet mücadelesi hâline girdi. En ateşin, en hızlı milliyet fedaileri şimdi ileriye doğru daha bir adım atmaya üşeniyor, her biri kendi evinin kapısı önüne oturmuş gelen geçenden başına sarmak için defne dalları istiyor. Halbuki diğer tarafta millî mücadelenin pişdarları, er meydanının koç yiğitleri, henüz çıplak ve açık alınları bulutlara doğru uzanmış, yarın, (herkes için doğacak olan fecri) beklemektedir. Bunlar zaferin ganimetine dönüp bakmıyorlar bile... Çünkü bunlar tahayyül edilen zaferlerin kazanılan zaferlerden daha güzel olduğunu biliyorlar ve onu bekliyorlar. Niçin bütün başlar bu alınların değdiği mıntıkaya kadar erişemiyor? Bizi altımızdan her gün biraz daha aşağıya doğru çeken bu ağırlık nedir? Ayaklarımıza gülleler mi takılmış? Hangi elin taktığı belli olmayan bu gülleler, dün, zalim düşmanların boynumuza geçirmek istediği esaret zincirlerinden daha mı ağır, daha mı zorludur? Biz, aramızdaki ittihat ve ittifak sayesinde bu zincirleri bir hamlede nasıl kopardığımızı, nasıl kırıp attığımızı biliyoruz. Neden, bizi ayaklarımızdan aşağıya doğru çeken bu gülleleri de aynı ittihat ve ittifak sayesinde, aynı hamle ile silkip atamayalım? Dünkü mücahedemiz bir kurtuluş mücahedesi idi, eğer bunu bitmiş addediyorsak –ki bitmemiştir.- eşiğine vardığımız inkişaf ve itila mücahedesi, için hazır bulunalım. Bu mücahedenin de öbürü gibi hız ve ateş verici, insanı kendinden geçirici tarafları vardır. Bunun da gazileri, şehitleri, kahramanları ve kurbanları

olacaktır; bu da öteki kadar bizden azim ve irade, fedakârlık, ceht ve gayret isteyecektir. Demek ki, hiçbir nokta-i nazardan bu iki mücahedenin "kurtuluş" ile "yükseliş" mücahedelerinin birbirinden farkı yoktur. Hatta belki bu sonuncusu diğerinden daha uzun süreceği için daha büyük bir sabır ve tahammüle ihtiyaç gösterecek ve hiç olmazsa iki üç neslin kuvvetini buna vakfetmek lazım gelecektir.

Kavi ve gürbüz milletler yalnız tehlike anında değil, tehlike geçtikten sonra da müşterek bir mefkure etrafında toplanmasını bilirler. Böyle milletlerde içtimai vicdan daimi bir surette hâl-i galeyanda ve hâl-i faaliyettedir. Bizde bu faaliyeti ve bu galeyanı ancak münevver bir ekalliyet gösterebiliyor va hayati kuvvetlerimizin ekserisi, -büyük bir ekseriyeti- (şiddetli bir humma nöbetinden sonra düşülen bir uyuşukluğa) müptela bulunuyor. Bizi, bu uyuşukluktan kurtarmak lazımdır. Nasıl? Önümüzde vâsi bir say ve faaliyet sahası açmak suretiyle... Harp seferberliğinden sonra umumi bir say seferberliğine şiddetle ihtiyacımız vardır. Aksi takdirde ruhları istila eden bu yorgunluğu, bu mühlik yorgunluğu izale etmenin imkânı yoktur. Vahdet ve tesanüdünü henüz temin eden ve bu yeni Türk camiası içinde her fert kendine göre bir vazife ile mükellef olduğunu bilmeli ve kendi mevcudiyetinin bu camiaya ne kadar lüzumu olduğunu hissetmelidir. Fertler, ancak kendilerine gösterilen ehemmiyet derecesindedir ki mensup oldukları cemiyete ehemmiyet verirler. Bu, cemiyetle fertler arasında zımnen münakit olan mukavelenamenin birinci maddesidir.

Biliyoruz ki, memlekette görülecek hadsiz hesabsız işler vardır ve yine biliyoruz ki, birçok işsiz adam, bugün, açlıktan ölmüyorsa bile, nisyan ve atalet içinde küflenip gidiyor. Bu ihtiyaç ile bu istiğna arasındaki illet nedir? Bizce, bunun birçok esbabından birisi ve belki başlıcası memleketimizde içtimai teşkilatın fıkdanıdır. Herkes hâlâ, her şeyi hükümetten bekliyor ve onun daire-i muaveneti haricinde nefes almak imkânını bulamıyor. Çünkü bunun harici boşluk, yokluk, zulmet ve anarşidir. Bu boşlukta bir takım iktisadi taazzuvlar, bu yoklukta bir takım içtimai teşekküller tekevvün etmedikçe ve bu zulmetle, bu anarşi küçük cemiyetler hâlinde bir takım müşterek sayler ve tedbirlerle tenvir ve tanzim olunmadıkça, millî hayatımızda hasıl olan bu gevşekliğin, bu azim ve irade buhranının, hatta bu ümit ve iman küsufunun önüne geçmek ihtimali yoktur.

Köyü yanan köylü, çiftliği harap olan ağa, tezgahı işlemeyen saatçi, dükkanı yıkılan esnaf, vazifesiz ve maaşsız kalan memur:

"-İzmir kurtuldu, Bursa kurtuldu. Edirne kurtuldu. Fakat ben kurtulamadım." diyor ve

senelerden beri o kadar aşk ve hasretle beklediği bu zafer ve halas gününde tebessümü gözyaşlarına karışıyor, gülecek mi ağlayacak mı bilemiyor. Bunlara hissettirilmelidir ki, ne gülmek, ne ağlamak demi henüz gelmemiştir ve bundan dört sene evvel –hatta belki sekiz sene evvel- başlayan mücahede bütün ateşi ve bütün hızıyla devam ediyor ve bugün silahlarımızı çatıp oturduğumuz bu yokuş başı vasıl olmak istediğimiz gayenin müntehası değildir; kurtuluş yolunun yarısında, bir merhaledir. Daha yürüyeceğiz, daha ilerleyeceğiz, bundan daha öteye gideceğiz. Aramızdaki tık nefeslere rica ederiz ki, ne yaparlarsa yapsınlar, ister bulundukları noktada kalsınlar, ister geriye dönsünler, fakat bu seyrin ahengini ve hızını bozmaktan hazer etsinler.

HARABELERDEN BİR SES / 9429 NR._1923-06-17

Geçenlerde Manisa mutasarrıfı Aziz Bey, livanın jandarma kumandanı, Maarif ve Ziraat müdürleri ve Nafia sermühendisi beylerle beraber liva mülhakatını teftişe çıkmışlar ve Yunanlılar tarafından iki kere yakılan "Gördes"e uğramışlar. Bu heyet, burada, pek meserretli tezahürat ile istikbal edilmiş, fakat "kendisine hitaben irat edilen nutuklardan birinde ezcümle" şu sözler söylenmiştir:

" Yaralarınızı sarmaya geldiyseniz, hoş geldiniz! Ölüm ve zulüm yığınlarını biz teslim alamayız. Bizi nasıl düşmandan kurtardınızsa yanık ve harap yurtlarımızı o surette imar ediniz!"

Bu havadisi ve bu fıkrayı Manisa'da intişar eden "Saruhan" refikimizde okuyoruz ve "Gördes" kazasından daha feci, daha vâsi bir yangın yerinde çıkan bu küçük liva gazetesinde eski bir matbaa hurufatıyla dizilmiş bu sözler, bize, en muhrik mersiyelerden ve en müheyyeç haile kitaplarında okuduğumuz herhangi bir kalp feryadından daha müesser göründü. "Gördes"den "Nif"e kadar yarım bir daire hâlinde dolaştığımız bütün bu viran havali, tepelerinden kırılmış minareleri, çökmüş kubbeleri, birer taş yığını hâline gelmiş evleri, yıkılmış köprüleri, bozulmuş yolları ve bu yollar üstünde çıplak ayaklar, çıplak sinelerle dolaşan sefil, meyus ve avare halkıyla, bütün bu açlık, yokluk ve ölüm ve işkence diyarı gözümüz önünde, maddi ve manevi fecaatinin son heybetiyle canlandı. Bu yerleri görmeyenlere, "Gördes"deki hatibin dediği gibi o parça parça "zulüm ve ölüm yığınlarını" nasıl tasvir etmeli? Hangi dil, hangi kalem, hangi fırça bu kara levhaları olduğu gibi göstermeye kadirdir? Bu satırları yazan muharrir ki, -Aydın havalisi müstesna olmak üzere- Sakarya kıyılarından İzmir şehrine, İzmir şehrinden Bursa'ya kadar bütün bu fecayi

mıntıkalarını henüz zulmün dumanı üstlerinde tüterken, henüz yaralıların yaraları kurumadan, henüz kurbanların son ihtilacı nihayet bulmadan evvel adım adım gezenlerdendir; şu dakikada kendi hafızasına ve hatıratını tespit eden yazılarına müracaat ettiği zaman bütün o manzaraların ancak solgun birer gölgesini ihyaya muktedir olabiliyor. Bu satırları yazan muharrir ki, eşkal ve eşya ile ilk temasa geldiği günden itibaren, davul ve zurna sesleriyle raks eden yeşil ve neşvedar Manisa ona harici hayatın en tatlı, en munis bir hülasası hâlinde görünmüş ve çocukluk neşatını orada talim etmişti; bundan on ay evvel, aynı yeri mahuf ve ıssız bir kül yığını şeklinde gördüğü vakit bu kül yığınının üstüne ancak birkaç damla göz yaşı dökebildi ve kıvrana kıvrana can veren sevgili bir vücut karşısında hiçbir şey yapamayıp dizlerini vuran bir adam gibi aczinden, dişlerini sıkarak, heyecanını kendi içinde boğmakla iktifa etti. Biz, harap yurtlarımız karşısında, az çok hep bu vaziyetteyiz, imar ve ihya şöyle dursun hatta ne imdada koşmasını, ne teselli vermesini biliyoruz. Facia o kadar çok, o kadar büyük ve bu faciaya nispeten bizim kuvvetimiz, kudretimiz o kadar az, o kadar küçüktür. Bunun için düşünüyorum ki, "Gördes"lilerin: "Yaralarımızı sarmaya geldiyseniz, hoş geldiniz!" hitabına maruz kalan teftiş heyeti kim bilir, bir figandan hiç farkı olmayan bu ses karşısında ne derin bir yeise düçar olmuştur! Yaralarını sarmak? Fakat nasıl? Fakat hangi birini?..

Pek iyi hatırlıyorum, bundan iki sene evveldi. "Gördes", kasabaya girip çıkan bir Yunan müfrezesi tarafından henüz yakılmış, yıkılmış ve yağma edilmişti. Ankara'dan bir Hilal-i Ahmer heyeti bu kaza halkının imdadına koştu. Saruhan mebuslarından iki zatla beraber ben de bu heyete dahildik. Fecayizedegana esvap ve para tevzi edecektik. Fakat tam yarı yola geldiğimiz zaman "Gördes" ahvaline dair aldığımız malumata göre düşündük ki, bu para halkın ihtiyaçlarından ancak binde yarımını tatmin edebilecek ve bu esvaplar ancak yüzde yirmi kişinin sırtını örtecektir. Bir merhalede bize "Para yerine buğday getiriniz!" diyorlardı; diğer bir merhalede "Buğdayı nerede öğüteceğiz? Değirmen mi kaldı ki? Un, un lazım!" diyorlardı; biraz daha yaklaştıkça Gördes halkının en büyük zarureti "tuzsuzluk" olduğunu işitiyorduk. Nihayet, Simav'a vasıl olduğumuzda anladık ki, Gördesliler aynı derecede hem buğdaysız, hem üstsüz, hem tuzsuzdur, lakin bunların hepsinden ziyade üstüne yatacak bir hasıra ve altında barınacak bir çatıya muhtaçtırlar. Bittabi, ne tamamıyla bunu, ne tamamıyla diğerlerini yapabildik ve en sonunda anladık ki, "Gördes"e ettiğimiz imdat, acı bir küle bir katre tatlı su karıştırmak nevinden bir şey olmuştur.

Düşünmeli ki, o vakit imdada muhtaç olan yerlerimiz yalnız böyle birkaç kasabadan ibaretti. Ondan sonra bunların adedi akla durgunluk verecek derecede çoğaldı. "Gördes"in iki

üç misli büyük ve mamur kasabalarımız; Bilecik, Alaşehir, Manisa gibi büyük şehirlerimiz hep hâk ile yeksan oldular. Yalnız Sakarya havalisinde iki yüze yakın irili ufaklı köy ve kasaba cenazesi yan yana serpilmiş duruyor. Ne etmeli? Hangi birine yetişmeli? "Biz bu ölüm ve zulüm yığınlarını teslim alamayız!" diye haykırıyorlar. Lakin kimin bunları teslim etmeye kudreti vardır? Altmış milyon lira varidatının on beş yirmi milyonuyla Osmanlı devletinin borçlarını ödemeye mecbur olan hükümet mi? Biz buna ihtimal veremiyoruz. Halktan bir kısmının düşündüğü gibi bazı ecnebi şirketleri mi? Heyhat, bunlar o biçare halkın ve o viran diyarın son kalan "usare-i hayatı"nı emmekten başka bir şey yapmayacaklardır ve daima bir hizmete mukabil yüz menfaat temin ederek, bir hayra mukabil yüz şer işleyerek gelip gideceklerdir. İşte bu iki "dilemma" ortasındadır ki, bazen "umumi bir say ve umran seferberliği ilanı", bazen "mahalli inkişafların temini" gibi bir takım lakırdılar söylüyoruz. Fakat, içimizden biliyoruz ki, bunlardan hiçbirinin amelî bir kıymeti yoktur ve her şeyin başı "teknik-ihtisas" ile paradır. Önümüzde aynı felakete maruz kalmış ve aynı müşkül içinde bocalayan koca bir Fransa vardır. İçimizden hangimiz oraya gidip tetkikatta bulunmak ve harap yerlerin tamiri için ne gibi tedbirler ve çareler bulunduğunu yakından tahkik etmek lüzumunu hissetmiştir? Zira, Fransa maruz kaldığı bütün müşkülata rağmen imar faaliyetine başlamıştır ve bittabi bu hususta bize meçhul kalan birçok usuller tatbik etmektedir. Bu usuller nasıl şeylerdir? Hiç değilse bunu öğrenelim. Harap yurtlarımızla, hiç değilse biraz nazari bir surette meşgul olalım. Halbuki şimdiye kadar memleketimizin mimarları, mühendisleri vesair erbab-ı ihtisası tarafından –birkaç kısa gazete makalesi müstesna olmak üzere- bu müellim meseleye dair bir kitap bile yazılmamıştır.

"Bizi nasıl düşmandan kurtardınızsa yanık ve harap yurdumuzu da o suretle imar ediniz!"

Bu ne kadar samimi ve aynı zamanda ne kadar safiyane bir sadadır! Biçare halk zannediyoruz ki, harap bir ülkeyi imar ve ölmüş bir beldeyi ihya için yalnız hüsn-i niyet, azim ve irade kâfi gelir.

Kurtarmak, imar etmek; bunların ikisi de ayrı birer iştir. Vakıa şu son istiklal mücahedesinde gördüğümüz mucizelerden birisi de harp ile tamirin yan yana yürüyüşü olmuştur. Anadolu ordusunda bir elinde silah, diğer elinde kazma taşıyan ve bir taraftan siper kazıp diğer taraftan yıkılan köprüleri, bozulan demir yollarını tamire çalışan, bir taraftan düşman gülleleriyle boğuşup diğer taraftan top kamaları imal eden harikulade insanlar gördük. Fakat, buna rağmen bize öyle geliyor ki, bugünki ve yarınki işler için yeni insanlara,

yeni kollara, yeni bileklere, yıpranmamış yeni kuvvetlere ihtiyaç vardır. Bunlar nerede? Meydana çıkacakları zaman henüz gelmedi mi?

HANIMLARIMIZIN BİR TEŞEBBÜSÜ / 9430 NR._1923-06-18

Geçen günkü "İkdam"ın bir köşesinde şu fıkrayı okuyoruz:

"On gün evvel, kadınlarımızın her türlü hukuk-ı içtimaiye ve siyasiyesi için çalışmak üzere teşekkül edeceğinden uzun uzadıya bahsettiğiniz heyet, dün ilk mevcudiyet eserini göstererek "Kadınlar Halk Fırkası" heyet-i idare teşkilatını ve nizamname ile beyannamesini itmam ve makam-ı vilayete takdim eylemiştir."

Bu teşebbüsün neticesi ne olacak, pek iyi tahmin edemiyoruz? Fakat haddizatında güzel ve hoş bir teşebbüs olduğuna hiç şüphe yoktur. Hoş ve güzel diyoruz. Bu zaruri ve elzem demek değildir.

Türk kadınları –burada İstanbul hanımları tabirini kullanmak daha muvafıktır, zira Anadolu kadınlarının büsbütün başka bir hayatı var-, evet, İstanbul hanımları terakki ve teceddüt yolunda az çok sokaktaki yürüyüşleriyle yürüyorlar; yani kâh sıçraya sıçraya; kâh büyük şairimizin:

Hubûb eder gibi reftârınız ne hâlettir!

Aceb nesim-i seherden mi âferidesiniz?

beytiyle tarif ettiği bir nevi rüzgâr cereyanı hâlinde seri ve seyyal hamlelerle... Yani ufak tefek içtimai inkılaplarda, biz erkekler, -yine sokakta olduğu gibi- kadınlarımızın arkasında kalmakta ve arkasında yürümekteyiz. Düşünelim bizim on sene evvelki yaşayışımız, giyinişimiz ve tarz-ı muaşeretimizle bugünkü yaşayışımız, giyinişimiz ve tarz-ı muaşeretimiz arasında pek büyük bir fark yoktur, fakat kadınlarımızın, fakat kadınlarımızın!.. Memleketin en ileri fikirli sınıfı meyanında bile öyle kimseler var ki, kadınlarımızın –daima İstanbul hanımlarından bahsediyorum- bugünkü hâlini lüzumundan fazla cüretkârane bulmakta asla tereddüt etmiyorlar; bunun öne doğru tehlikeli bir atlayış olduğunu görüyorlar ve içlerinden "Allah vere de, geriye dönmek ıztırarında kalmasalar!" diyerek endişeye düşüyorlar. Zira, ekseri müfrit teceddüt hareketlerinin aksülameli de o nispette müfret ve şedit olur; bir defa ileriye doğru atılan bir adım geriye alındı mı, onu birçok geriye doğru adımlar takip eder. Bunun içindir ki, her atlatıştan sonra bir müddet tevakkuf etmek ve ayağı basılan noktaya

iyice yerleştirmek lazım gelir. Eğer hanımlarımız bugünkü vaziyetlerini muhafaza etmek isterlerse, ikinci bir kımıldayıştan hazer etmeli ve her şeyden evvel muhiti bu vaziyetlerine alıştırmaya, ısındırmaya çalışmalıdırlar. Muhit, peçesiz yüzlere, mantolara, umumi yerlerde erkekle kadının yanyana oturmalarına, aileler arasındaki Avrupakâri muaşerete kâfi derecede alışmış mıdır? Artık bu, herkes için "içtimai bir emrivaki" midir? Böyle olduğu takdirde acaba memleketin her tarafında umumileşmiş midir? Bu suallere 'Evet' veya 'Hayır' diyebilmek için bu inkılabın üzerinden henüz ne uzun bir zaman geçmiş, ne de müşahedelerimiz matlup olan katiyeti iktisap etmiştir. İşte, bunun içindir ki, biraz duralım; bekleyelim; etrafımıza göz gezdirip kulak verelim; bakalım, bir emrivaki dediğimiz bu teceddüt hadisesi bütün amme tarafından böylece kabul olundu mu, olunmadı mı, anlayalım.

Hanımlarımız her şeyi birden yapmak istiyorlar. Acele ediyorlar, çünkü küre-i arz üzerinde yaşayan başka ırktan hemcinslerinin kendilerini epeyce geride bıraktığını hissediyorlar ve fıtraten erkeklerden daha mağrûr, daha hodbin oldukları için bu geride kalışı bir türlü nefislerine yediremiyorlar, cuşişli bir rekabete atılıyorlar ve bir kere rekabet ateşini duyan kadının önüne geçmek imkânı yoktur.

Lakin, pek iyi bilmiyorum ama, zannederim ki, ortada henüz böyle bir rekabeti tahrik edecek sebepler de mevcut değildir. Avrupa'nın şimal taraflarında birkaç memleket müstesna olmak şartıyla, henüz garp kadınları bile politika sahasında bizim kadınlarımızın talep ettikleri hukuka malik bulunmuyorlar. Bunlar asırlardan beri erkeklerle yan yana yaşadıkları, erkeklere mahsus bütün faaliyetlere iştirak ve bütün mesleklere intisap ettikleri hâlde henüz ne parlamentolarda, ne akademilerde, hatta ne de darülfünun kürsülerinde yerleri yoktur; vakıa birçok siyasi fırkalara girdiklerini biliyoruz ama, intihabat mücadelatına karıştıklarından haberdar değiliz. Hele kadın mebus, o istisna ettiğimiz şimal memleketlerinde bile hâlâ "garaib-i ahvalden" bir şey gibi gösteriliyor. Demek oluyor ki Türk hanımları Avrupa kadınlarıyla siyasat sahasında son derece nabemevsim bir rekabete kalkışıyorlar; âdeta bu rekabeti kendileri icat ediyorlar.

Hanımlarımızın garp kadınlarından geride kaldıkları birçok şeyler vardır. Nitekim aynı derecede bizim de bilumum Garplılardan... Kadın vatandaşlarımzla bu hususta pekâlâ el ele verebiliriz. Mesela maarifte, edebiyatta, sanatta, muavenet-i içtimaiyede Garplılara yetişebilmek için müştereken sarf edecek birçok emeklerimiz vardır. Evvela kadın erkeği aynı seviyede yetiştirecek mekteplere malik olmalıyız; bu mekteplerde yalnız orta tedriste muvakkaten ayrılmak şartıyla yan yana çalışmalıyız; tâ ki hayata atıldığımız zaman da

mütekabil bir emniyetle yan yana yürümesini bilelim ve memleket işlerinde rakip değil şerik olduğumuzu hissedelim. Zira, hususuyla bu memlekette erkekler kadının muavenetinden istiğna gösterecek derecede çok değildir.

Bundan başka sarılacak o kadar çok yaralar, tamir edilecek o kadar yuvalar var ki, bir kolun ve bir elin faaliyeti buna asla kâfi gelemez. İstiklal harbinde, Anadolu kadını olmasaydı, cephede dövüşen kahramanlar ya aç, ya silahsız kalırdı. Issız ve yanık tarlaları eken kadının koluydu; zahire ve cephane taşıyan kadının omuzu idi. Yarınki irfan ve umran mücahedesinde de beyaz elli İstanbul hanımı, esmer ve nasırlı Anadolu kadınının yaptığını yapmak mecburiyetindedir. Her şeyde Avrupa kadınlığını taklit etmeye ne lüzum var? Önümüzde Anadolu kadını gibi harikulâde bir numune dururken. Ve zannederim ki Kadınlar Halk Fırkasının da şimdilik yapmak istediği bundan ibarettir. Yalnız şu fark ile ki, Anadolu kadınlarının faaliyeti, bu teşebbüs sayesinde, asri bir teşkilat dahilinde şuuri bir hâle sokulmuş ve muayyen bir istikamete doğru tevcih edilmiş olacaktır. Buna şiddetle lüzum vardı. Zira, bizdeki kadın hareketleri şimdiye kadar hep mevzi, münferit ve intizamsız bir hâlde kalmıştır.

Kadınlar Halk Fırkasının neşrettiği beyannamedeki hukuk-ı siyasiye talebi maddesine gelince, zannederim ki, bu atiye ait bir arzudan ibarettir. Ne zaman ki, bu beyannamede vaat edilen şeyler birer hakikat hâline gelecektir, ancak o zaman kadınlarımız doğrudan doğruya gündelik siyasete karışmak hakkını kazanabileceklerdir. Esasen bu gibi haklar talep edilmez; alınır ve bunun mevsimi de henüz gelmemiştir, sanırım. Zira hanımlarımızın bu mücadele için kâfi derecede hazırlanmamış olduklarına kaniyim. Bu kanaatin aksini ispat edecek olan şey Kadınlar Halk Fırkasının göstereceği liyakat ve ihraz edeceği muvaffakiyettir. Bu muvaffakiyeti bütün kalbimizle temenni ederiz.

MİLLÎ İNTİBAH LEVHALARI / 9431 NR._1923-06-19

Her şeyden evvel şunu itiraf ederim ki, şimdiye kadar, intihabat sandıklarına bir tek rey atmış adam değilim. Hatta bu intihabata gelinceye kadar bu sandıklar nasıl şeydir? Ne gibi merasimle kalkar, ne gibi merasimle konulur? Bilmiyordum bile... Şu itirafatım, beni, vazifesini ifa etmemiş bir vatandaş mevkisine düşürmekle beraber, bütün o geçen idarelere ait hiçbir "hisse-i mesuliyetim" olmadığını da gösterir. Bu cihetten vicdanım müteselli oluyor ve vazifemi yapmamak suretiyle kazandığım sevaplar bana şimdi manevi bir zevk veriyor.

Mamafih, bana diyebilirsiniz ki, bir vatandaşın, mensup bulunduğu camiaya karşı en mukaddes borçlarından biri olan bu vazifeyi, itimat ve emniyetimi haiz kimselere rey vermek

suretiyle pekâlâ ifa edebilirdim. Bu muhakeme haddizatında çok kuvvetli olmakla beraber, o zamanki siyasi ve idari şerait göz önüne getirilirse derhal kuvvetini kaybeder. Zannetmeyiniz ki, sopadan korktum da ondan; diyeceğim. Hayır, böyle bir söz namuslu bir ferdin ağzına yakışır mazaretlerden değildir. Mutlaka, sopaya ve süngüye rağmen hak bildiğim prensiplere sadık kalmam ve bu sadakatimi bilfiil ispat etmem lazım gelirdi. Fakat o zaman hangi prensibin hak olduğunu tayin edemeyecek derecede şaşkın bir hâlde bulunduğumu söylersem, beni biraz mazur görürsünüz sanırım. Böyle bir şaşkınlığa hangimiz müptela değildik? Kâh "Ahrar" kâh "Hürriyet ve İtilaf" yaftaları altında ortaya çıkıp batan, batıp çıkan mefkuresiz, iradesiz, menfi ve perişan muhalefetle, memleketin bütün taşkın ve faal kuvvetlerini nefsinde cem eden "İttihat ve Terakki" arasında tereddüde düşmemek hangimiz için kabildi? Birinde küflendirici ve uyuşturucu ataleti, diğerinde kırıp geçiren hareketi görüyorduk. Fakat halk –ki, tabii zamanlarda, ne mürteci, ne de ihtilalcidir- ne bu kırıp geçirici harekete, ne de bu küflendirici atalete taraftar idi. İkisinin ortası bir şey, bir "nokta-i istinat" arıyordu ve işte, bunu bulamıyordu ve bunu bulamadığı içindir ki, kâh küskün ve müstenkif, kalmayı, kâh maalkerahe muti görünmeyi meşrutiyet prensiplerinin emrettiği hareketlere tercih ediyordu. Bu itibar ile o vaktin müntehipleri, âdeta, kokulu ve acı bir ilaç alırken gözlerini kapayıp burunlarını tıkayan çocuklara benzerler.

Lakin şimdi, gidiniz, bakınız, bu müntehipler aynı müntehipler midir? Bakınız, ne kadar neşelidirler; reylerini ne büyük bir hevahiş ve cuşişle atıyorlar. Bütün sandık mahalleri âdeta birer düğün yeri gibidir. Herkes birbirini itiyor, "Ben de, ben de!" diye haykırıyorlar, bin zahmetle sandığa yaklaşıyor ve pusulasını attıktan sonra gözleri bir zafer ihraz etmişlere mahsus şulelerle parıldayarak "Ben Müdafaa-i Hukuka... Mustafa Kemal Paşa'nın namzetlerine reyimi verdim." diyor ve ağır bir borcu ödemiş bir adam tavrıyla hafif, memnun, mesut uzaklaşıp gidiyor.

Hiçbir zaman, hiçbir memlekette intihabat tezahüratının bu kadar kalpten gelen bir şenlik suretinde vuku bulduğu görülmemiştir. En eski "demokrasi"lerde bile halkın ekseriyeti reyini verirken ya şuursuz ve lakayt, ya kızgın ve münfail, ya sadece kavgacıdır. Bazıları için ise, bu, insanı işinden gücünden eden fuzuli bir angaryadan başka bir şey değildir zira bu gibi yerlerde intihabat doğrudan doğruya bir vatan ve memleket işi olmaktan ziyade bir fırka ve sınıf mücadelesi hâline girmiştir ve her fırka ve sınıf efradı başlarına geçenlerin şahsi dalaverelerinden bıkmış ve usanmıştır. Bundan başka ekser namzetler intihap edildikten sonra müntehiplerinin emniyet ve itimadını suiistimal etmiştir; yani halk bunlar yüzünden, birçok defalar, birçok "inkisar-ı hayal"lere uğramıştır ve o kadar çok adam tecrübe edilmiş, o kadar

şahsiyetler yıpranmıştır ki, efkâr-ı umumiyede her gelenin gideni aratmaktan başka bir şeye yaramadığı kanaati hasıl olmuştur.

Lakin genç "demokrasi"lerde mesele büsbütün bir akisdir. Müntehipler için "rey sandıkları" millî mukadderatın esrarengiz birer muhafazası gibidir. Herkeste, ammenin selameti gibi felaketinin de buradan çıkacağına derin bir itikat vardır. Onun içindir ki, rey sandığına pusulasını atan her müntehabın eli, bir evliya türbesinin penceresine bir nezir bağlayan hacet erbabının raşesiyle titrer. İlk nazarda bize gayet safderunane görünen bu endişe haddizatında hakimiyet-i milliye duygusunun en samimi bir ifadesidir. Zira her dinde olduğu gibi her mefkurede de en kuvvetli, en imanı bütün olan adam hissiyatına bir parça da "sırrilik mistisizm" karıştırandır. En coşkun zahitlerle, en büyük "idealist"lerin bunlar meyanından çıktığını unutmamalıdır. Bunun içindir ki son günlerde irade-i milliyenin tecelligahı olan intihabat sandıklarının bulunduğu yerlerde gördüğümüz vecd ve cuşiş, bize, demokrasi mefkuresinin halk tabakaları arasında tezahür eden mucizatından biri mahiyetinde ayan oldu. Belli ki, bu mefkure halkın ruhunu dalgalandırmış ve ona beklenen hamleleri vermiştir. Bu hamleler o ruhu, âdeta insiyaki bir tarzda hep matlup olan hedefe doğru itiyor. Müntehiplere ne yol göstermek, ne sevk ve teşvik etmek, ne de nasihat ve irşatta bulunmak icap ediyor. Onlar, yeni bir hakikatin sırrına ermiş insanlara mahsus bir rüşt ile, kimlere rey vereceklerini, kim için rey vereceklerini pekâlâ biliyorlar.

Hiçbir teşkilat "Müdafaa-i Hukuk" kadar propagandadan müstağni değildir. Onun prensiplerini, programını, gaye ve maksatlarını, nevi ve mahiyetini tarif ve teşrihe hemen hiç hacet yok gibidir. Onun prensibi mazisidir, programı yaptığı işlerdir, gaye ve maksatları vasıl olduğumuz zaferdir halk bunu biliyor; halk, bu cemiyetin karnından neler doğduğunu ve bağrından ne mucizeler çıktığını; Büyük Millet Meclisi'nin, şanlı ve gazi Anadolu ordusunun bu vatani teşkilata neler medyun olduğunu biliyor. Halk, biliyor ki, bu teşkilatın başında bulunan yekta ve harikulâde şahsiyet, Mustafa Kema Paşa'dır. Ona bu bildiği şeylerden fazla daha ne söyleyebiliriz; ne öğretebiliriz?

SABRIN SONU SELAMETTİR / 9432 NR._1923-06-20

"Sultani muallimlerinden Ruhi Bey açlıktan öldü ve diğer biri de intihar etti. Bu facia-i içtimaiye karşısında sükût mu edeceksiniz? Merhum Ruhi'nin intihar eden muallimenin hazine-i milletten altı buçuk aylık matlupları vardır. Bundan başka, herkese, her sınıf memura verilmiş olan Mayıs maaşı Sultani muallimlerine verilmediği için bunlar aç kalmışlardır. Eğer

Mayıs maaşları vaktiyle veyahut bu faciaların vukuundan bir iki gün evvel verilmiş olsaydı, memleketin irfan ordusu bu iki kıymettar uzuvdan mahrum kalmazdı." ve imza yerine "Belki yarın için böyle bir facia namzedi"

Genç muallimlerden biri bana hülasasını yukarıya dercettiğim şu mektubu gönderiyor. Bu, denize düşen bir insanın, bir tahta parçasına sarılıp kurtulmaya çalışması gibi mezbuhane bir istimdattır. Belli ki artık hiçbir ümidi yok; beklemiş, uğraşmış, her yere müracaat etmiş, her teşebbüste bulunmuş, nihayet, bir gazeteciye başvurmaktan başka yapacak bir işi kalmamış. Zavallı genç, sanıyor ki bu umumi feryadın içinde bir gazetecinin sesi mühim bir keyfiyettir. Filhakika, böyle olsa bile neye yarar? Mukadderatımızı ellerine alanlar ne kördürler, ne sağırdırlar; biz bağırmasak da onlar görüyorlar; işitiyorlar. Hatta belki bizim görüp işitemediğimiz birçok acı hakikatlere bizden ziyade onlar vakıftırlar.

Sefalet ve zaruret yalnız İstanbul'a münhasır değildir. Ruhi Bey ismindeki genç muallim gözümüzün önünde öldü; evkaf ketebesinden filan efendi yanı başımızda intihar etti ve filan hanım kendini tâ yakınımızda denize attı diye, sanıyoruz ki bütün bu facianın yegâne sahnesi İstanbul'dur ve yegâne mümessilleri memurlar veya muallimlerdir.

Ne kadar isterdim ki, bana bu mektubu yazan arkadaşın elinden tutup –çok uzağa değil- şu İzmit'in arka taraflarındaki yerlere doğru gidelim ve görelim ki o köyler ve kasabalar toprağın böğründe nasıl birer karha hâlini almış; görelim ki bunlar içindeki halk nasıl bir ıztırap ile kıvranıyorlar ve elemi İstanbul halkının elemine nispeten kaç kere daha vahim ve derindir. Burada insanlar var ki, senelerden beri sıcak yemek ne demektir bilmiyor ve bütün ihtiyacı bir dilim ekmekle bir parça peynire inhisar ediyor, burada çocuklar var ki, ana sütünden kesildiği günden beri kuzular gibi nebatat ile tegaddi ediyor. Burada kadınlar var ki, bir yorgan parçasına son kalan altınını fedaya hazırdırlar. Burada çift çubuk sahibi nice gün görmüş ağalar var ki bir zamanlar hayvanlarına verdiği yemi yemeği yapıyor ve tarlasına serpmek için sakladığı tohumluğun yegâne ambarı kendi midesi oluyor.

Genç arkadaşımı, daha ileriye, ne Sakarya sahillerine, ne İzmir'e doğru götüreceğim. Zira, bu havali "Dante"nin Cehenneminden bir numunedir; korkarım ki buraları gördükten sonra henüz bir parça gayret ve neşe saklayan kalbi büsbütün yeise, büsbütün fütura uğrar ve memleketin bağrında gördüğü bu yaraları kendi yarası gibi iltiyamı napezir zannedip ölümü daha büyük bir hasretle bekler. Ona, uzaktan uzağa korkunç bir masal gibi dinlediğimiz şarkî vilayetlerimizin ahvalinden de bahsetmeyeceğim. Varsın yedi yıldan beri o soğuk, o sisli

yaylalarda köyünü ararken donan muhacir kafilelerinden ve Ermeni mezaliminden beri bir beyabana dönen Van vilayetinden bu genç muallimin haberi olmasın. Zira, korkarım ki, bu mehîb hailevî levhalar karşısında büsbütün sendeleyip düşmekten kendini alamaz. O yarınki ve bugünkü irfan ordusunun başında yürüyen pişdarlardan biridir. Daha harekete gelmeden evvel azim ve metanetini kaybetmemesi lazım gelir ve bunun için de, bu azim ve metanete sahip olmak için de, icap eder ki, gözlerini bu muzlim sefalet levhaları üstünde gezdireceğine, kendi ruhuna baksın ve onun içinde istiklal ordusunun her biri bir zafer hailesiyle şuledar olan genç kahramanlarını görsün. Desin ki: "Dört sene evvel bunlar da benim gibi hâli müşkül, istikbali muzlim bir takım biçarelerdi. Benim evimden ve benim odamdan daha harap, daha hâlî bir toprak üzerinde, yeri meçhul bir hayat menbaını aramakla meşgul idiler. Kâh aç, kâh çıplak çalışıyorlardı, çabalıyorlardı ve kazmalarını vurdukları her noktadan, aradıkları kevser yerine bir cehennem ateşi, bir gazap ve ölüm dumanı fışkırdığını görüyorlardı. Hiç kimse ve hiçbir şey bunlara dost değildi. Tabiat, taşlar, topraklar bunlara hıyanet ediyordu. İnsanlar bunlardan yüz çeviriyorlardı. Ve alınlarındaki yazı her gün biraz daha siyahlaşıyordu." Bunlardan biri bana anlatmıştı: "Kaç defa, demişti. Kaç defa şu belimde gördüğün tabancayı şakağıma dayayıp bu çıkmaz yola bir nihayet vermek istedim. Fakat sonra düşündüm ki, öyle de ölüm, böyle de ölümdür, neden vuruşarak ölmeyeyim?"

İşte, istiklal mücahedesinde olduğu gibi sefalet mücadelesinde de böyle yapmalıyız. Her ümitsiz düştüğümüz an, gözümüzün önünde, bütün sahifeleri açık duran şu dört senelik tarihin verdiği dersi, "ders-i ibret"i okumalıyız, ezberlemeliyiz. Zafer ve kurtuluş sofrasında hepimizin bir yeri, hepimizin bir hissesi var. Bu sofranın bütün tatlı yemekleri, yemesini, bildiğimiz takdirde, bizim içindir. Dün ruhumuz aç, karnımız toktu; inliyorduk; bugün ruhumuz tok ve karnımız açtır; fakat yine aynı sesle inliyoruz. Lazım gelmez mi ki, bu iniltiyle o inilti arasında bir fark bulunsun?

Bizi düşmandan, bizi düşmanlardan kurtaranların, bizi sefaletten de kurtaracaklarına imanım vardır. Biz bu sefalet bahsinde tıpkı bundan üç yıl evvelki esaret bahsinde olduğu gibi halası âni istiyoruz. Bir zamanlar millî kuvvetler muntazam düşman orduları önünde çekilirken İstanbul sinirlenirdi; her muharebe sonunda: "Hani düşmanı denize dökeceklerdi?" suali bir tehevvür kıvılcımı hâlinde dudaktan dudağa, gözden göze dolaşırdı. Kütahya, Eskişehir ricatinden sonra bu sabırsızlık hadd-ı azamisine vardı. Hani şu olacaktı? Hani bu olacaktı? Hani? Hani? Vakta ki, Sakarya harbi oldu. Vakta ki zafer güneşi doğdu, anladık ki, her şeyin bir zamanı, bir mühleti, bir başladığı, bir olup bittiği an vardır ve bazı işler fena başlayabilir ve iyi biter; bazı işler de vardır ki iyi başlar fena biter.

Memleketin mali, iktisadi ve idari işlerinde niçin "zaman"a biraz hakkını vermek istemiyoruz? Niçin, yedi yüz senelik ihtiyar ve bunak bir saltanatın bütün yanlış ve karışık hesaplarını yedi aylık bir hükümetin temizleyebileceğine ihtimal veriyoruz? Emin olmalıdır ki, aziz ve meçhul muhabirimin o kadar acı bir lisanla şikâyet ettiği haksızlıklar, ihmaller ve o fena memurlar hep bize eski saltanatın miras bıraktığı şeylerdir. Bunları inkılabın saf ve ceyyit rüzgârı yavaş yavaş silecek, süpürecektir.

MEBUS, MEŞHUR / 9433 NR._1923-06-21

Bundan yedi sekiz sene evveldi; Fransa'da intihabat oluyordu. Bilmem neden, yetmiş yaşına kadar hiç politikaya karışmamış bir şair, bir büyük ve maruf Fransa şairi Mösyö "Jean Rişpen", aklına esti, mebus olmak istedi. Zannederim Paris'in dış "arvenisman"larından birine namzetliğini koydu ve büyük bir şevk ve cuşişle intihabat mücadelatına atıldı. Mösyö "Jean Rişpen" yalnız nazımda ve edebiyatta değil, aynı zamanda hitabet ve belagatte de kudret sahibidir; sesi gür, ahenktar, sözü taşkın ve boldur. Bundan başka halktan yetişmiş olmak, küçüklüğünden ve gençliğinden beri avam arasında daima halk şarkılarını taganni ederek yaşamış bulunmak dolayısıyla cemaatler nasıl sevk ve idare olunur, cemaatlere nasıl heyecan verilir? Buna da iyiden iyiye vakıftı. Binaenaleyh, daha ilk adımında bütün muvaffakiyet ihtimalleri kendisine müteveccih görünüyordu. Rey verme gününe kadar müteaddit defalar konferanslar verdi; programını, beyannamelerini neşr ve izah etti, fakat vakta ki, rey verme günü geldi; müntehipler bir "hol"de kesif bir kalabalık hâlinde toplandı, birdenbire bu kalabalığın içinden ismi meçhul bir avukat çıktı, rakibi olan bu büyük, bu meşhur edibin aleyhine birkaç söz söyledi ve evvelce peylediği taraftarları vasıtasıyla kendi lehine bir nümayiş tufanı kopardı, cüssesi sesinden daha mehabetli olan biçare "Rişpen" bulunduğu yerde dibinden kesilmiş bir çınar gibi, müthiş bir velvele ile ve burada tarif ve tasrihinden haya edeceğimiz bir rezalet içinde yuvarlanıp devriliverdi.

Bizde, arasıra mebusluk için meşhurluk meselesi mevzubahis oldukça daima "Jean Rişpen"in başından geçen bu macerayı hatırlarım. Bütün siyasi ve ilmî cereyanlarını pek yakından tanıdığımız bu memlekette buna benzer birçok intihabat garibeleri olmuştur. Mesela bir zamanlar büyük filozof "Ernest Renan" da bilmem nereden mebusluğa namzetliğini vaz etmiş ve ancak bir rey kazanabilmişti. Yine devrin yekta üdebasından biri, "Anatole Franse" – bizzat kendisi anlatır- kaç defa mebusluğa niyet etmiş, hatta bir fırkaya mensup bulunduğu hâlde bile ilk adımlarını geriye almak mecburiyetinde kalmıştır. Zannederim ki, meşruti memleketlerin hemen hepsinde, şöhretin kabiliyet-i intihabiye ile alakası olmadığına dair;

böyle birçok misaller bulunabilir. Binaenaleyh, hiç tanımadığımız bir zat, falan veya filan yerden mebus çıktığı zaman "Bu da kim? Ve niçin olmuş?" diye sormayalım; "Nasıl olmuş?" diye soralım.

Ehliyet veya kabiliyet-i intihabiye dediğimiz şey, ancak mensup olduğumuz fırka veya teşkilatın kuvvet ve mükemmeliyetine göredir. Hemen her memlekette halk bildiği, tanıdığı ve hoşlandığı adama değil, azasından olduğu fırkanın namzetlerine rey verir. Her intihabat mücadelesinde, dikkat edecek olursanız, çarpışan fertler değil fırkalardır. Bu fırkalar falan yerde şu kadar, filan yerde bu kadar reye maliktir ve o rey nispetinde mebus namzedi gösterirler. Mücadele ve münakaşa bu namzetler üzerine değil; umumiyetle liste üzerine cereyan eder; biribiriyle çarpışan hep listelerdir.

Henüz muhtelif siyasi taazzuvlardan mahrum bulunan ve geçirdiği müthiş ölüm tehlikesinden sonra maddeten olduğu kadar manen ve fikren de müttehit kalmak lüzumunu hisseden memleketimizde ise, halk ancak bir tek teşkilatın listelerine rey veriyor. Bu teşkilat şimdilik hakiki bir fırka teşkilatı olmaktan ziyade milletin bütün perişan kuvvetlerini bir araya toplayan ve onu tenvir ve irşat eden vatani bir müessesedir. Binaenaleyh, halk bunun haricinde muntazam ve meşru bir varlık tanımadığı için irae ettiği bütün mebus namzetlerini her taraftan bilâmünakaşa kabul ediyor. Bu hâl, bazı nahoşnut politikacıların alttan alta iddia ettiği gibi körükörüne rey vermek manasını mütezammın değildir, bilakis halkın rüşt ve şuuruna bariz bir misaldir. Müntehipler, kendilerinden ziyade bu teşkilatın başında bulunanlara itimat ediyor; zira bunların kendilerini o ölüm tehlikesinden kurtaranlar olduğunu biliyor. Herhangi bir memlekette hayır ve hasenatı bu kadar mücerrep olan bir fırkanın etrafında toplanmaktan istinkaf edenlere ancak ya bir alay bedhah, ya bi alay mecnun nazarıyla bakılır.

"- Efendim; biz Müdafaa-i Hukuka muhalefet etmiyoruz. Fakat istiyoruz ki, Müdafaa-i Hukuk namzetlerini meşhur ve maruf şahsiyetler meyanından intihap etsin."

Bu, en çok işitilen itirazlardan biridir. Lakin biz, bu itiraza karşı deriz ki, intihabat sahasında her mebus namzedi "Müdafaa-i Hukuk" alemi altına girdikten sonra meşhur ve maruftur. Nitekim –yine Fransa'dan misal alacağız- birçok senelerden beri hemen her intihabatta kazanan Mösyö "Maurice Barrés" ve Mösyö "Léon Daudet", bu muvaffakiyeti, biri "Bérénice'in Bahçesi" müellifi, diğeri "L'Action Française" muharriri oldukları için değil, kraliyet fırkasının liderlerinden bulundukları için ihraz etmektedirler.

Fakat ne yapalım ki, biz Fransızlardan ziyade hürriyet taraftarıyız. İstiyoruz ki, üzerimizde hiçbir kimsenin ve hiçbir fırkanın murakebesi olmasın; istiyoruz ki, herkes aklına gelene rey versin! Böyle bir intihap usulü hiçbir yerde cari olmamakla beraber, farz edelim ki, bizde mevcuttur. Acaba bu usul sayesinde bütün meşhurlar mebus olabilirler mi? Bunu halkın ahval-i ruhiyesine göre tetkik etmek lazım gelir. Halkın ahval-i ruhiyesine göre ise, meşhur ancak meşhut olan kimsedir; yani her gün gördüğü, konuştuğu köyün ağası, mahallenin muhtarıdır. Vakıa biz bu nevi vatandaşların mebusluk hakkından mahrum bırakılmalarını iddia edecek kadar münevver sınıf taraftarı değiliz. Fakat bunların kendi muhitleri dahilindeki hususi faaliyetlerini bırakıp umumi siyasete karışmaları acaba mahalli inkişafların aleyhine bir hadise teşkil etmez mi? Her yerde olduğu gibi mebusluk biraz da serbest meslek eshabının taht-ı inhisarındadır ve her meslek gibi mebusluk ve politikacılığın da belli başlı mütehassısları vardır. Mebusluk başlı başına bir meslektir ve bu meslekte faydalı olabilmek için birçok hususi faziletlere, hassalara malik bulunmak zaruridir. Yoksa lalettayin her akıllı adamın, her müstakim adamın, her meşhur ve namuslu adamın mebus olması lazım gelse, bu kesret karşısında bütün reyler inkisama uğrar ve tek bir mebus çıkmasına imkân kalmazdı.

Eğer bu mahzuru da hiçe sayıyorsak herkesi kendi hâline bırakalım.

İRADE-İ MİLLİYENİN İLK TECELLİSİ / 9435 NR._1923-06-23

Dün, Beyoğlu'ndaki tezahüratı görenler, bunun ne kadar içten gelme, ne kadar samimi ve insiyaki bir şey olduğunu derhal hissedeceklerdir. Millî hayatın ne şayan-ı hayret bir tecellisi! Senelerden beri türlü türlü kahırlar, elemler, işkenceler içinde ezilen bu halkta hâlâ bu kadar neşve ve neşat kabiliyeti, bu kadar vecd ve cuşiş hassası bulunsun!

Harb-i umuminin son senesinde, her şey bitmiş görünüyordu. Milletin maddi ve manevi kuvvetleri artık son demlerini, sekerat demlerini yaşar gibiydiler. Sokaklarda açlığından düşüp ölen ihtiyarları, mahalle aralarında bir dilim kara ekmeğe mukabil bekâretini satan genç kızları, suitagaddiden sütü kesilip memedeki yavrusunu kuyuya atan anaları ve her taraftan, hudutları bir ateş çemberiyle daralan, daralan memleketin içinde yangın yerlerindeki çapulcular gibi yağma ve talanla kendinden geçmiş muhtekirleri, iaşecileri, hırsızları, bir hatırlayınız! Diğer tarafta vatanın en yüksek ve ulvi timsali olan ordu; asırlardan beri, envai seyyiat ve fezayihe saha olan bu memlekette yegâne temiz yegâne şerefli ve civanmert kalan bu mukaddes müessese fena reislerin, fena kumandanların elinde bütün şeref ve haysiyetini kaybetmiş bir halde bulunuyordu. Böyle bir cemiyette artık neden hayır umulabilirdi? Adalet,

intizam, şecaat, fazilet, feragat hepsi hepsi bitmiş, mahvolmuştu. Artık bu diyara düşmanın gelmesine hacet yoktu. Biz kendi kendimize ölmüş, intihar etmiş, çürümüş, gitmiştik. Fakat birdenbire... Fakat birdenbire ne oldu, bilmiyoruz, bu bize hâlâ bir mucize gibi görünüyor! Bu mütefessih kitleden nasıl bir taze hayat, bir taze feyiz nebean etti, burada bir şecaat ve hamaset şelalesi, şurada bir azim ve irade seli, orada bir iffet ve feragat kaynağı hâlinde bu zavallı düşkün ve hasta vatanı nasıl temizledi, ona nasıl yeni bir kuvvet ve teravet isale etti, evet bütün bu hadise bize hâlâ izahı gayr-ı kabil bir mucize gibi görünüyor. Dünkü millî tezahürat karşısında bu hayret ve hayranlığı bir kere daha hissettik ve bir kere daha dünkü İstanbul'u, dünkü İstanbul halkını düşündük. O İstanbul halkı ki her ferdi bir müteherrik ceset gibiydi, gülmesini unutmuş, ağlamasını unutmuş; çalışmasını, düşünmesini unutmuş; istemesini, ümit etmesini unutmuş ve herhangi bir saikle harekete gelmesinin imkân ve ihtimali kalmamıştı. Millî şuurunu, dünkü gibi, taşkın bir şenlik hâlinde etrafa saçabilmesi şöyle dursun, hatta düşman zulmü, düşman hakareti karşısında bile hafif bir aksülamele muktedir değildi. Beyoğlu sokaklarında yerlere kadar sarkan Yunan bayraklarının altında para ile satın alınmış bir esir gibi iki büklüm eğilerek geçiyorduk; Yunan palikaryaları ve Ermeni gençleri başımızdan fesimizi alıp yere attığı vakit onu yerden kaldırmaya bile cesaret edemiyorduk. Sokaklarda sarhoş ecnebi askerleri kadınlarımızın çarşaflarından çekiyorlardı, dönüp de "Ne yapıyorsunuz?" demeye dilimiz varmıyordu. Bizi çoluğumuz çocuğumuzla doğup büyüdüğümüz evlerden dışarıya atıyorlardı, başımızı çevirip de bir kere daha kapımızın eşiğine bakamıyorduk.

İşte dün, bütün bu geçmiş şeyleri hatırlayarak yaşadığımız dakikaların kıymet ve azametini hissediyordum ve içimden "Çok şükür, bizi bu günlere yetiştirene!" diyorum evet çok şükür, artık kendi şenliğini kendiliğinden yapan, kendi şuurunu ve kendi gururunu kendi kendine tenmiye eden hür, reşit ve mesut bir halkın içindeyim, onun bir cüzüyüm. Bu tasyit ettiğimiz düğün ilk defa olarak bizim düğünümüzdür. Artık alkışladığımız ne bir ferdin kuvveti, ne de bir hizbin menfaatidir. Bu davullar millet namına çalınıyor, bu kudümler millet namına vuruluyor, bu rakslar millet namınadır. Bu bayraklar millet namına dalgalanıyor; bu çocuklar millet namına süsleniyor. İlk defa olarak biz bizeyiz, ilk defa olarak biz bize kendi yurdumuzdayız.

Dünyanın en kuvvetli, en muntazam siyasi teşkilatlarından biri olan "İttihat ve Terakki" bütün zor bazusuyla kaç defa halkı böyle bir harekete getirmek istedi idi muvaffak olamadı idi. Defne dallarıyla süsleyip, Türk bayraklarıyla örtüp sokak sokak dolaştırdıkları rey sandıklarına kimse dönüp bakmazdı bile.. Para ile tutulmuş sürü sürü çığırtkanlar her köşe

başından kâh envai şaklabanlıklar, kâh türlü türlü tehditlerle ahaliyi alkış ve şadımanlığa sevk etmek istiyorlardı da lakaydi ve istinkaftan başka hiçbir şey elde edemezlerdi ve bir Ortodoks ölüsü gibi süslenmiş rey sandıkları küskün bir sükût ortasında bir cenaze alayı merasimiyle geçerdi. Çünkü bu sandıkların muhteviyatı kâh sopa, kâh kamçı, kâh tabanca, kâh süngü ile katledilen "irade-i milliye"nin cansız parçaları idi.

Bugün aynı sandıklar bize yeni doğmuş çocukların beşikleri kadar inşirah ve neşve veriyorsa, bu, onların, hakikatte, yeni doğan bir şeyi ihtiva ettikleri içindir. Bu şey yedi yüz senelik muzlim "monarşi"nin ve on senelik zalim "oligarşi"nin diri diri mezara gömdüğü ve üstüne çıkıp tepindiği "irade-i miliye"dir. O şimdi, Nasrani ananeye göre, lahdinin taşını tersine çevirip semaya suud eden Mesih gibi, nurani bir tecelli hâlinde vatanın üstünde kanat çırpıyor. Artık bundan sonra dünyanın hiçbir kuvveti onu bu yukarıya doğru seyrinden alıkoyamayacaktır. Mukadder olan bütün fırtınalara ve boralara rağmen o yükselmesinde devam edecektir. Bu hususta elan şüphesi olanlar, dün Beyoğlu'ndaki şadımanlığı görmeli idiler. Fakat biz eminiz ki bu şüpheli, bu reybi insanlardan hiçbiri o muzlim ihtifalin yanından bile geçmek lüzumunu hissetmemişler ve bir takım menfi duyguların yuvası olan kalplerinden "Adam sen de bu, mürettep ve suni bir nümayişten ibarettir!" demişlerdir. Bunları ikna için, "İtithat ve Terakki" kulüplerinin tertip ettirdiği nümayişlerle bunun arasındaki farkı göstermek kâfidir. Lakin buna ne lüzum var! Dünki şenliğe iştirak etmeyenler ve onun samimiyetine inanmayanlar bu şehir halkının yüzde beşini teşkil etmiyorlar. İntihabat-ı heyet-i teftişiyesinden alınan malumata göre bu sefer reyler yüzde doksan beş, hatta bazı yerlerde yüzde yüz nispetindedir. Halbuki İtiihat ve Terakki'nin sopa ile yaptırdığı intihabatta –yine aynı heyette bulunanların ifadesine nazaran- bu nispet yüzde kırk, yüzde elli derecesini asla aşmamış imiş. Rakam ve adetlerin bu beliğ şehadeti önünde artık zorla yapılan intihabat ile canıgönülden vuku bulan intihabat arasındaki farkı takdir ve teslim etmemek kabil değildir. İşte bu ilk hakiki intihabatın bir tesidi olan dünkü şenlik de bize canıgönülden gelen bir neşat ve inşirah feyezanı hâlinde göründü.

KABİLİYET-İ İNTİHABİYE / 9436 NR._1923-06-24

Son zamanlarda, yani ilk defa bu intihabat devresinde sık sık ortaya atılan bu tabirin ne mana ifade ettiğini pek iyi anlayamıyorum. On senelik meşrutiyet esnasında bir defa olsun işitmediğimiz bu söz, şimdi, âdeta bütün intihabat makinesinin merkez-i hareketi olmaya başladı. Bunu muhalifler kadar muvafıklar da tekrar edip duruyorlar. Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin intihabat encümeni namzetliğini vaz edeceği kimse hakkında falan veya filan

daire-i intihabiyeye soruyor: “Sizde kabiliyet-i intihabiyesi var mıdır?” Cevap ya hayır, ye evet olarak geliyor. Zira bir suale mutlaka ya müspet ya menfi bir cevap vermek lazımdır. Fakat aynı daire-i intihabiyeye “Kabiliyeti var mıdır?” diye sorulurken bunun nihayetine “Varsa niçin vardır? Yoksa niçin yoktur!” diye tefsiri bir sual daha ilave edildi mi buna verilecek hiçbir cevap yoktur zannederim. Zira, eğer bu memlekette Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetiyle Halk Fırkasının bir teşkilatı varsa intihabatı bu teşkilat yapıyorsa kendi azası meyanında kimlerin kabiliyet-i intihabiyesi vardır, kimlerin yoktur; bunu yine kendisinin takdir etmesi, kendisinin bilmesi lazım gelir. Zira, her yerde olduğu gibi halk reyini şahıslara vermez, fırkalara –bazı fikirlere, prensiplere- verir ve herhangi bir şahıs bu fırka tarafından iltizam edildiği takdirde kabiliyet-i intihabiyeyi haiz telakki olunması lazım gelir. Çünkü bu namzet mensup bulunduğu fırkanın malum ve muayyen programını temsil eden ve bunu tatbik etmek vaadinde bulunan bir ferttir. Eğer halkın o programa itimat ve irtibatı varsa bu ferde de itimat ve emniyet göstermesi zaruridir. Tâ ki, o fert yalancılık döneklik ve serserilik gibi ahlaki şaibeleriyle veyahut delilik ve bunaklık gibi uzvi nekaisiyle maruf olmaya.. Esasen bu gibileri ilk intihap eleği olan fırka teşkilatı tamamıyla meydana çıkarıp bir tarafa atacağı için artık bunların kabiliyet-i intihabiyelerinden değil isimlerinden bile bahsetmek abestir.

İstanbul’da cereyan eden intihabatta yakından görüp anladığımıza göre halk taraf taraf Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın riyaset ettiği teşkilatın gösterdiği müntehib-i sanilere rey vermiştir. Binaenaleyh, bu reyler bilvasıta ve dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa’ya verilmiş demektir. Mesela ben mahallemde elime verilen rey pusulasını sandığa atmadan evvel ilk tetkik ettiğim şey bu pusulanın arkasındaki “Müdafaa-i Hukuk” mührü olmuştur. Bu mührü gördükten sonradır ki yazılmış olan namzet isimlerine bir göz gezdirmek lüzumunu hissettim; bu namzetler arasında birçoklarını tanımıyordum; lakin onları benim yerime Müdafaa-i Hukuk cemiyeti tanıyordu.

Fena adamlar olsalar mutlaka bu listeye konulmazlardı. Zira, benim hesabıma onları seçen ve onların ahvalini tetkik eden bu teşkilat elbette benden ziyade temyiz ve tahkik vesaitine maliktir. Binaenaleyh kendimden fazla ona itimat etmem lazım gelir. Belki ben yanılırım, çünkü ekseriya sinirlerime ve hislerime tâbiyim. Fakat o “şahs-ı manevi”nin bu gibi tesiratın fevkinde kalacağına asla şüphe yoktur. Bu itibar ile denilebilir ki, gerek müntehab-ı sani, gerek mebus namzetleri olarak Müdafaa-i Hukuk ve Halk Fırkası listelerine giren her vatandaşım “kabiliyet-i intihabiyesi” vardır ve bu kabiliyet coğrafî iklim tahavvülatına tâbi olamaz. Vatanın her tarafı bir daire-i intihabiyedir. Çünkü bunu aguşuna alan teşkilat birdir,

layetegayyirdir. Trabzon'daki Müdafaa-i Hukuk başka Kastamonu'daki başka değildir. Binaenaleyh, Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin kol saldığı her yerde grubun irae ettiği namzetlerin behemehal kazanması lazımdır. Zira, bunların kazanmaması demek doğrudan doğruya Müdafaa-i Hukuk'un kaybetmesi demektir.

Lakin bütün bu basit hakikatleri burada niye tekrar edip duruyorum? Zira herkes bilir ki bu böyledir, bu her yerde her zaman böyledir. Bununla beraber hissediyorum ki bazı kimseler intihabat manevralarında "kabiliyet-i intihabiye" terkibini taarruzi ve tedafii bir silah olarak kullanmak istiyor. Vakıa bu tahtadan bir silahtır ama ara sıra, şurada burada epeyce heyecanlar ve telaşlar tevlit etmekten hâlî kalmıyor.

Maksadımız bu telaşların ve bu heyecanların lüzumsuz olduğunu söylemektir. Bu silah olsa olsa ancak bir daire-i intihabiyede rakip olan iki namzet arasında istimal edilebilir. Yoksa Müdafaa-i Hukuk grubu ile devair-i intihabiye arasında asla mevzubahis olamaz; çünkü her türlü tesirden âridir ve meşrutiyet teamülü nokta-i nazarından hiçbir kıymeti yoktur.

Esasen intihabatın umumîi cereyanı ve şimdiye kadar tayin eden neticeler bu fikrimizin isabetini kâfi bir vuzuh ile ispat etmektedir. Görülüyor ki, mebus namzetlerinin ekserisi doğup büyüdükleri, yani en çok maruf oldukları yerlerden değildirler. Eğer bunun aksi bir prensip takip edilmiş veyahut hadisatın tabii cereyanı bunun aksine tezahür etmiş olsaydı, her yerden ziyade İstanbul'da maruf ve hatta meşhur olan birçok zevatın Anadolu'dan ve isimleri ancak son zamanlarda işitilen bazı zevatın da İstanbul'dan namzet gösterilmelerine imkân hasıl olamazdı.

MÜSTAKBEL MECLİSİN GÖRÜNÜŞÜ / 9438 NR._1923-06-26

Müstakbel meclis uzaktan uzağa görünmeye başladı, vakıa manzarası her uzaktan görünen şey gibi biraz sisli, nakıs ve müphemdir. Bazı boşluklarını insan kendi tahminiyle dolduruyor; bazı renklerini kendi emel ve arzusuna göre tespit ediyor ve bu suretle meydana, netice hakkında oldukça vazıh bir fikir veren bir "eboş" çıkıyor. Bu "eboş"ta henüz tekrar etmeyen şey manzaranın mana ve ifadesidir, yoksa hutut-ı esasiyesi değildir ve işte bu hututa göre denilebilir ki, yarınki meclis, dünkü meclisin bir devamından ibaret olacaktır. Mademki hep misaller ve teşbihlerle konuşuyoruz; şu hâlde fikrimizi daha vazıh bir misalle ifade etmek için farz edelim ki, dünkü meclis bir binadan ibaretti; bu bina mürver zamanla eskidi; ötesinde berisinde bazı rahneler açıldı. Bir an geldi ki tavanı çökmek istidadını bile göstermeye başladı. Ufacık bir sarsıntıya dayanamayacak kadar harabeye yüz tuttu. İşte, şimdiki intihabat

ile bu binanın tamirine çalışılıyor. Bütün açılan rahneler yeni malzeme ile dolduruluyor. Tavanı tutmak için ortaya bazı yeni sütunlar ilave ediliyor ve tamirin son safhası olan sıva ve boya ameliyatı da bittikten sonra göreceğiz ki bu sağlam ve yeni bir binadır. Fakat bazılarının beklediği gibi, eskisinden bambaşka bir bina değildir. Aynı üslupta, aynı şekildedir. Merdivenlerinin adedi, odaların taksimatı, hatta eşya bile aynı eşyadır. Bu, tıpkı eski meclistir, fakat bundan üç yıl evvelki "eski meclis"dir. O meclis ki her türlü ihtilafından beri ve her türlü ihtilatattan masun idi, vatanın manevi serhaddinde yekpare bir sütun, bir azim ve iman, bir ittifak ve vifak sütunu gibi duruyordu. O meclis ki, cihanın en ücra, en uzak köşelerinden bile gözükecek derecede yüksekti. Bahr-i muhit atlasındaki adalardan Bombay'a Bombay'dan Pekin'e kadar bütün gözler sabah akşam buna teveccüh ediyordu. Birçok defalar Eyfel kulesinin bunun yanında bir cüce gibi kaldığı ve "Sen Cimes" şatosunun burçları bir çocuk oyuncağı gibi göründüğü zamanlar oldu. Binaenaleyh, yeni meclis eski meclise benzeyecek derken eseften ziyade memnuniyete benzer bir hisle mütehassis olmalıyız ve onu daha büyük bir emniyet ve itimatla karşılamalıyız.

Yeni meclis eski meclisin aynı olacaktır. Fakat yeni meclisin vazifeleri ve tarz-ı mesaisi eski meclisin vazifelerine ve tarz-ı mesaisine benzemeyecektir. Bu ikinci içtima büsbütün başka şerait içinde ve büsbütün başka maksatlarla vuku buluyor ve millet mebuslarına bir sürü yeni hizmetler tahmil ediyor. Mesela, eski meclis ne kadar harp taraftarı olmak ıztırarında idiyse, yeni meclis o kadar sulh taraftarı olmak ıztırarında kalacaktır. Dünkü meclis sevk-i hadisat ile, daima günü gününe yaşamak ve son derece elastiki bir hatt-ı hareket takip etmek mecburiyetinde idi. Yeni meclis bunun tamamıyle aksine olarak her şeyde istikrarı temine çalışacaktır; gerek dahili, gerek harici siyasetini esaslı bir surette tespit edecektir. Muayyen ve sabit bir maarif siyasetine, muayyen ve sabit bir umran siyasetine, muayyen ve sabit bir iktisat siyasetine malik olacaktır. Şimdiye kadar vazıh ve samimi hiçbir temayülü ifade etmeyen harici siyasetine kati bir hedef tayin edecektir. Bu siyasetin ana hatlarını çizecektir ve onu, âni inhiraflardan vikaye için lazım gelen vesaiti hazırlayacaktır.

Şimdiye kadar bu milletin başına gelen felaketlerin kısmı azamı, devlet ve hükümet makinesindeki istikrarsızlıktan neşet ettiğine hiç kimsenin şüphesi yoktur. Fakat bu istikrarsızlığı tevlit eden esbap ekserimize meçhul kalmıştır. Bizce bu esbabın başlıcası "usul-methode" denilen şeyden mahrumiyetimizdir. Başımıza geçenler, devletin umurunu hep kendi emel ve arzularına, kendi fikir ve içtimatlarına göre tedvir etmek istemişlerdir. Tanzimat erkanından, İttihat ve Terakki erkanına kadar gelmiş geçmiş vükela ve vüzeramızın hepsi ferdî ve şahsi bir politika takip etmişler ve onun için müspet bir iş görememişlerdir. Bir

memleketin siyasi ve idari prensipleri şahıslardan daha uzun bir hayata malik bulunmalıdırlar; tâ ki her gelen gidenin yaptığını bozmasın ve zavallı millet üzerinde mütemadiyen yazılıp silinmeye mahkum yanlış hesaplar yapılan bir tecrübe tahtasına benzemekten kurtulsun.

Bunun yegâne çaresi sık sık yeni kanunlar "amaline" bir nihayet vermektir. Bir kanun teklif etmek hakkı, bir milletin içtimai uzviyetine tebdil etmek hakkıyla müteradiftir ve bu hakkı istimal ederken o uzviyetin bütün tabii teşekkülatını, temayülatını, ihtiyacatını göz önünde bulundurmak lazım gelir. Zira her yeni kanun halkın tâbi olduğu "şerait-i hayatiye"den bir şeyi değiştirir, bu mütemadi tebeddüller onun itiyadatını ve binaenaleyh rahatını bozar. Kadîm Romalı müverrih "Tacitus" Sezarlar devrinden bahsederken der ki: "Halk, bir vakitler zulm ve cinayetlerden nasıl muztarip idi ise, şimdi de kanunlardan öyle müteezzi oluyordu." "Tacitus"un bu sözü hakikatten fazla bir şeyi, görülmüş, yaşanılmış bir vakayı ifade ediyor. Demek oluyor ki, bir hükümetin kuvveti, halkın rahatıyla tevem olabilmek için kavanin ve nizamatın kesretine lüzum yoktur. Amerika ve İngiltere bu nokta-i nazarı ispata kâfi birer misaldir. Bu memleketlerde sistem, nizama ve teamül kanuna takaddüm ediyor.

Bizim, eksikliğini hissettiğimiz şey kanun değildir; usuldür; usul-ü idaredir ve bu henüz muayyen bir sistem dahiline alınmamıştır. Yeni meclis her şeyden evvel bu usulü ve bu sistemi tespit etmelidir. Fakat nasıl? Kimlerle? "Usul" "ihtisas"ın müradifidir; müstakbel mecliste kâfi miktar erbab-ı ihtisas bulunacak mı? Herkesin dili ucunda dolaşan sual budur. Fakat buna şimdiden kati bir cevap vermek mümkün değildir. Bundan üç buçuk sene evvel "Büyük Millet Meclisi" Ankara'da ilk celsesini yaptığı zaman da aşağı yukarı ağızlarda dolaşan sualler buna müşabihti; herkes birbirine "İyi, hoş ama; ordunun haricinde hiçbir şey mevcut olmasa gerek; Büyük Millet Meclisi denilen heyet o kadar basit, o kadar sade kimselerden müteşekkilmiş ki..."

Düşünmeli ki, elyevm, bunlar sayesinde nefes almaktayız ve vatanın halasını ordu kadar bunlara da medyunuz.

MÜNFERİT NAMZETLER / 9439 NR._1923-06-27

Son günlerde heyet-i teftişiyeye mebus namzetliği için otuza yakın müracaat vuku bulmuştur. Otuz kişi, "Müdafaa-i Hukuk" haricinde münferiden mebus intihap edilmek istiyor. Bunlar meyanında hiç isimleri malum olmayan kimseler bulunduğu gibi birkaç meşhur ve maruf şahsiyetlere de tesadüf edilmektedir. Bizce gerek bunların, gerek onların

teşebbüslerinden müspet bir netice çıkmayacağı şimdiden gün gibi aşikârdır. Vakıa geçenlerde de yazdığımız veçhile meşhur olmak mebus olmaya bir vesile teşkil etmeyeceği gibi, meçhul ve gayr-ı meşhur olmak da mebusluğa bir mâni değildir. Zira, herhangi bir vatandaşa kabiliyet-i intihabiyeyi ancak intihabatı idare eden "teşkilat"lar bahşeder. Hususuyla bizdeki gibi iki dereceli intihaplarda bir mebus namzedi için muayyen fırkalar ve teşkiller haricinde rey toplayabilmek ihtimali asla hatıra gelemez; tâ ki intihabatı sevk ve idare edenlerin inkisam-ı arayı tevlit edecek bir hatası vuku bulmaya... Meşrutiyetin ilk devre-i içtimaiyesinde İttihat ve Terakki müntehib-i sanilerinden birinin veya birkaçının böyle bir hatası yüzünden Tahir Hayrettin Bey ekseriyet kazanmıştı. Lakin bu gibi fırsatlar fevkalade bir talih eseridir ve buna güvenmek kaza ve kadere lüzumundan fazla bel bağlamaya mevkuftur. Binaenaleyh, yalnız bu ispat ediyor ki, "Müdafaa-i Hukuk" haricinde mebus namzetliklerini vaz eden zevat son derece tedbirsiz ve hesapsız bir harekette bulunmuşlar ve kendilerini beyhude yere muhakkik bir hezimete namzet kılmışlardır. Niçin? Bunun saiki, oldukça merakaver bir hâlet-i ruhiyedir ve tahlili hem faydalı, hem ibretengiz bir iştir.

Her şeye, her imkâna ve her ihtimale rağmen mutlaka mebus olmak isteyen bu zevat, harikulâde bir "itimad-ı nefis" ve bir hodbinlik"le maluldürler. Kendileri hep kendileriyle dolu olduğu için zannediyorlar ki efkâr-u umumiye de hep kendi şahısları ve kendi isimleriyle meşbudur ve meydana çıktıkları zaman sihrengiz bir kuvvetle bütün mevâni ortadan kalkacak ve onlar su üzerinde yürüyen İsa gibi mucizeli adımlarla maksud-ı sahile ereceklerdir. Gerçi onları böyle bir mucize göstermekten men eden hiçbir kuvvet yoktur. Müdafaa-i Hukuk kendi malı olan –çünkü kendi sayiyle toplamıştır- reyleri yine kendi sahiplerine dağıtmak hakkından başka bir şey istimal etmiyor. "Müdafaa-i Hukuk"un "İttihat ve Terakki" gibi ne süngüsü, ne sopası, ne tabancası vardır. Fakat onun bu hilm ve sükûnundan yüz bularak, bir de lütuf ve muavenetini istemeye kalkışmak, "Müntehab-ı sanilerinden bir kısmı bana ver!" demek fazla bir iddia, mâlâyutak bir teklif değil midir? Eğer "Müdafaa-i Hukuk" birinci intihabatta kazanmamış veya kısmen kazanmış olsaydı, belki ona böyle bir teklifte bulunmak, belki onunla böyle bir pazarlığa girişmek mümkün olurdu. Fakat elyevm yüzde yüz bir muvaffakiyetle bütün arayı sandığında toplu bulunduran bu "teşkilat"ın kendi haricinde bir mevcudiyet tanımasına bile imkân yoktur ve aksi surette hareket etse idi, mecnunane bir şey yapmış olurdu.

Lakin ne çare ki, mevzubahsimiz olan zevat, kendilerini hem bu teşkilattan, hem bu aradan daha kuvvetli, daha yüksek telakki edecek kadar "itimad-ı nefis" sahibidirler ve hiçbir kuvvet onlardan bu hissi nez edemez. Mesela bir Lütfü Fikri Bey'e nasıl diyebilirsiniz ki

“Efendim, zatıalilerinin mebus olabilmesi için evvela ekseriyet-i halkın iktida ettiği umdeleri kabul ve tasvip etmeniz lazım gelir. Çünkü bu sefer intihabat isimler ve şahıslar etrafında cereyan etmiyor, ancak muayyen ve münteşir olan bir takım prensipler etrafında vuku buluyor.” Lütfü Fikri Bey şimdiye kadar “Lütfü Fikri Bey” haricinde bir prensip ve bir umde tanımamıştır. Kendinden çıkmayan ve kendine ait olmayan hiçbir şeyi onun için tetkik ve tahkike bile değmeyecek derecede “gayrivarit”tir. Bir fırka mı? Bir program mı? Fırka ve program Lütfü Fikri Bey’dir. Hatırlamıyor musunuz? O, bir zamanlar tek başına bir fırka idi? Vakıa bir de kâtibi vardı ama, olsa da olurdu, olmasa da... Kati bir surette meşrutiyet prensibine mugayir olan bu “ferdiyetçi zihniyet” maatteessüf en çok meşrutiyetperver geçinen bu zat tarafından temsil edilmektedir.

Bir gün, bizzat kendim şahit oldum, kendim işittim. Meclisteki mebuslardan biri bilmem ne münasebetle “meşrutiyet” kelimesini telaffuz eden reise: “A, Reis Bey, bu meşrutiyetten de ne bulduk?” diye bağırmıştı. Bu mebus unutmuştu ki, bu itaba müstehak kıldığı Reis kadar kendisinin de sebeb-i mevcudiyeti, sıfatı, temsil ettiği şey meşrutiyettir. Daima fırkaları ve programları inkâr eden Lütfü Fikri Bey de aşağı yukarı bu mebusa benzer. Bilmez ki, meşrutiyet demek fırka demektir. Ve hiçbir parlemantoda tek başına muhalefette kalmak isteyen bir mebusa yer yoktur. Böyle bir adamın ne intihabatta kazanmasının, ne de kazandığı takdirde mecliste müsbet bir faaliyette bulunmasının imkânı vardır. Hususuyla pek iyi hatırlıyoruz ki Lütfü Fikri Bey, idare-i hazıranın ruhu mesabesinde olan “tevhid-i kuvva” aleyhinde de bulunmuş idi. Şimdi nasıl oluyor da bu rejimi temsil eden bir meclisin azası meyanına girecek kadar elastikiyet gösterebiliyor?

Burada otuza yakın münferit mebus namzedi arasından hassaten Lütfü Fikri Bey’i mevzubahis etmemiz kendisinin infirata en iyi bir misal teşkil etmesindendir.

Esbak Dersim mebusunun arkasında bulunanlar hep irili ufaklı Lütfü Fikri Beylerdir. Hepsi de bir alay kuş gibi kanat çırparak ve “Beni, beni, beni!” diye ötüşerek rey sandıklarının etrafına konuyorlar va gagalarını rey pusulalarına doğru uzatıyorlar.

Bu manzara zararsız, tehlikesiz, fakat müziçtir. Bu uçuşmalar, bu ötüşmeler intihabat salonunun havasındaki huzur ve sükûnu ihlal edebilir. Fakat müntehipler arasında hemen hiçkimseyi, hak bilinen vazifeyi ifadan alıkoyamaz. O hâlde bu beyhude küçük şamataya ne lüzum vardı? Bu bir nevi mızıkçılık mıdır? Bir nevi azizlik midir? Bilmiyoruz. Bildiğimiz bir şey varsa o da zamanın hiç de şakaya müsait olmadığıdır.

İSTANBUL MEBUSLARI / 9440 NR._1923-06-28

Bugün, İstanbul, mebuslarını intihap ediyor ve bu seferki intihabat her zaman olduğu gibi, yangından mal kaçırırcasına vuku bulmuyor. Namzetler bir haftadan beri herkesçe malumdur. Mahalli matbuat bunların isimlerini, resimlerini, hüviyet ve tercüme-i hâllerini neşretti. Müntehab-ı saniler kendileriyle tanıştı, konuştu. Esasen bu namzetler arasında – bittabii Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin ve Halk Fırkasının namzetlerinden bahsediyoruz- tanınmayan, bilinmeyen bir sima yoktur. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye reisi Fevzi Paşa, Refet Paşa, Kazım Karabekir Paşa'ya ve Rauf, Fethi, Adnan ve Hamdullah Suphi Beylere dair İstanbul halkına malumat ve izahat vermek; Akçuraoğlu Yusuf Bey'in, Moskova sefiri Muhtar Bey'in, Muhterem müverrih Abdurrahman Şeref Bey'in kim olduklarını bildirmeye kalkışmak; sabık mebusumuz Ali Rıza Beyle, Doktor Refik Bey hakkında efkâr-ı umumiyeyi tekrar tenvir etmek istemek zait değilse bile herhalde fuzuli bir harekettir. Vakıa bazı kimselere Süleyman Sırrı Beyle, Hamdi Bey'i hatırlatmak lazım geliyordu. Bu vazifeyi de, zannederim ki, İstanbul matbuatı kâfi bir salahiyetle ifa etti. Esasen merkezî intihabat encümeniyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İstanbul heyet-i merkeziyesi arasında birçok zamandan beri cereyan eden muhaberat ve müzakerat neticesinde tespit olunan bu namzet listesi o kadar mûşikâfâne bir intihap eseridir ki, kalben ve fikren Müdafaa-i Hukuk'a taraftar olanların hemen hiçbiri bunu nakıs ve zayıf bulmayı hatırından geçiremez. Gerçi, bu liste içinde İsmail Canbolat Bey'in adı ilk nazarda belki hayret ve tereddüdü mucip olacaktır. Zira, İstanbul halkı onu hemen hemen ilk saftaki İttihat ve Terakki erkanından olarak tanımıştır. Biz, İsmail Canbolat Bey'i en kızgın kafalı merkez-i umumi fedailerinin arasında gördük. Biz, İsmail Canbolat Bey'in harp kabinelerinde bulunduğunu biliyoruz. Fakat görmediğimiz bilmediğimiz bir tarafı varsa, o da harb-i umumiden beri geçirdiği fikrî ve hissî istihalelerdir. İsmail Canbolat Bey harb-i umuminin son senelerinde o devrin idari, adli ve iktisadi seyyiatına karşı ittihaz ettiği tavır ve hareketiyle bu istihalenin pek bariz misallerini de göstermişti. Binaenaleyh, onu adetleri oldukça mühim bir yekun tutan musaffa ve mütekamil ittihatçılardan biri ve belki birincisi olarak telakki edebiliriz. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti böylelerine karşı öteden beri kapılarını ve kollarını açık bırakmıştır ve gerek inkılap, gerek istiklal mücadelesinde bunların faaliyetinden pek çok istifadeler etmiştir. Binaenaleyh, şimdi temiz ittihatçılar nam-ı umumiyesi altında topladığımız vatanperver vatandaşların en enmuzeci simalarından biri olan bu zatı Müdafaa-i Hukuk İstanbul namzetleri arasında görmekle hiç hayrete düşmüyoruz ve belki bu hadiseyi Müdafaa-i Hukuk tarafından takip edilen semihane ve civanmerdane hatt-ı hareketin tabii ve muntazır bir neticesi olarak telakki

ediyoruz. Bunun haricinde İstanbul mebus namzetleri listesine vaki olabilecek tenkidattan birisi de ağleb-i ihtimal, isimlerini okuduğumuz şu zevat meyanında hemen hemen hiçbir hukukşinas ve bir maliye mütehassısı bulunmamasıdır. Vakıa memleketin sair yerlerinden mebus çıkaranlar arasında bu evsafı haiz birçok şahsiyetlere tesadüf etmek mümkündür; fakat İstanbul öteden beri bir irfan ve ihtisas merkezi telakki edildiği içinn sanıyoruz ki, maliyecilerin ve hukukşinasların da en iyisi ancak burada bulunabilir. Bu nokta-i nazar o kadar boşa atılacak bir şey olmamakla beraber tamamıyla Müdafaa-i Hukuk teşkilatına atfolunabilecek bir hatayı da ifade etmiyor. Eğer istanbul listesindeki erbab-ı ihtisasa kâfi derecede yer verilmemişse bu noksan Müdafaa-i Hukuk intihabat-ı encümeninin nisyanından ziyade şehrimizdeki ihtisas erbabının mebusluğa kâfi derecede rağbet ve arzu göstermemiş olmasına atfedilebilir. Biz, bu hâlet-i ruhiyeyi – niçin tam kelimeyi söylemeyelim? – bu istiğnayı evvelinden keşfetmiş ve geçen ay yine bu sütunlarda neşrettiğimiz bir makalede bunun esbap ve sevaıkını da teşrih etmek istemiştik demiştik ki, bir hukukşinas, bir maliye mütehassısı, bir iktisatçı mebuslukta kendisine lazım geldiği kadar geniş bir faaliyet sahası bulamaz. Bizde hukukşinas bir avukattır ve ayda binlerce lira kazanabilir; bizde bir maliyeci – Frenkçe bir tabire göre – bir "Oparatör"dür ve banka, borsa âleminde kendisi için daha faydalı, daha kârlı meşguliyetler bulabilir. Bizde bir iktisatçı ticaret eder. İlaahire... Halbuki, mebus olunca bütün bu şahsi menfaatlere veda etmek ve kati bir feragat içinde yaşamak lazım gelecektir ve bunu ise ancak istiklal ve inkılap mücadelesinin tadını tatmış ve maddi ve manevi kuvvetlerini millet yoluna vakfetmiş siyaset fedaileri yapabilir. Onun içindir ki, iş dönüp dolaşıp hep bunlara kalıyor ve inkılapçılık ihtisasçılığa nüfuk ediyor. Bu biraz da zamanın ilcaatından münbais bir keyfiyettir. İnkılap devresi henüz devam ediyor ve önümüzdeki meclis, arkamızda bıraktığımız meclis kadar ve belki ondan ziyade inkılapçı olmak ıztırarındadır. Biz, yeni Türkiye'nın henüz kâfi derecede kuvvetli esaslar üstüne istinat ettiğine kani bulunmuyoruz. İkinci meclis her şeyden evvel birinci meclisin başladığı işi ikmal etmek vazifesiyle mükelleftir; inkılabın son sözünü bu meclis söyleyecek ve maziyle yapılan ferağ ve intikal muamelesinin senedini bu mühürleyecektir.

İşte, biz asıl bu nokta-i nazardan İstanbul mebus namzetlerini hararetle alkışlayarak karşılıyoruz. Çünkü, inkılap ateşinin en canlı inikaslarını bunların yüzünde görüyoruz.

MUHALEFET İÇİN MUHALEFET / 9441 NR._1923-06-29

Geçen gün, İstanbul intihabat işleriyle yakından alakadar olan bir muhalif bana diyordu ki: "- Eğer ben müntehab-ı sani olsaydım, Müdafaa-i Hukuk'un gösterdiği namzetleri

esas ve ekseriyet itibarıyla kabul ederdim. Fakat bazı tashihat yapmak şartıyla...”

“- Ne gibi, hangi isimler üzerinde?” dedim.

Düşündü. Taşındı: “-Mesela bugüne kadar adlarını sanlarını hiç işitmediğim iki üç namzet yerine Nurettin Paşa’yı, Lütfü Fikri Bey’i ve Hacı Evliya Efendi’yi intihap ederdim.”

Bu zat, bir namzet listesinin bir “küll” olduğunu, ya tamamıyla kabul edilmesi, ya tamamıyla reddolunması lazım geldiğini bilmiyordu; bundan başka, tercih ettiği üç namzedin ne fikren, ne hissen birbiriyle hiç alakası olmayan şahsiyetlerden bulunduğunun farkında da değildi. İntizamını kaybetmemiş hangi beyinde bir Nurettin Paşa ile bir Lütfü Fikri Bey yan yana gelebilir? Ve selamet-i muhakemeye malik hangi dimağ Lütfü Fikri Bey’den bahsolunurken Hacı Evliya Efendi’yi hatırlayabilir? Muhatabımın beğendiği şu üç zat ki, aralarında hiçbir münasebet ve müşareket yoktur; hatta gerek hayat-ı siyasiyeleri, gerek hayat-ı içtimaiyeleri itibarıyla âdeta yekdiğerinin zıttıdır. Nurettin Paşa hazretleri bütün manasıyla inkılapçı ve müfrit bir milliyetperver, Lütfü Fikri Bey ise bilakayduşart huzur ve sükûn taraftarı bir muhafazakârdır; Hacı Evliya Efendi ise bugüne kadar ittihatçı tanınmış ve Müdafaa-i Hukuk umdelerini henüz kabul etmiş bir “oportünist”[3]dir. Binaenaleyh acaba nasıl oluyor da bu üç sima aynı kalpte ve aynı dimağda aynı emniyet ve itimadı ihraz ediyor? Bu hadise bir ilmüruh mütehassısı için tetkik ve tetebbua şayan bir keyfiyettir. Vakıa biz bir ilmürruh mütehassısı değiliz, fakat birçok müşahede tecrübelerimiz sayesinde biliriz ki, bu neticenin yegâne sebebi “muhalefet hastalığı”dır. Birçok kimseler bu illetle doğarlar, bununla büyürler ve etraflarına bunu saçarlar. Tenkitleri hiçbir esasa müstenit değildir; muayyen hiçbir fikri, hiçbir içtihadı, hiçbir prensibi temsil etmezler. Sadece ve bilakayduşart bütün olan ve yapılan şeylere muhaliftirler. Vakıa biz, bu hâlet-i ruhiyenin ne kadar tatlı bir şey olduğunu takdir etmeyecek kadar hissiz ve nadan değiliz. Muhalefet, fikrin bir nevi sporu, bir nevi idmanıdır. Bununla meluf olan kimseler, tıpkı bir ağır gülle kaldıran veyahut yüksek bir “trapez”den atlayan pehlivanın duyduğu zevki duyarlar. Haddizatında bir gülle kaldırmak veya bir “trapez”den atlamak faydalı bir şey değildir. Nitekim, sigara içmenin ve mesküret kullanmanın da zararından başka hiçbir faydası yoktur. Fakat, müptelalarına bazı keyifler, bazı hazlar verdiğini de inkâr edemeyiz. İşte bizdeki muhalefet bu nevi fena itiyatlardan biridir ve bunun gayr-ı kabil-i ıslah tiryakileri vardır. Binaenaleyh, benimle Müdafaa-i Hukuk mebus namzetleri listesi hakkında konuşan zata da hiç şüphesiz ki, bu nazarla baktım ve o

[3] Bu kelimenin Türkçede tam bir mukabili bulunmadığı için her türlü iltibasa mahal bırakmamak fikriyle olduğu gibi istimal edilmiştir.

söylerken ben de hissettim ki, maksadı ne Nurettin Paşa'yı, ne de Lütfü Fikri Bey'i intihap etmektir, sadece listenin aleyhinde bulunmak ve onu bozmaktır. Nitekim, kendisine: "Niçin bu zevatı tercih ediyorsunuz?" diye sorduğum zaman: "Her emre körükörüne münkat olmamak için.." dedi. Her emre körükörüne münkat olmamak! Koca İstanbul'da bu söz de yeni çıktı. O İstanbul ki, körükörüne tam otuz dört sene Abdülhamit denilen hasta bir adamın evham ve asabına tâbi olarak yaşamıştır. O İstanbul ki on sene İttihat ve Terakki erkanının keyif ve arzusuna râm olmakta hiçbir mahzur görmemiştir. Bugün vatanı kurtarmış bir cemiyetin dostane bir tavsiyesini çekemeyecek kadar "hürriyet-i şahsiye" tiryakisidir! Lakin keşke bu hürriyet-i şahsiye aşkı bir prensip üzerine müesses olsaydı, o da değil... Ve bizi, hayret ve teessüfe düşüren asıl bu noktadır.

Bizce muhalefet bir hak ve hatta bir vazifedir; fakat yüksek, gayr-ı şahsi ve vatani bir içtihadı temsil etmek şartıyla... Aksi takdirde, "muhalefet için muhalefet" içtimai bir hastalıktır ve bunun, cemiyet üzerinde yalnız dağıtıcı ve bozucu bir tesiri olabilir; bu tesir altında her kafadan bir söz çıkar ve her kalp bir başka emelle çarpmaya başlar; memleketin bütün maddi ve manevi kuvvetleri, vahşi bir toprak üzerinde "kanalize" edilmemiş sular gibi küçük ve faydasız kollara ayrılıp hep beyhude yere akar gider. İşte, siyasi ve içtimai "teşkilat"lar bu ziyanın önüne geçmek içindir, bunlar bir memlekette mevcut bulunan muhtelif cereyanlar arasında âdeta birer cetvel vazifesi görür; sağdan geleni soldan gelenle birleştirir, ortadan akanı öbürleriyle insibat ettirir ve hepsini birden aynı mansıba doğru akıtır. Nasıl ki, tabiatın suları ancak bu suretle birleştikten sonra faydalı bir kuvvet hâline girerse içtimai cereyanlar da ancak tanzim ve teşkil edildikten sonradır ki müspet bir kuvvet mahiyetini iktisap eder. Bunun içindir ki, her memlekette muhalifler de muvafıklar gibi ortaya ancak taazzuv ve teşekkül etmiş bir hâlde çıkabilirler ve başka türlü yaşamalarının, mevcut olmalarının ihtimali yoktur.

Öteden beriden bazı muhalif sesleri bize "Efendim, mâni oluyorsunız da onun için taazzuv edemiyoruz!" diye bağırıyor. Bu bir yalan, bu bir iftiradır. Muhalefeti, hatırı sayılır bir kuvvet hâline girmekten men eden şey yine muhalefetin içindedir. Emin olunuz ki, muhalifler kendi aralarında hiçbir tesanüt, hiçbir teşârük olmadığı daima birbirlerinin aleyhinde bulundukları içindir ki, birleşmek imkânını bulamıyorlar. Muhtelif grupları ve muhtelif fertleri ancak müşterek fikirler, müşterek temayüller bir araya toplayabilir. Muhalefetin malzemesinde ise, bu çimentodan eser yoktur ve garibi şudur ki, bunlar arasında bazı kimseler, bu noksanlarını başkalarının lütuf ve atafetinden istiyorlar: Diyorlar ki, "Müsaade edin de, karşınızda sizinle muarazada bulunacak bir grup çıksın!" Hangi yerde,

hangi memlekette böyle bir söz işitilmiştir? Ve acaba hangi ekseriyet fırkası, kendisine emniyet sübabı hizmetini görecektir diye muhalif bir ekalliyetin elinden tutup yanı başına oturtmak semahatini göstermiştir.

Bir zamanlar "Abdülhamit hürriyeti verdi." diyenlere karşı müfrit hürriyetperverler "Hürriyet verilmez alınır!" derlerdi. Siyasi mücadelatta da muhalefete mevki verilmez, fakat muhalefet mevkisini kendisi alır. Eğer şimdiye kadar almamış veya alamamışsa kusur ve kabahat kendisinden başka hiç kimsede değildir.

İSTANBUL MEBUSLARINA / 9442 NR_1923-06-30

Size rey veren bin iki yüz küsur müntehib-ı saniden biri de benim, İstanbul halkı sizden evvel bizi intihap etti ve zımni bir mukabele ile bize, sizi mebus intihap etmek vazifesini verdi. Bu vazifenin ne kadar ağır olduğunu, ne mehîb bir mesuliyetle mahmul bulunduğunu burada izaha lüzum görmüyorum. Bunu dünden beri, siz de hissediyorsunuz, siz de anlıyorsunuz; zira, dünden beri, halktan aldığımız o mesuliyeti doğrudan doğruya sizin omuzlarınıza yüklemiş bulunuyoruz ve bir haftadan beri ilk defa olarak geniş bir nefes alıyoruz. Lakin sizin böyle bir nefes almanız epeyce uzun bir zamana mütevakkıftır; tam iki sene, belki daha ziyade, bu mukaddes bâra, bin türlü müşkülata rağmen dizleriniz bir lahza bükülmeden ve gözleriniz bir lahza kararmadan alnınızın teri bastığınız yeri ıslata ıslata sırtınızda taşıyacaksınız. Bu itibar ile size kalpten acıdığımı itiraf ederim.

Bazı kimseler, mebusluğu kadîm ayanlıklar ve vükelalıklar nevinden bir mansıp telakki ediyorlar. Bu telakki dört beş sene evveli için belki doğru olabilirdi; fakat şimdiki, bir mebus, hem kuvve-i teşriiyeyi, hem kuvve-i icraiyeyi nefsinde cem etmiş ve binaenaleyh memleketin idaresini tamamıyla kendi üzerine almış bulunuyor, böyle bir insan âdeta esatirdeki "Atlas" gibidir, o "Atlas" ki, dünyayı hem başının üstünde taşırdı, hem de elleriyle çevirirdi ve ilelebet kan ter içerisinde iki büklüm durmaya mecburdu. Çocukluğumda bu ilahın resmi bana korku ve merhamet verirdi. Kendi kendime derdim ki: "Biz, bu yerin tatlı meyvelerini yiyoruz. Soğuk sularını içiyoruz ve yumuşak çimenleri üstünde oynaşıyoruz, serin ve gölgeli sahillerinde şarkılar çağırıyoruz. Lakin bu adam bütün bu zevklerden mahrumdur, bütün bu güzel ve tatlı şeylerin yalnız ağırlığını taşıyor." Bizde "Hakimiyet-i Milliye"nin tesisinden sonra, yemin ederim ki her mebus karşısında aynı şeyi düşünüyor ve aynı şeyi hissediyorum; "Bunlar çalışacaklar, uğraşacaklar, didinecekler ve biz istediğimiz yerde güleceğiz, eğleneceğiz, yiyeceğiz, içeceğiz ve rahatımıza bakacağız!" diyorum.

Evet, siz çalışacaksınız, uğraşacaksınız, didineceksiniz; hem de nerede? Nasıl hayat şeraiti içinde? Bunu Ankara'yı görmemişlere ve bilmemişlere tarif etmek, sanırım ki, imkânsızdır. Geçenlerde oradan kısa bir ikametten sonra avdet eden bir İstanbullu Efendinin: "Ankara mı? Bana Mustafa Kemal Paşa'nın mevkiini, şanını ve şerefini verseniz de yine orada oturamam!" diyordu. Haddizatında huysuz ve sinirli bir adam kinayesinden başka bir şey ifade etmeyen bu söz, ihtimal, bazı rahat ve zevk ve sefa düşkünlerinin Ankara hakkında sened-i ittihaz edebilecekleri bir hükümdür. Vakıa şekilden ziyade ruha ve rahat ve sükûndan ziyade ceht ve heyecana kıymet veren müstesna ve asil kimseler için Ankara'nın kerpiçten evleri, Ankara'nın tozu ve çamuru, Ankara'nın sıtması, tahtakurusu ve sineği, Ankara'nın haşin, çıplak veya bes uzleti hayata sert bir çeşni veren anasırdan maduttur. Belki sizin için de böyledir. Fakat herkes için böyle midir? Bizim için, şunun için, bunun için, Boğazın bütün güzellik ve gençlik hutut ve sefa manalarını terk edip o haşin uzlete atılmak bir büyük feragatten başka neyi ifade eder? İşte siz, daha ilk adımda bu feragati ihtiyar etmiş olmakla, bize, herkesten başka bir tabiatta, herkesten başka bir tıynette bulunduğunuzu ispat etmiş oluyorsunuz. Siz, bize iğvakâr "siren"lerin sesine kapılıp da yolundan kalmamak için kulaklarını bal mumuyla tıkayan, vücudunu zincirlerle gemisinin direğine bağlayan İtalyalı kahraman gibi bir şey görünüyorsunuz. Filvaki Türkiye'nin yegâne zevk ve rahat şehri olan bu güzel İstanbul, esatirin o deniz kızlarından farksızdır. Onun güzel ve yumuşak kolları, nice çelikten azimleri büktü; onun yeşil gözleri karşısında nice baba yiğitlerin başı döndü; onun avucu içinde nice faziletler birer sahte inci tanesi gibi kaybolup gitti. Sakın giderken başınızı esef ve hasretle çevirip de onun güzelliğine bakmayınız; biliniz ki, bu güzellik bir füsundan ibarettir ve içinde sakladığı fecayi layetenahidir. Biliniz ki bu muhteşem kâşânelerde aç insanlar oturuyor; biliniz ki bu muazzam abidatın arasında, çıplak yetim çocuklar dolaşıyor. Biliniz ki şu mavi denizin terennüm ettiği sahillerde gözlerinin etrafı muhanetten çürümüş gençler ölümü bekliyor; biliniz ki, bunların maşukaları yoktur; onlar sefaletten, suitegaddiden uzun müddet kapalı kalmış çiçekler gibi her biri bir köşede faydasız, minesi sararıp soluyor. Bliniz ki, şu mutantan binanın köşesinden size avuç açan ihtiyar, bir eski devlet memuru idi. Biliniz ki, şu bahçenin içinde size bakıp gülen kadın her şeyini sattıktan sonra şimdi kendi vücudunu satılığa çıkaran bir kimsesiz duldur.

Ne o? Bir çalgı sesi mi işittiniz? Ne o? Gözünüze kucak kucağa raks eden çiftler mi ilişti? Ne o? Şu apartmanların, şu otellerin, şu bankaların içinden kulağınıza bir takım ipek hışıltıları, kadeh tıkırtıları, para şakırtıları mı aksediyor? Aldanmayınız, bunlar, "Sizi intihap eden İstanbul'a" ait değildir. Siz, öbür İstanbul'un, siz, birkaç satır yukarıda tarif ettiğim

İstanbul'un mebusları, mümessillerisiniz. Bütün o açlar, o çıplaklar, o dilenciler, o bezginler, o mensiler, o düşkünler sizi intihap ettiler ki dertlerine deva bulasınız diye... Bulabilecek misiniz? İşte gerek sizin, gerek bizim mukadderatımızın düğümü bu sualdedir. Sizden bunun cevabını bekliyoruz. Kayıp sevgilisinden haber bekleyen bir kara sevdalı gibi merakla, endişe ile, telaş ve heyecanla sizden bunun cevabını bekliyoruz; fakat, bir name ve bir hitabe hâlinde değil, kati bir fiil ve tam bir eser hâlinde... Çünkü dinlemekten bıkmışızdır, ümit etmekten yorulmuşuzdur. Artık sabır ve tahammüle takatimiz kalmamıştır. Batıyoruz, yetişiniz!

SEFALETTEN İSTİFADE EDENLER / 9444 NR._1923-07-02

İstanbul'da sefalet, Harb-i Umumidekinden daha çok mudur? O zamandan daha aç mıyız? Daha çıplak mıyız? İtiraf etmeli ki, buna müspet bir cevap vermek mümkün değildir. Hükmümüzü, hangi istatistiğe istinaden vereceğiz? Bu nispeti hangi tahkik ve müşahedeye göre tayin edeceğiz? Ortada bir takım müphem şikâyetler dolaşıyor, derinden derine bir takım ah u vahlar işitiliyor ve bu, gittikçe artıyor. Harb-i Umumide ise herkes sessizce, gizlice ıztırap çekiyordu. Her ağızın üstünde bir yumruk vardı. Şimdi bu yumruk kalktı, bütün gizli ıztırap çekenler meydana çıktı; söylüyorlar, itiraz ediyorlar, bağırıyorlar ve bunun içindir ki, bize sefalet eskisine nispeten daha ziyade çoğalmış gibi görünüyor. Ben eminim ki, bu günün sefaletzedeganı yüzde yetmiş derecesinde Harb-i Umuminin ve o devirdeki seyyiatın kurbanlarıdırlar. Anadolu harbi ve inkılap bu sınıfa ancak yüzde yirmi yirmi beş kişi ilave etmiştir; bunların ekseriyetini de pek yakında kurtarılacak olan memurlar teşkil ediyor. Bu memurların adedi kaça baliğdir? Kimi dört bin, kimi beş bin diyor, farz edelim ki, on bindir. Lakin bu on binin arkasında daha birkaç kere on bin kişi var ki, kimi şahsi bir takım kinler ve garazlarla, kimi eski tantana ve debdebe devirlerinin hasretiyle, kimi sadece irtica ve iğtişaş kastıyla bu biçare kitlenin eleminden, ıztırabından istifadeye kalkışıyor ve yeni idareyi sevimsiz göstermek için var kuvvetiyle sefalet propagandası yapıyor. Evet, İstanbul'da sefalet vardır, evet, İstanbul yoksuzluk ve ümitsizlik içinde çırpınıyor; fakat, iyi bilmeliyiz ki, bunun müvellidi ve müsebbibi yeni idare değildir. Yeni idareye ancak buna bir çare bulamıyor diye tariz edilebilir, lakin böyle bir tariz de, henüz gayesine vasıl olmamış ve henüz attığı temeller üstünde lazım gelen metanet ve emniyetle yerleşememiş yeni bir hükümete karşı âdeta kastî bir müşkülpesentlik ve bir mızıkçılıktır. Kim ne derse desin, son zamanlarda, İstanbul'un havasında hasıl olan adem-i memnuniyet kokusu bize menfi zihinlerdeki politikacıların kendi hesaplarına ika ettikleri bir şey gibi görünüyor. İçimizde, herhangi bir müşkülü, herhangi bir kusuru, herhangi bir küçük muvaffakiyetsizliği azami bir felaket hâline sokup etrafa telaş ve heyecan saçmak ve kalplere bezginlik ve ümitsizlik telkih etmek isteyen kimseler var. Bereket

versin ki, halk bunların boğuk mırıltılarına kulak asmıyor ve bunların zehri memleketin o pak ve halis cevherine kadar nüfuz edemiyor. Bu cevher, bütün parlak ve müheyyeç sözlerden bin kat daha kuvvetli olan mantıkıyla hissediyor ki, memlekette feragat ve fedakârlık devri henüz geçmemiştir; henüz düşmanlar içimizdedir, henüz düşmanlar başımızın üstünde silah çatmış duruyor ve şimdiye kadar dökdüğümüz bu kadar mübarek kanlara rağmen bunların kulağı dibinde birbirimizin kusurundan, hatasından, bu derece nifakcuyâne bir lisanla bahsetmek milleti mağdurlar, mesutlar diye iki mütezat sınıfa ayrılmış göstermek kelimenin bütün manasıyla bir hıyanet değilse bile, herhalde bedhahlıktır.

Bugünkü günde hepimize düşen vazife az daha dişlerimizi sıkmak ve sulhun takririni beklemektir. Emin olmalıdır ki bugün İstanbul'u bir darülazap hâline sokan sebeplerin en birincisi buranın hâlâ düşman işgali altında bulunmasıdır. Bu elim mânia dolayısıyladır ki, yeni hükümetimiz kendisine has olan kati tedabiri ve cezeri ıslahatı burada bir türlü tatbike muvaffak olamıyor ve Anadolu'da doğan fecrin buraya ancak hafif ve bulanık bir şulesi aksedebiliyor; çünkü eski pzyitahtın ve zincirbent şehrin ufuklarındaki kara bulutlar henüz dağılmamıştır.

Neden, bütün tehevvür ve teellüm kabiliyetlerimiz bu bulutlara matuf olmuyor da, mütekasif bir zehir gibi hep kendi içimize akıyor? Bu tedricî tesemmüm, bu tedricî intihar bizi vakitsiz bir ölüme sevk etmekten başka ne yapabilir? Şimdiden – daha o büyük ve ulvi zaferin üstünden bir yıl geçmeden –sinirlerimiz gevşemeye, başımız önümüze düşmeye kalbimize bir onulmaz fütur çökmeye başlamadı mı? Hani, yedi sekiz ay evvelki o vecd ü cuşiş, gönüllerin o şahane şahlanışları, o azim ve irade mucizeleri nerede? Yunan İzmir'i tekrar istila mı etti? Tekrar Sakarya kıyılarında Ankara üzerine mi yürüyor? Ne oldu, parmak kapıdaki binanın kapısına yeniden o meşum bayrak mı asıldı? Yeniden ağzı şarap kokulu kokonalar sokaklarda, zavallı ninelerimizin yüzüne mi tükürmeye başladı? Ne oldu; ne oldu?

Geceleri evlerimizi basıp çoluk çocuğumuzla bizi yine kaldırımların üstüne mi atıyorlar? Ne oldu?

Bir ejderhanın ağzı gibi yeniden açıldı mı? Hayır, bunların hiçbiri yok. Hayır, facialarn tekrarına artık imkân ve ihtimal kalmamıştır; fakat bazı kimselerin suratı acaba niçin dünkünden daha asıktır? İşte bir türlü halledemediğimiz muamma budur.

"Lakin, efendim, sefalet...

Lakin efendim, sefalet dün bugünden daha mı azdı? Harb-i umumiyenin son senelerinde çamur yiyen halk, iaşe ve men-i ihtikar dolaplarının donduğu sıralarda sokak ortalarında kıvrılıp kıvrılıp ölen halk daha mı toktu? Damat Ferit devrinde önünde divan durmak suretiyle ancak bir hakk-ı hayat temin edebilen devlet memurları şimdikilerden daha mı rahat, daha mı mesuttu? Tevfik Paşa kabinesi maliye umurunu daha mı iyi tedvir ediyordu? Memurlara maaşlarını daha muntazam bir surette mi veriyorlardı? Hayır... Fakat o zamanlar kaderin garip bir cilvesiyle bütün ağızlarda melekane bir sükûn ve sükût vardı. Bütün vicdanlar kundaktaki çocuklar gibi mışıl mışıl uyuyordu ve her şey tatlı bir intizam içinde tıkır tıkır işler görünüyordu. Zira, meydanda "sefalet" sözünü nifaka alet-i ittihaz edenlerden eser yoktu. Zira, avamfiriblikten bir fayda ummak henüz kabil değildi. Ve henüz hepimizin başı üstünde "Albion"un kılıcı sallanmakta idi. Gayr-ı memnun efendilere haber veririz ki, bu kılıç hâlâ aynı huşunetle başımızın üstünde sallanmaktadır ve düştüğü vakit hepimizin kafasına aynı şiddetle çarpacaktır.

BAŞKA BİR CEPHEDEN... / 9445 NR._1923-07-03

Bazı vücutlar vardır, bunlarda çıkan ufacık bir sivilce derhal bir çıban cesametini alır; bir tırnak sıyrığı hemen bir bıçak yarası kadar vehamet kesbeder; bir fiskenin izi müthiş bir çürük hâlinde görünür; bunlara iltihaplı veyahut eti havalı, derler sanırım. Ne olursa olsun, İstanbul, tıpkı bu tarif ettiğimiz vücutlara benziyor. Burada herhangi bir sokak kavgasının adı bir ihtilaldir, burada bir akşam üstü bir fırında ekmek bulunmadı mı, herkes (kaht var!) diye bağırır. Koca bir inkılaptan sonra azami bin beş yüz memur işsiz kaldı, derhal her taraftan "Mahvoluyoruz!" sesleri...

Bunun bir de aksi tarafı var: İstanbul'un meserreti ve rahatı da aynı derecede şişkin ve mübalağalı görünüyor. Bundan beş altı ay evvel, Anadolulu mebuslarımızdan bazıları şehrin eğlenti yerlerini görüp dolaştılar. Bir tanesi Kadıköy'ünde sinemaya gitmiş; İstanbul'a dair intibaatını anlatırken diyordu ki: "Efendim, herkes gece gündüz sinemalarda; çalgı, kahve, sefahat, süs, deme gitsin!" Halbuki bu zavallı müşahit aynı sinemaya ikinci defa bir kere daha uğrasa idi, hep aynı insanları, aynı yüzleri, aynı süsleri görecekti. Çünkü bizde süslenen, eğlenen, sefahat eden mahdut ve muayyen bir sınıftır.

Anlaşılıyor ki, İstanbul ne hariçten, ne dahilden bir türlü olduğu gibi görünemiyor. Zira, ona daima yüz bin kere büyüten bir adese ile bakılıyor. Ne olur, bir kere, bu dürbünü elimizden bıraksak da onu hakiki mahiyetinde, hakiki cesametinde olduğu gibi görmek

tecrübesinde bulunsak! Bana göre, bu suretle hem nefsimizi fuzuli yere heyecana kaptırmaktan kurtarmış; hem de İstanbul'un başındaki müşkülatı kabil-i hâl bir şekle ifrağ etmiş olacağız. Çünkü herhangi bir tehlike anında koparılan fazla bir çığlık o tehlikeye karşı koşanları şaşırtacağı gibi, mevcut tehlikenin vehametini de iki kat artırır. İstanbul'a ait meselelerde hep böyle oluyor. En basit idare işlerinde bir telaş, bir kıyamettir kopuyor. Halk kendisini büyük bir badirenin arefesinde zannediyor, hükümet adamları şaşkınlıklarından ne yapacaklarını bilemeyip lalüebkem kalıyor ve neticede hem ortadaki dava halledilemiyor, hem de bunu halle teşebbbüs edenler derin bir yeis ve fütura dalıp gidiyor. Dün muallimler ve mektepler meselesinde böyle oldu, bugün de korkarız ki, gayr-ı faal mamurların işi böyle olacak.

Şimdiden kulaklarımız uğuldamaya başladı. Ankara'dan emir gelmiş, bunlara para verilmeyecekmiş. Bunlara "Ne hâliniz varsa görün!" denilecekmiş. Bunlar sokak ortasında bırakılacakmış. Londra'da birçok milyon amele aylardan, hatta zannederim, senelerden beri işsizdir. Ne Lyod George hükümeti, ne de onu takip edenler bu "şomaj"a henüz bir çare bulamadılar. Kim bilir Fransa'daki amalenin hâli de ne mekezdedir? Kim bilir İtalya'da kaç yüz bin kişi aç ve işsizdir. Fakat her nedense bu içtimai muzayakalar bizdeki gibi derhal siyasi bir şekil almaktan ve bir devlet meselesi olmaktan uzak kalıyor. Bunun sebebi? Bunun sebebi gayet basittir. Oralarda her sınıf halkın, her sınıf meslek erbabının kendi aralarında teşkil ettikleri cemiyetler "Corporation" vardır. Bunlar sayesinde mağduriyet ve sefalete düçar olanlar, hem bir müddet için hükümetlerine bâr olmaksızın maişetlerini temin edecek çareleri; hem de haklarını kolaylıkla istihsale yarar vesaiti buluyorlar. Her şeyimizi hükümetten beklemek ne haysiyetimize, ne de menfaatimize uyan bir tarz-ı harekettir. Esasen hükümet bizim haricimizde bir mevcudiyet değildir ki, onunla karşılıklı iki davacı mevkiine geçelim. Hükümet biziz. Ona ait her iş bizim işimiz ve bize ait her iş onun işidir. Hususuyla burada mevzubahsimiz olan memurlar meselesinde iki taraflı hiçbir dava yoktur. Eğer varsa bunu iş başında bulunanlardan bazılarının beceriksizliğine veyahut ihmal ve tesyibine hamledebiliriz. Nitekim, geçenlerde bir iptidaiye muallimin açlıktan vefatı ve bir muallimenin sefaletten intiharı üzerine âdeta mahalli bir facia hâlini almaya yüz tutan maaş meselesinde anlaşıldı ki, bu elim hadisenin yegâne müsebbibi bir idare memurudur. Bu memur aldığı emri infazdan tekâsül etmiş ve gayr-ı kabil-i afv bir ihmal ile bugün tevzii lazım gelen maaşı bir hafta sonraya bırakmıştır. Hükümetin o adamı bu hareketinden dolayı tasvip ve taltif edeceğine ihtimal veremeyiz. Biz eminiz ki, muallimler kadar hükümet de şu vazifenaşinas memurun cezasını vermek taraftarıdır. Aksi takdirde İstanbul muallimleri cemiyeti bunu yalnız kendi

davası gibi değil, bir hükümet ve bir memleket davası gibi takip etmelidir ve bu hususta hükümete karşı âdeta küskün bir tavır alacağına onu muavin bir kuvvet hâlinde tenvir ve tahrike çalışmalıdır. Hak talep edilmez, ihkak edilir.

Aynı düstur-u hareketi gayr-ı faal memurlara da tavsiye ederiz. Bunlar, kendilerini bir müşteki vaziyetine sokmamalıdırlar ve aylardan beri bocalayıp durdukları grevden biraz da kendi gayretleri, kendi teşebbüsleriyle sıyrılıp çıkmak çarelerini bulmalıdırlar. Mesela bunların şimdiye kadar kendi aralarında, teavün ve tesanüt prensipleri üzerine müesses bir "teşkilat" vücuda getirmemeleri büyük bir hatadır. Eğer böyle bir teşkilat mevcut olup da şehrimizin bütün faal memurları mütesanit bir surette hareket etmiş olsalardı, hem hükümetin kendileri için sarf ettiği faaliyeti tesri ve teshil etmiş, hem de bu işsizlik ve intizar devresini daha az sefaletle geçirmiş olurlardı.

Hükümet bunlardan bir kısmına tekrar memuriyet verdi. Bir kısmını, şirketlere yerleştirmek için ticaret mektebinde serbest "kur"lar açmak suretiyle ticari faaliyete hazırlıyor. Bunlar kâfi derecede hazırlandıktan sonra şirketlerde derhal iş bulabilecekler mi? Hiç zannetmiyoruz. Vaziyet tekrar hükümetin müdahalesine, muavenetine ihtiyaç gösterecek ve hükümet bu son vazifeyi de lazım gelen süratle yapamadığı için yeniden efkâr-ı umumiyenin tenkit ve tarizine hedef olacak. Yine yeniden şikâyetler, telaşlar, heyecanlar baş gösterecek. Yine halkın bir kısmı ile hükümet arasında bir (ikilik) hasıl olacak.

Biz her şeyden evvel bu (ikilik)in aleyhinde bulunduğumuz ve bunu memleket için sefaletten, zaruretten daha mühlik bulduğumuz içindir ki, hükümetten talep ettiğimiz gayret ve faaliyet kadar halktan da hükümete müzâhir bir gayret ve faaliyet bekliyoruz; bizi hiçbir maksada isal edemeyecek menfi hareketleri şöyle bir tarafa bırakalım ve ortadaki müşkülatı el birliği ile iktihama çalışalım. Zira, bu müşkülatın vukuunda hepimizin müsavi bir "hisse-i mesuliyeti" vardır.

KALMAK İSTİYORLARMIŞ / 9446 NR._1923-07-04

Lozan konferansından gelen haberler, bize, üst üste birbirinden acı hakikatler bildiriyor. Vakıa, öteden beri Avrupa, bizim için hep böyle fena ve meşum haberler kaynağıdır ve oradan hiçbir müjde beklediğimiz yoktur, müjdeyi, biz kendi içimizden bekleriz. Hususuyla kendi mukadderatımızı kendi elimize aldığımız günden itibaren meserretimizi de, kuduretimizi de hep kendi irademizin ve kendi efâlimizin bir neticesi addetmekteyiz. Garp devletleri bizi mahva karar vermiş olabilir, bunu topla tüfekle

yapamadıkları vakit iktisadi silahlarla yapmaya kalkışır veyahut bizce asırlardan beri malum ve mücerreb olan bir takım siyasi hud'alarla maksatlarına vüsula çalışabilirler. Bütün bunların bizim üzerimizde zerre kadar tesiri olamaz. Tâ ki biz kuvvetimizi, azmimizi ve ittihadımızı muhafaza etmesini bilelim ve dünkü gibi bugünkü gibi millî ittifak cephemizi hıyanet, cinayet ve cevr ü cefa sellerine karşı bir çelikten set hâlinde tutmakta devam edelim.

Bu son üç dört senelik müthiş tecrübe bize kâfi derecede ispat etti ki, içeriden – yani manen – kuvvetli olan bir milleti dışarıdan gelen darbelerin hiçbiri yıkamaz, belki bazı noktalarında bazı rahneler açabilir, fakat bu rahneler de o darbeleri vuranların elini ısıran birer ağız gibidir.

Garp devletlerinin bizim hakkımızdaki suiniyetlerini burada, bu yevmi gazete makalesinde tekrar etmeye hacet yoktur. Eğer Türkiye halkı harb-i umumiden beri hiçbir şey öğrenmediyse mutlaka bu hakikate lazım geldiği kadar muttali olmuştur. Âsârını memleketimizin hemen her tarafında aynı şiddet ve asabiyetle müşahede ettiğimiz "ecnebi düşmanlığı" bu mesut intibahın en bariz alametlerinden biridir, düne kadar Türkler, misafirperverlikleriyle tanınmış kimselerdi. Hatta birçok ecnebi seyyahlarının kitaplarında bu hasletimiz samimi bir sitayiş lisanıyla tekrar edilip durmaktadır. Lakin bundan sonra bizi ziyarete gelecek ağyarın artık bu munis hasletimizden eser bulamayacaklarını kendilerine beyan edebiliriz. Mütevazı ve civanmert Türk toprağının her tarafı bademe yabancı ayaklara yalnız dikenlerini gösterecek ve onları sağdan geri dönmeye mecbur edecektir. Lakin bu yeni hâletin, bu yeni vaziyetin mesuliyeti asla bize raci değildir. Tükü kendi cibilliyetine rağmen ecanibgiriz kılanlar yine ecnebilerdir. Bunlar asırlardan beri her zaire açık ve mihmannüvaz duran kapılarımızdan öyle fena niyetlerle girmişler ve misafirperverliğimizi o derece suistimal etmişlerdir ki nihayet tabii bir aksülamel olarak hepimizde böyle menfi bir hâlet-i ruhiye hasıl olmuştur.

Geçen gün bir ecnebi gazete muhabiri İzmir'den gazetesine gönderdiği bir mektupta: "Burada Avrupalı ve ecnebi aleyhtarlığı pek taammüm etmiştir. Avrupalılara buraya gelmek veyahut buradan dönmek için talep edilen müsade verilmemektedir. 'Türkiye Türkiyelilerindir' fikri burada her şeyi ve herkesi icra-yı tesir etmektedir." ilaahire, tarzında şikâyet ediyor. Bu muharrir efendiye, bundan sekiz on sene evvelki İzmir'i hatırlamasını tavsiye ederiz. Acaba o zaman ile bu zaman arasındaki farkı tevlit eden sebepler nedir? O zamanki, İzmir, Türkiye'nin her limanı gibi bütün ecnebilere ikinci bir vatan gibiydi. Şehrin en güzel kâşâneleri onlar içindi. Eğlenen, yiyen, içen, gülen, kazanan hep onlardı ve yerli halk

bu mesut misafirlerin karşısında divan duran mütevazı bir ev sahibi vaziyetinde idi. Birdenbire ne oldu? Acaba ne oldu da bu zavallı ev sahibinin kafası kızdı, misafirlerini kollarından tutup dışarıya atmak istiyor veyahut yeni gelmek isteyenlerin yüzüne karşı kapısını kapıyor? Mutlaka bir şey geçmiş olacak; mutlaka bu misafirlerden bazıları bir mübalatsızlıkta bulunmuş veyahut bir ihanet ve bir küfran-ı nimet irtikap etmiş olacak! Acaba nedir? Acaba nedir? Efendiler, şapkalı efendiler! Bunun ne olduğunu, bize ne yaptığınızı siz bizden iyi bilirsiniz, şu feci macerayı tekrar açmayalım; kalplerimizde bir yara gibi işleyen o acı hatıraları deşmekten ihtiraz edelim. Esasen bunu izaha ne hacet; eğer bize reva gördüğünüz hakaretleri unuttunuzsa buyurunuz, henüz kısmen kendi evinizde gibi yayılıp oturduğunuz İstanbul'u teşrif ediniz; bakınız, burada aynı elim macera hâlâ cereyan edip duruyor. Bakınız, biz kendi evimizde kuru tahta üzerindeyiz ve bütün esbab-ı istirahat onlarındır. Bakınız, biz odanın bir köşesinde yarı aç yarı yok ayakta duruyoruz, onlar sofranın başında yemiş, içmiş, yan gelmiş oturuyorlar ve buradan kalkmayacağız, buradan çıkmayacağız diyorlar. Halbuki, biz onların bir an evvel gitmelerini bekliyoruz. Tâ ki, uzun ve müziç ve ağır bir müsafiretten sonra evimize eski intizamını, eski temizliğini, eski huzur ve sükûnunu verelim diye.. Lakin onlar en ziyade bu güzel niyetimizi gözlerimizin bakışından sezdikleri içindir ki, daha kalmak istiyorlar! Oturdukları yerde büsbütün arkalarına yaslanıp ayaklarını bize doğru uzatıyorlar misafire has bin dereden su getirip: Kalmak istiyoruz. diyorlar. Kalmak istiyorlar. Fakat, biraz da evvel söylediğimiz gibi bunun için yalnız onların istemesi kâfi değildir. Vakıa onların lisanında "İstemek yapmaktır!" gibi tafrefürûşâne bir darb-ı mesel vardır. Bu darb-ı meselin bazen ne kadar aksini ifade ettiğini biz onlara kâfi derecede gösterdik zannederim. Dört seneden beri bizim aleyhimize, bizim hayatımız, mâmelekimiz şeref ve haysiyetimiz pahasına birçok şeyler istediler, fakat hangi birine muvaffak oldular, hangi birini yapabildiler?

BİR HASBİHAL / 9447 NR._1923-07-05

Bir İstanbul gazetecisi sıfatıyla İstanbul'a veda anının yaklaştığını hissettiğim bu günlerde, bilmem niçin, kalbimdeki hüzne bir acayip endişe karışıyor. Tıpkı sevdiği vücut mühlik bir hastalığın pençesinde kıvranırken sefere çıkan bir yolcu gibiyim. Gözlerim, aklım ve yüreğim hep arkadadır. O gözler ki, sevgili vücudun türlü türlü ıztıraplarını, ihtilaçlarını gördü. O akıl ki senelerce hep onu düşünmekten ve ona yar olmaya çalışmaktan başka bir şey yapmadı; o yürek ki hep onun muhabbetiyle, merhametiyle, halecanıyla çarptı. Onunla birlikte ne tehlikeli, ne elim ve ne mahuf günler geçirdiğimizi hatırlayalım; nabzı elimde vururken kendinden geçtiği dakikaları düşünüyorum. O ne mühlik dakikalardı! Hemen son

nefesini verecek gibi oluyordu. Yarıdan yarıya ölüm duygusuzluğuyla sağırlaşan kulağına egilip bin türlü sabır, metanet ve ümit sözleri mırıldanırdım. O bunları işitir miydi, bilmiyorum, fakat çok defa, beni de hayrette bırakan bir gayretle o korkunç ataletinden silkindiğini, yatağı içinde doğrulup kirpiklerinin arasında bir çelik parıltısıyla "Hayır, ölmeyeceğim!" der gibi bana baktığını gördüm. Ben o çılgın ümidimle, o bu harikulâde metanetiyle, birbirimizi mütemadiyen teselli eder dururduk. Dört sene mütemadiyen, o söyledi ben dinledim. Ben söyledim o dinledi. Dertlerimiz layetenahi idi. Hiç zannetmem ki, onları tüketmiş olalım. Lakin bazı anlar olurdu ki, kalbimizin tamamıyla boşaldığını hissederdik ve hiç ışık görmeyen zindanımızda, kendi içimizden gelen bir ziya ile aydınlanarak çocuklar gibi şenlik yapardık.

Bir gün geldi, hasta birdenbire ayağa kalkıverdi. Bu âni ifakatın beni meserretden ziyade hayrete düşürmüş olduğunu itiraf ediyorsam şaşmamalıdır. Vakıa mucizelere inanmayacak kadar kör gönüllü değildim ve bilirdim ki, nice anadan doğma amalar, nice yıllanmış kötürümler iman kuvvetiye bir saniyede şifa bulurlar; İstanbul ise bu imanın en kuvvetlisi ile mücehhezdi ve senelerden beri beklediği mucizenin ilk alametleri belirdiği gün, her şeyin tamam olduğuna kanaat getirdi: "Halasım takrir etti!" dedi ve en gürbüz, en tenderest vücutlara has bir kudretle ayağa kalktı. Geziniyor, yürüyor, hatta koşup oynuyordu. Ben yine hayretten kendimi alamıyordum. Meğer bir hissikablelvukunun tesiri altında imişim. Zira, çok geçmedi. İstanbul tekrar sararıp solmaya, tekrar kırılıp dökülmeye, tekrar gizli bir derdi olanlara mahsus bir ihtilaç ile iki büklüm olmaya başladı. vakıa, ilk şevk ve neşve günlerinin bir bakayası olan tebessüm dudaklarında elan bakidir. Fakat bu bir veremli tebessümüne benziyor; bu gittikçe hazinleşen bir tebessümdür. İşte, güzel İstanbul, birlikte geçirdiğimiz o hummalı günlerin sonunda seni bu hâlde bırakıp gidiyorum ve senelerce o kadar yakından, o kadar başbaşa dert ortaklığı etmiş olmamıza rağmen senin bu şimdiki derdini pek iyi anlayamyorum. Zannetme ki, hep senin için ve senin heyecanınla çarpmaya alışmış kalbime, veda anına tekaddüm eden ayrılıklardan biri gelmiştir. Hayır! Ben daima o eski benim. Lakin sen o eski sen değilsin. Tabına hiç tanımadığım bir nevi huşunet, yüzüne hiç görmediğim bir işmizaz geldi. Gerçi bütün nekahatteki hastalar huysuz olurlar; hafif bir havadan nem kaparlar; küçük bir hareketten sonra tab u tüvanları kesilir. Sende bu hâllerin hepsi mevcut olmakla beraber bunlardan başka, bunların haricinde tarifi müşkül bir hâlin daha var. Neden söylemekten çekinelim? Güzel İstanbul, sen bir şeye küsmüş gibisin. Bu küskünlüğün sana asırlardan beri alıştığın ehemmiyet ve hürmet verilmediği için midir? Bu küskünlüğün eski refah ve saadetin, eski tantana ve debdeben sana tekrar bahşedilmemiş

olmasından mıdır? Yoksa ağyarın cevrinden henüz tamamıyla kurtarılamadığından mıdır? Belki bu sebeplerin hepsi de vardır. Lakin bunlardan başka bir sebep daha var ki, onu ben müphem bir surette sezer gibi oluyorum ve gider ayak sana bu müşahedeyi söylemek ihtiyacını duyuyorum: Seni bu hâle sokan Anadolu dağlarının yalçın şahikalarından kopup gelen inkılap rüzgârıdır. Kurtuldum sanıp ayağa kalktığın gün, birdenbire bağrına çarpan bu kuvvetli rüzgâr seni o kadar sarstı ki hâlâ bir türlü kendini toplayamıyorsun! Sen ki asırlardan beri kuytu ve gölgeli yerlerde, fazla havadan, fazla ziyadan mahfuz olarak, bin nezaket bin itina içinde yaşamaya alışmıştık. Bu asr-ı dide itiyatların hepsi birden ve bir ab zarfında alet-i evset olup da kendini gayr-ı muntazır bir girdaba da kaptırır kaptırmaz bütün iradetin elinden gitti ve bunun içindir ki, âdeta afyonu patlamış bir ihtiyar tiryakiye döndün. Kulağına fısıldanan her söz sana şimdi bir felaket feryadı gibi geliyor. Bir selam karşısında bir hakarete uğradım sanıyorsun. Bir nevaziş senin üzerinde bir dayak tesirini ika ediyor, bir tatlı gülüşte bir istihza şemmesi buluyorsun!

İtiraf etmeli ki bu bir nevi sinir hastalığıdır ve tedavisi ancak zıttına yürümekle kabildir. Anadolu senelerden beri örs ile ateş ortasında döküle döküle ancak bugünkü kuvvet ve resanetini iktisap edebildi. Kâh ihtilal, kâh harp cehennemlerinde yandı; kâh irtica ve iğtişaş sadmeleriyle sarsıldı ve bütün manasıyla tam inkılap için yoğuruldu; pişti. İstanbul ise bütün bu ateşlerin, bu sadmelerin, bu gir ü dârın haricinde kalmış; yani yeni hayata göre yoğurulmamış ve pişmemiştir. Millî hükümet ona henüz parmağının ucuyla dokunuyor ve kırılıp dökülecek diye lazım gelen kudretle avucunun içine almaktan çekiniyor. Bu "platonik" muhabbet ise, İstanbul'a fayda yerine zarar veriyor ve onun rahatsızlığını tezyitten başka bir şeye yaramıyor.

Evet, İstanbul, küskün bir Anadolu mayasıyla yoğurulmaya muhtaçtır. Bu nasıl oldu? Onu da ikinci bir hasbihalimizde izah edeceğiz.

İSTANBUL TÜRK OCAĞI / 9449 NR._1923-07-07

Dün, "İstanbul Türk Ocağı" umumi kongresini akdetti. Yeni heyet-i idare intihabatını bitirdi ve bu suretle ikinci hayatının ilk hareketini göstermiş oldu. İkinci hayatının diyoruz; çünkü "İstanbul Türk Ocağı" bir basübadelmevte mazhar olmuştur; onun, başından neler geçtiğini bilenler, nasıl bir akıbete uğradığını hatırlayanlar bu kadar kuvvetle, bu kadar genç ve tenderest olarak tekrar meydana çıkışına hayret ederler. Filhakika herhangi bir müessese bir kere yıkıldıktan sonra ancak yamalı ve sakat bir tarzda ihya edilebilir; malzemesi eskidir,

dayanıksızdır, yamalıdır ve insana daima ufacık bir sadme ile yıkılacak hissini verir. Bundan bir sene evvel ortada enkazını bile göremediğimiz "ocak" toprağın altından böyle çıkmadı. Dün, müşahede ettiğimiz sağlam ve yekpare bünyesinde aşınmış bir nokta bile yoktu; o kadar yeni ve metin idi. Sanki geçirdiği müthiş ve müellim imtihan ona bir taze hayat vermişti ve ölümün acısını tattıktan sonra, sanki bu hayata alakası daha çoğalmıştı. Bu itibar ile denilebilir ki, "dünkü ocak" millî mefkurenin sallandığı tahtadan beşikti, bugünkü ocak millî mefkurenin zaferi nâmına dikilmiş bir abidedir ve bu abide o mefkurenin güzelliğine, asaletine layık bir tarzda yapılmıştır. Lakin, lazım gelir ki, yarınki ocak millî mefkurenin bizzat kendisi olsun, yani aksi bütün memleketi aydınlatan berrak ve beyaz bir alev hâlini alsın. Böyle bir alevin kışri yoktur, seyyaldir ve evi bütün kalplerdir, bütün dimağlardır.

Dün içtimanın bidayetinde kâtib-i umumi eski heyetin raporunu okuduktan sonra genç arkadaşlarımızdan birisi söz aldı. Şöyle bir itirazda bulundu:

"- Bize hep bina meselesinden, eşyadan, mesariften bahsettiniz. dedi. Fakat ocağın asıl sebeb-i mevcudiyeti olan harsî ve ilmî faaliyetine dair verdiğiniz malumat iki üç satırlık sözden ibarettir."

Ben de bu genç arkadaş gibi ruhun kabuksuz olduğuna, ruhun şekle muhtaç bulunmadığına iman edenlerdenim. Hiç şüphesiz ocağın aidat ve mesarif cetveli; ocağın binası, bahçesi ve eşyası benim için de ikinci ve hatta üçüncü derecede haiz-i ehemmiyettir. Fakat itiraf etmeli ki, "birinci Türk ocağı" cetveli yırtıldığı, binası yıkıldığı, bahçesi bozulduğu ve eşyası tarumar olduğu içindir ki, üç buçuk sene mefluç ve hatta madaum kaldı idi; o mukaddes fikrin etrafında toplananlar bunun içindir ki bir araya gelebilmek imkânını bulamıyorlardı. Erkansız ve mabetsiz din olmadığı gibi, teşkilatsız, yani intizamsız; binasız, yani yuvasız mefkurelerin de mevcudiyeti biraz şüphelidir. Hazret-i İsa farizîlerin sinagogları ve putperestlerin heykelleri önünde: "Bütün bunları bir nefeste yıkarım. Tâ ki Rabbimin emri yerine gelsin! Bunlar hep kibir ve nahvete dâldır, Allah'ın evi dururken bunlar içinde ibadet bir küfürdür." der idi. Halbuki bugün İsa'nın dini bütün revacını ve bütün itibarın, güzel ve muhteşem kiliselere ve bunların içindeki tezyinata, resimlere ve heykellere medyundur.

Nasraniyet gibi İslamiyet de esas itibarıyla şeklin düşmanıdır. Hazret-i Muhammed dünyaya geldiği gün Tâk kisri çatlamış, Zerdüştün ateşi sönmüş ve Mekke'nin etrafındaki putlar sernigûn olmuştu. Fakat bugün merkad-ı mübarek muhteşem bir aydayız; ruh-ı İslamdaki doğruluğu ve itilayı minareler temsil ediyor ve ümmet-i Muhammed gül yüzünü

bırakıp, onun bir nazırı olan kubbeler altında ibadet etmektedir.

Demek oluyor ki, ruh ile şekli birbirinden ayırmak mümkün değildir ve bir fikrin her türlü teşkilat, müessesat, erkan ve adap haricinde çırçıplak ve serseri olarak yaşamasına imkân yoktur. Bunun içindir ki, dünkü derme çatma, vazi ve mütevazı "Türk Ocağı" milliyet duygusunun bu mübarek mihrakını, onun güzelliğine, onun asaletine, onun zafer ve ihtişamına layık bir hâle getirenlerin, bize, bu hizmeti, aynı zamanda Türkçülük fikrinin muvaffakiyetlerinden biri suretinde göstermeleri kadar haklı ve tabii bir şey olamaz.

Fikrin muhit üzerindeki tesiri gayr-ı kabil-i inkârdır; fakat muhitin de fikir üzerinde bir tesiri olduğunu da inkâr etmek mümkün değildir. Nasraniyet Roma'nın "kata-komb"larında iken bir elem ve ölüm mezhebi idi; vakta ki, geniş, aydınlık, temiz ve muhkem binalarda ikamete başladı, derhal bir sürur ve hayat dinî mahiyetini iktisap etti ve ilk Müslüman cihangirlerine Endülüs medeniyetinin yolunu Irak ile Suriye'nin mermer sütunları gösterdi.

Kim ne derse desin, maddi sefalet ile manevi sefalet daima tevemdir. Hatta iddia edebiliriz ki manevi sefalet maddi sefaletin çocuğudur. "Cinayet"in vatanı neresidir? "Zulmet"tir, "ıssızlık"tır, "harabe"dir. "Rezilet" nerelerde temekkün eder? Pis ve ziyasız mahlelerde, basık tavanlı, bulanık havalı meyhanelerde ve medeniyetin son merhalesi demek olan şehir surları haricinde...

Bizde ziyneti, temizliği, intizamı bir "lüks", bir israf addedenler, bize ya bu hakikatin aksini ispat veyahut bizimle beraber, güzel bir fikrin ancak güzel bir yerde ve güzel bir binada oturabileceğini kabul etmelidirler. Hususuyla düşünmeli ki, dün milliyet mefkuresi bir ıztırabın müradifi idi. Bugün, o, dünyanın gözlerini kamaştıran bir zafere alemdir. Bundan sonra onu bir kulübeye sokamaz, bir çadır altında oturtamayız. Lazım gelir ki, kendisine, şanına layık bir saray tahsis edelim.

Vakıa, şimdilik, Duyun-u Umumiye sokağının son köşesindeki Türk Ocağı binası böyle bir Acem sarayına benzemekten çok uzaktır. Hatta onun beş on adım ötesinde mürabaha ve ihtikârın yuvası olan Duyun-u Umumiye binasına nazaran, henüz bir kulübe hâlindedir. Lazım gelir ki, biz onu bir taraftan hislerimiz ve fikirlerimizle aydınlatırken, diğer taraftan sanatımız, marifetimiz ve servetimizle yükseltip süslemeye çalışalım. "Türk Ocağı", "saltanat-ı milliye" kasrının bir nevi mabeyn odasıdır. Bugün değilse yarın bunu da onun kadar, hem manen hem maddeten milletin şanı ve şerefiyle mütenasip olması lazım gelecektir ve bu şan ve şerefin mevzubahis olduğu yerde tevazudan, mahviyetten dem vurmak haiz

değildir.

Millî müessesatımızda biraz "lüks"ü sevelim.

İRFAN İŞLERİ / 9450 NR._1923-07-08

Maarif vekaleti "Telif ve Tercüme" encümeni memleketin kalem erbabını iş başına davet etti. Bu encümen, ilim ve fende ve felsefede Garp kütüphanelerinin ana kitaplarını; sanat ve edebiyatta keza Garbın muhalledelerini lisanımıza naklettirmek istiyor. Bu meyanda Şarkın muhalledelerini de unutmamak lazım gelir; zannederim ki, "Telif ve Tercüme encümeni"nin yarı gayesi de Arapça ve Acemceden bazı mühim eserleri tercüme ettirmektir. Bunu unutmak epeyce büyük bir ihmal olurdu. Zira, birçoklarımız dinî ve harsî ve hatta millî rabıtalarımıza rağmen, kadîm Şark ulumunun füyuzatından Frenkçe yazılmış kitaplar vasıtasıyla istifade etmekteyiz. Nasıl ki, Osmanlı Türklerinin tarihini de bir Macar müverrihin eserinden öğrenmekteyiz. Bu oldukça acı bir itiraftır. Fakat kendimizi bu hususta mazur göstermek için diyebiliriz ki, eğer şimdiye kadar Arapça ve Acemce muhalledeleri tercümeye nakletmedikse, bunun yegâne sebebi, düne kadar aldığımız tehzibin, bize, bunları asıllarında okuyacak imkânı vermiş olmasıdır. Filvaki bundan otuz kırk sene evveline kadar bizde "okur yazar" ünvanını ihraz eden her adam mutlaka Arabî ve Farisîye vakıf bulunurdu ve mutlaka Şeyh Ekber ile Mevlana'yı kendi dillerinde okurdu. Vakta ki, yeni mektep son nesilleri bu iki lisandan ayırdı, Arabî ile Farisî bize herhangi bir yabancı lisandan daha yabancı gelmeye başladı ve Şark âleminin kapısı bize ilelebet kapandı. İlelebet diyorum. Çünkü bundan sonra eskisi gibi çocuklarımıza Arabî ve Farisîyi öğretmemizin ihtimali yoktur; bu iki lisan, yalnız bazı ihtisas ve merak erbabından müteşekkil mahdut bir zümrenin elinde eski bir mütalaa ve tetebbu aleti hükmünde kalacaktır. Biz bunu ne iyi, ne fena bir hadise suretinde kaydediyoruz ve yalnız vakıayı müşahede etmekle kalıyoruz. Yeni Türkiye maarifinde Arapça ve Acemce tahsiline büyük ve geniş bir mevki vermek lazım mıdır, değil midir, bu, büsbütün ayrı bir tetebbua mevzu teşkil edebilir. Şimdilik bu makalede bahsetmek istediğimiz doğrudan doğruya "Telif ve Tercüme encümeni"nin teşebbüsüdür. Bu teşebbüsten müspet bir netice istihsal edilebilir mi, edilemez mi? Ve bunu mevki-i fiile koymak için nasıl bir usul ittihaz etmelidir? Ve ne gibi eserler tercüme olunabilir? Ve nasıl tercüme olunabilir? İlahire; maksadımız bunları tetkik etmektir.

Bu maksada vusûl için evvela şunu söylemek isteriz ki, her eser kabil-i tercüme değildir. Hususuyla "Telif ve Tercüme encümeni"nin tercih ettiği "muhallede"ler ekseriyetle

bir lisandan diğer lisana geçirilirken "tropikal" nebatat gibi derhal bütün usarelerini kaybederler. Avrupa'nın cenubunda bazı bahçelerde hurma ağaçlarına tesadüf olunur. Bunlar Afrika ve Arabistan'daki hemcinslerinin bütün zevahirine maliktirler? Dikenli, sert ve levent gövdeleri; uzun ve koyu yeşil yaprakları ve bir yelpaze gibi açılmış zirveleri vardır. Fakat bir şeyleri eksiktir, meyve vermezler. Bir lisandan diğer lisana nakledilen muhalledeler de tıpkı bu ağaçlara dönüyorlar, görünüşlerinden yani mana ve ifadelerinden büyük bir şey kaybetmiyorlar, fakat usarelerinin balı tamamıyla kuruyor. Yani hakiki ve orijinal lezzetlerinden eser kalmıyor, kısır ve akîm bir hâle geliyorlar.

Bunu, son günlerde bizzat ettiğim tecrübelere istinaden söylüyorum. Zira, "Telif ve Tercüme encümeni" iş başına çağırdığı zevat meyanında beni davet etmek lütfunda bulunmuştu ve bana Garp âsâr-ı edebîyesi içinde hangi muhalledeyi tercüme edebileceğimi sormuştu. "Pascal"ın "Pensées"leri ilk hatırıma gelen kitap oldu. Zira kendimi bu büyük eserle pek çok istinas peyda etmiş sanıyordum. Lakin vakta ki, tecrübe için birkaç yerinden bazı tercümeler yapmaya başladım, hemen her satırda, "Paskal"ın benden beş on adım uzaklaştığını gördüm ve yaptığım iş birkaç sahifeyi doldurur doldurmaz, baktım ki, artık "Pascal" hiç görünmüyor ve önümde duran yazılar ondan ziyade bana aittir. İşte sayimin ilk merhalesinde tesadüf ettiğim bu müşkül üzerinedir ki, burada "Telif ve Tercüme encümeni"nin teşebbüsünde biraz şüphe ve tereddütle bahsetmek lüzumunu hissediyorum. Vakıa, aynı teşebbüse dair bundan bir ay evvel yazdığım bir makalede son derece cesur ve cüretli bir tavır takınmış olduğumu da hatırlamıyor değilim. Şimdi, buna rağmen diyorum ki, edebî muhalledelerin tercümesine hemen hemen imkân yoktur. Zira, bu gibi eserlerde esas olan şey bizzat aslî lisanın ahengi, şivesi, edasıdır. Bunu bir tarafa bırakacak olursak ortada yalnız eserin iskeleti kalıyor; öyle bir iskelet ki, biz ona kendi lisanımızın, yani kendi zevkimizin elyafından örülmüş bir yabancı kisve giydiriyoruz. Onu, aslında hiç tanımayanlara bu hâliyle tanıtmaya imkân var mı? Ben, "Dante"nin üç mütercim tarafından yapılmış ayrı ayrı üç tercümesini okudum ve sizi temin ederim ki, bunlarla üç türlü "Dante" tanımış oldum; hangisi daha doğrudur? Hangisi asıl "Dante"dir? Floransalı şairin diline hiç vakıf olmadığım için size bu hususta hiçbir şehadette bulunamam. Keza, Kadîm Yunan şairleriyle hailenüvislerinin bunun gibi müteaddit Fransızca tercümelerini okumuştum. Bu tercümeler arasında benim üzerimde en sadık tesiri yapan "Lökont dö Lil"inkilerdir. Fakat birçok "hümanist"ler iddia ediyorlar ki, "Lökont dö Lil" Yunanya'nın en "hafif meşrep" mütehassıslarından biri imiş. Umumiyetle mütercimlere ve tercümelere dair böyle birçok misaller arz edebiliriz ve binnetice anlarız ki, bunlara itimat asla caiz değildir. Hele manzum

eserleri nesren tercümeye kalkışmak nakabil-i afv bir hata, bir kalem iffetsizliğidir.

Binaenaleyh "Telif ve Tercüme encümeni" böyle nankör bir iş için bir takım fedakârlıklara katlanmayı ancak bir şartla kabul etmelidir. O da yapılacak tercümelerin aynı zamanda bir "tetebbu'" eseri olmasını istemek ve mütercime bir müşerrihin, bir müfessirin bütün vazifelerini tahmil etmektir. Bu suretle hiç değilse, isimleri gibi, şahsiyetleri de Türk ammesine meçhul kalmış büyük ve yabancı dehalar üzerine bu ammenin nazar-ı dikkatini celp etmiş ve ona, bunları asıllarında tanımak arzusunu vermiş oluruz.

HALK FIRKASINA DOĞRU / 9451 NR._1923-07-09

Dün Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İstanbul heyet-i merkeziyesi, şehrimiz mebus intihabatının hitamı vesilesiyle, Galatasaray Sultanisi konferans salonunda büyük bir ziyafet verdi, bu ziyafette yeni İstanbul mebusları, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti erkanı ve vali-i vilayet, sair-i idare müdürlerimiz hazır idiler. Meduvvin heyet-i mecmuasıyla hep intihabat faaliyetlerine iştirak etmiş zevattan ibaret olduğu bittabi İstanbul matbuatını temsil eyleyen arkadaşlarımız da sofra başında ve aramızda bulunuyorlardı. Karahisar mebusu Ali Bey tarafından, yemek sonuna doğru irat edilen bir nutukta da hatırlandığı gibi İstanbul matbuatının bu intihabatta oynadığı rol çok mühim ve çok şayan-ı tebcildir. Şehrimizde münteşir bütün gazeteler hemen hemen insiyaki denilebilecek samimi bir hareketle bu vatanın halaskârı olan Müdafaa-i Hukuk'a zahir olmuşlar ve hatta aralarında mevcut olan bazı içtihat fırkalarını da bir tarafa atarak millî cephenin vahdetini – tâ o geçen senelerin mühlik ve müellim günlerindeki gibi – fedakârane bir tesanütle muhafaza ve takviye etmişlerdir. Binaenaleyh Müdafaa-i Hukuk teşkilatının İstanbul intihabatında ihraz ettiği muvaffakiyyetin şerefinden epeyce büyük bir kısmı İstanbul matbuatının hissesine düşüyor demektir ve Müdafaa-i Hukuk teşkilatının en faal uzuvlarından biri olan Ali Bey'in bu noktayı hatırlamış ve hatırlatmış olması civanmerdane bir kadirşinaslık nişanesidir. Muhterem mebus aynı zamanda, Vali Beye ve vilayet erkanına da beyan-ı teşekkür etmeyi unutmadı. Bu zevat intihabat esnasında nazar-ı dikkati calip bir kârâşinâlık göstermişler ve hakikaten bir halk hükümeti erkanına yakışan bir bitaraflıkla hareket etmişlerdir. Zabıta ile ahali üzerinde herhangi bir tazyik icrasından çekinmişlerdir, mahalle ve belediye heyetlerini gizli emirlerle resmî vazifeleri haricinde bir takım fuzuli müdahalelere teşvik eylememişlerdir ve bütün intihabat faaliyetinin devamı müddetince vakur, namuskâr ve kanuni bir murakıp vaziyetinde kalmışlardır. İşte mahallî hükümetin bu asil vaziyeti dolayısıyladır ki, bu hummalı devir her türlü sarsıntılardan masun olarak tabii cereyanını takip etmiş ve nihayet bu mesut neticeye

vasıl olmuştur.

Ali Bey nutkunda kendi rüfeka-yı mesaiyesine de teşekkür etti. Filvaki, Müdafaa-i Hukuk İstanbul teşkilatını vücuda getirenlerin hizmeti âdeta kahramanane denilecek derecede büyük ve mühimdi. Ali Beyi refiki Rasih Efendiyle beraber İstanbul'a geldikleri gün, vakıa bazı vatanperver zevattan müteşekkil bir Müdafaa-i Hukuk teşkilatı "şema"sı mevcut idi ve burada henüz Müdafaa-i Hukuk ismi işitilmediği veyahut herkes tarafından şüphe ve tereddütle karşılandığı zamanlarda bin müşkülata rağmen ve büyük bir feragat-ı nefisle millî ve vatanî vazifesini ifa ediyordu. Fakat bu iki zatın buraya memuriyet-i mahsusa ile gelmelerini müteakip prensipten ziyade şekle ve nizamata ait bazı esbaptan dolayı bu teşkilat hemen hemen mülga addedilecek derecede esaslı bir tasfiyeye uğradı. Bu tasfiye ne dereceye kadar haklı veya haksız oldu, bunun münakaşasını sonraya bırakacağız. Fakat bildiğimiz bir şey varsa o da Müdafaa-i Hukuk teşkilatının şimdiki şekliyle yeni baştan intihabatın arefesinde meydana gelmiş olmasıdır. Bu ağır vazifeyi üzerlerine alanlar bir taraftan teşkilatı icra ve itmama çalışıyorlar, diğer taraftan intihabat faaliyetlerini hazırlıyorlardı. Hiçbir yerde, hiçbir fırka yoktur ki müşkül şerait içinde taazzuv etmemiştir ve eğer bugün gerek intihabatın neticesi, gerek teşkilatın tekemmülü nokta-i nazarından muzâaf bir muvaffakiyet karşısında bulunduğumuzu hissediyorsak, bu muvaffakiyeti herkesten evvel Müdafaa-i Hukuk azalarının fedakârlıklarına, gayretlerine, hamiyetlerine ve zekalarına medyunuz. Lakin bu zevatı, bu kadar cansiperâne bir surette harekete getiren kuvvetin ne olduğunu da burada bilmemiz lazım gelir. Bu kuvvet, o cemiyete riyaset eden büyük adamın, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın namıdır. Bu nama hareket eden herhangi bir heyetin herhangi bir teşebbüste muvaffak olamamasına imkân yoktur. Çünkü, halk –belki her yerden ziyade İstanbul'da– bu yüksek şahsiyetin emrettiği hedefe doğru yürümeyi en mukaddes vazifelerden biri addeder. Fakat şu var ki, İstanbul Müdafaa-i Hukuk heyetlerini teşkil eden güzide zevat yerine herhangi bir zümre bu namın hayırkâr nüfuzunu kendi maksat ve arzularına göre istimal edebilirlerdi. İstanbul Müdafaa-i Hukuk azasından hiçbiri bunu yapmadı ve iptidadan intihaya kadar âdeta askerî bir inzibat ve mutavaat gösterdi. Hatta bu mutavaatın ekser ahvalde şayan-ı hayret bir feragat derecesini bulduğu da oldu.

Ümit ve temenni ederiz ki, yine dünkü ziyafette Vali Bey Efendinin, teşekkülünü tebşir ettiği "Halk Fırkası" ekseriyetle bu zevatın sayi ve gayretiyle taazzuv eder. Halk fırkasının teşekkül ve teessüsü Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin bir istihalesi demek olacağından bu istihalenin de o teşekkül gibi aynı temiz ve kuvvetli eller vasıtasıyla vukuu çok tabii bir şeydir. Esasen, bize göre, Halk Fırkasının teessüsü mutlaka Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin

ilgasını istilzam etmemelidir. Halk Fırkası münhasıran siyasi bir parti olacaktır, Halbuki Müdafaa-i Hukuk vatanî bir teşkilattır ve fırsat düştükçe en mühim millet erkanının söylediği gibi, istiklalini, milliyetini ve hakimiyetini hırzican etmiş her Türk bunun aza-yı tabiiyesindendir. Binaenaleyh, bize öyle geliyor ki, Halk Fırkası, bütün vatana sâye salan bu büyük ve mukaddes ağacın bir koludur ve hiç şüphesiz ki kuvvetli, en metin, en semeredar bir koludur; fakat bu kolun mevcudiyeti neden gövdenin istisalini mucip olsun. Bu milletin bağrında istiklal aşkı, milliyet duygusu ve hakimiyet iradesi mevcut oldukça ve bunların da vakit vakit tehlikeye maruz kalacağı ihtimali düşünüldükçe bütün fırkaların ve zümrelerin fevkinde böyle daimi bir teşkile –eğer tabir-i caizse bir murakebe ve müdafaa göğüne– ihtiyaç vardır ve bunu ilelebet muhafaza etmek lazımdır.

SULHU NEYE MEDYUNUZ? / 9452 NR._1923-07-10

Birçok tereddüt, tehevvür ve teşettütten sonra nihayet sulha vasıl olduk. Şu uzun, güç ve karışık "Lozan Konferansının" safahatı yegân yegân hatırlanacak olursa, hissedilir ki, siyasi cephede maruz kaldığımız müşkülat askerî cephede çektiğimiz meşak ve mezahimden daha hafif olmamıştır. Lakin hâlâ bir takım bedhah ve bedbinlerin içeriden dışarıdan neşrettikleri tezyif ve tenkitlere rağmen millî hayatımızın hemen her safhasında azamet ve kudreti gösteren Türk dehası, o cephede olduğu gibi bu cephede de ihraz-ı zafer etti ve talihin mesut bir cilvesiyle, o cephenin ön safında bulunan zat şimdi de bu cephenin önünde bulunuyor. Cenab-ı Hak hiçbir devlet adamına, hiçbir kumandana bu kadar muzaaf bir şan ve şeref bahşetmemiştir. İsmet Paşa'nın siması yeni Türkiye'nin tarihinde, bir elinde kılınç bir elinde zeytin dalı tutan bir sulh ve cidal timsali şeklinde kalacaktır.

"Büyük Millet Meclisi" Garp cephesi kumandanını hariciye vekaletine intihap edip sulh konferansına gönderirken eski diplomasi âleminin müstahseneleri ve eski Osmanlı devletinin kozmopolit zihniyetli bekayası "Canım hiç Avrupa'nın bu kadar kuvvetli ve meslekten yetişmiş diplomatlarına karşı bir asker gönderilir mi? Harp başka bir iş, sulh ve siyaset başka bir iştir." diye mırıldanıyorlardı.

Vakta ki İsmet Paşa Lozan'a muvâsalatının ilk günlerinde harikulâde bir zeka ve kiyâsetle işe girişti ve sair memleketlerin birçok murahhaslarını gölgede bırakan bir muvaffakiyetle parlamaya başladı, o vakit bahsettiğimiz o bedhahlar ve bedbinler zümresi ne diyeceğini şaşırdı kaldı ve İsmet Paşa'nın bu muvaffakiyetini henüz pek taze olan askerî zaferinin tesirine atfetmek istedi ve her taraftan "Durun bakalım, hele bir kere mali ve adlî

meseleler mevzubahis olsun! O zaman görürüz!" fısıltıları işitilmeye başlandı. Vakıa, hassaten bu meselelerin halli herhangi bir sulh konferansında ancak derin ve kati bir ihtisasa mütevakkıftır ve bütün hayatı harp ve cidal içinde geçmiş bir kumandandan bu ihtisası beklemek fazla bir nikbinlik olurdu. İsmet Paşa'nın rüfekası meyanında da belli başlı ihtisas erbabı yok gibi görünüyordu. Bunun içindir ki, kendini beğenmiş bir takım akıl hocaları derhal heyet-i murahhasamızın başına üşüştüler ve istiklal mücahedesinin zaferinden kendilerine hiç değilse siyasi bir şeref hissesi ayırmak için en iyi fırsatın bu olduğunu düşündüler. Lakin heyhat, İsmet Paşa, bu zevatın muavenetinden daha ilk adımlarda fayda yerine zarar gördü ve akıllı düşman ile akılsız dostlar arasında iki cepheli bir müdafaa hattı çizmek lüzumunu hissetti. Yine kaderin cilvesine bakın ki, bundan üç sene evvel de aynı adam, harp sahasında böyle iki cepheli bir müdafaa hattında dövüşmek mecburiyetinde kalmıştı: Yunan cephesi ve Osmanlı Devleti cephesi... Genç kumandan bunların birinde istila hırsıyla, diğerinde zaaf ile, vehn ile, hezeyan ve hıyanetle boğuşmuştu. Lozan konferansında hemen hemen aynı şerait içinde aynı hâl vaki oldu. İstila hırsının son hücum hattı olan Avrupa diplomasisi ile, Osmanlı devletinin zayıf ve korkak bazı ricali, en büyük kuvvetini akl-ı seliminden, hakkından, azim ve iradesinden alan Anadolu müdafaalarını arkadan ve önden bir kere daha sarsmaya çalıştılar. Eğer muvaffak olamadılarsa bunun yegâne sebebi Garp cephesi kumandanının harp ve ihtilal meydanlarında aldığı dersler olmuştur. O dersler ki, ona her şeye rağmen mukavemeti, inadı ve sabır ve metaneti öğretti. Dünyanın bütün ilimlerine, mevzuatına ve telakkiyatına rağmen kendi hakkımızdan, kendi azmimizden, kendi kuvvetimizden başka hiçbir şeye, hiçbir kimseye inanmayı, kendi haricimizdeki âlemi, o mehîb ve korkunç âlemi, yok saymayı telkin etti. O zaman bu zamandır, yeni Türkiye'nin vecizesi "Devise"i olması lazım gelen "Hakkım kuvvetimdir, kuvvetim hakkımdır" sözü bu genç kahramanın kalbinde ateşin hürufla mahkuk bir "düstur-u hareket" gibi parıldamaktadır. Ey genç kahraman, bil ki, bir millet adamı için bu sözün fevkinde bir kitap ve bu düsturun haricinde bir ilim yoktur. En büyük kumandan ve en büyük siyasi o kimsedir ki, mensup olduğu milletin hakkından başka bir hak tanımaz ve hatta bütün adalet ve iktisat prensipleri bu hakkın aleyhinde bile olsa onları keenlemyekün addedecek kadar kendine sahiptir.

Birinci Lozan Konferansının tatilinden beri kâh ağyarın mütalebene hak vermek, kâh heyet-i murahhasamızı her türlü liyakat ve kiyasetten mahrum göstermek suretiyle, memleketin havasını bir siyasi hezimet zehriyle dolduranları acaba, şimdi, bu şaşaadar muvaffakiyet karşısında ne hissediyorlar? Ne düşünüyorlar? Vakıa Türk dehasının ikinci zaferi şerefine şadımanlık ettiğimiz şu günlerde bu zayıf kalplerle, bu çürük dimağları

deşmekten bir fayda ummamalıyız. Artık bu gibiler son sözlerini söylemişler ve son rollerini oynamışlardır ve badema hepsi birer birer mazinin, birçok hatalar, birçok seyyielerle kesifleşmiş karanlığı içine çekilmeye mecburdurlar. Yeni Türkiye'nin eşiğinde harbi de sulhu da aynı deha ve kudretle yapmaya muktedir mehîb bekçiler duruyor. Bunlar, hem dışarıdan hem içeriden gelebilecek mehâlike karşı bir âhenin set hâlindedirler ve biz bu andan itibaren kendimizi her türlü tehlikeden masun addederek derin bir kalp rahatı ve bir zihin huzuruyla bu yeni binayı güzelleştirecek, zenginleştirecek ve aydınlatacak vesaiti ihsâra çalışmalıyız. Bu işin diğerlerinden daha uzun ve daha güç olduğunu söylemeye, bilmem ki, hacet var mıdır? Lakin biz kendi kuvvetimize inanan kimseleriz ve bizi bu kanaatimizde şüpheye düşürecek olanları, aramıza sokmayacağız; onlara karşı, kadîm beldelerde "cüzzamlı"lara karşı yapılan muameleyi tatbik edeceğiz.

SULHA DAİR / 9453 NR._1923-07-11

Vatanî ve millî olmaktan ziyade insani bir endişe ile beklediğimiz sulh, nihayet geliyor ve hepimiz onu istikbale hazırlanıyoruz. Fakat çok zaman intizarda kalan hasretliler gibi bu visal gününde, gönlümüzün acayip bir hüzün ile dolu olduğunu da inkâr etmek kabil değildir. Biz onu, dört seneden beri değil, sekiz seneden beri değil, tam on iki yıldır özlemekteydik. Bugüne vasıl olmak için bu on iki yıl zarfında, neler çekmedik; neler görmedik ve nelerimizi feda etmedik! Türk milletinin adını harpçi çıkaranlar onun bu uzun muhannetinden haberdar olmayanlardır. Bugün Türk milletinin en küçük ferdinden, en büyük ferdine kadar kime sorarsanız, kimin kalbini yoklarsanız samimi bir sulh arzusundan, ateşin bir sükûn aşkından başka bir duyguya tesadüf edemezsiniz. Şüphesiz ki, Türk'ün, harp ve cidali bir ölüm sükûnuna tercih ettiği anlar oldu ve eğer, bugün, ona harpçilik isnat edenler misallerini bu anlardaki harekatımızdan ve efalimizden alıyorsa bunun manası bir nevi mugalatadan başka bir şey değildir. Bizim düşmanlarımız hem kaçan, hem davul çalan cinstendir: Daima muteriz de o, mazlum da odur. Müstevli Yunan ordusu İzmir'den itibaren tâ Eskişehir'e kadar yüzlerce kilometre murabbaı Türk arazisi üstünde bir kan ve ateş seli hâlinde uzanıp yayıldığı esnalarda bile medeni Avrupa'nın afakı Türk mezalimine dair feyatlarla uluyordu. O serseri Amerikalının Sakarya Harbini müteakip Samsun'daki Yunan eşkıyası lehine kopardığı vaveylayı hatırlıyor musunuz? İzmir zaferini müteakip, İngiltere başvekilinin bütün dünyaya hâkim olan bir kürsüden "Türk yırtıcı bir mahluktur!" diye haykırdığını unuttunuz mu? Aynı adam, o sebâane siyasetinin kudurmuş aletlerini azgın bir kuduz sürüsü hâlinde bizim üzerimize saldırırken ve bu kurt sürüsü beşikteki yavrularımızdan ak şaçlı ninelerimize kadar önlerine Türk namına ne rast gelirse parçalayıp didiklerken "Hyde Park"dan bir futbol maçı

seyreder gibi mütebessim ve memnun idi; medeni vicdanının çıkardığı ses bir teşvik ve alkış narasından başka bir şey değildi. Kaç seneden beri hep böyle, Türk milletinin vücudunu parçalayanlar medeni âlemin takdir ve teşvike mazhar olmuş ve ne vakit ki Türk milleti kendini müdafaaya kalktı ise, nefrin ve teline uğramıştır.

Türkler, düne kadar, bu acayip hâlet-i ruhiyenin esbabını bir türlü tayin edemiyorlar ve bunu kâh dinî, kâh harsî bir taassuba hamlediyorlardı. Vakıa, Avrupalıların son zamanlarda bize karşı öyle aykırı ve öyle husumetkârane tavır ve hareketleri oldu ki, biz bunu ancak ehl-i salip duygularının yeni baştan bir galeyanı mahiyetinde görebilirdik. Lakin, vakta ki şu son dört senelik cehd ü cihattan sonra, meydana her zamandan daha kuvvetli, daha dinç ve daha berhayat olarak çıktık; karşımızdaki mutaarrız husumetin yavaş yavaş gerilediğini, eğilip büküldüğünü ve uyuşmuş bir yılan gibi çöreklendiğini gördük. İlk defa olarak bu güneş altında Türk'ün de insan gibi yaşamak hakkına malik bulunduğu, Türk'ün de kendi mukadderatına kendisi sahip olduğu, Türk'ün de sairleri derecesinde siyasi ve medeni bir mevkii olması lazım geldiği teslim edilmeye başlandı. Bu hadise bize ispat ediyor ki, Türk'ün kusuru zaafından başka bir şey değilmiş, Türk kuvvetlenince haklı oldu.

Geçenlerde İngiliz gazetelerinden biri, bilmem ne sebeple "Türkler yalnız kuvvet önünde eğilirler." diyordu. Bu sözün bizden ziyade Avrupalıları tarif etttiğine şüphe yoktur. Yunanlılar kuvvetli göründükleri zamanlar vahşi olan, kabiliyetsiz olan, bir şer ve nifak unsuru biz idik. Yunanlılar mağlup olur olmaz, aleyhimizde tasnî edenler bütün o iğrenç ve korkunç efsaneler hep unutuldu; silindi, gitti ve bundan iki sene evvel Fransa başvekili "Brian"a "Türkler'in kanlı ellerini nasıl sıktınız?" diye soranlar bize ilk ellerini uzatanlar oldu. Görüyorsunuz a, kuvvet önünde eğilenler asıl kimler imiş? Eğer kuvvet önünde eğilenler biz olsa idik, üç muazzam ve muteazzım devletin zırhlılarına, toplarına tanklarına tayyarelerine, bombalarına ve mitralyözlerine karşı bir avuç silahsız ve yalın ayak köylü ile karşı koymak cüretini göstermez idik. Eğer kuvvet önünde eğilen biz olsaydık, koca Prusya devletini ve asr-ı dide Avusturya imparatorluğunu birer çiğnenmiş kâğıt hâline sokan o müthiş ağızlar önünde biz de yere kapanıp aman diler: "Eziniz, fakat yutmayınız!" diye yalvarırdık. Hayır, biz "hakkı", "adaleti" zorbazudan, maddi ve hayvani kuvvetten daha üstün tuttuğumuz ve belki yalnız ona inandığımız içindir ki, dünya yüzünde hiç görülmemiş olan o mehîb suikastlar içinden, yine dünya yüzünde görülmemiş bir hamle ile muzafferen çıktık. Lakin bundan böyle, daima kuvvetli bulunanın da ne kadar lazım olduğunu asla unutmayacağız; bütün manasının hülasası "Veyl zayıflara! Veyl mağluplara!" hikmetinden ibaret olan "Sevr muahedesi", her Türk'ün önünde daima okunması lazım gelen bir "kitab-ı ibret" hâlinde

kalacaktır.

Bize böyle bir intibah dersini verdiği için Avrupa'ya teşekkür ederiz. Ne vakit ki o mahiyetini meydana çıkardı, biz kendi mahiyetimizi anladık; ne vakit ki ona karşı beslediğimiz emniyet ve itimat zail oldu, kendimize emniyet ve itimadımız çoğaldı. Bu itibar ile denilebilir ki millî şuurumuzun doğuşunda Avrupalıların büyük bir "hisse-i mesaisi" vardır. İyi maden dövüldükçe kuvvet bulur derler. Meğer ne doğru imiş. Garp âlemi bizi ne kadar ezdi ve ezmek istedi ise, biz o derecede kuvvet ve resanet iktisap ettik. Şimdi, diyebiliriz ki, tarihimizin hiçbir devrinde mazhar olmadığımız bir azamet ve kudrete malik bulunuyoruz. Türk milleti, Yeniçeri orduları Viyana kapılarına dayandığı günlerde bile bugünkü kadar istikbaline ve haysiyetine sahip değildi. Teşekkür ederiz, o düşmanlara ki, elimizden bu istiklali almak ve bu haysiyete leke sürmek istemekle her iki nimeti de bize iki kat aziz kıldılar. Badema bizden bunları nez etmek için evvela canımızı almak lazım gelecektir.

Ey sulh perisi, biz seni bir harabenin içinde bekliyoruz; biz seni eski muhteşem tahtlar yerine bir yığın taş üstünde oturtacağız. Fakat söyle bu ülkenin ufuklarını hiç bu kadar geniş ve aydınlık görmüş müydün?

ESKİ İTİYATLARDAN KURTULMALIYIZ! / 9455 NR._1923-07-13

Sahib-i imtiyazımızın geçen günkü "Hasbihal" ünvanlı makalesinde son derece şayan-ı dikkat bir müşahede vardı. Ahmet Cevdet Bey hükümet-i hazıranın resmî muharriratında gözüne çarpan bazı eski ve merasimperverane tabiratın kendisini çok güldürmekte olduğunu söylüyor. Hakikaten bu, gülünç olduğu kadar hazin bir şeydir. Hükümet-i hazıra bir "halk hükümeti"dir diyoruz ve kemal-i samimiyetle "demokrasi"ye doğru gittiğimizi söylüyoruz. Fakat, ekser hususatta hâlâ kavlimizle fiilimiz birbirine uymuyor. Osmanlı İmparatorlığunun birçok fena itiyatları elan yakamızı bırakmamıştır. Devair-i hükümet, kapısındaki yaftalarını değiştirmiştir; fakat içerideki zihniyet hep aynı zihniyettir. Korkarız ki, bu inkılap da meşrutiyet inkılabı gibi bir isim değişikliğinden başka bir şey olmasın. Ahmet Cevdet Bey muharrirat-ı resmiyemizde "Aleyh, celile, daiyane, hazretleri" ilaahire gibi, Babıali kitabetine mahsus garabetlerin elan mevkii revaçta bulunuşuna hayret ediyor. Filvaki sevk-i itiyatla hâlâ "bende-i gemineleri", "aciz ve hakir kulları", "zat-ı samileri", "devletlü efendim" tabiratını kullanmakta olan kimselerin ruhen ve dimağen değiştiğine veyahut değişebileceğine hükmetmek için epeyce kuvvetli bir hüsn-i niyet sahibi olmak lazım gelir.

İstanbul'da bir 23 Nisan bayramı olmuştu; bütün şehir donatıldı. Sokaklarda resmî geçitler oldu. Bu meyanda, bazı dükkanlar kapılarının üstüne ne assalar beğenirsiniz? "Padişahım çok yaşa!" levhalarını... Bundan başka sokaklarda bir de "mehterhane" mevkibine tesadüf etmeyelim mi? mehterhane ki, Osmanlı sultanının en enmuzeci temasilinden biridir ve bu, halk saltanatının sene-i devriyesini tesit eden heyetler arasında, aynı zevk ve şevk ile dolaşıyordu.

Hükümet dairelerini dolaştığımız zaman müsalih ashabını yine el pençe divan, müteazzım ve mütekebbir memurlar önünde boynu bükük dururken görürüz. Geçen gün, vilayet erkanından bir zatı, süslü bir "motorbot" içinde Boğaz içi sahillerinden birine yanaşırken gördüm. Karşısında iki büklüm olmuş ve başları kemal-i huşu ile önlerine eğilmiş iki memur oturuyordu; kendisi de tam ortaya o derece heybetle kurulmuş idi ki, bir an zarfında Abdülhamit Han-ı sani devrinin en sahib-i nüfuz ricalinden birisi dirilmiş de tekrar suyun yüzüne çıkmış zannettim. Filvaki yeni idare makinesinde gezen Abdülhamit Han-ı sani ve gerek İttihat ve Terakki devirlerinin o acı hatıralarını uyandıran hırıltılar ve zırıltılar pek çoktur. Bunların zaman ile kaybolacaklarına şüphe etmiyoruz. Lakin bazı işlerin öyle bir gidişi var ki bu ümidimizi sarsmaktan hâlî kalmıyor. Mesela, halkçılık cereyanının birçok belli başlı amilleri, İstanbul'a geldikten sonra şahsiyetlerinin bütün samimiyetini kaybetmişler ve şatafata, alayişe kapılmışlardır. Bu hususta Anadolu'nun ne hâle girdiğini bilmiyorum: Ben orada bulunduğum zamanlar en ziyade nazar-ı dikkatime çarpan ve hayret ve takdirimi celp eden şeylerden biri de orada teessüs eden yeni hayatın sadeliği, samimiyeti ve bütün manası bütün güzelliği ile "demokratik" görünüşü idi. Mebuslar daima halkın arasında dolaşırdı. Vekillerin herhangi biriyle, herhangi bir vatandaş tarafından istenilen gün ve saatte görüşülüp konuşulabilirdi.

Bunlar herkesin oturduğu kahvehanelerde otururlar ve yemeklerini herkesin taam ettiği lokantalarda yerlerdi. O zamandan beri şöhreti âleme ün salan Mustafa Kemal Paşa'yı çarşının ortasından yaya olarak geçerken görenler nadir değildi. Yerliden, yabancıdan herhangi biri ona yaklaşıp elini sıkabilirdi. Anadolu seyahatim esnasında cephelerde de aynı sadelik ve aynı samimiyetin hükümran olduğunu gördüm. Eskişehir'de Garp cephesi kumandanı İsmet Paşa ile tanışıp görüşmemiz herkesin dolaştığı kalabalık bir caddenin üstünde iki eski ahbabın birbirine tesadüfü hâlinde vuku bulmuştur.

Zaferden sonra ikinci bir seyahatimde yine hiçbir şeyin değişmediğini müşahede ettim. İzmir'in istirdadının ferdasında idi, "Vakit" sahibi Mehmet Asım ve "Akşam" sahiplerinden

Falih Rıfkı Beylerle beraber vapurdan rıhtıma henüz çıkmıştık.

Şehir büyük bir heyecan içinde idi, henüz Türk idaresinin hiçbir nizamı teessüs etmemişti. Biz nereye gideceğimizi, bir yer bulmak için kime müracaat edeceğimizi bilemiyor, yabancı bir yere gelmiş lisan bilmez yolcular gibi şaşkın şaşkın etrafımıza bakınıyorduk. Birdenbire küçük bir ootomobil içinde tek başına önümüzden kim geçse beğenirsiniz: Gazi Mustafa Kemal Paşa. Hemen otomobilin gittiği istikamete doğru yürüdük ve onu yüz elli adım ötede pencereleri ve kapıları bütün girenlere, çıkanlara küşade küçük bir evin içinde sanki bir kır tenezzühünden avdet eden bir avcı kadar tekellüfsüz, sade ve sakin otururken bulduk. Bu sadeliğe yeni Türk ordusunun hemen her kumandanında tesadüf edersiniz. Askerlik ki, meratip, ve teşrifat üzerine müesses bir meslektir. Onda bile mütebariz bir surette meşhut olan bu "demokratik" ruh, nasıl olur da mülki idarenin bünyesine nüfuz edemez? Nasıl olur da bu bünye hâlâ eski mutlakiyet devirlerinin o acayip örf ve âdâtı içinde bocalayıp durur; söylediği lisan hâlâ onun lisanıdır; takındığı etvar ve evzâ hâlâ onun etvar ve evzâıdır ve belki yaptığı işler hâlâ onun yaptığı işlere benzemektedir!

Bu nokta-i nazardan yeni idare, sözü üzerine uymayan kimseleri andırıyor. Hani bazı sahte sofiler vardır ki, daima hâl-i sıyamda ve hâl-i itikafta gibidirler. Alınları sücuda yatmaktan parlamış ve belleri rükua varmaktan bükülmüş hissini verir. Yanlarında lehviyata, menhiyata dair bir tek kelime söylemeye cesaret edemezsiniz çünkü onlar gözleri yarı kapalı, manevi bir âlemin saf ve pak serairine dalmış zannını ilka eden bir vaziyette mütemadiyen tesbih çekerler ve derinden derine ism-i zülcelali tekrar edip dururlar. Lakin bunların ahval-i hususiyelerini yakından yakına tetkik ettiğiniz zaman, bir de görürsünüz ki, ortada duran bir heyuladır ve bu heyulanın arkasında büsbütün başka bir adam saklıdır.

Gayret edelim ki, yeni idare, millete böyle bir heyula hissini vermesin. Ne ise ve nasılsa, her tarafta, her anda öyle olmasını ve öyle görünmesini bilsin. Biz yalnız siyasi nutuklarımızda değil, yaşayışımızda demokrat, giyinişimizde demokrat, oturuşumuzda, kalkışımızda, konuşmalarımızda, sevişmelerimizde, hülasa hayatımızın bütün safhatında demokrat olmak istiyoruz. Yeni ve mukaddes mefkure henüz dimağımızda cılız bir fikir hâlindedir. Bu imanımızın ateşinde pişecek, olacak, eriyecek ve bütün asabımıza, damarlarımıza yeni bir usare, yeni bir kan gibi dağılacaktır; ondan sonra hareket hâline girecek kımıldayacaktır; söz hâline girecek söyleyecektir. Fiil hâline girecek âsârını gösterecektir. Şimdilik buna intizaren halkçılık prensiplerine muhalif ne görürsek, ne işitirsek bunları bütün samimiyetimizde tenkit ve tashih etmekten geri durmamalıyız.

EN KÂRLI İŞ / 9456 NR._1923-07-14

Bu memlekette iş adamı yoktur, diyenler yanılıyorlar. Biz, hassaten İstanbul'da iş adamlarının yokluğundan değil çokluğundan şikâyet etmeliyiz. Etrafımız taştan para çıkaran binlerce açıkgözlülerle doludur. Dün Osmanlı saltanatının leşini paylaşanlar bugün yeni Türkiye'nin zaferinden, -vatanın nefine değil, fakat sırf kendi şahısları için– istifade etmenin yolunu buluyorlar. Türkçede "kefen soyuculuk" diye bir tabir mevcut olduğunu biliyoruz; bunun mukabili olarak "kundak soyuculuğu" diye bir tabir icadına acaba cevaz var mıdır? olsa idi, dün kendilerine "kefen soyucu" namını verdiğimiz harb-i umumi zenginlerine, bugün "kundak soyucu" sıfatını verebilirdik. Vakıa "kefen"le "kundak" lügavi manaları itibarıyla birbirinin zıttıdır, fakat her ikisinin sonuna bir "soyucu" vasfı ilave edilince hemen hemen müradif oluyorlar; aynı galazatı, aynı şenaati ifade ediyorlar.

İzmir'in istirdadını müteakip birçok kişiler emsali görülmemiş bir hırsla afetzede şehre üşüştüler ve bir şikârın üstüne hücum eden yırtıcı kuşlar gibi, henüz yaraları işleyen vücudu didiklemeye başladılar. Derhal bir "emval-i metruke" yağmasıdır baş gösterdi. Taraf taraf ev açanlar, dükkan kapatanlar, bir bahçeye sahip çıkanlar, bir bağın üzerine oturanlar, yerli Yahudilerle el ele verip zavallı yarım papuçlu mehmetçiğin ganimetini paylaşanlar hadsiz hesapsızdı. Bu yüzden Anadolu kahramanlarının oynadığı o büyük ve ulvi oyun bu adi ve denî zümrenin kâr u kesbi için çevrilmiş bir entrika hâline girdi. Karıştırılan çamurun bir kısmından pak ve güzel zaferimizin üstüne bazı pislikler sıçradı.

Pak ve güzel zaferimizi bu lekelerden temizlediler mi, temizlemediler mi bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa, o da İstanbul'da ikinci bir hırsızlık, yağma ve dolandırıcılık şebekesinin kurulmuş olduğudur. Vakıa burada işler büsbütün başka şerait dahilinde ve daha sinsi bir tarzda vuku bulmaktadır; burada parsa büsbütün başka bir şekilde toplanıyor. Mesela hain ve itisafçı Rum zenginlerinden birisi mütareke senelerinde ika ettiği cinayetlerden korkarak harice mi firar etmiş; derhal İstanbul'daki Türk camiası arasında birkaç efendi çıkıyor, -birkaç "iş adamı" diyecektim– bu firarinin emval ve emlakını himayesi altına alıyor; bazen şefkat ve sıyanet hissini daha ileriye götürerek, hükümet nezdinde avdeti için teşebbüslerde bulunuyor. Bu teşebbüslerin mükafatı neticesine göre değildir. Elverir ki teşebbüs vuku bulsun, elverir ki, hain firarînin Türkiye'de bir dostu ve şeriki mevcut olduğu tahakkuk etsin, giden için bu kâfidir.

İşte bu suretle Rum dostluğu gittikçe zamanın en kârlı işleri meyanına dahil

olmaktadır. Abdülhamit Han-ı sani devrinde mabeyn, İttihat ve Terakki devrinde levazım ve iaşe erkanından birinin dostu olmak ve mütarekenin ilk senelerinde ecnebi zabitlerinden bazılarıyla kadeh arkadaşlığı etmek ne kadar fayda temin eder idiyse, şimdi de Rum ve Ermeni dostluğu, Rum ve Ermeni hamiliği o derece faydalı bir hâle girmiştir ve meselenin asıl ibretengiz ciheti şudur ki, dünkü vaziyetin icabatından müstefit olanlar, ekseriyet itibarıyla yine bugünün kârını çıkaranlardır. Ortada değişen zevahire ait bazı şeylerdir: Mesela Abdülhamit zamanında zengin olmanın yolu "atiyye-i havarık"tı. İttihat ve Terakki zamanında "millî ticaret"ti. Şimdi de "müvazaalı alım satım" bütün yeni servetlerin esasını teşkil ediyor.

Müvazaa, ne kadar kanuni bir kelime değil mi? Buna karşı kim ne söyleyebilir? Biri teklif öbürü kabul etmiş; iki kişi arasında bir muamele olmuş, bu muamele resmiyet kesp eylemiş. Buna kimin itiraza hakkı vardır? Dimitri büyük deredeki kâşânesini Ahmet'e satmış. Yanko Beyoğlu'ndaki yazıhanesini Mehmet'e devretmiş Büyük Ada'da bilmem ne oğlu köşkünü bilmem ne zadelere kiralamış. Olabilir â; niçin olmasın?

Geçen gün "Akşam" refîkimiz, bu müvazaa dalaverelerinin bir kısmı üstündeki perdeyi şöyle yarım açıp bırakıyordu. Lazım gelir ki mahalli matbuat müşterek bir hareketle perdeyi tamamen açsınlar, tâ ki rahmetli Ali Kemal'in dediği gibi ortada hiç bir "hakikat nihan kalmaya!" hususuyla herhangi bir vakayı gürültülü bir muhalefete vesile ittihaz eden bir iki gazetenin, mütemadiyen hükümetle uğraşacakları yerde biraz da bu gibi şenaatlerle meşgul olmaları o kadar hırz-ı can ettikleri "hak ve adalet" namına pek kahramanane bir hareket oluyordu. Zira, biz, birçok hususatta hükümetin tenvir edilmeye muhtaç bir hâlde bulunduğunu hissediyoruz; bu tenvir vazifesi ise, herkesten evvel matbuat erbabına düşer. Biz yeni idarenin acemiliğinden ataletinden, tereddüt ve tezebzübünden bahsedebiliriz. Fakat hüsn-ü niyetinden, namusundan, asaletinden hiçbirimizin şüphe etmeye hakkı yoktur. Binaenaleyh eğer meydanda ammenin vicdanını rahatsız eden ve bazı hassas kimselerin midesini bulandıran bir takım iğrenç vekayi cereyan ediyorsa, bu, mutlaka hükümetin ilmühaberi haricindedir. Vakıa bir hükümet için bu kadar gafil avlanmak da bir hatadır. Fakat düşünmeli ki, bu idarenin erkanı uzun seneler Anadolu'nun saf ve ceyyit havası içinde her türlü gıllügıştan tasaffi etmiş bir hâlde, buraya geldiler; kendilerini birdenbire çürümüş bir imparatorluğun enkazı arasında buldular. Bir taraftan bu mütefessih enkazı temizlemek, diğer taraftan yeni binanın temellerini kurmak insan kudretinin fevkinde bir gayrete mütevakkıftır. Düşünmeli ki, yeni idarenin buradaki ömrü henüz bir yılı bulmamıştır. Bu bir yıl içinde ve bu kadar büyük bir inkılaptan sonra, ondan tabii zamanlara mahsus muntazam faaliyeti beklemek

bizim müşkülpesentliğimizden başka bir şeyi ifade etmez. Eğer bu derece müşkülpesent isek, biraz da muhitimizin seyyiatını görelim ve bunlarla mücadele etmenin yolunu gösterelim.

İSTANBUL'U MİLLİLEŞTİRMELİDİR / 9457 NR._1923-07-15

İkidebir, "İstanbul hükümet merkezi olmalıdır." tezini müdafaa edenler, bu şehrin, son günlerde sahne olduğu bazı "skandal"lar karşısında kanaatlerinin biraz sarsıldığını hissetseler gerektir. Bir taraftan, matbuat ve maarif alemimizden birkaç maruf simanın da dahil bulunduğu muhtelit bir cemiyet müessesenin aynı zamanda bir kundakçı kumpanyasına riyaset ettiğini; diğer taraftan, yine bu şehrin mümtaz şahsiyetlerinden bazılarının bir Rum kumarhanesini taht-ı himayelerine aldıklarını işitiyoruz. Daha sulhun meşkuk safhalarında dolaştığı, daha harbin nihayet bulmadığı, daha işgalin kalkmadığı, daha hiçbir tehlikenin zail olmadığı bir zamanda teneffüs etmeye başladığımız bu habaset ve rezalet havası acaba, hiç kimsenn midesini bulandırmıyor mu? Acaba bu kadar feragat, saffet ve cuşiş mukabilinde elde ettiğimiz asil ve ulvi zaferin bütün amilleri ve bütün hadimleriyle burayı payitaht ittihaz ettiği gün şu taaffün içinde boğulup gitmeyeceğine, sararıp solmayacağına bizi kim temin edebilir? Kim temin edebilir ki, karşıdan ve uzaktan bize o kadar ilahîi ve nurani görünen millî kahramanlarımız buraya gelip de, bu Rum hamileri ve bu Ermeni kundakçıları arasında dolaşmaya başladıkları gün, manevi bir küsufa uğramayacaklardır? Bu şehir nice erlerin mezarı oldu. Nice sultanlar burada can verdi ve nice mefkureler, nice faziletler burada cinayetle ihanetin ağuşuna düştü. Fatih'ten Alemdar Paşa'ya kadar gözünüzün önünden geçen yiğitler kafilesini bir düşününüz! Ne idiler, ne oldular? Kimi Bizans dilberlerinin uzattığı câm-ı lâlinde dehasının son hamlesini boğdu. Kimi levent Çerkes kızlarının ezdiği amber macunlarında erliğinin ve idaresinin bütün hazinelerini batırdı. Kimi bitmez tükenemez nifak ve şikak sarsarlarında, kurduğu güzel binanın kendinden evvel yıkılıp çöktüğünü gördü. O zaman bu zamandır, İstanbul hep o eski ukubet diyarıdır. Fatih'ten beri hiçbir el onu esasından temizlemek teşebbüsünde bulunmadı. Genç serdar buraya girdi ve her şeyi olduğu gibi muhafaza etti. Son Kayser'in asasını bile kırıp atmaya lüzum görmedi; onu saraydan kaldırıp kiliseye gönderdi. Şimdi bu asa o kilisede sahipsiz duruyor; fakat bu eski Bizans'tan kalmış öyle meşum bir tılsımdır ki, sahipsiz kalsa da tesiri bakidir ve kâh bir yılan hâline girip yerlerde sürünmek; kâh bir canavar şekline girip üstümüze saldırmak için mutlaka bir sihirbazın eline muhtaç değildir. Fatih bize yalnız, hatasının, gafletinin eseri olan bu bergüzarı miras bırakmadı. Bizans'ın ne kadar fezayihi varsa hepsini bize olduğu gibi devretti. Bir şehir taşı, toprağı ve iklimi itibarıyla ne meşum, ne de mübarek telakki edilebilir. Bir şehre manevi mahiyetini veren şey, orada sakin bulunan ahali, cari olan örf ve âdettir. Bugünkü İstanbul'da

sakin bulunan unsurlar ise etleriyle, kemikleriyle, kanlarıyla, lisanlarıyla, dinleriyle dünkü karışık, meşkuk ve mezmum bir insan ahalisinin öz evlatlarıdır. Bugün Levantin namını verdiğimiz insanlar –ki şehrin bütün menâbi-i serveti bunların elindedir– dünkü Cenovalı bezirgânların tereddiye uğramış döllerinden başka neyi temsil edebilirler? Biz bu cemaatin bir de Hristiyan âleminin dört bir tarafından kovulan Yahudileri ilave etmişiz. Sonra diğer taraftan bir Ermeni cemaatinin teşkiline karşı göz yummuşuz; böylece bütün manasıyla "kozmopolit" bir şehir vücuda gelmiş. İddia edebiliriz ki, Bizanslılar zamanında bile bu şehir, bu kadar "kozmopolit" değildi. Zira, her türlü iltibasa mahal vermemek için burada isimlerini birer birer zikretmekten çekindiğimiz daha birçok cinsler o zamanlar henüz bu mağşuş hamurun mayasına karışamamışlardı. Bunları sonradan, güya mevcut olan yabancı unsur yetişmiyormuş gibi biz, kendimize kendimiz ilave ettik ve bu suretle, işte, meydanda İstanbul denilen bir "Babil kalesi" hasıl oldu. Burası bir hükümet merkezi mi? Hayır, hayır. Burasının evvela hakiki bir vatan toprağı olması lazımdır. Vatan ise aile ocağı, karı koca yatağı gibi ortaklık ve şeriklik kabul etmeyen bir toprak parçası demektir. Bu şehir böyle bir toprak parçası mıdır? Burada bir Rum, bir Ermeni, bir tatlı su Frengi, bir Gürcü, bir Arnavut tıpkı bir Türk gibi İstanbullu olduğunu iddia edebilir. Birbirleriyle ne ırken, ne dinen, ne lisanen hiçbir münasebetleri olmayan bu millet döküntülerinin hep bir yerde bir yurt kurup oturmaları vatan kadar milliyet mefhumunun da taban tabana zıttı bir vaziyettir. Aynı hatıralara malik bulunmayan, aynı felaketlerden müştereken müteessir, aynı saadetlerden müştereken memnun olmayan, göz yaşlarını ve meserretlerini yekdiğerine mezcetmesini bilmeyen bütün bu insanlardan müteşekkil acayip ve suni kitlenin üstüne hangi millet hakimiyetinin tahtını kurabilir? Yedi yüz seneden beri, kendimize mâl etmesini bilemediğimiz İstanbul evvela bizim olsun, bütün manasıyla manen, madden bizim olsun, bu meseleye dair ancak o vakit görüşebiliriz.

BİR "TARİH-İ BAHRÎ" MÜNASEBETİYLE / 9459 NR._1923-07-17

İki buçuk üç sene kadar oluyor; küçük bir Türk vapuruyla Karadeniz'e ilk seyahatimi yapıyordum: İnebolu'ya çıkacak ve oradan Ankara'ya gidecektim. O sıralarda bu kısa Anadolu seferi epeyce heyecanlı bir macera mahiyetinde idi; giderken tutulmak, gittikten sonra dönememek endişeleri; denizde bir Yunan torpidosuna tesadüf etmek ihtimalleri sonra henüz neler yapıldığı, neler olup bittiği bilinmeyen mahsur ve esrarengiz bir diyara dalmak tecessüsleri ve nihayet, düşman cevrinden Hristiyan tekazasından kurtulmak sevinçleri gibi birbirine zıt bin türlü muhtelif tesir ve tahassüs seyyaleleri içinde insan âdeta kendini kaybedecek bir hâle girerdi. Şimdi her şey ne kadar basitleşti; elinize çantanızı alıyorsunuz.

Haydar Paşa'dan trene biniyorsunuz ve yirmi dört saat sonra Ankara'dasınız. Halbuki 1336 senesi Mayıs'ın ikinci günü Gülnihal vapurunun güvertesindeki Anadolu yolcuları yeni bir dünyanın keşfine giden serden geçti deniz kahramanlarından hiç de farklı değil idiler. Vapur Boğaz'ı geçtikten sonra, henüz çocuk denilebilecek bir sinde bir genç adam yanıma yaklaşıp yavaşça:

- Artık bütün tehlike zail oldu mu? dedi. Bunu müteakip yine o yaşta beş on genç daha etrafımı alıp benimle aynı mevzu üzerinde esrarengiz bir tavırla konuşmak arzusunu gösterdiler. Fakat çok geçmedi, hepsi birden ortadan kayboldular. Yarım saat sonra vapurun güvertesi birçok bahriyeli gençle dolu idi. Bunların yepyeni serpuşları, parlak düğmeli ceketleri ve beyaz keten pantolonları altında deminki derme çatma kıyafetli çocukları güçlükle tanıyabildim. Küçük bahriyeliler tasvire sığmaz bir neşe içinde kaptan yerine çıkıyorlar, iniyorlar; dürbünle Anadolu sahillerini seyrediyorlar, gülüşüyorlar, vatanperverane şarkılar çağırıyorlardı. Sonradan öğrendim bu yavrucaklar Samsun'da açılan bahriye mektebine gitmek için yola çıkmışlardı. Ekserisi anasına babasına haber bile vermemişti. Ana ve baba onlar için yalnız Anadolu toprağı idi. Uzun müddet kapalı ve saket bir yerde kalıp da birdenbire aydınlığa, açıklığa çıkan insanlar gibi fazla bir ses ve hareket taşkınlığıyla o köşeden bu köşeye koşuyorlar ve bağrışarak konuşuyorlardı:

- Hatırlıyor musun, Heybeli'nin önünde bizimle alay eden İngiliz gemisi efradını?...

- Hi, Coni, Coni goodbyee...

- Dönüşte görüşürüz inşallah...

- Onları bırak. Benim kızdığım asıl şu Amerika torpidosundakilerdi. Bilirsin ya, ikidebir sahildeki sandalları tersine çevirirler ve uzağa açılıp telaşımıza kahkahalarla gülerlerdi...

- Her akşam görürdüm. "Kılkış" zırhlısındakiler İngilizlere ziyarete gelirdi ve kadehlerini bizim mektebe doğru uzatıp birlikte şarap içerlerdi.

- Amma da çok şarap içerlerdi! Bir gün boş şişeleri bizim tarafa doğru öyle bir fırlatıp fırlatıp atıyorlardı ki...

Daha düne ait olan bütün bu hatıralar, bir halas ve itilaya benzeyen bu Anadolu seyahatlerinin neşvesi içinde şimdiden uzak bir mazinin sislerine gömülmüş gibiydi. Bu bağrı

yanık çocuklar yarından sonra bütün manasıyla bir Türk sahiline varacaklar ve denizin dalgaları arasında artık hiçbir ecnebi teknesini görmeyeceklerdi. Rencide olan gururun tecelliyatı genç kalplerde ne kadar suzişli, ne kadar mukavemetsiz bir hâle giriyor! Küçük bahriyeliler şimdi bilmem neredesiniz? Ne yapıyorsunuz? Ben sizi asla hatırımdan çıkarmadım ve hâlâ denizlerimizde yaslanıp kurulan ecnebi gemilerini gördükçe hep sizin asabiyetiniz ve sizin eleminizle muztarip olmaktayım.

Pek güzide muharrirlerimizden biri olan Ali Haydar Emir Bey'in ahiren bana göndermek lütfunda bulunduğu "Tarih-i Bahrî"yi okurken, nedendir bilmiyorum, bu hatıra dimağımda her zamandan daha kuvvetli bir surette canlandı. Ali Haydar Emir Bey kitabının mukaddimesinde Türk bahriyesinin muhtasar fakat dolgun bir tarihçesini yapıyor. Bu tarihçe bizim bahriyemizin bir mersiyesi gibidir, mütalaası insana o kadar hüzün veriyor. Eskiden, -çok eskiye gitmiyorum, Abdülaziz Han devrinden bahsediyorum– dünyanın ikinci derecede bir donanmasına malik bulunan Türk devletinin, Abdülhamit idaresinde denizlerden nasıl çekildiğini ve Haliç'in içinde nasıl beş on hurda tekne ile kaldığını okuyup öğrendikten sonra o muzlim devre bir kere daha lanet etmemek mümkün değildir. Abdülhamit devrinde en insafsız bir zillet ve esarete mahkum olan bahriyelilerimiz idi. Bunlara işe yaramaz, iflahsız bir unsur nazarıyla bakılırdı ve bunlara karşı "tersaneli" sözü âdeta bir hakaret makamında kullanılırdı. Bunun içindir ki meşrutiyet ilanını müteakip evvela Trablusgarp muharebesinde, sonra Balkan harbi esnasında, bu unsurun içinden bazı mümtaz ve kuvvetli şahsiyetler çıkıp da akla hayret veren bir cüretle denizlerde dolaşmaya başladıkları zaman hepimizin kalbi tasvire sığmaz bir halecana tutuldu idi. Ali Haydar Emir Bey, pek şayan-ı dikkat olan kitabında birçok gayr-ı matbu vesaika istinaden, bize bu bahrî muharebelerin hiç bilmediğimiz, işitmediğimiz safhatını hikâye ediyor. Bunları dinledikten sonra iddia edebiliriz ki bu muharebeler, esas mahiyetleri itibarıyla, hemen hemen son Anadolu muharebelerinin manevi kıymetini haizdirler.

O çürük teknelerle en son sistem teçhizat-ı bahriyeye karşı çıkmak cüretini gösteren bu deniz fedaileriyle, düşmanın en medeni, en seri ve en mükemmel vesait-i harbiye ve nakliyesine mukabil kağnı arabalarıyla, derme çatma tüfenklerle, her parçası bir başka fabrikanın malı uydurma tayyarelerle ve kamaları hurda çelik ve demir parçalarından yapılmış toplarla mübarezeye atılan o kara kahramanlarının cüreti arasında ne kadar dokunaklı bir müşabehet var!

Ey o fedailerle, bu kahramanlar, siz ancak el ele verdiğiniz ve birbirinizin sayine,

cehtine iştirak ettiğiniz gündür ki, Türk milleti can ve malı ile beraber, ırz ve namusunun, şeref ve haysiyetinin de ilelebet müemmen olduğunu hissedecektir.

MUHACERET VE MÜBADELE / 9460 NR._1923-07-18

Sulhu müteakip memleketin en büyük derdi Rumeli'den Anadolu'ya vuku bulacak olan muhacerettir. Diyorlar ki beş yüz bini mütecaviz bir nüfus kitlesi yerinden olacak ve Anadolu'nun muhtelif yerlerine dağılacaktır. Hangi Anadolu'nun? Bunu izaha lüzum yoktur zannederiz. O Anadolu'nun ki, bizzat kendisi daimi bir meddücezir içindedir. Şarkî vilayetler ahalisi henüz yurtlarına dönememiştir, şurada burada, sefil ve perişan dolaşmaktadır. Son aylarda, Bursa, Kütahya gibi nispeten mamur kasabalarımızda, şehirlerimizde küme küme Rumeli muhacirlerine tesadüf ettik, bunlar, Balkan muharebelerini müteakip gelmişler, on seneden beri hâlâ başlarını sokacak bir kulübeye malik değildirler, hâlâ cami avlularında çuval parçaları üstünde oturuyorlar. Bunlardan bazılarıyla konuştuk. Dertleştik. Hepsi de memleketlerinde az çok servet ve refah sahibi kimseler imiş, kimi üç defa, kimi dört defa muhacir olmuş. Evvela İzmir ve havalisine yerleşir gibi olmuşlar, birden Yunan istilası vuku bulmuş. Oradan kalkmışlar Bursa'ya gelmişler. Bursa da aynı istilaya maruz kalınca, Kütahya'ya Eskişehir'e çekilmişler. Vakta ki oraları da düşman eline geçmiş. Daha içerilere kaçmaya başlamışlar, ve nihayet... Uh, kim bilir, bu muhaceretin sonu nereye varmıştır, nereye varacaktır!

Şimdi, yine muhaceret ve mübadele meseleleri mevzubahis oldukça hep hu eski muhacirlerin hâli gözümün önüne geliyor ve tüylerim ürperiyor ve kendi kendime diyorum ki: "Acaba bunları yerlerinde yurtlarında bıraksak daha iyi olmaz mı?" Heyhat, fakat, bunun da kabil olmadığını bilirim. Daha geçen gün Yunan hükümeti sekiz yüz kişiyi mütecaviz aç, çıplak bir Türk kafilesini, soyduktan, dövdükten, sövüp saydıktan sonra hudutları haricine çıkarıyordu. Kiminin tarlasını, kiminin bağını, bahçesini, kiminin evini, dükkanını, gasp etti, haydi ne hâliniz varsa gidin, görün; dedi. Sâika-i âsâ bir mağlubiyetin zahmını taşıyan bu tafrafüruş milletin eline bademe, zavallı Türkceğizlerimizi nasıl teslim edebiliriz? Bu mümkün müdür? Ondan başka Anadolu'da nüfûs azalmıştır; Anadolu kesafete muhtaçtır, diyoruz. Şu hâlde yarım milyon Türk'ü niçin yâd ellerde bırakalım ve hepsini müşfik ve rahim anavatanın bağrında toplamayalım? Bütün bu düşünceler nazariyat sahasında gayet doğrudur, mukadderdir, mantıkidir; fakat tatbikat sahasına geçildi mi, birçok gayr-ı mümkün bir çok mevâniyle karşı karşıya geldiğimiz de kabil-i inkâr değildir. Bahusus ki bütün bu müşkülata, bu mahzurlara, bu mevâniye karşı ittihazı lazım gelen tedbirlerin hiçbirinin henüz

düşünülmemiş olduğunu hatırladıkça fütur ve nevmidimize payan olmuyor. Kendimizi âdeta yeni bir felaketin arefesinde zannedecek kadar telaş ve endişeye düşüyoruz. Korkuyoruz ki, gurbetzede vatandaşlarımıza açtığımız ağuş onlar için bir mezar olmasın.

Bilmem okudunuz mu? Millî Germen edebiyatında gayet müheyyeç bir masal vardır: Bir adam çocuğu kucağında, cinlerle meskun bir ormandan geçerken, cinler çocuğunu kapmasın veyahut çarpmasın diye, kolları arasında o kadar sıkar, o kadar sıkar ki, nihayet boğar, öldürür. Ey Rumeli yavruları ben de sizi, anavatanın ağuşunda böyle bir şefkat ve sıyanete kurban olacaksınız diye korkuyorum. Zira, bir sistem dahilinde vuku bulmayan her nevi hareket haddizatında ne kadar iyi, ne kadar faydalı olursa olsun mutlaka menfi bir netice verir. Aşkta ve ibadette bile usul ve idare vardır ve bunsuz her şey hederdir.

Vakıa işitiyoruz ki, "muhaceret ve mübadele" işleriyle meşgul olmak için Ankara'da bir komisyon teşekkül etmiş ve bu komisyon bazı kararlar vermiş, bazı tedbirler tespit edilmiş fakat bunların ne dereceye kadar kâfi ve musip olduğunu bilmiyoruz. Lazım gelmez mi ki, bu komisyonun mesaisi aleni bir surette cereyan etsin ve hiç değilse alakadarlar bununla meşgul olmak imkânını bulsun. Zira, birçok Rumelili vatandaşlara rast geliyoruz ki kendi akıbetleri hakkında verilecek karara büyük bir endişe ile muntazırdırlar. Âdeta, maruf bir tabire göre, kurbanlık kuzular gibi başbaşa vermişler, bekliyorlar. Bazıları halecandan boğulacak gibi matbuata koşuyorlar; efkâr-ı umumiye denilen havanın girdiği bu pencereden biraz nefes almak istiyorlar. Matbuat... Heyhat, matbuatta da bu vahim, ağır ve korkunç iş bir türlü lazım gelen aks-i sadayı tevlit edemiyor. "Akşam" refîkimiz son günlerde birkaç defa bu meseleyi kurcalamak istedi, fakat münakaşa sair gazetelere sirayet etmek mazhariyetine nail olamadı. Zira önümüzdeki birçok meseleler gibi bu da doğrudan doğruya ihtisas meselesidir ve lalettayin herhangi bir muharrir kendinde bundan bahsetmek kudretini bulamaz. Nitekim, hâl-i faaliyette bulunduğunu işittiğimiz mübadele komisyonunun da mutlaka erbab-ı ihtisastan müteşekkil olması birinci şarttır. Muhaceret, tabii hadiseler gibi ancak bir ilim şubesinin mevzusunu teşkil edebilir. Garp kütüphanelerinde buna dair muhtelif lisanlarda yazılmış yüzlerce cilt eser vardır. Hiç değilse bunlar tercüme edilip okunmalı, öğrenilmelidir. Hususuyla Amerikalılar bize bu işte pek çok usuller ve sistemler ve çareler gösterebilirler. Zira, senelerden beri muhacir iskanına en vâsi saha olan yer Amerika'dır. Oraya akın eden yüz binlerce, milyonlarca da diyebiliriz, muhacirden hiçbiri ölmemiştir ve hatta kendi memleketlerindeki hâllerinden daha büyük bir refah ve saadete mazhar olmuştur. Bunun esbabı, yalnız Amerika zenginliği değildir, belki sırf muhaceret işlerinde tatbik edilen usulün mükemmeliyetidir ve bu usul birçok tecrübelerin, tetkik ve tetebbuların mahsulüdür. Vakıa

biz de bu vadide birçok tecrübeler geçirdik ama, bu tecrübelerin hiçbirinden istifade etmesini bilemedik. Bari, bu müşkül demde utanmayı şöyle bir tarafa atalım da başkalarının çıkardığı neticelerden müstefit olmanın yolunu bulalım.

4. SONUÇ

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 1923 yılında *İkdam* gazetesinde yazdığı makaleler sadece bir yılın panaroması değil; Türk milletinin tarihindeki pek çok önemli olayın da kaydının tutulduğu, tarihte yaşananlardan ders alınarak geleceğe emin adımlarla yürünmesi gerekliliğinin vurgulandığı, yazarın ileri görüşlülüğü sayesinde geleceğe de ışık tutan ve böylece geniş bir perspektiften bütünü gösterebilen yazılardır. Yazıların tamamının okunup içerik yönüyle analiz edilmesi sonucunda Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun sadece siyasi meselelere değil –en fazla üzerinde durulan meseleler bunlar olsa da-, aynı zamanda toplumsal meselelere, ahlak, din ve terbiyeye dair konulara, ülkenin eğitimle ilgili mevzularına, edebiyat ve sanat alanındaki vaziyete ve milleti ilgilendiren daha pek çok meseleye dair önemli tespitlerde bulunduğu kanaatine varılmıştır. Yakup Kadri bu yazıları yazarken kimi zaman ağır bir dille yaptığı eleştiriler, kimi zaman ironik bir üslupla kaleme aldığı yazılar, kimi zaman da toplumda gördüğü eksiklikler ve yanlışlar üzerine sunduğu çözüm önerileri, yazarın bu dönemde tek derdinin millî refah ve ferah, millî bütünlük ve bağımsızlık olduğunu gözler önüne sermiştir. Cumhuriyet'e giden süreçte yeni Türkiye'nin durumunun her yönüyle ve tüm gerçekliğiyle görülmesini ve anlaşılmasını sağlamıştır. Yazıların Osmanlıca aslından Latin harflerine aktarımı ise müstakil bir çevirisi bulunmayan makalelerin bir bütün halinde literatüre kazandırılmasını sağlayacak ve alandaki boşluğu doldurarak ihtiyaç duyulduğunda ulaşılabilir olmasını kolaylaştıracaktır.

Yazılar bir bütün hâlinde değerlendirildiğinde Yakup Kadri'nin millet için önemli olan her konuyla ilgili bilgisi ve fikri olduğu görülür. Ele aldığı tüm meseleleri okura aktarırken gazeteyi bir kürsü gibi kullandığı, milletin kaderini etkileyecek ve geleceğini belirleyecek bu mevzularda yol gösterici, yönlendirici bir konumda durmak istediği fark edilir. Bu alanlarda ortaya çıkacak en ufak bir sıkıntı, aksaklık ve bozulmanın milletin mukadderatını olumsuz etkileyeceğinden emindir. Bu nedenle ele aldığı her konunun çözümü için sunduğu öneriler milletin birliğini, bütünlüğünü ve bağımsızlığını gözetir. Yakup Kadri'nin sadece Türkiye'nin tarihine ve siyasetine değil, tüm dünya ülkelerinin tarihine ve siyasetine de vakıf olduğu görülür. Cumhuriyet'e giden bu yeni süreçte, henüz büyük devrimler gerçekleşmemişken yazar, dini meselelerin bile denetlenebileceği bir sistem önerir. Cumhuriyet'in ilanıyla gelecek yeni rejimin nasıl işleyeceğinin işaretlerini verir. Hem mebus hem başyazar olarak tarafını seçmiş ve bu tarafa doğru halkı yönlendirmede bir öncü konumuna geçmiştir.

Yakup Kadri, Cumhuriyet'e giden süreçte *İkdam* gazetesinde edebiyat, sanat, eğitim, sosyal ve siyasi meseleler ile din, ahlak gibi meselelerin yanında toplumu ilgilendiren her konuda yazar ve halkın bu alanlardaki sorunlarına da çözüm üretmeyi amaçlar. Çünkü bu alanların herhangi birinde meydana gelebilecek bir bozulma veya yozlaşma Türk halkının birlik, beraberlik ve bütünlüğüne zarar verebilecek, suistimal edilmesi halinde Millî Mücadele döneminde verilen bütün emeği boşa çıkarabilecek güçtedir. Bu zafer tüm alanlarda kazanılmayı hak eden bir zaferdir.

Yazarın Latin harflerine aktarılan yazılarının tematik sınıflandırılması neticesinde ortaya çıkan sonuç aşağıdaki grafikle gösterilmiştir.

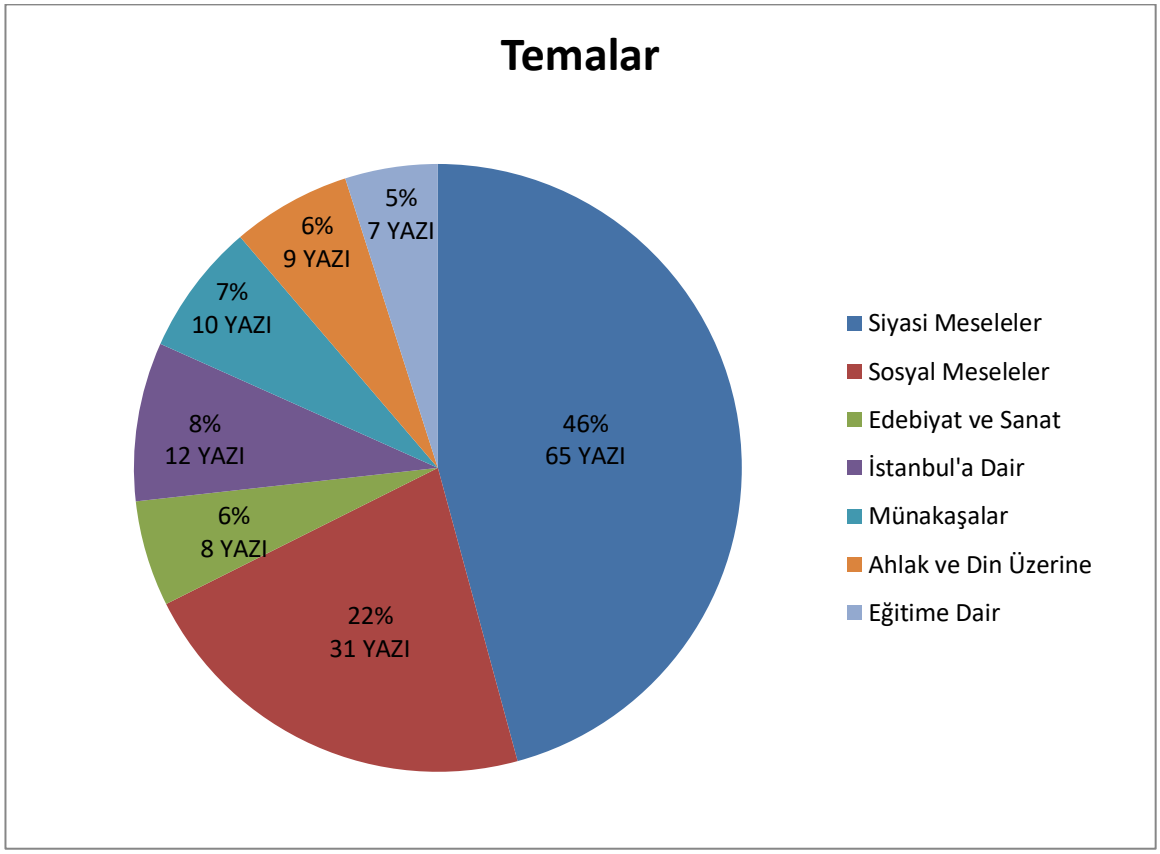

Şekil 1. Metinlerin tematik sınıflandırılması

Sonuç olarak 1923 yılı, Yakup Kadri'nin edebî kimliğinden kısmen sıyrılarak siyasi bir kimliğe bürünmesine sebep olan önemli bir eşik olsa da yazarın bu süreçte bizzat yaşadığı ya da şahit olduğu tüm meseleler onun ileride yazacağı edebî eserlere de kaynaklık edecektir. Zira yazar, "Cumhuriyet'in ilanından sonra oldukça yoğun bir yazı faaliyeti içerisindedir.

1930'lu yıllara kadar *Hüküm Gecesi, Sodome ve Gomore* romanlarını tefrika edip kitaplaştırmasının yanı sıra "Alp Dağları'ndan" yazı serisini de bu yıllarda kaleme alır. Milli Mücadele yazılarının bir kısmını Ergenekon'da bir araya getirir." (Dönmez: 2026, ss. 227) *İkdam*'ın 1923 yılı nüshalarındaki yazılar incelendiğinde, 1928 yılında yayımlanan "*Sodome ve Gomore*" romanının ayak seslerinin bile bu yıllarda duyulmaya başlandığı görülür. Yazarın *İkdam*'daki "Sefa Geldiniz" başlıklı yazısında, İstanbul'u "asri Sodome" şeklinde tanımlaması, romanın zihnî ön hazırlığının ilk işaretlerini verir. Yazılarda görülen toplumsal ve ahlaki eleştirilerin yazarın birçok romanında karakterler ve olaylar üzerinden sıklıkla karşımıza çıkması da bunun bir diğer kanıtıdır.

Tez boyunca elde edilen bulgular, yazarın gerçekçi bir tutumla meseleleri ele alırken milletin içinden geçtiği o acı manzarada tarafsız bir konumda kalamadığını ve hiçbir zaman şahsi bir menfaat gözetmediğini ortaya çıkarır. Yakup Kadri Bey'in edebiyatçı kimliğiyle sınırlı kalmayıp gerektiğinde bir tarihçi, bir siyasetçi, bir inkılapçı, bir dil bilimci, bir sosyolog şeklinde karşımıza çıkabileceğini de gözler önüne serer. Bu açıdan incelenen metinler, Cumhuriyet'e giden süreçte hem Yakup Kadri'nin daha yakından tanınmasını sağlayacak hem de yeni Türkiye'nin bir bütün olarak anlaşılması açısından başvurulacak bir kaynak niteliği taşımaktadır. Hem basın hem edebiyat tarihine ışık tutarken, yeni Türkiye'nin geçtiği siyasi merhaleleri inceleyecek araştırmalar için de ufuk açıcı olacaktır.

KAYNAKÇA

Akı, N. (2001). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Devellioğlu, F. (1962). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, Doğuş Matbaası.

Dönmez, E. (2026). *İnkılapçı muhafazakâr Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul.

Oğuzkan, F. (1954). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, İstanbul, Varlık Yayınları.

Polat, N. H. (2010). *Karaosmanoğlu Yakup Kadri*, TDV İslam Ansiklopedisi / 24.

Sağır, M. T. (2013). *Gazetecilik Yönüyle Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi.

Yaman, F. S. (2021). İkdam gazetesi üzerine bir inceleme, *Injocmer*, 1(1), 65-83.

EK: YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN İKDAM GAZETESİNDEKİ YAZILARININ LİSTESİ (1923)

Siyasi Meseleler

1. 9271 nr. -1923-01-7: Anlayamadıkları Nokta

2. 9278 nr._1923-01-14: Dört Sima Arasında

3. 9284 nr._1923-01-20: İzmit'te Üç Gün

4. 9285 nr._1923-01-21: Mustafa Kemal Paşa: Fırka Reisi

5. 9287 nr._1923-01-23: İstanbul'da Siyasi Teşkilat Var mı?

6. 9296 nr._1923-02-01: Vatan Meselesi ve Petrol İşi

7. 9297 nr._1923-02-02: Hıyanet-i Vataniye Kanunu

8. 9306 nr._1923-02-11: Sulh

9. 9308 nr._1923-02-13: Sulh Müjdecileri

10. 9313 nr._1923-02-18: İltimas Âdeti Kalkmalıdır

11. 9314 nr._1923-02-19: İsmet Paşa Nezdinde

12. 9317 nr._1923-02-22: Kelimelerin Hıyaneti

13. 9318 nr._1923-02-23: Rey Sandığı

14. 9319 nr._1923-02-24: İki Muhitin Farkı

15. 9322 nr._1923-02-27: İstanbul'da Belediye İntihabatı

16. 9328 nr._1923-03-05: Müdafaa-i Hukuk ve Müdafaa-i Milliye

17. 9330 nr._1923-03-07: Gazinin Son Nutku

18. 9333 nr._1923-03-10: Ölüme Karşı Set

19. 9343 nr._1923-03-20: Kutlu Devlet, Kutlu Millet

20. 9344 nr._1923-03-21: Faşizm ve İrtica

21. 9349 nr._1923-03-26: Masuniyet-i Şahsiye Kanunu

22. 9351 nr._1923-03-28: Bir Ulvün Deveranı

23. 9354 nr._1923-03-31: Türk Ocağına Dair

24. 9358 nr._1923-04-04: İkinci Merhale

25. 9360 nr._1923-04-06: İttihat ve Terakki mi?

26. 9361 nr._1923-04-07: Bir numaralı, İki numaralı?

27. 9362 nr._1923-04-08: En Kolay İntihabat

28. 9364 nr._1923-04-10: Yine İntihabata Dair

29. 9365 nr._1923-04-11: Vuzuha Doğru

30. 9371 nr._1923-04-17: Dirilebilir mi?

31. 9372 nr._1923-04-18: Hükümet Şekli

32. 9378 nr._1923-04-25: 23 Nisan

33. 9380 nr._1923-04-27: Takdir Edilemeyen Bir Nokta

34. 9385 nr._1923-05-02: Bu mu İmiş?

35. 9388 nr._1923-05-05: Vatan ve Hürriyet

36. 9389 nr._1923-05-06: Kara Gün Dostlarına

37. 9397 nr._1923-05-14: Müstakbel Meclise Dair

38. 9401 nr._1923-05-20: Bir Daha Vur!

39. 9402 nr._1923-05-21: Kalmak İstiyorlarsa...

40. 9404 nr._1923-05-23: İkinci Umde

41. 9407 nr._1923-05-26: Ananeye Muvafık mı?

42. 9408 nr._1923-05-27: İkbalden Feragata

43. 9411 nr._1923-05-30: Eskimeyen Bir Mesele

44. 9413 nr._1923-06-01: Komünistlerin Muhakemesi Münasebetiyle

45. 9415 nr._1923-06-03: "Kato Melatyus!.."

46. 9418 nr._1923-06-06: Halkın Rüyası

47. 9419 nr._1923-06-07: Yerli, Yabancı

48. 9423 nr._1923-06-11: Mühlik Sulh

49. 9426 nr._1923-06-14: Avrupa İstemiyor!

50. 9427 nr._1923-06-15: Mösyö Venezilos Diyor ki...

51. 9430 nr._1923-06-18: Hanımlarımızın Bir Teşebbüsü

52. 9431 nr._1923-06-19: Millî İntibah Levhaları

53. 9433 nr._1923-06-21: Mebus, Meşhur

54. 9435 nr._1923-06-23: İrade-i Milliyenin İlk Tecellisi

55. 9436 nr._1923-06-24: Kabiliyet-i İntihabiye

56. 9438 nr._1923-06-26: Müstakbel Meclisin Görünüşü

57. 9439 nr._1923-06-27: Münferit Namzetler

58. 9440 nr._1923-06-28: İstanbul Mebusları

59. 9441 nr._1923-06-29: Muhalefet İçin Muhalefet

60. 9442 nr_1923-06-30: İstanbul Mebuslarına

61. 9449 nr._1923-07-07: İstanbul Türk Ocağı

62. 9451 nr._1923-07-09: Halk Fırkasına Doğru

63. 9452 nr._1923-07-10: Sulhu Neye Medyunuz?

64. 9453 nr._1923-07-11: Sulha Dair

65. 9455 nr._1923-07-13: Eski İtiyatlardan Kurtulmalıyız!

Sosyal Meseleler

66. 9267 nr. -1923-01-3 : Yılbaşı Münasebetiyle Bir Murakabe

67. 9270 nr. -1923-01-6: İdare-i Örfiye Diyarında

68. 9276 nr._1923-01-12: Avrupa Medeniyeti

69. 9280 nr._1923-01-16: İktisat Kongresi

70. 9295 nr._1923-01-31: **"**Türk Ocağı"nın Vazifesi

71. 9310 nr._1923-02-15: En Mühim Mesele

72. 9312 nr._1923-02-17: Zenginlerimizin Lakaydisi

73. 9316 nr._1923-02-21: Keşke Eğlense İdi...

74. 9323 nr._1923-02-28: Hep Halk İçin

75. 9325 nr._1923-03-02: İstikbale Ait Bazı Tasavvurlar

76. 9331 nr._1923-03-08: Şirketler ve Türkler

77. 9335 nr._1923-03-12: Tekâmül Merhaleleri

78. 9341 nr._1923-03-18: Hakikate Doğru

79. 9355 nr._1923-04-01: Reji ve Malul Gaziler

80. 9357 nr._1923-04-03: Şamataya Meydan Vermeyelim!

81. 9368 nr._1923-04-14: İşsizlik ve Ümitsizlik

82. 9369 nr._1923-04-15: Paylaşma Devri

83. 9392 nr._1923-05-09: Sulhtan Sonra...

84. 9393 nr._1923-05-10: Bir Tiryakinin Sözleri

85. 9395 nr._1923-05-12: Tiryakiye Cevabım

86. 9399 nr._1923-05-16: Harap İzmir

87. 9406 nr._1923-05-25: Vatan Hizmetinde

88. 9428 nr._1923-06-16: Tık Nefesler

89. 9429 nr._1923-06-17: Harabelerden Bir Ses

90. 9432 nr._1923-06-20: Sabrın Sonu Selamettir

91. 9444 nr._1923-07-02: Sefaletten İstifade Edenler

92. 9445 nr._1923-07-03: Başka Bir Cepheden

93. 9446 nr._1923-07-04: Kalmak İstiyorlarmış

94. 9456 nr._1923-07-14: En Kârlı İş

95. 9459 nr._1923-07-17: Bir "Tarih-i Bahri" Münasebetiyle

96. 9460 nr._1923-07-18: Muhaceret ve Mübadele

İstanbul'a Dair

97. 9286 nr._1923-01-22: İnkılabımız ve Türk Kadınlığı
98. 9290 nr._1923-01-26: İstanbul'a Ait Bazı İşler
99. 9303 nr._1923-02-08: Anadolu, İstanbul
100. 9304 nr._1923-02-09: İstanbul Düşünüyor
101. 9326 nr._1923-03-03: İstanbul'un Müstesna Vaziyeti
102. 9332 nr._1923-03-09: Bazı Acı Hakikatler
103. 9347 nr._1923-03-24: Kalpler Yukarıya!
104. 9348 nr._1923-03-25: Sefa Geldiniz!
105. 9366 nr._1923-04-12: "İstanbul Kurtulmamıştır"
106. 9416 nr._1923-06-04: İstanbul'un Tesviyesi?
107. 9447 nr._1923-07-05: Bir Hasbihal
108. 9457 nr._1923-07-15: İstanbul'u Millileştirmelidir

Münakaşalar

109. 9289 nr._1923-01-25: Bir Reybînin İnandığı Şeyler
110. 9298 nr._1923-02-03: Düşmanlığımın Sebebi
111. 9299 nr._1923-02-04: Cemiyetin Ukubeti
112. 9320 nr._1923-02-25: Evet, Hâlâ Buradadırlar
113. 9345 nr._1923-03-22: Dava Bizim Değildir
114. 9353 nr._1923-03-30: Lüzumlu Bir Münazara
115. 9382 nr._1923-04-29: Bir Matbuat Meselesi
116. 9394 nr._1923-05-11: Yeni Bir Nifak Cephesi
117. 9396 nr._1923-05-13: Çirkaba Taş Attım...
118. 9398 nr._1923-05-15: Son İzah

Ahlak ve Din Üzerine

119. 9301 nr._1923-02-06: Medeni Ahlaka Doğru
120. 9302 nr._1923-02-07: Medeni Ahlakın Gayesi
121. 9309 nr._1923-02-14: Bir İzah ve Bir Misal
122. 9339 nr._1923-03-16: Fransa'da Bir Ahlak Meselesi
123. 9373 nr._1923-04-19: Nageh-Zuhur Ay
124. 9375 nr._1923-04-21: İlk Hür Ramazan

125. 9377 nr._1923-04-23: Vaizlerin Vazifesi

126. 9420 nr._1923-06-08: Ahlak ve Terbiye

127. 9421 nr._1923-06-09: Ahlak ve Terbiyeye Dair

Edebiyat ve Sanat

128. 9269 nr. -1923-01-5: Sanat ve Bizde Sanat

129. 9272 nr. -1923-01-8: İstiklal Marşı

130. 9273 nr._1923-01-9: "Zafer Abidesi" ve Sanatkârlarımız

131. 9352 nr._1923-03-29: Sara Bernar

132. 9381 nr._1923-04-28: Yine Bir Sinema Şeridi

133. 9384 nr._1923-05-01: Divan Yolunda Bir Köşe

134. 9400 nr._1923-05-17: Yeni Bir Kitap Münasebetiyle

135. 9410 nr._1923-05-29: Loti'nin Son Günleri

Eğitime Dair

136. 9277 nr._1923-01-13: "Telif ve Tercüme" Encümeninin Vazifesi

137. 9291 nr._1923-01-27: Sanayi-i Nefise Mektebini Kaldırıyorlar

138. 9293 nr._1923-01-29: Merhametsizce Bir Karar

139. 9305 nr._1923-02-10: İstanbul Muallimleri

140. 9315 nr._1923-02-20: İstanbul Darülfununu

141. 9387 nr._1923-05-04: Telif ve Tercüme

142. 9450 nr._1923-07-08: İrfan İşleri